

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ

9

ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ
ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΟΡΑΣΕΙΣ
ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΑ 100

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τήν
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΓΚΟΛΤΣΟΥ
Θεολόγο

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
Τ Ω Ν
Ν Η Π Τ Ι Κ Ω Ν Κ Α Ι Α Σ Κ Η Τ Ι Κ Ω Ν
9

Έπόπτης Έκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Έπιμελητής Έκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Ἐκδίδονται

Ἀπὸ τῆς ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Ἀρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 62

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ Διάδοχος Φωτικῆς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς ἀσκητικῆς νηπτικῆς θεολογίας. Κινούμενος μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀνατολικά κέντρα τῆς ἀσκητικῆς λογοτεχνίας, στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, ἔδωσε στὶς σκέψεις του ὅλη τὴ λεπτότητα καὶ εὐγένεια ποὺ προσιδιάζει στὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα. Ὅροι ποὺ αὐτὸς πρῶτος χρησιμοποίησε ἢ διαμόρφωσε ἐπανευρίσκονται συχνὰ στοὺς μεταγενέστερους νηπτικοὺς ἕως τοὺς Ἡσυχαστῆς, τῶν ὁποίων εἶναι μακρινὸς πρόδρομος· ἡσυχία, νοερὰ προσευχή, προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, καρδιακὴ θέρμη, αἴσθησις τῆς καρδιᾶς, γεύση τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ.

Ἡ εἰσαγωγὴ στὰ ἔργα τοῦ Διαδόχου ἔχει συνταχθεῖ μὲ βάση τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητῆ Π. Κ. Χρήστου. Τὸ κείμενον εἶναι οὐσιαστικὰ παρμένο ἀπὸ τὸν E. des Places μὲ μερικὲς ἐλαφρὲς παραλλαγὰς καὶ διορθώσεις.

Αἰκ. Γκόλτσου

ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ
Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

Α'. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

1. *Ἡ Φωτικὴ τῆς Ἠπείρου*

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ παλαιότερη ἱστορία τῆς ἡπειρωτικῆς πόλεως Φωτικῆς εἶναι σκοτεινὴ, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς ἦταν ἄγνωστη μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγες δεκαετηρίδες. Παρασυρμένοι ἀπὸ μαρτυρία στὸ Παρᾶρτημα τοῦ *Συνεκδήμου* τοῦ Ἱεροκλέους¹, κατὰ τὴν ὁποία Φωτικὴ εἶναι «ἡ νῦν Βελά», οἱ νεώτεροι θεώρησαν τὴν Βελά κτισμένη στὰ ἐρείπια τῆς Φωτικῆς. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ὀφείλεται σὲ σύγχυσις πού προῆλθε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Βελαῶς ἐμφανίστηκε ἀμέσως μετὰ τὴν παρακμὴ τῆς ἐπισκοπῆς Φωτικῆς καὶ περιέλαβε τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς. Τὴν σύγχυσις πιθανὸν ἐνίσχισε καὶ πληροφορία τοῦ Προκοπίου, κατὰ τὴν ὁποία ἡ περιοχὴ τῆς

1. *ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ Συνέκδημος*, ἐκδ. Burkhart, Λειψία 1893 Παροόρτημα 37α, «Φωτικὴ ἡ νῦν Βελλά». Ὁ Γεώργιος Κύπριος (Gelzer σ. 78) λέγει πρὸς τὴν Φωτικῆς ἦτοι Βελαῶς».

Φωτικῆς ἦταν ἐλώδης, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ περιοχή τῆς Βελᾶς.

Τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τῆς Φωτικῆς λύθηκε ἀπὸ τὸν Ἑπειρώτη γιατρὸ καὶ ἐρασιτέχνη ἀρχαιολόγο Παναγιωτίδη, ποὺ ἀνακάλυψε δύο ἐπιγραφές στὸ Λιμπόνιο τῆς Θεσπρωτίας, τέσσερα χιλιόμετρα βορειοδυτικὰ τῆς Παραμυθίας, κατὰ τὴ ὁποία πρέπει νὰ τοποθετήσουμε καὶ τὴν Φωτική². Στὴν Παραμυθία σώζεται καὶ σήμερα ἀρχαιότερο φρούριο, ποὺ ἐπισκευάστηκε ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τὴ Ρωμαϊκῆ, τὴ Βυζαντικῆ καὶ τὴν Τουρκικῆ ἐποχῆ. Τὸ φρούριο αὐτὸ ἀναμφιβόλως ἀνῆκε στὴν Φωτικῆ, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ βρισκόταν ἄλλη πόλη τόσο κοντὰ σ' αὐτή. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ ἄνω πόλη τῆς Φωτικῆς μὲ τὴν ἀκρόπολη βρισκόταν στὴ θέση τῆς σημερινῆς Παραμυθίας, ἐνῶ ἡ κάτω πόλη χαμηλότερα στὸ Λιμπόνιο. Τὸν γ' μ.Χ. αἰῶνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται ἡ δευτέρη ἐπιγραφή, καὶ ἀργότερα ἡ πόλη ἄκμαζε, μαρτυρίες δὲ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σωζόμενα λείψανα ἀπὸ τὴ ρωμαϊκῆ καὶ τὴ βυζαντινὴ περίοδο, ἰδιαίτερα τεμάχια λατινικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐρείπια ἐκκλησιῶν.

Ἡ Φωτικῆ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες πόλεις τῆς

2. Ἡ μιὰ ἐπιγραφή ἀφιερώνεται εὐγνωμόνως στὸν ἐπίτροπο τῆς Ἑπείρου Σέξτο Πομπήιο καὶ ἡ ἄλλη στὸν ἐπίτροπο Αἴλιο Αἰλιανό. Ἡ πρώτη εἶναι λατινικῆ, ἡ δευτέρη ἐλληνικῆ. Βλ. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἑπείρου», *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* 1914, 232–242 καὶ *Corpus Inscr. Latinarum*, III Suppl. ἀρ. 12299.

Ἡπείρου στήν ἀρχαιότητα. Τὸν Χριστιανισμὸ τὸν δέχθηκε πιθανὸν τὸν α΄ αἰῶνα, ὅταν ἡ διάδοσις τῆς νέας θρησκείας ἦταν μεγαλύτερη στήν Ἡπειρο ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Παῦλος κήρυξε, ὡς γνωστόν, στή Νικόπολη³, πρωτεύουσα τότε τῆς Ἡπείρου, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ἔχουμε εἰδήσεις γιὰ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἐκκλησία, μέχρι τὸν δ΄ αἰῶνα, ὁπότε ἀρχίζει γι' αὐτὴν περίοδος ἀκμῆς ποὺ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν εὐρεία συμμετοχῆ ἐπισκόπων τῆς Ἡπείρου σὲ οἰκουμενικὲς καὶ τοπικὲς Συνόδους. Κατ' ἀρχὴν ὑπῆρχε στήν Ἡπειρο μία μόνο Μητρόπολις, τῆς Νικοπόλεως. Ἀργότερα ἰδρύθηκε κι ἄλλη Μητρόπολις, τοῦ Δυρραχίου, ποὺ περιλάμβανε τὶς ἐπισκοπὲς τῆς Νέας Ἡπείρου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Νικοπόλεως ἐποίκιλλε κατὰ καιροὺς. Στοὺς πρώτους αἰῶνες οἱ ἐπισκοπὲς τῆς ἦταν ὀκτώ, μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Φωτικῆς. Εἶναι γνωστοὶ τέσσερεις ἐπίσκοποι Φωτικῆς: ὁ Ἰωάννης ποὺ συμμετεῖχε στήν Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ὁ Διάδοχος ποὺ διαδέχθηκε τὸν προηγούμενον, ὁ Ἰλάριος ποὺ πιθανῶς διαδέχθηκε αὐτόν, καὶ ὁ Φλωρέντιος τοῦ ὁποίου σώζεται *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τὸν Πρωτομάρτυρα* στὸν κώδικα 67 τῆς Μονῆς Φιλοθέου.

Πληροφορίες γιὰ τὴν Φωτικὴ βρίσκουμε τὸν στ΄ αἰῶνα στὸν Προκόπιον.

«Ἀνανεώσατο δὲ Νικόπολιν τε καὶ Φωτικὴν καὶ τὴν Φοινίκην ὠνομασμένην· αἱ δύο αὗται πόλιναι, ἢ τε Φωτικὴ καὶ ἡ Φοινίκη, ἐν τῷ χθαμαλῷ τῆς γῆς ἔκειντο, ὕδασι περιρρεόμεναι τῆδε λιμνάζουσιν».

3. Τίτ. 3,12.

«Ἀνανεώσατο δὲ τάδε ... καὶ ἀπὸ Ἰουστινιανουπόλεως καὶ Φωτικῆς φρούρια δύο ἀγίου Δονάτου»⁴.

Προφανῶς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ Φωτικὴ βρισκόταν σὲ παρακμὴ καὶ ἦταν μικρὴ πόλη, ἀλλ' ἀπὸ τότε ἀναπτύχθηκε ἐκ νέου καὶ ἀναδείχθηκε πιθανότατα σὲ Μητρόπολη τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Νικοπόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τὸ 929. Δύο κείμενα ὀνομάζουν ὀλόκληρη τὴν Παλαιὰ Ἡπειρο «Φωτικὴν»⁵.

Ἀπὸ τὸν 17^ο αἰῶνα ἐμφανίζεται ἡ ἐπισκοπὴ Βελᾶς καὶ πιθανὸν ἀπὸ τότε ἡ πόλη τῆς Φωτικῆς παρήκμασε ἢ καταστράφηκε λόγω τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς ἐλονοσίας, γιὰ ἄρκετὸ χρόνο ὅμως τὸ ὄνομα Φωτικὴ διατηρήθηκε γιὰ δήλωση τῆς Μητροπόλεως τῆς Ἡπείρου. Μὲ πατριαρχικὲς πράξεις τοῦ 1699 καὶ 1709 παρέχονταν στὸν Μητροπολίτη Ἄρτας τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονεῖ ἐπίσκοπο Φωτικῆς, ἀλλ' ἀναμφίβολα πρόκειται πλέον γιὰ τιτλοῦχο βοηθὸ ἐπισκόπου.

Ἀπὸ ὑπαινιγμοὺς τοῦ Διαδόχου στὰ Ἑκατὸ Κεφάλαια μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι στὴν ἐποχὴ τοῦ ἡ Φωτικὴ περιβαλλόταν ἀπὸ πλούσιους λειμῶνες καὶ σκιώδη δένδρα, κοσμοῦνταν μὲ πολυτελῆ οἰκοδομήματα καὶ λουτρά, εἶχε μάλιστα καὶ ἀνεπτυγμένη κοινωνικὴ ζωὴ⁶.

4. *Περὶ κτισμάτων* 4,1 καὶ 4, ἐκδ. Βόννης σ. 268 · 279. Ἀπὸ τὸ φρούριο τοῦ Ἁγίου Δονάτου – ἐπισκόπου Εὐροίας – ἐπῆρε ἡ Παραμυθία τὸ τουρκικὸ ὄνομα Ἀϊδονάτ.

5. Τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου στὸν Ἱεροκλῆ, σ. 56. «ὄγδοον θέμα Νικόπολις, ἐπαρχία Παλαιᾶς Ἡπείρου, τῆς Φωτικῆς», ὅπου «τῆς Φωτικῆς» εἶναι πιθανῶς μεταγενέστερη ἐπεξήγηση. Καὶ αὐτοβιογραφία Μιχαὴλ Παλαιολόγου (ἐκδ. G. Troitzki, Petersburg 1885, κεφ. 6, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ ὑπέταξε καὶ «τὴν Φωτικὴν πᾶσαν».

6. Βλ. ἰδίως Κεφάλαια 55.

2. Ὁ Διάδοχος Φωτικῆς

Εἶναι παράδοξο ὅτι σχετικὰ μὲ τὸν Διάδοχο, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἐξαιρετικὸς συγγραφέας καὶ ἄσκησε σπουδαία ἐπίδραση στὴν ἀνάπτυξη τῆς μυστικῆς καὶ ἀσκητικῆς θεολογίας, διασώθηκαν ἐλάχιστες πληροφορίες ἀπὸ σύγχρονές του πηγές. Ἡ κυριώτερη αἰτία αὐτοῦ εἶναι πιθανῶς τὸ ὅτι ἡ Ἰηπειρος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἀπομονωμένη ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, γι' αὐτὸ καὶ ἡ δράση τοῦ Διαδόχου δὲν ἦταν εὐκολο νὰ γίνῃ ἐπαρκῶς γνωστὴ σὲ εὐρεῖς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἄξιο προσοχῆς τὸ ὅτι ἡ κυρίως Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν γ' ἕως τὸν θ' αἰῶνα πρόσφερε λίγα στὴν ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ γενικὰ στὴν πρόοδο τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Διάδοχο κανένας ἀξιόλογος ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης ἢ συγγραφέας δὲν ἐμφανίστηκε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σ' αὐτῆν. Σ' αὐτὸ συντέλεσε καὶ τὸ γεγονός τοῦ διμεροῦς προσανατολισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέχρι τὸν η' αἰῶνα, διοικητικῶς μὲ τὴ ρωμαϊκὴ Δύση, πνευματικῶς μὲ τὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή, τὸ ὁποῖο διασποῦσε τὰ διαφέροντά της.

Καὶ ἡ Ἰηπειρος ὡς ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια βρισκόταν στὴν ἴδια σχέση μὲ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα στὴν Ἀνατολή καὶ τὴ Δύση, καὶ εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι μία ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας τοῦ Διαδόχου προέρχεται ἀπὸ δυτικὴ πηγὴ. Ὁ F. Dörr ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Διάδοχος εἶναι ὁ «δυτικώτερος» τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅτι εἶχε στενές σχέσεις μὲ τὴ Δύση⁷. Τὸ δεύτερο εἶναι εὐλογο, ἀλλὰ τὸ πρῶτο δὲν ἀπο-

7. F. DÖRR, *Diadochus von Photice und die Massalianer*, Frieberg i. Br. 1937, σ. 64.

δεικνύεται καθόλου ἀπὸ προσεκτικὴ μελέτη τῶν ἔργων του, τὰ ὅποια ἀποσκοποῦν στὴν ἐσωτερικὴ πνευματικὴ καλλιέργεια. Καὶ ὡς γνωστόν, στὴν ἐποχὴ του ἡ τάση αὐτὴ, ἐνῶ ἦταν προσφιλὴς μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων, δὲ προσέλκυε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν δυτικῶν. Θὰ τονισθεῖ παρακάτω ὅτι ὁ Διάδοχος διαφέρει ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὸ ὕφος καὶ πρωτοστατεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν σημεῖα προσεγγίσεως μὲ τὸ δυτικὸ πνεῦμα. Πάντως στὴ σιωπὴ περὶ τοῦ Διαδόχου συνετέλεσε ὁ διμερὴς αὐτὸς προσανατολισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἡπείρου, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ συνέβαλε σ' αὐτὸ καὶ ὁ χαρακτήρας του. Διότι αὐτὸς ποὺ κήρυξε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐσωτερικῆς καλλιέργειας, περισυλλογῆς καὶ ταπεινώσεως μὲ τόσο ζῆλο, θὰ ἀπέφευγε πάντα τὸ θόρυβο γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του. Ἡ μετριοπάθειά του ἀναμφίβολα εὑρίσκει τρόπο νὰ μεταμορφώνεται σὲ δράση, δὲν τὸν ἐμπόδιζε ὅμως νὰ ἐκφραστεῖ στὸ κεφ. 13 γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὅτι ἔχει «θερμὴν ἐπιθυμίαν», καὶ «διάθεσιν θεοφιλίας» καὶ «ταπεινώσεως» καὶ πόθο νὰ παραμείνει ἄγνωστος καὶ ἀνύπαρκτος, «ὡς μήτε ὄντα εἶναι», ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται τὸ κεφάλαιο αὐτὸ νὰ ἀφορᾷ σ' ἄλλο πρόσωπο, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν ἀρχαίων συγγραφέων νὰ ἀναφέρουν γνωστὰ τοὺς πρόσωπα ἀνώνυμα.

Πολλοὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὸν Διάδοχο παραθέτοντας χωρὶα ἀπὸ τὸ κύριο ἔργο του καὶ μάλιστα μὲ τὰ ἐπίθετα ἅγιος, μακάριος, θεῖος. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὅμως ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐξῆς τρεῖς ἄμεσες μαρτυρίες γιὰ τὸ Διάδοχο.

α) Ὁ Διάδοχος περιλαμβάνεται μεταξύ τῶν Ἐπισκόπων Ἡπείρου πού ὑπέγραψαν τὴν Ἐπιστολὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Προτερίου Ἀλεξανδρείας στὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Α' τὸ 458. Ἐξ αἰτίας μάλιστα τῆς ὁμοιότητας τοῦ ὕφους τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς μὲ τὸ ὕφος τῶν συγγραμμάτων τοῦ Διαδόχου, ὁ Dörr ἐξέφρασε τὴν πιθανὴ γνώμη ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ συντάκτης τῆς Ἐπιστολῆς⁸.

β) Στὸν πρόλογο τῆς *Historia persecutionis Africanae provinciae*, πού γράφτηκε ἀπὸ τὸν Βίκτωρα ἐπίσκοπο Βίτης στὰ τέλη τοῦ ε' αἰώνα, γίνεται ἐπαινετικὴ μνεῖα τοῦ Διαδόχου, ἀποδεικνύοντας τὸ κύρος του ὡς συγγραφέα μεταξύ τῶν συγχρόνων του, παρόλο πού τὸ ἔργο του δὲν μπορούσε νὰ εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὸ σὲ ὅλους⁹. Ὁ Βίκτωρας ἀφήνει ἐδῶ νὰ φανεῖ κάποιος σύνδεσμος τοῦ Διαδόχου μὲ τὴν Ἀφρικὴ, ἀλλ' ἡ πηγὴ αὐτὴ δὲν δίνει περισσότερες πληροφορίες. Ἴσως ὁ ἐπίσκοπος Καρχηδόνας Εὐγένιος, στὸν ὁποῖο ἀφιερώνεται τὸ ἔργον τοῦ Βίκτωρος ὁ ὁποῖος ἦταν μαθητῆς τοῦ Διαδόχου, νὰ εἶχε ἀπαχθεῖ ὄμηρος ἀπὸ τοὺς Βανδάλους.

γ) Ὁ Φώτιος¹⁰ διασώζει πληροφορία τῆς *Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς* Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, κατὰ τὴν ὁποία μεταξύ τῶν κυριωτέρων ἀντιπάλων τῶν Μονοφυσιτῶν ἦταν καὶ ὁ Διάδοχος Φωτικῆς, παρόλο πού τὸ 451, ὅταν συγκλήθηκε ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, στὴν ὁποία παρέστη ὁ Ἰωάννης Φωτικῆς, αὐτὸς δὲν ἦταν ἀκόμη Ἐπίσκοπος.

Ὁ Διάδοχος ἐγίνε Ἐπίσκοπος Φωτικῆς, σύμφωνα μὲ τὰ προηγούμενα, μεταξύ τοῦ 451 καὶ 458, ὅταν στάλθηκε ἡ

8. Βλ. Mansi 6,617 ε.

9. Ἐκδοσις C. HALM. *Monumenta Germaniae Historica. Auct. Ant.*, 3,1, Berlin 1879, πρόλογος ἔργου.

10. *Βιβλιοθήκη*, 231.

ἐπιστολή στὸν Λέοντα. Ἡ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ του ἔργο λεπτομερῶς εἶναι ἄγνωστα. Ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε ἢ μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε διακρίθηκε κυρίως σὲ τρεῖς τομεῖς δράσεως: τὴν ὀργάνωση τοῦ μοναχικοῦ βίου, τὴν καταπολέμηση τῶν αἱρέσεων καὶ τὴ συγγραφὴ.

Στὰ κεφάλαια 1, 67 καὶ ἄλλα χρησιμοποιοῦνται οἱ προσφωνήσεις «ἀδελφοὶ» καὶ «ἀγαπητοί», ποὺ φανερώνουν ὅτι ὁ Διάδοχος ἀπευθυνόταν σὲ ὀργανωμένη μοναχικὴ κοινότητα, ὅπου ἐνδεχομένως ἦταν ὁ πνευματικὸς ὁδηγός. Πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὰ *Ἐκατὸν Κεφάλαια* ὅτι στὴν Ἡπειρο εἶχε ἤδη εἰσαχθεῖ εὐρύτητα ὁ μοναχικὸς βίος, ὅτι ὑπῆρχε ὀρισμένος κανόνας ποὺ ρύθμιζε τὸ βίον τῶν μοναχῶν καὶ ὅτι οἱ ἀσκητὲς διακρίνονταν σὲ δύο κατηγορίες, τοὺς ἀτελέστερους, αὐτοὺς ποὺ ζοῦσαν σὲ κοινόβια ἢ μέσα στὶς πόλεις, καὶ τοὺς τελειότερους, αὐτοὺς ποὺ ζοῦσαν ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἀναχωρητικὰ μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον¹¹.

Τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Διαδόχου γιὰ τὰ δογματικὰ ζητήματα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ Σωφρονίου ποὺ διατηρεῖται ἀπὸ τὸ Φῶτιο, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ συγγράμματά του. Παρόλο ποὺ τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν εἶναι καθαρὰ δογματικά, ὁ συγγραφέας βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ καταπολεμήσει καὶ σ' αὐτὰ τὶς αἱρέσεις τῆς ἐποχῆς. Στὸν *Λόγον εἰς τὴν Ἀνάληψιν* τονίζει κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν τὸ ἀσύγχυτο τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ, στὴν *Ὅρασιν* ἀποκρούει κατὰ τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν τὴν ὑπαρξημορφῆς στὸ Θεὸ καὶ στὰ *Ἐκατὸν Κεφάλαια* ἀνασκευάζει τὴ Μασσαλιανικὴ ἀντίληψη περὶ συγκατοικήσεως τῆς θείας χάριτος μὲ τὸ δαίμονα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

11. *Κεφάλαια* 53 καὶ 100.

Ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Βίκτωρα Βίτης συνάγεται ὅτι ὁ Διάδοχος ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς, ἐπειδὴ εἶναι ἀόριστη καὶ προέρχεται ἀπὸ δυτικὸ λατίνου συγγραφέα πού δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει ἀκριβῶς ὅσα ἀφοροῦν στὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή. Παραμένει ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραφῶν τοῦ Διαδόχου. Μέχρι ἡμᾶς πάντως διασώθηκαν τρία ἔργα· ἡ *"Ορασις, ὁ Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν* καὶ τὰ *Ἑκατὸν Κεφάλαια*. Δέν εἶναι συμπτωματικὸ ὅτι τὸ πρῶτο ἔργο διαπραγματεύεται κυρίως τὰ περὶ Θεοῦ, τὸ δεύτερο τὰ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ τρίτο τὰ περὶ ζωῆς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργεῖται ἓνα εἶδος τριλογίας. Ἐνα τέταρτο ἔργο, οἱ *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* ἔχει ἀβέβαιη πατρότητα, ἀποδιδόμενον ἀπὸ ἓνα μέρος τῆς χειρόγραφης Παραδόσεως στὸ Σιμεῶν τὸ Νέο Θεολόγο, ἀλλὰ τὸ συμπεριλαμβάνουμε κι αὐτὸ στὴν παρούσα ἔκδοση.

Θαυμάσια συνολικὴ ἔκδοση ὅλων αὐτῶν τῶν κειμένων φιλοπόνησε ὁ Ed. des Places¹. Στὰ ἐπὶ μέρους ἔργα θὰ μνημονεύσουμε καὶ τὶς παλαιότερες ἀτελεῖς ἐκδόσεις. Εἶναι τόσο καλὸ τὸ κείμενον αὐτὸ, ὥστε νὰ εἶναι περιττὴ κάθε προσπάθεια νέας κριτικῆς ἐκδόσεως. Στὸν παρὸν τόμο ἔχουμε βασισθεῖ σ' αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ βελτιώσαμε σὲ μερικὰ σημεῖα, ὅπου παρατηρήσαμε ἐμφανῆ ἀβλεπτήματα, εἴτε τυπογραφικὰ εἴτε ἐκδοτικά.

1. *Sources Chrétiennes* 5^A, Paris 1953. ²1966.

1. "Ορασις

Εἶναι μικρὸ ἔργο, ἀποτελούμενο ἀπὸ συλλογὴ 29 ἀποριῶν καὶ ἀποκρίσεων ποὺ ἀναφέρονται στὰ προβλήματα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δυνατότητας τῆς θεᾶς αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Στις ἀπαντήσεις ποὺ δίνονται μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ περιγράφεται μὲ ὀρισμένα ἐκδηλώματά του, ἐφ' ὅσον αὐτός, μὴ ἔχοντας εἶδος ἢ μορφὴ αἰσθητῶς καταληπτὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν κατανοεῖται πλήρως ἀπὸ αὐτούς. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ αἰσθητὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτόν. Ὁρατὴ εἶναι μόνο ἡ ἀρετὴ τῆς δόξας του ἰδίως στὴ μέλλουσα ζωὴ, ὅποτε οἱ ἄνθρωποι θὰ τὴν βλέπουν καλύτερα, κατὰ ὑποδεέστερο ὅμως τρόπο ἀπὸ τὴ θεὰ τῶν ἀγγέλων.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ἐπιμονὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Διάδοχος ἐκφράζει τὴν παραπάνω ἀντίληψη προέρχεται ἀπὸ τὴν προσπάθειά του νὰ καταπολεμήσει ἀντίθετες τάσεις μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία· δηλαδὴ ἀπὸ τὴ μία τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν μοναχῶν καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τῶν Νεοπλατωνικῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀντιλήψεις περὶ θεᾶς τοῦ Θεοῦ εἶχαν εἰσδύσει σὲ μερικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους, ἂν καὶ ἡ θεωρία τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη δὲν εἶχε ἀναφανεῖ ἀκόμη.

Ἡ "Ορασις ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν V. N. Benechevitch τὸ 1908 καὶ ἀπὸ τὸν Ἰουστῖνο Βιθυνὸ τὸ ἐπόμενο ἔτος².

2. V. N. BENECHEVITCH, *Πρακτικὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν Πετροπόλεως*, Σειρὰ 8, Ἱστορικοφιλολογικὴ, τ. 8, ἀρ. 11, 1908. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΒΙΘΥΝΟΥ, *Νέα Σιών* 9(1909), 247-254.

2. Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι κεφάλαια. Ὁ Διάδοχος τονίζει σ' αὐτὸν ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος ὑψώθη, ὡς Θεὸς ὁμῶς ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως, σύμφωνα μὲ τὴν προφητεία τῶν Ψαλμῶν 8 καὶ 46. Μὲ παρόμοιο τρόπο θὰ ὑψωθοῦν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπανέλθουν στὴν προηγούμενη κατάστασή τους, δικαιούμενοι τοὺς πνευματικούς καρπούς πὺ παράχθησαν ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου.

Ὁ Λόγος φέροντας φανερὸ πολεμικὸ χαρακτήρα καταδικάζει τὶς μυωπικὲς ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἀντίληψη τῶν «σοφιστῶν τοῦ κακοῦ», κυρίως τῶν Ἰουδαίων καὶ τὶς ἀκραῖες ἀντιλήψεις τῶν Μονοφυσιτῶν περὶ πλήρους ἀπορροφήσεως τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπὸ τῆ θεία.

Ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Α. Μαί καὶ ἡ ἔκδοση αὐτὴ μαζὶ μὲ λατινικὴ μετάφραση περιλήφθηκε καὶ στὴν ἑλληνικὴ *Πατρολογία* τοῦ Migne, πὺ ἀγνοεῖ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῶν δύο ὑπολοίπων συγγραμμάτων τοῦ Διαδόχου³.

3. Λόγος ἀσκητικὸς γνώσεως πρακτικῆς καὶ διακρίσεως πνευματικῆς

Αὐτὸ τὸ ἔργο, φερόμενο κατὰ τὰ διάφορα χειρόγραφα καὶ ὡς *Κεφάλαια πρακτικὰ γνώσεως καὶ διακρίσεως πνευματικῆς ἑκατόν* ἢ ἀπλῶς *Κεφάλαια ἀσκητικὰ ἑκατόν*⁴, ἀποτελεῖται

3. Α. ΜΑΙ. *Spicilegium Romanum* IV, Roma 1840, σσ. ΧCVIII–CVI (=PG 65, 1141–1148).

4. Σ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση θὰ χρησιμοποιεῖται ὁ τίτλος *Κεφάλαια γνωστι-*

φυσικά ἀπὸ ἑκατὸ κεφάλαια. Προηγούμενοι αὐτῶν δέκα «ὄροι», μὲ τοὺς ὁποίους ἐννοοῦνται τὰ ὑψηλὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ιδεώδη, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ τείνει στὸ ἀνώτατο ὄριο τελειώσεως. Οἱ ὄροι αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐξῆς: πίστη, ἐλπίδα, ὑπομονή, ἀφιλαργυρία, ἐπίγνωση, ταπεινοφροσύνη, ἀοργησία, ἀγνεία, ἀγάπη, τελεία ἀλλοίωση.

Στὸ κύριο μέρος τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάλυση καὶ ἡ διαίρεση εἶναι δυσχερής, ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας ἐπανέρχεται κατ' ἐπανάληψη στὰ ἴδια θέματα, ἀσχολεῖται μὲ τὰ παρακάτω προβλήματα.

Περὶ τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου (1-11). Θεμέλιο τῆς ἀληθινῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀγάπη, πού ἐνώνει τὴν ψυχὴ μὲ τὶς ἀρετὲς τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ὁ μόνος φύσει ἀγαθός. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴ μετοχῇ, ἐπειδὴ σὰν πλασμένος κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴ δυνατότητα ὁμοιώσεως πρὸς αὐτόν, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιοῦνται κατάλληλα τὸ αὐτεξούσιο, πού συνίσταται στὴ στροφή τῆς βούλησός του πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἡ τάση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸ ὑποβοηθεῖται ἀπὸ τὴ σοφία, δηλαδὴ τὴν κατανόηση τῶν θείων ἀληθειῶν, καὶ ἀπὸ τὴ γνώση, δηλαδὴ τὴ διάκριση ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ἐναντι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ δὲν ὑφίσταται ἄλλη ἀρχή, διότι τὸ κακόν, καθ' ἑαυτὸ ἀνύπαρκτο, δημιουργεῖται μόνο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς καρδιᾶς.

Ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως (12-23). Ἡ ἀγάπη τῶν πιστῶν ἀναφέρεται κατὰ κύριο λόγο στὸ Θεὸ καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι τόσο θερμὴ, ὥστε ἡ ἀνάμνηση τῆς δόξας του ν' ἀποτελεῖ μοναδικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς, ἡ δόξα τοῦ ἑαυτοῦ του

νὰ περιφρονεῖται καὶ οἱ ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου νὰ ἐγκαταλείπονται. Ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἀποδίδει ὑψηλοὺς καρπούς, διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ ὄχι μόνο παράγει ἀγαθὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ γνωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ γίνεται φίλος του. Ἡ ἀγάπη ἀκολουθεῖ τὸ φόβο ποὺ γεννιέται στὴν ἐναρξη τῆς πνευματικῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς. Ἄλλη πνευματικὴ δύναμη εἶναι ἡ πίστη ποὺ συνδέεται ἀναπόσπαστα μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὰ ἔργα της, ποὺ βεβαιώνει γιὰ τὶς θεῖες ἀλήθειες. Χωρὶς νὰ ἐπιτρέπει ἔρευνα μὲ τοὺς ὑπερφίαλους διαλογισμούς, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια διαταράσσει τὴν συνείδηση καὶ καθιστᾷ ἀκατανόητα τὰ ὑπέργεια ἀγαθὰ.

Ἰκανότητα τῆς ψυχῆς νὰ διακρίνει τὸ θεῖο φωτισμὸ ἀπὸ τὴ δαιμονικὴ ἐπήρεια (24-48). Μετὰ τὴν ἁμαρτία τοῦ Ἀδάμ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀνθρώπου διαχωρίστηκαν, καὶ ἡ μὲν ψυχὴ ἀποβλέπει στὰ οὐράνια ἀγαθὰ, τὸ δὲ σῶμα στὰ ἐπίγεια. Παρόμοια διαιρέθηκε καὶ ἡ ἐνιαία φυσικὴ αἴσθησις τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἡ ἰκανότητα νὰ κατανοεῖ καὶ ἡ σωματικὴ αἴσθησις. Ἀπαιτεῖται νὰ καταβληθεῖ μεγάλη προσπάθεια γιὰ τὴ διάκριση τῶν πνευματικῶν ἀληθειῶν ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ γιὰ τὴ συνένωση τῆς διασπασμένης αἰσθησεως. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀφιερώνεται στὴν προσευχὴ βλέπει καθαρὰ τὸ Θεὸ, ἐνῶ ὁ κόσμος συσκοτίζει τὴν ἰκανότητα τῆς διακρίσεως. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθαρίζοντας τὸ νοῦ· ἀλλ' ὅταν ὁ νοῦς, κινούμενος σὲ πλήρη ἀγιότητα, αἰσθάνεται τὴ θεῖα παράκλησις, τότε ὁ δαίμονας βάζει τὴ θεὰ γλυκῶν ἀπολαύσεων γιὰ παραπλάνηση καὶ διαστροφή τῆς ἀνθρώπινης διαθέσεως. Αὐτὴ εἶναι ἡ πονηρὴ παράκλησις ποὺ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν παράκλησις, ἐπειδὴ ἡ μὲν πρώτη ἐνεργεῖται στὸν ὕπνον καὶ προκα-

λει ἄμφιβολία καὶ ταραχή, ἐνῶ ἡ δεύτερη ἐνεργεῖται σὲ ἐγρήγορση καὶ μυστικὴ κατάσταση καὶ προκαλεῖ γαλήνη καὶ ἄφατη γλυκύτητα ἀγάπης πρὸς τὸ Θεό, τόσο, ὥστε νὰ μὴ βλέπει ὁ ἄνθρωπος κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεό. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἀγαθὰ ὄνειρα, ἀλλὰ, ἐφ' ὅσον ἡ διάκριση τῶν ὀνείρων εἶναι δύσκολη, εἶναι καλὸ νὰ μὴ δίνεται προσοχὴ σ' ὅλα αὐτὰ.

Ἡ ἐγκράτεια ὡς θεμελιώδης ἀρετὴ καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ κόσμου (41-60). Ἡ ὑπακοὴ ποὺ εἰσάγει στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑψηλὴ ἀρετὴ, ἀλλ' ἡ κατ' ἐξοχὴν τελειοποιὸς ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐγκράτεια σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ ἐγκράτεια τῶν τροφῶν ἐπιβάλλεται γιὰ τὴ φιλανθρωπία καὶ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τρώγει ὅλα τὰ φαγητὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἡδέως ἀπολαυστικά, τηρουμένου τοῦ ὄρου τῆς προσφορᾶς τῆς τροφῆς σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς κινήσεις τοῦ σώματος. Ἡ νηστεία, ἔχοντας κάποια ἀξία καθ' ἑαυτήν, δὲν ἔχει καμμία ἀξία προστὰ στὸ Θεὸ καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται ἀπλὸ μέσο ἐπιδείξεως. Ἡ μέτρια χρῆση τοῦ οἴνου βοηθεῖ στὴν αὔξηση τῶν πνευματικῶν σπόρων στὸν ἄνθρωπο, τὰ ὑπόλοιπα ὅμως οἰνοπνευματώδη ποτὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγονται. Ἡ χρῆση τῶν λουτρῶν δὲν ἀποτελεῖ παράπτωμα, ἀλλ' ἡ ἀποφυγὴ τους μαρτυρεῖ γενναιότητα. Τὰ φάρμακα μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν σὲ περίπτωσι ἀσθένειας, ἀρκεῖ μόνο νὰ ἀνατίθεται ἡ τελειωτικὴ ἐλπίδα θεραπείας στὸν Κύριο μᾶλλον παρὰ σ' αὐτὰ. Ὁ βίος εἶναι πρόσκαιρος καὶ ἡ ζωὴ εἶναι ἀπλὴ ὁδός, γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος πρέπει ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ θέλγητρα τοῦ κόσμου, ὅποτε ἀποκρούει εὐκολότερα τὸ πονηρὸ. Στὴν προσπάθειά του ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο ὁ δαίμονας τῆς ἀκηδίας ἀντιδρᾷ ζωηρότατα, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐκδιωχθεῖ μὲ

τῆ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν κόσμον ἐκδηλώνεται συγκεκριμένα καὶ στὴ συγγνώμη πρὸς τοὺς ἀδικοῦντες, τὴν ἀποφυγὴ τῶν δικαστηρίων, τὴ διανομὴ τῶν ὑπαρχόντων καὶ τὴν πτωχεία. Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτερα ἢ ἀπάθεια, ἢ ἀγάπη καὶ ἡ τελειωτικὴ χαρὰ.

Θεολογία καὶ κοινωνία μὲ τὸ Θεὸ (67–74). Ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει τὴ θρησκευτικὴ του πρόοδο πρῶτα μὲ τὴ Θεολογία, δηλαδὴ τὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ ποὺ κινεῖ τὴν καρδιὰ πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ κάλλους του καὶ τὴ διαφωτίζει, ὥστε ν' ἀντικαταστήσει τὸ γήϊνον πλοῦτο μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ· καὶ δεῦτερον μὲ τὴ γνώση, δηλαδὴ τὴν κατανόηση τῆς ὀρθῆς διαγωγῆς καὶ ἀσκήσεώς της. Ἡ θεολογία ὁδηγεῖ στὴν ἔκφραση τῶν ἀληθειῶν περὶ Θεοῦ μὲ τὸν λόγο, μπορεῖ ὅμως ἢ ὁμιλία, πρὸς ἀποφυγὴ τῆς πολυλογίας, νὰ ὑποκατασταθεῖ μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τοὺς ὕμνους καὶ ἡ προσευχὴ δὲν πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ εἶναι ἐξωτερικὴ καὶ ἔκφωνη· ἀνώτερη εἶναι ἢ ἐσωτερικὴ καὶ σιωπηλὴ προσευχὴ. Ἡ ἐμπειρία τῆς προσευχῆς καὶ τῆς αὐτογνωσίας προκαλεῖ στὸν ἄνθρωπο εὐάρεστη θέρμη στὸ Θεό, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ φυσικὴ θέρμη, ἐπειδὴ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ἀγώνας τοῦ Χριστιανοῦ καὶ τελείωση αὐτοῦ (75–100). Ἐπάνω στὴν ψυχὴ δροῦν δύο δυνάμεις, ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ δαιμονικὴ· ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει ὁποιαδήποτε ἀπὸ τὶς δύο ἐπιθυμεῖ, διότι ἡ πτώση ἐπέφερε τὴ διάσπαση τῆς θελήσεως μὲ τὴ διαφθορὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἐξ αἰτίας τούτης κατέστη ἀναγκαία ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτήρα, μὲ τὴν ὁποία δὲν καταργεῖται τελείως ἡ δυαδικὴ θέλησις, ἀλλ' ἐνεργεῖται ἢ ἀναγέννησις ἐκείνου ποὺ τὴν ἐπιθυμεῖ. Μὲ τὸ βάπτισμα ἀρχίζει ἡ προοδευτικὴ ἐπενέργεια

τῆς θείας χάριτος πού κατοικεῖ πλέον σ' αὐτὴ τὴν ψυχὴ, ἐνῶ οἱ δαίμονες ἀπὸ τότε ἀποσύρονται γύρω ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως συγκατοίκηση θείας χάριτος καὶ δαιμόνων, ἀλλ' ἀπλῶς σύγχρονη καὶ παράλληλη ἐνέργεια αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ οἱ δαίμονες δὲν παραιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἀγώνα. Ὁ ἀγώνας ἐξυπηρετεῖ στὴν τελείωση τῶν ἀνθρώπων, διότι μ' αὐτόν, σὰν μὲ δεύτερο μαρτύριο, ἐπιτυγχάνουν οἱ ἀγωνιστὲς τὴν τελείωση, ὅπως οἱ μάρτυρες μὲ τὸ πρῶτο μαρτύριο. Πραγματικὴ ἀπάθεια δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν τῶν δαιμόνων οὔτε ἡ ἔλλειψη θλίψεων, ἀλλ' ἡ ὑπερνίκησή τους, πού εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπίπονης καὶ δύσκολης προσπάθειας, διότι οἱ δαίμονες διαδέχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο στὸν ἀγώνα καὶ τὸν συνεχίζουν καὶ σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο στάδιο τῆς προοδευτικῆς τελειώσεως τῶν ἀγωνιστῶν. Ὅσοι προοδεύουν στὸν ἀγώνα γεύονται τῆ γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖνοι πού ὑπερνικοῦν πλήρως τὶς πονηρὲς δυνάμεις θὰ συγκαταριθμηθοῦν στὸ μέλλον μὲ τοὺς ἀγίους καὶ θὰ ἀμειφθοῦν πλούσια.

Τὰ Ἑκατὸ Κεφάλαια ἀναφέρονται κατὰ κύριο λόγο στὴ ζωὴ τῶν μοναχῶν, ὡς καλυτέρων ἐκπροσώπων τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἀπευθύνονται ὁμῶς καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀποσκοπώντας στὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ συγκρότηση τοῦ βίου τους.

Τὸ ἔργο τοῦτο εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴ μεταγενέστερη μυστικὴ θεολογία, ὅπως ἐξάγεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τὴν εὐρεία χρῆση του ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς καὶ ἀπὸ τὴν διατήρησή του σὲ πολυᾶριθμα χειρόγραφα. Ὁ Φώτιος τὸ κρίνει πολὺ ἐπαινετικά⁵.

5. Βιβλιοθήκη, 201.

«Ἀνεγνώσθη βιβλίον τοῖς ἐπομένοις μὲν κεφαλαίοις ρ' ἀπαρτιζόμενον, ἐν προοιμίῳ δὲ τὸν δέκα οὐχ ὑπερβαίνουσιν, ὧν πρῶτόν ἐστιν ὡς πρῶτος ὄρος τῆς πίστεως ἔννοια περὶ Θεοῦ... Τοῖς οὖν τοῖς δέκα τὰ ἑκατὸν ὑποτέτακται. Καὶ ἔστιν οὗτος ὁ λόγος εἰς τὸ ἄριστον τοῖς ἀσκουμένοις συγκείμενος καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς ἐγγεγυμνασμένοις τοῖς τελειοποιοῖς πράξεσιν οὐδ' ἀσαφές τι ἐμπαρεχόμενος· ἡ γὰρ διὰ πείρας γνῶσις εὐχερῶς τῆς διὰ λόγων ἐπιβατεύει διδασκαλίας. Πατέρα δὲ τοῦ λόγου Διαδόχου ἡ ἐπιγραφή λέγει, Φωτικῆς τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἡπεύῳ ἐπίσκοπον».

Τὸ σύγγραμμα ἐκδόθηκε, σύμφωνα μὲ πληροφορίες κατὰ παράδοση, πρῶτα στὴ Φλωρεντία τὸ 1578, ἀλλὰ κανεὶς ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους δὲν κατόρθωσε νὰ βρεῖ αὐτὴ τὴν ἔκδοση. Ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης τὸ περιέλαβε στὴ *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*⁶, μὲ βάση χειρόγραφο τοῦ Ἀγίου Ὀρους. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἐπρόκειτο νὰ περιληφθεῖ στὸν μὴ δημοσιευθέντα 162ον τόμο τῆς ἐλληνικῆς Πατρολογίας Migne. Τέλος ὁ J. E. Weis-Liebersdorf τὸ ἔκδωσε τὸ 1912⁷, μὲ λατινικὴ μετάφραση. Τὰ πολυάριθμα χειρόγραφα αὐτοῦ τοῦ ἔργου ποὺ βρίσκονται στὸ Ἅγιον Ὀρος δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν.

Ἡ ἀρχαιότερη λατινικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου ἔγινε ἀπὸ τὸν François Torgès, Φλωρεντία 1570, καὶ περιελήφθηκε στὴν Πατρολογία τοῦ Migne (τόμ. 65). Πλήρης γαλλικὴ μετάφραση αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπολοίπων συγγραμμάτων τοῦ

6. Ἐνετία 1782, καὶ στίς μεταγενέστερες ἀνατυπώσεις.

7. *Bibliotheca Teubneriana*. Leipzig 1912.

Διαδόχου ἔγινε ἀπὸ τὸν des Places. Ὁ Κ. Ρορον ἐξέδωκε ρωσικὴ μετάφραση στὸ Κίεβο τὸ 1903.

4. Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις

Τὸ σύντομο τοῦτο κείμενο, ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, φέρεται στὴ χειρόγραφη παράδοση ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄλλοτε τοῦ Διαδόχου Φωτικῆς καὶ ἄλλοτε τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλες ἐξωτερικὲς μαρτυρίες πού θὰ βοηθοῦσαν ν' ἀποφασίσουμε γιὰ τὸν συγγραφέα, ἐνῶ τὸ περιεχόμενό του θὰ μπορούσε νὰ ταιριάσει καὶ στοὺς δύο.

Ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενό του εἶναι πολὺ σύντομο κι ἔχει ἀπολογητικὸ χαρακτήρα, πρέπει ν' ἀναζητήσουμε ἓνα ἔντονο ἐξωτερικὸ ἐρέθισμα. Τέτοια ἐρεθίσματα εἶχαν καὶ οἱ δύο παραπάνω ἄνδρες. Ὁ Διάδοχος βέβαια εἶχε γράψει κι ἓνα ἄλλο κείμενο σὲ ἐρωταποκρίσεις, τὴν *Ὁραση*. Ἦταν λοιπὸν συνηθισμένος στὸ εἶδος αὐτό.

Στις ἐννέα σύντομες ἐρωταποκρίσεις ἀναπτύσσεται τὸ θέμα περὶ τῆς θεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα μὲ τὴ μορφή τοῦ φωτός.

Γιὰ πρώτη φορὰ τὸ κείμενο αὐτὸ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν E. des Places.

5. Γλωσσικὴ μορφή καὶ ἔκφραση

Πλὴν τῆς πρωτοτυπίας στὴ διδασκαλία του, πού θὰ ἐξετασθεῖ παρακάτω, ὁ Διάδοχος ἐμφανίζει πρωτοτυπία καὶ

στή λογοτεχνική μορφή τῶν ἔργων του, ἀκόμη μάλιστα καὶ στὸ ὕφος καὶ στὴν ἔκφραση.

Ἐνα μόνο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Διαδόχου, ὁ *Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν*, ἀνήκει σὲ λογοτεχνικὸ εἶδος ποὺ χρησιμοποιοῦνταν εὐρέως στὴν ἐποχὴ του. Τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τοῦ διαλόγου, ὅπου ἀνήκει ἡ *Ὅρασις*, σπάνια χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, ὁ Διάδοχος μάλιστα πρωτοτυπεῖ ἀκόμη καὶ στὰ πρόσωπα, εἰσάγοντας γιὰ τὴ λύση τῶν ἀποριῶν του ἀποθανὸν ἱερὸ πρόσωπο, τὸν Ἰωάννη τὸ Βαπτιστή. Αὐτὸ εἶχε ἀναμφίβολα κάποια ἐπίδραση μεταγενέστερη, πιθανὸν καὶ σ' αὐτὸν τὸν Dante ἔμμεσα. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὅτι κι ἄλλο ἓνα ἔργο του, οἱ *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις*, εἶναι σὲ διαλογικὴ μορφή.

Ἡ φιλολογία τῶν *Κεφαλαίων* ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται συστηματικὰ μόλις ἀπὸ τὸν δ' αἰῶνα. Τὰ κεφάλαια ἀποτελοῦν γνωμικὸ ἢ ἀποφθεγματικὸ φιλολογικὸ εἶδος ποὺ οἱ ἀρχές του ἀνάγονται στὶς ἐλεγείες τοῦ Φωκυλίδου ἢ στὰ ἀνέκδοτα τοῦ Πλούταρχου. Ἀρχικὰ ἀποτελοῦσαν σειρὲς ἀπὸ ἠθικὲς πρότάσεις ἢ γνωμικὰ μὲ ποικίλο ἀριθμὸ, μερικὲς φορὲς μὲ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα, ὅπως ἦταν οἱ συντομώτερες ἀπὸ αὐτὲς τὶς σειρὲς ποὺ περιλάμβαναν 24 κεφάλαια. Ἀργότερα ἐπικράτησε ὁ ἀριθμὸς ἑκατὸ ποὺ μπῆκε στὴ φιλολογία τῶν κεφαλαίων πιθανὸν πρῶτα ἀπὸ τὸν Εὐάγριο, ἀναμφίβολα κατ' ἐπίδραση τῆς σχετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ὀριγένη, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἑκατοστός ἀριθμὸς εἶναι πλήρης καθ' ὅλα καὶ τέλειος, διότι περικλείει τὸ μυστήριον⁸. Ὁ ἀριθμὸς 1 συμβολίζει τὴν πράξη, ὁ 10 τὶς πρακτικὲς ἐντολὲς καὶ ὁ 100 ποὺ

8. Ὁμιλία Β', 5 *Εἰς Γένεσιν*. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Εὐάγριος ἦταν θερμὸς ὀπαδὸς τοῦ Ὀριγένη.

άνηκει στήν ἴδια τάξη μὲ τοὺς προηγουμένους, συμβολίζει τὴν τελειότητα τοῦ ἠθικοῦ βίου⁹. Ὁ Εὐάγριος, ὁ Μάξιμος καὶ ἄλλοι μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς χρησιμοποίησαν καὶ σειρές ἑκατοντάδων.

Τὰ κεφάλαια τοῦ Διαδόχου εἶναι ἐκτενέστερα ἀπὸ τοῦ Εὐαγρίου καὶ τοῦ Μάρκου τοῦ Ἐρημίτη καὶ ὅπως ἀνεβαίνει ὁ αὐξοντας ἀριθμὸς τους αὐξάνεται καὶ τὸ μῆκος τους. Μὲ τὴν εἰσαγωγή ἀποδείξεων, αἰτιολογιῶν καὶ συμπερασμάτων τὰ κεφάλαια πλησίασαν τῇ διατριβῇ καὶ ἔτσι ἀπέβαλαν τὸν ἀρχικὸ τους χαρακτήρα ὡς συλλογῶν, γνωμῶν, ξένων περισσότερο, καὶ ἔγιναν «συγγράμματα» ὀρισμένων συγγραφέων, ὅπου αὐτοὶ ἐκφράζουν τὶς δικές τους γνώμες μὲ σχετικὰ ἐπιχειρήματα καὶ μὲ συνοχή, πὺ στὸν Διάδοχο μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴ συχνὴ χρῆση τῆς φράσεως «ὡς ἔφην» (πὺ ἐννοεῖται σὲ προηγούμενα κεφάλαια). Ὁ Διάδοχος πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους διαμορφωτὲς τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ εἴδους.

Ἡ εὐρύτατη χρῆση τῆς φιλολογίας τῶν κεφαλαίων ἀπὸ τοὺς ἀσκητικὸς συγγραφεῖς, ὅπως εἶναι οἱ Εὐάγριος, Μάρκος ὁ Ἐρημίτης, Διάδοχος, Μάξιμος, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κ.ἄ., ὀφείλεται τόσο στὸν ἀρχικὸ χαρακτήρα τους σὰν σειρά ἠθικῶν προτάσεων, ὅσο καὶ στήν ἀνάγκη ἀπομνημονεύσεως τους ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ δὲν ἤξεραν ἀνάγνωση, πὺ διευκολύνονταν ἀπὸ τὴ συντομία καὶ τὸ ἀποφθεγματικὸ ὕφος.

Ἡ γλώσσα τοῦ Διαδόχου χρησιμοποιεῖ ἱκανὰ μετακλασικὰ στοιχεῖα. Χρησιμοποιεῖ π.χ. συμπωματικῶς τὸ ἴνα καὶ

9. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΜΩΨΣΕΣΚΟΥ, *Εὐάγριος ὁ Ποντικός*, Ἀθήναι 1937, σ. 73 ἔ.

τὸ κᾶν καὶ τὸ ἐὰν μὲ ὀριστική, τὸ οὐ μετὰ τὰ εἰ καὶ ὅταν, συχνότερα μάλιστα τὰ εἰς —ως ἐπιρρήματα κ.ά. Καὶ ἡ σύνταξι τοῦ Διαδόχου εἶναι ἀπλούστερη καὶ ὁμαλὴ. Τὰ στοιχεῖα ὅμως αὐτὰ ἀπαντοῦν καὶ σὲ ἀρχαιότερους συγγραφεῖς καὶ δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη δείγματα τῆς κοινῆς, ἀλλὰ ἀποτελοῦν σημεῖα ἐξελίξεως τῆς Ἀττικῆς πού ἐμπλουτίσθηκε ἤδη μὲ νέους τύπους καὶ νέες λέξεις. Σ' αὐτῇ τῇ νέα μορφή τῆς Ἀττικῆς ἀνήκει καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Διαδόχου. Παρὰ τὴν χρῆσιν χωρίων τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἰδίως ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ καὶ τοὺς *Ψαλμούς*, τὰ ἐξεταζόμενα συγγράμματα καμμία ἢ ἐλάχιστη ἐπίδραση ἀπὸ αὐτὴν μαρτυροῦν. Ἄλλ' ἡ γλῶσσα τοῦ Διαδόχου διαφέρει καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες πού χρησιμοποιοῦν καθαρῆς. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ κέντρα αὐτῇ τῇ ἐποχῇ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα διαμορφώθηκε κατὰ στάδια, ἀλλὰ παρ' ὄλες τὶς διαφορὰς κατὰ τόπο, χρόνο καὶ πρόσωπα παρουσιάζει ἰκανὴ ἐνότητα. Ἡ κυρίως Ἑλλάδα ὅμως δὲν βρισκόταν σὲ τόσο στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὲ ὄση βρισκόταν αὐτὲς οἱ χῶρες μεταξὺ τους, γι' αὐτὸ δικαιολογεῖται ἡ παρουσία στὴν ἴδια τὴν χρησιμοποιουμένη ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα διαφορετικῶν στοιχείων ἀπὸ αὐτὰ τῆς κοινῆς ἐκκλησιαστικῆς γλῶσσας τῆς ἐποχῆς. Μοναδικὸ δείγμα τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς μορφῆς παρουσιάζουν τὰ συγγράμματα τοῦ Διαδόχου, παρ' ὄλο πού δὲν κατέχομε, ὅπως ἀναφέρθηκε, φιλολογικὰ ἔργα ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα τῇ ἐποχῇ αὐτῇ.

Τὸ λεξιλόγιό τοῦ Διαδόχου εἶναι πλούσιο καὶ ἐκλεγμένο προσεκτικὰ. Λέξεις πού σπάνια ἀπαντοῦν σ' ἄλλους συγ-

γραφείς και σπανιότερα στους Πατέρες, ἀφθονοῦν σ' αὐτόν, καὶ ἄλλες χρησιμοποιοῦνται μὲ διαφορετικὴ ἀπὸ τῆ συνηθισμένη σημασία πού μερικὲς φορές προσεγγίζει ἢ καὶ ταυτίζεται μὲ τῆ σημερινή. Ἡ Ἄξιες μνείας εἶναι οἱ παρακάτω:

ἀθλήτοσ, αἰθριοποιός, ἀπαρρενῶ, ἀφιλόλογος, ἀχλυοποιός, βρεφοπρεπής, διαφόρησις, εἰσάγωγος, ἐλευθερικὸς, ἐνήδονος, ἐπάγγελμα, ἐπιζωγραφῶ, ἡδυφανής, θηλυδριώδης, ἰσοσθενής, νωθροποιός, ὁμοιογραφῶ, πανταληθινός, πρόπομα.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν οἱ ὅροι πού χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ εἰδικὴ θεολογικὴ σημασία συχνὰ διαφέροντας ἀπὸ τοὺς ὅρους προγενεστέρων ἢ συγχρόνων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἐπιβλήθησαν γενικὰ σὲ κοινὴ χρῆση στὴ μεταγενέστερη θεολογία. Κυριώτεροι τῶν ὄρων αὐτῶν εἶναι οἱ ἑξῆς:

ἀγωνιστής, ἀδιάκριτος, αἴσθησις, αἰσθητικός, ἀκηδία, ἀπάθεια, ἀποστροφή, αὐτεξουσιότης, ἀφάνταστος, ἀφώτιστος, γεῦσις, γλυκύτης, γνῶσις, γνωστικός, διακρυώδης, διάθεσις, διάκρισις, διαφορῶ, δοκιμάζω, ἐκδημῶ, ἐμπαθής, ἐνορῶ, ἐνυπόστατος, ἕξις (κακοῦ), ἐπίγνωσις, ἐπιμέλεια (καλοῦ), θεοειδής, θεοφιλής, θέρμη, θεώρημα, θεωρία, καθαρότης, καταυγάζω, λειῶν (τῶν ἡδονῶν), λεπτότης (φύσεως), νοερός, πανθέωρος, παραχώρησις, ταχύτης (φύσεως), πεῖρα, περιουγάζω, πληροφορία, πνευματικός, συνήδομαι, τελείωσις, ὑγρότης, φιλοθεΐα, φιλοκοσμία, φωτισμός, χριστοφόρος (ψυχή).

Μὲ τὰ ἔργα του ὁ Διάδοχος, μικρὰ σὲ ἕκταση, ἀποδει-

κνύεται ἔξοχος συγγραφέας, γνωρίζοντας νὰ ἐκφράζει τὶς σκέψεις του μὲ ἀποφθεγματικὴ συντομία καὶ χρησιμοποιοῦντας ἀριστοτεχνικῶς τὴν περιγραφή καὶ τὸ παράδειγμα (κεφ. 55. 88. 89). Ἐν καὶ ἀρέσκειται στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ, ἐπωφελεῖται καὶ ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς φύσεως (κεφ. 55. 85). Ἡ ἀριστη γνῶση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ βαθιὰ θρησκευτικὴ ἐμπειρία τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀναλύσει τὰ ψυχικὰ ἐκδηλώματα τοῦ θρησκευόντος ἀνθρώπου μὲ ἀξιοθαύμαστο τρόπο καὶ νὰ τὰ ἐκφράσει μὲ τὸ λόγο. Ἡ συγγραφικὴ του ἰκανότητα ἐνισχυόταν ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴ γνῶση τῶν καλῶν τεχνῶν (κεφ. 89 κ.ἄ.) καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν χρόνων του.

Γ'. Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ

1. *Ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἐνέργειά του στὸν κόσμον*

Ἐκφράζοντας ὁ Διάδοχος τὶς γνώμες του γιὰ τὸ Θεό, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους του Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀπέβλεπε στὴ θεωρητικὴ διατύπωση συστήματος «θεολογίας», ποῦ θὰ ἱκανοποιοῦσε ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντα. Σκοπὸς του ἦταν κυρίως ἀπὸ τὴ μία νὰ καθορίσει τὴ θέση τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον καὶ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ν' ἀποκρούσει ξένες ἀντιλήψεις πρὸς τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, ποῦ προέρχονταν ἀπὸ κύκλους μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ὅπως τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν Ἀνθρωπομορφιτῶν. Γι' αὐτὸ τόσο στὴ θεολογία ὅσο καὶ στὴ χριστολογία του ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν καθολικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐναντι τοῦ πανθεϊσμοῦ τῶν Νεοπλατωνικῶν διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καθαρὸ πνεῦμα καὶ ὄχι κάποιο σωματικὸ ὄν ποῦ ἐνχέεται στὸ σύμπαν ἢ διαχέεται πέρα ἀπὸ τὸν ὑλικὸ χῶρον διὰ τοῦ ἀπείρου· ἐναντι τῶν ἀνθρωπομορφικῶν ἀντιλήψεων διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς ὡς «ἄυλος φύσις» δὲν ἔχει καθορισμένη μορφή ἢ εἶδος ἢ σῶμα καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀντικείμενο τῶν ἀνθρώπινων αἰσθήσεων καὶ ἰδίως τῆς ὀράσεως¹. Ἀναγνωρίζει βέβαια τὴ δυνατότητα

1. Ὅρασις 19. Κεφ. 36. Βλ. καὶ ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ, Ἐπιστολὴ 39· «οὐκ ἔστι σῶμα ὁ Θεός, χρῶμα ἢ σχῆμα ἔχον».

κάποιας θεάς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ θεά αὐτὴ εἶναι πνευματικῆς φύσεως καὶ σημαίνει κυρίως ἀπόλαυση τοῦ Θεοῦ, ὅπως θὰ δοῦμε σ' ἄλλα σημεῖα.

Συνέπεια αὐτῆς τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς δυνατότητας τῆς πλήρους γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς κατανοήσεώς της ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄρα ἡ ἄρνηση τῆς δυνατότητας τῆς περιγραφῆς της. Ἡ οὐσιώδης γνώση τοῦ ἀνθρώπου περὶ Θεοῦ περιορίζεται στὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ «ἀεὶ ὄν», τὸ ὁποῖο δὲν «ἀπετελέσθη ὑπὸ γενέσεως», ἀλλ' ἔχει «ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι». Εἶναι οὐσιαστικὴ ἢ διαφορὰ καὶ ἡ ἀντίθεση, σύμφωνα μ' αὐτά, μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὑπόλοιπων ὄντων, τῶν κτιστῶν, ποὺ «ἀποτελοῦνται», λαμβάνουν ὕπαρξη, μὲ τὴ γένεση, ἀρχικὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ μεταγενέστερα ἀπὸ ἄλλα ὅμοια ἢ συγγενῆ ὄντα. Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀρχὴ ὑπάρξεως ἄχρονη ἢ ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἀποτελεῖ αἰώνια ἀρχὴ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεός, ζώντας ὄχι μόνο πέρα ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλὰ κοντὰ σ' αὐτόν, δρᾷ καὶ ἐνεργεῖ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, αὐτοὶ μποροῦν νὰ κατανοήσουν τὰ ἐκδηλώματά του κατὰ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ καὶ νὰ μορφώσουν γνώμη γιὰ μερικὲς ιδιότητές του· τῆς παντοδυναμίας καὶ παντογνωσίας, τῆς ἀγαθότητας, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ κάλλους καὶ τῆς δόξας.

Ὁ Θεὸς βρίσκεται «ὑπὲρ τὰ πάντα» καὶ ἐγκλείει μέσα του τὰ πάντα, δηλαδὴ καὶ τὰ δημιουργήματα καὶ τὴν πορεία τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μετριέται ὁ ἴδιος μὲ τὸ χρόνο ποὺ γι' αὐτόν εἶναι ἀνύπαρκτος. Τὰ μέλλοντα εἶναι γι' αὐτόν κοντὰ καὶ τὰ «μηδὲ πῶ ὄντα» εἶναι σ' αὐτόν γνωστὰ ὡς ὄντα, ὅπως εἶναι γνωστὲς καὶ οἱ κρυφὲς θελήσεις τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς².

2. Ὅρασις 28,16.

Ἡ ιδιότητα τῆς ἀγαθότητος πού παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μόνο ὡς ἀντανάκλαση τῆς θείας ἀγαθότητος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μόνος «φύσει ἀγαθός», ἐκδηλώνοντας τὴν ἀγαθότητά του στὸν κόσμο μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πρόνοια³.

Ἡ δικαιοσύνη συνδέεται στενὰ μὲ τὴ θεία ἀγαθότητα, ἐπειδὴ αὐτὴ δὲ σημαίνει ἀπλῶς τὴν καταδικαστικὴ ἢ ἀθωωτικὴ κρίση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν πλήρη ἀγάπης καταλογισμό τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀνθρώπων σύμφωνα μὲ τὴ διαγωγή τους στὸ βίο πού ἐνισχύεται ποικιλοτρόπως ἀπὸ τὴ θεία ἀγαθότητα⁴.

Θεμελιῶδες γνώρισμα τῆς θείας οὐσίας εἶναι καὶ τὸ κάλλος πού ἐκφεύγει ἀπὸ τὸν καθορισμὸ ὡς «ἀνείδεο» ἢ «ὑπὲρ εἶδος». Τὸ κάλλος τοῦ Θεοῦ εἶναι καθαρὸ καὶ ἐκφράζεται ὡς δόξα, πού πρέπει νὰ νοηθεῖ μὲ δύο ἔννοιες· ὡς δύναμη τοῦ Θεοῦ πού ἐκδηλώνεται στὸν κόσμο κατὰ τὴν ἔννοια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἰδίως στοὺς ψαλμοὺς καὶ στὸ στ' κεφάλαιο τοῦ Ἡσαΐα, καὶ ὡς ὑπερφυσικὴ πνευματικὴ λαμπρότητα, πού οἱ κρινόμενοι ἄξιοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔστω κι ἂν ἀγνοοῦν τὴ φύση της, θὰ αἰσθάνονται στὴν ἀγάπη καὶ στὴν κοινωνία μὲ τὸ Θεό⁵.

Ὁ ἀνείδεος Θεὸς-Πατέρας ἀποκαλύπτεται μὲ δόξα καὶ βούληση, ἡ δὲ θεία βούληση ἔχοντας μέσα της τὴν ἔννοια τῆς αἰώνιας γενέσεως, ἐκδηλώνεται ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν ἐκπόρευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ τὴν ὁποία δὲ γίνεται ρητὸς λόγος ἀπὸ τὸν Διάδοχο, στὴ

3. *Κεφάλαια 2.*

4. *Κεφάλαια 100.*

5. *Βλ. Ὅρασις κ.14-16. Κεφάλαια 81.*

δημιουργία τοῦ κόσμου. Ὁλόκληρος ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ ποῦ ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἀναρχο ἀρχὴ καὶ τὴ μόνη πηγὴ κάθε ὄντος. Ἡ ὑπαρξὴ ὁποιασδήποτε ἄλλης μεταφυσικῆς ἀρχῆς, ὅπως γιὰ παράδειγμα τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ στὸν κόσμο, ἀποκλείεται καὶ αἶρεται ἔτσι κάθε μεταφυσικὴ δυαρχία. Ἡ ἀναγνώριση ἐνυπόστατου κακοῦ θὰ δυσχέραινε τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, διότι ἡ δημιουργία τέτοιου κακοῦ ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεὸ εἶναι ἀδιανόητη. Ἔτσι τὸ κακὸ, ἐπειδὴ δὲ δημιουργήθηκε οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ οὔτε ἀπὸ ἄλλη ἀρχή, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ κατ' οὐσίαν ἀνύπαρκτο· «τὸ κακὸν οὔτε ἐν φύσει ἐστὶν οὔτε μὴν φύσει τίς ἐστὶ κακός. Κακὸν μὴ γὰρ ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν». Συνεπῶς, «οὐκ ὄν ἐν τῇ οὐσίᾳ» τὸ κακὸ ὑπάρχει μόνο στὴν ἄρνηση τοῦ ἀγαθοῦ στὴν ἠθικὴ διαγωγὴ τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων. Ἔτσι μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπλὴ διαφορὰ μορφῆς ἢ οὐσίας, ἀλλὰ πλήρης ἀντίθεση, ἐπειδὴ τὸ κακὸ δὲν ἔχει δική του ὑπαρξὴ, ἀλλὰ τὴν λαμβάνει στὴν ἀρνητικὴ καὶ ἀντιθετικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἡ ἄποψη αὐτὴ, συμφωνώντας σὲ ὅλα μὲ τὴ διδασκαλία περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γενικά⁶, τονίζεται ιδιαίτερα καὶ ἐπίμονα ἀπὸ τὸ Διάδοχο γιὰ ἀπόκρουση τῆς ἀντιλήψεως τῶν Μασσαλιανῶν ποῦ βρῆκε ἰκανὴ διάδοση τὴν ἐποχὴ του, ποῦ παραδέχονταν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κακοῦ καθ' ἑαυτό⁷.

Σπουδαιότατη θέση μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ κατέχουν τὰ πνευματικὰ ὄντα (οἱ ἄγγελοι, οἱ δαίμονες καὶ οἱ ἄνθρωποι), ποῦ, ἂν καὶ στὴν παρούσα κατάστασή τους

6. Βλ. κυρίως ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός*, 5.

7. Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Περὶ αἵρέσεων*, 80,13.

διαχωρίζονται και διακρίνονται μεταξύ τους, ἔχουν πολλές κοινές ιδιότητες. Ἡ ὠριγενική ὁμως δοξασία περὶ πλήρους ὁμοιότητας μεταξύ τῶν ὄντων αὐτῶν πρὸ τῆς πτώσεως, πού ἀπαντᾷ περισσότερο ἀναπτυγμένη στὸν Εὐάγριο, ἀπουσιάζει στὸν Διάδοχο. Ὁ Εὐάγριος πιστεύει ὅτι πρὶν τὴν πτώση οἱ ἤδη προϋπάρχουσες ψυχές ἦταν ἀγαθές, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αὐτεξούσιες, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς διαφορετικῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου ἀπὸ αὐτὲς διαφοροποιήθηκαν καὶ διακρίθηκαν μετὰ τὴν πτώση σὲ τρεῖς τάξεις· τοὺς ἀγγέλους, πού διαμένουν πάνω στοὺς οὐρανοὺς καὶ φέρουν σώματα ταχέα καὶ φωτεινά· τοὺς ἀνθρώπους, πού παραμένουν κάτω στὴ γῆ καὶ φέρουν σώματα βαριά· καὶ τοὺς δαίμονες, πού διαμένουν κάτω στὰ ὑποχθόνια καὶ ἔχουν σώματα σκοτεινά καὶ ἀκάθαρτα. Ὁ Διάδοχος δὲν μιλάει περὶ προϋπάρξεως οὔτε θεωρεῖ τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἔχουν τὴν ἴδια φύση μὲ τοὺς ἀγγέλους, δέχεται ὁμως ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄυλο ζῶο καὶ ἀνείδεο καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀποψη βέβαια ὅτι δὲν εἶναι αἰσθητῶς ὄρατὴ, ὅπως καὶ οἱ ἄγγελοι. Ὑπαρξὴ ψυχῆς ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὸ σῶμα δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ, καὶ ὅταν μετὰ θάνατον τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἀποχωρίζονται προσωρινὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, αὐτὴ δὲν γνωρίζει ὅ,τι ἐγνώριζε ὅταν ἦταν μαζί μὲ τὸ σῶμα. Ὁ ὀλοκληρωμένος ἀνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ «σύγκραση» σώματος καὶ ψυχῆς, ἐνῶ οἱ ἄγγελοι κατέχουν ἰδιαίτερη προσωπικότητα στὴν ἀπλότητα τῆς φύσεώς τους⁸.

Οἱ ἄγγελοι εἶναι οὐράνιες δυνάμεις πού ἔχουν κάποια μορφή, ὄψη καὶ ὄρια, ἀλλὰ φύση ἀραιὴ καὶ λεπτὴ, πού δὲν γίνεται ὄρατὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μόνο ἐπειδὴ αὐτὰ

8. Ὅρασις 19,29.

δὲν μποροῦν νὰ τοὺς δοῦν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται λόγος γι' αὐτοὺς ὡς «ἀσχηματίστων ζώων». Ὅσες φορές μεταμορφώνονται κατ' ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, πυκνώνοντας ἢ ἀραιή τους φύση, μποροῦν νὰ καταστοῦν ὄρατοὶ ἀπὸ τὶς καθαρὲς ψυχές. Ὁ περιορισμὸς τῶν ἀγγέλων σὲ σχῆμα καὶ ὄρια ἀποκλείει τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τους· ὅμως αὐτοί, λόγῳ τῆς διαύγειας τῆς φύσεώς τους καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατ' ἀνταμοιβὴ τῆς ἀγαθῆς τους διακονίας, μποροῦν νὰ βλέπουν καθαρὰ καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια⁹. Οἱ ἄγγελοι δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιτελέσουν κάτι ἀπὸ μόνοι τους καὶ συνεπῶς τὸ ἔργο τους δὲν εἶναι δημιουργικὸ, ἀλλὰ βοηθητικὸ, πὺ συνίσταται στὴ μετάδοσι τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὴν ὁποία δὲν χρησιμοποιοῦν ἐνδιάθετο λόγο ἀλλὰ φωνή, πὺ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἄκουσαν πολλὰς φορές σὲ ὄπτασι⁹.

Οἱ ἄγγελοι κατεῖχαν ἀρχικὰ δύο πνευματικὲς δυνάμεις· τὴ γνώση στὴν ὁποία ὑπόκεινταν ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ αὐτεξούσιο στὸ ὁποῖο ὑπόκεινταν ἡ αἴσθησι. Μὲ τὴν κακὴ χρῆσι τῆς δεύτερης αὐτῆς δυνάμεως μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δοῦλευσαν σὲ πάθη καὶ γι' αὐτὸ ἐξέπεσαν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι μὲ τὴν καλὴ χρῆσι τοῦ αὐτεξουσίου ὑπερνίκησαν τὶς αἰσθήσεις καὶ μὲ τὴν ἀδιάλειπτη λειτουργία πρὸς τὸ Θεὸ ἀπέκτησαν ἐνιαία ἀγαθὴ θέλησι καὶ σκέψη, γνωρίζοντας πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀγνοώντας τὰ ἀντίθετά τους, δηλαδὴ τὸ κακὸ. Οἱ ἐκπεσόντες ἄγγελοι καλοῦνται ἤδη δαίμονες.

Κατὰ τὸν Εὐάγγριο αὐτοὶ διακρίνονται σὲ δύο γένη, τῶν σπανίων καὶ βαρυτέρων, καὶ τῶν συνεχῶν καὶ κουφοτέρων· ἔτσι καὶ ὁ Διάδοχος τοὺς διακρίνει σὲ ὑλωδέστερους, πὺ

9. Ὅρασις 17 ἐ. 24 ἐἐ.

πολεμοῦν τὴ σάρκα μὲ «λιπαρές παρακλήσεις», καὶ σὲ λεπτότερους, ποὺ πολεμοῦν τὴν ψυχὴ καὶ προκαλοῦν τὰ πάθη. Οἱ δαίμονες ἔχουν ὀρισμένο σχῆμα, ἀλλὰ τὸ σῶμα τους δὲν εἶναι ὀρατό· ὅσες φορές ὅμως μετασχηματίζεται σὲ μερικές περιπτώσεις σὲ φῶς ἢ φωτιά, γίνεται ὀρατό. Οἱ δαίμονες κυριαροῦν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ στὴν προχριστιανικὴ τῆς περιόδο, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν προσπάθεια κυριαρχίας τους καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτή. Ἀλλὰ τότε πλέον δὲν φωληάζουν στὴν ψυχὴ ἢ στὸν νοῦ ἢ στὴν καρδιά. Ἐδῶ εἰσέρχεται μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ κατοικεῖ ἡ θεία χάρη, ἐνῶ οἱ δαίμονες στρέφονται γύρω ἀπὸ τὰ μέλη τῆς καρδιάς¹⁰.

Ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν φαίνεται ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Διαδόχου περὶ τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων παρουσιάζεται ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη. Ἡ ἀγγελολογία λίγο ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξή τῆς ἀπὸ τὸν Ψευδοδιονύσιο, ποὺ δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὸν Διάδοχο· ἡ δαιμονολογία ὅμως ἀκολουθεῖ βέβαια τὴ σχετικὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγρίου, ἀλλ' ἐμπλουτίζεται μὲ νέα στοιχεῖα ποὺ ἀνευρίσκονται ἄφθονα στὴ μεταγενέστερη ἀσκητικὴ θεολογία.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ σύγκραση ψυχῆς καὶ σώματος, δύο στοιχείων ποὺ συμβάλλουν ἐξ ἴσου στὴ συγκρότηση προσωπικοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Ἔτσι ἡ πλατωνικὴ καὶ ὠριγενιστικὴ ἀντίληψη, κατὰ τὴν ὁποία τὸ σῶμα ἐκλαμβάνεται ὡς δεσμωτήριον στὸ ὁποῖο κλείστηκε ἡ ψυχὴ μετὰ τὴν παρακοή, ἐδῶ ἀποκρούεται. Ὁ Εὐάγγριος, ποὺ τὰ συγγράμματά του διαπραγματεύονται τὰ ἴδια ἢ παρεμφερῆ θέματα μὲ τὸ συγγραφέα μας, ἀποδέχεται τὴν ἀντίληψη τοῦ Ὁριγένους, ἀλλ' ὁ Διάδοχος τονίζει ὅτι μόνο μὲ τὴν ἰσότιμη

10. Ὅρασις 23. Κεφάλαια 33, 40, 79, 81, 86 κἀ.

ένωση τῶν δύο στοιχείων ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος προσωπικότητα¹¹.

Στὴν ἐκτίμηση μάλιστα τῶν στοιχείων αὐτῶν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Διάδοχος φαίνεται νὰ προχωρεῖ πιὸ πέρα ἀπὸ τὶς ἐπικρατοῦσες ἀντιλήψεις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων, μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς γνώμης ὅτι ὄχι μόνο δὲν ὑφίσταται μεγάλη ἀπόσταση μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ στοιχείου, ἀλλ' ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ μία καὶ τὴν ἴδια ὕλη μὲ διαφορετικὸ μόνο βαθμὸ ἢ πυκνότητα. Ἔχουν μάλιστα καὶ τὰ δύο στοιχεῖα αὐτὰ τὴν ἰκανότητα ἀνταποκρίσεως πρὸς τὴν ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ὡς σύνολο καὶ ὄχι μόνο ὡς ψυχὴ νὰ μπορεῖ καὶ νὰ ὀφείλει νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ Θεό. Ἡ φύση τῆς ψυχῆς σύμφωνα μ' αὐτὰ εἶναι λεπτὴ καὶ ἀραιή, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ φύση τοῦ σώματος χαρακτηρίζεται γιὰ τὴν πυκνότητά της. Μὲ τέτοια ἀντίληψη γιὰ τὴ φύση τῆς ψυχῆς ἀναμφίβολα θὰ προσεγγίζαμε στὴν ὑλοζωϊστικὴ θεωρία τῆς Στοᾶς περὶ ψυχῆς, ποὺ ὑπενθυμίζεται ἀκόμη καὶ μὲ τὴ διάκριση μερῶν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν Διάδοχο, ἂν καὶ αὐτὰ, ὅπως ἀμέσως θὰ λεχθεῖ παρακάτω, μποροῦν νὰ ἐκληφθοῦν καὶ μὲ ἄλλη ἔννοια¹².

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμως ἀναγνωρίζεται ὅτι ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων, ὅπως στὸ κεφάλαιο 24, ὅπου ἡ ψυχὴ λέγεται ἀσώματος, ὅτι συγγενεῦει μὲ τὰ οὐράνια¹³ καὶ ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ σῶμα καλεῖται χοῦς καὶ ὅτι συνδέεται μὲ τὰ γήινα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἡ λέξις 'φύσις' δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκη τὸ ἴδιο

11. Ὅρασις 29. Κεφάλαια 88.

12. Ὅρασις 18 ἐ., 21, 27, 29. Εἰς τὴν Ἀνάληψιν 6. Κεφάλαια 85, 54.

13. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ 8.

πράγμα όταν αναφέρεται στην ψυχή και στο σῶμα, ἐπειδὴ αὐτὴ χρησιμοποιεῖται μάλιστα μερικὲς φορές καὶ γιὰ τὴ δήλωση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ (ἄυλος φύσις). Ὁ Διάδοχος στὴ διατύπωση τῶν ἀνθρωπολογικῶν του γνωμῶν κινοῦνταν μεταξὺ δύο ἄκρων θεωριῶν περὶ ψυχῆς, τῆς ὠριγενιστικῆς ποὺ ἀποδεχόταν καὶ ὁ Εὐάγριος, καὶ τῆς Στωϊκῆς ποὺ ἀσπάζονταν καὶ οἱ σύγχρονοί του Μασσαλιανοί, μὲ πολλὴ μάλιστα δυσκολία κατῶρθωσε ν' ἀποφύγει τὴν ἐκφραστικὴ ἐπίδραση τῆς κάθε μιᾶς.

Ἡ τριμερὴς διαίρεση τῆς ψυχῆς, ποὺ μπῆκε ἐνωρίτερα καὶ στὴ χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ ψυχῆς κατὰ πλατωνικὴ ἐπίδραση, προϋποτίθεται καὶ στὸ Διάδοχο, καὶ ἴσως αὐτὸς μὲ τὰ παραπάνω μνημονευθέντα μέρη τῆς ψυχῆς, δὲν ἐννοεῖ μόρια τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ λειτουργίες ἢ δυνάμεις τῆς, γιὰ τίς ὁποῖες χρησιμοποιεῖ καὶ τοὺς ὄρους νοῦς καὶ καρδιά. Ἡ ψυχὴ, ὡς ἀραιὴ καὶ λεπτὴ φύση, ἔχει ἰκανότητα νὰ κατανοεῖ μὲ τὸ νοῦ, ποὺ «ὀφθαλμῶ τινι πλουσίῳ τὰ πάντα περισκοπεῖ», πράγματα, φαινόμενα καὶ καταστάσεις καὶ νὰ βλέπει τίς πυκνὲς φύσεις, χωρὶς νὰ βλέπεται ἀπὸ αὐτές, δὲν μπορεῖ ὁμως νὰ γνωρίζει τὰ μέλλοντα, ὄχι μόνο γιὰ ὅσο χρόνο εἶναι ἐνωμένη μὲ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ὅταν χωρισθεῖ ἀπὸ αὐτὸ μετὰ τὸ θάνατο¹⁴.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς μηχανικὴ ἐνότητα ἢ ὡς ὄργανισμὸς στατικὸς καὶ ἀνίκανος γιὰ μεταβολὴ καὶ ἐξέλιξη· εἶναι πνευματικὸ ὄν ποὺ τείνει διαρκῶς πρὸς ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδο, προσωπικότητα ποὺ ζεῖ καὶ κατέχει πνευματικὲς δυνάμεις ποὺ τὴν καθιστοῦν ἰκανὴ νὰ

14. Ὅρασις 17, 29.

προοδεύει, τῆς ὁποίας τελικὸ σημεῖο ἀποτελεῖ ἡ κοινωνία μετὸ Θεό. Ἡ τάση αὐτὴ καὶ ἡ δυνατότητα πρὸς ἱκανοποίησίν της προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι αὐτὸς δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ¹⁵, πὸ ἀποτελεῖ κτῆμα του, καὶ καθ' ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, πὸ ἀποτελεῖ ἀπλή δύναμη καὶ μεταβάλλεται σὲ πραγματικότητα μετὸ τὴν ὀρθὴ χρῆση τῆς ἐλεύθερης βουλήσεώς του, δηλαδὴ τοῦ αὐτεξουσίου. Ἡ πνευματικὴ τελείωση συνίσταται ἀπὸ πολλὰ καὶ πλούσια πνευματικὰ στοιχεῖα, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνεῖ λόγος παρακάτω. Ἀσφαλὲς γνώρισμα τῆς ἐπιτεύξεως ἀποτελεῖ ἡ οἰκείωση τῆς θείας ἀγαθότητος, πὸ εἶναι μὲν φυσικὴ ἰδιότητα μόνο τοῦ Θεοῦ, προσκτᾶται ὅμως καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο δευτερογενῶς μετὸ τὴ διαρκὴ στροφὴ καὶ ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, τὸ Θεό¹⁶. Ἡ κατάκτηση τῆς τέλει ἀγαθότητος ἐπισημαίνει τὸ τέρμα τῆς προσπάθειας καὶ τῆς προοδευτικῆς ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου, διότι μ' αὐτὴν σταθεροποιεῖται ἡ βούληση πρὸς μία μόνον ἠθικὴ κατεύθυνση, πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀφοσιώνεται αὐτὴ πρὸς τὸ Θεὸ μόνον, χωρὶς νὰ ὑπόκειται πλέον σὲ ταλαντεύσεις καὶ ἀλλοιώσεις, ὅπως καὶ ἡ βούληση τῶν ἀγγέλων. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἀπαιτεῖται ἡ συγκέντρωση ὀλόκληρης τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος πρὸς τὸ Θεό, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, πράγμα πὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φυσικὴ κατάσταση, διότι ἡ ψυχὴ σὰν ἀσώματη ἐπιθυμεῖ τὰ οὐράνια, ἐνῶ τὸ σῶμα σὰν χῶμα ἐπιθυμεῖ τὴν ἐπίγειαν τρυφήν.

Πράγματι, ἀρχικὰ ἐπιτεύχθηκε ἡ ἐναρμόνιση καὶ ἡ

15. Τὸ κατ' εἰκόνα σημαίνει μίμημα τοῦ ἀρχετύπου, ἤτοι τοῦ Θεοῦ, βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος* 36.

16. *Κεφάλαια* 5.

ένότητα τῶν δύο τάσεων, καὶ γιὰ ἄρκετὸ χρόνο οἱ ἄνθρωποι μόρφωσαν ἐνιαία φυσικὴ αἴσθηση, δηλαδὴ ἰκανότητα καταλήψεως καὶ ἀπολαύσεως τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὐτὴ ἀνατράπηκε ὀλοκληρωτικὰ μὲ τὴν παρακοὴ καὶ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ¹⁷, ποῦ συνίσταται στὴ στροφή τῆς ἀνθρώπινης θελήσεως πρὸς τὸ κακόν, λόγῳ τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς ἀρνήσεως ὑποταγῆς στὸ Θεόν. Τὸ κακόν, ὅπως ἤδη εἰπώθηκε παραπάνω, δὲν εἶναι ἀυθυτόστατο οὔτε ὡς ἀρχὴ οὔτε ὡς παράγωγο, ἀλλὰ συνίσταται στὴν ἀρνήσιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη βούλησις, καὶ ἐνῶ ἀρχικὰ βρίσκεται στὴ βούλησις, ἔπειτα παίρνει μορφή, εἶδος, μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς καρδιάς καὶ καθίσταται πραγματικὴ δύναμις στὸν κόσμον¹⁸. Μὲ τὸ αὐτεξούσιο ὁ ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ στραφεῖ ὀριστικὰ στὴ μίαν ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς κατευθύνσεις· εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὅποτε θὰ πετύχαινε τὴν ὁμοίωσίν του μὲ τὸ Θεόν, εἴτε πρὸς τὸ μὴ ἀγαθόν, ὅποτε θὰ ἐργαζόταν τὴν πλήρη ἠθικὴ του καταστροφή. Αὐτεξούσιο ἢ αὐτεξιοσύνη, κατὰ τὸν Διάδοχο, εἶναι «ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἐτοιμῶς κινουμένη εἰς ὅπερ ἂν ἐθέλου», δηλαδὴ θέλησις νὰ ἐκλέξει ἀπολύτως ἐλεύθερα μεταξὺ δύο ὁδῶν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ ὁρμὴ τοῦ αὐτεξουσίου ἦταν ἰσχυρότερη πρὸς τὸ ἀγαθὸ παρά πρὸς τὸ κακόν· «δυνατωτέρα ἐστὶν ἡ φύσις τοῦ καλοῦ τῆς ἕξεως τοῦ κακοῦ», καὶ γι' αὐτὸ ἡ διαπραγμάτευσις γιὰ τὸ αὐτεξούσιο πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι αὐτὸ περιλαμβάνει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνείδησιν τῶν κινήτρων τῶν πράξεων καὶ τὴν ἀπόφασιν γιὰ βελτίωσιν τῆς διαγωγῆς καὶ γιὰ ἐνέργεια ἐκούσιων πράξεων ἀγαθῆς διαγωγῆς. Συνε-

17. *Κεφάλαια* 78.

18. *Κεφάλαια* 3. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω σημειωθέντα βλ. καὶ ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ, *Προβλήματα Προγνωστικὰ* 1,21.

πῶς κύριο καθήκον τοῦ ἀνθρώπου ἦταν νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴν μάλλον ἀποκλίνουσα θέλησή του πρὸς τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν αὐτεξουσιότητα ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ μὲ τὴν μονιμοποίησιν μέσα του μόνον τῆς τάσεως πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Μὲ τὴν ἄρνησιν ὅμως νὰ ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον τοῦτο ὁ ἄνθρωπος δὲν πέτυχε τὴν ἀγαθοποίησίν του. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε στὸ κακὸ παραδόθηκε ὀλοκληρωτικὰ, ὅπως οἱ δαίμονες, ἢ προσωπικότητά του διασπάσθηκε, καὶ ἀπὸ τότε «ἕκαστον (ἢ ψυχὴ δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα χωριστὰ) τῆς οἰκείας συγγενείας ὀρέγεται»¹⁹. Τὸ ἴδιο μάλιστα διασπάσθηκε καὶ ἡ ἐνιαία φυσικὴ αἴσθησις σὲ δύο ἐνέργειες, μία ἀπλή πνευματικὴ, ποὺ γνωρίζει τὶς λογικὰς καὶ νοερὰς ἀλήθειαι, καὶ μία ἄλλη σύνθετη ἐμπαθὴς, ποὺ αἰσθάνεται τὰ καλὰ τοῦ βίου καὶ ἀντιδρᾷ στὴν πίστιν. Ἔτσι μὲ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ ἡ ψυχὴ ρυπάνθηκε καὶ τὸ σῶμα περιέπεσε στὴ φθορά· τὸ «κάλλος νοημάτων εἰς εἶδος δόξης» τοῦ ἀνθρώπου ἀντικαταστάθη μὲ «εἶδος αἰσχύνης» καὶ «δυσκινησίαν νοῦ», ἐνῶ ἡ βούλησις ἐξασθένησε²⁰.

Ἀπὸ τότε ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων μεταβλήθηκε σὲ συνεχῆ ἀγῶνα μεταξὺ δύο ἀντιθέτων ροπῶν. Ὁ νοῦς, ἐφ' ὅσον γλίστρησε στὸ «διπλοῦν τῆς γνώσεως», εὐλόγα παράγει ταυτόχρονα καὶ ἀγαθὰ καὶ φαῦλας σκέψεις, ὅπως ὅταν ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν ἥλιο στὸ ὑπαιθρο σὲ ὥρα χειμερινὴ ἀπὸ μπροστὰ θερμαίνεται, στὸ ὑπόλοιπο ὅμως σῶμα ριγεῖ. Ἡ παραγωγὴ ὅμως τῶν φαύλων λογισμῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς φυσικὴ ἀλλ' ὡς ἐπίκτητη ἰδιότητα, ποὺ ἀποκτᾶται μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀπάτη, καὶ στὴν οὐσία τέτοιοι λογισμοὶ δὲν

19. *Κεφάλαια* 24.

20. *Κεφάλαια* 78, 62. Ὅρασις 18.

παράγονται από μέσα, ἀλλ' ὑποβάλλονται ἀπὸ ἔξω ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἐνῶ ὁ νοῦς, «λεπτοτάτης τινὸς αἰσθήσεως ἔχων ἐνέργειαν», τοὺς οἰκειώνεται. Αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκη ἀντίφαση σ' αὐτὸ πὺ εἰπώθηκε παραπάνω γιὰ τὸ κακό, ὅτι δηλαδὴ ἐδρεύει στὴ βούληση, ἐπειδὴ τὸ μὲν κακό καθ' ἑαυτὸ εἶναι κάτι ἀρνητικό, δηλαδὴ ἡ ἀπόκρουση τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴ βούληση, ἐνῶ οἱ κακοὶ λογισμοὶ εἶναι θετικό παράγωγο πὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ συνεργασία δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων²¹.

Πάντως ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν πτώση δὲν εἶναι πλήρης, ἐπειδὴ οἱ γραμμὲς τοῦ κατ' εἰκόνα δὲν ἐξαλείφθηκαν ὁλότελα, ἀλλ' ἀπλῶς ἀμαυρώθηκαν καὶ μπορεῖ ἔτσι νὰ διακρίνει ἀκόμη τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό ἄπταιστα. Ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς πὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν πτώση ἔγκειται περισσότερο στὴν ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ στὴν ὑποδούλωσή του στὸ κακό, καὶ λιγότερο στὴ διαστροφή τῆς φύσεώς του. Ὁ Διάδοχος χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴ δήλωση τῆς καταστάσεως αὐτῆς τὶς ἐκφράσεις «μνήμη τοῦ κακοῦ», μὲ τὴν ὁποία ἐννοεῖ τὴν διαρκὴ πλήρωση τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ σκέψη τοῦ κακοῦ, καὶ «ἔξις τοῦ κακοῦ», μὲ τὴν ὁποία ἐννοεῖ τὴν ἐξασθένιση τῆς ἠθικῆς βουλήσεως²². Ἡ διαρκῆς παρουσία τοῦ κακοῦ στὸν ἄνθρωπο τὸν γεμίζει μὲ πνευματικὴ δυστυχία, ἀλλὰ βέβαια οὔτε τὸ κακό οὔτε οἱ δαίμονες τὸν κυριαρχοῦν ἀπόλυτα καὶ ὀριστικά· διεξάγουν ἀπλῶς σκληρὸ ἀγῶνα ἐναντίον του, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ φθορὰ πὺ ὀδηγεῖ στὸ θάνατο. Σὲ τοῦτο τὸν πόλεμο βασικὸς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ ἀγωνιζομένου ἀνθρώπου εἶναι ἡ συνένωση ἐκ

21. Κεφάλαια 83.

22. Κεφάλαια 62, 6, 83.

νέου τῆς διασπασμένης αἰσθήσεως καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τῆς βουλήσεως πρὸς τὸ ἀγαθὸ μὲ σκοπὸ τῆ διαμόρφωση «ὀλοκλήρου διαθέσεως»²³.

Εἶναι φανερὸ ὅτι μετὰ ἀπὸ τῆ σοβαρῆ ἐξασθένηση τῶν ἀνθρωπίνων ἱκανοτήτων ὁ παραπάνω σκοπὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μ' αὐτὰ μόνο καὶ χωρὶς τῆ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐνσαρκώθηκε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, πὺ εἶναι κι αὐτὸς Θεὸς ἐνδοξος, ἅγιος, Βασιλέας τῆς δόξας, βαστάζοντας τὰ σύμπαντα στὴ βούλησή του. Ἡ ἐνανθρώπηση πραγματοποιεῖται μὲ τὴν κάθοδο τοῦ θείου Λόγου στὴ γῆ καὶ ἔχει ὡς ἀντίστοιχη ἐνέργεια τὴν ἀνοδό του στοὺς οὐρανοὺς μὲ τὴν ἀνάληψη. Ὁ Λόγος κατ' αὐτὴν ἔλαβε ἀνθρώπινη μορφή, δηλαδὴ πυκνότητα φύσεως, καὶ ἔτσι ὁ ἀσώματος εἶδοποιήθηκε. Ἀπὸ τότε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πὺ στὴν ἀπολυτρωτικὴ του ἐνέργεια κελεῖται Χριστός, ἀποτελέσθηκε ἀπὸ δύο στοιχεῖα, τὸ αἰώνιο πὺ ἦταν πάντοτε δικό του, καὶ τὸ ἀνθρώπινο πὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν Παρθένο. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἐνώθηκαν μεταξύ τους ἀχώριστα καὶ ἀπετέλεσαν μία μόνον ὑπόσταση, χωρὶς ὅμως καμμιά ἀλλοίωση τῆς πυκνότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπὸ τὶς μαρμαρυγὲς τῆς θείας καὶ ἐνδοξης οὐσίας καὶ χωρὶς σύγχυση τῶν δύο φύσεων²⁴. Εὐδιάκριτη εἶναι στοὺς τελευταίους αὐτοὺς περιορισμοὺς ἡ πολεμικὴ τοῦ Διαδόχου κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Νεστοριανῶν μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς κατέλαβε σπουδαία θέση μεταξύ τῶν κυρίων ἐκπροσώπων τοῦ Ὁρθοδόξου πνεύματος τοῦ ε' αἰώνα.

Τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν περι-

23. *Κεφάλαια* 29.

24. *Εἰς τὴν Ἀνάληψιν* 4 . 5.

γράφεται λεπτομερῶς ἀπὸ τὸ Διάδοχο οὔτε τονίζεται ἀπ' αὐτὸν ἡ ἀξία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου, διότι ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν συγγραμμάτων του. Ὁ Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν, ἐξ αἰτίας τῆς περιορισμένης ἐκτάσεως καὶ τοῦ ὁμιλητικοῦ του χαρακτήρα, δὲν μποροῦσε νὰ διαπραγματευθεῖ πλήρως τὰ προβλήματα αὐτὰ. Δὲν τονίζει ὅμως ὁ Διάδοχος λιγότερο τὴ σημασία τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου, πὺ συνίσταται πρῶτα στὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Πατέρας φανερώθηκε στὸ εἶδος καὶ στὴ δόξα τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ· δεύτερον στὴν πλήρωση τοῦ κόσμου μὲ «γνώση Θεοῦ» τόσο μὲ τὴν εἰδοποίηση τοῦ θείου Λόγου, πὺ γίνεται περισσότερο νοητὸς καὶ αἰσθητὸς, ὅσο καὶ μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ ἔργο του· τρίτον στὴ συντριβὴ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄδου, δηλαδὴ κατάργηση τῆς κυριαρχίας τῶν πονηρῶν δυνάμεων καὶ τοῦ θανάτου· τέταρτον στὴν κάθαρση τοῦ ἐγκλήματος τῆς παρακοῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ· καὶ τέλος στὴν ἐξάλειψη τῆς ἔξεως πρὸς τὸ κακὸ πὺ σπάρθηκε στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ὄφι. Ὁ Διάδοχος, πεπεισμένος ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ὅτι πράγματι οἱ παραπάνω ἐπιτεύξεις τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου πραγματοποιήθηκαν, ἐπικαλεῖται πρὸς βεβαίωση τῶν ἄλλων τὴν μαρτυρία τῶν προφητῶν πὺ προανάγγειλαν κατὰ πρόγνωση καὶ τῶν Ἀποστόλων πὺ ἐπιβεβαίωσαν κατ' ἐπίγνωση, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα²⁵.

Βοηθὸς καὶ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Σωτήρα εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πὺ ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννηση καὶ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι παρὰ τὴ γενικὴ διεύθυνση καὶ καθοδήγηση τοῦ Σύμπαντος ἀπὸ τὴν ἁγία Τριάδα, ἔχουμε

25. Ὅρασις 12, «ζωοποιὸν Πνεῦμα», Κεφάλαια 75, «ἡ ζωοποιὸς καὶ καθαριστικὴ αὔρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

και ιδιαίτερη ενέργεια για τὸ καθένα πρόσωπο αὐτῆς χωριστά: για τὸν Πατέρα τὴ δημιουργία, για τὸν Υἱὸ τὴν ἀπολύτρωση, για τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὴν ἀναγέννηση.

Τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὡς πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριάδος, εἶναι αἴδιο, ἀόρατο και ἀμετάβλητο. Ποτὲ δὲ λαμβάνει αἰσθητὴ μορφή οὔτε ἔλαβε και σ' αὐτὴν τὴ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία δὲ φάνηκε κατ' οὐσία ἢ φύση του, διότι ἢ περιστερὰ ἦταν ἀπλὸς τρόπος ὄψεως αὐτοῦ ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες αἰσθήσεις και ὄχι πραγματικὴ μεταβολή. Τὸ ζωοποιὸ στοιχεῖο εἶναι κύριο γνώρισμα τῆς οὐσίας αὐτοῦ²⁶. Μ' αὐτὸ ἐκχέει στὸν νεκρωθέντα ἄνθρωπο, στὸν ὁποῖο κατασκηνώνει μετὰ τὸ βάπτισμα, ζωὴ, τὸν καθαρίζει και τὸν γεμίζει ἅγιο και ἔνδοξο φῶς.

2. Προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου για ἐπανεύρεση τοῦ Θεοῦ

Τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπλὴ προϋπόθεση τῆς ἠθικῆς και πνευματικῆς μεταβολῆς στὸν ἄνθρωπο. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴν δὲν πραγματοποιεῖται αὐτόματα, ἀλλὰ με συνεχὴ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος και με ἐπίπονη προσπάθεια τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Διαδόχου, ποὺ ἀκολουθεῖ και στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν ὀρθόδοξη ὁδὸ, ἢ ἀνακαίνιση τοῦ πιστοῦ δὲν ἐπιτυγχάνεται, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Αὐγουστῖνος, μόνο με τὴ θεία χάρη, ὅποτε θὰ γίνονται αὐτὸς ἄβουλο ἀντικείμενο χωρὶς δικὴ του ἐλεύθερη βούληση και ἀνεξαρτησία και ἄρα χωρὶς προσωπικότητα. Σὲ

26. Ὅρασις 12. Κεφάλαια 28, 78.

τέτοια περίπτωση τὸ «αὐτεξούσιο ἡμῶν εἰς τὸ πᾶν» θὰ ἦταν «δεδεμένον τῷ δεσμῷ τῆς χάριτος». Γιὰ τὴν ἀνακαίνιση ἀπαιτεῖται καὶ ἡ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐξ ὀλοκλήρου ἔργο μόνο τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἰσχυρίζονταν ὁ Πελάγιος καὶ οἱ Μασσαλιανοὶ ἐν μέρει, ὅποτε τὸ ἔργο τοῦ Σωτήρα θὰ ἦταν περιττό· ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος καὶ ἡ συναντίληψη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὴν ὁποία ἰσχυροποιεῖται ὁ ἀσθενής, ἀνεπαρκής καὶ πνευματικῶς νήπιος ἄνθρωπος²⁷.

Συνεπῶς ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος, ποὺ ἀποδίδει τὸ κατ' εἰκόνα στὴν προηγούμενη μορφή του μὲ τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγεννήσεως ὅπου καθαρίζεται κάθε ρυτίδα τῆς ἀμαρτίας, ἀποτελεῖ τὴν ἔναρξη μόνο τῆς ἀνακαινίσεως. Πέρα ἀπὸ αὐτὴν ἀπομένει κι ἄλλο μεγάλο ἔργο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, τὸ ὁποῖο «ἐκδέχεται σὺν ἡμῖν ἐργάσεται», ἡ ὁμοίωση πρὸς τὸ Θεό²⁸. Μετὰ τὴν ἔναρξη αὐτῆ ἡ θεία χάρις μπαίνει, φωλιάζει καὶ κρύβεται μέσα στὴν ψυχῆ, περιμένοντας τὴν «πρόθεση» τῆς ψυχῆς, φανερώνεται μάλιστα μὲ ἀπερίγραπτη εὐφροσύνη μόνον ὅταν ἡ ὅλη προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου στραφεῖ πρὸς τὸ Θεό. Στὸ χρόνο αὐτό, ἂν καὶ συνεχίζεται μυστικῶς καὶ ἀφανῶς ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος γιὰ τὴν τελείωση τῶν πιστῶν, δὲν καρποφορεῖ ὅμως, ἐὰν δὲν ἐτοιμαστεῖ κανεὶς μὲ τὴν ἀπαθὴ σκέψη περὶ Θεοῦ, μὲ τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης²⁹. Ἔτσι στὸ πεδίο τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχουμε μόνο τὴν προσφορὰ ἐνὸς θεοῦ δώρου, ἀλλὰ

27. *Κεφάλαια* 85, 61.

28. *Κεφάλαια* 89.

29. Πίστις καὶ ἀγάπη δὲν νοοῦνται χωριστά. «Πίστις ἄεργος καὶ ἔργα ἀπίστου τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποδοκιμασθήσονται», *Κεφάλαια* 20.

καὶ τὴν ἀντίστοιχη ἐνέργεια γιὰ τὴν ἀποδοχὴ του, καὶ ἔτσι τὸ θεῖο δῶρο γίνεται ἀνάλογο μὲ τὴν ἠθικὴ προκοπὴ τοῦ καθένα καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατορθώνει τὴν ἀναγέννηση αὐτῶν ποὺ τὴν ἀποδέχονται μὲ ὀλόκληρη διάθεση.

Ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ βαπτίσματος τῆς ἀναγεννήσεως, μὲ τὸ σωτήριο ὕδωρ, ὅποτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα κατασκηνώνει μέσα μας καὶ ἡ αὔρα του κινεῖ τὴν καρδιά μας κατὰ τοῦ πυρφόρου δαίμονα. Καὶ ἐνῶ πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα κυρίευε τὴν ψυχὴ ἢ πλάνη, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ δαίμονας φεύγει καὶ ἡ θεία χάρις, μπαίνοντας στὴν ψυχὴ, τὴν κυριεύει μὲ τὴν ἀλήθεια³⁰. Ἀπὸ τότε ὁ πονηρὸς δὲν ξαναμπαίνει στὴν ψυχὴ ποὺ τὴν καταλαμβάνει πλέον ἡ θεία χάρις κατασκηνώνοντας «εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, τούτέστιν εἰς τὸ πᾶν», γι' αὐτὸ καὶ αἰσθανόμαστε τὸ θεῖο σὰν νὰ ἀναβλύζει ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιάς. Τὰ πονηρὰ πνεύματα φωληάζουν ἀπὸ τότε στὶς αἰσθήσεις τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀκόμη νηπιάζουν. Συνεπῶς ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς κοινὸ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ δαίμονα. Εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀναγέννηση ὁ δαίμονας ποὺ κατοικεῖ στὴ σάρκα ἐξακολουθεῖ νὰ δρᾷ, ἀλλ' οἱ πονηροὶ λογισμοὶ ποὺ ὑποβάλλονται ἀπὸ αὐτὸν γίνονται κτῆμα ὀρισμένων μόνον ἀνθρώπων, αὐτῶν ποὺ ἐπιθυμοῦν «συνήδεσθαι» μ' αὐτούς³¹.

Μὲ τὴ λεπτομερῆ ἐκθεση τοῦ τρόπου ποὺ ἀντενεργεῖ ὁ δαίμονας στὴ θεία ἐνέργεια καταπολεμᾶται ἀπὸ τὸν Διάδοχο ἢ θεωρία τῶν Μασσαλιανῶν, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς καὶ ὁ

30. *Κεφάλαια* 89, 78, 85, 76, 77.

31. *Κεφάλαια* 84, 7, 82, 83.

δαίμονας συγκατοικοῦν στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ διεξάγοντας ἐκεῖ σκληρὸ ἀγώνα γιὰ τὴν κυριαρχία πάνω της. Οἱ Μασσαλιανοί, «οἱ λέγοντες» κατὰ τὸν Διάδοχο, χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ στηρίξουν τὶς ἀπόψεις τους κυρίως τὸ χωρίο *Ίω.* 1,5 «καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία οὐ κετέλαβεν αὐτό», ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν ποὺ λέγονται σ' αὐτὸ ἀπὸ αὐτοὺς ἀναιρεῖται ἀπὸ τὸ Διάδοχο μὲ τὰ ἀντίστοιχα χωρία *Ίω.* 1,9.12, *Ρωμ.* 8,7, *Φιλ.* 3,12 στὰ κεφάλαια 80, 76, 78, 86.

Παρατηρεῖται μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν ἐρευνητῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας ἡ τάση ἀποδόσεως πελαγιανικῶν καὶ μασσαλιανικῶν ἀντιλήψεων σὲ πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν Ὁρθόδοξη διδασκαλία. Ἡ συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων αἰρετικῶν μερίδων εἶναι ἀναμφισβήτητη, διότι ἡ θεωρία τῶν Μασσαλιανῶν γιὰ τὴν ἀδυναμία τῆς θείας χάριτος νὰ διώξει τὸ δαίμονα ἀπὸ τὴν ψυχὴ μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ ἡ συγκατοίκηση αὐτῆ τῆς θείας χάριτος μὲ τὸ δαίμονα στήν ψυχὴ σημαίνει ὑπερτίμηση τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα στὸν πνευματικὸ τοῦτο ἀγώνα καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Πελαγιανῶν γιὰ ἐπίτευξη τῆς σωτηρίας μὲ τὶς ἀνθρώπινες μόνον δυνάμεις καὶ προσπάθειες. Ἡ ταυτότητα ἀντιλήψεων τῶν δύο παραφυάδων προκάλεσε σύγχυση καὶ στήν ἐρμηνεία τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Μακαρίου Αἴγυπτίου, στὸν ὁποῖο ἄλλοι βρῖσκουν πελαγιανικὰ καὶ ἄλλοι μασσαλιανικὰ στοιχεῖα.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι γιὰ τὶς μασσαλιανικὲς ἀντιλήψεις ἐλάχιστα εἶναι γνωστά, ἰδίως ἀπὸ τὶς πληροφορίες τοῦ Τιμοθέου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, διότι τὰ βιβλία ποὺ περιέχουν τὶς ιδέες τους ἔχουν ἐξαφανισθεῖ. Τελευταῖα ὁμως, ὅπως ἤδη ὑποδηλώθηκε, ὑποστηρίχθηκε ἔντονα, ἰδίως ἀπὸ τὸν Villecourt, ἡ γνώμη κατὰ

τὴν ὁποία οἱ λεγόμενες ὁμιλίαι Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου εἶναι νόθες καὶ ἀποτελοῦν βασικὸ μασσαλιανικὸ σύγγραμμα, ὅπως ἄλλωστε εἶχε ὑποστηρίξει πρὶν δύο αἰῶνες ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης σὲ ἀνέκδοτο σύγγραμμά του. Εἶναι μάλιστα ἀληθινό, ὅτι σὲ μερικὰ σημεῖα τῶν *Ὁμιλιῶν* βρίσκονται ιδέες ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς μασσαλιανικές, ὅπως π.χ. στὸ 7,2 «τὸ θεῖον συνὸν τῷ Σατανᾶ οὔτε ρυποῦται οὔτε μιαίνεται», στὸ 16,6. 17,4 ἑ. κ.λ.π. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως γενικὰ στὶς *Ὁμιλίαι* ἐπικρατεῖ ὀρθόδοξη διδασκαλία, κατὰ τὴν ὁποία ἡ σωτηρία καὶ ἡ τελείωση ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς θείας χάριτος μὲ τὴ συνεργασία καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μπορεῖ νὰ ἐξαχθεῖ ἀπὸ τὰ χωρία 17,1. 30,4 καὶ κυρίως 3,4· «λοιπὸν τὸ ἐκριζῶσαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸ συνὸν κακόν, τοῦτο τῇ θεῖα δυνάμει μόνον δυνατὸν ἐστὶ κατορθῶσαι· οὐκ ἔξεστι γὰρ οὔτε δυνατὸν ἄνθρωπον ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐκριζῶσαι τὴν ἁμαρτίαν· τὸ ἀντιπαλαῖσαι, τὸ ἀντιμαχεσθῆναι, δεῖραι, δαρῆναι, σὸν ἐστὶ· ἐκριζῶσαι δὲ Θεοῦ ἐστίν». Γι' αὐτὸ τὰ ἐνυπάρχοντα συγγενῆ στοιχεῖα μὲ τὶς μασσαλιανικὲς ιδέες δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν ὀλόκληρο τὸ ἔργο καὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς πιθανὲς νοθεύσεις τοῦ ἔργου κατὰ τὴ μασσαλιανικὴ ἐπεξεργασία του.

Καὶ ἀπὸ τὸν Κασσιανὸ ἀναζητήθηκαν πελαγιανικὰ στοιχεῖα, τελευταῖα μάλιστα ἀπὸ τὸν Kemmer καὶ μασσαλιανικά, ἀλλ' ὁ Μπαλᾶνος ἀπέδειξε τὸ ὀρθόδοξο τῆς διδασκαλίας του³². Καὶ ὁ Διάδοχος τὸ ἴδιο, ἂν καὶ καταπολεμεῖ τοὺς Μασσαλιανούς, θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Rothenhäusler ὅτι ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους, ἀλλὰ στὴν ἔρευνά μας δὲν βρήκαμε κανένα σχετικὸ στοιχεῖο. Προφανῶς οἱ γνῶμες

32. Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, *Εἶναι ὀρθόδοξος ἡ περὶ χάριτος διδασκαλία τοῦ Κασσιανοῦ*; Ἀθῆναι 1936.

τῶν παραπάνω θεολόγων γιὰ τὸν Μακάριο, Κασσιανὸ καὶ Διάδοχο ὀφείλονται σὲ προκαταλήψεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ σωτηριολογικὸ πρόβλημα. Τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ στὴ διδασκαλία τοῦ δικοῦ μας συγγραφέα, αὐτὴ εἶναι καὶ στὸ σημεῖο τοῦτο ὀρθόδοξη, καὶ διακρίνεται τόσο ἀπὸ τὶς πελλαγιανικὲς—μασσαλιανικὲς δοξασίαις, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Αὐγουστίνου περὶ ἀπολύτου προορισμοῦ.

Σύμφωνα μ' αὐτὰ ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος δὲν εἶναι ἀπότομη οὔτε καταναγκαστική, ἀλλὰ στηρίζεται στὴ διάθεση τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτεξουσίου καὶ εἶναι προοδευτική. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἐκλέξει ὁποιαδήποτε κατεύθυνση ἐπιθυμεῖ, μὲ τὴ διαφορὰ μόνο ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος ποὺ κατοικεῖ πλέον μέσα στὴν ψυχὴ, εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἀντενέργεια τῶν δαιμόνων ποὺ κατοικοῦν γύρω ἀπὸ αὐτήν, καὶ συνεπῶς εἶναι εὐκολότερο γιὰ τὸ αὐτεξούσιο ν' ἀκολουθήσει τὰ ἐρεθίσματα αὐτῆς παρὰ ἐκείνην.

Μέχρι ποὺ νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ πρόθεση τῆς ψυχῆς, ἡ θεία χάρις, μολονότι κρύβει τὴν παρουσία της καὶ διενεργεῖ παραχωρήσεις γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἀνθρώπινη βούληση, ἐργάζεται καὶ γαλουχεῖ μὲ ἄπειρη στοργὴ τὰ πνευματικὰ της τέκνα. Ἡ παρουσία της γίνεται φανερὴ μόνο μὲ τὴν πλήρη ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου³³.

Μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἐνέργειας τῆς θείας χάριτος ἐκδηλώνεται ζωηρότατη ἀντίδραση τοῦ δαίμονα σὲ ποικίλες ἀφορμὲς καὶ περιστάσεις, ἰδιαίτερα μάλιστα στὶς νυκτερινὲς ἡσυχίαις μὲ τὴ μορφή «ροπῆς ὕπνου τινὸς λεπτοτάτου». Τὸ ἔργο τοῦτο τοῦ δαίμονα δὲν ἐκτελεῖται αὐτοδίκαια ἢ ἀπὸ τὴν

33. *Κεφάλαια* 85.

ικανότητά του, ἂν καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ καὶ ἐπιδιώκει τὴν διαιώνιση τοῦ κακοῦ στὸν κόσμον, ἀλλὰ κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἥττα τῆς ἁμαρτίας μὲ ἀγώνα καὶ στὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ δικές του προσπάθειες³⁴. Μὲ τὴν παραχώρηση ὁδηγεῖται σὲ ταπείνωση «τὸ φιλόδοξο καὶ εὐπτόητο μέρος» τῆς ψυχῆς καὶ γενικώτερα ἐνδυναμώνεται ἡ ἠθικὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὡς ἐλεύθερο ὄν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐναποθέσει τὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη καθ' ὀλοκληρίαν στὸ Θεό, οὔτε νὰ περιμένει τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος, ἀλλὰ ὀφείλει ν' ἀναπτύξει τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὴ δική του θέληση καὶ δύναμη, ἀφοῦ καταστήσει τὴν πρόθεσή του θερμότερη³⁵. Γιὰ τὰ πνευματικὰ ὄντα ἀξία ἔχει ὄχι ἐκεῖνο ποὺ προσφέρεται ἀπὸ ἄλλα, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ κατορθώνεται μὲ τὶς δικές τους δυνάμεις.

Ἐποτέλεσμα τῆς ἐκπαιδευτικῆς παραχωρήσεως εἶναι ἡ σύναψη δυνατῆς μάχης μεταξὺ ψυχῆς καὶ δαίμονα, κατὰ τὴν ὁποία ἡ θεία χάρις ὑποστέλλεται, ἐνεργώντας μὲ τρόπο μυστικὸ καὶ μὴ ἀντιληπτὸ στὴν ψυχὴ, ὑποδεικνύοντας ὅμως πάντως τὰ μέσα γιὰ τὴ νίκη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ της. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῆς μητέρας ποὺ ἀπομακρύνει τὸ ἄτακτο παιδί ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της, γιὰ νὰ ἐπιστρέψει αὐτὸ πάλι στοὺς μητρικοὺς κόλπους μὲ πολὺ φόβο καὶ δάκρυα³⁶. Ἡ ἰδέα τῆς ἐκπαιδευτικῆς παραχωρήσεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα ποὺ ἐπακολουθεῖ ἀποτελεῖ θεμελιῶδες θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν Καινὴ Διαθήκη.

34. *Κεφάλαια* 85, «οὐ μόνον διὰ τὸ ἐξ ἀγώνων ἡττηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὀφείλειν προκόπτειν εἰς τὴν πνευματικὴν πεῖραν τὸν ἄνθρωπον».

35. *Κεφάλαια* 85, 87.

36. *Κεφάλαια* 86 ἐ.

Ὁ ἀνθρώπινος βίος θεωρεῖται ὅτι διανύεται σὲ διαρκῆ ἀγώνα, κατὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἀγωνιστές, ἐξοπλιζόμενοι κατάλληλα μὲ τὴν πανοπλία τοῦ ἀγίου φωτός, μὲ τὴν περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου καὶ μὲ τὰ καλὰ ἔργα, ὀφείλουν νὰ πολεμήσουν ἀνδρείως γιὰ νὰ κερδίσουν τὴ νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν τους καὶ νὰ ἀμειφθοῦν στεφόμενοι ἀπὸ τὸ Θεὸ σὰ νικητές. Οἱ δαίμονες εἶναι φοβεροὶ μαχητές, ποὺ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἀνθρώπων σκληρὰ καὶ μὲ κακὴ διάθεση, ἰδίως ὅταν ἀντιληφθοῦν ἀρχὲς παρεκτροπῆς, καὶ χρησιμοποιώντας σὰν ὄπλα δαιμονικὰ τόξα καὶ πυρωμένα βέλη ποὺ προκαλοῦν «ζεστὰς ἀλγηδόνας»³⁷. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς πιστοὺς προβάλλουν ἄμυνα ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν τούτων ἐπιθέσεων καὶ εἰδικώτερα οἱ μοναχοί, καλοῦνται ἀπὸ τὸ Διάδοχο, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀσκητικοὺς συγγραφεῖς, ἀθλητὲς καὶ ἀγωνιστές, καὶ ἡ πάλη ποὺ διεξάγεται καλεῖται μάχη, ἐγχείρημα, ἱερὸς ἀγώνας, πόλεμος ἐνυπόστατος. Ὁ ἀγώνας αὐτὸς ἀποτελεῖ «δεύτερον μαρτύριον» ἰσάξιο μὲ τὸ μαρτύριο τῶν παλαιότερων ἀγωνιστῶν κατὰ τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων.

Ἡ σκληρότητα εἶναι χαρακτηριστικὸ κάθε πολέμου, μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας προτύπωσε τὴν ὀφειλὴ τῶν ἀγωνιζομένων νὰ γεύονται τὸ πικρὸ τῶν μαχῶν, ἀλλ' ἡ πικρία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κυριεύει τὴ διάθεση τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ὁποία ἀντίθετα πρέπει νὰ ἐνθαρρύνει ἢ «εἰσαγωγὸς (στὴν πνευματικὴ τελείωση) χαρά»³⁸.

Στὸν ἀγώνα ὁ δαίμονας πραγματοποιεῖ πολλές ἀπάτες, μετασχηματιζόμενος πολλές φορές σὲ φῶς ἢ σχῆμα πυροει-

37. *Κεφάλαια* 98. Βλ. καὶ 82, 85, 87, 95. Ὁ Εὐάγγελος δέχεται ὅτι οἱ δαίμονες ἐπιτίθενται ἀλληλοδιαδόχως καὶ ὅσον ἡ ψυχὴ προκόπτει τόσο σκληρότερα ἐπιτίθενται.

38. *Κεφάλαια* 51, 60.

δὲς ἢ φωνή, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται «πνεῦμα τῆς πλάνης». Γιὰ τοὺς φωτισμένους ὅμως καὶ καθαρμένους ἡ διάκριση τῶν πονηρῶν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πνεύματα στὶς ἐμφανίσεις τους εἶναι εὐκόλη κατὰ τὴ γενικὴ ἀντίληψη τῶν ἀσκητικῶν συγγραφέων. Γιὰ ἀποφυγὴ τῆς συγχύσεως ἰδίως στὰ ὄνειρα, ὁ Διάδοχος διευκρινίζει ὅτι τὰ μὲν ἀγαθὰ πνεύματα ἐμφανίζονται ἀμετάβλητα καὶ σταθερὰ στὸ σχῆμα καὶ γεμίζουν τὴν ψυχὴ ἀγαλλίαση, ἐνῶ τὰ πονηρὰ ἐμφανίζονται μὲ γέλια καὶ καγχασμοὺς σὲ σχῆμα ποὺ μεταβάλλεται καὶ ἐπιφέρει πικρὴ καὶ ὀδυνηρὴ ἡδονή. Πάντως λόγῳ τοῦ κινδύνου αὐτῆς τῆς συγχύσεως εἶναι καλὸ νὰ ἀποκρούονται ὅλα τὰ ὄνειρα³⁹.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τοῦ δαίμονα κατὰ τοῦ ἀνθρώπου περιγράφεται εἰκονικὰ σὰν ἀρπαγὴ καὶ σκύλευση τῆς ψυχῆς, χαρακτηριστικώτερα μάλιστα σὰν μοιχεία, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ, ἀνήκοντας ἀρχικὰ στὸ Θεό, ἤδη παραδίνεται στῆ διάθεση ἄλλου κυρίου⁴⁰. Προϊόντα αὐτῆς τῆς νίκης εἶναι, πρῶτα, οἱ πονηροὶ λογισμοί. Ἡ ψυχὴ διαχέεται ἀπὸ καλοὺς λογισμοὺς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν καρδιὰ κατὰ τὴν ἐνάσκηση τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸ πονηροὺς ποὺ προέρχονται ὅπως ἀναπτύχθηκε στὴν παράγραφο 1 τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἂν καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι καὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν καρδιὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο μερικοὶ (οἱ Μασσαλιανοὶ) κακῶς «ὑπενόησαν εἰς τὸν νοῦν εἶναι σὺν τῇ χάριτι καὶ τὴν ἀμαρτίαν». Δεύτερον, προϊόντα τῆς νίκης τῶν δαιμόνων εἶναι τὰ ψυχικὰ πάθη καὶ μάλιστα ἡ οἴηση, ὅπου ὀδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ αὐτούς⁴¹. Ὅταν ἡ ψυχὴ ταρασσεται ἀπὸ τὰ

39. Κεφάλαια 33, 36 ε.

40. Κεφάλαια 13.

41. Κεφάλαια 81, 83.

πάθη τῆς οἰήσεως, τῆς ὀργῆς, τοῦ θυμοῦ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ⁴².

Ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς ἀποτελεῖ θεμελιῶδες αἶτημα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ γι' αὐτὸ ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία φέρει ἠθικὸ χαρακτήρα. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, καὶ ὅταν ἀκόμα διαπραγματεύονται στὰ ἔργα τους προβλήματα δογματικά, ἐρμηνευτικά, ἀπολογητικά καὶ ἄλλα, θίγουν πάντοτε καὶ τὴν ἠθικὴ πλευρά. Ἀπὸ τὸν δ' αἰῶνα ἡ ἔμφαση γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιμέλειας τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς αὐξήθηκε περισσότερο, καὶ ἄρχισε ἤδη νὰ ἐφαρμόζεται καὶ ἡ διαίρεση κατὰ τεχνικὸ τρόπο τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακῶν. Ὁ μέγας Εὐάγριος Ποντικός⁴³ τυποποίησε τὶς κακίες σὲ ὀκτῶ λογισμοὺς, δηλαδὴ τὴ γαστριμαργία, τὴν πορνεία, τὴ φιλαργυρία, τὴ λύπη, τὴν ὀργή, τὴν ἀκηδία, τὴν κενοδοξία, τὴν ὑπερηφάνεια, ποὺ στὸ ἐξῆς ἀποτελέσαν τὰ «θανάσιμα ἁμαρτήματα». Ὁ Διάδοχος ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὸν Εὐάγριο στὴν ὀρολογία (δαίμων τῆς ἀκηδίας ἢ μεσημβρινὸς δαίμων, λογισμὸς κ.λ.π.), ἀλλὰ δὲν πῆρε τὴν τυποποίηση τῶν λογισμῶν. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ οὐσιῶδης διαφορὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Εὐαγρίου στὴν ἐκτίμηση τῆς ἠθικῆς στὸ ὅτι ὁ τελευταῖος, ἐπηρεασμένος σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, ἐκλαμβάνει τὴν ἠθικὴν σὰν πρόβλημα τοῦ λογικοῦ (ἀπὸ ὅπου ὁ ὄρος «λογισμὸς»), ἐνῶ ὁ Διάδοχος, ἀκολουθώντας τὴ γνήσια χριστιανικὴ ἀντίληψη, ἐκλαμβάνει τὴν ἠθικὴν σὰν πρόβλημα τῆς βουλήσεως.

Τὸ τέρμα τῆς προσπάθειας τῶν ἀνθρώπων σημαίνεται μὲ τὴν πλήρη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ καταστροφή τοῦ ἀνθρώ-

42. Κεφάλαια 41, 62, 71, 96.

43. Κεφάλαια Προγνωστικά καὶ Ἀντιρρητικός.

που. Ἀποτέλεσμα ἀντίθετα τῆς νίκης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐπίτευξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνεи λόγος στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Πιθανῶς τὰ λεγόμενα γιὰ τὴν ἐπήρεια καὶ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων, καὶ κυρίως οἱ λεπτομερεῖς περιγραφές τῶν πολεμικῶν τους ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν ἀνθρώπων φαίνονται νὰ προέρχονται ἀπὸ παλαιές ἀντιλήψεις καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μόνο ὡς εἰκονικὸ καὶ παραστατικὸ τρόπο ἐκφράσεως μπορούμε νὰ ἐκλάβουμε τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ ἐν λόγῳ ιδέες τῶν ἀσκητικῶν συγγραφέων ἔχουν μεγάλη ἀξία ὄχι μόνο ἐπειδὴ ἐκφράζουν τὴν προσπάθεια τῶν πιστῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ κακό, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ περικλείουν τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ κατακτιέται μετὰ ἀπὸ δεινὸ ἐσωτερικὸ ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου μεταξὺ δύο ἀντιθέτων ροπῶν μὲ τὴν κατάκτηση τοῦ ἀγαθοῦ.

Εἶναι εὐλόγο ὅτι σὲ τέτοιο ἀγῶνα ἐπισωρεύονται στὸν ἀνθρωπο πόνος καὶ φθορὰ, κορυφῶμα καὶ τέρμα τῶν ὁποίων εἶναι ὁ θάνατος. Γιὰ τὸν Χριστιανὸ οἱ φυσικοὶ πόνοι ἔχουν μικρὴ σημασία καὶ ὁ θάνατος δὲν εἶναι γι' αὐτὸν ὅ,τι καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· γι' αὐτὸν εἶναι «πρόφασις ἀληθινῆς ζωῆς», γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἀποδέχεται μὲ πολλὴ χαρὰ. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸν φυσικὸ πόνον ὑπάρχει καὶ ὁ πάντοτε ἰσχυρότερος ἠθικὸς πόνος.

Ὁ βαθμὸς στὸν ὁποῖο ἐνοχλεῖται ἀρχικὰ ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τὸν πόνον, φυσικὸ καὶ ἠθικὸ, καθορίζει ἀνάλογα καὶ τὸ βαθμὸ τῆς μελλοντικῆς τελειώσεως. Ἐὰν αὐτὸς δὲν δοκιμασθεῖ μὲ τοὺς πόνους, ὅπως ὁ ἀμάλακτος κηρός, δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει τὴ σφραγίδα τῆς ἀρετῆς τοῦ Θεοῦ⁴⁴.

44. *Κεφάλαια* 53, 94.

Ὁ πόνος γενικὰ εἶναι παράγωγο τῆς ἀγωνιώδους προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἀνεύρεση τοῦ Θεοῦ, γίνεται ὁμως καὶ αὐτὸς παιδευτικὸ μέσο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς τελειότητας, καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἀξία του δὲν πρέπει νὰ ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὴ μικρὴ φθορὰ πού ἐπιφέρει, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς πλούσιους ἠθικοὺς καρπούς του. Ἐλλωστε ἡ αἴσθησις τοῦ πόνου εἶναι ὑποκειμενική, ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς δὲ φαίνεται ἡ ἴδια σὲ ὅλους, ἀλλὰ στοὺς μὲν ἀρχάριους παριστάνεται ὡς τραχεία καὶ ἐπίπονος, σὲ ὅσους δὲ ἔχουν διαβεῖ τὸ μέσον αὐτῆς, παρ' ὅλο πὺ συνεχίζουν ἀκόμη τὸν ἀγῶνα, ὡς προσηνῆς καὶ ἀνετη. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, διότι στὴν ἀρχὴ ὁ ἐθισμὸς στὴν ἐκτέλεση τῶν θείων ἐντολῶν ἀπαιτεῖ «βίαιον θέλημα», ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ στέλνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ «ἔτοιμον» θέλημα, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο νοεῖται ἡ σταθεροποίηση τοῦ ἀνθρώπινου θελήματος, μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς θείας χάριτος καὶ ἡ κατεύθυνση αὐτοῦ πρὸς ἓνα μόνον σημεῖο, χωρὶς ὀδυνηρῆς ἀνησυχίας καὶ ἀμφιταλαντεύσεις⁴⁵.

Ὁ ἠθικὸς πόνος ἔχει διπλὴ πηγὴ· προέρχεται πρῶτα ἀπὸ τὰ πάθη καὶ δεύτερον ἀπὸ τὴ συναίσθησις τῆς ἀμαρτίας. Τὰ πάθη, ὅπως εἰπώθηκε στὴν προηγούμενη παράγραφο, ἐνεργοῦνται ἀπὸ τοὺς δαίμονες κατὰ παραχώρησις τοῦ Θεοῦ πὺ ἀποβλέπει στὴν τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν προκοπὴ στοὺς κόπους. Ἐὰν ὁμως αὐτὸς δὲν κατορθώσῃ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ πάθη, ὀδηγεῖται ἀπὸ τὸν πόνον αὐτῶν στὴν καταστροφὴ. Κατέχει ὁμως καὶ ψυχικὴ ἰκανότητα πὺ τὸν διευκολύνει στὴν προσπάθεια τῆς ἀπαλλαγῆς, τὴν πνευματικὴ διάκρισις, παράλληλη πρὸς τὴν πνευματικὴ γνῶσις⁴⁶.

45. *Κεφάλαια* 93.

46. Βλ. ὑπότιτλον τῶν *Ἐκατὸν Κεφαλαίων*.

Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς πόνους ἀποτελεῖ εὐτυχισμένο τέρμα τοῦ ἀγώνα τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἀπάθεια τῶν ἀσκητικῶν συγγραφέων δὲν ἐκλαμβάνεται βέβαια μὲ τὴ στωϊκὴ ἔννοια τῆς στατικῆς ἀταραξίας καὶ γαλήνης, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐνεργοῦς ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπιθέσεων τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν παθῶν. Καὶ στὸ σημεῖο τοῦτο ὁ Διάδοχος προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὸν Εὐάγριο, ὁ ὁποῖος δὲν ξέφυγε τελείως ἀπὸ τὴ στωϊκὴ ἐπίδραση, ὅπως δείχνει καὶ ὁ ὀρισμὸς του, κατὰ τὸν ὁποῖο ἀπαθὴς ψυχὴ εἶναι «οὐχ ἢ μὴ πάσχουσα πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰς μνήμας αὐτῶν ἀτάραχος διαμένουσα». Ὁ Διάδοχος ὀρίζει τὴν ἀπάθεια δυναμικώτερα· «ἀπάθειά ἐστὶν οὐ τὸ μὴ πολεμῆσθαι ὑπὸ τῶν δαιμόνων, ἐπεὶ ἄρα ὀφείλομεν ἐξεληλυθέναι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐκ τοῦ κόσμου^{46α}, ἀλλὰ τὸ πολεμουμένους ἀπολεμήτους μένειν»⁴⁷. Ἔτσι ἡ ἀπάθεια ἀποτελεῖ ἐπιτυχὴ ἀντίσταση κατὰ τῶν πειρασμῶν, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ «ἀμέριμον σιωπὴν»⁴⁸ καὶ σὲ κάθαρση τῆς ψυχῆς. Καὶ ἡ ψυχικὴ καθαρότητα εἶναι προϋπόθεση τῆς τελειώσεως καὶ τῆς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό, ὅπως διδάσκουν οἱ ἀσκητικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τὸ Μεγάλον Ἀθανάσιο⁴⁹ καὶ ἐξῆς.

Τὸ ἄλλο ἐξ ἄλλου στὴν ἀναίδεια τῆς ἀμαρτίας μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ πλούσια χαρὰ μέσα ἀπὸ τὴν εὐάρεστη λύπη καὶ τὰ πνευματικὰ δάκρυα. Ὁ Διάδοχος τονίζει μὲ ἔμφαση τὴ λύπη καὶ τὰ δάκρυα, σὰ μέσα λυτρωτικά, καὶ μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ σ' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀσκητικῆς γραμματείας τῶν

46α. Α' Κορ. 5,10.

47. Κεφάλαια 98. Βλ. ΕΥΑΓΡΙΟΥ, Πρακτικὸς 39.

48. Κεφάλαια 11.

49. Βίος Μεγάλου Ἀντωνίου 34, «καθαρεύουσα ψυχὴ διορατικὴ γινομένη».

δακρύων, πού νά συνδέονται μὲ τὴν προσευχή, μολονότι καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τὰ ἀναφέρουν αὐτά.⁵⁰

Ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ ἔχει ὑποταγμένη τὴ θέλησή του στὴν ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ στὰ γύρω του. Ἐχοντας μπροστά του ἐλευθερία ἐκλογῆς μεταξὺ δύο ὁδῶν κατευθύνσεως τοῦ ἐνδιαφέροντός του, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ἑαυτοῦ του, προτιμᾷ τὴ δεύτερη, καὶ ἡ προτίμηση αὐτὴ ὑπῆρξε καὶ αἰτία τῆς πτώσεως. Ἐπακόλουθα τῆς φιλαυτίας εἶναι ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ Θεό, ἐφ' ὅσον δύο ἀγάπες δὲν μποροῦν νὰ χωρέσουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ «φιλῶν ἑαυτὸν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ οὐ δύναται», ἡ φιλοδοξία, δηλαδή ἡ ἐπιδίωξη τῆς κενῆς καὶ μάταιας δόξας τοῦ ἑαυτοῦ του, πού χαρακτηριστικὰ ἐκτρέφεται ἀπὸ τὴ κοσμικὴ σοφία, καὶ ἡ ἐνασχόληση μὲ τὶς μέριμνες τοῦ βίου καὶ τὶς ἡδονὲς τοῦ κόσμου. Ἡ φιλαυτία τελικὰ μεταβάλλεται σὲ αὐτολατρεία πού ὀδηγεῖ σὲ καταστροφή, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιβάλλεται ἄμεση ἀποδίωξη αὐτοῦ τοῦ αἰσθήματος⁵¹.

Τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνεῖ μὲ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ ἀσθενείας ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα στὸ πεδίο τῆς ἠθικῆς συμμορφώσεως, δηλαδή μὲ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἀμαρτωλότητος. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται μὲ ἡρεμία, δηλαδή χωρὶς πολλὴ ἀνησυχία, τὰ μεγάλα μόνο πταίσματα, ἐνῶ δὲν ἐπισημαίνει κανένα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα μικρότερα πταίσματα, τὸ ὁποῖο βέβαια εἶναι ἐκδήλωση τοῦ ἐγωῖσμοῦ πού δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ν' ἀναγνωρίσει καὶ ν' ἀποδεχθεῖ τὶς ἀστοχίες στὴ ζωὴ του. Θὰ ἀναγνωρίσει ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ

50. *Κεφάλαια* 37, 68, 73, 97.

51. *Κεφάλαια* 11 ἐ., 95 ἐ.

πταίσματα ὡς σοβαρὰ καὶ θὰ φθάσει στὴ μετάνοια μὲ δάκρυα, ἐὰν κατανοήσει τὴν πραγματικὴ του θέση καὶ τὴ μικρότητά του ἔναντι τοῦ Θεοῦ⁵².

Τὸ δεύτερο βῆμα γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ φιλαυτία γίνεται μὲ τὴν αὐτοκατηγορία, δηλαδὴ τὴν καταδίκη τοῦ ἑαυτοῦ του μετὰ τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῆς δικῆς του ἀδυναμίας. Εἶναι φυσικὴ κατάληξη αὐτῆς τῆς καταδίκης ἡ στροφή πρὸς τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Οἱ δύο αὐτὲς ἠθικὲς ἐνέργειες, ἡ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος καὶ ἡ αὐτοκατηγορία, ὀδηγοῦν στὴν ἀνάληψη προσπάθειας γιὰ κάθαρση τῆς ψυχῆς καὶ στὴν ταπεινοφροσύνη, πού ἐπιτυγχάνεται μὲ πολλοὺς καὶ μακροὺς κόπους. Διακρίνονται δύο στάδια τῆς ταπεινοφροσύνης· στὸ πρῶτο αὐτὴ εἶναι τεχνική, ἐκφράζει τὴν «μεσότητα» τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐμπειρίας καὶ προκαλεῖ λύπη, ἐνῶ στὸ δεύτερο αὐτὴ εἶναι φυσική, ἐκφράζει τὴν τελειότητα τοῦ καταυγαζομένου ἀνθρώπου ἀπὸ θεία χάρις καὶ προκαλεῖ χαρά⁵³. Στὸ κεφ. 13 ὁ Διάδοχος περιγράφει κάποιον ἄνθρωπο, ἴσως τὸν ἑαυτό του, πού ἐπέτυχε τὴν ταπεινοφροσύνη σὲ τόσο βαθμό, ὥστε ὄχι ἀπλῶς νὰ μὴν ὑπολογίζει τὴν ἀξία του, ἀλλ' οὔτε τὴν ὑπαρξή του νὰ αἰσθάνεται, θεωρώντας τὸν ἑαυτό του σὰν ἀχρεῖο παιδί καὶ προσκολλώντας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Τὸ τελικὸ βῆμα, στὸ ὁποῖο συντρίβεται ἡ φιλαυτία καὶ ἡ αὐτολατρεία, ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν περιφρόνηση τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος στὴ φυσικὴ του κατάστασις ὑποβάλλει τὸν ἑαυτό του σὲ πολλές βιοτικὲς μέριμνες μὲ τίς ὁποῖες ἐπιδιώκει τὴν ἐξυπηρέτησις ἐγωϊστικῶν ἀναγκῶν καὶ

52. *Κεφάλαια* 27.

53. *Κεφάλαια* 23, 95.

τάσεων. Ἄλλ' ὅλες οἱ μέριμνες αὐτὲς ἀποτελοῦν ματαιοπονία, διότι ὁ φθαρτὸς αὐτὸς καὶ πρόσκαιρος αἰώνας δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει κάτι στὴν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, μὲ τὶς ἡδονὲς καὶ ὠραιότητες τοῦ κόσμου, ἀντίθετα μάλιστα οἱ κοσμικὲς φροντίδες ἐμποδίζουν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· «ψυχὴ μὴ τῶν κοσμικῶν φροντίδων ἀπαλλαγεῖσα οὔτε τὸν Θεὸν ἀγαπήσει γνησίως οὔτε τὸν διάβολον βδελύσσεται ἀξίως»⁵⁴. Ἐπανευρίσκει κάποιος τὸν πραγματικὸ ἐαυτό του ὅταν ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὰ ὠραῖα τοῦ βίου καὶ στραφεῖ πρὸς τὴν καρδιά του⁵⁵, χωρὶς πάντως νὰ προσκολληθεῖ λατρευτικῶς σ' αὐτήν, ὅποτε ἡ φιλαυτία παραμένει. Ἡ ἀναχώρηση καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ κόσμου ἀποτελοῦν, ὡς γνωστόν, τὴν πρώτη πράξη τῶν μοναχῶν γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ψυχικῆς τους ἀναμορφώσεως· ὁ Διάδοχος ὅμως, ὡς ὀργανωτῆς μοναχικῆς κοινότητας, διαβλέπει εὐκολία ἐπιτεύξεως τῆς τελειώσεως στὸ βίον μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινωνία τοῦ κόσμου⁵⁶, χωρὶς ν' ἀποκλείει τὴν ἐπίτευξή της καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζοῦν στὸν κόσμον.

Ὁ Διάδοχος ἀρνεῖται τὴν ἀπόλυτη ἀξία τῆς φυσικῆς ὠραιότητας, διότι ἡ προσκόλλησις σ' αὐτήν ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴν πλήρη ἀφοσίωσιν στὸ Θεό, ὄχι ὅμως καὶ τὴν σχετικὴ ἀξία. Ἡ ὠραιότητα ἄλλωστε τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν εἶναι ἔκφρασις τῆς δυνάμεως τοῦ κάλλους τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ ἐνδόμυχη ἀγάπη τοῦ πρὸς τὶς φυσικὲς καλλονὲς προδίδεται μὲ μιὰ ὠραία περιγραφή του· «μὴ περὶ δένδρων τινῶν εὐκλώνων ἢ συσκίων ἢ πηγῶν κυκλορρόων ἢ λειμώνων ποικί-

54. *Κεφάλαια* 18.

55. *Κεφάλαια* 57. «ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὠραίων τοῦ βίου».

56. Ὅρασις 2. *Κεφάλαια* 18. 57 ἐ.. 74. 96.

λων ἢ οἴκων εὐπρεπῶν ἢ καὶ περὶ συγγενικῶν συνδιατριβῶν ἐνθυμεῖσθαι»⁵⁷ καὶ ἄλλων χωρίων.

Δὲν εἶναι ὅμως τόσο εὐκόλη ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν κόσμον, διότι ἐκ φύσεως ὁ αἰσθήσεις τῶν ἀνθρώπων τείνουν στὴν ἀποστροφή ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὶς κοσμικὲς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ὅσοι κυριαρχοῦνται μόνο ἀπὸ τὶς φυσικὲς αἰσθήσεις προσκολλοῦνται στὰ κοσμικὰ ἀγαθὰ. Ποῦ ὁδηγεῖ ἡ παράδοση στὶς αἰσθήσεις, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Εὐας, ποῦ ἀμέσως μετὰ τὴν γεῦση τοῦ καρποῦ ὁδηγήθηκε στὴ σωματικὴ συμπλοκή. Αὐξάνει μάλιστα ἡ δυσκολία ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ οἱ δαίμονες ἐπιμόνως καὶ διαρκῶς προτρέπουν στὴν ἄρνηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας τῆς βιοτικῆς δόξας⁵⁸.

Κατ' ἀκολουθία καὶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ πρέπει νὰ περιφρονοῦνται, νὰ ἀσκεῖται μάλιστα ἡ ἐλεημοσύνη ἀπὸ ὅλους καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἔχουν πολλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἔχουν λίγα. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο καθῆκον τῶν μοναχῶν, τῶν ὁποίων ἰδεῶδες εἶναι ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ πενία⁵⁹. Οἱ προσφυγὲς στὰ δικαστήρια γιὰ οἰκονομικὰ ζητήματα ἢ γιὰ ἀδικήματα ὅποιανδῆποτε φύσεως εἶναι πράξεις ἀνάξιες τῶν τελείων, διότι μία μόνον ἄξια δικαιοσύνη ὑπάρχει, ἡ θεία, ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ εὐθύνη τῶν ἀνθρώπων⁶⁰.

Αὐτὰ βέβαια δὲν σημαίνουν πλήρη ἀπόρριψη τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον μ' αὐτὰ ἐξασφαλίζεται ἡ ὑγεία καὶ ἡ

57. *Κεφάλαια* 55 κἄ.

58. *Κεφάλαια* 56, 94.

59. *Κεφάλαια* 63, 65.

60. *Κεφάλαια* 63.

συνέχιση τοῦ προσωρινοῦ τούτου βίου, πού εἶναι κι αὐτός πολύτιμος, ἔστω καί ἀπλῶς σάν προθάλαμος ἄλλου ὑψηλοτέρου. Γι' αὐτὸ ἀκόμη καί ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς πού ἐπιδιώκουν ἀνώτερη τελειότητα ἐπιτρέπεται ἡ κλήση ἱατρῶν καὶ ἡ χρήση φαρμάκων, ἂν καὶ ἡ κυριώτερη ἐλπίδα σωτηρίας πρέπει νὰ στηρίζεται στὸ σωτήρα καὶ ἱατρὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ἡ φοίτηση στὰ λουτρά, μολονότι ἡ ἀποφυγὴ τους δείχνει ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη⁶¹. Ἡ ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλες τὶς ἀλογες ἐπιθυμίες πρέπει νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια τῶν τροφῶν. Ἀλλ' οἱ τροφῆς εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ σώματος καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι νοητὴ ἡ πλήρης ἀποφυγὴ τους. Ἔτσι ἡ χρήση τῶν τροφῶν πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς κινήσεις τοῦ σώματος: «δεῖ πρὸς τὰς τοῦ σώματος κινήσεις καὶ τὰς τροφὰς εὐτρεπίζεσθαι, ἵνα, ὅτε μὲν ὑγιαίνει, κολάζοιτο πρεπόντως, ὅτε δὲ ἀσθενεῖ, παινοῖτο μετρίως». Ὅταν τὸ σῶμα βαραίνεται ἀπὸ πλούσια τροφή, κάνει τὸ νοῦ δειλὸ καὶ δυσκίνητο, ἐνῶ ὅταν ἐξασθενεῖ ἀπὸ τὴν πολλὴ ἐγκράτεια καὶ στέρηση κάνει τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς «στεγνὸν καὶ ἀφιλόλογον»⁶². Ἡ νηστεία εἶναι ἀπλὸ ὄργανο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς σωφροσύνης καὶ μονολόνι ἔχει καύχημα, δηλαδὴ κάποια ἀξία, καμμία ἀξία δὲν ἔχει ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι μὲ τὴ νηστεία κερδίζει τὴν εὐνοια ἢ τὴν ἀμοιβὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ νηστεία σὰ μέσο ἐπιδείξεως καὶ καυχῆσέως. Καὶ τοῦ οἴνου ἡ χρήση πρέπει νὰ εἶναι μέτρια, χωρὶς νὰ ἀποφεύγεται τελείως: ὅταν χρησιμοποιεῖται μὲ ἀφθονία

61. *Κεφάλαια* 52 ἐ.

62. *Κεφάλαια* 45. ΑΝΤΙΟΧΟΥ μοναχοῦ, *Λόγος 4 Περὶ γαστριμαργίας*, «τὸ σῶμα τροφῆς δεῖται, οὐ τρυφῆς».

φέρει ὄνειρα καὶ ἐπικίνδυνες φαντασίες, ἐκθήλυνση καὶ διαφθορά, ἐνῶ μὲ μέτρο ἀναδεικνύει τὰ καταβαλλόμενα σπέρματα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καρποφόρα⁶³.

Ἐὰν ἐξαιρεθοῦν οἱ μετρημένες καὶ λογικὲς τοῦτες ἱκανοποιήσεις τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν καὶ αἰσθήσεων ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰ ἄλλα πρέπει ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ προσεγγίσει τὸ Θεό, καὶ τὴν ἐπικοινωνία μαζί του διευκολύνει «βίου καθαρωτάτου ἵχνος, ἐρημίας ὁσμῆ, πολιτικῶν ἠθῶν ἐκκοπή καὶ ἀποφυγή, ἢ τῆς ἐκεῖ σιωπῆς εὐσχημος ὁμιλία». Ἔτσι ἐπέτυχε τὴν κοινωνία ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς καὶ ἔτσι θὰ τὴν ἐπιτύχουν ὅλοι. Στὴν κατάσταση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ ζεῖ ἐνδημώντας στὸ σῶμα του, ἐκδημεῖ ἀκατάπαυστα πρὸς τὸ Θεὸ μὲ τὴν ἀγάπη κατὰ τὴν κίνηση τῆς ψυχῆς, «ὡς ἐκστὰς τῆς ἑαυτοῦ φιλίας τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ»⁶⁴. Πρόκειται γιὰ μυστικὴ κατάσταση στὴν ὁποία γίνεται ἐφικτὴ ἢ ἀπόλαυση τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ὁ Διάδοχος δὲν χαρακτηρίζει αὐτὴν ἀκριβῶς ὡς ἔκσταση· ποτὲ ἄλλωστε δὲν χρησιμοποιεῖ αὐτὸ τὸ οὐσιαστικό, ἂν καὶ μερικὲς φορὲς χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα «ἐκστῆναι», ὅπως παραπάνω.

Τὸ παραπάνω χωρίο θεωρεῖται ἀπὸ τὸν des Places σὰν παράλληλο ἢ ὅτι προσεγγίζει τὴν ἔννοια τῆς ἐκστάσεως στὸν Ψευδοδιονύσιο, ἢ γνώμη ὅμως αὐτὴ εἶναι τολμηρῆ. Ὁ Διονύσιος στὴ Μυστικὴ Θεολογία 1,1 καὶ ἄλλα σημεία ἐκλαμβάνει τὴν ἔκσταση σὰν πλήρη ἀπαλλαγή ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς νοητικὲς δυνάμεις· «τὰς αἰσθήσεις ἀπόλειπε καὶ τὰς νοεράς ἐνεργείας καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ καὶ πάντα τὰ ὄντα... τῇ γὰρ ἑαυτοῦ καὶ

63. *Κεφάλαια* 47 ἐέ.

64. *Κεφάλαια* 14.

πάντων ἀσχέτῳ καὶ ἀπολύτῳ καθαρῶς ἐκστάσει πρὸς τὴν ὑπερούσιον τοῦ θείου σκότους ἀκτῖνα, πάντα ἀφελῶν καὶ ἐκ πάντων ἀπολυθείς, ἀναχθήσῃ». Στὸ Διάδοχο ἡ φυγὴ ἢ ἡ ἐκστασις περιορίζεται στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς κοσμικὰς φροντίδες, τὰ πάθη καὶ τὴ φιλία τοῦ ἑαυτοῦ του, δὲν ἐπεκτείνεται ὅμως καὶ στὴν κατάργηση τῆς λειτουργίας τῶν νοητικῶν καὶ βουλευτικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐλλοστὲ ὁ Διάδοχος ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἐνδημίας στὴν καρδιά, περὶ ἐνδοστρέφειας, ὅπως θ' ἀναπτυχθεῖ στὴν παράγραφο περὶ προσευχῆς, πού συνεπάγεται βελτίωση τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ὄχι ὅμως καὶ κατάργηση. Τέλος ὁ Διάδοχος βρίσκει τὴ μακαριότητα ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ στὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ Διονύσιος ὁμιλεῖ περὶ ἀγνωσίας τοῦ Θεοῦ.

Δ'. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Οί πνευματικὲς λειτουργίαι

Ὁ ἄνθρωπος κατέχει τὴ δυνατότητα κατανοήσεως καὶ βιώσεως τῶν πνευματικῶν ἀληθειῶν καὶ τῆς θείας πραγματικότητας. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ καλεῖται ἀπὸ τὸν Διάδοχο «πεῖρα τῆς αὐλοῦ αἰσθήσεως», καὶ ἡ λέξις «πεῖρα» ἐκλαμβάνεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἰκανότητος τῆς γεύσεως τῆς θείας ἀγαθότητος, παρακλήσεως καὶ γλυκύτητος¹.

Ἐργαζομένου, μὲ τὸ ὅποιο κατανοεῖ καὶ βιώνει τὶς πνευματικὲς ἀλήθειαι ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ πνευματικὴ αἴσθησις, ποὺ καλεῖται ἀπὸ τὸν Διάδοχο αἴσθησις τῆς ψυχῆς, αἴσθησις τοῦ νοῦ καὶ αἴσθησις τῆς καρδιᾶς, καὶ ταυτίζεται μερικὲς φορὲς μὲ τὸ νοῦ, ἐνῶ ἀντιτίθεται μὲ τὴν αἴσθησις τοῦ σώματος, μὲ τὴν ὁποία γεύεται αὐτὸς τὰ γεῶδη ἡδύσματα. Ἀρχικὰ ὑπῆρχε ἐνιαία φυσικὴ αἴσθησις, μολονότι συνυπῆρχε σὰ δυνατότητα ἀναμφίβολα καὶ ἡ σωματικὴ αἴσθησις. Ἀπὸ τὸ ὀλίγημα τῆς παρακοῆς ἡ ἐνιαία αὐτὴ αἴσθησις διαιρέθηκε καὶ ἀπὸ τότε ἡ μὲν πενταμερὴς σωματικὴ αἴσθησις ἀναφέρεται

1. Κεφάλαια 24. Ἐπίσης 9, 11, 23 ἐ., 30 ἐ.

στο έμπαθές μέρος του ανθρώπου, ή δέ πνευματική πνευματικώς θα ένωθει έκ νέου σέ μία άδιαίρετη αΐσθηση, όποτε ό άνθρωπος θα μπορεί «έν όλοκλήρω διαθέσει γεύεσθαι του αγαθού»².

Δέ βρίσκονται μέσα στα πράγματα όσοι θεωρούν ως πρόδρομο τής διδασκαλίας τής μυστικής θεολογίας περι πνευματικής αΐσθήσεως τον Άρεοπαγίτη που έζησε λίγο μετά το Διάδοχο. Ό Διονύσιος³ διακρίνει όχι δύο αΐσθήσεις, άλλ' αΐσθηση και νόηση, έκλαμβάνοντας την πρώτη ως λειτουργία προλήψεως των υλικών παραστάσεων, και τή δεύτερη ως ικανότητα καταλήψεως των πνευματικών άληθειών· έγραψε μάλιστα και πραγματεία *Περί νοητών τε και αΐσθητών* που χάθηκε. Άλλ' έκτός από τή διαφορά για τή σημασιολογική χρήση του όρου, ό Διονύσιος δέν έχει ούτε τήν ιδέα τής πνευματικής αΐσθήσεως, διότι δέ μιλάει για έμπειρική ή ψυχολογική, αλλά για μεταψυχολογική κατανόηση του Θεού. Για τήν πνευματική αΐσθηση κάνουν λόγο και ό Ώριγένης και ό Εύάγριος, άλλ' ό Διάδοχος τόνισε περισσότερο έκτενέστερα τή θεωρία τής πνευματικής αΐσθήσεως που ό Συμεών ό Νέος Θεολόγος τή θεωρεί ως εικόνα του Κυρίου ήμών Ίησου Χριστού στο λογικό και νοερό άνθρωπο. Ό Νικήτας Στηθατος διακρίνει πέντε έξωτερικές και πέντε ψυχικές αΐσθήσεις, όπως και ό Εύάγριος προηγουμένως⁴, που τίς καλεϊ νοϋν, λόγο, αΐσθηση νοερά, γνώση, έπιστήμη, που συντίθενται τελικά σέ τρεις· νοϋν, λόγο, πνευματική αΐσθηση.

2. Κεφάλαια 29.

3. *Μυστική Θεολογία*, 1,2. *Ούρανία Ίεραρχία* 1,3 έέ.

4. ΕΥΑΓΡΙΟΥ, Προγνωστικά Προβλήματα 1,33. ΝΙΚΗΤΑ ΣΤΗΘΑΤΟΥ, Κεφάλαια Πρακτικά 1, 10.

Μὲ τὴ πνευματικὴ αὐτὴ λειτουργία ὁ πιστὸς κατανοεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸ ἔργο του, κυρίως σὲ ὄ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐνέργειά του μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· «τῆς θείας ἀρρήτως αἰσθάνεσθαι χρηστότητος δύναται». Μ' αὐτὴν μάλιστα ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴ θεία χάρις πού ἐνεργεῖ μέσα του, ἡ ὁποία διαφορετικὰ κρύβεται· «ἐπειδὴν δὲ ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἐπιστρέψη πρὸς τὸν Κύριον, τότε ἀρρήτω τινὶ αἰσθήσει τὴν παρουσίαν αὐτῆς ἐμφαίνει τῇ καρδίᾳ» (ἡ χάρις)⁵.

Ἡ κατάληψη τῶν θείων ἀληθειῶν κατορθώνεται μὲ τὴν πνευματικὴ αἴσθηση, πού προϋποθέτει πάντως ἐπιμελὴ ἀνάγνωση τῶν ἁγίων Γραφῶν· «ἐγὼ δὲ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ αὐτῆς δὲ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως κατείληφα»⁶. Οἱ ἅγιες Γραφεὶς διαφωτίζουν τὴν πνευματικὴ αἴσθηση, ἀλλὰ σ' αὐτὴν ἐνεργεῖ καὶ ὁ ἄμεσος θεῖος φωτισμός. Τίποτε ἐγκόσμιο δὲ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ πραγματικὴ σοφία, καὶ μὲ τὴ διαπίστωση αὐτὴ μπορούμε νὰ βροῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῆς προσπάθειας τῶν Ἑλλήνων σοφῶν πού, παρὰ τὶς ψευδαισθήσεις τους, δὲν κατόρθωσαν οὔτε μὲ τὴ σοφία οὔτε μὲ τὴν ἐγκράτεια νὰ ἐπιτύχουν κάτι μόνιμο καὶ πνευματικό, διότι ὁ νοῦς τους δὲν ἐνεργοῦνταν ἀπὸ τῆς «ἀενάου καὶ πανταληθινῆς σοφίας». «Ὅ,τι ἐπέτυχαν δὲν ἀποτελεῖ ὀλοκληρωτικὴ πνευματικὴ βίωση, ἀλλ' ἀποσπασματικὴ καὶ διεσπασμένη σοφία, ἡ ὁποία εἶναι φτωχὴ, παρὰ τὶς ἀξιώσεις της, διότι «οὐδὲν πτωχότερον διανοίας ἐκτὸς Θεοῦ φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ»⁷.

Συνεπῶς μόνο μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ θείου φωτὸς μπο-

5. *Κεφάλαια* 25, 85. Βλ. καὶ *Κεφάλαια* 33.

6. *Κεφάλαια* 76.

7. *Κεφάλαια* 74, 7.

ρεῖ κάποιος νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀληθινὴ γνώση τῶν ὄντων. Ὁ ὄρος «φῶς» εἶναι προσφιλεῖς στὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη, ποὺ καλεῖ μὲ ἔννοια ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ταυτόχρονα τὸ Χριστό καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ φῶς ἀληθινό, ἐνῶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῦ τὴ λέξη μὲ ἠθικὴ μόνον σημασία⁸. Δὲν καθορίζεται ὅμως περαιτέρω ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου σ' αὐτόν. Μεταγενέστερα τὸ θεῖο φῶς καὶ τὸ φῶτισμα καὶ ὁ φωτισμὸς καταλαμβάνουν στὴ χριστιανικὴ γραμματεία καὶ στὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας σπουδαία θέση, ἰδίως σὲ σχέση μὲ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας περὶ θεοῦ φωτὸς παρέμεινε γιὰ τοὺς ἀσκητικὸς καὶ μυστικὸς συγγραφεῖς μετὰ τὸν δ' αἰῶνα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Διάδοχος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐξέχων πρόδρομος.

Τὸ θεῖο φῶς κατὰ τὸ Διάδοχο εἶναι δύναμη τῆς θείας χάριτος ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὴν ὁποία ὀδηγεῖται ὁ νοῦς πρωτίστως στὴν αὐτογνωσία καὶ τὴ θεὰ τοῦ φωτὸς μέσα στὴν ψυχὴ· «ὁ νοῦς, ὅταν ἄρξηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐνεργεῖσθαι, ἀφανὴς τις ὄλος γίνεταί, ὥστε τὸ ἑαυτοῦ φῶς αὐτὸν πλουσίως ὁρᾶν»⁹. Ἀκολουθῶς φθάνει στὴ γενικότερη γνώση καὶ ἔχει τὴν ἰκανότητα τῆς πλήρους καταλήψεως τῶν θείων ἀληθειῶν.

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, ἂν καὶ χρησιμοποιοῦ τὴ σχετικὴ πρὸς τὸ φῶς ὀρολογία, δὲ δίνει παρόμοια θέση στὸ φῶς, προτιμώντας μᾶλλον τὴν περιγραφὴ τῆς μακαριότητος ὡς βυθισμοῦ στὸ θεῖο γνόφο ἢ στὸ θεῖο σκότος. Ἀντίθετα

8. Ἰω. 1,4 · 9. 3,19. 8,12. 12,35. Α' Ἰω. 1,5. Α' Θεσ. 5,4, «υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας».

9. *Κεφάλαια* 40. Εἶναι φυσικὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι περιλάμπονται ἀπὸ τὸ φῶς μόνον, ἐφ' ὅσον ἔχουν καταστήσει ἑαυτοὺς ἀξίους γι' αὐτό.

οί Ἑσυχαστῆς κατέστησαν κέντρο τῆς διδασκαλίας τους τὸ θεῖο φῶς, ὅπως θὰ λεχθεῖ παρακάτω.

Στὴν οἰκείωση τῆς γνώσεως ὑποβοηθᾶ καὶ ἡ ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ. Κατὰ τὸν ὀρισμὸ ε' ἐπίγνωση εἶναι τὸ «ἀγνοεῖν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἐκστῆναι Θεῷ». Ἡ πραγματικὴ σοφία ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀκενόδοξη μελέτη τῶν λογίων τοῦ πνεύματος καὶ μὲ τὴ φωτίζουσα χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ γνώση ὅμως μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἡσυχία. Ἀντίθετα ἡ κοσμικὴ σοφία εἶναι πλάσμα κενόδοξων ἀνθρώπων, πού ἐπιδιώκει μάταιους ἐπαίνους καὶ παρορμᾶ σὲ κενοδοξία. Ἡ διαφοροποίηση αὐτῆ τῆς σοφίας σὲ κοσμικὴ καὶ ἀληθινὴ σημειώθηκε πρῶτα μετὰ τὴν πτώση τοῦ ἀνθρώπου, ὅποτε ὁ νοῦς «εἰς τὸ διπλοῦν τῆς γνώσεως ἀπωλίσθησεν»¹⁰. Ἡ προσκόλλησις μάλιστα στὴν ἀληθινὴ σοφία προϋποθέτει ἄρνηση τῆς αὐτοαγάπης καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ κόσμου καὶ στροφή πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει θεῖος φωτισμὸς καὶ χωρὶς θεῖο φωτισμὸ δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ εἰσέλθει στὰ πνευματικὰ θεωρήματα¹¹.

Ὑποδηλώθηκε παραπάνω ὅτι ὁ Διάδοχος διακρίνει τὴ νοητικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου σὲ γνώση καὶ σοφία. Ἡ γνώση ὅμως σ' αὐτὸν δὲν ἔχει τὴν παλαιότερη ἔννοια τῆς ἐλληνικῆς «ἐπιστήμης» οὔτε καὶ τῆς γνώσεως τῶν συγκρητιστικῶν Γνωστικῶν συστημάτων· δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ γνώση ἢ κατοχὴ μυστικῶν ἀληθειῶν, ἀγνώστων στοὺς ἀπαιδεύτους ἢ ἀμυήτους, ἀλλ' ἡ ἰκανότητα διακρίσεως τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν, ἢ συμμόρφωση στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀγάπης· «φῶς ἐπιγνώσεως ἀλη-

10. *Κεφάλαια* 2, 11, 88.

11. *Κεφάλαια* 92, «ἀγάπη ὦν ὄλος ὁ λόγος τῆς γνώσεως».

θινῆς τὸ διακρίνειν ἀπταιστως τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ· τότε γὰρ ἡ τῆς δικαιοσύνης ὁδὸς τὸν νοῦν ἀπάγουσα πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον εἰς ἄπειρον αὐτὸν φωτισμὸν παρεισάγει, ὡς μετὰ παρρησίας λοιπὸν τὴν ἀγάπην ζητοῦντα»¹². Στὴν πρώτη λειτουργία της, τῆς διακρίσεως τοῦ καλοῦ ἀπὸ τὸ κακό, ἡ γνώση μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴ συνείδηση, ἐν μέρει ὁμως μόνον, διότι ἡ συνείδηση δὲ διακρίνει ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ κρίνει τις πράξεις καὶ τις ἐλέγχει. Στὴν ἄλλη προσεγγίζει τὴν ἔννοια τῆς σωκρατικῆς γνώσεως σὰ μέσο πρὸς ρύθμιση τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς. Γενικὰ ἡ γνώση εἶναι θρησκευτικὴ ἐμπειρία ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἐκτέλεση ἀγαθῶν ἔργων, ἐξασθενεῖ τις προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν καὶ συνάπτει τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸ Θεό. Ἡ σοφία στὸ Διάδοχο, ὄντας μέσο ἐξωτερικεύσεως διὰ τοῦ λόγου τῶν θείων ἀληθειῶν ποὺ διδάχθησαν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διαφέρει ἀπὸ τὴ γνώση, ἐνῶ αὐτὴ ἡ διάκριση δὲν εἶναι σαφῆς στὸν Παῦλο στὸ χωρίο *Α' Κορ.* 12,8, ποὺ παρατίθεται στὸ κεφάλαιο 9. Τὸ ἀντικείμενο πάντως καὶ τῶν δύο εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ θεῖες ἀλήθειες, ἐνῶ ἡ διαφορὰ βρίσκεται στὸ ὅτι «ἡ μὲν (γνώσις) τῆς ἐνεργείας, ἡ δὲ (σοφία) τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν»¹³.

Στὸ Διάδοχο γίνεται ἐπίσης λόγος καὶ περὶ θεολογίας ποὺ ὁ F. Dörr¹⁴ καὶ ὁ R. Reitzenstein¹⁵ θεωροῦν σὰν ἀνώτερο βαθμὸ γνώσεως, ὄχι ὁμως ὀρθά, διότι οἱ δύο λειτουργίες διαφέρουν οὐσιωδῶς. Ἄλλωστε γενικὴ εἶναι ἡ τάση μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων νὰ διακρίνουν τὴ γνώση ἢ φρόνηση πρακτικοῦ χαρακτήρα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ σοφία, ἐνῶ ὁ

12. *Κεφάλαια* 6. Βλ. καὶ 100.

13. *Κεφάλαια* 9.

14. F. DÖRR, *Diadochus von Photike und die Massalianer*, σ. 68.

15. R. REITZENSTEIN, *Historia Monachorum und Historia Lausiaca*, Göttingen 1916., σ. 137.

Διάδοχος διακρίνει σαφῶς τοὺς «θεολόγους» ἀπὸ τοὺς «γνωστικούς» στὸ κεφάλαιο 72. Οἱ H. Villeo¹⁶ καὶ E. des Places¹⁷ ταυτίζουν τὴ θεολογία μὲ τὴ σοφία, ἀντὶ τὴ γνώση, καὶ δίνουν σ' αὐτὴ τὴν κυριολεκτικὴ σημασία τοῦ «λόγου τοῦ Θεοῦ» (θεο-λογία), στηρίζοντας αὐτὴ τὴν ἄποψη καὶ στὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Εὐάγριο, ὅτι οἱ περὶ Θεοῦ λόγοι ἔρχονται ἐκ τῆς σοφίας.

Ἡ περὶ «θεολογίας», ὅμως διαπραγματεύση στὰ *Κεφάλαια* τοῦ Διαδόχου δὲν ἐννοεῖ οὔτε αὐτὴ τὴ γνώμη. Λέγεται βέβαια στὸ κεφάλαιο 68 «ὁ νοῦς... εἰς τὴν θεολογίαν χαίρειν ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι διὰ τὸ πλατὺ καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων· ἵνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῶ δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν ἢ καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν πτεροῦσθαι παραχωρῶμεν τῇ χαρᾷ...», ἀλλὰ τοῦτο ὅμως εἶναι ἐπαρκὲς γιὰ νὰ θεωρήσουμε τὴ θεολογία ὅτι σημαίνει ἀπλὴ κήρυξη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λόγου περὶ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἐδῶ συναντοῦμε «θεῖα θεωρήματα». Ἡ ἔρμηνεία τοῦ ὅρου πρέπει νὰ στηριχθεῖ στὸ παρακάτω χωρίο¹⁸.

«Οὐδὲν οὕτως ἡμῶν ἀναφλέγει καὶ κινεῖ τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἀγάπην τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ὡς ἡ θεολογία. Γέννημα γὰρ οὔσα αὕτη πρῶμον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, πρῶτα πάντως καὶ δῶρα τῇ ψυχῇ χαρίζεται. Πρῶτον μὲν γὰρ παρασκευάζει ἡμᾶς πάσης τῆς τοῦ βίου χαίροντας καταφρονεῖν φιλίας, ὡς ἔχοντας ἀντὶ φθαρτῶν ἐπιθυμιῶν ἀνεκκλάλητον πλοῦτον τὰ λόγια

16. M. VILLER, *La spiritualité des premiers siècles chrétiens*, σ. 127 ἔ.

17. E. des PLACES, *Diadoche de Photice, Cent chapitres sur la perfection spirituelle*, σ. 38 ἔ. ΕΥΑΓΡΙΟΥ, *Γνωστικὸς* 146.

18. *Κεφάλαια* 67.

τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα δὲ τῷ πυρὶ τὸν νοῦν ἡμῶν περιουγάζει τῆς ἀλλαγῆς, ὅθεν αὐτὸν καὶ κοινωνικὸν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ποιεῖ. Γνησίως οὖν ταύτην ὡς εἰς αὐτὴν ἐτοιμασθέντες τὴν ἀρετὴν πορευθῶμεν, ἀγαπητοί, τὴν εὐπρεπῆ, τὴν πανθέωρον, τὴν πάσης ἀμεριμνίας πρόξενον, τὴν ἐν αὐγῇ φωτὸς ἀρρήτου τὸν νοῦν τρέφοντα τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, τὴν τῷ Θεῷ Λόγῳ τὴν λογικὴν ψυχὴν διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν πρὸς κοινωνίαν ἀρμοσαμένην ἀχώριστον, ἵνα καὶ παρὰ ἀνθρώποις τοὺς θεοειδεῖς φθόγγους ἢ νυμφαγωγὸς ἐναρμόση ἢ θεία τρανῶς ἄδοντας τὰς δυναστείας τοῦ Θεοῦ».

Κατὰ τὸ χωρίο τοῦτο ἡ θεολογία σημαίνει κατανόηση καὶ θεώρηση τοῦ Θεοῦ, πὺρ ἔχει τὴν ἀρχὴ μόνον στὴν ἐντύφηση στὰ λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ περικλείει ἀρνητικὰ μὲν τὴν καταφρόνηση τῆς φιλίας τοῦ κόσμου, θετικὰ δὲ περιούγαση τοῦ νοῦ μὲ τὸ πῦρ τῆς ἀλλαγῆς, ἀγάπη τῆς θείας ἀγαθότητος, κοινωνία μὲ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα καὶ τέλος κοινωνία μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Ὁ πνευματικὸς ἢ θεηγόρος λόγος εἶναι μὲ τὸ στόμα ἔκφραση οὐσιώδους περιεχομένου, δηλαδὴ τῶν «θεωριῶν» ἢ «θειῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων» ἢ «θεολογικῶν κινήματων», μὲ τὴν ὁποία ἱκανοποιεῖται ἡ νοερὴ αἴσθησις τῆς «θεολόγου ψυχῆς»¹⁹. Μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῆς θεολογίας ὑπάρχει καὶ ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία πάντως περιορίζεται στὶς ιδιότητες καὶ τὶς ἐνέργειες αὐτοῦ καὶ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς.

Προϋπόθεσις μὲ τὴν ὁποία ἡ θεολογία, ἡ σοφία καὶ ἡ

19. *Κεφάλαια* 7 ἐ., 68 ἐ., 71, 78.

γνώση καθίστανται κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἢ προσέγγισή τους μὲ πίστη καὶ ἀπλή διάθεση. Ἡ προϋπόθεση τῆς πίστεως δὲ σημαίνει ὅτι ἡ νόηση εἶναι τελείως διεφθαρμένη, καὶ ἡ προϋπόθεση τῆς ἀπλῆς διαθέσεως δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστροφή πρὸς τὸ ἐνστικτῶδες. Κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη ἡ κατανόηση εἶναι ἐπιβράβευση τῆς πίστεως ποὺ πρέπει νὰ προηγεῖται· ἔτσι πίστη καὶ λόγος συμπληρώνουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἡ διανοητικὴ ὁμως περιέργεια καὶ ἡ ἄκαρπη ἐρευνητικότητα, χαρακτηρίζοντας τὸ κοσμικὸ φρόνημα, ὄχι μόνο τὴ θεολογία τὴν καθιστοῦν ἀνέφικτη, ἀλλὰ κυμαίνουν καὶ τὴν πίστη· «ὁ τῆς πίστεως βυθὸς ἐρευνώμενος μὲν κυμαίνεται· ἀπλῆ δὲ διαθέσει θεωρούμενος γαληνιᾶ. Λήθης γὰρ κακῶν ὕδωρ ὄν τὸ βάθος τῆς πίστεως οὐ φέρει παρὰ περιέργων ἐννοιῶν θεωρεῖσθαι»²⁰.

Σύμφωνα μὲ τὰ παρακάτω τρεῖς εἶναι οἱ πνευματικὲς λειτουργίες σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Διαδόχου, μὲ τίς ὁποῖες κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος τὴν πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωή· ἡ γνώση, μὲ τὴν ὁποία κατανοεῖ τὸ θεῖο θέλημα καὶ ὁδηγεῖται στὴν ἐφαρμογὴ του, ἡ σοφία, μὲ τὴν ὁποία κατανοεῖ καὶ γίνεται ἰκανὸς νὰ διδάξει τίς θεῖες ἀλήθειες, καὶ ἡ θεολογία, μὲ τὴν ὁποία κατανοεῖ τὸ Θεὸ καὶ γίνεται ἰκανὸς νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί του.

2. Ἡ προσευχή

Ἀπὸ τὸν Διάδοχο δὲν ἀναγνωρίζονται οἱ ὀράσεις, τὰ ὄνειρα καὶ ἡ ἔκσταση ὡς πρόσφορα μέσα κοινωνίας μὲ τὸ

20. Κεφάλαια 22.

Θεό. Θεμελιώδης προϋπόθεση τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ στροφή καί ἡ διαρκῆς συγκέντρωση τῆς σκέψεως πρὸς τὸ Θεό, τὴν ὁποία ὁ Διάδοχος καλεῖ θερμὴν μνήμην Θεοῦ ἢ ἀπλῶς μνήμην Θεοῦ. Ἡ στροφή αὐτὴ εἶναι τὸ κέντρο τῆς προσευχῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος λέγει ὅτι μὲ τὴ συνεχὴ μνήμη ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἔνοικο τὸ Θεό²¹. Ὁ Διάδοχος ἐπεκτείνει τὴ μνήμη καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστό, πὺ θεωρεῖται πλησιέστερος στὸν ἄνθρωπο, ὥστε σ' αὐτὸν κυρίως νὰ ἀπευθύνεται ἡ προσευχὴ του. Σ' αὐτὸν συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ καλούμενη προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, δηλαδὴ τὸ «Κύριε Ἰησοῦ», πὺ ὀνομάσθηκε μονολόγιστος καὶ ἀπετέλεσε μεταγενέστερα τὴν κυριότερη προσευχὴ τῶν ἀσκητῶν. Τὴ λέξη μονολόγιστος ἀναφέρει πιθανῶς πρῶτα ὁ Μᾶρκος ὁ Ἐρημίτης στὴ φράση «μονολόγιστος ἐλπίς»²², πὺ σημαίνει μονολεκτικὴ καὶ ὄχι ἐξομολόγηση τῶν ἁμαρτημάτων. Ἀργότερα ἐπιβλήθηκε γενικὰ πρὸς δήλωση τῆς σύντομης προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ. Τὴ διαμόρφωση καὶ ἐπικράτηση τῆς προσευχῆς αὐτῆς ἐπέβαλε ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀγνοεῖ τί νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἡ ἀνάγκη πὺ αἰσθάνονταν ὁ πιστοὶ καὶ ἰδίως οἱ ἀσκητὲς γιὰ νὰ πληρώσουν τὴ σκέψη τους μὲ τὴ συνεχὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Μὲ τὴ βαττολογία καὶ τὴν πολύλογο αἴτηση ἀσύμφορων ἀγαθῶν δὲν μπορεῖ νὰ αὐξηθεῖ ὁ ἄνθρωπος στὴν πνευματικὴ ζωὴ τόσο ὅσο μὲ τὴ σύντομη αὐτὴ προσευχή, πὺ θὰ ἐπαναλαμβάνεται ἀδιαλείπτως, ὥστε νὰ συμμελετᾶ μαζί του διαρκῶς ἡ θεία χάρις ὅπως ἡ μητέρα συμμελετᾶ μὲ τὸ βρέφος της, ὅταν τοῦ διδάσκει τὸ ὄνομα πατέρας. Ἄλλωστε ἡ προσευχὴ αὐτὴ περιλαμβάνει ἢ ἐξυπακούει κάθε αἰ-

21. *Εἰς Ἐξαήμερον* 2,16.

22. *Περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι*, 140.

τηση πού μπορεί νά ἀπευθύνει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ Θεό, πού γνωρίζει τὶς ἀνάγκες του καλύτερα ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Στὸ Διάδοχο ἡ προσευχὴ αὐτὴ περιλαμβάνει μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, δηλαδή τὶς δύο λέξεις «Κύριε Ἰησοῦ», περιορίζεται δηλαδή στὴν ἐπίκληση μόνο καὶ ἀφήνει τὸν ἴδιο τὸν Κύριο νά καθορίσει τὸν τρόπο πληρώσεως τῶν ἀναγκῶν πού ὑπάρχουν ²³. Ἀργότερα ὅμως προστέθηκε καὶ ἡ φράση «ἐλέησον ἡμᾶς», δηλαδή μεταβλήθηκε σὲ παράκληση ὅμοια μὲ τὴν παράκληση «Κύριε ἐλέησον». Μὲ ἐκτενέστερη μορφή εἰσάχθηκε καὶ σὰν κατακλείδα σὲ κάθε ἀκολουθία καὶ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας: «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν (τῶν μοναχῶν ἀρχικά), Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς».

Ἡ προσευχὴ αὐτὴ ἀπετέλεσε τὸ θεμέλιο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἠσυχαστῶν πού καὶ ἐδῶ δέχθηκαν μεγάλη ἐπίδραση τοῦ Διαδόχου²⁴. Ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὀπαδός, ὡς γνωστόν, τῶν Ἠσυχαστῶν, συνέγραψε καὶ πραγματεία μὲ τὸν τίτλο *Περὶ προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ* πού σώζεται στὸν ὑπ' ἀριθμὸν 1922 κώδικα τῶν Παρισίων καὶ ἐκδόθηκε ἀνώνυμα στὴ *Φιλοκαλία* τοῦ Νικοδήμου. Γιὰ τὴν προσευχὴ αὐτὴ συνέγραψαν καὶ ἄλλοι εἰδικὲς μελέτες καὶ ὁ Κάλλιστος Τηλικούδης.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης διακρίνει τρεῖς σταθμοὺς προσευχῆς, ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος καὶ ὁ Γρηγόριος Σιναΐτης διακρίνουν τρεῖς τρόπους προσευχῆς, γιὰ τοὺς ὁποίους συνέγραψαν καὶ ξεχωριστὲς μελέτες. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς θεωρεῖ τὸ εἶδος τῆς προσευχῆς πού ἀρμόζει

23. *Κεφάλαια* 59, 61, 97 κᾶ.

24. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΗ, *Περὶ ἡσυχίας* 1.

στούς πρακτικούς ὅτι προέρχεται ἀπλῶς ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τῶν θεωρητικῶν ὅτι εἶναι προῖον τοῦ θείου ἔρωτα²⁵. Αὐτὸ συμφωνεῖ μὲ τὴ διάκριση ἀπὸ τὸ Διάδοχο δύο σταδίων προσευχῆς, τῆς «μέσης μνήμης», κατὰ τὴν ὁποία ἐπέρχεται ἀγαθὴ παράκληση. Ἀντίστοιχη εἶναι καὶ ἡ ἄλλη διάκριση σὲ προσευχὴ ἔκφωνη γιὰ τοὺς ἀτελέστερους καὶ σιωπηρὴ γιὰ τοὺς τέλειους.

Ἡ προσευχὴ μπορεῖ νὰ ἐνεργηθεῖ ἐπιτυχῶς καὶ νὰ καρποφορήσει, ὅταν κατ' αὐτὴν τηροῦνται ὀρμισμένοι χῶροι, κυριώτερος τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἡσυχία, ποῦ ἐκλαμβάνεται ὄχι σὰν ἀπλὴ ἀποφυγὴ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων, ἀλλὰ κυρίως σὰν πλήρης συγκέντρωση τῆς προσοχῆς ἀρχικὰ στὸν ἑαυτό μας. Ὅσα λέχθησαν παραπάνω γιὰ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας σὰν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς πνευματικῆς ζωῆς σημαίνουν πρὸ παντὸς φυγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ ἐρεθίσματα τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὶς τάσεις μας, ὄχι ὅμως κατάργηση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ παράδοση στὴν ἔκσταση. Ἡ συγκέντρωση στὸν ἑαυτό μας, ἡ ἐνδοστρέφεια ποῦ καλεῖται ἀπὸ τὸ Διάδοχο ἐνδημία ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ καὶ ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ συστροφή, εἶναι ὄρος ἐπιτυχίας τῆς προσευχῆς μὲ τὴν προϋπόθεση βέβαια ὅτι θὰ ἐπακολουθήσει ἡ στροφή καὶ ἡ συγκέντρωση τῆς προσοχῆς στὸ Θεὸ καὶ ἡ παράδοση τῆς συνειδήσεως στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἔτσι φθάνει ὁ προσευχόμενος στὸ στάδιο τῆς «θερμῆς παρακλήσεως».

Οἱ ἀρχές τοῦ Ἠσυχασμοῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν σὲ πολὺ παλιούς χρόνους, στὸν δ' αἰῶνα ἤδη, κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ Εὐάγριος συνδέει τὴ γαλήνη μὲ τὴ θεωρία του περὶ ἀπά-

25. *Κεφάλαια Περί ἀγάπης* 2,6.

θειας²⁶, και ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος συνδέει τὴν ἡσυχία μὲ τὴν προσευχή²⁷. Καὶ ὁ Διάδοχος συνδέει τὴν ἡσυχία μὲ τὴν προσευχή καὶ χρησιμοποιεῖ ἀφθονώτερα τοὺς σχετικούς μ' αὐτὴν ὄρους· ἡσυχία, ἀμεριμνος ἢ εὐκαιρος ἢ καλλίστη σιωπή, γαλήνη. Ἡ γνώση, ὅπως λέχθηκε παραπάνω, καὶ ἡ πνευματικὴ μακαριότητα εἶναι καρποὶ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἡσυχίας· «ἀναπαυόμενος ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας καὶ καθυδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκάσματος, οὐ μόνον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐκτὸς γίγνεται, ἀλλὰ πλεον καὶ πλεον ἀνανεοῦται εἰς τὸ ὄξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν νοήμασιν»²⁸. Προφανῶς καὶ ἐδῶ ἡ ἡσυχία σχετίζεται μὲ τὴν ἀπάθεια, ἀποδιώκοντας τὸν πόνο καὶ τὶς «αἰτίες», τὰ πάθη, ποὺ καὶ στὸν καιρὸ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προσευχῆς προβάλλουν οἱ δαίμονες. Ἡσυχία σύμφωνα μ' αὐτὰ εἶναι ἡ πλήρης ἀμεριμνία ἀπὸ τὶς κοσμικὲς ἐνασχολήσεις καὶ ἡ ἀφοσίωση στὸ Θεό.

Εἶναι εὐλογο ὅτι ἡ ἡσυχία πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὸν τρόπο ἐκφράσεως τῆς προσευχῆς. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἐκφωνεῖται ἡ προσευχή, διότι ἀποτελεῖ προῖον τῆς διαθέσεως τῆς καρδιᾶς, ἡ ἐκφώνηση ὅμως, ἐπειδὴ προβάλλει ἐξωτερικὰ ἐρεθίσματα, εἶναι δυνατόν νὰ διακόψει τὴν προσήλωσιν στὸ ἀντικείμενο τῆς προσευχῆς «διαφοροῦσα» τὴ μνήμη τῆς ψυχῆς. Ἡ προσευχή ποὺ τελεῖται μόνο στὴν καρδιὰ εἶναι γνώρισμα τῆς ψυχῆς ποὺ ἐνεργοποιεῖται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἡ «εὐκαιρος σιωπή» εἶναι μητέρα «ἐννοιῶν σοφωτάτων», ἐνῶ ἡ μεγαλόφωνη ψαλμωδία δείχνει εὐθήνια

26. *Προβλήματα Προγνωστικὰ* 7. ΝΕΙΛΟΥ (=ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ), *Περὶ προσευχῆς* 3.

27. ΜΑΚΑΡΙΟΥ, *Ὁμιλίαι* 6,3.

28. *Κεφάλαια* 68.

φυσικῶν καρπῶν, δηλαδή ἐμπειρίες ἔξω ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος²⁹

Ἡ διάρκεια εἶναι ἄλλος ὅρος ἐπιτυχίας τῆς προσευχῆς. Στὴ χριστιανικὴ θρησκεία ἡ προσευχὴ θεωρεῖται θεμελιῶδες μέσο κοινωνίας μετὰ τὸ Θεὸ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖα ἡ συχνὴ τέλεσή της. Οἱ ἀκολουθίες πληροῦν γενικὰ μόνο τὴν ἀνάγκη αὐτή, καὶ διότι τελοῦνται μόνο κατὰ διαστήματα καὶ διότι λόγῳ τῆς χρήσεως τῶν ἐξωτερικῶν μέσων δὲν διευκολύνουν πάντοτε τὴν ἀτομικὴ κοινωνία κάθε πιστοῦ μετὰ τὸ Θεό, ἂν ἐξαιρεθεῖ βέβαια ἡ μυστηριακὴ κοινωνία. Οἱ ψυχικὲς ἀνάγκες ἱκανοποιοῦνται καὶ μετὰ τὴν ἰδιωτικὴν προσευχὴν, πὺ εἶναι περισσότερο ἀπαραίτητη μεταξὺ τῶν ἐρημιτῶν, πὺ ἔχουν λίγες εὐκαιρίες νὰ συμμετάσχουν στὶς ἱερὲς ἀκολουθίες. Ὁ Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρέας, καὶ κατὰ μίμησιν αὐτῶν καὶ ὁ Εὐάγριος, προσεῦχονταν ἑκατοντάδες φορές τὴν ἡμέρα. Ὁ Διάδοχος δὲν καθορίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν καθημερινῶν προσευχῶν, διότι θεωρεῖ τὴν προσευχὴν, μετὰ τὴν ἔννοια πὺ τῆς δίνει αὐτός, σὰν ἀπαραίτητη σὲ κάθε στιγμή τοῦ χρόνου. Τὸ ἔνδοξο καὶ πολυπόθητο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ «ἐγχρονίζη» στὴ μνήμη τοῦ νοῦ καὶ νὰ μελετᾶται ἀκατάπαυστα. Διακοπὴ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνασχόληση μετὰ κοσμικὰ ζητήματα ἀπομακρύνει καὶ πάλιν τὴν θείαν χάριν. Ἔτσι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι στιγμιαία ἐπικοινωνία μετὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ συνεχὴς ἐνθύμηση αὐτοῦ, διαρκῆς ἐντρυφήση τοῦ νοῦ στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ³⁰.

Ἡ προσευχὴ ἐνεργεῖ στὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ πι-

29. *Κεφάλαια* 70, 73. Ἀπ' αὐτὸ ἡ σιωπηρὰ προσευχὴ ὀνομάσθηκε ἀργότερα «καρδιακὴ προσευχὴ». Βλ. καὶ τὸν τίτλο τοῦ σχετικοῦ ἔργου τοῦ Καλλίστου Τηλικούδη.

30. *Κεφάλαια* 97, «ὁ ποτὲ μὲν μεμνημένος τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ μή, ὄπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς εὐχῆς, τοῦτο ἀπόλλυσι διὰ τῆς σχολῆς».

στοῦ διπλά: ἀρνητικά, στὸν διασκορπισμὸ τῆς ἡδυπαθοῦς αὔρας τοῦ ἐχθροῦ καὶ στὴν ἐνδυνάμωση στὸν ἀγώνα ἐναντίον του, ὅποτε καὶ συνδυάζεται μὲ τὰ πνευματικὰ δάκρυα, καὶ θετικά, στὴν οἰκείωση τῆς γνώσεως γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἡδη λόγος, στὴν ἀνακαίνιση καὶ ἀπόκτηση ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς προηγούμενης λαμπρότητας μὲ περισσότερη δόξα καὶ στὴν κοινωνία μὲ τὸ Θεό³¹.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω φαίνεται ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ μονολόγιστος, ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στὸ Διάδοχο, καὶ ὅτι ἡ ἔμφαση γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς προσευχῆς τοῦ ὀφείλει πολλά, ἰδίως μάλιστα ἡ ἔμφαση τῆς ἡσυχίας σὰν ὄρος ἐπιτυχίας τῆς προσευχῆς. Ὁ Ἡσυχασμὸς, ποὺ ἀναπτύχθηκε σὰ σύστημα θρησκευτικῆς πράξεως καὶ ἐμπειρίας στὸ ἐλλαδικὸ κυρίως ἔδαφος, ἔχει ὡς πρόδρομο τὸ Διάδοχο.

3. Ἡ ἀγάπη

Ὁ Διάδοχος συνδέει τὸ φόβο μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐκλαμβάνοντας τὴ δεύτερη σὰν παράγωγο τοῦ πρώτου. Ἔτσι στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ φθάνει κανεὶς προοδευτικὰ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ φόβο: «οὐδεὶς δύναται μὴ πρότερον φοβηθεὶς τὸν Θεὸν ἐν αἰσθήσει καρδίας ἀγαπῆσαι αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ· διὸ γὰρ τῆς ἐνεργείας τοῦ φόβου ἀγνιζομένη καὶ ἀπαλυνομένη ὥσπερ ἡ ψυχὴ εἰς ἀγάπην ἐνεργουμένην ἔρχεται». Ὁ φόβος προϋποθέτει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς βιοτικὰς φροντίδες, δὲν συνεπιφέρει ὁμως ἐπάχθεια, ἀγωνία ἢ ὀδύνη, ἀλλὰ σημαίνει ἀπλὸ δέος, σεβασμὸ στὴν ὑπέρλαμπρη ἀγιό-

31. Κεφάλαια 32. 93.

τητα τοῦ Θεοῦ, πὸ καθηδύνει τὴν ψυχὴ. Ἐξαγνίζοντας τοὺς ἀγωνιζόμενους, διανοίγει τὸ δρόμο σὲ ἓνα δεύτερο στάδιο, τὸ τῆς «μεσότητος φόβου καὶ ἀγάπης», στὸ ὁποῖο ζοῦν ὅσοι ἀκόμη καθαρίζονται. Στὸ τρίτο στάδιο ὁ φόβος ἐξαφανίζεται καὶ κυριαρχεῖ ἡ τέλεια ἀγάπη, πὸ τρέφουν οἱ ἤδη καθαρισμένοι, στοὺς ὁποίους «οὐκ ἔστι φόβος»³².

Γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ κανεὶς στὴν ἀληθινὴ ἀγάπη ἄλλου ἀντικειμένου, ἐπιβάλλεται νὰ παραμερίσει τὴν ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ὁμοίως γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖται ἡ περιφρόνηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἡ ἐπίδιωξη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἄλλωστε χαρακτηριστικὸ τῆς θεοφιλοῦς ψυχῆς, πὸ ὀρέγεται τὰ οὐράνια καλὰ, νὰ ἐκζητεῖ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου. Ἡ φορὰ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὁ πόθος του περιγράφονται χαρακτηριστικότερα μὲ τὶς ἐξοχες μυστικὲς ἐκφράσεις «ἔρωσ τοῦ Θεοῦ»³³ καὶ «ἐρῶν τοῦ Θεοῦ»³⁴, πὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἰδίως τοῦ Διαδόχου καὶ ἐξῆς καθιερώθηκαν σὲ συχνότερη χρῆση στὴ μυστικὴ θεολογία, ἂν καὶ δὲ ἀγνοοῦνται οὔτε ἀπὸ τὴν προγενέστερη ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία.

Ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενον τῆς ἀγάπης στὸ Διάδοχο βρίσκομε τὰ παρακάτω στοιχεῖα. Πρῶτα, τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, γεμάτη ἀγωνία καὶ ἀνησυχία, παριστάνεται νὰ κατακαίγεται ἀπὸ πῦρ καὶ ἄσβεστο πόθο, πὸ παρακινεῖ σὲ συνεχῆ ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης, ὡς «πολυποθήτου καὶ σωτηρίου θηράματος», πὸ μπορεῖ νὰ χα-

32. *Κεφάλαια* 16, 35.

33. *Κεφάλαια* 10, 14, 56, 77, 90. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν «πάνδημον ἔρωτα», *Κεφάλαια* 57.

34. *ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ, Πρὸς Ῥωμαίους* 7,3, «ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται».

ρίσει την ανάπαυση³⁵. Ἡ διαρκῆς μνήμη τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος στὴν προηγούμενη παράγραφο, ἀποσκοπεῖ στὴν ἱκανοποίηση τοῦ ἴδιου πόθου. Δεύτερον, τὴν πλήρη παράδοση, μετὰ τὴν ἀνεύρεση, στὸ Θεό. Ὁ βυθισμὸς στὸ ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ εἶναι πλήρης, ὥστε τὸ ὑποκείμενο νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτό του ὡς ὄν, καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ τὴν ταχεῖα ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ σῶμα γιὰ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό³⁶. Τὴν παράδοση στὸ Θεὸ ἀκολουθεῖ ἄφατη ἀγαλλίαση, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς μέθη καὶ ὡς ἐντρύφηση πνευματικὴ καὶ μυστικὴ, στὴν ὁποία συμμετέχει ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα³⁷. Τρίτον τὴν ἐξομοίωση μὲ τὶς ἀρετὲς καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Ἡ ἀγάπη ἐξιχνεύει μὲ τὴ νοερὴ αἴσθησι τὸν ἀόρατο Θεό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀγαπᾷ τὸν κατανοεῖ, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ γίνεται φίλος του, ἐπειδὴ ἐξομοιώθηκε μαζί του μὲ τὴ θεία ἀγάπη.

Ὁ Διάδοχος διακρίνει δύο εἶδη ἀγάπης· τὴ φυσικὴ καὶ τὴν ἀληθινὴ ἢ γνήσια ἀγάπη. Ἡ πρώτη προσιδιάζει σὶς ψυχὰς ποὺ δὲ διαφωτίστηκαν ἀκόμη ἀπὸ τὴ θεία χάρις καὶ καμμιά σχέση δὲν ἔχει μὲ τὰ παραπάνω ἐπιτεύγματα. Αὐτὰ κατορθώνονται μὲ τὴ γνήσια ἀγάπη ἐκείνων ποὺ διαφωτίστηκαν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τελειώθηκαν στὴν πνευματικὴ ζωὴ, τῆς ἀγάπης «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ καρδίας»³⁸.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι κύριο στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ περιφρόνησι πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτό μας εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐπίτευξή της, δὲν ἀποκλείει ὅμως καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Ἀντίθετα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γεννᾷ καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ δημιουργήματά του

35. Κεφάλαια 14, 61, 74, 79.

36. Κεφάλαια 14, 91.

37. Κεφάλαια 14.

38. Κεφάλαια 34, 40.

καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας, καὶ τὸ αἶσθημα αὐτό, ἰσχυρότερο, μονιμότερο καὶ καθολικότερο ἀπὸ τὴν κοσμικὴ φιλία, ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ μᾶς παροξύνουν καὶ μᾶς βλάπτουν³⁹.

Ἡ συνηθισμένη σύνδεση τῆς ἀγάπης μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀγαθῶν ἔργων δὲ λείπει καὶ ἀπὸ τὸ Διάδοχο, σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναπτύχθηκαν καὶ παραπάνω.

4. Παρουσία καὶ θεὰ τοῦ Θεοῦ

Ἀντικείμενο τῆς πνευματικῆς αἰσθήσεως εἶναι κατὰ κύριο λόγο ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θείας χάριτος στὸν ἄνθρωπο, ποὺ τὸν γεμίζει παρηγοριὰ καὶ ἀσφάλεια. Ἡ ἔκφραση «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορία» ποὺ ἀπαντᾷ συχνὰ καὶ εἶναι φραστικὰ συγγενῆς μὲ τὸ χωρίο *Φιλ.* 1,9, σημαίνει πλήρη κατανόηση τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πνευματικὴ αἴσθηση ὡς πλησίον καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου. Συνέπεια αὐτῆς εἶναι ἡ πλήρης βεβαιότητα γιὰ τὴν ἐνέργεια τῆς θείας χάριτος στὸν ἄνθρωπο. Ἡ λέξη «πληροφορία» εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίνει εἴτε βεβαιότητα εἴτε περίσσεια, ἀλλὰ σὲ ὁποιαδήποτε περίπτωση ἐρμηνεύει τὴ μακάρια κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆς χάριτος.

Ἡ αἴσθηση αὐτὴ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοια τῆς «κοινωνίας» ποὺ ἀπαντᾷ στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στοὺς Πατέρες, μὲ τὴν πλέον ἀνεπτυγμένη της μορφή, ἐπειδὴ ἡ αἴσθηση δὲν περιορίζεται μόνο στὴν κατανόηση

39. *Κεφάλαια* 15, 52.

ση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φθάνει καὶ μέχρι τὴν ἐντρύφηση στὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀπόλαυσή του. Ἡ ἀπόλαυση ἐκφράζεται μὲ τὴ φράση «γεῦσις τῆς γλυκῆτητος τοῦ Θεοῦ», «Γεύει μὲν οὖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν ἀρχαῖς τῆς προκοπῆς τὴν ψυχὴν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορία τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ»⁴⁰. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ περιλαμβάνει βέβαια πολλὰ στοιχεῖα: τὴ γνώση καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, σὰν προϋποθέσεις, τὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπόλαυση τῆς δόξας του, πὺ ἐπιτυγχάνεται ἰδιαίτερα στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς⁴¹.

Γιὰ τὸ Διάδοχο εἶναι ἀδιανόητη ἢ αἰσθητὴ ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο. Ἀκόμη μάλιστα καὶ μετὰ τὸ θάνατο ἢ θέα τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι ἐλλιπής. Ἐξ ἄλλου καὶ στίς ἐμφανίσεις σὲ ὄνειρο δὲ δίνει μεγάλη σημασία, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείει ὅτι ἴσως μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς ἐνεργοῦνται ἀπὸ τὸ Θεὸ. Κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως τίς θεωρεῖ ὡς φαντασιώσεις τοῦ δαίμονα, πὺ παίρνει διάφορα φωτεινὰ σχήματα γιὰ νὰ ἐξαπατήσει τοὺς πιστοὺς. Εἶναι ὅμως ὅπωςδήποτε δυνατὴ ἢ πνευματικὴ θέα τοῦ Θεοῦ, πὺ ἀπὸ τὸ Μάρκο τὸν Ἐρημίτη καλεῖται «νοητὴ θέα πατρός», καὶ ἀποκλείει ὅποιαδήποτε ἐμφάνιση μὲ αἰσθητὴ μορφή⁴².

Ἡ θεωρία περὶ μυστικῆς θέας τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνάγεται στὸ Διονύσιο ἢ στοὺς Νεοπλατωνικοὺς διδασκάλους του, ὅπως κοινῶς νομίζεται, ἀλλὰ φθάνει πέρα ἀπὸ αὐτὸν στὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, πὺ ἐφθασε σ' αὐτὴν ἀπὸ τὴ σχετικὴ διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐπάνω στὸ θέμα.

40. *Κεφάλαια* 90.

41. *Κεφάλαια* 68, «καθηδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκάσματος».

42. *Κεφάλαια Νηπτικὰ* 21. ΝΕΙΛΟΥ (=ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ), *Περὶ προσευχῆς* 66, «ἀλλ' ἄυλος ἀύλω πρόσιθ».

Πράγματι τὰ χωρία *A' Κορ.* 13,12 καὶ *A' Ιω.* 3,2 ἀναφέρονται μὲν σὲ πλήρη θεά τοῦ Θεοῦ μετὰ θάνατον, ἀλλὰ προϋποθέτουν καὶ κάποια θεά αὐτοῦ στὴν παρούσα ζωὴ. Ὁ Κλήμης ὁμιλεῖ περὶ φωτεινοῦ ὄμματος τοῦ πνεύματος, μὲ τὸ ὁποῖο ἐποπτεύουμε τὸ θεῖο καὶ βλέπουμε «τὸ ἀϊδιον φῶς»⁴³. Βέβαια δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε ὅτι καὶ μερικοὶ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Πλάτων, μίλησαν γιὰ τέτοια θεά τοῦ Θεοῦ. Ἐναμφισβήτητα ὁ Κλήμης, μνημονεύοντας τὸν Πυθαγόρα καὶ τὸν Ἀναξαγόρα, εἶχε ὑπ' ὄψιν τὶς θεωρίες αὐτές.

Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἐμπειρία, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ θεά τῆς ψυχῆς ἢ ἀπὸ τὸ φῶς ἐντὸς τῆς ψυχῆς καὶ καταλήγει στὴ θεά τοῦ Θεοῦ, καλεῖται ἀπὸ τὸ Διάδοχο θεωρία. Ἔτσι ἡ ἰδέα τῆς προοδευτικῆς τελειώσεως φαίνεται καὶ ἐδῶ. Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ μίμημα τοῦ Θεοῦ καὶ μόνο ἀρχίζοντας ἀπὸ αὐτὴν μπορεῖ νὰ προσεγγίσει κανεὶς τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Τὴν αὐτοθεωρία τῆς ψυχῆς τὴν ἀποδέχονταν καὶ ὁ Πλάτωνας καὶ μεταγενέστερα ὁ Αὐγουστῖνος⁴⁴.

Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ Διάδοχο, τὸ Νεῖλο καὶ ἄλλους μεταγενεστέρους δὲν εἶναι προῖόν ἐκστατικῆς καταστάσεως, κατὰ τὴν ὁποία συμβαίνει ἀπώλεια τῆς συνειδήσεως, ὅπως παραδέχονται οἱ Νεοπλατωνικοὶ καὶ οἱ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης. Ὁ Διονύσιος θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση τὴν εἴσοδο τῆς ψυχῆς στὸ θεῖο γνόφο ἢ τὸ θεῖο σκότος, γιὰ νὰ καταστεῖ αὐτὴ ἰκανὴ νὰ δεῖ τὸ Θεό⁴⁵. Ὁ Διάδοχος πουθενὰ δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἐκστάσεως καὶ πλήρους ἀπώλειας τῆς συνειδήσεως, καὶ μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι

43. *Παιδαγωγός* 1,6.

44. *Γοργίας* 523f, «αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὴν τὴν ψυχὴν θεωροῦντα». *Contra Faustum* XX, 7.

45. *Μυστικὴ Θεολογία* 1,1.

έκλαμβάνει τή θεωρία ὡς ἐφικτή σέ ἐγρήγορση. Ἀντίθετα πρὸς τὸν Διονύσιο δέχεται ἐνίσχυση καὶ ἐμπλουτισμὸ τῆς συνειδήσεως μὲ τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος ποὺ περιουγάζει τὴν ψυχὴ, γιὰ τὸ ὁποῖο λέχθηκαν παραπάνω τὰ δέοντα.

Οἱ σύγχρονοι τοῦ Διαδόχου Μασσαλιανοὶ ἀποδέχονταν πλήρη θέα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀξιοσημεῖωτη ἡ ἐπιμονὴ στὴν ἀντίληψη αὐτὴ καὶ τῶν μεταγενέστερων Ἡσυχαστῶν. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἀντίπαλος ὡς γνωστὸν τῶν Ἡσυχαστῶν, τοὺς καλεῖ συστηματικὰ Μασσαλιανούς· σύμφωνα ὁμως μὲ ὅσα εἶναι γνωστά, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἦλθε σὲ προσωπικὴ σύγκρουση μὲ μασσαλιανίζοντες μοναχοὺς, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται συνεπῶς νὰ δεχθοῦμε ὅτι οἱ Ἡσυχαστὲς ἀνέπτυξαν τὴ διδασκαλία τους μὲ ἀπ' εὐθείας ἐπίδραση ἀπὸ τοὺς Μασσαλιανούς. Πρέπει μᾶλλον νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Γρηγορᾶς ἦ ἀπὸ σύγχυση καὶ ἄγνοια τῶν ἀντιλήψεων τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ θέας τοῦ Θεοῦ ἢ ἀπὸ λόγους πολεμικῆς προσῆψε στοὺς Ἡσυχαστὲς τὴν κατηγορία αὐτὴ. Οἱ ιδέες αὐτῶν ἀποτελοῦν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν διδασκομένων ἀπὸ τὸ Διάδοχο καὶ ἄλλους συγγραφεῖς περὶ θεωρίας τοῦ Θεοῦ καὶ θέας τοῦ φωτός, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ ἐπίδραση δεύτερης χειρὸς μασσαλιανικῶν ἀπόψεων⁴⁶. Σύμφωνα μ' αὐτὲς τὸ θεῖο φῶς εἶναι δόξα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνέργεια αὐτοῦ, μὲ τὴν ὁποία ἱκανοῦνται ὁ πιστὸς στὴ γνώση καὶ τὴν ἔνωση μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶναι μὲν διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι παρ' ὅλα αὐτὰ ἄκτιστος, καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς τὸ θαβώρειο φῶς ποὺ περιέλαμψε τὸν Κύριο κατὰ τὴν μεταμόρφωση. Ἡ διδασκα-

46. Σὰν ἐκείνων ποὺ ἀπαντοῦν στὶς *Ὁμιλίαι* τοῦ Μακαρίου.

λία αὐτὴ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον σύμφωνη μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Διαδόχου, ὁ ὁποῖος δὲ λέγει ρητῶς κάτι γιὰ τὸ ἄκτιστο τοῦ φωτός, ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ τὶς ἐκφράσεις ἅγιον, ἔνδοξον φῶς⁴⁷.

5. Ἡ κατάσταση τῶν τελείων

Συναισθήματα ποὺ κυριαρχοῦν στὴ ζωὴ τῶν τελείων εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ ἡ χαρά. Ἡ εἰρήνη εἶναι μεγάλο ἀγαθό, ποὺ ὅλοι, κινούμενοι ἀπὸ τὸν «ἔρωτα τῆς εἰρήνης», ποθοῦν, καὶ ἐπεδίωκαν μὲ τὴ γνώση καὶ τὴν ἐγκράτεια καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες οἱ σοφοί, ὅπως λέγει ὁ Διάδοχος, ὑπονοώντας προφανῶς ἐδῶ τοὺς Στωϊκοὺς. Εἶναι εὐλογία ἡ ἀποτυχία τῶν σοφῶν αὐτῶν· ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βρεθεῖ ἐκτὸς καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ τῆς εἰρήνης. Γι' αὐτὸ μόνο ἡ αἴσθησις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο τὸν γεμίζει μὲ «θέρμη εἰρηνικὴ», δηλαδὴ βεβαιότητα καὶ ἀνασφάλεια στὸ μέσον τοῦ κόσμου, ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ φόβος, ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ἀγωνία⁴⁸.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ κατάσταση γεννιέται καὶ ἡ χαρά, ποὺ διακρίνεται σὲ εἰσαγωγό, γεμάτη φαντασία, καὶ σὲ τελειοποιό, γεμάτη αὐτογνωσία καὶ ταπεινοφροσύνη, χαρά. Θεοφιλὴς λύπη καὶ ἀνάλγητα δάκρυα προηγοῦνται ἀπὸ τὸ τελευταῖο τοῦτο εἶδος χαρᾶς, στὸ ὁποῖο συμμετέχει καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θείας ἐνέργειας στὸν ἄνθρωπο δὲν

47. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Κεφάλαια* PG 150, 1121–1225, σὲ πολλὰ σημεία.

48. *Κεφάλαια* 79.

συνίστανται μόνο σὲ ψυχολογικὲς μεταβολές ἢ σὲ ἀπλή ἐνδυνάμωση τῶν πνευματικῶν του ἱκανοτήτων καὶ λειτουργιῶν, ἀλλ' εἶναι οὐσιαστικότερα καὶ μονιμότερα. Μέχρις ὅτου φθάσει σ' αὐτά, δηλαδή στὴν τελείωση, αὐτὸς διέρχεται ἀπὸ μία πορεία προοδευτικῆς μεταβολῆς. Τὴν ἐξελικτικὴ αὐτὴ πορεία τὴ συναντᾶμε στὸ Διάδοχο στὴν ἀντιθετικὴ δυαδικὴ ἐμφάνιση τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν καταστάσεων, ὅπως εἶναι οἱ δύο χαρές, δύο παραχωρήσεις, δύο παρακλήσεις, δύο προσευχές, δύο ἀγάπες, κ.λ.π., πού μὲ τὴν προσθήκη τοῦ μέσου γίνεται τριαδική. Ἡ μεσότητα δὲν ἀποτελεῖ βέβαια σύνθεση καὶ ἐναρμόνιση τῶν δύο ἀντιθέτων ἄκρων, ὅπως εἶναι σὲ μερικὰ νεώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα, καὶ ὅπως ἦταν καὶ κατὰ τις ἀρχαῖες ἀντιλήψεις, ἀλλὰ συνιστᾶ τὴ μέση βαθμίδα κλίμακας γιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἄνοδο. Ἀπὸ τὴν ἰδέα αὐτὴ ὀνόμασε καὶ ὁ ἀσκητικὸς Ἰωάννης τὸ γνωστὸν του σύγγραμμα *Κλίμακα τοῦ Παραδείσου*. Οἱ φράσεις πού πολὺ συχνὰ ἀπαντοῦν μὲ τὸ ρῆμα ἄρχεσθαι, ὡς «ὅταν ἄρξηται προβαίνειν»⁴⁹, ἐκφράζουν τὸ ἴδιο τὴν ἔννοια τῆς προοδευτικότητας.

Παραστατικότερα περιγράφεται ἡ ἰδέα τῆς προοδευτικῆς τελειώσεως σ' αὐτὸ τὸ χωρίο⁵⁰.

«Ὅν γὰρ τρόπον οἱ ζωγράφοι πρῶτον μὲν ἐνὶ χρώματι διαγράφουσι τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου, χροιά δὲ τὴν χροιάν κατ' ὀλίγον ἐπανθίζοντες, οὕτω τὸ τοῦ ὁμοιογραφομένου ἄχρι καὶ τῶν τριχῶν ἀποσώζουσιν εἶδος· οὕτω καὶ ἡ ἀγία χάρις τοῦ Θεοῦ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ βαπτίσματος

49. *Κεφάλαια* 8, 89.

50. *Κεφάλαια* 89.

εἰς τὸ ὄπερ ἦν, ὅτε ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ρυθμίζει τὸ κατ' εἰκόνα. "Ὅτε δὲ ἡμᾶς ἴδη ἐκ πάσης προθέσεως ἐπιθυμοῦντας τοῦ κάλλους τῆς ὁμοιώσεως καὶ ἐστῶτας γυμνοῦς τε καὶ ἀπτοήτους εἰς τὸ αὐτῆς ἐργαστήριον, τότε ἀρετῇ τὴν ἀρετὴν ἐπανθίζουσα καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὸ τῆς ψυχῆς ἀναφέρουσα τὸν χαρακτήρα τῆς ὁμοιώσεως αὐτῷ περιποιεῖ... "Ὡστε ἀνακαινοῦται ἡμέρα ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος ἐν τῇ γεύσει τῆς ἀγάπης πληροῦται δὲ ἐν τῇ αὐτῆς τελειότητι».

Τὴν πρώτη βαθμίδα στὴν τελείωση κατέχει ἡ ἀναγέννηση, ἡ ἰδέα τῆς ὁποίας ἀπαντᾷ καὶ στὶς μυστηριακὲς θρησκευεῖς, κατὰ τὶς ὁποῖες αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ συμμετοχὴ σὲ τελειουργικὲς πράξεις, καὶ στὰ Ἑρμητικὰ συγγράμματα, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἔνωση μ' αὐτὸν. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀκολούθησαν κατὰ κανόνα τὴ διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ στιγμή τῆς ἀναγεννήσεως συμπίπτει μὲ τελετουργικὴ πρᾶξη, τὸ βάπτισμα, ἡ ἴδια ὅμως ἡ ἀναγέννηση θεωρεῖται ἀποτέλεσμα ὄχι τῆς τελετουργικῆς πράξεως, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ποὺ ἐνεργεῖ στὴν πρᾶξη.

Ὁ Διάδοχος χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ δηλώσει τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτὴ μεταβολὴ τὶς λέξεις ἀναγέννησις, ἀναγεννᾶσθαι, ἀνακαινίζεῖν, ἀνακαινοῦσθαι, ἀναζωπυροῦσθαι⁵¹. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀναγέννηση ἐπιτυγχάνεται κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ ἐπιδρᾷ εὐεργετικὰ στὴν ψυχὴ, καθαρίζοντάς τὴν ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ στὸ σῶμα, ἀποπλύνοντάς το ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα⁵². Συνεπῶς ἡ ἀναγέννηση ἀποτελεῖ τὴν ἔναρξη

51. *Κεφάλαια* 15, 68, 76, 78, 89.

52. *Κεφάλαια* 78, 89.

του̅ σταδίου τῆς καθάρσεως του̅ πιστου̅, κατὰ τὸ ὅποιο συνεργάζονται ἡ θεία χάρις πού κρύπτεται στὴν ψυχὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη θέληση. Δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ἡ μεταβολὴ πού ἐπέρχεται μὲ τὴν κάθαρση ὡς εἰκονικὴ ἢ ὡς στατικὴ· εἶναι οὐσιαστικὴ καὶ προοδευτικὴ. Ἡ ἀνακαίνιση συνεχίζεται σὲ κάθε στιγμὴ του̅ βίου σὲ ὀλοένα ὑψηλότερα πεδία⁵³. Ὑπολείπεται ὅμως πολὺ ἔργο γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ἡ τελείωση, πού ἐπιτυγχάνεται μόνο μὲ τὴν παραπάνω περιγραφεῖσα προσπάθεια του̅ πιστου̅.

Ἀκολουθώντας τὴ διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Διάδοχος θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο ὅτι πλάσθηκε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση. Καὶ ἡ εἰκόνα βέβαια, ὅπως λέχθηκε ἤδη παραπάνω, ἀποτελοῦσε κατάσταση γιὰ τοὺς πρωτόπλαστους, ἐνῶ ἡ ὁμοίωση δυνατότητα πού δὲν πραγματοποιήθηκε ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ πού πραγματοποιεῖται τώρα στὴ χριστιανικὴ ζωὴ μὲ τὴ συνεργασία τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας. Ἔτσι ὁ Χριστιανὸς καθαρισμένος μὲ τὴν ἀναγέννηση στὸ βάπτισμα, ἀνέλαβε τὸ κατ' εἰκόνα, ὄχι ὅμως καὶ τὸ καθ' ὁμοίωση, πού ἀναμένει περαιτέρω ἐνέργεια γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἐπίτευξη τῆς ὁμοιώσεως σημαίνει τελείωση του̅ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἄνοδο σὲ μιὰ ὑπέρτερη καὶ τέλεια κατάσταση ὑπάρξεως. Ἀλλ' ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν εἶναι τελείως διάφορη στὸ εἶδος ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἐπειδὴ ἡ ὁμοίωση ὑπῆρχε πάντοτε ὡς δυνατότητα καὶ συνεπῶς ὁ ἄνθρωπος μετεῖχε κατὰ κάποιον τρόπο στὴ φύση του̅ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ μετοχὴ προέρχεται καὶ ἡ ἰκανότητά του νὰ κατανοεῖ τὸ Θεό, ἐνῶ ἡ κατανόηση ἀνωτέρου ὄντος τελείως ἀνόμοιου θὰ ἦταν ἀδύνατη. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἐπιστροφή

53. *Κεφάλαια* 89, «ὥστε ἀνακαινοῦται ἡμέρα τῆ ἡμέρα ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος ἐν τῇ γεύσει τῆς ἀγάπης, πληροῦται δὲ ἐν τῇ αὐτῆς τελειότητι».

τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀρχικὴ μακαριότητα ποὺ πραγματοποιήθηκε ἀτελῶς, καὶ ἐμπλουτίζεται τώρα μὲ περισσότερη δόξα.

Ἡ τελειότητα εἶναι πρῶτα φυσιολογική· καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα συμμετέχει στὴ δωρεὰ τῆς θείας χάριτος, ἀγαλλιᾶ κατὰ τὴν ἐνέργειά της καὶ γίνεται ἄφθαρτο⁵⁴. Δεύτερον, ἠθική· ὅταν τὸ αὐτεξούσιο προσφερθεῖ μὲ τέλεια ὑποταγὴ στὸ Θεό, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτεξουσίου τῶν ἀγγέλων, οἱ ἄνθρωποι θὰ γνωρίζουν διὰ παντός τὰ ἀγαθὰ καὶ θὰ ἀγνοοῦν τὰ φαῦλα, θὰ οἰκοδομοῦν δὲ τὴν ἀγωγή τους ἀπὸ ἀρετὴ σὲ ἀρετὴ⁵⁵. Τρίτον, πνευματικός· οἱ ἄνθρωποι θὰ γνωρίζουν τὸ Θεό, θὰ κοινωνοῦν μαζί του καὶ θὰ ἀνέρχονται ἀπὸ δόξα σὲ δόξα⁵⁶. Μὲ τὴν ἀλλοίωση καὶ βελτίωση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ ἐνιαία διάθεση, ἐνιαῖο ἦθος καὶ ἐνιαία αἴσθησι, γίνεται δηλαδὴ ὀλοκληρωμένος ἄνθρωπος, καὶ ὡς τέτοιος εἶναι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ποὺ προσεγγίζει στὴν τελειότητα τοῦ Κυρίου. Ἐτσι ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας, ποὺ εἶναι ἡ ἀποθέωσι τῶν ἀνθρώπων⁵⁷. Κατὰ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ ἦταν νοητὴ ἡ ἀποθέωσι ὀρισμένων τάξεων ἀνθρώπων, ἀρχικὰ τῶν ἡρώων καὶ τῶν ὑπερανθρώπων, καὶ ἀργότερα τῶν μνηθέντων στὶς μυστηριακὲς θρησκευτικὲς μὲ τελετουργικὲς ἐνέργειες καὶ πράξεις. Κατὰ τὸν Χριστιανισμό ἀντίθετα θεωρεῖται δυνατὴ ἡ θέωσι ὅλων τῶν ἀνθρώπων, μὲ δύο ὁμοῦς περιορισμούς· ὅτι ἐπιτυγχάνουν τὴ θέωσι μόνο ὅσοι ἀποδέχονται τὴ θεία χάρι καὶ ἀνταποκρίνονται θετικὰ στὶς βουλὲς καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ἡ θέωσι δὲ νοεῖται κατὰ κυριολεξία ὡς πλήρης ἐξομοίωση τῶν ἀνθρώπων πρὸς

54. *Κεφάλαια* 25, 85. *Ὅρασις* 13.

55. *Ὅρασις* 23. *Κεφάλαια* 89.

56. *Κεφάλαια* 89.

57. *Κεφάλαια* 16, «θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι φιλοτιμησαμένου Θεοῦ».

τὸν μόνο Θεό, ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰ ὡς μερική ἐξομοίωση με συμμετοχὴ στὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

6. Ἐσχατολογικά

Σύμφωνα με τὰ παραπάνω ἡ τελείωση μπορεῖ νὰ εἶναι ὄχι μόνο κατάσταση τοῦ μέλλοντος χρόνου στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ παρούσα πραγματικότητα, ὅπως διδάσκει καὶ ὁ Παῦλος. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἐξαρτᾶται αὐτὴ κατὰ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ διαγωγή τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ἡ προοδευτικὴ πορεία στὴν πνευματικὴ ζωὴ συνεχίζεται ἀδιάκοπα, μέρος μόνο τῆς εὐτυχοῦς αὐτῆς καταστάσεως μπορεῖ ν' ἀποκτήσει αὐτὸς στὸν παρόντα βίον. Τὸ πλήρωμά της βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο· «τὸ γὰρ τέλειον αὐτῆς οὐδεὶς ἐν τῇ σαρκὶ ὦν ταύτη δύναται κτήσασθαι... εἰ μὴ ὅταν τελείως καταποθῆ τὸ θνητὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς»⁵⁸.

Ὁ θάνατος γιὰ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ προκαλεῖ τρόμο, λόγω τῆς ἀβεβαιότητος γιὰ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πέρα ἀπὸ αὐτὸν καὶ τῆς ἀμφιβολίας γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ζωῆς μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Κατὰ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία ὁμως ὁ θάνατος εἶναι τὸ τέρμα τῆς τελειώσεως καὶ τὸ μέσον μεταβάσεως στὴν ἀληθινὴ ζωὴ, ἐνῶ ὁ φόβος ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ αὐτόν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπενθυμίζει τὸ «πικρὸν καὶ ζοφῶδες τῆς κρίσεως»⁵⁹. γι' αὐτὸ καὶ οἱ δίκαιοι δὲν τὸν φοβοῦνται. Καὶ ὁ θάνατος εἶναι γενικὰ

58. Κεφάλαια 90.

59. Κεφάλαια 80.

προϋπόθεση τῆς ζωῆς, ὄχι μόνο με τὴ φυσικὴ του μορφὴ, ὅποτε ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀνάσταση, ἀλλὰ καὶ με τὴν ἠθικὴ μορφὴ, σὰ θάνατο σὰ παθήματα, ὅποτε ἀκολουθεῖται ἀπὸ κάποια ἀρχικὴ ἀνάσταση, τὴ «μικρὴ ἀνάσταση» κατὰ τὸν Εὐάγριο⁶⁰. Λόγω τοῦ ἀρχικοῦ τούτου θανάτου ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος μέρος τῆς τελειότητος στὸν παρόντα βίο.

Στὸ φυσικὸ θάνατο οἱ ψυχὲς ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὰ σώματα, καὶ τῶν δικαίων οἱ ψυχὲς φέρονται «ἐπάνω πασῶν τῶν σκοτεινῶν παρατάξεων σὺν τοῖς ἀγγέλοις τῆς εἰρήνης» καὶ φθάνουν κοντὰ στὸ Θεό, ποῦ ἀπὸ τότε τὸν ὕμνοῦν «ἐνδιαθέτω λόγῳ»⁶¹. Ἀλλὰ σὰν καθαρὲς ψυχὲς δὲν ἀποτελοῦν ὀλοκληρωμένα πνευματικὰ ὄντα, σ' ἀντίθεση με τοὺς ἀγγέλους, ποῦ εἶναι τέλειες προσωπικότητες στὴν ἀπλότητα τῆς φύσεώς τους. Ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνο στὴ «σύγκραση» ψυχῆς καὶ σώματος καὶ συνεπῶς τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα του πρέπει νὰ συνδεθοῦν ἐκ νέου. Ἡ ἀνασύνδεση αὐτὴ θὰ πραγματοποιηθεῖ κατὰ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ὁποία ὅσοι ἔζησαν ἐνάρετα καὶ ἀντιμετώπισαν τὸ θάνατο με παρρησία λόγω τῆς συναισθήσεως τῆς ἀρετῆς τους θὰ ἀρπαγοῦν με ὄλους τοὺς ἀγίους· ἐνῶ ὅσοι ἔζησαν μέτρια καὶ δειλίασαν τὴν ὥρα τοῦ θανάτου λόγω τῆς συναισθήσεως τῆς μὴ πλήρους ἐκτελέσεως τοῦ θείου θελήματος ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐγκαταλειφθοῦν με τὸ ἁμαρτωλὸ πλῆθος καὶ θὰ βρίσκονται γιὰ ἄρκετὸ χρόνο σὲ κρίση, μέχρις ὅτου, ἀφοῦ καθαρισθοῦν με τὸ «πῦρ τῆς κρίσεως», πάρουν τοὺς καρποὺς ποῦ τοὺς ἀναλογοῦν ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεὸ καὶ βασιλέα Ἰησοῦ Χριστό. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς⁶², ἐρμηνεύοντας τὸ σχετικὸ χω-

60. Κεφάλαια 82. ΕΥΑΓΡΙΟΥ, *Προβλήματα Προγνωστικά* 5,19 · 22.

61. Κεφάλαια 100. Ὅρασις 26.

62. *Πεύσεις καὶ Ἐρωτήσεις* 10.

ρίο τοῦ Διαδόχου, ἐκλαμβάνει τὰ ὅσα λέγονται σ' αὐτὸν περὶ καθαρμοῦ διὰ πυρὸς ὡς τρόπο ἐκφράσεως καὶ τὰ θεωρεῖ ὅτι ὑπονοοῦν τὴν ἀπαλλαγὴν μετὰ τὴν ἐξέταση καὶ τὴν κρίσιν τῶν μετρίως βεβαρημένων στὴ ζωὴν. Πρόκειται ὅμως ἀναμφίβο-
λα γιὰ παρερμηνεῖα. Ἐδῶ βρίσκουμε τὴ θεωρίαν περὶ καθάρ-
σεως διὰ πυρὸς τῶν μὴ τέλειων ἀνθρώπων, ποὺ ἀπαντᾷ καὶ
στὸν Εὐάγριο, κατ' ἐπίδραση τοῦ Ὁριγένη καὶ ἀποτελέσσει
ἀργότερα δόγμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν μπορούμε ὅμως νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ χωρίο ὅτι
διδάσκει καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὄλων, διότι ἡ κάθαρση δὲν
φαίνεται νὰ ἀναφέρεται καὶ στοὺς ἄδικους. Ἔτσι δὲ γίνεται
κανένας λόγος γιὰ τὴν τύχη αὐτῶν καὶ προφανῶς αὐτοὶ θεω-
ροῦνται ὅτι πρόκειται νὰ δικασθοῦν σὲ αἰώνια ἀπώλεια.

Ε'. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΣΤΗ ΜΥΣΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Κατὰ τὸ Διάδοχο ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνευματικὸ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ δαίμονες. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς ὁμάδες πνευματικῶν ὄντων πλάστηκαν γιὰ τὸ ἀγαθό, λόγῳ ὅμως τῆς διαφορετικῆς χρήσεως τῆς αὐτεξουσιότητάς τους ἢ κατάστασή τους μεταβλήθηκε μεταγενέστερα. Ἔτσι οἱ ἄγγελοι, σταθεροποιώντας ὀριστικὰ τὴ θέλησή τους πρὸς τὸ ἀγαθό, παρέμειναν κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ συμμετέχουν στὴ δόξα του· οἱ δαίμονες, σταθεροποιώντας ὀριστικὰ τὴ θέλησή τους πρὸς τὸ κακό, ποὺ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον σὰν ἄρνηση τοῦ ἀγαθοῦ, ἐξέπεσαν τελείως στὴν ἀπώλεια· τέλος οἱ ἄνθρωποι λόγῳ τῆς διαστάσεως τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν τους ἐνδιαφερόντων, ἐξέπεσαν καὶ ἀλλοιώθηκαν μερικῶς.

Μεταβολὴ τῆς καταστάσεως τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων εἶναι ἀδύνατη, εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ γι' αὐτὸ ἐνανθρώπησε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε ὁ Σωτῆρας εἶναι ἀπλῶς προϋπόθεση μόνον τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ ἡ ἐπίτευξή του ἀπαιτεῖ καὶ τὴ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα.

Ἡ εἴσοδος στή χριστιανικὴ ζωὴ, ποὺ πραγματοποιεῖται μὲ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, ἀποτελεῖ ἀναγέννηση, δηλαδὴ γέννηση νέων ἀνθρώπων, ποὺ καθάρθηκαν ἀπὸ τὴν προπατορικὴ ἁμαρτία καὶ ἀνέλαβαν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πίστη καὶ τὸ βάπτισμα. Τοῦτο εἶναι μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ὑπολείπεται μεγάλο ἔργο γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο πλάστηκαν οἱ ἄνθρωποι, δηλαδὴ τῆς ὁμοιώσεως μὲ τὸ Θεό. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τούτου ὀφείλουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μεταστρέψουν τὴ θέλησή τους ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὸ Θεό, ποὺ εἶναι δύσκολο ἔργο, διότι λόγω τῆς διαστάσεως τῆς πνευματικῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ δυαδικοῦ τῶν ἠθικῶν τους ἐνδιαφερόντων ἀμφιρρέπουν μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ὄφείλουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ ἐαυτοῦ τους, ποὺ ἄλλοτε τοὺς ὀδήγησε στὴν πτώση καὶ τώρα παράγει ὅλα τὰ ψυχικὰ πάθη· ἀλλὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ σκληρὸ ἀγῶνα, στὸν ὁποῖο αὐτοὶ ὀδηγοῦνται βέβαια ἀπὸ τὴ θεία χάρη, παραπλανῶνται ὅμως ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶναι ὀδυνηρὸς καὶ γεμάτος θλίψεις, ἀλλ' οἱ πόνοι δταν φέρονται γενναῖα, ἐξαγνίζουν τοὺς ἀγωνιστές.

Οἱ ἄνθρωποι διαθέτουν ψυχικὴ ἰκανότητα, μὲ τὴν ὁποία μποροῦν νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς κατορθώσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὴν πνευματικὴ αἴσθησι. Ἀκολουθώντας τὶς ὀδηγίες τῆς θὰ γίνουν ἰκανοὶ ν' ἀποκτήσουν καὶ τὶς ὑπόλοιπες πνευματικὲς λειτουργίες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ προορισμοῦ τους· τὴ γνώση, δηλαδὴ τὴν ἰκανότητα διακρίσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ θετικῆς ἀνταποκρίσεως στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀγαθοῦ· τὴ σοφία, δηλαδὴ τὴ γνώση τῶν θείων ἀληθειῶν· τὴν προσευχὴ σὲ ἡσυχία γιὰ κοινωνία μὲ τὸ Θεό· καὶ τέλος

τὴν ἀγάπη γιὰ παράδοση τῶν ἑαυτῶν τους στὸ Θεὸ καὶ ἐντρυφήση σ' αὐτόν.

Ὅποιοσδήποτε κατορθώσει νὰ ὑπερισχύσει στὸν ἀγῶνα μὲ τὴ χρήση τῶν ἀνωτέρω μέσων, αἰσθάνεται τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται «ὅμοιος» μ' αὐτόν, στὸν παρόντα βίον κατὰ μέρος, μετὰ θάνατο πληρέστερα.

Εὐδιάκριτες εἶναι οἱ δύο κατευθύνσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Διαδόχου, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ. Ἡ μία ἀποβλέπει στὸν καθορισμὸ τοῦ τρόπου ζωῆς, ἡ ἄλλη στὴν ἀνεύρεση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνάπαυση σ' αὐτόν. Εἶναι δύο κατευθύνσεις παράλληλες, πού ὅμως ἀποκλίνουν καὶ τελικὰ καταλήγουν στὸ ἴδιο σημεῖο· στὴν ἀνάδειξη τοῦ τρόπου τελειώσεως τῶν ἀνθρώπων.

Στὴ διαμόρφωση τῆς διδασκαλίας τοῦ ὁ Διάδοχος δὲν ἄνοιξε τὴν δική του ὁδὸ· ἀκολούθησε τὴ θεμελιώδη νέα ὁδὸ, πού χάραξε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἡ τελείωση τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖ τὸ ἴδιο τὸ κέντρο τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἶναι βέβαια ἀλήθεια, ὅτι κάτι παρόμοιο ἐπεδίωκε καὶ ἡ κλασικὴ παιδεία, ἀλλ' ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ κλασικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ ιδεώδους τῆς ζωῆς. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἀπέβλεπε στὴ δημιουργία τέλειου ἀνθρώπου, χρησιμοποιώντας ὡς κύριο ὄργανο τὴ γνώση· καὶ γι' αὐτὸ ἡ σοφία θεωροῦνταν κατὰ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ σὰν τὸ ὑψιστὸ ἀγαθόν. Τὸ ιδεῶδες τοῦ τέλειου ἀνθρώπου ἐπιδιώκει ἐπίσης ὁ Χριστιανισμός, ἀλλὰ θεωρεῖ σὰν κύριο μέσο πραγματοποιήσεώς του τὴν καλὴ θέληση· γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὑψιστὸ ἀγαθὸ κατ' αὐτόν εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὸ Θεόν. Οἱ λέξεις 'πράξη' καὶ 'ζωή' ἀντικατέστησαν ἐδῶ τοὺς κλασικοὺς ὄρους 'νόηση' καὶ 'γνώση' ἢ σοφία, πού, ἂν καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη, ἀλλάξαν περιεχόμενο καὶ ἔννοια. Καὶ ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία μετα-

βλήθηκε σὲ φιλία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγκράτεια¹. Τὴ μεταβολὴ αὐτὴ τῶν ιδεωδῶν τὴ βλέπουμε καὶ στὸ Διάδοχο, ποὺ ἐμφανίζεται κάτοχος τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐπιδιώκει τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας σοφοὺς, ποὺ τοὺς θεωρεῖ ἀποτυχημένους².

Ἡ ἐπιστροφή στὸ Θεὸ καὶ ἡ ἠθικὴ συγκρότησις τοῦ βίου ἀποτελοῦν ἐπίσης τὸ κέντρο τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ὑπολοίπων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ καθένας συνεισέφερε στὴ θεολογία πολλὰ ἢ λίγα, στὸ Διάδοχο ὅμως ἡ θεολογία ὀφείλει πολλὰ καὶ ἰδίως τὴν ἀνάδειξιν τῆς πνευματικῆς αἰσθήσεως σὰ μέσο κατανοήσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν ἔμφασιν στὴν ἀνάγκη ἀδιάλειπτης προσευχῆς σὲ ἡσυχία στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὴ θεωρία περὶ θεοῦ φωτός. Μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους προδρόμους τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας.

Κατὰ τὴν διατύπωση τῆς διδασκαλίας τοῦ ὁ Διάδοχος ἀκολουθεῖ τὶς μεθόδους τῆς ἀσκητικῆς καὶ μυστικῆς θεολογίας. Τὶς πρῶτες ἀρχές τῆς θεολογίας αὐτῆς τὶς βρίσκουμε στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στοὺς παλαιότερους ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς· στὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, στὸν Ὠριγένη, στὸ Μεθόδιο Ὀλύμπιο, στὸ Μεγάλον Ἀθανάσιον, στὸ Μεγάλον Βασίλειον καὶ σὲ ἄλλους. Ἀλλὰ τότε τὰ ἰδιάζοντα μυστικὰ στοιχεῖα ἦσαν ἀκόμη σπάνια καὶ ἀσυστηματοποίητα. Ἡ ἀσκητικὴ μυστικὴ, ὡς ἰδιαίτερη θεολογικὴ τάσις, ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δ' αἰῶνα. Ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ διαμόρφωσε ἰδιαίτερον

1. *Κεφάλαια* 9, 56.

2. *Κεφάλαια* 74.

σύστημα άσκητικῆς με μερικὰ μυστικὰ στοιχεῖα, καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πρακτικῆ, δηλαδὴ διδασκαλία περὶ καθάρσεως ἀπὸ τὰ πάθη, ἀπὸ φυσικὴ θεωρία, δηλαδὴ διδασκαλία περὶ καθάρσεως τοῦ νοῦ, καὶ ἀπὸ θεολογία, δηλαδὴ διδασκαλία περὶ τοῦ Θεοῦ³. Παρὰ τὴν καταδίκη του ἀπὸ τὶς Ε΄, ΣΤ΄ καὶ Ζ΄ Οἰκουμενικὲς Συνόδους, ἡ ἐπίδραση τοῦ Εὐαγγρίου στὴ θεολογία συνεχίσθηκε καὶ μεταγενέστερα, καὶ ὀφείλουν πολλὰ σ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης ὁ Κασσιανὸς καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς. Ἀναμφίβολα καὶ ὁ Διάδοχος γνώριζε τὰ ἔργα τοῦ Εὐαγγρίου καὶ ἐπωφελήθηκε πολὺ ἀπὸ αὐτά, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ ἔννοιες τῆς ἀπάθειας, τῶν λογισμῶν καὶ τὰ περὶ τῆς διακρίσεως τῶν δαιμόνων ποὺ καταλαμβάνουν σπουδαία θέση στὰ *Κεφάλαια*. Πάντως ὅσοι μέχρι τώρα ἀσχολήθηκαν με τὸ Διάδοχο εἴτε εἰδικὰ εἴτε σὲ ἄλλη συνάφεια, ὅπως οἱ Reitzenstein, Bousset, Viller, Hausherr, Rahner, Dörr, Μωϋσέσκου, des Places, ὑπερτόνισαν τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν Εὐάγριο. Στὴν πραγματικότητα ἡ ἐξάρτηση περιορίζεται σὲ λίγα μόνο σημεία καὶ κυρίως στὴ χρῆση εὐαγγριανῶν ὄρων, ποὺ πάντως ἦταν ἤδη κοινὸ κτῆμα στοὺς ἀσκητές. Ὁ Εὐάγριος στὴ διδασκαλία του ἀκολουθεῖ τὸν Ὁριγένη καὶ δὲν κατορθώνει νὰ ξεφύγει τελείως ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν Στωϊκῶν καὶ τοῦ Πλάτωνα. Στηρίζει τὴν ἐπιτυχία τῆς τελειώσεως στὴ νόηση, πράγμα ποὺ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴ σπουδαία σημασία, τὴν ὁποία ἀπέκτησε ἀπὸ αὐτὸν ὁ ὄρος «λογισμοί», καὶ στὴ γνώση, με τὴν ὁποία ἀποφεύγονται τὰ πάθη. Ἀντίθετα ὁ Διάδοχος εἰσάγει τὴ θεωρία περὶ τῆς πνευματικῆς αἰσθήσεως, με τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ τὸ Θεὸ καὶ ζεῖ ἐν αὐτῷ. Ἡ θεωρία αὐτὴ βρίσκεται στὸ μέσον

3. Βλ. Ι. Μωϋσέσκου, *Εὐάγριος ὁ Ποντικός*, σ. 133.

μεταξὺ τῶν διδασκαλιῶν περὶ νοήσεως τοῦ Εὐαγγρίου καὶ περὶ βουλήσεως τῶν Μασσαλιανῶν. Ἐπίσης ὁ Διάδοχος τονίζει περισσότερο τὴν ἰδέα περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς θείας χάριτος καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων του. Καταφαίνεται ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ὁ Εὐάγριος ἐνδιαφέρεται κυρίως γιὰ τὴν ἠθικὴ διαγωγή καὶ δευτερευόντως γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Μπορεῖ πραγματι νὰ θεωρηθεῖ ὡς μέγας ἀσκητικὸς συγγραφέας, ὄχι ὅμως ὡς μυστικὸς. Ὁ Διάδοχος εἶναι περισσότερο μυστικὸς καὶ λιγότερο ἀσκητικὸς.

Τὴν ἀσκητικὴ ἀνέπτυξαν καὶ οἱ Μασσαλιανοί, πού διαμόρφωσαν ἀντιλήψεις συγγενεῖς μὲ τοῦ Πελαγίου, ἀλλ' ὁ Διάδοχος, ὅπως δηλώθηκε ἤδη προηγουμένως, ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους. Μὲ τὴ διδασκαλία του ἐκφράζεται ἡ ἐμπειρία τῆς σάφρονος μερίδος τοῦ μοναχικοῦ κόσμου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου.

Μετὰ τὸ Διάδοχο ὑπάρχει ὀλόκληρη σειρά μυστικῶν ἀσκητικῶν συγγραφέων μέχρι τὸν ἰδ' αἰῶνα· ὁ Διονύσιος ὁ Ἄρεοπαγίτης, ὁ Βαρσανούφιος ὁ Μέγας, ὁ Δωρόθεος ὁ Ἄββας, ὁ Ἰωάννης ὁ Προφήτης, ὁ Ἰωάννης ὁ Κλίμακος, ὁ Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος, ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὁ Ἡσύχιος ὁ Σιναΐτης, ὁ Φιλόθεος ὁ Σιναΐτης, ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Νικήτας ὁ Στηθαῖτος, ὁ Κάλλιστος Τηλικούδης, ὁ Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης, ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κ.ἄ.

Ποιὰ εἶναι ἡ θέση καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ Διαδόχου στὴν ἀνάπτυξη αὐτῆ τῶν μυστικῶν ἀσκητικῶν ἰδεῶν;

Ὁ des Places ὁμιλεῖ περὶ ἐκλείψεως τοῦ Διαδόχου σχεδὸν μέχρι πρό τεσσαρακονταετίας. Τοῦτο βέβαια εἶναι ἀλήθεια ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὸ ἐνδιαφέρον τῆς νεώτερης θεολογικῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας πού τῶρα τελευταῖα κατευθύθηκε στὸ Διάδοχο. Ἄλλωστε αὐτὸς ὁ des Places ἀναγνω-

ρίζει κάποια επίδραση τοῦ Διαδόχου στοὺς μεταγενεστέρους, ἂν καὶ τὴν περιορίζει στὸν Ἰωάννη τὸν Κλίμακος καὶ στὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητή. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς δίνει τὴν κλεῖδα γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ λόγου γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐπιβίωση τοῦ Διαδόχου στὴν κατόπιν θεολογία ἀγνοεῖται ἀπὸ τοὺς ξένους θεολόγους, πού παρ' ὅλα αὐτὰ ἀναγνωρίζουν σ' αὐτὸν καὶ πρωτοτυπία καὶ δύναμη συγγραφικὴ· καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι οἱ ξένοι θεολόγοι κατὰ κανόνα γνωρίζουν λίγο τὴ μεταγενέστερη ἑλληνικὴ θεολογία. Σὲ παρόμοιο λόγο ὀφείλεται καὶ ἡ ἄγνοια τῆς σημασίας τοῦ Διαδόχου ἀπὸ τοὺς δικούς μας, γιὰ τὴν μυστικὴ θεολογία. Ὅταν ἀσχοληθοῦν περισσότερο μὲ τὶς πατρολογικὲς ἔρευνες καὶ πάρουν αὐτὲς συστηματικώτερο χαρακτῆρα καὶ σ' ἐμᾶς, θὰ μπορέσουν νὰ ταξινομηθοῦν καλύτερα οἱ ἀντιλήψεις τῶν θεολογικῶν τάσεων καὶ νὰ ἀξιολογηθεῖ ἀκριβέστερα καὶ δικαιότερα ἢ προσφορὰ κάθε ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρα στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία.

Τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων, στὰ ὁποῖα διασώζονται τὰ ἔργα τοῦ Διαδόχου, ιδίως τὰ *Ἐκατὸν Κεφάλαια*, καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότητα, ἡ ταυτότητα σὲ πολλὰ τῶν μυστικῶν ιδεῶν μεταγενεστέρων μυστικῶν θεολόγων, καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἡσυχαστῶν, μὲ τὶς ιδέες του, ἀποτέλεσε γιὰ μᾶς ἐνδειξη περὶ ἐπιδράσεως αὐτοῦ σ' ὀλόκληρη τὴ μυστικὴ θεολογία καὶ πράξη στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

Πράγματι ἀπὸ τὸν στ' μέχρι τὸν ιδ' αἰῶνα εἶναι μεγάλη ἡ σειρὰ τῶν μυστικῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἢ παραθέτουν χωρία ἢ ἐπικαλοῦνται τὴ μαρτυρία τοῦ Διαδόχου. Ἐτσι στὰ *Σχόλια εἰς τὴν Κλίμακα* τοῦ Ἰωάννου χρησιμοποιοῦνται ὀλόκληρα τὰ κεφάλαια 29, 27, 34, 7, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο ἀνώνυμα. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς χρησιμοποιεῖ δύο φο-

ρὲς τὸ κεφάλαιο 5 πρὸς ἀπόδειξη τῆς αὐτεξουσιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐρμηνεύει τὸ τμήμα τοῦ κεφαλαίου 100 περὶ καθάρσεως διὰ τοῦ πυρός. Ὁ Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης παραθέτει τμήμα τοῦ κεφαλαίου 33 καὶ ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία του γιὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀκρίβειας τῆς ἡσυχαστικῆς πράξεως. Ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς χρησιμοποεῖ τὸ κεφάλαιο 89. Ὁ Φιλόθεος τὸ κεφάλαιο 59 καὶ τμήμα τοῦ κεφαλαίου 89. Τέλος στὸν Ἀγιορειτικὸ Τόμο χρησιμοποιεῖται τμήμα τοῦ κεφαλαίου 25, στὸ Συνοδικὸ Τόμο κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τὸ κεφάλαιο 59.

Τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν παραθέσεων τούτων εἶναι πρῶτα, ὅτι τὰ χωρία ποὺ παρατίθενται ἀπὸ τὸ Διάδοχο περιλαμβάνουν ἰδιάζοντα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, ὅπως τὰ περὶ φωτισμοῦ, περὶ ἐνέργειας τῆς θείας χάριτος, περὶ καρδιακῆς προσευχῆς, περὶ αὐτεξουσίου. δεύτερον, ὅτι ἡ χρῆση τους ἀποσκοπεῖ περισσότερο στὴν ἀπόδειξη καὶ στήριξη τῶν γνωμῶν τῶν συγγραφέων ἢ συνόδων μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Διαδόχου· τρίτον, ὅτι ὁ Διάδοχος θεωρεῖται ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία, ὅπως δείχνει κυρίως ἡ τοποθέτησή του μὲ τοὺς κυριώτερους ἀπὸ τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στὴ σύνοδο τοῦ 1351, ποὺ ἀνεγνώρισε τὸ Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ πρόμαχο τῆς εὐσέβειας καὶ ἀπέδειξε τὸ ὀρθόδοξο τῶν θεωριῶν του μὲ τὴ μαρτυρία τῶν ἁγίων Πατέρων· τέταρτον, ὅτι ἡ παράθεση χωρίων καὶ ἡ μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Διαδόχου γίνεται συχνώτερη στοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ἡσυχαστικῆς κινήσεως. Αὐτὰ ἀποδεικνύουν κατ' ἀρχὴν τὴν ἐπίδραση τοῦ Διαδόχου στὴν ἀνάπτυξη τῶν μετέπειτα μυστικῶν ἰδεῶν, ποὺ ἐπικυρώνεται καὶ ἀπὸ τὴ σύγκρουση τῶν ἰδεῶν τούτων καθ' ἑαυτάς.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, λίγες δεκαετηρίδες μετα-

γενέστερος τοῦ Διαδόχου, διαμόρφωσε ιδιαίτερο σύστημα μυστικῆς, στοῦ ὁποῖο κυριαρχεῖ ἡ παροδική διαίσθηση καὶ θεά τοῦ Θεοῦ κατόπιν ἐκστάσεως. Εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ Διονύσιος εἶχε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν Εὐάγριο, μὲ τοῦ ὁποῖου τὴν πρακτικὴν, τὴν θεωρίαν, καὶ τὴν θεολογίαν ἀντιστοιχοῦν τὰ τρία στάδια αὐτοῦ, δηλαδή τῆς καθάρσεως, τῆς ἐλλάμψεως, καὶ τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ Διάδοχο. Ὅμως οἱ κύριοι διδάσκαλοι τοῦ εἶναι οἱ Νεοπλατωνικοί. Καὶ ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ Διονυσίου στοὺς μεταγενέστερους ὑπερτονίζονται συνήθως, ἀλλὰ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ τις ἀμφισβητήσῃ ἐξ ὀλοκλήρου. Ἡ ἀναγνώρισή του ὅμως ὡς πατέρα τῆς ἀσκητικῆς μυστικῆς σημαίνει ἀδικαιολόγητη ὑποτίμησις τοῦ ἔργου τοῦ Εὐαγρίου καὶ τοῦ Διαδόχου. Ἡ προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ Διονυσίου ἔγκειται κυρίως στὴν προβολὴ τῆς ἐκστάσεως ὡς μέσου τῆς θεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως μαζί του, τὸ ὁποῖο δὲ φαίνεται νὰ ἐπέδρασε πολὺ στοὺς μεταγενεστέρους, πού, ἂν καὶ ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸ σύστημά του σὲ πολλὰ σημεῖα, ἀπέφυγαν τὶς ὑπερβολές του. Ἄν τὰ συγγράμματα τοῦ Διονυσίου ἀναφέρονται συχνὰ καὶ σχολιάστηκαν εὐρέως, τοῦτο ὀφείλεται στοῦ σεβασμὸ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ μαθητοῦ τοῦ Παύλου, πού τὸ ὄνομά του τὸ ἔφεραν στὴν ἐπικεφαλίδα. Πιθανῶς ἡ ἐπίδραση τοῦ Διονυσίου στὴν ἀνάπτυξιν τῶν μυστικῶν ιδεῶν στὴ Δύση μὲ τὴν λατινικὴν μετάφραση τῶν ἔργων του ὑπῆρξε μεγαλύτερη. Μετὰ τὸ Διονύσιο ἐμφανίσθηκε ὁμάδα ἀσκητικῶν μυστικῶν, ὅπως οἱ Βαρσανούφιος ὁ Μέγας, Ἰωάννης ὁ Προφήτης, Δωρόθεος ὁ Ἀββᾶς καὶ Ἰωάννης ὁ Κλίμακος, πού ἀκολούθησαν τὴν ἴδιαν τάσιν νὰ τονίζουσιν τὴν ὑποταγὴν ὡς ὑψίστην ἀρετὴν, πιθανῶς ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπίδραση τῶν ἀσκητικῶν ἔργων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἡ ὑπαρξὴ στοιχείων ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Διαδόχου στὰ ἔργα τους καὶ κυρίως

τοῦ Ἰωάννου, στὸν ὁποῖο ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ κατέχει σπουδαιότερη θέση. "Ὅπως ἤδη λέχθηκε, στὰ *Σχόλια εἰς τὴν Κλίμακα* τέσσερεις φορές ἀπαντοῦν κεφάλαια τοῦ Διαδόχου. Οἱ παραπάνω ἀσκητικοὶ μαζί με τὸν Ἡσύχιον τὸ Σιναΐτη καὶ ἄλλους ἀποτελοῦν γιὰ μερικοὺς ἐρευνητὲς τὴν σιναϊτικὴ ἀσκητικὴ σχολή, στὴν ὁποία τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Hausherr καὶ ὁ Διάδοχος. Ἄλλ' αὐτός, ζώντας τοπικὰ πολὺ μακριὰ καὶ χρονικὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς τάσεως αὐτῆς, δὲ μπορεῖ νὰ περιληφθεῖ σ' αὐτούς. Ἄλλωστε σύμφωνα με ὅσα λέχθηκαν, ὁ Διάδοχος, ὄντας κυρίως μυστικός, δὲν ἀποδίδει τὴν ἴδια σημασία στὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν ἄσκηση μ' αὐτούς. Μπορεῖ μόνον νὰ θεωρηθεῖ ὡς διδάσκαλός τους.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ἐνῶ ἄλλοτε θεωροῦνταν ὡς ὁ κύριος μαθητὴς τοῦ Διονυσίου, σήμερα τοποθετεῖται ἀπὸ μερικοὺς στὴ σχολὴ τοῦ Εὐαγρίου καὶ ἀπὸ αὐτὴν στὴ σχολὴ τοῦ Ὠριγένη. Ἡ τοποθέτηση δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητη, ἂν καὶ αὐτὸς χαράζει μὲ πολλὴ ἀνεξαρτησία τὴ θεολογικὴ του γραμμὴ. Ἡ ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν Διάδοχο εἶναι πολὺ ἰσχυρὴ, ἰδίως στὴ διατύπωση τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς διδασκαλίας περὶ ἀγαθοῦ, κακοῦ καὶ αὐτεξουσιδότητος, γιὰ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ δύο φορές χωρὶς ἀπὸ τὰ *Κεφάλαια*.

Τὸ σύστημα ὅμως στὸ ὁποῖο ἡ ἐπίδραση τοῦ Διαδόχου ὑπῆρξε τεράστια εἶναι ὁ ἠσυχασμός. Ἡ ἠσυχία δὲν ἀποτελεῖ καινοφανὴ πνευματικὴ κίνηση ποὺ γεννήθηκε κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα, ἀλλὰ πνευματικὴ τάση ποὺ ἔχει τὶς ρίζες της σὲ πολὺ παλαιότερη ἐποχὴ, σ' αὐτὸν τὸν δ' αἰῶνα. Μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι ἤδη κατὰ τὸν ἰα' αἰῶνα ἡ κίνηση αὐτὴ εἶχε διαμορφωθεῖ ὀριστικὰ καὶ εἶχε διαδοθεῖ μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδας. Πρωτοστά-

της τῆς κινήσεως τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι ὁ Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος, τοῦ ὁποῖου ὁ Διάδοχος εἶναι ὁ ἀπώτερος πνευματικὸς πατέρας. Ὁ Νικήτας Στηθαῖος στὸ *Βίο* τοῦ διδασκάλου του, διηγώντας τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευση καὶ εἰσαγωγή του στὴν πνευματικὴ ζωὴ, λέγει «καὶ ποτε βίβλον λαβὼν ἐκ τῶν τοῦ διδασκάλου χειρῶν Μάρκου καὶ Διαδόχου τῶν θεσπεσίων ἀνδρῶν καὶ ἀναπτύξας ταύτην εὖρον εὐθὺς λέγουσαν...». Ὁ I. Hausherr ὑποθέτει ὅτι ἀπὸ λάθος ὁ Νικήτας ἀναφέρει δύο συγγραφεῖς τῆς βίβλου, ἐνῶ ὁ Συμεὼν στὸ Λόγο 22 μνημονεύει μόνο τὸ Μάρκο, θεωρεῖ ὅμως τὸ λάθος ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὴ σύγχυση τοῦ Νικήτα τοῦ Μάρκου τοῦ Διαδόχου πρὸς τὸν Διάδοχο. Ἡ γνώμη αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄγνοια τῆς δαψιλοῦς χρήσεως ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους τοῦ Διαδόχου. Μυστικὸς συγγραφέας, ὅπως ὁ Νικήτας Στηθαῖος, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ συγχέει τοὺς τόσο γνωστοὺς στοὺς κύκλους τοῦ Μάρκο Ἐρημίτη, Μάρκο τὸ Διάδοχο καὶ Διάδοχο Φωτικῆς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ βιβλίον πού πῆρε ὁ Συμεὼν ἀποτελοῦσε εἶδος ἀνθολογίας, «φιλοκαλίας», ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν δύο συγγραφέων, πού μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν καὶ ὡς πνευματικοὶ πατέρες τοῦ μεγάλου τούτου θεολόγου.

Δὲν εἶναι δύσκολη ἡ ἀνεύρεση στὰ ἔργα τοῦ Συμεὼν τῶν ἰδιαζουσῶν διδασκαλιῶν τοῦ Διαδόχου· τοῦ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ, τοῦ κάλλους τοῦ Θεοῦ, τῆς σχέσεως ἀγάπης καὶ φόβου, τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ, τὴν περιούγια διὰ τοῦ φωτός. Ἀπλὴ μάλιστα ἀνάγνωση τῶν *Κεφαλαίων φυσικῶν* 44 καὶ 46 ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ Διαδόχου στὸ ὕφος καὶ τὴ διατύπωση.

Ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἡσυχασμὸς μεταφέρθηκε στὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπὸ τὸ Σινᾶ δὲν εἶναι πειστικὴ. Ὁ Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης δὲν εἰσήγαγε τίς ἡσυχαστικὲς ἀντιλήψεις στὸ Ἅγιον

ἽΟρος, ἀλλ' ἀπλῶς τις διέδωσε εὐρύτερα. ἽΑλλωστε αὐτός, σύμφωνα μὲ ὄσα ἀναφέρονται στὸ βίο του, διδάχθηκε τὸν ἡσυχασμὸ ὄχι στὸ Σινᾶ, ἀλλὰ στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸ μοναχὸ ἸΑρσένιο, καὶ ὄταν ἤλθε στὸ ἽΑγιον ἽΟρος βρῆκε ὄπωςδῆποτε καὶ ἐκεῖ μερικοὺς «θεωρητικοὺς» μοναχοὺς, ἐνῶ οἱ περισσότεροὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν πρακτικὴ.

Δὲν εἶναι βέβαια ἀσήμαντο, ὄτι οἱ πρωταγωνιστὲς τοῦ ἡσυχασμοῦ Γρηγόριος Σιναΐτης, Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ Φιλόθεος, οἱ μοναχοὶ τοῦ ἸΑγίου ἽΟρους γενικᾶ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες πὸ συνῆλθαν στὴν σύνοδο τοῦ 1351 ἐπικαλοῦνται τὸ Διάδοχο γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ὄρθοδοξία τῆς ἡσυχαστικῆς κινήσεως. Περισσότερα ὄμως σημαίνει ἡ ταυτότητα τῶν ἡσυχαστικῶν ἰδεῶν, ἐννοιῶν καὶ ὄρων πρὸς αὐτοὺς τοῦ Διαδόχου· ἡ ἡσυχία, ἡ ἔκφωνος ἡ σιωπηρὴ προσευχὴ, ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ καρδιακὴ θέρμη, ἡ ἄγια ἐνέργεια, ἡ κάθαρση τοῦ νοῦ, τὸ θεῖο φῶς, ὁ φωτισμὸς, ἡ εἰρήνη, ἡ τελείωση, ἡ θεωρία τῶν ἡσυχαστῶν βρίσκονται αὐτοῦσια στὸ Διάδοχο καὶ ἡ τονίζονται περισσότερο ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἀπὸ ὄποιονδῆποτε ἄλλο συγγραφέα ἢ ἀποτελοῦν ἀποκλειστικὴ διδασκαλία του.

ἽΕτσι ὁ Διάδοχος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους θεμελιωτὲς τῆς μυστικῆς ἀσκητικῆς θεολογίας καὶ ὡς πατέρας τοῦ ἡσυχασμοῦ, πὸ ἀναπτύχθηκε καὶ διαμορφώθηκε στὸ ἔδαφος τῆς κυρίως Ἰλλάδας.

ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΠΡΟΙΜΙΟΝ. ΔΕΚΑ ΟΡΟΙ

- Πρῶτος ὄρος τῆς πίστεως: ἔννοια περὶ Θεοῦ ἀπαθῆς.
- Δεύτερος ὄρος τῆς ἐλπίδος: ἐκδημία τοῦ νοῦ ἐν ἀγάπῃ πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα.
- 5 - Τρίτος ὄρος τῆς ὑπομονῆς: τὸν ἀόρατον ὡς ὀρατὸν ὀρῶντα τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἀδιαλείπτως καρτερεῖν.
- Τέταρτος ὄρος τῆς ἀφιλαργυρίας: οὕτω θέλει τὸ μὴ ἔχειν ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν.
- 10 - Πέμπτος ὄρος τῆς ἐπιγνώσεως: ἀγνοεῖν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἐκστῆναι Θεῷ.
- Ἑκτος ὄρος τῆς ταπεινοφροσύνης: λήθη τῶν κατορθουμένων προσεχῆς.
- Ἑβδομος ὄρος τῆς ἀοργησίας: ἐπιθυμία πολλὴ τοῦ μὴ ὀργίζεσθαι.
- 15 - Ὀγδοος ὄρος τῆς ἀγνείας: αἴσθησις ἀεὶ κεκολλημένη Θεῷ.
- Ἐνατος ὄρος τῆς ἀγάπης: αὐξησις φιλίας πρὸς τοὺς ὑβρίζοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ. ΔΕΚΑ ΟΡΟΙ

- Πρῶτος ὁ ὅρος τῆς πίστεως: ἀπαθῆς ἔννοια περὶ Θεοῦ.
- Δεύτερος ὁ ὅρος τῆς ἐλπίδος: μετάβαση τοῦ νοῦ μὲ ἀγάπη πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα.
- Τρίτος ὁ ὅρος τῆς ὑπομονῆς: νὰ καρτεροῦμε τὸν ἀόρατο κοιτάζοντάς τον ἀδιαλείπτως ὡς ὄρατὸ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διάνοιας.
- Τέταρτος ὁ ὅρος τῆς ἀφιλαργυρίας: νὰ ἐπιθυμοῦμε τὴν ἀνέχεια τόσο θερμά, ὅσο κάποιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχει.
- Πέμπτος ὁ ὅρος τῆς ἐπιγνώσεως: νὰ ἀγνοοῦμε τὸν ἑαυτό μας μὲ τὴν ἔκσταση πρὸς τὸ Θεό.
- Ἑκτος ὁ ὅρος τῆς ταπεινοφροσύνης: συνεχῆς λήθη τῶν κατορθουμένων.
- Ἑβδομος ὁ ὅρος τῆς ἀοργησίας: σφοδρὴ ἐπιθυμία νὰ μὴ ὀργίζεσαι.
- Ὀγδοος ὁ ὅρος τῆς ἀγνεΐας: αἴσθησις παντοτινὰ προσκολλημένη στὸ Θεό.
- Ἐνατος ὁ ὅρος τῆς ἀγάπης: ἐνδυνάμωσις τῆς φιλίας πρὸς αὐτοὺς ποὺ σὲ βρίζουν.

- Δέκατος ὄρος τῆς τελείας ἀλλοιώσεως: ἐν τρυφῇ
 Θεοῦ χαρὰν ἠγεῖσθαι τὸ στυγνὸν τοῦ θανάτου.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΦΥΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Πάσης πνευματικῆς, ἀδελφοί, ἠγεῖσθω θεωρίας πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, πλέον δὲ ἢ ἀγάπη. Αἱ μὲν γὰρ καταφρονεῖν τῶν ὀρωμένων ἐκδιδάσκουσι καλῶν, ἡ δὲ ἀγάπη αὐταῖς συνάπτει τὴν ψυχὴν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Θεοῦ, αἰσθήσει νοερᾷ, τὸν ἀόρατον ἐξιχνεύουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Φύσει ἀγαθὸς μόνος ὁ Θεὸς ἐστίν. Γίνεται δὲ καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἐπιμελείας τῶν τρόπων ἀγαθὸς διὰ τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ, εἰς ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀλλασσόμενος, ὅταν ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ καλοῦ τοσοῦτον γένηται ἐν Θεῷ, ὅσον ἡ ταύτης δύνα-

1. Α' Κορ. 13,13, «νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη».

- Δέκατος ὁ ὄρος τῆς τέλειας ἀλλοιώσεως: μέσα στὴ θεία τρυφή νὰ θεωρεῖς χαρὰ τὴ στιγνότητα τοῦ θανάτου

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Κάθε πνευματικῆς θεωρίας, ἀδελφοί μου, πρέπει νὰ προηγούνται ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀγάπη· περισσότερο ὅμως ἡ ἀγάπη¹. Γιατὶ ἀπ' αὐτὲς οἱ δύο πρῶτες μᾶς διδάσκουν νὰ καταφρονοῦμε ὅσα μᾶς φαίνονται καλὰ· ἡ ἀγάπη ὅμως συνάπτει τὴ ψυχὴ μὲ τὶς ἴδιες τὶς ἀρετὲς τοῦ Θεοῦ, ἀνιχνεύοντας τὸν ἀόρατο μὲ τὴ νοερὴ αἴσθηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι μόνο ὁ Θεός. Γίνεται ὅμως καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀγαθὸς μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῶν τρόπων τοῦ διὰ τοῦ πραγματικῶ ἀγαθοῦ, μεταβαλλόμενος σ' αὐτὸ πὸ δὲν εἶναι², ὅταν ἡ ψυχὴ μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ καλοῦ δοθεῖ στὸ Θεὸ τόσο πολὺ, ὅσο τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖ ἡ δύ-

2. Δὲν εἶναι ἀγαθὸς ὁ ἄνθρωπος λόγω τῆς πτώσεως. Μπορεῖ ὅμως νὰ ξαναγίνει «ἀλλασσόμενος».

μισ ἐνεργουμένη θέλει· «γίνεσθε γάρ», φησίν, «ἀγαθοὶ καὶ οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Τὸ κακὸν οὔτε ἐν φύσει ἐστὶν οὔτε μὴν φύσει τις ἐστὶ κακός· κακὸν γάρ τι ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν. Ὅτε δὲ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς καρδίας εἰς εἶδός τις φέρει τὸ οὐκ ἐν οὐσίᾳ, τότε ἄρχεται εἶναι ὅπερ ἂν ὁ τοῦτο ποιῶν θέλοι. Δεῖ οὖν ἀεὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ ἀμελεῖν τῆς ἕξεως τοῦ κακοῦ· δυνατωτέρα γάρ ἐστὶν ἡ φύσις τοῦ καλοῦ τῆς ἕξεως τοῦ κακοῦ, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἔστιν, τὸ δὲ οὐκ ἔστιν, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ πράττεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

10 Πάντες ἄνθρωποι κατ' εἰκόνα ἐσμὲν Θεοῦ· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνων μόνον ἐστὶ τῶν διὰ πολλῆς ἀγάπης τὴν ἐαυτῶν ἐλευθερίαν δουλωσάντων τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ οὐκ ἐσμὲν

ναμή της· γιατί, λέγει, «να γίνετε αγαθοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὅπως εἶναι ὁ Πατέρας σας στοὺς οὐρανοὺς»³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 = ἡ φύση του

Τὸ κακὸ οὔτε ὄντολογικὴ ὑπόσταση ἔχει, οὔτε βέβαια εἶναι κανεὶς κακὸς ἀπὸ τῆ φύση του· γιατί τίποτε κακὸ δὲν ἔκαμε ὁ Θεός. Ὅταν ὅμως κάποιος κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδιάς του δίνει μορφή σ' αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει οὐσιαστικά, τότε ἀρχίζει ἀκριβῶς νὰ εἶναι αὐτὸ πού θὰ ἤθελε ἐκεῖνος πού τὸ κάνει. Πρέπει λοιπὸν μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ πάντοτε νὰ ἀμελοῦμε τὴν ἔξη τοῦ κακοῦ, γιατί εἶναι δυνατώτερη ἢ φύση τοῦ καλοῦ ἀπὸ τὴν ἔξη τοῦ κακοῦ, ἐπειδὴ τὸ πρῶτο βέβαια ὑπάρχει, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ὑπάρχει, παρὰ μόνο στὴν πράξη⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 = τὸ κατ' οἰκονομίαν

Ὅλοι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε κατ' εἰκόνα Θεοῦ· τὸ καθ' ὁμοίωσιν ὁμοίως⁵ προσιδιάζει σ' ἐκείνους μόνο πού ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἀγάπης ὑποδούλωσαν τὴν ἐλευθερίαν τους

4. Τὸ καλὸ, τὸ ἀγαθὸ, ὑπάρχει· τὸ κακὸ ὁμοίως εἶναι ἀνύπαρκτο, εἶναι στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπομένως τὸ καλὸ πού ὑπάρχει εἶναι δυνατώτερο ἀπὸ τὸ κακὸ πού δὲν ὑπάρχει. Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός.

5. «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», Γεν. 1,26. Τὸ «κατ' εἰκόνα» εἶναι δῶρο τῆς χάριτος διαρκές, τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» εἶναι κατόρθωμα τοῦ ἀνθρώπου.

ἑαυτῶν, τότε ὁμοιοί ἐσμεν τῷ ἡμᾶς ἑαυτῷ δι' ἀγάπης καταλλά-
ξαντι· οὐπὲρ τις οὐκ ἐπιτεύζεται, εἰ μὴ μὴ πτοεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ
ψυχὴν περὶ τὴν τοῦ βίου εὐκολὸν δόξαν πείσοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Αὐτεξουσιότης ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἐτοιμῶς κι-
5 νουμένη εἰς ὅπερ ἂν καὶ θέλοι· ἦντινα περὶ μόνον τὸ καλὸν ἐτοι-
μῶς ἔχειν πείσομεν, ἵνα ἀεὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις τὴν μνήμην
ἀναλίσκωμεν τοῦ κακοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Φῶς ἐστὶ γνώσεως ἀληθινῆς τὸ διακρίνειν ἀπταίστως τὸ
καλὸν ἐκ τοῦ κακοῦ· τότε γὰρ ἡ τῆς δικαιοσύνης ὁδὸς τὸν νοῦν
10 ἀνάγουσα πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον εἰς ἄπειρον αὐτὸν
φωτισμὸν παρεισάγει γνώσεως ὡς μετὰ παρρησίας λοιπὸν τὴν
ἀγάπην ζητοῦντα. Δεῖ τοίνυν ἀοργήτῳ θυμῷ ἀρπάζειν τὸ δί-
καιον ἐκ τῶν αὐτὸ ὑβρίζειν τολμώντων· ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας
ζῆλος οὐ μισῶν ἀλλ' ἐλέγχων τὸ νῆκος ἐνδείκνυται.

6. Ἡ αὐτεξουσιότητα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει καὶ πρὸς τὸ καλὸ καὶ πρὸς
τὸ κακό. Ἡ διαφωτισμένη ὁμως αὐτεξουσιότητα κλίνει μόνο πρὸς τὸ καλό.

στο Θεό. Γιατί, όταν δὲν ἀνήκουμε στὸν ἑαυτό μας, τότε εἴμαστε ὅμοιοι μ' ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ ἀγάπη μᾶς συμφιλίωσε μαζί του· πράγμα ποὺ δὲν θὰ τὸ πετύχει κάποιος, ἐὰν δὲν μπορέσει νὰ πείσει τὴν ψυχὴ του νὰ μὴ συγκινεῖται ἀπ' τὴν εὐκόλη δόξα τοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 = Ἀντεξουσιότητα

Ἀντεξουσιότητα εἶναι ἡ θέληση μιᾶς λογικῆς ψυχῆς ποὺ κινεῖται πρόθυμα σ' ὅ,τι κι ἂν θέλει⁶. Ἄς τὴν πείσουμε λοιπὸν νὰ εἶναι πρόθυμη μόνο πρὸς τὸ καλὸ, γιὰ νὰ ἐξαφανίζουμε πάντοτε τὴν ἀνάμνηση τοῦ κακοῦ μὲ τὶς ἀγαθὲς σκέψεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Φῶς τῆς ἀληθινῆς γνώσεως εἶναι τὸ νὰ διακρίνει κανεὶς ἀπταιστως τὸ καλὸ ἀπ' τὸ κακό· γιατί τότε ἡ ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης, κατευθύνοντας τὸ νοῦ πρὸς τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης⁷, τὸν εἰσάγει στὸν ἄπειρο φωτισμὸ τῆς γνώσεως, ἐφ' ὅσον ἐπιδιώκει συνέχεια μὲ παρρησία τὴν ἀγάπη. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀρπάζεις τὸ δίκαιο μὲ ἀόργητη διάθεση ἀπ' ἐκείνους ποὺ τολμοῦν νὰ τὸ βρίζουν, γιατί ὁ ζῆλος τῆς εὐσέβειας προσφέρει τὴ νίκη ὄχι μὲ τὸ μίσος, ἀλλὰ μὲ τὸν ἔλεγχον.

7. Μαλ. 3,20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ὁ πνευματικὸς λόγος τὴν νοερὰν αἴσθησιν πληροφορεῖ· ἐνεργεία γὰρ ἀγάπης ἐκ τοῦ Θεοῦ φέρεται, διόπερ καὶ ἀβασάνιστος ἡμῶν ὁ νοῦς διαμένει ἐν τοῖς τῆς θεολογίας κινήμασιν. Οὐ γὰρ πάσχει τότε πενίαν τὴν μέριμναν φέρουσαν, ἐπειδὴ τοσοῦτον ταῖς θεωρίαις πλατύνεται, ὅσον τῆς ἀγάπης ἢ ἐνέργεια θέλει. Καλὸν οὖν ἀεὶ πίστει περιμένειν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη τὸν φωτισμὸν τοῦ λέγειν· οὐδὲν γὰρ πτωχότερον διανοίας ἐκτὸς Θεοῦ φιλοσοφούσης τὰ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Οὔτε ἀφώτιστον ὄντα δεῖ ἐπιβάλλειν τοῖς πνευματικοῖς
 10 θεωρήμασιν, οὔτε μὴν πλουσίως καταλαμπόμενον ὑπὸ τῆς
 χρηστότητος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπὶ τὸ λέγειν ἔρχεσθαι.
 Ὅπου μὲν γὰρ πενία, φέρει τὴν ἄγνοιαν· ὅπου δὲ πλοῦτος, οὐ
 συγχωρεῖ τὸ λέγειν. Μεθύουσα γὰρ τότε ἡ ψυχὴ τῇ ἀγάπῃ τοῦ
 Θεοῦ σιγῶσῃ φωνῇ θέλει κατατρυφᾶν τῆς δόξης τοῦ Κυρίου.
 15 Τὴν οὖν μεσότητα δεῖ ἐπιτηροῦντα τῆς ἐνεργείας εἰς λόγους θε-

8. Γαλ. 5,6.

9. Θεολόγησι καὶ θρησκευολόγησι ἔξω ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ὁ πνευματικὸς λόγος χορταίνει τὴ νοερὴ αἴσθησι· διότι φέρεται ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς ἀγάπης, γι' αὐτὸ καὶ ὁ νοῦς μας παραμένει ἀβασάνιστος μέσα στὶς θεολογικὲς κινήσεις. Γιατὶ δὲν πάσχει τότε ἀπὸ φτώχεια πὺ φέρει τὴ μέριμνα, ἐπειδὴ πλατύνεται μὲ τὶς θεωρίες τόσο πολὺ, ὅσο θέλει ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγάπης. Εἶναι λοιπὸν πάντοτε καλὸ νὰ περιμένουμε μὲ ἐνεργοποιημένη πίστι⁸, διὰ τῆς ἀγάπης, τὸ φωτισμὸ τοῦ λόγου· γιατί δὲν ὑπάρχει τίποτε πτωχότερο ἀπὸ μιὰ διάνοια πὺ φιλοσοφεῖ τὰ θεῖα ἐκτὸς Θεοῦ⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Οὔτε ὅταν εἶναι κανεὶς ἀφώτιστος πρέπει νὰ καταπιάνεται μὲ πνευματικὲς θεωρίες, οὔτε ὅμως ὅταν καταλάμπεται πλούσια ἀπὸ τὴ χρηστότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρέπει νὰ ὁμιλεῖ. Γιατὶ, ὅπου ὑπάρχει φτώχεια, φέρει τὴν ἄγνοια, ὅπου ὅμως ὑπάρχει πλοῦτος, δὲ συγχωρεῖ τοὺς λόγους. Γιατὶ ἡ ψυχὴ, μεθυσμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θέλει νὰ ἐντρυφᾷ στὴ δόξα τοῦ Κυρίου σιωπηλά. Πρέπει λοιπὸν νὰ τηρεῖ μιὰ μεσότητα ἐνέργειας¹⁰ γιὰ νὰ ἔρχεται σὲ θεηγόρους

10. Νὰ διατηρεῖ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸν πλοῦτο τοῦ φωτὸς καὶ στὴ φτώχεια, ὁποῖος θέλει νὰ θεολογεῖ.

ηγόρους ἔρχεσθαι. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ μέτρον εἶδος τι λόγων ἐν-
 δόξων χαρίζεται, ἢ δὲ τῆς ἐλλάμψεως πολυτέλεια τὴν πίστιν
 τρέφει τοῦ λέγοντος ἐν πίστει, ἵνα πρῶτος ὁ διδάσκων τῶν
 καρπῶν γεύσῃται δι' ἀγάπης τῆς γνώσεως. «Τὸν κοπιῶντα»
 5 γάρ, φησὶν, «γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Τοῦ μὲν ἐνὸς ἀγίου Πνεύματός ἐστι χαρίσματα ἢ τε σοφία
 καὶ ἡ γνῶσις ὡς καὶ πάντα τὰ θεῖα χαρίσματα, ἰδίαν δὲ ὡσπερ
 ἕκαστον τὴν ἐνέργειαν ἔχει. Διόπερ ἄλλω μὲν δίδοσθαι «σο-
 10 φίαν», ἄλλω δὲ «γνῶσιν κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα» ὁ ἀπόστολος
 μαρτυρεῖ. Ἡ μὲν γὰρ γνῶσις πείρα τὸν ἄνθρωπον συνάπτει τῷ
 Θεῷ, εἰς λόγους τῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν μὴ κινουῦσα. Διὸ καὶ
 τινες τῶν τὸν μονήρη φιλοσοφούντων βίον φωτίζονται μὲν ὑπ'
 αὐτῆς ἐν αἰσθήσει, εἰς λόγους δὲ θεῖους οὐκ ἔρχονται. Ἡ δὲ σο-
 15 φία εἶπερ μετ' αὐτῆς ἐν φόβῳ δοθῆῃ τινι, σπάνιον δὲ τοῦτο, αὐ-
 τὰς τὰς ἐνεργείας φανεροῖ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ ἢ μὲν τῇ ἐνε-
 ργείᾳ, ἢ δὲ τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν εὐχὴ
 φέρει καὶ πολλὴ ἡσυχία ἐν ἀμεριμνίᾳ παντελεῖ, τὴν δὲ σοφίαν
 ἀκενόδοξος μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ καὶ πρῶτον ἢ χάρις
 20 τοῦ διδόντος Θεοῦ.

λόγους. Πραγματικά τούτο τὸ μέτρο χαρίζει ἓνα εἶδος ἐνδόξων λόγων, ἐνῶ ἡ πολυτέλεια τῆς ἐλλάμψεως τρέφει τὴν πίστη τοῦ ὁμιλοῦντος μὲ πίστη. Ἔτσι ἐκεῖνος πού διδάσκει θὰ γευθεῖ πρῶτος τοὺς καρποὺς τῆς γνώσεως μὲ τὴν ἀγάπη. Γιατὶ λέγει ὁ ἀπόστολος, «ὁ κοπιάζων γεωργός, πρέπει πρῶτος ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς»¹¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 = 79 ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ
τοῦ Πνεύματος

Τοῦ ἐνὸς ἀγίου Πνεύματος χαρίσματα εἶναι ἡ σοφία καὶ ἡ γνώση καθῶς καὶ ὅλα τὰ θεῖα χαρίσματα· τὸ καθένα ὁμως ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἰδιαίτερη ἐνέργεια. Γι' αὐτό, ὅπως ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ, στὸν ἓνα δίνει σοφία, στὸν ἄλλο γνώση κατὰ τὴ χάρη τοῦ ἰδίου Πνεύματος¹². Γιατὶ ἡ μὲν γνώση συνάπτει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεὸ ἐμπειρικὰ χωρὶς νὰ κινεῖ τὴν ψυχὴ σὲ λόγους γιὰ τὰ πράγματα· γι' αὐτό καὶ μερικοὶ πού ζοῦν τὸν μοναχικὸ βίον φωτίζονται βέβαια ἀπ' αὐτὴ βιωματικά, δὲν φθάνουν ὁμως στὴ θεολογία. Ἐνῶ ἡ σοφία, ἐὰν δοθεῖ σὲ κάποιον μαζί της μὲ φόβο, πράγμα πού βέβαια εἶναι σπάνιο, φανερώνει τὶς ἐνέργειες τῆς γνώσεως· κι αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ συνηθίζουν νὰ φωτίζουν ἢ πρώτη μὲν μὲ τὴν ἐνέργεια, ἢ δεύτερη δὲ μὲ τὸ λόγο¹³. Ἀλλὰ τὴ γνώση τὴ φέρει ἡ προσευχὴ καὶ ἡ πολλὴ ἡσυχία μέσα σὲ κατάσταση ἀμεριμνησίας, τὴν σοφία ὁμως τὴ φέρει ἡ ἀκενόδοξη μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ βάση ἢ χάρη πού προσφέρει ὁ Θεός.

12. Α' Κορ. 12,8.

13. Ἡ γνώση εἶναι χάρισμα ἡθους, ἡ σοφία εἶναι χάρισμα λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἵτε τὸ θυμῶδες τῆς ψυχῆς κινεῖται κατὰ τῶν παθῶν, εἰ-
 δέναι δεῖ σιωπῆς εἶναι καιρόν· ὥρα γάρ ἐστι πάλης. Ἵτε δὲ τὴν
 ἀκαταστασίαν ἐκείνην ἴδοι τις ἢ δι' εὐχῆς ἢ δι' ἐλεημοσύνης εἰς
 γαλήνην ἐλθοῦσαν, κινεῖσθω τῷ ἔρωτι τῶν θείων λογίων
 5 δεσμῶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὰ τοῦ νοῦ διασφαλιζόμενος πτερά.
 Ἐὰν γὰρ μὴ τις ἑαυτὸν ἐξουδενώσῃ λίαν, οὐ δύναται περὶ μεγα-
 λωσύνης Θεοῦ διαλέγεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Ἵ πνευματικὸς λόγος ἀκενόδοξον ἀεὶ τὴν ψυχὴν διατηρεῖ·
 αἰσθήσει γὰρ φωτὸς ὄλα αὐτῆς τὰ μέρη εὐεργετῶν, τῆς ἐξ ἀν-
 10 θρώπων αὐτὴν τιμῆς οὐ χρεῖαν ἔχειν ποιεῖ. Διόπερ καὶ ἀφάντα-
 στον ἀεὶ διαφυλάττει τὴν διάνοιαν ὡς ἀλλοιῶν αὐτὴν ὄλην εἰς
 τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Ἵ δὲ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας λόγος εἰς
 φιλοδοξίαν ἀεὶ παρακαλεῖται τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ γὰρ πείρα
 αἰσθήσεως εὐεργετεῖν οὐ δύναται, ἐπαίνων φιλίαν τοῖς αὐτοῦ
 15 ἰδίοις χαρίζεται ὡς πλάσμα ὦν κενοδόξων ἀνθρώπων. Τὴν
 τοίνυν τοῦ θείου λόγου διάθεσιν ἀπλανῶς ἐπιγνωσόμεθα, ἐὰν
 ἀμερίμνω σιωπῇ τὰς τοῦ μὴ λέγειν ὥρας ἀναλίσκωμεν ἐν
 θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

“Όταν τὸ θυμικὸ μέρος τῆς ψυχῆς κινεῖται ἐναντίον τῶν παθῶν, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῆς σιωπῆς· γιατί εἶναι ἡ ὥρα τῆς πάλης. “Όταν δὲ κάποιος διακρίνει ἐκείνη τὴν ταραχὴ νὰ γαληνεύει ἢ μὲ τὴν προσευχὴ ἢ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη, πρέπει νὰ κινηθεῖ μὲ τὸν ἔρωτα τῶν θείων λόγων, ἀσφαλίζοντας τὰ φτερὰ τοῦ νοῦ μὲ τὸ δεσμὸ τῆς ταπεινοφροσύνης¹⁴. Γιατί ἐὰν δὲν ἐξουθενώσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτό του πολὺ, δὲν μπορεῖ νὰ ὁμιλεῖ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Ὁ πνευματικὸς λόγος διατηρεῖ τὴν ψυχὴ πάντοτε ἀκενόδοξη· γιατί, εὐεργετώντας ὅλα τὰ μέρη τῆς μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ φωτός, τὴν κάμνει νὰ μὴ ἔχει ἀνάγκη τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἀνθρώπων. Γι’ αὐτὸ καὶ κρατᾷ πάντοτε ἀφαντασία-στη τὴ διάνοια, καθὼς τὴ μεταμορφώνει ὀλόκληρη μέσα στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ὁ λόγος τῆς κοσμικῆς σοφίας ὁμῶς προσκαλεῖ τὸν ἄνθρωπο πάντοτε σὲ φιλοδοξία· ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν εὐεργετῇ μὲ τὴν ἐμπειρία τῶν αἰσθήσεων, χαρίζει σ’ ὅσους τὸν ἐστερνίζονται τὴν ἀγάπη τῆς κολακείας σὰν πλάσμα κενόδοξων ἀνθρώπων ποὺ εἶναι. Τὴ διάθεση λοιπὸν τοῦ θείου λόγου θὰ τὴν γνωρίσουμε ἀπλά-νευτα, ἐὰν ἀφιερώνουμε τὶς ὥρες τῆς σιωπῆς στὴ θερμὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ.

14. Τὰ φτερὰ ἐνός ὑπεροπτικοῦ νοῦ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο· γι’ αὐτὸ πρέπει νὰ συγκρατηθοῦν μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ταπεινοφροσύνης.

ΔΥΝΑΜΙΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

«Ὁ ἐαυτῶν φιλῶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν οὐ δύναται· ὁ δὲ ἐαυτὸν μὴ φιλῶν ἔνεκεν τοῦ ὑπερβάλλοντος πλούτου τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οὗτος τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ». Διόπερ οὐ τὴν ἐαυτοῦ ὁ τοιοῦτος ζητεῖ δόξαν ποτέ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ ἐαυτὸν φι-
 5 λῶν τὴν ἐαυτοῦ δόξαν ζητεῖ. Ὁ δὲ τὸν Θεὸν φιλῶν τὴν τοῦ ποι-
 ῆσαντος αὐτὸν δόξαν ἀγαπᾷ· ψυχῆς γὰρ αἰσθητικῆς καὶ θεοφι-
 λοῦς ἴδιον τὴν μὲν δόξαν ἀεὶ ζητεῖν τοῦ Θεοῦ ἐν πάσαις αἷς
 ποιεῖ ἐντολαῖς, ἐπὶ δὲ τῇ ἐαυτῆς ταπεινώσει τέρπεσθαι, ὅτι τῷ
 Θεῷ μὲν δόξα διὰ μεγαλωσύνην πρέπει, ἀνθρώπῳ δὲ ταπεινώ-
 10 σις, ἵνα δι' αὐτῆς οἰκειωθῶμεν Θεῷ. Ὅπερ ἂν ποιῶμεν, καὶ
 ἡμεῖς κατὰ τὸ ἅγιον βαπτιστὴν Ἰωάννην χαίροντες τῇ δόξῃ τοῦ
 Κυρίου ἀπαύστως λέγειν ἀρξόμεθα· «ἐκεῖνον δεῖ ὑψοῦσθαι,
 ἡμᾶς δὲ ἐλαττοῦσθαι».

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

“Οποῖος ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του δὲν μπορεῖ ν’ ἀγαπᾷ τὸ Θεό. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ξεπερνᾷ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἑαυτό του ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ πλούτου τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ¹, αὐτὸς ἀγαπᾷ τὸ Θεό. Γι’ αὐτὸ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιζητεῖ ποτὲ τὴ δική του δόξα, ἀλλὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Πραγματικὰ αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του ἐπιδιώκει τὴ δική του δόξα, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ ἐπιδιώκει τὴ δόξα τοῦ Δημιουργοῦ του. Γιατὶ γνώρισμα ψυχῆς αἰσθητικῆς καὶ θεοφιλοῦς εἶναι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλες τὶς ἐντολές ποὺ ἐκτελεῖ, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ τέρπεται μὲ τὴν ταπείνωσή της· ἐπειδὴ στὸ Θεὸ μὲν ἀρμόζει δόξα γιὰ τὴ μεγαλωσύνη του, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο ἡ ταπείνωση, γιὰ νὰ οἰκειωθοῦμε μέσω αὐτῆς μὲ τὸ Θεό. Ἐὰν τὸ κατορθώσουμε αὐτό, κι ἐμεῖς χαρούμενοι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου θ’ ἀρχίσουμε νὰ λέμε ἀκατάπαυστα ὅπως ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· «ἐκεῖνος πρέπει νὰ ὑψώνεται, ἐμεῖς νὰ ἐλαττωνόμαστε»².

2. Ἰω. 3,30.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Οἶδα ἐγὼ τινα τοσοῦτον τὸν Θεὸν ἀγαπῶντα καὶ ἔτι πεν-
 θοῦντα ὅτι οὐ καθὼς θέλει ἀγαπᾷ, ὥστε ἀπαύστως αὐτοῦ τὴν
 ψυχὴν ἐν τοιαύτῃ εἶναι τινι θερμῇ ἐπιθυμίᾳ, ὥστε τὸν μὲν Θεὸν
 ἐν αὐτῷ δοξάζεσθαι, ἑαυτὸν δὲ ὡς μηδὲ ὄντα εἶναι. Οὗτος δὲ
 5 οὐδὲ οἶδεν ὅπερ ἐστὶν οὐδὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐπαίνοις τῶν λόγων·
 τῇ γὰρ πολλῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταπεινώσεως τὴν ἑαυτοῦ οὐκ ἐννοεῖ
 ἀξίαν, ἀλλὰ λειτουργεῖ μὲν Θεῷ ὡς νόμος ἱερεῦσιν, πολλῇ δέ
 τινι τῇ τῆς φιλοθεΐας διαθέσει κλέπτει τὴν μνήμην ἑαυτοῦ τῆς
 ἀξίας ἐν τῷ βάθει που τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ ἐκ ταύτης ἐνα-
 10 ποκρύπτων καύχημα ἐν πνεύματι ταπεινώσεως, ἵνα παῖς τις
 ἀχρεῖος παρ' ἑαυτῷ διὰ παντὸς τῇ διανοίᾳ φαίνεται, ὡς ἀλλό-
 τριος ὢν τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταπεινώσεως.
 Ὅπερ δεῖ καὶ ἡμᾶς ποιοῦντας πᾶσαν τιμὴν ἀποφεύγειν καὶ δό-
 ξαν διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πλούτου τῆς ἀγάπης τοῦ οὕτως ἡμᾶς
 15 ἀγαπήσαντος Κυρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Ὁ ἐν αἰσθήσει καρδίας ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἐκεῖνος ἔγνω-

3. Προφανῶς ἐδῶ ὁ Διάδοχος καλύπτει τὴν προσωπικὴν του ἐμπειρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ἐγὼ γνωρίζω κάποιον³ ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἀγαπᾷ τόσο πολὺ τὸ Θεό, ἐν τούτοις πενθεῖ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἀγαπᾷ ὅπως θέλει, μὲ ἀποτελεσματὴ ἢ ψυχὴ του νὰ κατέχεται ἀκατάπαυστα ἀπὸ μιὰ τέτοια σφοδρὴ ἐπιθυμία, ὥστε νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς στὴν ὑπαρξὴ του, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁμως νὰ εἶναι σὰ νὰ μὴ ὑπάρχει. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁμως δὲν ἀναγνωρίζει τί εἶναι ὁ ἴδιος, οὔτε καὶ ὅταν τὸν ἐπαινοῦν μὲ τὰ λόγια· γιατί ἀπὸ τὴ μεγάλῃ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταπεινώσεως δὲν ὑπολογίζει τὴν ἀξία του, ἀλλ' ὑπηρετεῖ τὸ Θεὸ ὅπως ὀρίζει ὁ κανονισμὸς γιὰ τοὺς ἱερεῖς, ἀπὸ τὴ μεγάλη ὁμως διάθεση φιλοθεΐας κλέπτει τὴν ἐνθύμησιν τῆς δικῆς του ἀξίας καὶ τὸ καύχημα ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴ τὸ κατακρύπτει κάπου στὸ βάθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μὲ πνεῦμα ταπεινώσεως. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίᾳ τῆς ταπεινώσεως φαίνεται στὰ ἴδια τὰ μάτια του καὶ στὴν ἴδια τὴ σκέψη του διαπαντὸς σὰν ἓνας ἀχρεῖος δοῦλος, σὰ νὰ εἶναι ξένος πρὸς τὴν ἀξία του. Πράγμα ποὺ καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ κάνουμε, ν' ἀποφύγουμε δηλαδὴ κάθε τιμὴ καὶ δόξα ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ πλοῦτου τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος τόσο πολὺ μᾶς ἀγάπησε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ ἐγκάρδια, ἐκεῖνος γνωρίζε-

σὲ μιὰ ἀνωνυμία ὅπως τοῦ ἀποστόλου Παύλου, «οἶδα ἄνθρωπον», Β' Κορ. 12,2.

σται ὑπ' αὐτοῦ· ὅσον γάρ τις ἐν αἰσθήσει τῆς ψυχῆς παραδέχεται
 τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον γίνεται ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ.
 Διὸ λοιπὸν τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ἐν ἔρωτί τινι σφοδρῶ ὁ
 τοιοῦτος ὑπάρχει, ἄχρις ἂν αὐτῆς τῆς τῶν ὀστέων αἰσθήσεως
 5 αἰσθηται, οὐκέτι εἰδῶς ἑαυτόν, ἀλλ' ὄλος ὑπὸ τῆς ἀγάπης
 ἠλλοιωμένος τοῦ Θεοῦ. Ὁ τοιοῦτος δὲ καὶ πάρεστιν ἐν τῷ βίῳ
 καὶ οὐ πάρεστιν· ἔτι γὰρ ἐνδημῶν τῷ ἑαυτοῦ σώματι ἐκδημεῖ
 διὰ τῆς ἀγάπης τῇ κινήσει τῆς ψυχῆς ἀπαύστως πρὸς τὸν Θεόν.
 Ἄνευδότης γὰρ λοιπὸν διὰ τοῦ πυρὸς τῆς ἀγάπης τὴν καρδίαν
 10 καιόμενος ἀνάγκη τινὶ πόθου κεκόλληται τῷ Θεῷ, ὡς ἐκστάς
 ἅπαξ τῆς ἑαυτοῦ φιλίας τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ. «Εἶτε γὰρ ἐξέστη-
 μεν», φησὶν, «Θεῷ, εἶτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ὅταν ἄρξηταί τις αἰσθάνεσθαι πλουσίως τῆς ἀγάπης τοῦ
 Θεοῦ, τότε ἄρχεται ἐν αἰσθήσει πνεύματος καὶ τὸν πλησίον ἀγα-
 15 πᾶν. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγάπη περὶ ἧς πᾶσαι αἱ γραφαὶ διαλέγον-
 ται. Ἡ γὰρ κατὰ σάρκα φιλία εὐχερῶς ἄγαν διαλύεται βραχείας

4. Ὁ Διάδοχος, ὅπως καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης, εἶναι πρόδρομοι τοῦ
 Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου στὴ χρησιμοποίησιν ἐρωτικῶν ὄρων στὴ θεολογία.
 Βλ. *Περὶ θείων ὀνομάτων* 4,13.

ται ἀπὸ αὐτόν· γιατί, ὄσο βαθιὰ στὴν ψυχὴ του δέχεται κα-
νεὶς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τόσο δίνεται στὴν ἀγάπη τοῦ
Θεοῦ. Γι' αὐτὸ στὸ ἐξῆς αὐτὸς ζεῖ μὲ τὴν φώτιση τῆς γνώσε-
ως, σ' ἓνα συναίσθημα σφοδρῶ ἔρωτα⁴, μέχρις ὅτου νοιώ-
σει τὴν ἐμπειρία αὐτῆ ἀκόμα καὶ στὰ ὄστα του, χωρὶς καθό-
λου νὰ ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὀλόκληρος
ἀλλοιωμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν καὶ ζεῖ
καὶ δὲν ζεῖ· γιατί, ἐνῶ ἐνδημεῖ στὸ σῶμα του, μὲ τὴν ἀκατά-
παυστη κίνηση τῆς ψυχῆς ἐκδημεῖ διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ
Θεό. Φλεγόμενος λοιπὸν στὴν καρδιὰ ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς
ἀγάπης, προσκολλᾶται ἀνένδοτα στὸ Θεὸ μὲ ὀρμητικὸ πόθο,
σὰ νὰ ἐξέστη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦ του διὰ τῆς ἀγάπης
τοῦ Θεοῦ· γιατί, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, «ἂν εἴμαστε σ'
ἐκταση, εἴμαστε γιὰ τὸ Θεό· ἂν εἴμαστε νηφάλιοι, εἴμαστε
γιὰ σᾶς»⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

“Ὅταν κάποιος ἀρχίσει νὰ νοιώθει πλούσια τὴν ἀγάπη
τοῦ Θεοῦ, τότε ἀχίζει ν' ἀγαπᾶ καὶ τὸν πλησίον του μὲ πνευ-
ματικὴ αἴσθησις⁶. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ὁποία
μιλοῦν ὅλες οἱ Γραφές. Γιατὶ ἡ σαρκικὴ φιλία πολὺ εὐκολα

5. Β' Κορ. 5,13.

6. Ἐννοεῖται κυρίως ἡ εὐαγγελικὴ διπλὴ ἐντολὴ ἀγάπης πρὸς τὸν
Θεὸ καὶ τὸν πλησίον.

τινὸς εὐρεθείσης αἰτίας· αἰσθήσει γὰρ δέδεται πνεύματος. Διὰ τοῦτο οὖν, κἂν συμβῆ τινα παροξυσμὸν γενέσθαι ἐπὶ τῆς ἐνεργουμένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ψυχῆς, οὐ λύεται παρ' αὐτῇ ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης· τῇ γὰρ θέρμη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀναζωπυροῦσα 5 ἑαυτὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπανακαλεῖται θᾶττον καὶ μετὰ πολλῆς χαρᾶς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην ζητεῖ, κἂν μεγάλως ὑπ' αὐτοῦ ἢ καθύβρισται ἢ ἐζημιώται. Ἐν γὰρ τῇ γλυκύτητι τοῦ Θεοῦ τὸ πικρὸν πάντως ἀναλίσκει τῆς ἔριδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Οὐδεὶς δύναται ἀγαπήσαι τὸν Θεὸν ἐν αἰσθήσει τῆς καρ-
 10 δίας, μὴ πρότερον φοβηθεὶς αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ· διὰ γὰρ τῆς ἐνεργείας τοῦ φόβου ἀγνιζομένη καὶ ἀπαλυνομένη ὥσπερ ἡ ψυχὴ εἰς ἀγάπην ἐνεργουμένην ἔρχεται. Οὐκ ἂν δέ τις εἰς φόβον ὄλως ἔλθοι τοῦ Θεοῦ τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ, εἰ μὴ πασῶν τῶν βιωτικῶν ἔξω γένηται ὁ νοῦς, τότε αὐτῷ ὀχλεῖ ὁ φόβος τοῦ
 15 Θεοῦ καθαρίζων αὐτὸν ἐν αἰσθήσει πολλῇ ἀπὸ πάσης τῆς γεώδους παχύτητος, ἵν' οὕτως αὐτὸν εἰς πολλὴν ἀγάπην ἀγάγοι τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ὁ μὲν φόβος τῶν ἔτι καθαριζομένων ἐστὶ μετὰ μεσότητος ἀγάπης, ἡ δὲ ἀγάπη ἡ τελεία τῶν ἤδη καθαρισθέντων ἐστίν, ἐν οἷς οὐκέτι ἐστὶ φόβος. «Ἡ γὰρ τε-
 20 λεία», φησὶν, «ἀγάπη, ἔξω βάλλει τὸν φόβον». Ἀμφότερα δὲ δι-

7. Ὁ φόβος χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἐξαγνιστικὴν τοῦ ἔννοια, σὰν

διαλύεται μόλις βρεθεῖ μιὰ μικρὴ αἰτία, ἐπειδὴ δὲν ἔχει δεθεῖ μὲ τὴν πνευματικὴ αἴσθηση. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, κι ἂν ἀκόμα προκληθεῖ κάποιος παροξυσμὸς στὴν ψυχὴ ποὺ κατευθύνεται ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν λύνεται σ' αὐτὴν ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης· γιατί ἡ ψυχὴ, ἀναζωπυρωμένη μὲ τὴ θερμὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ στὸ ἀγαθό, ξανακαλεῖ ἀμέσως μὲ μεγάλη χαρὰ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον, κι ἂν ἀκόμα ἔχει βριστεῖ ἢ ἔχει ζημιωθεί πολὺ ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ μὲ τὴ γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ ἀφανίζει ἐξ ὀλοκλήρου τὴν πίκρα τῆς ἔριδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀγαπήσει τὸ Θεὸ μὲ καρδιακὴ αἴσθηση, ἐὰν προηγουμένως δὲν τὸν φοβηθεῖ μὲ ὄλη του τὴν καρδιά· γιατί ἡ ψυχὴ, ἐξαγνισμένη καὶ ἀπαλὴ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ φόβου⁷, φθάνει στὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀγάπης. Δὲ θὰ μπορούσε ὅμως νὰ ἔρθει κάποιος ἐξ ὀλοκλήρου σὲ φόβο Θεοῦ μὲ τὸν ἀναφερόμενο τρόπο, ἐὰν δὲν παραμερίσει ὅλες τὶς βιοτικὲς φροντίδες· γιατί, ὅταν ὁ νοῦς φθάσει σὲ τέλεια ἡσυχία καὶ ἀμεριμνησία, τότε τὸν ταρασσει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καθαρίζοντάς τον μέσα σὲ βαθιὰ αἴσθηση ἀπὸ κάθε γεώδη παχύτητα, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσει ἔτσι στὴ ἀγάπη τῆς ἀγαθότητας τοῦ Θεοῦ. Ὡστε λοιπὸν ὁ φόβος εἶναι γνῶρισμα αὐτῶν ποὺ καθαρίζονται ἀκόμα καὶ διαθέτουν μέτρια ἀγάπη, ἐνῶ ἡ τέλεια ἀγάπη εἶναι γνῶρισμα ἐκείνων ποὺ καθαρίσθηκαν ἤδη, στοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει πιά φόβος. Γιατί, λέγει, «ἡ τέλεια ἀγάπη διώχνει τὸ φόβο»⁸. Καὶ τὰ δύο πά-

σεβασμὸς καὶ εὐλάβεια. Τελικὰ ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

8. Α' Ἰω. 4,18.

καίων ἐστὶ μόνον, οἵτινες ἐνεργεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἀρετὰς κατεργάζονται. Καὶ διὰ τοῦτο ποῦ μὲν λέγει ἡ θεία Γραφή, «φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ», ποῦ δέ, «ἀγαπήσατε τὸν Κύριον πάντες οἱ ὅσοι αὐτοῦ, ἵνα μάθωμεν σα-
 5 φῶς ὅτι τῶν μὲν ἔτι καθαριζομένων δικαίων ὁ φόβος ἐστὶ μετὰ μεσότητος, ὡς εἴρηται, ἀγάπης, τῶν δὲ καθαρισθέντων ἡ τελεία ἀγάπη, ἐν οἷς οὐκέτι ἐστὶν ἔννοια φόβου τινός, ἀλλ' ἔκκαυσις ἀπαυστος καὶ κόλλησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸν λέγοντα· «έκολλήθη ἡ
 10 ψυχὴ μου ὀπίσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιὰ σου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ὡσπερ τὰ συμβαίνοντα τῷ σώματι τραύματα, ὅταν μὲν κεχερσωκότα ὡσπερ ἦ καὶ ἀνεπιμέλητα, τοῦ προσαγομένου αὐτοῖς φαρμάκου ὑπὸ τῶν ἰατρῶν οὐκ αἰσθάνεται, καθαρισθέντα δὲ τῆς ἐνεργείας αἰσθάνεται τοῦ φαρμάκου εἰς ἴασιν ταχεῖαν ἐν-
 15 τεῦθεν ἐρχόμενα· οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ, ἕως μὲν ἀνεπιμέλητός ἐστι καὶ ὑπὸ τῆς λέπρας τῆς φιληδονίας ὄλη κεκαλυμμένη, αἰσθάνεσθαι τοῦ φόβου οὐ δύναται τοῦ Θεοῦ, κἂν ἀπαύστως αὐτῇ τις τὸ φοβερόν καὶ δυνατόν καταγγέλλῃ κριτήριον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴν δὲ ἄρξῃται καθαίρεσθαι διὰ τῆς πολλῆς προσοχῆς, τότε ὡς
 20 φαρμάκου τινὸς ὄντος ζωῆς τοῦ θείου φόβου αἰσθάνεται καίοντος αὐτὴν ὡσπερ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐλέγχων ἐν πυρὶ ἀπαθείας.

ντως ἀνήκουν στοὺς δικαίους, οἱ ὅποιοι ἀσκοῦν τὶς ἀρετὲς μετὰ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γι' αὐτὸ ἡ θεία Γραφή λέγει, ἀλλοῦ μὲν «να φοβᾶσθε τὸν Κύριο ὅλοι οἱ ἀφιερωμένοι σ' αὐτόν»⁹, καὶ ἄλλοῦ, «ἀγαπήστε τὸν Κύριο ὅλοι οἱ ὄσιοι»¹⁰, γιὰ νὰ μάθουμε καθαρὰ ὅτι τῶν μὲν καθαριζομένων ἀκόμα δικαίων γνώρισμα εἶναι ὁ φόβος μαζί με μιὰ μέτρια ἀγάπη, ὅπως εἶπαμε, ἐνῶ τῶν καθαρισμένων γνώρισμα εἶναι ἡ τέλεια ἀγάπη. Σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους δὲν ὑπάρχει πλέον σκέψη κανενὸς φόβου, ἀλλὰ ἄπαυστη θέρμη καὶ προσκόλλησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ Θεὸ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ αὐτόν ποῦ λέγει, «προσκολλήθηκε ἡ ψυχὴ μου σ' ἐσένα καὶ μ' ἔχει πιάσει τὸ δεξιόν σου χέρι»¹¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Ὅπως τὰ τραύματα στὸ σῶμα, ὅταν εἶναι κάπως ἐγκαταλελειμμένα καὶ ἀφρόνιστα, δὲν αἰσθάνονται τὸ φάρμακο ποῦ τοὺς προσφέρεται ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς, ὅταν ὁμως καθαρισθοῦν αἰσθάνονται τὴν ἐνέργεια τοῦ φαρμάκου καὶ μ' αὐτὸ προχωροῦν σὲ γρήγορη θεραπεία, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ὅσο παραμένει ἀφρόνιστη καὶ σκεπασμένη ἀπὸ τὴν λέπρα τῆς φιληδονίας, δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, κι ἂν ἀκόμα κάποιος τῆς ἐξαγγέλλει ἀκατάπαυστα τὸ φοβερὸ καὶ δυνατὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁμως ἀρχίσει νὰ καθαρίζεται μετὰ τὴν μεγάλη ἐπιμέλεια, τότε αἰσθάνεται τὸ θεῖο φόβο σὰν φάρμακο ζωῆς νὰ τὴν καίει μετὰ τὴν ἐνέργεια τῶν

10. Ψαλμ. 30,24.

11. Ψαλμ. 62,9.

“Ὅθεν κατὰ μέρος λοιπὸν καθαριζομένη εἰς τὸ τέλειον τοῦ καθαρισμοῦ φθάνει, τοσοῦτον τῇ ἀγάπῃ προστιθεῖσα, ὅσον ἐλαττοῦται τῷ φόβῳ, ἵνα οὕτως εἰς τὴν τελείαν καταφθάσῃ ἀγάπην, ἐν ἣ ὁ φόβος, ὡς εἴρηται, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πᾶσα ἀπάθεια διὰ δόξης ἐνεργουμένη Θεοῦ. Ἔστω οὖν ἡμῖν εἰς καύχημα καυχημάτων ἀπαύστων πρῶτον μὲν ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, λοιπὸν δὲ ἡ ἀγάπη τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Ψυχὴ μὴ τῶν κοσμικῶν ἀπαλλαγεῖσα φροντίδων οὔτε τὸν Θεὸν ἀγάπήσει γνησίως οὔτε τὸν διάβολον βδελύζεται ἀξίως· 10 κάλυμμα γὰρ ἅπαξ ἔχει φορτικὸν τὴν μέριμναν τοῦ βίου. Ὅθεν τὸ ἑαυτοῦ ἐπιγνῶναι ὁ νοῦς ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ δύναται δικαστήριον, ἵνα παρ' ἑαυτῷ δοκιμάζοι ἀπλανῶς τὰς ψήφους τῆς κρίσεως. Διὰ πάντα οὖν ἡ ἀναχώρησις χρήσιμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Ψυχῆς καθαρᾶς ἴδιον λόγος μὲν ἄφθονος, ζῆλος δὲ ἄκα- 15 κος, ἔρωσ δὲ ἄπαυστος τοῦ Κυρίου τῆς δόξης. Τότε δὲ καὶ τὰς

ἐλέγχων σὰν μέσα στή φωτιά τῆς ἀπάθειας. Ἔτσι στὸ ἐξῆς καθαριζόμενη βαθμιαῖα φτάνει στὸν πλήρη καθαρισμό, ἀυξάνοντας τὴν ἀγάπη τόσο, ὅσο ἐλαττώνει τὸ φόβο, γιὰ νὰ φτάσει ἔτσι στὴν τέλεια ἀγάπη, ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Ἄς εἶναι λοιπὸν γιὰ μᾶς σὰν ἀκατάπαυστο καύχημα καυχημάτων πρῶτα ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ στή συνέχεια ἡ ἀγάπη, ποὺ εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος¹².

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς κοσμικὲς φροντίδες, οὔτε τὸν Θεὸ μπορεῖ ν' ἀγαπήσει εἰλικρινά, οὔτε τὸ διάβολο νὰ βδελυχθεῖ ἐπάξια· γιὰτὶ ἔχει παντοτινὰ τὴ μέριμνα τοῦ βίου φορτικὸ κάλυμμα. Ἔτσι σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ δεῖ καθαρὰ τὸ δικαστήριό του¹³, γιὰ νὰ ἐξετάσει μόνος του ἀπλάνευτα τὶς ἀποφάσεις τῆς κρίσεως. Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν εἶναι χρήσιμη ἡ ἀναχώρηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Γνώρισμα τῆς καθαρῆς ψυχῆς εἶναι ὁ μὴ φθονερὸς λόγος, ὁ ἄκακος ζῆλος καὶ ὁ ἀκατάπαυστος ἔρωτας τῆς δόξας τοῦ Κυρίου. Τότε ὁ νοῦς ρυθμίζει τὶς πλάστιγγές του μέ

13. Τὸ δικαστήριό τῆς συνειδήσεως. Βλ. τὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

οίκειας ὁ νοῦς ἀκριβῶς διαρρυθμίζει πλάστιγγας ὡς ἐν καθαρωτάτῳ κριτηρίῳ τῇ ἑαυτοῦ διανοίᾳ ἐμπαρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Πίστις ἄεργος καὶ ἔργον ἄπιστον τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποδοκιμασθῆσονται· δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν πίστιν ἐπιδεικνυμένην τὰ 5 πράγματα τῷ Κυρίῳ προσφέρειν. Οὐδὲ γὰρ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ εἰς δικαιοσύνην λελόγιστο ἡ πίστις, εἰ μὴ καρπὸν αὐτῆς τὸν παῖδα προσῆνεγκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ πιστεύει γνησίως καὶ τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐπιτελεῖ ὁσίως· ὁ δὲ πιστεύων μόνον καὶ μὴ ὢν ἐν 10 τῇ ἀγάπῃ οὐδὲ αὐτὴν τὴν πίστιν ἣν δοκεῖ ἔχειν ἔχει· ἐλαφρότητι γὰρ τινι πιστεύει νοῦς ὡς ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς δόξης τῆς ἀγάπης μὴ ἐνεργούμενος. «Πίστις οὖν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» τὸ μέγα τῶν ἀρετῶν.

14. Βλ. Ἰακ. 2,18.

15. Βλ. Τίτ. 2,10.

ἀκρίβεια, ἔμπρὸς στὴ διάνοιά του σὰν καθαρῶτατο δικαστήριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Πίστη ἄεργη καὶ ἔργο ἄπιστο θὰ ἀποδοκιμασθοῦν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο¹⁴· γιατί πρέπει ὁ πιστὸς νὰ προσφέρει στὸν Κύριο πίστη πὺ ἐπιδεικνύει τὰ ἔργα της¹⁵. Γιατί οὔτε τοῦ πατέρα μας τοῦ Ἀβραάμ ἡ πίστη δὲν θὰ λογαριαζόταν γιὰ τὴ δικαίωσή του, ἐὰν δὲν πρόσφερνε τὸ παιδί του σὰν καρπὸ της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

“Ὁποῖος ἀγαπᾷ τὸν Θεό, αὐτὸς καὶ πιστεύει μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἐπιτελεῖ τὰ ἔργα τῆς πίστεως μὲ ἀγιότητα· ἐκεῖνος ὁμως πὺ μόνο πιστεύει καὶ δὲν ἀγαπᾷ, δὲν ἔχει οὔτε αὐτὴ τὴν πίστη πὺ νομίζει ὅτι ἔχει· γιατί πιστεύει μὲ κάποια ἐλαφρότητα τοῦ νοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἐνεργεῖται ἀπὸ τὴ βαρύτητα τῆς δόξας¹⁶ τῆς ἀγάπης. Ἡ πίστη λοιπὸν πὺ ἐνεργοποιεῖται μὲ τὴν ἀγάπη¹⁷ ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῶν ἀρετῶν.

16. Βλ. Β' Κορ. 4,10.

17. Γαλ. 5,6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ὁ τῆς πίστεως βυθὸς ἐρευνώμενος μὲν κυμαίνεται· ἀπλῆ δὲ διαθέσει θεωρούμενος γαληνῆ. Λήθης γὰρ κακῶν ὕδωρ ὄν τὸ βάθος τῆς πίστεως οὐ φέρει παρὰ περιέργων ἐννοιῶν θεωρεῖσθαι. Ἀπλότητι οὖν διανοίας τοῖς αὐτῆς ἐμπλέωμεν ὕδασι, 5 ἵνα εἰς τὸν λιμένα τοῦ θελήματος οὕτω φθάσωμεν τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Οὐδεὶς δύναται ἢ ἀγαπᾶν ἢ πιστεῦειν γνησίως, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἑαυτοῦ μὴ ἔχει κατήγορον. Ὅταν γὰρ ἡ συνείδησις ἡμῶν ἑαυτὴν τοῖς ἐλέγχοις ταραττή, οὐκέτι τῆς ὁσμῆς ὁ νοῦς τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν παραχωρεῖται αἰσθᾶνεσθαι, ἀλλ' εὐθὺς 10 εἰς ἀμφιβολίαν μερίζεται, θερμῆ μὲν κινήσει διὰ τὴν προλαβοῦσαν πειρὰν τῆς πίστεως ὀρεγόμενος, μηκέτι δὲ αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι ἐν αἰσθήσει τῆς καρδίας διὰ τῆς ἀγάπης δυνάμενος διὰ τοὺς νυγμούς, ὡς ἔφην, τῆς ἐλεγχούσης συνειδήσεως. Πλὴν καθαρίσαντες ἑαυτοὺς θερμότερα προσοχῆ μετὰ πλείονος πείρας 15 ἐν Θεῷ τοῦ ποθουμένου τευξόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Ὁ βυθὸς τῆς πίστεως ὅταν ἐξερευνᾶται, ταρασσεται· ὅταν ὅμως θεωρεῖται μὲ ἀπλή διάθεση, γαληνεύει. Γιατὶ τὸ βάθος τῆς πίστεως ποὺ εἶναι σὰν τὸ νερὸ τῆς λησμονιᾶς τῶν κακῶν δὲν ἀνέχεται νὰ θεωρεῖται ἀπὸ περίεργους λογισμούς. Ἄς ἐμπλέουμε λοιπὸν στὰ ὕδατά της μὲ ἀπλότητα σκέψεως γιὰ νὰ φθάσουμε ἔτσι στὸ λιμάνι τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ¹⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

Κανεῖς δὲν μπορεῖ εἴτε ν' ἀγαπᾶ εἴτε νᾶ πιστεύει πραγματικά, ἂν δὲν παύσει νὰ ἔχει τὸν ἑαυτό του κατήγορο. Γιατί, ὅταν ἡ συνείδησή μας ταρασσεται ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους της, δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ αἰσθάνεται τὴν ὁσμὴ τῶν ὑπερκόσμιων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀμέσως διασπάται στὴν ἀμφιβολία· ποθεῖ βέβαια τὴν πίστη μὲ θερμὴ κίνηση ἐξαιτίας τῆς προηγούμενης ἐμπειρίας, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ συλλάβει μὲ τὴν καρδιακὴ αἴσθηση, ἐξαιτίας τῶν νυγμῶν, ὅπως εἶπα, τῆς ἐλέγχουσας συνειδήσεως. Πάντως, ἀφοῦ καθαριστοῦμε μὲ θερμότερη προσοχή¹⁹, θὰ ἐπιτύχουμε τὸ ποθούμενο μὲ μεγαλύτερη πείρα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

19. Μερικὰ χειρόγραφα ἔχουν «προσευχή», ἀλλὰ τὰ περισσότερα «προσοχή».

ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Ὡσπερ πρὸς τὰ φαινόμενα ἡμᾶς καλὰ βιαίως πως αἱ τοῦ σώματος προτρέπονται αἰσθήσεις, οὕτω πρὸς τὰ ἀόρατα ἡμᾶς ἀγαθὰ ἢ τοῦ νοῦ εἴωθε χειραγωγεῖν αἰσθησις, ὅταν τῆς θείας γεύσῃται χρηστότητος. Ἐκαστον γὰρ τῆς οικείας συγγενείας πάντως ὀρέγεται· ἢ μὲν ψυχῇ ὡς ἀσώματος τῶν οὐρανίων καλῶν, τὸ δὲ σῶμα ὡς χοῦς τῆς ἐπιγείου τροφῆς. Τῆς ἀδύλου οὖν εἰς πεῖραν ἐλευσόμεθα ἀπλανῶς αἰσθήσεως, εἴπερ τὴν ὕλην τοῖς πόνοις λεπτόνομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Μίαν μὲν εἶναι αἰσθησιν φυσικὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆ ἢ τῆς ἀγίας ἡμᾶς γνώσεως ἐκδιδάσκει ἐνέργεια, εἰς δύο λοιπὸν διὰ τὴν παρακοὴν τοῦ Ἀδὰμ διαιρουμένην ἐνεργείας· μίαν δὲ ἀπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος αὐτῇ ἐγγινομένην, ἣντινα οὐδεὶς δύ-

1. Βλ. Ψαλμ. 33,9.

2. Εἶναι ἡ κλασικὴ ἀρχὴ «διὰ τοῦ ὁμοίου τὸ ὁμοιον» (βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Γοργίας 510B. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1155a 34). Ἡ ἴδια ἀρχὴ ἀπαντᾶται στοὺς Καππαδόκες.

Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

“Ὅπως οἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματος μᾶς προτρέπουν κάπως βίαια πρὸς ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται καλά, ἔτσι καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ νοῦ συνηθίζει νὰ μᾶς χειραγωγεῖ πρὸς τὰ ἀόρατα ἀγαθὰ, ὅταν γευθεῖ τὴ θεία χρηστότητα¹. Γιατὶ τὸ καθένα ποθεῖ ὅπωςδὴποτε ὅ,τι εἶναι συγγενές του². Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ σὰν ἄυλη, ποθεῖ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, ἐνῶ τὸ σῶμα σὰν χῶμα, τὴν ἐπίγειαν τροφή. Θὰ βιώσουμε λοιπὸν ἀπλάνευτα τὴν ἄυλην αἴσθησιν, ἐὰν μὲ τοὺς κόπους λεπτύνουμε τὴν ὕλην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

Ἡ ἴδια ἡ ἐνέργεια τῆς γνώσεως μᾶς διδάσκει ὅτι ὑπάρχει μόνον μία φυσικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία στὴ συνέχεια ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ διαιρέθηκε σὲ δύο ἐνέργειες³. Μᾶς διδάσκει ἐπίσης ὅτι ὑπάρχει καὶ μία ἀπλή

3. Ἡ διάσπασις αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως. Τὸ θέμα ἀναπτύσσεται ἐκτενῶς στὴν εἰσαγωγή.

ναται εἰδέναι εἰ μὴ μόνοι οἱ τῶν τοῦ βίου καλῶν διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπαλλαττόμενοι ἠδέως καὶ πᾶσαν τὴν τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων διὰ τῆς ἐγκρατείας καταμαραίνοντες ὄρεξιν. Ἐπὶ γὰρ τούτων μόνον εὐρώστως ὁ νοῦς διὰ τὴν ἀμε-
 5 ριμνίαν κινούμενος τῆς θείας ἀρρήτως αἰσθάνεσθαι χρηστότητος δύναται, ὅθεν καὶ τῷ σώματι τότε κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτοῦ προκοπῆς τῆς οἰκείας μεταδίδωσι χαρᾶς ἀπείρω τινὶ λόγῳ τῆ ἀγάπῃ τῆς ἐξομολογήσεως ἀγαλλιώμενος. «Ἐπ' αὐτῷ», γάρ, φησὶν, «ἤλπισεν ἡ καρδία μου καὶ ἐβοηθήθην καὶ ἀνέθαλεν ἡ
 10 σὰρξ μου καὶ ἐκ θελήματός μου ἐξομολογήσομαι αὐτῷ». Ἡ γὰρ τότε ὄντως ἐγγινομένη χαρὰ τῆ ψυχῆ καὶ τῷ σώματι ὑπόμνησις ἐστὶν ἀπλανῆς τῆς ἀφθάρτου βιότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

Ἀκύμαντον ἀεὶ δεῖ φυλάττειν τοὺς ἀγωνιζομένους τὴν διάνοιαν, ἵνα τοὺς εἰς αὐτὴν διαθέοντας λογισμοὺς ὁ νοῦς δια-
 15 κρίνων τοὺς μὲν καλοὺς καὶ θεοπέμπτους ἐν τοῖς ταμείοις τῆς μνήμης ἐναποτίθῃται, τοὺς δὲ σκαιοὺς καὶ δαιμονιώδεις ἔξω που τῶν ἀποθηκῶν ἀπορρίπτει τῆς φύσεως. Καὶ γὰρ ἡ θάλασ-

4. Τὸ σῶμα εἶναι μέτοχο τῆς χαρᾶς τῆς ψυχῆς. Ὁ Διάδοχος, κάθε ἄλλο παρά δυαρχικός εἶναι καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο προάγγελος τῶν ἡσυχαστικῶν ἀπόψεων.

5. Βλ. Ψαλμ. 41,5.

αίσθηση, ἡ ὁποία γεννᾶται σ' αὐτὴν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴν ὁποία κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει, παρὰ μόνο αὐτοὶ ποὺ εὐχαρίστως ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ βίου μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ ποὺ μὲ τὴν ἐγκράτεια ἐμάραναν ὅλη τὴν ὄρεξη τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων. Γιατὶ μόνο σ' αὐτοὺς ὁ νοῦς, κινούμενος εὐρρωστα ἀπὸ τὴν ἀμεριμνησία, μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ἀρρήτως τὴ θεία χρηστότητα· γι' αὐτὸ τότε μεταδίδει τὴ δική του χαρὰ καὶ στὸ σῶμα⁴, κατὰ τὸ μέτρο τῆς προκοπῆς του, ἀγαλλιασμένος σὲ ἄπειρο βαθμὸ ἀπὸ τὴ γεμάτη ἀγάπη ἐξομολόγησῃ⁵. Γιατὶ λέγει ὁ Ψαλμωδός· «σ' αὐτὸν ἔλπισε ἡ καρδιά μου καὶ βοηθήθηκε καὶ ἀνανεώθηκε ἡ σὰρκα μου καὶ θὰ ἐξομολογηθῶ σ' αὐτὸν μὲ τὴ θέλησή μου»⁶. Γιατὶ ἡ χαρὰ πού, τότε πραγματικὰ γεννᾶται στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, εἶναι ἀπλάνευτη ἐνθύμηση τῆς ἄφθαρτης βιώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

Οἱ ἀγωνιζόμενοι πρέπει νὰ φυλάγουν τὴ διάνοιά τους πάντοτε ἀκυμάτιστη⁷, γιὰ νὰ διακρίνει ὁ νοῦς τοὺς λογισμοὺς ποὺ τὴ διατρέχουν· κι ἔτσι τοὺς καλοὺς βέβαια καὶ θεόπεμπτους νὰ τοὺς ἀποθέτει στὰ ταμεῖα τῆς μνήμης, ἐνῶ τοὺς διεστραμμένους καὶ δαιμονικοὺς νὰ τοὺς ἀπορρίπτει

6. Ψαλμ. 27,7.

7. Μόνο στὴ γαληνεμένη διάνοια μπορεῖ νὰ γίνεῖ διάκριση λογισμῶν.

σα γαληνιώσα μὲν ἄχρις αὐτοῦ αὐτῆς τοῦ βυθίου κινήματος ὑπὸ τῶν τοὺς ἰχθύας ἀγρευόντων καθορᾶται ὡς μηδὲν αὐτοὺς σχεδὸν λανθάνειν τότε τῶν τὰς ἐκεῖσε διαπορευομένων ζώων τρίβους· ὅτε δὲ ὑπὸ τῶν πνευμάτων ταράττεται, κρύπτει τῇ τῆς τα-
 5 ραχῆς στυγνότητι ἅπερ ἐν τῷ γέλωτι τῆς γαλήνης ὀρᾶσθαι φιλοτιμεῖται. Ὅθεν ἀργὴν οὖσαν τότε τὴν τέχνην ὀρῶμεν τοῖς τοὺς ἀλιευτικούς μηχανωμένοις δόλους· ὅπερ καὶ τὸν νοῦν πάντως συμβαίνει πάσχειν τὸν θεωρητικόν, ὅταν μάλιστα ἐξ ὀργῆς ἀδίκου ὁ βυθὸς τῆς ψυχῆς ταράττεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

10 Ὀλίγων ἐστὶ λίαν πάντα τὰ οἰκεῖα ἀκριβῶς ἐπιγινώσκειν πταίσματα καὶ ὧν οὐδεπώποτε ὁ νοῦς τῆς μνήμης ἐξαρπάζεται τοῦ Θεοῦ. Ὅν γὰρ τρόπον οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν οἱ σωματικοί, ὅταν μὲν ὑγιαίνωσι, πάντα ὀρᾶν ἄχρι καὶ τῶν διπταμένων κωνώπων ἢ ἐμπίδων τὸν ἀέρα δύνανται, ὅτε δὲ ὑπὸ θολώσεως
 15 ἢ ὑπὸ χυμάτων τινῶν σκεπάζονται, εἰ μὲν τι μέγα εἶη τῶν ἀπαντώντων αὐτοῖς, τοῦτο ἀμυδρῶς ὀρῶσι, τῶν δὲ μικρῶν οὐκ αἰσθάνονται τῇ αἰσθῆσει τῆς βλέψεως· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, εἰ μὲν τὴν ἐκ τῆς φιλοκοσμίας αὐτῇ συμβαίνουσαν πῆρωσιν τῇ προσοχῇ λεπτύνη, καὶ τὰ ἄγαν βραχέα αὐτῆς πταίσματα ὡς με-
 20 γάλα ἄγαν ἠγουμένη δάκρυον ἐπὶ δακρῦω ἐν πολλῇ εὐχαριστίᾳ ἀδιαλείπτως φέρει. «Δίκαιοι» γάρ, φησὶν, «ἐξομολήσονται τῷ

κάπου έξω από τις αποθήκες τῆς φύσεως. Πραγματικά ἡ θάλασσα, ὅταν γαληνεύει, διακρίνεται ἀπὸ τοὺς ψαράδες ὡς τὸ βυθὸ τῆς, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ξεφεύγει τότε κανένα ἀπὸ τὰ ζῶα ποὺ τριγυρίζουν στὰ περάσματά της· ὅταν ὁμως ταρασσεται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, κρύβει μὲ τὴ σκοτεινιά τῆς ταραχῆς ὅσα ἐπιτρέπει νὰ φαίνονται μὲ τὸ χαμόγελο τῆς γαλήνης. Ἔτσι τότε βλέπουμε ν' ἀχρηστεύεται ἡ τέχνη ἐκείνων ποὺ μηχανεύονται τὰ ἀλιευτικὰ δολῶματα. Αὐτὸ ὅπωςδήποτε παθαίνει κι ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ὅταν μάλιστα ὁ βυθὸς τῆς ψυχῆς ταρασσεται ἀπὸ ἄδικη ὀργή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

Πολλοὶ λίγοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ μποροῦν ν' ἀναγνωρίσουν ἀκριβῶς ὅλα τὰ πταίσματά τους καὶ ποὺ ὁ νοῦς τους ποτὲ δὲν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν ἐνθύμηση τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅπως οἱ σωματικοὶ μας ὀφθαλμοί, ὅταν εἶναι ὑγιεῖς μποροῦν νὰ βλέπουν τὰ πάντα, ἕως καὶ τὰ κουνούπια καὶ τὶς σκνίπες ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα, ὅταν ὁμως καλύπτονται ἀπὸ θολούρα ἢ ἀπὸ διάφορα ὑγρά, ἐὰν τότε παρουσιασθεῖ μπροστά τους κάτι μεγαλόσωμο τὸ βλέπουν ἀμυδρά, τὰ μικροσκοπικὰ ὁμως δὲν τὰ ἀντιλαμβάνονται μὲ τὴν αἴσθησι τῆς ὀράσεως, ἔτσι βλέπει καὶ ἡ ψυχὴ. Ἐὰν καταφέρει μὲ τὴν προσοχὴ νὰ ἐλαττώσει τὴν τύφλωσή της ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ φιλοκοσμία, τότε, θεωρώντας πολὺ μεγάλα τὰ πολὺ μικρὰ πταίσματά της, θὰ χύνει ἀσταμάτητα μὲ μεγάλη εὐχαρίστησι δάκρυ πάνω σὲ δάκρυ. Γιατί λέγει ὁ Ψαλμωδός, «οἱ δίκαιοι θὰ ἐξομολογοῦνται στὸ ὄνομά σου»⁸. Ἐὰν ὁμως ἐμμένει στὴν κο-

8. Ψαλμ. 139,14.

ὀνόματί σου». Ἐὰν δὲ τῇ τοῦ κόσμου ἐμμένῃ διαθέσει, εἰ μὲν τι φονικὸν ἢ πολλῆς ἄξιον τιμωρίας διαπράξοιτο, τούτου ἡρέμα αἰσθάνεται, τῶν δὲ ἄλλων πταισμάτων οὐδὲ ἐπισημῆνασθαι δύναται, ἀλλὰ καὶ ὡς κατορθώματα αὐτὰ πολλάκις ἡγεῖται· τινὰ δὲ διὸ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν θερμῶς λογοποιουμένη ἢ ἀθλία οὐκ αἰσχύνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

Νοῦν καθαρῖσαι μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστίν· ἐὰν γὰρ μὴ εἰσέλθῃ ὁ δυνατὸς καὶ σκυλεύσῃ τὸν ἄρπαγα, οὐδαμῶς τὸ λάφυρον ἐλευθερωθήσεται. Δεῖ οὖν διὰ πάντων πλέον δὲ τῇ
 10 εἰρήνῃ τῆς ψυχῆς ἀναπαύειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τὸν λύχον τῆς γνώσεως ἔχωμεν διὰ παντὸς παρ' ἑαυτοῖς φαίνοντα· ἐξαστράπτοντος γὰρ αὐτοῦ ἀπαύστως ἐν τοῖς ταμείοις τῆς ψυχῆς οὐ μόνον κατάδηλοι τῷ νοῖ αἱ πικραὶ ἐκεῖναι καὶ σκοτειναὶ τῶν δαιμόνων πᾶσαι γίνονται προσβολαί, ἀλλὰ καὶ ἐξασθενουσι
 15 λίαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐκείνου καὶ ἐνδόξου ἐλεγχόμεναι φωτός. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος λέγει· «τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε», ἀντὶ τοῦ μὴ κακοεργοῦντες ἢ κακολογιζόμενοι λυπεῖτε τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγαθότητα, ἵνα μὴ τῆς ὑπερμάχου ἐκείνης στερηθῆτε λαμπάδος. Οὐ γὰρ τὸ αἶδιον καὶ ζωοποιὸν σβέννυται, ἀλλ' ἡ
 20 ἐκείνου λύπη, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἀποστροφή, στυγνὸν καὶ ἀφεγγῆ τὸν νοῦν καταλιμπάνει τῆς γνώσεως.

9. Ματθ. 12,29 καὶ παράλληλα.

σμική διάθεση ἐφ' ὅσον διαπράξει κάποιο φονικὸ ἢ κάτι ἄξιο μεγάλης τιμωρίας, αὐτὸ τὸ ἀντιμετωπίζει μὲ ἡρεμία, τὰ ἄλλα ὅμως πταίσματα δὲν μπορεῖ οὔτε κἂν νὰ τὰ ἐπισημάνει, ἀλλὰ πολλὰς φορές θεωρεῖ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὡς κατορθώματα· γι' αὐτὸ ἡ ἀθλία δὲν αἰσχύνεται νὰ μιλάει γι' αὐτὰ μὲ θέρμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28

Ὁ καθαρισμὸς τοῦ νοῦ εἶναι ἔργο μόνο τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιατί, ἐὰν δὲν ὀρμήσει ὁ δυνατὸς καὶ δὲν ἀπογυμνώσει τὸν ἄρπαγα, δὲν θὰ ἐλευθερωθεῖ τὸ λάφυρο⁹. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναπαύουμε τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ ὅλα τὰ μέσα, πρὸ πάντων ὅμως μὲ τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἔχουμε μέσα μας τὸ λύχνο τῆς γνώσεως νὰ μᾶς φωτίζει διὰ παντός· γιατί, ὅταν αὐτὸς ἀπαστράπτει στὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς, ὄχι μόνο γίνονται φανερὰ στὸ νοῦ ὅλες ἐκεῖνες οἱ πικρὰ καὶ σκοτεινὰ προσβολὰς τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ ἐξασθενοῦν πολὺ ἐλεγχόμενες ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἅγιο καὶ ἐνδοξο φῶς. Γι' αὐτὸ ὁ ἀπόστολος λέγει· «μὴ σβήνετε τὸ Πνεῦμα»¹⁰ ἀντὶ νὰ λέγει, μὴ λυπεῖτε τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος κακοεργώντας ἢ κακολογιζόμενοι, γιὰ νὰ μὴ στερηθεῖτε τὴν ὑπέρμαχη ἐκείνη λαμπάδα. Γιατὶ δὲ σβήνει τὸ αἶδιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἡ λύπη του, δηλαδὴ ἡ ἀποστροφή του, ἐγκαταλείπει τὸ νοῦ σκοτεινιασμένο χωρὶς τὴ λάμψη τῆς γνώσεως.

10. Α' Θεσσ. 5,19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'

Μίαν, ὡς ἔφην, αἴσθησιν εἶναι φυσικὴν τῆς ψυχῆς, αἱ γὰρ πέντε ἅπαξ ταῖς τοῦ σώματος ἡμῶν διαφέρουσι χρεῖαις, τὸ ἅγιον ἡμᾶς καὶ φιλόανθρωπον Πνεῦμα διδάσκει τοῦ Θεοῦ. Συνδιδαιρεῖται δὲ αὐτὴ διὰ τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς προσγενόμενον ὄλι-
 5 σθον τῷ νοῖ ταῖς αὐτῆς τῆς ψυχῆς κινήσεσιν· διόπερ τὸ μὲν αὐτῆς τῷ ἔμπαθει συναπάγεται μέρει, ὅθεν τῶν τοῦ βίου καλῶν ἠδέως αἰσθανόμεθα· τὸ δὲ τῷ λογικῷ αὐτῆς καὶ νοερῷ πολλάκις συνήδεται κινήματι, ὅθεν πρὸς τὰ οὐράνια τρέχειν ὁ νοῦς ἡμῶν κάλλη, ὅτε σωφρονοῦμεν, ὀρέγεται. Ἐὰν οὖν εἰς ἕξιν ἔλ-
 10 θωμεν τοῦ καταφρονεῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καλῶν, δυνησόμεθα καὶ τὴν γεώδη τῆς ψυχῆς ὄρεξιν τῇ λογικῇ αὐτῆς συνάψαι διαθέσει, τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦτο οἰκονομούσης εἰς ἡμᾶς. Ἐὰν γὰρ μὴ ἢ αὐτοῦ θεότης ἐνεργητικῶς τὰ τῆς καρδίας ἡμῶν ταμιεῖα καταυγάσῃ, οὐκ ἂν δυνησώμεθα ἐν ἀδαι-
 15 ρέτῳ τῇ αἰσθήσει, τοῦτ' ἔστιν ἐν ὀλοκλήρῳ διαθέσει, γεύσασθαι τοῦ ἀγαθοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

Αἴσθησις ἔστι νοδὸς γεῦσις ἀκριβῆς τῶν διακρινομένων.
 Ὅν γὰρ τρόπον τῇ γευστικῇ ἡμῶν αἰσθήσει τοῦ σώματος τὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29

“Ὅπως εἶπα¹¹, τὸ ἅγιο καὶ φιλόανθρωπο Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μᾶς διδάσκει ὅτι μία εἶναι ἡ φυσικὴ αἴσθησις τῆς ψυχῆς, γιὰτὶ οἱ πέντε αἰσθήσεις διαφέρουν μόνο κατὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματός μας. Συνδιαιρεῖται ὅμως αὐτὴ μὲ τὶς κινήσεις τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς ἐξ αἰτίας τῆς ἀπὸ τὴν παρακοὴ γενομένης ὀλισθήσεως τοῦ νοῦ· γι’ αὐτὸ τὸ ἓνα στοιχεῖο τῆς¹² συμπαρασύρεται μὲ τὸ ἐμπαθὲς μέρος, ὅποτε αἰσθανόμεσθε εὐχάριστα τὰ καλὰ τοῦ βίου· τὸ ἄλλο μέρος ὅμως συνάπτετε πολὺ συχνὰ μὲ τὸ λογικὸ καὶ νοερὸ κίνημά της, ὅποτε ὁ νοῦς μας ποθεῖ, ὅταν σωφρονοῦμε, νὰ τρέχει πρὸς τὰ οὐράνια κάλλη. Ἐὰν λοιπὸν ἀποκτήσουμε τὴν ἐξῆς τῆς περιφρονήσεως τῶν καλῶν τοῦ κόσμου, θὰ μπορέσουμε νὰ συνάψουμε τὴ γεώδη ὄρεξιν τῆς ψυχῆς μὲ τὴ λογικὴ της, κάτι ποὺ οἰκονομεῖ γιὰ μᾶς ἡ κοινωρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατί, ἐὰν ἡ θεότητά του δὲν καταυγάσει ἀποτελεσματικὰ τὰ ταμεῖα τῆς καρδιάς μας, δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ γευθοῦμε τὸ ἀγαθὸ μὲ ἀδιαίρετη αἴσθησις, δηλαδὴ μὲ ὀλοκληρωμένη διάθεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30

Αἴσθησις τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἀκριβὴς γεύσις τῶν πραγμάτων ποὺ φαίνονται. Γιατί, ὅπως μὲ τὴ γευστικὴ αἴσθησις τοῦ

11. Στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 25.

12. Τὸ ἄλογο στοιχεῖο ποὺ συνάπτεται μὲ τὶς σωματικὲς ὀρέξεις.

καλὰ ἐκ τῶν φαύλων ἀπλανῶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑγιείας διακρί-
 νοντες τῶν χρηστῶν ὀρεγόμεθα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν, ὅταν
 εὐρώστως καὶ ἐν πολλῇ ἀμεριμνία κινεῖσθαι ἄρξοιτο, δύναται
 καὶ τῆς θείας παρακλήσεως πλουσίως αἰσθάνεσθαι καὶ ὑπὸ τῆς
 5 ἐναντίας μηδεπώποτε συναρπάζεσθαι. Ὡς γὰρ τὸ σῶμα τῶν γε-
 ωδῶν γεύομενον ἡδυσμάτων ἔχει τὴν πεῖραν τῆς αἰσθήσεως
 ἀπταιστον, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ὅτε ἐπάνω τοῦ τῆς σαρκὸς καυχᾶ-
 ται φρονήματος, δύναται γεύεσθαι τῆς παρακλήσεως ἀπλανῶς
 τοῦ ἀγίου Πνεύματος, «γεύσασθε» γάρ, φησὶν, «καὶ ἴδετε ὅτι
 10 χρηστὸς ὁ Κύριος», καὶ ἔχειν τὴν μνήμην τῆς γεύσεως διὰ τῆς
 ἐνεργείας τῆς ἀγάπης ἄληστον ἐν τῷ δοκιμάζειν ἀπταιστώως τὰ
 διαφέροντα κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον, «καὶ τοῦτο προσεύχομαι,
 ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώ-
 σει καὶ πάσῃ αἰσθήσει εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'

15 Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν ἄρξηται τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος αἰ-
 σθάνεσθαι παρακλήσεως, τότε καὶ ὁ Σατανᾶς ἐν ἡδυφανεῖ τινι
 αἰσθήσει ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ἡσυχίαις, ὅτε τις ὥσπερ εἰς ὕπνου
 τινὸς λεπτοτάτου ἔρχεται ροπήν, τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ. Ἐὰν οὖν
 εὐρεθῇ ἐν θερμῇ λίαν μνήμη κρατῶν ὁ νοῦς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον
 20 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ὥσπερ ὄπλω κέχρηται κατὰ τῆς ἀπάτης

σῶματός μας, διακρίνοντας ἀπλάνευτα σὲ καιρὸ ὑγείας τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ φαῦλα, προτιμοῦμε τὰ χρήσιμα, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μας, ὅταν ἀρχίσει νὰ κινεῖται μὲ εὐρωστία καὶ μὲ μεγάλη ἀμεριμνησία, μπορεῖ νὰ αισθάνεται πλούσια τὴ θεία παράκληση καὶ ποτὲ νὰ μὴ συναρπάζεται ἀπὸ τὴν ἀντίθετη. Γιατί, ὅπως τὸ σῶμα γευόμενο τὰ γεώδη ἠδύσματα ἔχει ἄπταιστη τὴν ἐμπειρία τῆς αἰσθήσεως, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ὅταν πετᾶ πάνω ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς σάρκας, μπορεῖ νὰ γεύεται ἀπλάνευτα τὴν παράκληση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιατί λέγει ὁ Ψαλμωδός, «νὰ γευθεῖτε καὶ δεῖτε ὅτι ὁ Κύριος εἶναι χρηστός»¹³, καὶ μπορεῖ νὰ διατηρεῖ τὴν ἐνθύμηση τῆς γεύσεως ἀλησμόνητη μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς ἀγάπης, ὅταν διακρίνει ἀπταιστως τὰ καλύτερα, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο ἀπόστολο ποὺ λέγει· «καὶ γι' αὐτὸ προσεύχομαι, γιὰ νὰ αὐξάνει συνέχεια ἢ ἀγάπη σας μὲ τὴν ἐπίγνωση καὶ μὲ κάθε ἀντίληψη, ὥστε νὰ διακρίνετε τὰ καλύτερα»¹⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31

Ὅταν ὁ νοῦς μας ἀρχίσει νὰ αισθάνεται τὴν παρηγορία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε καὶ ὁ Σατανᾶς μὲ κάποια ἠδυπαθὴ αἴσθηση στὶς νυκτερινὲς ἡσυχίες παρηγορεῖ τὴν ψυχὴ, μὲ τὸν κάποιος ἀρπάζει ἕναν ἐλαφρὸ ὕπνο. Ἐὰν λοιπὸν βρεθεῖ ὁ νοῦς νὰ κρατᾶ μὲ πολὺ θερμὴ μνήμη τὸ ἅγιο ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ¹⁵, καὶ χρησιμοποιοῦσιν σὰν ὄπλο τὸ ἅγιο καὶ

14. Φιλ. 1,9 ἐ.

15. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ βάση τῆς μονολόγιστης εὐχῆς «Κύριε Ἰησοῦ, ἐλέησόν με».

τῷ ἀγίῳ καὶ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ὀνόματι, ἀναχωρεῖ μὲν ὁ πλάνος τοῦ δόλου, εἰς πόλεμον δὲ λοιπὸν ἐνυπόστατον ἐξάπτεται τῆς ψυχῆς. Ὅθεν ἐπιγινώσκων ὁ νοῦς τὴν ἀπάτην ἀκριβῶς τοῦ πονηροῦ πλέον εἰς τὴν πεῖραν προκόπτει τῆς διακρίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΒ'

5 Ἡ ἀγαθὴ παράκλησις ἐγρηγορότος τοῦ σώματος γίνεται ἢ καὶ εἰς ὕπνου τινὸς μέλλοντος ἔρχεσθαι ἔμφασιν, ὅτε τις ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τῇ αὐτοῦ ὡσπερ κεκόλληται ἀγάπῃ· ἡ δὲ τῆς πλάνης εἰς λεπτὸν τινα ἀεὶ, ὡς εἶπον, ὕπνον ἐλθόντος τοῦ ἀγωνιστοῦ μετὰ μέσης μνήμης τοῦ Θεοῦ· ἡ μὲν γὰρ ὡς ἐκ Θεοῦ
10 οὔσα φανερώς τὰς ψυχὰς τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν ἐν ἐκχύσει πολλῇ τῆς ψυχῆς παρακαλεῖν πρὸς τὴν ἀγάπην θέλει· ἡ δέ, ἐπειδὴ ἐν ἀνέμῳ τινὶ πλάνης ριπίζει τὴν ψυχὴν εἴωθεν, κλέπτειν διὰ τοῦ ὕπνου τοῦ σώματος τὴν πεῖραν τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑγιαίνοντος νοῦ περι τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρεῖ. Ἐὰν οὖν
15 εὐρεθῇ ὁ νοῦς, ὡς εἶπον, μεμνημένος προσεχῶς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, σκορπίζει μὲν τὴν αὔραν ἐκείνην τὴν ἡδυφανῆ τοῦ ἐχθροῦ, χαίρων δὲ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ κινεῖται πόλεμον ὡς ὄπλον ἔχων δεύτερον μετὰ τὴν χάριν τὸ ἐκ τῆς πείρας καύχημα.

16. Στὸν ἐνυπόστατο αὐτὸν πόλεμο ψυχῆς καὶ Σατανᾶ ὄπλο τῆς πρώτης εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ.

ένδοξο ἐκεῖνο ὄνομα κατὰ τῆς ἀπάτης, ἀναχωρεῖ ὁ δολοπλά-
νος καὶ τότε ἐξάπτεται σὲ πραγματικὸ πόλεμο ἐναντίον τῆς
ψυχῆς¹⁶. Ἔτσι, διακρίνοντας ἀκριβῶς ὁ νοῦς τὴν ἀπάτη τοῦ
πονηροῦ, προκόπτει περισσότερο στὴν ἐμπειρία τῆς διακρί-
σεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32

Ἡ ἀγαθὴ παράκληση συμβαίνει ὅταν τὸ πνεῦμα εἶναι
ξύπνιο ἢ ὅταν δείχνει τὰ σημάδια ἐνὸς ὕπνου ποῦ πρόκειται
νὰ ἔλθει, σὲ κάποιον ἄνθρωπο ποῦ μὲ τὴ θερμὴ μνήμη τοῦ
Θεοῦ μοιάζει νὰ ἔχει κολληθεῖ στὴν ἀγάπη του. Ἡ παράκλη-
ση τῆς πλάνης γίνεται, ὅπως εἶπα¹⁷, ὅταν ὁ ἀγωνιστὴς ἔλθει
σ' ἓνα ἐλαφρὸ ὕπνο μὲ μεσαία μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη
παράκληση, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, θέλει νὰ παρα-
κινήσει φανερὰ τὶς ψυχὲς τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσέβειας
πρὸς τὴν ἀγάπη μέσα σὲ πλούσια διάχυση τῆς ψυχῆς· ἢ
ἄλλη, ἐπειδὴ ἔχει συνήθεια νὰ ριπίζει τὴν ψυχὴ μ' ἓνα ἄνεμο
πλάνης, ἐπιχειρεῖ διὰ τοῦ ὕπνου τοῦ σώματος νὰ ὑποκλέψει
τὴν πείρα τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑγιοῦς νοῦ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ
Θεοῦ. Ἄν λοιπόν, ὅπως εἶπα, βρεθεῖ ὁ νοῦς νὰ μνημονεύει
συνέχεια τὸν Κύριο Ἰησοῦ, σκορπίζει ἐκείνη τὴν ἡδυφανῆ
αὔρα τοῦ ἐχθροῦ καὶ μὲ χαρὰ κινεῖται στὸν πόλεμο ἐναντίον
του, ἔχοντας σὰν ὄπλο, δεύτερο μετὰ τὴ θεία χάρη, τὴν ἱκα-
νότητα ποῦ ἀπέκτησε ἀπὸ τὴν πείρα.

17. Στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'

Ἐὰν ἀναμφιβόλῳ καὶ ἀφαντάστῳ κινήσει ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐξάπτηται τοῦ Θεοῦ ἔλκουσα ὡσπερ καὶ τὸ σῶμα εἰς τὸ βάθος τῆς ἀγάπης ἐκείνης τῆς ἀρρήτου, ἢ ἐγρηγορότος ἢ ὄν εἶρηκα τρόπον εἰς ὕπνον ἐρχομένου τοῦ ὑπὸ τῆς ἀγίας χάρι-
 5 τος ἐνεργουμένου, μηδὲν ἄλλο τότε ὄλως ἐννοοῦσα ἢ τοῦτο μόνον εἰς ὅπερ κινεῖται, εἰδέναι δεῖ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἶναι τὴν ἐνέργειαν. Ἡδυνομένη γὰρ ὄλη ὑπ' ἐκείνης τῆς ἀφράστου γλυκύτητος οὐδὲν ἕτερον δύναται τότε ἐννοεῖν, ἐπειδὴ ἀνεन्दότῳ εὐφραίνεται χαρᾶ. Ἐὰν δὲ ἀμφιβολίαν ὄλως ἢ ρυπαράν τινα ἐν-
 10 νοιαν ὁ νοῦς ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι συλλάβῃ, εἰ καὶ τῷ ἀγίῳ κέχρηται ὀνόματι πρὸς ἄμυναν τοῦ κακοῦ καὶ οὐκ ἤδη πρὸς ἀγάπην μόνον τοῦ Θεοῦ, δεῖ νοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἀπατεῶνός ἐστιν ἐκείνη ἢ παράκλησις χαρᾶς ἐμφάσει· ἢ δὲ χαρὰ ἐκείνη ἀποιός ἐστι καὶ ἀδιάθετος ὄλη μοιχεύεσθαι θέλοντος τοῦ ἐχθροῦ τὴν ψυχὴν.
 15 Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν νοῦν τὴν πείραν τῆς ἑαυτοῦ αἰσθήσεως ἀκριβῶς καυχώμενον, τότε παρακλήσεσιν ἰσιν, ὡς ἔφην, χρηστοφανέσι προκαλεῖται τὴν ψυχὴν, ἵνα διαφορουμένης αὐτῆς ὑπὸ τῆς χαύνης ἐκείνης καὶ καθύγρου ἠδύτητος ἀγνώριστος αὐτῇ γένοιτο ἢ μίξις τοῦ δολίου. Ἐκ τούτου οὖν γνωσόμεθα τὸ Πνεῦμα τῆς

18. Βλ. ἀρχὴ προηγουμένου κεφαλαίου. Ἡ ἐνέργεια τῆς χάριτος προκαλεῖ μία γλυκεῖα ὑπνηλία, πού ἐπιτρέπει τὴ βίωση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33

Ἐὰν ἡ ψυχὴ ἐξάπτεται πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μὲ ἀταλάντευτη καὶ ἀφαντασίαστη κίνηση, σὲ σημεῖο νὰ συμπαρασύρει στὸ βάθος τῆς ἄρρητης ἐκείνης ἀγάπης καὶ τὸ σῶμα, εἴτε σὲ ὥρα ἐγρηγόρσεως ἢ ὅταν ἔρχεται κατὰ τὸν τρόπο πού εἶπα σὲ ὕπνο αὐτὸς πού ἐνεργεῖται ἀπὸ τὴν ἀγία χάρη¹⁸, ὁπότε δὲ σκέπτεται τίποτε ἀπολύτως παρὰ μόνο τοῦτο πρὸς τὸ ὁποῖο κινεῖται, πρέπει νὰ γνωρίζει ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Πραγματικά, ἡδυνόμενη ὀλόκληρη ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἄφραστη γλυκύτητα, δὲν μπορεῖ τότε νὰ σκέπτεται τίποτε ἄλλο, ἐπειδὴ εὐφραίνεται ἀπὸ ἀνένδοτη χαρά. Ἐὰν ὅμως κατὰ τὴν ἐνέργεια συλλάβει ὁ νοῦς ἀμφιβολία ἢ κάποια ρυπαρὴ ἔννοια, κι ἂν ἀκόμη χρησιμοποιοῦναι τὸ ἅγιο ὄνομα¹⁹ γιὰ τὴν ἀπόκρουση τοῦ κακοῦ καὶ ὄχι πιά γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μόνο, πρέπει νὰ καταλάβει ὅτι ἡ παράκληση εἶναι τοῦ ἀπατεώνα μὲ τὸ παρουσιαστικὸ τῆς χαρᾶς· ἐκείνη δὲ ἡ χαρὰ εἶναι χωρὶς ποιότητα καὶ διάθεση, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς θέλει νὰ μοιχεύσει ὀλόκληρη τὴν ψυχὴ. Ὅταν ὅμως διαπιστώσει μὲ ὅ,τι ὁ νοῦς καυχᾶται ἐπίμονα γιὰ τὴν ἐμπειρία τῆς αἰσθήσεώς του, τότε, ὅπως εἶπα, προσκαλεῖ τὴν ψυχὴ μὲ χρηστοφανεῖς παρακλήσεις, ὥστε αὐτῇ, ἀφοῦ διασπασθεῖ ἀπὸ ἐκείνη τὴ φαύλη καὶ νερούλη ἡδύτητα, νὰ μὴ ἀντιληφθεῖ τὴν μίξη τῆς μὲ τὸν Δόλιο²⁰. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο

19. Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς Χριστός.

20. Ἡ μίξη τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Δόλιο εἶναι αὐτὸ πού λέγει παραπάνω «μοιχεύεσθαι».

ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ἀδύνατον μέντοι ἢ τῆς
 θείας χρηστότητος ἐν αἰσθήσει γεύσασθαι τινα ἢ τῆς τῶν δαιμό-
 νων πικρίας αἰσθητῶς πειρασθῆναι, εἰ μὴ τις ἑαυτὸν πληροφο-
 ρήση τὴν μὲν χάριν εἰς τὸ βάθος τοῦ νοῦ κατεσκηνωκέσαι, τὰ δὲ
 5 πονηρὰ πνεύματα περὶ τὰ μέλη τῆς καρδίας ἐνδιατρίβειν· ὅπερ
 οὐδέποτε θέλουσι παρὰ ἀνθρώποις πιστευθῆναι οἱ δαίμονες, ἵνα
 μὴ ὁ νοῦς τοῦτο εἰδῶς ἀκριβῶς τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν
 ὀπλίζηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'

Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἢ φυσικὴ καὶ ἄλλη ἢ ἐκ
 10 τοῦ ἀγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγινομένη. Ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς
 ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμέτρως κινεῖται θελήσεως· διόπερ
 καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἡνίκα μὴ βία κρα-
 τῶμεν τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, διαρπάζεται. Ἡ δὲ τοσοῦτον
 ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥστε πάντα τὰ
 15 τῆς ψυχῆς τότε μέρη τῇ τοῦ θείου πόθου ἀλαλήτως ἐγκολλᾶ-
 σθαι χρηστότητι ἐν ἀπείρῳ τινὶ ἀπλότητι διαθέσεως. Ἐγκύμων
 γὰρ ὡσπερ ὁ νοῦς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινόμε-
 νος πηγὴν τινα ἀγάπης ἀναβλύζει καὶ χαρᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'

Ὡσπερ ἡ θάλασσα τῷ ἐπιχειομένῳ αὐτῇ ἐλαίῳ, ὅταν τα-

νά γευθεῖ κανεῖς ἐμπειρικὰ τὴ θεία χρηστότητα, ἢ νά δοκιμάσει αἰσθητὰ τὴν πικρία τῶν δαιμόνων, ἐὰν δὲν συνειδητοποιήσει ἀπὸ τὴ μία ὅτι ἡ χάρη ἔχει κατασκηνώσει στὸ βάθος τοῦ νοῦ²¹, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅτι τὰ πονηρὰ πνεύματα παραμένουν γύρω ἀπὸ τὰ μέλη τῆς καρδιάς. Αὐτὸ ὅμως δὲ θέλουν ποτὲ οἱ δαίμονες νά τὸ συνειδητοποιήσουν οἱ ἄνθρωποι, γιὰ νά μὴν ὀπλίζεται ὁ νοῦς τους, γνωρίζοντας ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ πράγμα, μὲ τὴν ἐνθύμηση τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34

Ἡ ἄλλη εἶναι ἡ φυσικὴ ἀγάπη τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλη ἐκείνη ποὺ γεννᾶται σ' αὐτὴ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα²². Ἡ πρώτη κινεῖται ἀπὸ τὴ θέλησή μας σύμμετρα, ὅποτε θέλουμε· γι' αὐτὸ καὶ διαρπάζεται εὐκολὰ ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ὅταν δὲν κυριαρχοῦμε δυνατὰ τὴν προαίρεσή μας. Ἡ ἄλλη ὅμως τόσο πολὺ καίει τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὥστε τότε ὅλα τὰ μέρη τῆς νά προσκολλοῦνται ἀπὸ χρηστότητα σιωπηρὰ στὸ θεῖο πόθο, μὲ ἄπειρη ἀπλότητα διαθέσεως. Γιατὶ τότε ὁ νοῦς, σὰ νά κυοφορεῖ τὴν πνευματικὴ ἐνέργεια, ἀναβλύζει πηγὴ ἀγάπης καὶ χαρᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35

Ἡ ὅπως ἡ ταραγμένη θάλασσα μὲ τὸ λάδι ποὺ χύνεται

21. Βλ. Ἰω. 1,14, «καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν».

22. Ἐδῶ διακρίνονται δύο ἀγάπες τῆς ψυχῆς· ἡ φυσικὴ, ποὺ εἶναι εὐμετάβλητη, κι αὐτὴ ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἡ πνευματικὴ.

ράττηται, φύσιν ἔχει τοῦ εἶκειν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ πιότητος νικωμένης τῆς ζάλης, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ὅταν ὑπὸ τῆς χρηστότητος πιαίνεται τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡδέως γαληνιᾷ. Χαίρουσα γὰρ ἠττάται κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον, «πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι
 5 ἡ ψυχὴ μου», τῇ ἐπισκιαζούσῃ αὐτῇ ἐκείνῃ ἀπαθεῖ καὶ ἀρρήτῳ χρηστότητι. Διὰ τοῦτο οὖν κἂν ὅποσοι τότε παροξυσμοὶ ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐπιτηδεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, ἀόργητός τε διαμένει καὶ πάσης ἔμπλεως χαρᾶς. Εἰς ὅπερ τις ἔρχεται, ἐμμένει, εἰ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπαύστως καθηδύνει.
 10 Τοῖς γὰρ ἀγωνιζομένοις εἶδός τι φέρει ἀγνισμοῦ ὁ φόβος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· «ὁ γὰρ φόβος Κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ'

Μηδεὶς ἀκούων αἰσθησιν νοὸς ὁρατῶς αὐτῷ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ὀφθῆναι ἐλπίζετω. Αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ φαμεν, ὅταν
 15 καθαρεὺῃ τὴν ψυχὴν, ἐν ἀρρήτῳ τινὶ γεύσει τῆς θείας παρακλήσεως, οὐ φαίνεσθαι δὲ αὐτῇ τι τῶν ἀοράτων, ἐπειδὴ νῦν διὰ πίστεως καὶ οὐ διὰ εἶδους, ὡς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, περιπατοῦμεν. Ἐὰν οὖν ὀφθῆ τινὶ τῶν ἀγωνιζομένων ἢ φῶς ἢ σχῆμά τι πυροειδές, μηδαμῶς καταδεξάσθω τὸ τοιοῦτον δρᾶμα. Ἀπά-

σ' αὐτὴν ἀπὸ τῆ φύση τῆς ὑποχωρεῖ, γιατί ἀπὸ τὴν παχύτητά του νικιέται ἡ τρικυμία, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μας, εὐχαρίστως γαληνεύει ὅταν ποτίζεται ἀπὸ τὴ χρηστότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατί ἡ ψυχὴ νικιέται χαρούμενα, κατὰ τὸν ἅγιο Ψαλμωδὸ ποῦ λέγει, «ἀλλὰ ὑποτάξου στὸ Θεό, ψυχὴ μου»²³, ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀπαθὴ καὶ ἄρρητη χρηστότητα ποῦ τὴν ἐπισκιάζει. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, κι ἂν ἀκόμη τότε κατασκευάζονται πολλοὶ παροξυσμοὶ ἀπὸ τοὺς δαίμονες ἐναντίον τῆς ψυχῆς, αὐτὴ παραμένει ἀόργητη καὶ γεμάτη κάθε χαρά. Ὁ καθένας σὲ ὅποιο μέρος ἔρχεται, παραμένει, ἂν γλυκαίνει τὴν ψυχὴ του ἀκατάπαυστα μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Γιατί ὁ φόβος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ σὲ ὅσους ἀγωνίζονται φέρει ἓνα εἶδος ἐξαγνισμού, ὅπως λέγει ὁ Ψαλμωδός, «ὁ φόβος τοῦ Κυρίου παραμένει ἀγνὸς στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων»²⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36

Κανεῖς νὰ μὴ ἐλπίζει νὰ δεῖ ὁρατῶς τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν αἴσθηση τοῦ νοῦ. Γιατί λέμε ὅτι αἰσθάνεται βέβαια, ὅταν ἔχει καθαρὴ ψυχὴ, τὴ θεία παράκληση μὲ ἄρρητη γεύση, ἀλλὰ δὲ φαίνεται σ' αὐτὴ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀόρατα, «ἐπειδὴ», ὅπως λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, «τώρα περιπατοῦμε μὲ τὴν πίστη καὶ ὄχι μὲ τὸ εἶδος»²⁵. Ἐὰν λοιπὸν φανεῖ σὲ κάποιον ἀγωνιστὴ ἓνα φῶς ἢ σχῆμα πυροειδές²⁶, νὰ μὴ δεχθεῖ καθόλου αὐτὸ τὸ ὄραμα· γιατί εἶναι φανερὴ ἀπάτη τοῦ

24. Ψαλμ. 18,10.

25. Β' Κορ. 5,7.

26. Τέτοιου εἶδους ὄραματα προωθοῦσαν οἱ Μασσαλιανοί.

τη γάρ ἐστι φανερά τοῦ ἐχθροῦ· ὅπερ πολλοὶ παθόντες ἐξ ἀγνοίας ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας. Ἡμεῖς δὲ ἴσμεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐνδημοῦμεν ἐν τῷ φθαρτῷ τούτῳ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν ὁρατῶς ἢ αὐτὸν ἢ τι τῶν 5 ἐπουρανίων αὐτοῦ θαυμάτων ὁρᾶν οὐ δυνάμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'

Οἱ ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ ἐμφαινόμενοι τῇ ψυχῇ ὄνειροι ὑγιαινούσης ψυχῆς πῶς εἰσιν ἀπλανεῖς κατήγοροι. Διόπερ οὔτε ἀπὸ ἐτέρου σχήματος εἰς ἕτερόν τι σχῆμα μεταβάλλονται, οὔτε μὴν πτοοῦσι τὴν αἴσθησιν οὔτε γελῶσιν ἢ στυγνάζουσιν ἀθρώ- 10 ως· ἀλλὰ μετὰ πάσης ἐπιεικείας τῇ ψυχῇ προσεγγίζουσι πνευματικῆς αὐτὴν καταγεμίζοντες θυμηδίας. Ὅθεν καὶ μετὰ τὸ διυπνισθῆναι τὸ σῶμα πολλῶ τῷ πόθῳ ζητεῖ ἢ ψυχὴ τὴν χαρὰν τοῦ ὄνειρου. Αἱ δὲ τῶν δαιμόνων φαντασίαι διὰ πάντων ἐναντίως ἔχουσιν· οὔτε γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ μένουσι σχήματι οὔτε μορ- 15 φὴν ἐπὶ πολὺ ἀτάραχον ἐπιδείκνυνται· ὁ γὰρ ἐκ προαιρέσεως μὲν οὐκ ἔχουσιν, ἐκ δὲ τῆς οἰκείας κιχρῶνται μόνον πλάνης, ἀρκεῖν αὐτοῖς ἐπὶ πλεῖστον οὐ δύναται. Ἀλλὰ καὶ μεγάλα λέγουσι καὶ ἀπειλοῦσι δὲ πλεῖστα εἰς στρατιωτῶν εἶδος ἑαυτοὺς πολλακίς σχηματίζοντες· ποτὲ δὲ καὶ προσψάλλουσι μετὰ κραυγῆς τῇ 20 ψυχῇ. Ὅθεν ἐπιγινώσκων αὐτοὺς ὁ νοῦς, ὅτε καθαρεύει, πεφαντασμένως διυπνίζει τὸ σῶμα· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χαίρει ὡς τὸν

ἐχθροῦ· πράγμα πού πολλοὶ ἀπὸ ἄγνοια ἔπαθαν καὶ ἐκτράπηκαν ἀπὸ τὴν ὁδὸ τῆς ἀλήθειας. Ἐμεῖς ὅμως γνωρίζουμε ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐνδημοῦμε σὲ τοῦτο τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἐκδημοῦμε ἀπὸ τὸ Θεό²⁷, δηλαδή δὲν μπορούμε νὰ βλέπουμε ὀρατὰ οὔτε τὸν ἴδιο, οὔτε κάποιο ἀπὸ τὰ ἐπουράνια θαύματά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37

Τὰ ὄνειρα πού παρουσιάζονται στὴν ψυχὴ μὲ ἀγάπη Θεοῦ, εἶναι ἀπλάνευτες ἐνδείξεις ὅτι ἡ ψυχὴ ὑγιαίνει. Γι' αὐτὸ οὔτε μεταβάλλονται ἀπὸ τὸ ἓνα σχῆμα στὸ ἄλλο, οὔτε ὅμως πτοοῦν τὴν αἴσθησι, οὔτε γελοῦν, οὔτε ἀγριεύουν ἀπότομα· ἀλλὰ προσεγγίζουν τὴν ψυχὴ μὲ πολλὴ ἐπιείκεια, γεμίζοντάς τὴν μὲ πνευματικὴ εὐθυμία. Ἔτσι καὶ μετὰ τὸ ξύπνημα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ἀποζητᾷ μὲ μεγάλο πόθο τὴ χαρὰ τοῦ ὄνειρου²⁸. Οἱ φαντασίαι ὅμως τῶν δαιμόνων εἶναι καθ' ὅλα τὸ ἀντίθετο· γιατί οὔτε στὸ ἴδιο σχῆμα παραμένουν οὔτε μορφὴ ἀτάραχη ἐπιδεικνύουν. Γιατί αὐτὸ πού δὲν τὸ ἔχουν ἀπὸ προαίρεση ἀλλὰ τὸ παίρνουν μόνο ἀπὸ τὴ δική τους πλάνη, δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἀρκέσει γιὰ πολὺ. Ἀλλὰ καὶ λέγουν μεγάλα καὶ ἀπειλοῦν πολλὰ πράγματα συσπειρωμένοι πολλὰς φορὲς σὲ στρατιωτικοὺς σχηματισμούς²⁹. Πότε πότε μάλιστα ψάλλουν στὴν ψυχὴ μὲ κραυγὴ. Ἔτσι ὁ νοῦς ἀναγνωρίζοντάς τοὺς, ὅταν εἶναι καθαρὸς, ξυπνίζει μὲ φαντασία τὸ σῶμα· μερικὲς φορὲς μάλιστα χαίρεται, ἐπειδὴ μπόρεσε ν' ἀναγνωρίσει τὸ δόλο τοὺς. Γι' αὐτὸ ἐλέγχοντάς

28. Τὰ θεῖα ὄνειρα εἶναι ἡμερα καὶ γλυκά.

29. Ἔτσι ἐμφανίζονται στὸν Μέγα Ἀντώνιο, *Bios* PG 26,857 ἔ.

δόλον αὐτῶν ἐπιγνῶναι δυνηθεῖς. Διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ὄνειρῳ πλειστάκις ἐλέγχων αὐτοὺς εἰς ὄργην αὐτοῦς μεγάλην κινεῖ. Πλὴν ἔστιν ὅτε καὶ τὰ χρηστὰ ἐνύπνια χαρὰν μὲν οὐ φέρουσι τῇ ψυχῇ, λύπην δὲ αὐτῇ ἡδεῖαν ἐμποιοῦσι καὶ ἀνάλητον δάκρυον.
 5 Τοῦτο δὲ γίνεται ἐπὶ τῶν εἰς πολλὴν ταπεινοφροσύνην προκοπτόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'

Εἰρήκαμεν μὲν ἡμεῖς, ὡς παρὰ τῶν ἐν πείρᾳ γεγονότων ἠκούσαμεν, καλῶν τε καὶ φαῦλων ὄνειρων διάκρισιν· ἀρκεῖτω δὲ ἡμῖν πρὸς ἀρετὴν μεγάλην τὸ μηδεμιᾶ ὄλως πείθεσθαι φαν-
 10 τασίᾳ. Οἱ γὰρ ὄνειροι οὐδὲν ἕτερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν εἰσιν, ἀλλ' ἢ εἰδῶλα λογισμῶν πλανωμένων ἢ πάλιν, ὡς ἔφην, δαιμόνων ἐμπαίγματα. Ὅποτε κἂν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος καταπεμφθῇ ἡμῖν ὄραμα πῶποτε καὶ μὴ αὐτὸ καταδεξώμεθα, οὐκ ἂν ἡμῖν ὁ πολυπόθητος ἡμῶν Κύριος Ἰησοῦς ὀργισθῇ διὰ τοῦτο·
 15 οἶδε γὰρ ὅτι διὰ τοὺς δόλους τῶν δαιμόνων ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμεθα. Ἡ μὲν γὰρ προειρημένη διάκρισις ἀκριβῆς ἐστίν, συμβαίνει δέ, ἐκ συναρπαγῆς τινος ἀνεπαισθήτου ρυπωθεῖσαν τὴν ψυχὴν, οὐ-περ ἐκτὸς οὐδεὶς, ὡς οἶμαι, εὐρίσκεται, ἀπολέσαι τὸ ἴχνος τῆς ἀκριβοῦς διαγνώσεως καὶ πιστεῦσαι ὡς καλοῖς τοῖς μὴ καλοῖς.

30. Ὁ Διάδοχος εἶναι κύριος εἰσηγητῆς τῆς θεολογίας τῶν δακρύων.

τους πολλές φορές τούς προκαλεί μεγάλη ὀργή καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ ὄνειρο. Ὅμως καὶ τὰ εὐχάριστα ὄνειρα μερικὲς φορές δὲν φέρουν χαρὰ στὴν ψυχὴ, τῆς προκαλοῦν ὅμως εὐχάριστη λύπη καὶ ἀνάληγτο δάκρυ³⁰. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει στὴν περίπτωση ἐκείνων ποὺ προκόπτουν πολὺ στὴν ταπεινοφροσύνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38

Ἔχουμε πεῖ, ἐπειδὴ ἀκούσαμε τούς πολὺ ἔμπειρους ὀδηγούς³¹, ὅτι ὑπάρχει διάκριση μεταξὺ τῶν καλῶν καὶ τῶν ἄσχημων ὁνείρων· ἐμεῖς πάντως εἶναι ἀρκετὸ νὰ μὴ πειθόμαστε καθόλου σὲ καμμιά φαντασία γιὰ νὰ προκόψουμε στὴν ἀρετὴ. Γιατὶ τὰ ὄνειρα τὶς περισσότερες φορές δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ εἰδῶλα παραπλανημένων λογισμῶν ἢ πάλι, ὅπως εἶπα, παιγνίδια δαιμόνων. Ὅποτε μᾶς σταλθεῖ καμμιά φορὰ ὄνειρο ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν τὸ καταδεχθοῦμε, δὲν θὰ ὀργισθεῖ ἐναντίον μας γι' αὐτὸ ὁ πολυπόθητός μας Κύριος Ἰησοῦς, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι φθάνουμε στὴν ἄρνησή του ἐξ αἰτίας τῶν δόλων τῶν δαιμόνων. Γιατὶ εἶναι βέβαια ἀκριβῆς ἡ προαναφερόμενη διάκριση, συμβαίνει ὅμως στὴν ψυχὴ, ὅταν μὴ μανθεῖ ἀπὸ κάποια ἀνεπαίσθητη ἐξαπάτηση –πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο, ὅπως νομίζω, κανεὶς δὲν ἐξαιρεῖται– νὰ χάσει τὸ δείκτη τῆς ἀκριβοῦς διαγνώσεως καὶ νὰ πιστεύσει ὡς καλὰ τὰ μὴ καλὰ³².

31. Ἀναφέρεται σὲ προηγουμένους ἀσκητικούς, ἴσως στὸν Εὐάγριο.

32. Ἐδῶ φυσικὰ ἐννοοῦνται τὰ ὄνειρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'

Ἦτω πρὸς ὑπόδειγμα ἡμῖν τοῦ πράγματος δοῦλος ὑπὸ δεσπότητος νύκτωρ καὶ μετὰ πολλὴν ἀποδημίαν πρὸ τῶν περιβόλων τῆς οἰκίας καλούμενος, ὧτινι τὴν ἀνοιξιν τῶν θυρῶν δι' ὄλου ὁ οἰκέτης ἠρνήσατο· ἐδεδίει γὰρ μὴ ὁμοιότης αὐτὸν φωνῆς 5 συναρπάσασα προδότην παρασκευάσῃ γενέσθαι ὧνπερ παρ' αὐτοῦ πεπίστευτο πραγμάτων. Ἔτινι οὐ μόνον οὐκ ὠργίσθη ἡμέρας γενομένης ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπαίνων αὐτὸν ἠξίωσεν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ δεσπότητος φωνὴν πλάνην εἶναι ἐνόμισεν μὴ θέλων τι τῶν αὐτοῦ ἀπολέσαι χρημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'

10 Ὅτι ὁ νοῦς, ὅταν ἄρξηται πυκνῶς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐνεργεῖσθαι, διαφανῆς τις ὄλος γίνεται, ὥστε τὸ ἑαυτοῦ φῶς αὐτὸν πλουσίως ὀρᾶν, οὐ δεῖ ἀμφιβάλλειν. Τοῦτο γὰρ λόγος γίνεσθαι, ὅταν ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς κατακυριεύσῃ τῶν παθῶν. Ὅτι δὲ πᾶν τὸ ἐν σχῆματι αὐτῷ φαινόμενον, εἴτε ὡς φῶς, εἴτε ὡς 15 πῦρ, ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεται, ὁ θεσπέσιος ἡμᾶς Παῦλος σαφῶς διδάσκει, εἰς ἄγγελον αὐτὸν φωτὸς λέγων μετα-

33. Ἡ παραβολὴ εἶναι τοῦ Διαδόχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39

Ἄς μᾶς εἶναι ὑπόδειγμα³³ γι' αὐτὸ ὁ δοῦλος ποὺ καλεῖται ἀπὸ τὸν οἰκοδεσπότη τῆ νύχτα μπροστὰ στὸν περίβολο τῆς οἰκίας μετὰ ἀπὸ μεγάλη ἀποδημία. Ὁ δοῦλος ἀρνήθηκε ἐντελῶς νὰ τοῦ ἀνοίξει τὶς θύρες, γιὰτὶ φοβόταν μήπως ἡ ὁμοιότητα τῆς φωνῆς, παρασύροντάς τον, τὸν κάνει νὰ γίνεῖ προδότης τῶν πραγμάτων ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε αὐτός. Ὁ κύριος ὄχι μόνο δὲν ὀργίσθηκε ἐναντίον του, ὅταν ξημέρωσε, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀξίωσε πολλοὺς ἐπαίνους, γιὰτὶ, μὴ θέλοντας νὰ χάσει τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματά του, νόμισε ὅτι εἶναι πλαστὴ ἢ φωνὴ τοῦ οἰκοδεσπότη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40

Δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλουμε ὅτι ὁ νοῦς, ὅταν ἀρχίσει νὰ ἐνεργοποιεῖται πυκνῶς ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, γίνεται ὀλόκληρος διάφανος, ὥστε νὰ βλέπει πλούσια τὸ δικό του φῶς³⁴. Τοῦτο ὁμως λέγεται ὅτι γίνεται, ὅταν ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς κυριαρχήσει στὰ πάθη. Ὁ θεσπέσιος Παῦλος μᾶς διδάσκει σαφῶς ὅτι κάθε τι ποὺ παρουσιάζεται στὸ νοῦ μέ σχῆμα, εἴτε ὡς φῶς, εἴτε ὡς πῦρ, προέρχεται ἀπὸ τὴν κακοτεχνία τοῦ ἐχθροῦ, λέγοντας ὅτι αὐτὸς μετασχηματίζεται σὲ ἄγγελο

34. Αὐτὴ ἡ πτυχή τῆς θεολογίας τοῦ φωτός ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Συμεῶν τὸ Νέο Θεολόγο καὶ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ. Ὁ φωτισμένος νοῦς εἶναι διάφανος· κι ἔτσι βλέπει τὸ δικό του φῶς, σὰν φῶς ποὺ γίνεται.

σχηματίζεσθαι. Οὐ δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινὰ τὸν ἀσκητικὸν μετιέναι βίον, ἵνα μὴ ὁ Σατανᾶς ἔτοιμον εὖρη τὴν ψυχὴν ἐντεῦθεν εἰς συναρπαγὴν, ἀλλ' ἵνα φθάσωμεν μόνον ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ καρδίας ἀγαπῆσαι τὸν Θεόν, ὅπερ ἐστὶν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ. Ὁ γὰρ εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς χάριτος ἐνεργούμενος τοῦ Θεοῦ ἀποδημεῖ τοῦ κόσμου, κἂν ἐν τῷ κόσμῳ παρῆ.

ΑΠΟΤΑΓΗ ΚΑΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'

Ἡ ὑπακοὴ πρῶτον ἐν πάσαις ταῖς εἰσαγωγοῖς ἀρεταῖς ὑπάρχειν ἔγνωσται καλόν· ἀθετεῖ γὰρ τέως τὴν οἴησιν, τίκτει δὲ 10 ἡμῖν τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὅθεν καὶ θύρα γίνεται τοῖς αὐτῆς ἀνεχομένοις ἠδέως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Ταύτην ἀθετήσας ὁ Ἄδὰμ εἰς τὸν βύθιον ἀπωλίσθησεν τάρταρον· ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Κύριος τῷ τῆς οἰκονομίας λόγῳ ἄχρι σταυροῦ καὶ θανάτου ὑπήκουσε τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ καὶ ταῦτα ἐν οὐδενὶ ὦν ἡττων τῆς αὐ- 15 τοῦ μεγαλωσύνης, ἵνα τὸ τῆς ἀνθρωπείας παρακοῆς ἔγκλημα διὰ τῆς αὐτοῦ ἐκλύσας ὑπακοῆς εἰς τὴν μακαρίαν καὶ διαιωνί-

φωτός³⁵. Δεν πρέπει λοιπόν να διάγει κανείς τὸν ἀσκητικὸ βίο μ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, γὰρ νὰ μὴ βρεῖ ὁ Σατανᾶς ἔτοιμη τὴν ψυχὴ γιὰ ἄρπαγὴ ἐξ αἰτίας τῆς, ἀλλὰ γὰρ νὰ φθάσουμε νὰ ἀγαπήσουμε μόνο τὸ Θεὸ μὲ κάθε αἴσθησι καὶ πεποίθησι τῆς καρδιάς, πράγμα ποὺ σημαίνει μὲ ὅλη τὴν καρδιά, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ μὲ ὅλη τὴ διάνοια³⁶. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργοποιεῖται γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, ἀποδημεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον κι ἂν ἀκόμη βρίσκεται στὸν κόσμον.

ΑΠΟΤΑΓΗ ΚΑΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41

Ἄνάμεσα σ' ὅλες τὶς εἰσαγωγικὲς ἀρετὲς ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ ὑπακοὴ εἶναι τὸ πρῶτο καλὸ· γιὰτὶ ἐξαφανίζει τὴν ὑπεροψία καὶ γεννᾷ μέσα μας τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτὸ γίνεται θύρα στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γι' αὐτοὺς ποὺ τὴ δέχονται εὐχάριστα. Αὐτὴν παραβίασε ὁ Ἄδὰμ καὶ γκρεμίστηκε στὸ βυθὸ τοῦ Ταρτάρου· αὐτὴν ἀγάπησε ὁ Κύριος, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς οἰκονομίας, μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ ὑπάκουσε στὸν Πατέρα του, καὶ μάλιστα ἐνῶ δὲν ἦταν σὲ τίποτα κατώτερος τοῦ μεγαλείου του, γὰρ νὰ ἐπαναφέρει στὴ μακάρια καὶ αἰώνια ζωὴ ἐκείνους ποὺ ἐξῆσαν μὲ ὑπακοή, ἀφοῦ μὲ τὴν ὑπακοὴ του ἐξαφανίσει τὴν κατηγορία γιὰ

36. Λουκᾶ 10,27.

ζουσαν τοὺς ἐν ὑπακοῇ ζήσαντας ἐπαναγάγοι ζωὴν. Πρῶτον οὖν τούτου ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοὺς πρὸς τὴν οἴησιν τοῦ διαβόλου ἀναδεχομένους πάλην· δείξει γὰρ ἡμῖν αὕτη προϊούσι πάσας ἀπλανῶς τὰς τρίβους τῶν ἀρετῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'

5 Ἡ ἐγκράτεια κοινόν ἐστὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐπώνυμον· δεῖ οὖν τὸν ἐγκρατευόμενον πάντα ἐγκρατεύεσθαι. Ὡσπερ γὰρ ἀνθρώπου οἶονδήποτε τῶν λεπτοτάτων ἀφαιρεθὲν μελῶν τὸ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου, κἂν βραχὺ ᾗ τὸ λεῖπον τοῦ σχήματος, ἄμορφον ἀπεργάζεται, οὕτω καὶ ὁ μιᾶς παραμελῶν ἀρετῆς, ὅλην, ὡς
10 οὐκ οἶδεν, τὴν τῆς ἐγκρατείας ἀφανίζει εὐπρέπειαν. Ἐχρῆν οὖν μὴ μόνον τὰς σωματικὰς φιλοπονεῖν ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς τὸν ἔνδον ἡμῶν ἀνθρωπον καθαίρειν δυναμένας. Ποῖον γὰρ ὄφελος ἔσται τῷ τὸ σῶμα παρθένον τηρήσαντι, εἰ τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ τῆς παρακοῆς μεμοίχευται δαίμονος; ἢ πῶς στεφανωθήσεται ὁ
15 γαστριμαργίας μὲν καὶ πάσης σωματικῆς ἐπιθυμίας φεισάμενος, οἰήσεως δὲ καὶ φιλοδοξίας μὴ ἐπιμελησάμενος μήτε βραχείας ἀνεχόμενος θλίψεως, τῆς τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης μελλούσης ἀντισταθμίζειν πλάστιγγος τοῖς τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης ἐν πνεύματι διαπραξαμένοις ταπεινώσεως;

1. Ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ χωρίου Φιλ. 2,6-8.

τὴν ἀνθρώπινη παρακαοή¹. Πρῶτα λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἀρετὴ πρέπει νὰ φροντίζουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀναλαμβάνουν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ὑπερηφάνειας τοῦ διαβόλου· γιατί αὐτὴ θὰ μᾶς ὑποδείξει νὰ βαδίζουμε ἀπλάνευτα ὅλους τοὺς δρόμους τῶν ἀρετῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42

Ἡ ἐγκράτεια εἶναι κοινὸ ἐπώνυμο² ὅλων τῶν ἀρετῶν· πρέπει λοιπὸν ὁ ἐγκρατευόμενος νὰ ἐγκρατεῦεται σ' ὅλα. Γιατί, ὅπως τὸ σύνολο τοῦ ἀνθρώπου καταντᾷ ἄμορφο ὅταν τοῦ ἀφαιρεθεῖ ὁποιοδήποτε ἀπ' τὰ λεπτότατα μέλη, ἀκόμη κι ἂν αὐτὸ ποὺ λείπει ἀπὸ τὸ σχῆμα εἶναι πολὺ μικρὸ, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ παραμελεῖ μία ἀρετὴ ἀφανίζει, σὲ σημεῖο ἀφάνταστο, ὅλη τὴν εὐπρέπεια τῆς ἐγκράτειας. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ καλλιεργοῦμε μόνο τίς σωματικὲς ἀρετές, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες ποὺ μποροῦν νὰ καθαρίζουν τὸν ἐσωτερικό μας ἄνθρωπο. Γιατί ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελος γι' αὐτὸν ποὺ διατήρησε τὸ σῶμα παρθένο, ἐὰν ἔχει μοιχευθεῖ στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ δαίμονα τῆς παρακοῆς; ἢ πῶς θὰ στεφανωθεῖ ἐκεῖνος ποὺ φρόντισε βέβαια ν' ἀποφύγει τὴ γαστριμαργία καὶ κάθε σωματικὴ ἐπιθυμία, δὲ φρόντισε ὁμως γιὰ τὴν ὑπεροψία καὶ τὴ φιλοδοξία, οὔτε ἀνέχεται καὶ τὴν παραμικρὴ θλίψη, ὅταν ἡ πλάστιγγα πρόκειται ν' ἀντισταθμίσει τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης σ' αὐτοὺς ποὺ ἔπραξαν τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης μὲ πνεῦμα ταπεινώσεως;

2. Συνοδεύει ὅλες τίς ἀρετές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'

Πάσας μὲν τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας οὕτω δεῖ μελετᾶν μισεῖν τοὺς ἀγωνιζομένους, ὥστε εἰς ἕξιν τὸ πρὸς αὐτὰς μῖσος κτήσασθαι, τὴν δὲ ἐπὶ τῶν βρωμάτων ἐγκράτειαν οὕτως ἐχρῆν διατηρεῖν, ἵνα μὴ εἰς βδέλυξίν τινος αὐτῶν ἔλθῃ τίς ποτε· τοῦτο
 5 γὰρ καὶ ἐπικατάρατόν ἐστι καὶ δαιμονιῶδες ὄλον. Οὐ γὰρ ὡς φαύλων αὐτῶν, μὴ γένοιτο, ἀπεχόμεθα, ἀλλ' ἵνα τῶν πολλῶν καὶ χρηστῶν τροφῶν ἑαυτοὺς ἀποσπῶντες τὰ φλεγμαίνοντα μέρη τῆς σαρκὸς συμμέτρως κολάζωμεν, λοιπὸν δὲ ἵνα καὶ τὸ ἡμέτερον περίσσευμα εἰς οἰκονομίαν ἀρκοῦσαν τοῖς πτωχεύουσι
 10 γένηται, ὅπερ ἐστὶν ἀγάπης εἰλικρινοῦς γνώρισμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'

Τὸ ἀπὸ πάντων τῶν παρατιθεμένων ἢ κερνωμένων ἐσθίειν καὶ πίνειν εὐχαριστοῦντας τῷ Θεῷ οὐδαμῶς τῷ κανόνι τῆς γνώσεως μάχεται· «πάντα γὰρ καλὰ λίαν». Τὸ δὲ τῶν ἡδέων καὶ πολλῶν ἡδέως ἀπέχεσθαι καὶ διακριτικώτατον ὑπάρχει
 15 καὶ γνωστικώτερον· οὐκ ἂν δὲ τῶν παρόντων ἡδέων ἡδέως καταφρονήσωμεν, εἰ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ γλυκύτητος ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφῶριᾳ γευσώμεθα.

3. Διπλὸς ὁ σκοπὸς τῆς ἐγκράτειας τῶν τροφῶν, τῆς νηστείας: α) παιδαγωγία τῆς σαρκός, β) ἐλεημοσύνη μὲ τὴν ἐξοικονόμηση χρημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43

Ἔτσι πρέπει νά φροντίζουν οἱ ἀγωνιζόμενοι νά μισοῦν τίς παράλογες ἐπιθυμίες, ὥστε νά καταστήσουν ἕξη τὸ ἐναντίον τους μίσος, καὶ τόσο πρέπει νά διατηροῦν τὴν ἐγκράτεια στὶς τροφές, ὥστε νά μὴ φθάσει κανεὶς ποτὲ νά βδελυχθεῖ κάποια ἀπ' αὐτές· γιὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐπικατάρατο καὶ ἐντελῶς δαιμονικό. Δὲν ἀπέχουμε ἀπὸ τίς τροφές γιὰ τὸ εἶναι κακές –μὴ γένοιτο– ἀλλ' ἀπέχουμε γιὰ νά διαπαιδαγωγοῦμε κατὰλληλα τὰ ἀρρωστημένα μέρη τῆς σάρκα, ἀποφεύγοντας τίς πολλὰ καὶ νόστιμες τροφές, καὶ ἐπὶ πλέον γιὰ νά ἔρχεται καὶ τὸ περισσευμὰ μας σὲ ἐπαρκὴ βοήθεια στοὺς φτωχοὺς, πράγμα ποὺ εἶναι γνώρισμα εἰλικρινοῦς ἀγάπης³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44

Τὸ νά τρώει καὶ νά πίνει κανεὶς ὅλα ὅσα προσφέρονται ἢ κερνιοῦνται, εὐχαριστώντας τὸ Θεό, δὲν ἐναντιώνεται καθόλου στὸν κανόνα τῆς γνώσεως· «γιὰ τὸ ὅλα εἶναι πολὺ καλά»⁴. Τὸ νά ἀπέχει ὅμως κανεὶς εὐχαρίστως ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ τὰ νόστιμα καὶ διακριτικώτατο καὶ διαγνωστικότερο εἶναι· καὶ δὲν θὰ μπορέσουμε εὐχαρίστως νά καταφρονήσουμε τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, ἐὰν δὲ γευθοῦμε τὴ γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ μὲ κάθε αἴσθησι καὶ βεβαίωσι.

4. Γεν. 1,31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'

Ὅν τρόπον ὑπὸ πλήθους βρωμάτων βαρούμενον τὸ σῶμα δειλὸν τινα καὶ δυσκίνητον τὸν νοῦν ἀπεργάζεται, οὕτω καὶ ἔξατονοῦν ὑπὸ πολλῆς ἐγκρατείας στυγνὸν τι καὶ ἀφιλόλογον τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ μέρος. Δεῖ οὖν πρὸς τὰς 5 τοῦ σώματος κινήσεις καὶ τὰς τροφὰς εὐτρεπίζεσθαι, ἵνα, ὅτε μὲν ὑγιαίνει, κολάζοιτο πρεπόντως, ὅτε δὲ ἀσθενεῖ, πιαίνοιτο μετρίως. Οὐ γὰρ ἀτονεῖν δεῖ τῷ σώματι τὸν ἀγωνιζόμενον, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖν πρὸς τὸν ἀγῶνα δύνασθαι, ἵνα κὰν τοῖς πόνοις τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ πρεπόντως καθαίροιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ'

10 Ὅταν ἡ κενοδοξία μεγάλη φλεγμαίνῃ καθ' ἡμῶν τὴν ἀδελφῶν τινῶν ἐπιδημίαν ἢ οἰωνδήποτε ξένων εἰς πρόφασιν τῆς οἰκείας κακίας εὐρίσκουσα, καλὸν τὸ σύμμετρον ἐπιτρέπειν σχολὴν τῇ συνήθει διαίτη. Καὶ γὰρ τὸν δαίμονα ἄπρακτον καὶ μᾶλλον πενθοῦντα τὴν ἐπιχείρησιν ἀποπεμψόμεθα καὶ τὸν θε-

5. Αὐτὸ ποῦ δὲν ἀγαπᾷ τὸν θεῖο λόγο. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεσότητα στὶς τροφές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 45

“Ὅπως τὸ σῶμα ποὺ βαρύνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν τροφῶν κατανατᾶ τὸ νοῦ κᾶπως δειλὸ καὶ δυσκίνητο, ἔτσι καὶ τὸ ἐξασθενημένο ἀπὸ πολλὴ ἐγκράτεια καθιστᾶ τὸ διορατικὸ μέρος τῆς ψυχῆς κᾶπως θλιβερὸ καὶ ἀφιλόλογο⁵. Πρέπει λοιπὸν νὰ ρυθμίζουμε τὶς τροφὲς σύμφωνα μὲ τὶς κινήσεις τοῦ στόματος, ὥστε νὰ συγκρατεῖται κατάλληλα ὅταν ὑγιαίνει καὶ νὰ παχαίνει μετρίως ὅταν ἀσθενεῖ. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐξασθενεῖ ὁ ἀγωνιζόμενος στὸ σῶμα, παρὰ μόνο ὅσο γιὰ νὰ μπορεῖ ν’ ἀντέχει στὸν ἀγῶνα, ὥστε νὰ καθαρίζεται ἡ ψυχὴ ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς κόπους τοῦ σώματος⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 46

“Ὅταν ἡ κενοδοξία φλέγεται πολὺ ἐναντίον μας, προβάλλοντας σὰν πρόφαση τῆς κακίας τῆς τὸν ἐρχομὸ μερικῶν ἀδελφῶν ἢ ἄλλων ξένων, εἶναι καλὸ ν’ ἀφήσουμε κᾶπως κατὰ μέρος τὴ συνηθισμένη δίαιτα. Γιατὶ ἔτσι θὰ ἀποστειλούμε τὸ δαίμονα ἄπρακτο καὶ πενθοῦντα μᾶλλον γιὰ τὴν ἀποτυχημένη ἐπιχείρηση, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θὰ ἐπκληρώσουμε μὲ διάκριση τὸ θεσμὸ τῆς ἀγάπης καὶ θὰ διαφυλά-

6. Βλ. πρόλογο στὴ *Λαυσαϊκὴ Ἱστορία* τοῦ Παλλαδίου.

σμὸν τῆς ἀγάπης ἐγκρίτως πληρῶσομεν καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐγκρατείας ἀνεπίδεικτον διὰ τῆς συγκαταβάσεως φυλάζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'

Ἡ νηστεία ἔχει μὲν καθ' ἑαυτὴν καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς Θεόν· ἐργαλεῖον γάρ ἐστιν ὡσπερ εἰς σωφροσύνην ρυθμίζον
 5 τοὺς θέλοντας. Οὐ δεῖ οὖν ἐπ' αὐτῇ μεγάλα φρονεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστάς, ἐκδέχεσθαι δὲ μόνον ἐν πίστει τοῦ Θεοῦ τὸ πέρας ἡμῶν τοῦ σκοποῦ· οὐδὲ γὰρ οἱ τῶν οἰωνδήποτε τεχνῶν ἐπιστήμονες ἐκ τῶν ἐργαλείων τὸ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀποτελέ-
 10 τοῦ ἐγχειρήματος, ἵνα ἐξ ἐκείνου τὸ ἀκριβὲς τῆς τέχνης ἐνδείξηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'

Ἐν τῷ τρόπῳ ἢ γῆ συμμέτρως μὲν ἀρδευομένη καθαρὸν τὸ καταβαλλόμενον εἰς αὐτὴν σπέρμα μετὰ πλείστης προσθήκης ἀνίησιν, ὑπὸ πολλῶν δὲ μεθυσκομένη δμβρων ἀκάνθας φέρει
 15 μόνον καὶ τριβόλους, οὕτω καὶ ἡ γῆ τῆς καρδίας, ἐὰν μὲν συμ-

7. Αὐτὴ ἡ παραγγελία ἔχει τὴν ἐξῆς ἔννοια. Ὄταν ἔρχονται ξένοι στὴν ἀδελφότητα, ὁ δαίμονας ὑποβάλλει νὰ μὴ τοὺς φιλοξενήσει πλούσια γιὰ νὰ ἐπιδείξει ἐγκράτεια. Γι' αὐτὸ ἡ ἀδελφότητα τότε πρέπει νὰ παραμερίσει τὴ συννηθισμένη νηστεία.

ξουμε με τὴ συγκατάβαση ἀνεπίδεικτο τὸ μυστήριον τῆς ἐγκράτειας⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 47

Ἡ νηστεία ἔχει καύχημα καὶ καθ' ἑαυτήν, ὄχι ὅμως πρὸς τὸ Θεό· γιὰ τοῦτο μοιάζει με ἐργαλεῖο ποῦ ρυθμίζει στὴ σωφροσύνη ἐκείνους ποῦ θέλουν. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μεγαλοφρονοῦν οἱ ἀγωνιστὲς τῆς εὐσέβειας γι' αὐτήν, ἀλλὰ μόνο πρέπει νὰ περιμένουμε με πίστη στὸ Θεὸ τὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ μας⁸· γιὰ τοῦτο οὔτε οἱ τεχνολόγοι ἀποδίδουν ποτὲ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐπαγγέλματος στὰ ἐργαλεῖα, ἀλλ' ὁ καθένας τοὺς περιμένει τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς, ὥστε ν' ἀποδείξει ἀπὸ ἐκεῖνο τὴν ἀκρίβεια τῆς τέχνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 48

Ὅπως ἡ γῆ ὅταν ποτίζεται κατάλληλα, ἀποδίδει με πολλὴ αὐξησὴ καθαρὸ τὸ καταβαλλόμενον σ' αὐτήν σπέρμα, ὅταν ὅμως μεθάει ἀπὸ τίς πολλὰς βροχὰς φέρει ἀγκάθια καὶ τριβόλια, ἔτσι καὶ τῆς καρδιᾶς ἡ γῆ, ἐὰν χρησιμοποιοῦμε μέ-

8. Ἄξια ἔχει ἡ νηστεία μόνο ἂν ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τῆς, δηλαδὴ τὴ χειραγώγηση τῆς σάρκας καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἡ νηστεία εἶναι ἀπλὸ ἐργαλεῖο.

μέτρῳ οἴνω χρώμεθα, καθαρὰ τὰ φυσικὰ αὐτῆς ἀναδίδωσι σπέρματα καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς αὐτὴν σπειρόμενα εὐθαλῆ λίαν ἀναφέρει καὶ πολύκαρπα, ἐὰν δὲ διάβροχος ὑπὸ τῆς πολυποσίας γένηται, ἀκάνθας ὄντως φέρει τοὺς ἅπαντας αὐ-
5 τῆς λογισμοὺς καὶ τριβόλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'

Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν τῷ τῆς πολυποσίας ἐννήχηται κύματι, οὐ μόνον τοῖς ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐν τῷ ὕπνῳ σχηματιζομένοις ἐμπαθῶς εἰδώλοις ἐνορᾷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὄψεις τινὰς ἀναπλάττων εὐπρεπεῖς ταῖς ἑαυτοῦ φαντασίαις ὡς ἐρωμέναις τισὶ
10 κέχρηται διαπύρως. Θερμαινομένων γὰρ τῶν συνουσιαστικῶν ὀργάνων ὑπὸ τῆς τοῦ οἴνου ζέσεως ἀνάγκη πᾶσα παριστᾶν ἑαυτῷ τὸν νοῦν σκιὰν τοῦ πάθους ἐνήδονον. Ἐχρῆν οὖν τῇ συμμετρίᾳ ἡμᾶς κεχρημένους τὴν ἐκ τοῦ πλεονάζοντος διαφεύγειν βλάβην. Ὅταν γὰρ οὐκ ἔχη τὴν ὑποσύρουσαν αὐτὸν ὁ νοῦς ἡδο-
15 νὴν πρὸς τὴν ζωγραφίαν τῆς ἁμαρτίας, ἀφάνταστος ὅλος διαμένει καὶ τὸ κρεῖττον ἀθήλυντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'

Πάντα τὰ κατασκευαστὰ πόματα, ἃ δὴ προπόματα καλοῦ-

τρια ποσότητα κρασιού, αναδίδει καθαρὰ τὰ φυσικά της σπέρματα καὶ φέρει εὐθαλή καὶ πολύκαρπα τὰ σπέρματα ποῦ καταβάλλει σ' αὐτὴν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐὰν ὅμως πλημμυρίσει ἀπὸ τὴν πολυποσία ὅλοι οἱ λογισμοὶ ποῦ παράγει εἶναι σὰν ἀγκάθια καὶ τριβόλια⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 49

“Ὅταν ὁ νοῦς μας κολυμπᾷ στὸ κύμα τῆς πολυποσίας, ὄχι μόνο βλέπει στὸν ὕπνο παθητικὰ τὰ σχηματιζόμενα ἀπὸ τοὺς δαίμονες εἰδῶλα, ἀλλ' ἀναπλάττει μερικές εὐπρεπεῖς μορφές καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ διαπύρως στὴ φαντασία του σὰν ἐρωμένες. Γιατί, ὅταν θερμαίνονται τὰ συνουσιαστικὰ ὄργανα ἀπὸ τὴ ζέση τοῦ κρασιού, ἀναγκάζεται ὁ νοῦς νὰ παριστάνει μέσα του καὶ ἡδονικὴ σκιά τοῦ πάθους. Πρέπει λοιπὸν χρησιμοποιώντας τὴ συμμετρία¹⁰ ν' ἀποφεύγουμε τὴ βλάβη ἀπὸ τὸ ὑπερβολικό. Πραγματικά, ὅταν ὁ νοῦς δὲν ἔχει τὴν ἡδονὴ γιὰ νὰ τὸν παρασύρει ἀσυναίσθητα στὴν παράσταση τῆς ἀμαρτίας, παραμένει ἐντελῶς ἀφάνταστος καί, τὸ σπουδαιότερο, ἀθήλυντος¹¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 50

“Ὅλα τὰ τεχνητὰ ποτὰ ποῦ οἱ τεχνίτες αὐτῆς τῆς ἐπι-

10. Ἡ συμμετρία σὲ ὅλα εἶναι σύνθημα τοῦ Διαδόχου.

11. Ἡ λέξη σημαίνει τὸν ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τὴν θηλυκότητα, τὸν ἀρρενωπό, τὸν ἀνδρεῖο.

σιν οί ταύτης τεχνῖται τῆς ἐπινοίας, ὡς ἔοικεν διὰ τὸ ὀδηγεῖν εἰς γαστέρα τὸ πλῆθος τῶν βρωμάτων, οὐ δεῖ μεταδιώκειν τοὺς θέλοντας τὰ οἰδαίνοντα μέρη κολάζειν τοῦ σώματος· οὐ γὰρ μόνον ἡ ποιότης αὐτῶν ἐπιβλαβῆς τοῖς ἀγωνιζομένοις σώμασι γίνεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ παράλογος αὐτῶν σύγκρασις πλήττει λίαν τὴν θεοφόρον συνείδησιν. Τί γὰρ ἄρα τὸ λείπον τῆ τοῦ οἴνου φύσει, ἵνα διαφόρων ἡδυσμάτων ἐπιμιξία ἢ τούτου στερρότης θηλύνοιτο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'

Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ταύτης τῆς ἱερᾶς πολιτείας διδάσκα-
 10 λος Ἰησοῦς Χριστὸς ὄξος ἐν τῷ πάθει παρὰ τῶν ὑπουργούντων
 τοῖς διαβολικοῖς ἐπιτάγμασι πεπότισται, ἵν' ὑπογραμμὸν ἡμῖν,
 ἔμοι δοκεῖ, ἐναργῆ καταλείποι τῆς τῶν ἱερῶν ἀγώνων διαθέσε-
 ως. Οὐ δεῖ γάρ, φησὶν, τοῖς ἡδύνουσι κεχρηῆσθαι πόμασιν ἢ
 βρώμασι τοὺς ἀγωνιζομένους κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ μᾶλλον
 15 τοῦ πικροῦ τῆς μάχης μετὰ καρτερίας ἀνέχεσθαι. Προστεθῆτω
 δὲ καὶ ὕσσωπον τῷ σπόγγῳ τῆς ὕβρεως, ὅπως ἂν τελείως ἐμ-
 φέροιτο τῷ ὑποδείγματι τὸ σχῆμα τῆς ἡμῶν καθάρσεως. Τὸ
 μὲν γὰρ δριμύ τῶν ἀγώνων ἴδιον, τὸ δὲ καθαριστικὸν πάντως
 τῆς τελειώσεως.

12. Ἐννοοῦνται προφανῶς τὰ ἡδύποτα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν καὶ τότε συχνὰ γιὰ τὴν κράση τοῦ οἴνου.

νοήσεως ὀνομάζουν προπόματα¹², γὰρ νὰ ὀδηγοῦν ὅπως φαίνεται τὸ πλῆθος τῶν τροφῶν στὸ στομάχι, δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐπιδιώκουν ὅσοι θέλουν νὰ τιμωροῦν τὰ παθιασμένα μέρη τοῦ σώματος· γιὰτὶ ὄχι μόνο ἡ ποιότητά τους γίνεται ἐπιβλαβὴς γιὰ τὰ ἀγωνιζόμενα σώματα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ παράλογη σύγκρασή τους πλήττει πολὺ τὴ θεοφόρο συνείδηση. Γιὰτὶ τί λείπει ἀπὸ τὴ φύση τοῦ οἴνου, ὥστε νὰ θηλύνεται ἡ ζωηρότητά του μὲ τὴν ἐπιμιξία διαφόρων ἡδυσμάτων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 51

Ὁ Κύριός μας καὶ διδάσκαλος αὐτῆς τῆς ἱερῆς ἀγωγῆς¹³ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸ πάθος του ποτίσθηκε ὄξος ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες τῶν διαβολικῶν προσταγῶν, μὲ τὸ σκοπὸ, ὅπως νομίζω ἐγώ, νὰ μᾶς ἀφήσει ἓνα καθαρὸ ὑπογραμμὸ τῆς διαθέσεως γιὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνες. Γιὰτὶ, λέγει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἀμαρτίας δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν νόστιμα ποτὰ καὶ φαγητά, ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀνέχωνται καρτερικὰ τὴν πίκρα τῆς μάχης. Πρέπει δὲ νὰ προστεθεῖ καὶ ὕσσωπος στὸν σπόγγο τῆς ὕβρεως, γιὰ νὰ ἀντιστοιχεῖ τελείως στὸ ὑπόδειγμα τὸ σχῆμα τῆς καθάρσεώς μας. Πραγματικά, γνώρισμα τῶν ἀγώνων εἶναι τὸ δριμύ, ἐνῶ τῆς τελειώσεως γνώρισμα εἶναι ἀσφαλῶς τὸ καθαριστικό.

13. Τῆς χριστιανικῆς τελειότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ'

Τὸ λουτρῶ παραβάλλειν οὐκ ἂν τις ἀμαρτωλὸν ἢ παράλογον ἀποφαίνοιτο· τὸ δὲ δι' ἐγκράτειαν καὶ τούτου ἀπέχεσθαι καὶ ἀνδρεῖον λέγω καὶ σωφρονέστατον. Οὔτε γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν ἐκθηλύνει ἢ ἐνήδονος ἐκείνη ὑγρασία οὔτε μὴν εἰς ὑπό-
5 μνησιν τῆς γυμνότητος τοῦ Ἀδὰμ τῆς ἀδόξου ἐρχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν ἐκείνου φύλλων εἰς τὸ σκεπάσαι τὴν δευτέραν τῆς αἰσχύνης φροντίζωμεν πρόφασιν, οἱ γε μάλιστα ἀπὸ τῆς τοῦ βίου πρὸ βραχέως ἐκπηδήσαντες ἐξωλείας ἀγνεΐα τοῦ ἑαυτῶν σῶματος τῷ κάλλει τῆς σωφροσύνης ἐνωθῆναι ὀφείλομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'

10 Ἴατροὺς μετακαλεῖσθαι ἐν τῷ καιρῷ τῶν νόσων οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης πείρας ποτὲ συλλέγεσθαι ἡ τέχνη, διὰ τοῦτο καὶ προὔπῆρχε τὰ φάρμακα. Πλὴν οὐκ ἐχρῆν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλπίδα ἔχειν τῆς ἰάσεως, ἀλλ'

14. Ἐδῶ ἐνοεῖται ἡ ἐπίσκεψη στὰ δημόσια λουτρά. Ἡ παρατήρηση δὲν εἶναι βέβαιο ἂν καλύπτει καὶ τὰ λουτρά τῆς ἀδελφότητος πού ἐνδεχομένως ὑπῆρχαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 52

Τὴν ἐπίσκεψη στὸ λουτρό ¹⁴ δὲν πρέπει νὰ τὴ θεωρήσει κανεὶς ἀμαρτωλὴ ἢ παράλογη, τὴν ἀποχὴ ὅμως κι ἀπὸ αὐτὸ λόγῳ ἐγκράτειας τὴ θεωρῶ καὶ ἀνδρεῖο καὶ σωφρονέστατο. Πράγματι μὲ τὴν ἀποφυγὴ του οὔτε τὸ σῶμα μας ἐκθελύνεται μ' ἐκείνη τὴν ἡδονικὴ ὑγρασία οὔτε ἐρχόμαστε στὴν ὑπόμνηση τῆς ἄδοξης γυμνότητος τοῦ Ἀδάμ, γιὰ νὰ φροντίσουμε καὶ γιὰ τὰ φύλλα ἐκείνου, ὥστε νὰ σκεπάσουμε τὴ δευτέρη πρόφαση τῆς αἰσχύνης¹⁵. ἔμεῖς μάλιστα ποῦ, ἅφοῦ μόλις πρὸ ὀλίγου ξεπηδήσαμε ἀπὸ τὴ διαφθορὰ τοῦ βίου¹⁶, ὀφείλουμε νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸ κάλλος τῆς σωφροσύνης διὰ τῆς ἀγνείας τοῦ σώματός μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 53

Στὸ νὰ προσκαλοῦμε ἰατροὺς τὸν καιρὸ ἀσθενείας δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο. Πραγματικά, ἐπειδὴ κάποια μέρα ἐπρόκειτο νὰ συσταθῇ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη πείρα αὐτὴ ἡ τέχνη, γι' αὐτὸ καὶ προϋπῆρχαν τὰ φάρμακα. Ἄλλ' ὅμως δὲν

15. Δευτέρα, πρόφαση αἰσχύνης, εἶναι, μετὰ τὴν προπατορικὴ ἀμαρτία τοῦ Ἀδάμ, ἡ προσωπικὴ μας ἀμαρτία.

16. Ἐννοοῦνται τὰ μέλη τῆς μοναχικῆς ἀδελφότητος ποῦ προσφάτως εἶχαν προσέλθει σ' αὐτήν.

εἰς τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν Σωτῆρα καὶ ἰατρὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ταῦτα δὲ λέγω τοῖς ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν πόλεσι τὸν σκοπὸν τῆς ἐγκρατείας κατορθοῦσι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοῦς ἐκ τῶν συμβαινουσῶν περιστάσεων ἄπαυστον ἔχειν διὰ τῆς ἀγάπης τὴν 5 ἐνέργειαν τῆς πίστεως, ἄλλως τε καὶ διὰ τὸ μὴ εἰς κενοδοξίαν αὐτοῦς καὶ πειρασμὸν ἐμπίπτειν τοῦ διαβόλου. Ἐξ ὧν τινες αὐτῶν ἰατρῶν μὴ χρήζειν ἐπὶ πολλῶν ἐπαγγέλλονται. Εἰ δέ τις τὸν ἀναχωρητικὸν βίον ἐν ἐρημοτέροις μεταξὺ δύο ἢ τριῶν ὁμοτρόπων ἀδελφῶν κατορθοῖ τόποις, μόνῳ τῷ Κυρίῳ ἑαυτὸν τῷ 10 ἰομένῳ ἡμῶν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν πίστει προσ-αγέτω, κὰν ὁποίοις ἂν περιπίπτει πάθεσιν. Ἔχει γὰρ τῶν νόσων ἰκανὴν μετὰ τὸν Κύριον τὴν ἐρημίαν παρήγορον. Ὅθεν οὔτε τῆς ἐνεργείας ὁ τοιοῦτος πένεται ποτε τῆς πίστεως, ἐπειδὴ μάλιστα οὔτε που ἐνδείξασθαι τὴν ἐκ τῆς ὑπομονῆς εὐρίσκει 15 ἀρετὴν καλῶ τῇ ἐρημίᾳ κεχρημένος παραπετάσματι· διὰ τοῦτο γὰρ «ὁ Κύριος κατοικίσει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'

Ὅταν πρὸς τὰς συμβαινούσας ἡμῖν σωματικὰς ἀνωμα-
λίας λίαν ἀπεχθανώμεθα, εἰδέναι δεῖ ὡς ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἔτι δε-

θα ἔπρεπε νὰ στηρίζουμε σ' αὐτοὺς τὴν ἐλπίδα τῆς θεραπείας, ἀλλὰ στὸν ἀληθινὸ μας Σωτῆρα καὶ ἰατρὸ Ἰησοῦ Χριστό. Καὶ τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐπιδιώκουν τὸ σκοπὸ τῆς ἀσκητικῆς ἐγκράτειας εἴτε στὰ κοινόβια εἴτε στὶς πόλεις, ἐπειδὴ αὐτοὶ λόγῳ τῶν περιστάσεων ποὺ ἐπικρατοῦν δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν ἀδιάκοπη τὴν ἐνέργεια τῆς πίστεως διὰ τῆς ἀγάπης¹⁷. Καὶ τὰ λέγω κυρίως γιὰ νὰ μὴ πέφτουν σὲ κενοδοξία καὶ σὲ πειρασμὸ τοῦ διαβόλου¹⁸. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς διακηρῦσσουν ἐνώπιον πολλῶν προσώπων ὅτι δὲν χρειάζονται ἰατροὺς. Ὅποιος ὅμως ἀσκεῖ τὸν ἀναχωρητικὸ βίον σ' ἐρημότερο τόπο, ἀνάμεσα σὲ δύο ἢ τρεῖς ὁμοτρόπους ἀδελφούς, αὐτὸς νὰ προσάγει τὸν ἑαυτό του μὲ πίστη μόνο στὸν Κύριο ποὺ θεραπεύει κάθε νόσο καὶ κάθε ἀσθένειά μας¹⁹, σ' ὁποιαδήποτε πάθη κι ἂν περιπίπτει. Γιατὶ γιὰ τὶς νόσους ἔχει, μετὰ τὸν Κύριο, ἰκανὴ παρήγορο τὴν ἐρημία. Γι' αὐτὸ τέτοιος ἄνθρωπος ποτὲ δὲν στερεῖται τὴν ἐνέργεια τῆς πίστεως, ἐπειδὴ μάλιστα, ἔχοντας τὴν ἐρημία καλὸ παραπέτασμα, δὲ βρίσκει ποῦ νὰ δείξει τὴν ἀρετὴ τῆς ὑπομονῆς. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε «ὁ Κύριος στὸν οἶκο του κατοικίζει μονοτρόπους»²⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 54

Ὅταν ἀγανακτοῦμε ὑπερβολικὰ γιὰ τὶς σωματικὲς ἀνωμαλίες ποὺ μᾶς συμβαίνουν, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ

18. Α' Τιμ. 3.6.

19. Ματθ. 4,23.

20. Ψαλμ. 67,7. Μονότροποι εἶναι οἱ ἐρημίτες ποὺ ζοῦν μόνοι τους.

δούλωται ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ σώματος· διόπερ τὰς ὑλώδεις πο-
 θοῦσα εὐπραγίας οὔτε ἀναχωρῆσαι τῶν καλῶν τοῦ βίου βούλε-
 ται, ἀλλὰ καὶ ἀσχολίαν μεγάλην ἡγεῖται τὸ μὴ δύνασθαι διὰ τὰς
 νόσους κεχρῆσθαι τοῖς τοῦ βίου ωραίοις. Ἐὰν δὲ εὐχαρίστως
 5 τὰς ἐκ τῶν νόσων προσδέχεται ἀνίας, οὐ μακρὰν οὔσα τῶν τῆς
 ἀπαθείας ὄρων γνωρίζεται· ὅθεν καὶ τὸν θάνατον ὡς πρόφασιν
 ὄντα ζωῆς μᾶλλον ἀληθινῆς τότε μετὰ χαρᾶς ἀπεκδέχεται.

ΜΝΗΜΗ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΕΓΚΟΣΜΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'

Οὐκ ἂν ἐπιθυμήσῃ ἡ ψυχὴ χωρισθῆναι τοῦ σώματος, εἰ
 μὴ ἄποιος αὐτῇ ἢ πρὸς τὸν ἀέρα τοῦτον διάθεσις γένοιτο. Πᾶσαι
 10 γὰρ αἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματος τῇ πίστει ἀντίκεινται· ἐπειδὴ αἱ
 μὲν τῶν παρόντων γίνονται, ἢ δὲ τὴν τῶν μελλόντων μόνον
 ἀγαθῶν ἐπαγγέλλεται πολυτέλειαν. Προσῆκει οὖν τὸν ἀγωνιζό-
 μενον μὴ περὶ δένδρων τινῶν εὐκλώνων ἢ συσκίων ἢ πηγῶν
 καλλιρρόων ἢ λειμώνων ποικίλων ἢ οἴκων εὐπρεπῶν ἢ καὶ
 15 περὶ συγγενικῶν συνδιατριβῶν ἐνθυμεῖσθαι πώποτε, μήτε δὲ
 τῶν πανηγυρικῶν, εἰ τύχοι, μεμνηῖσθαι φιλοτιμιῶν, ἀλλὰ κεχρῆ-

ψυχή μας είναι ακόμα δουλωμένη στις επιθυμίες του σώματος. Γι' αυτό το λόγο, ποθώντας τις υλιστικές απολαύσεις, δεν θέλει ούτε καν ν' αναχωρήσει από τα καλά του βίου, αλλά και θεωρεί μεγάλη ενόχληση που δε μπορεί να χαρεί τις όμορφιές της ζωής εξ αιτίας των νόσων. "Αν όμως δέχεται μ' ευχαρίστηση τις στενοχώριες από τις αρρώστιες, δείχνει ότι δεν είναι μακριά από τα όρια της απάθειας. Γι' αυτό τότε αποδέχεται με χαρά και το θάνατο ακόμη σαν να είναι ευκαιρία μιας αληθινότερης ζωής.

ΜΝΗΜΗ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΕΓΚΟΣΜΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 55

Δεν θα επιθυμήσει ή ψυχή να χωρισθεί από το σώμα, αν ή διάθεσή της προς τον άερα τουτον που αναπνέουμε δεν της γίνει αδιάφορη. Γιατί όλες οι αισθήσεις του σώματος αντίκεινται στην πίστη¹, έπειδή αυτές αναφέρονται στα παρόντα πράγματα, ενώ εκείνη υπόσχεται την πολυτέλεια μόνο των μελλόντων αγαθών. Στον αγωνιστή λοιπόν δεν ταιριάζει να σκέπτεται ποτέ τα δένδρα με τα όμορφα κλαδιά και τη βαθιά σκιά, τις πηγές με το δροσερό νερό, τα καταπράσινα λιβάδια, τους πολυτελείς οίκους ή τη συγκατοίκηση με συγγενείς. Δεν πρέπει επίσης να σκέπτεται τους αγώνες στα πανηγύρια, που τυχαίνει να γίνονται, αλλά να χρησιμοποιεί βέ-

1. Αντίκεινται με την έννοια ότι έχουν διάφορο αντικείμενο, έγκόσμιο.

σθαι μὲν τοῖς ἀναγκαίοις εὐχαρίστως, ὁδὸν δὲ τινα ξένην ἠγεῖσθαι τὸν βίον πάσης σαρκικῆς διαθέσεως ἔρημον. Οὕτω γὰρ ἂν μόνον στενώσαντες ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς τὸ ἴχνος αὐτὴν ὅλην τῆς αἰωνίου ἐπιστρέψωμεν ὁδοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ'

5 Ὅτι ἡ βλέψις καὶ ἡ γεῦσις καὶ αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις διαφοροῦσι τὴν μνήμην τῆς καρδίας, ὅταν αὐταῖς ὑπὲρ τὸ μέτρον κεχρήμεθα, πρώτη ἡ Εὐὰ ἡμῖν ὁμιλεῖ τὸ τοιοῦτο· ἕως μὲν γὰρ ὅτε οὐκ ἀπειῖδεν ἐκείνη εἰς τὸ δένδρον τῆς παραγγελίας ἠδέως, ἐμνηστο τοῦ θεοῦ ἐπιμελῶς προστάγματος. Διόπερ καὶ ταῖς πτε-
 10 ρυξιν ἔτι τοῦ θεοῦ ὡσπερ ἐσκέπετο ἔρωτος, ἐντεῦθεν τὴν ἑαυτῆς ἀγνοοῦσα γυμνότητα. Ἐπειδὴ δὲ εἶδε τὸ ξύλον ἠδέως καὶ μετὰ πολλῆς αὐτοῦ ἐπιθυμίας ἤψατο καὶ λοιπὸν τοῦ ἐξ αὐτοῦ καρποῦ μετὰ ἐνεργουῶς τινος ἐγεύσατο ἠδονῆς, εὐθύς μὲν διηδύθη πρὸς σωματικὴν συμπλοκὴν ὡς γυμνῇ τῷ πάθει συνάψασα·
 15 ὅλην δὲ αὐτῆς τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τὴν τῶν παρόντων ἀπόλαυσιν ἔδωκεν, μίξασα διὰ τὸ τοῦ καρποῦ ἠδυφανὲς τῷ ἑαυτῆς καὶ τὸν Ἄδὰμ πταίσματι· ὅθεν δυσχερῶς λοιπὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μεμνησθαι τοῦ Θεοῦ δύναται ἢ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν. Ἡμεῖς οὖν εἰς τὸ βάθος αἰεὶ τῆς καρδίας ἡμῶν ἀφορῶντες μετὰ μνήμης ἀπαύ-
 20 στου τοῦ Θεοῦ ὡς πηροὶ τὰς ὄψεις τῷ φιλοπατεῶνι τούτῳ ἐνδιάγωμεν βίῳ. Φιλοσοφίας γὰρ ὄντως πνευματικῆς ἴδιον ἄπτερον αἰεὶ τὸν ἔρωτα διαφυλάττειν τῶν ὄψεων. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ πο-

βαια μ' εὐχαρίστηση τὰ ἀναγκαῖα, ὅμως νὰ θεωρεῖ τὸ βίον σὰν ξένο δρόμο, ἔρημο ἀπὸ κάθε σαρκική διάθεση. Ἔτσι μόνο ἂν περιορίσουμε τὴ διάνοιά μας² θὰ τὴν ἐπαναφέρουμε ὀλόκληρη στὶς γραμμὲς τῆς αἰώνιας ὁδοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 56

Ἔστι ἡ ὄραση, ἡ γεύση καὶ οἱ ὑπόλοιπες αἰσθήσεις ἀποσποῦν τὴ μνήμη τῆς καρδιάς, ὅταν τὶς χρησιμοποιοῦμε ὑπέρμετρα, αὐτὸ μᾶς τὸ διδάσκει πρώτη ἡ Εὐα· γιατί, ὅσο ἐκείνη δὲν ἀπέβλεπε μὲ ἡδονὴ στὸ δένδρο τῆς ἐντολῆς, θυμόταν μὲ ἐπιμέλεια τὸ θεῖο πρόσταγμα. Γι' αὐτό, σὰ νὰ καλύπτονταν ἀκόμη μὲ τὰ φτερά τοῦ θείου ἔρωτα, ἀγνοοῦσε μὲ αὐτὸ τὴ γυμνότητά της. Ὄταν ὅμως κοίταξε μὲ ἡδονὴ τὸ δένδρο καὶ τὸ ἄγγιξε μὲ μεγάλο πόθο, γεύθηκε στὴ συνέχεια μὲ κάποια ἐνεργητικὴ ἡδονὴ τὸν καρπὸ τοῦ καὶ ἀμέσως, σὰν γυμνὴ ποὺ ἦταν, ἐπιδόθηκε μὲ πάθος στὴ σωματικὴ συμπλοκή· ἔδωσε ὅλο της τὸν πόθο στὴν ἀπόλαυση τῶν παρόντων, ἀναμειγνύοντας στὸ δικό της πταῖσμα καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐξ αἰτίας τῆς γλυκύτητας τοῦ καρποῦ³. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν πολὺ δύσκολα καταφέρνει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ θυμηθεῖ τὸ Θεὸ ἢ τὶς ἐντολές του. Ἐμεῖς λοιπὸν ἅς ζοῦμε τὸν ἀπατηλὸ αὐτὸ βίον σὰν τυφλοὶ, κοιτάζοντας πάντα στὸ βάθος τῆς καρδιάς μας καὶ ἐνθυμούμενοι ἀκατάπαυστα τὸ Θεό. Γιατὶ χαρακτηριστικὸ τῆς πραγματικῆς πνευματικῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ διαφυλάττει πάντοτε τὸν ἔρωτα τῶν ὁράσεων ἄπτερο.

2. Ματθ. 7,14.

3. Γεν. 3,6 ἐέ.

λυπειρότατος Ἰὼβ διδάσκει ἡμᾶς λέγων· «εἰ δὲ καὶ τῷ ὀφθαλμῷ μου ἐπηκολούθησεν ἡ καρδιά μου». Οὕτως ἀκροτάτης ἐγκρατείας ὑπάρχει ἡ ὑπόθεσις γνώρισμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'

Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἐκδημεῖ πάντως τῶν
5 ὠραίων τοῦ βίου· πνεύματι γὰρ περιπατῶν τὰς τῆς σαρκὸς ἐπι-
θυμίας εἰδέναί οὐ δύναται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν
ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὰς ὥσπερ τὰς
ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων τοῦ τῆς ἀγνεΐας πολίσματος· διὸ δὴ καὶ
ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ' αὐτῷ γίνονται μηχα-
10 ναί, κἂν ἄχρι τῶν θυρίδων τῆς φύσεως τὰ τοῦ πανδήμου ἔρω-
τος καταφθάσωσί πως βέλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'

Ὅταν μηκέτι τῶν τῆς γῆς ὠραίων ἀρξῆται ἐπιθυμεῖν
ἡμῶν ἡ ψυχὴ, τότε ἀκηδιαστής τις τὰ πολλὰ νοῦς αὐτὴν ὑπείσ-
έρχεται μήτε τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου αὐτὴν συγχωρῶν ἠδέως

4. Ἰὼβ 31,7.

5. Βλ. Β' Κορ. 5,8.

Τοῦτο μᾶς τὸ διδάσκει καὶ ὁ ἐμπειρότατος Ἰώβ ποῦ λέγει· «ἐὰν καὶ ἡ καρδία μου ἀκολούθησε τὸν ὀφθαλμὸ μου»⁴. Τόσο ἀκραία ἐγκράτεια ἀπαιτεῖ ἡ πνευματικὴ ὑπόθεση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 57

“Ὁποῖος ἐνδημεῖ πάντοτε μέσα στὴν καρδιά του, ἐκδημεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὶς ὁμορφιές τοῦ βίου⁵· γιὰ τὸ βαδίζοντας ἐν πνεύματι⁶ δὲ μπορεῖ νὰ γνωρίζει τὶς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κάνει τοὺς περιπάτους του στὸ φρούριο τῶν ἀρετῶν, ἔχει τὶς ἴδιες τὶς ἀρετὲς σὰν θυρωροὺς στὴν πολιτεία τῆς ἀγιότητος· γι’ αὐτὸ τότε οἱ μηχανορραφίες τῶν δαιμόνων παραμένουν ἄπρακτες σ’ αὐτὸν κι ἂν ἀκόμη καταφθάσουν κάπως τὰ βέλη τοῦ πάνδημου ἔρωτα μέχρι τὶς θυρίδες τῆς φύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 58

“Ὅταν ἡ ψυχὴ μας ἀρχίσει νὰ μὴ ἐπιθυμεῖ πιά τὰ ὠραῖα τῆς γῆς, τότε εἰσέρχεται συνήθως σ’ αὐτὴ κάποιος λογισμὸς ἀφροντισιαῖς⁷. Αὐτὸς οὔτε τῆς συγχωρεῖ νὰ ὑπηρετεῖ εὐχαρί-

6. Γαλ. 5,25.

7. Ἀκηδιαστὴς νοῦς. Ἀκηδία εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς χαρακτηριστοὺς λογισμοὺς τῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου, ὅπως τοὺς ἀνέλυσε ἰδιαιτέρως ὁ Εὐάγγελος. Εἶναι ἡ ἔλλειψη φροντίδας (ἀ-κηδία), ἡ ἀμεριμνησία, ἡ ἀδιαφορία. Ὁ δαίμων τῆς ἀκηδίας ὀνομάζεται συχνὰ μεσημβρινὸ δαίμονιο.

ὑπηρετεῖν μήτε μὴν τρανήν ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων αὐτῇ καταλιμπάνων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόσκαιρον ταύτην ὑπερβαλλόντως ἐξαχρειῶν ζωὴν ὡς οὐκ ἔχουσαν ἔργον ἀρετῆς ἄξιον καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γνῶσιν ἐξουδενῶν ἢ ὡς καὶ ἄλλοις
 5 ἄξιον ἤδη πολλοῖς παρασχεθεῖσαν ἢ μηδὲν τέλειον ἐπαγγελλομένην σημαίνειν ἡμῖν. Τοῦτο δὲ τὸ χλιαρὸν καὶ νωθροπιὸν ἐκφευξόμεθα πάθος, εἰ στενοῦς ἄγαν ὄρους ἐπιστήσομεν ἡμῶν τῇ διανοίᾳ πρὸς μόνην τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἀφορῶντες· οὕτω γὰρ ἂν μόνον εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὁ νοῦς ἐπαναδραμῶν θέρμην τῆς διαφο-
 10 ρήσεως ἐκείνης ἀναχωρῆσαι τῆς ἀλόγου δυνήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'

Ἄπαιτεῖ ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτοῦ πάσας τὰς διεξόδους τῇ μνήμῃ ἀποφράζωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον ὀφειλὸν αὐτὸν πληροφορεῖν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι «τὸ Κύριε Ἰησοῦ» μόνον εἰς ὀλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ. «Οὐδεὶς
 15 γάρ», φησὶν, «λέγει Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ἄλλ' οὕτω στενωῶς τὸ ρητὸν διὰ παντὸς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ταμείοις θεωρεῖτω, ἵνα μὴ εἰς φαντασίας ἐκτρέποιτό τις. Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἅγιον καὶ ἐνδοξον ὄνομα ἐν τῷ βάθει αὐτῶν μελετῶσιν ἀπαύστως τῆς καρδίας, οὗτοι καὶ τὸ φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύναν-
 20 ται ὄραν ποτε. Στενῆ γὰρ μερίμνη ὑπὸ τῆς διανοίας κρατούμενον πάντα τὸν ἐπιπολάζοντα ρύπον ἐν τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἰκανῆ καταφλέγει· καὶ γὰρ· «ὁ Θεὸς ἡμῶν», φησὶν, «πῦρ καταναλί-

στας στη διακονία του λόγου, ούτε όμως της επιτρέπει να επιθυμεί πολύ τα μελλοντικά αγαθά, ἀλλ' ἐξαχρειώνει ὑπερβολικά κι αὐτή τὴν πρόσκαιρη ζωὴ, σὰν νὰ μὴ ἔχει ἔργο ἄξιο ἀρετῆς καὶ ἐξουθενώνει ἀκόμη τὴν ἴδια τὴ γνώση, μὲ τὴν ιδέα ὅτι ἤδη προσφέρθηκε σὲ πολλοὺς ἄλλους ἢ ὅτι δὲν ὑπόσχεται νὰ μᾶς διδάξει τίποτε τὸ τέλειο. Θὰ ἀποφύγουμε δὲ τοῦτο τὸ χλιαρὸ καὶ νωθροποιὸ πάθος, ἐὰν ἐπιβάλλουμε στὴ διάνοιά μας πολὺ στενὰ ὄρια, ἀποβλέποντας μόνο στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ· ἔτσι μόνο ἐὰν ἐπανέλθει ὁ νοῦς στὴ θερμότητά του θὰ μπορέσει ν' ἀποφύγει τὴν ἄλογη ἐκείνη ἀποχαύωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 59

Ὁ νοῦς, ὅταν τοῦ ἀποκλείσουμε ὅλες τὶς διεξόδους μὲ τὴν ἐνθύμηση τοῦ Θεοῦ, ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὅπωςδῆποτε ἓνα ἔργο πὸ ὀφείλει νὰ ἱκανοποιεῖ τὴν ἐνεργητικότητά του. Πρέπει λοιπὸν νὰ τοῦ δώσουμε τὸ «Κύριε Ἰησοῦ» σὰν μόνη ἀσχολία γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ. «Γιατὶ κανένας δὲ λέγει τὸ Κύριος Ἰησοῦς, παρὰ μόνο ἐν ἁγίῳ Πνεύματι»⁸. Ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρεῖ τὸ ρητὸ παντοτινὰ τόσο ἀποκλειστικὰ μέσα στὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς του, ὥστε νὰ μὴ ἐκτρέπεται σὲ διάφορες φαντασιώσεις. Γιατί, ὅσοι μελετοῦν ἀκατάπαυστα στὸ βάθος τῆς καρδιάς τους τὸ ἅγιο καὶ ἐνδοξο τοῦτο ὄνομα, αὐτοὶ μποροῦν νὰ βλέπουν κάποτε καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ τους. Γιατὶ τὸ φῶς τοῦτο, διατηρούμενο πάντα ἀπὸ τὴ διάνοια μὲ στενὴ φροντίδα, καταφλέγει μὲ ἐντονη αἴσθηση τὸ ρυπαρὸ περίβλημα τῆς ψυχῆς· για-

8. Α' Κορ. 12,3.

σκον». Ὅθεν εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος. Ἐγχνονίζον γὰρ τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ὄνομα διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῆ θέρμη τῆς καρδίας, ἔξιν ἡμῖν πάντως τοῦ ἀγαπᾶν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα 5 μηδενὸς ὄντος λοιπὸν τοῦ ἐμποδίζοντος ἐμποιεῖ. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος, ὄντινα πωλήσας τὴν περιουσίαν αὐτοῦ πᾶσάν τις κτήσασθαι δύναται καὶ ἔχειν ἀνεκκλάλητον ἐπὶ τῆ αὐτοῦ εὐρέσει χαράν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἄλλη ἐστὶν ἡ εἰσαγωγὸς χαρὰ καὶ ἄλλη ἡ τελειοποιός· ἡ 10 μὲν γὰρ φαντασίας οὐχ ὑπάρχει ἄμοιρος, ἡ δὲ ταπεινοφροσύνης ἔχει τὴν δύναμιν· μέσον δὲ τούτων ἐστὶ λύπη θεοφιλῆς καὶ ἀνάλητον δάκρυον. «Ἐν γὰρ πλήθει ὄντως σοφίας πλήθος γνώσεως καὶ ὁ προστιθεὶς γνῶσιν προστίθησιν ἄλγημα». Διὰ τοῦτο οὖν δεῖ πρῶτον τῆ εἰσαγωγῶ χαρᾶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας 15 προσκληθῆναι τὴν ψυχὴν, ἐλεγχθῆναι δὲ αὐτὴν καὶ δοκιμασθῆναι λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ ἀγίου Πνεύματος, περί τε ὧν ἔπραξε κακῶν ἢ καὶ ὧν ἔτι πράττει μετεωρισμῶν. «Ἐν ἐλεγμοῖς» γάρ, φησὶν, «ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον καὶ ἐξέ-

9. Δευτ. 4,24.

10. Βλ. Ματθ. 13,46.

τι λέγει, «ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά που καταστρέφει»⁹. Ἔτσι λοιπόν ὁ Κύριος προσκαλεῖ τὴν ψυχὴ σὲ μεγάλη ἀγάπη τῆς δόξας του. Γιατί, μένοντας διαρκῶς στὴ θερμὴ τῆς καρδιάς μὲ τὴ μνήμη τοῦ νοῦ τὸ ἔνδοξο καὶ πολυπόθητο ἐκεῖνο ὄνομα, μᾶς προκαλεῖ τὴν ἔξῃ νὰ ἀγαποῦμε ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἀγαθότητά του, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει στὸ ἐξῆς κανένα ἐμπόδιο. Ἀληθινὰ αὐτὸς εἶναι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης, πού, ἂν πουλήσει κανεὶς ὅλη τὴν περιουσία του, μπορεῖ νὰ τὸν ἀποκτήσει καὶ νὰ ἔχει ἀνείπωτη χαρὰ γιὰ τὴν εὔρεσή του¹⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 60

Ἄλλη εἶναι ἡ εἰσαγωγικὴ χαρὰ, καὶ ἄλλη ἡ τελειοποιὸς χαρὰ¹¹· γιατί ἡ πρώτη δὲν εἶναι ἄμετρη τῆς φαντασίας, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἔχει τὴ δύναμη τῆς ταπεινοφροσύνης· ἐνδιάμεση κατάσταση αὐτῶν εἶναι ἡ θεοφιλὴς λύπη¹² καὶ τὸ ἀνάληγτο δάκρυ. «Γιατί στὸ πλῆθος τῆς πραγματικῆς σοφίας ὑπάρχει πλῆθος γνώσεων καὶ ἐκεῖνος που αὐξάνει τὴ γνώση προσθέτει πόνο»¹³. Γι' αὐτὸ λοιπόν πρέπει πρῶτα μὲ τὴν εἰσαγωγικὴ χαρὰ νὰ προσκληθεῖ ἡ ψυχὴ στοὺς ἀγῶνες, νὰ ἐλεγχθεῖ καὶ νὰ δοκιμασθεῖ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος τόσο γιὰ ὅσα κακὰ ἔπραξε ὅσο καὶ γιὰ τὶς ὑπεροπτικὲς ἐνέργειες που ἀκόμα πράττει. Γιατί, λέγει, «παίδευσε τὸν ἄνθρωπο στοὺς ἐλέγχους γιὰ τὴν ἀνομία καὶ

11. Δηλαδή ἡ χαρὰ τοῦ ἀρχαρίου καὶ ἡ χαρὰ τοῦ τελείου.

12. Βλ. Β' Κορ. 7,10.

13. Ἐκκλησ. 1,18.

τηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ», ἵνα τῆς θείας αὐτὴν ἐλέγξῃ ὡς περ ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμάσης οὕτως τὴν ἐνέργειαν λάβοι τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΑ'

Ὅταν ὑπὸ ὀργῆς ἢ ψυχῆ ταράττηται ἢ ὑπὸ κραιπάλης θο-
 5 λουῖται ἢ ὑπὸ χαλεπῆς δυσθυμίας ὀχλῆται, οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐγκρατῆς, κἂν ὅπως αὐτόν τις βιάζοιτο, γενέσθαι τῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μνήμης. Ἐσκοτωμένος γὰρ ὁλος ὑπὸ τῆς δεινότητος τῶν παθῶν ἀλλότριος τῆς οἰκείας γίνεται πάντως αἰσθήσεως· διό-
 10 περ οὐκ ἔχει ποῦ ἢ ἐπιθυμία τὴν ἑαυτῆς ἐκτυπῶσει σφραγίδα, ἵνα φέρῃ ἄληστον ὁ νοῦς τὸ εἶδος τῆς μελέτης, σκληρᾶς τῆς μνήμης τῆς διανοίας ἐκ τῆς τῶν παθῶν γινομένης ὠμότητος. Εἰ δὲ τούτων ἐκτὸς ἦ, κἂν βραχὺ ὑπὸ τῆς λήθης ὑποκλαπῆ τὸ πο-
 θούμενον, εὐθέως πάλιν ὁ νοῦς τῇ οἰκείᾳ ἐντρεχείᾳ χρησάμενος θερμῶς ἐπιλαμβάνεται τοῦ πολυποθήτου ἐκείνου καὶ σωτηρίου
 15 θηράματος. Ἐχει γὰρ αὐτὴν τὴν χάριν τότε καὶ συμμελετῶσαν αὐτῇ ἢ ψυχῇ καὶ συγκράζουσιν τὸ «Κύριε Ἰησοῦ», καθὼς ἂν μῆτηρ διδάσκει καὶ πάλιν συμμελετᾷ τῷ ἑαυτῆς κνωδάλῳ τὸ πάτερ ὄνομα, ἄχρις οὗ εἰς ἕξιν αὐτὸ ἀγάγοι τοῦ ἀντ' ἄλλης οἰασ-
 20 δηποτοῦν βρεφοπρεποῦς ὁμιλίας τρανῶς τὸν πατέρα, κἂν ὑπνοῖ, καλεῖν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος λέγει, «ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσ-

ἔλειωσε τὴν ψυχὴ του σὰν ἀράχνη»¹⁴, ἔτσι ὥστε, ἀφοῦ ὁ θεῖος ἔλεγχος τὴ δοκιμάσει σὰν σὲ χωνευτήρι, ν' ἀποκτήσει τὴν ἐνέργεια τῆς ἀφαντασίαστης χαρᾶς μὲ τὴ θερμὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 61

“Ὅταν ἡ ψυχὴ ταρασσεται ἀπὸ ὀργὴ ἢ θολώνεται ἀπὸ κραιπάλη ἢ ἐνοχλεῖται ἀπὸ φοβερὴ ἀπογοήτευση, ὁ νοῦς δὲ μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅσο κι ἂν τὸν βιάσει κανεὶς. Γιατί, καθὼς εἶναι ὀλόκληρος ποτισμένος ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τῶν παθῶν, ἀποξενώνεται τελείως ἀπὸ τὴν αἴσθησή του. Γι' αὐτὸ ἡ ἐπιθυμία δὲν ἔχει ποῦ νὰ ἐκτυπώσῃ τὴ σφραγίδα της, γιὰ νὰ διατηρεῖ ὁ νοῦς ἀνεξίτηλο τὸν χαρακτήρα τῆς μελέτης, ὅταν ἀπὸ τὴν ὠμότητα τῶν παθῶν ἡ μνήμη τῆς διάνοιας γίνεται σκληρὴ. Ἄν ὁμως εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ πάθη, κι ἂν γιὰ λίγο τὸ ποθούμενο ὑποκλαπεῖ ἀπὸ τὴ λήθη, ἀμέσως πάλι ὁ νοῦς, χρησιμοποιῶντας τὴν ἐνέργειά του, καταπιάνεται θερμῶς μὲ τὸ πολυπόθητο ἐκεῖνο καὶ σωτήριο θήραμα. Γιατί τότε ἡ ψυχὴ ἔχει καὶ τὴν ἴδια τὴ χάρη νὰ συμμελετᾷ μαζί της καὶ νὰ κράζει μαζί της τὸ «Κύριε Ἰησοῦ», ὅπως μιὰ μητέρα θὰ δίδασκε στὸ μωρὸ της τὸ ὄνομα «πατέρα», ἐπαναλαμβάνοντάς τὸ μαζί του, ἕως ὅτου τὸ φέρει σὲ θέση νὰ καλεῖ καθαρά, καὶ στὸν ὕπνο ἀκόμα, τὸν πατέρα, ἀντὶ νὰ προφέρει ὁποιαδήποτε ἄλλη βρεφοπρεπὴ λέξη. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ ἀπόστολος, «ὁμοίως καὶ τὸ Πνεῦμα ἔρχεται βοηθὸς στὴν ἀσθένειά μας· γιὰ νὰ προσευ-

14. Ψαλμ. 38.12.

ευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπε-
 ρεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις». Ἐπειδὴ γὰρ
 ἡμεῖς νηπιάζομεν πρὸς τὸ τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς τέλειον, τῆς αὐ-
 τοῦ πάντως χρῆζομεν βοηθείας, ἵνα ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀνεκλαλήτου
 5 γλυκύτητος τῶν λογισμῶν ἡμῶν πάντων συνεχομένων τε καὶ
 καθηδυνομένων ἐξ ὅλης διαθέσεως πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
 τρὸς ἡμῶν κινήθῳμεν μνήμην τε καὶ ἀγάπην. Διόπερ ἐν αὐτῷ,
 ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος λέγει, κράζομεν, ὅτε ὑπ'
 αὐτοῦ Θεὸν Πατέρα ρυθμιζόμεθα καλεῖν ἀκαταπαύστως,
 10 «Ἄββᾶ ὁ Πατήρ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒ'

Ὁ θυμὸς πλεόν τῶν ἄλλων παθῶν ταραττεῖν εἴωθε καὶ
 συγγέειν τὴν ψυχὴν· ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰ μέγιστα αὐτὴν ὠφελεῖ.
 Ἦνίκα γὰρ κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἢ ὀπωσδήποτε ἀσελγαινόν-
 των αὐτῷ ἀταράχως, ἵνα ἢ σωθῶσιν ἢ καταισχυρθῶσιν, κε-
 15 χρήμεθα, προσθήκην αὐτῇ προξενουῦμεν πραῦτητος, τῷ γὰρ
 σκοπῷ πάντως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγαθότητος συντρέχο-
 μεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ θηλυδριῶδες αὐτῆς βαρέως ὀργι-
 σθέντες κατὰ τῆς ἀμαρτίας ἀπαρρενουῦμεν πολλάκις. Ὅτι δὲ καὶ
 αὐτῷ τῷ τῆς φθορᾶς πνευματικῶς ἐμβριμώμενοι, ὅταν ἐν
 20 πολλῇ ὤμεν ἀθυμίᾳ, δαίμονι ἐπάνω τῆς τοῦ θανάτου φρονοῦμεν
 καυχήσεως, οὐ δεῖ ἀφμιβάλλειν. Ὅπερ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ὁ Κύ-

χηθοῦμε ὅπως πρέπει, δὲν τὸ γνωρίζουμε, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα μεσιτεύει γιὰ χάρη μας μὲ ἀνέκφραστους στεναγμούς»¹⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐμεῖς, ἐμπρὸς στὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς τῆς προσευχῆς, εἴμαστε νήπιοι, χρειαζόμαστε ὅπως δὴποτε τὴ βοήθειά του, ἔτσι ὥστε, καθὼς ὅλοι οἱ λογισμοί μας θὰ συνέχονται καὶ θὰ γλυκαίνονται ἀπὸ τὴν ἀνέκφραστη γλυκύτητά του, νὰ κινηθοῦμε πρὸς τὴ μνήμη καὶ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μας. Γι' αὐτό, ὅπως λέγει πάλι ὁ ἴδιος ὁ θεσπέσιος Παῦλος, κράζουμε κατὰ τὸ Πνεῦμα, ὅταν μᾶς παραγγέλλει αὐτὸς νὰ καλοῦμε ἀκατάπαυστα τὸν Θεὸ Πατέρα, «Ἄββᾶ, ὁ Πατήρ»¹⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 62

Ὁ θυμὸς ταρασσει καὶ συγχίζει τὴν ψυχὴ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα πάθη· μερικὲς ὅμως φορές τὴν ὠφελεῖ σὲ μεγάλο βαθμό. Πραγματικά, ὅταν τὸν χρησιμοποιοῦμε ἀτάραχα ἐναντίον τῶν ἀσεβῶν καὶ τῶν κάθε εἶδους ἀσελγῶν, γιὰ νὰ σωθοῦν ἢ νὰ καταισχυνοῦν, αὐξάνουμε τὴν πραότητα τῆς ψυχῆς (γιατὶ ἔτσι συμβάλλουμε στὸ σκοπὸ τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος), ἀλλ' ὅταν ὀργιζόμαστε ἐντονα ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας, πολλὲς φορές ἀνδροποιοῦμε τὴ θηλυπρέπειά της. Δὲν πρέπει ἄλλωστε ν' ἀμφιβάλλουμε ὅτι, δυσανασχετώντας πνευματικὰ ἐναντίον τοῦ δαίμονα τῆς φθορᾶς, ὅταν βρισκόμαστε σὲ πολλὴ ἀθυμία, καταφρονοῦμε τὴν ἀλαζονεῖα τοῦ θανάτου. Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει αὐτὸ τὸ πράγμα ὁ

16. Ρωμ. 8,15.

ριος δις ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἄδη ἐμβριμησάμενος καὶ ταραξας
 ἑαυτὸν, καίτοιγε ἀταράχως βουλήσει μόνη πάντα ὅσα θέλει
 ποιῶν, οὕτω τὴν Λαζάρου ψυχὴν ἀπέδωκε τῷ σώματι, ὥστε
 μοι δοκεῖν εἰς ὄπλον μᾶλλον τῇ φύσει ἡμῶν τὸν σώφρονα θυμὸν
 5 παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς παρασχεθῆναι Θεοῦ. Ὡπερ εἰ κατὰ
 τοῦ ὄφειως ἐχρήσατο ἡ Εὐα, οὐκ ἂν ὑπ' ἐκείνης τῆς ἐμπαθοῦς
 ἐνήργητο ἡδονῆς. Ὡστε μοι φαίνεσθαι ὅτι ὁ διὰ ζῆλον τῆς εὐ-
 σεβείας τῷ θυμῷ σωφρόνως κεχρημένος δοκιμώτερος πάντως
 παρὰ τῇ τῶν ἀνταποδόσεων εὐρεθήσεται πλάστιγγι τοῦ οὐδ'
 10 ὅλως διὰ δυσκινησίαν νοῦ εἰς θυμὸν κινουμένου· ὁ μὲν γὰρ ἀγύ-
 μναστον τὸν τῶν ἀνθρωπίνων φρενῶν ἡνίοχον ἔχων φαίνεται, ὁ
 δὲ ἀεὶ ἐπὶ τῶν ἵππων τῆς ἀρετῆς ἐναγώνιος φέρεται ἐν μέσῳ
 τῆς τῶν δαιμόνων παρατάξεως τὸ τῆς ἐγκρατείας καταγυμνά-
 ζων ἐν φόβῳ Θεοῦ τέθριππον. Ὅπερ ἄρμα Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἀνα-
 15 λήψει τοῦ θεσπεσίου Ἡλίου παρὰ τῇ Γραφῇ εἰρημένον εὐρίσκο-
 μεν, ἐπειδὴ πρώτοις τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν
 διαφόρως φαίνεται ὁμιλήσας ὁ Θεός. Διόπερ ὅλως καὶ ἐπὶ ἄρ-
 ματος πυρὸς ἀνελήφθη ὁ τοσοῦτος τῆς σοφίας τρόφιμος, ὡς ἵπ-
 ποὶς ταῖς οἰκείαις ἐμοὶ δοκεῖ ὁ σώφρων χρησάμενος ἀρεταῖς ἐν
 20 τῷ ἀρπάζαντι αὐτὸν ἐν αὔρα πυρὸς Πνεύματι.

Κύριος, δυὸ φορές ἀγανάκτησε κατὰ τοῦ Ἰακώβου μετὰ τὸ πνεῦμα
 κι ἐταράχθηκε, ἂν καὶ πράττει ὅλα ὅσα θέλει ἀτάραχα με-
 μόνη τῇ θέλησιν. Ἔτσι ξανάδωσε στὸ σῶμα τὴν ψυχὴ τοῦ
 Λαζάρου¹⁷. ὥστε νομίζω ὅτι ὁ φρόνιμος θυμὸς δόθηκε ἀπὸ
 τὸ δημιουργό μας Θεὸ στὴ φύση μας μᾶλλον σὰν ὄπλο. Ἄν
 μάλιστα τὸ χρησιμοποιοῦσε κατὰ τοῦ ὄφρους ἢ Εὐα, δὲ θὰ
 καταλαμβάνονταν ἀπὸ ἐκείνη τὴν παθιασμένη ἡδονή. Ὡστε
 μοῦ φαίνεται ὅτι ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιοεῖ φρόνιμα τὸν
 θυμὸ ἀπὸ ζῆλο εὐσέβειας στὴν πλάστιγγα τῆς ἀνταποδόσε-
 ως θὰ βρεθεῖ δοκιμότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ δυσκινησία
 τοῦ νοῦ δὲν κινεῖται ποτὲ σὲ θυμὸ· γιὰτὶ ὁ δεύτερος φαίνεται
 νὰ ἔχει ἀγύμναστο τὸν ἡνίοχο τῶν ἀνθρωπίνων φρενῶν, ἐνῶ
 ὁ πρῶτος φέρεται πάντοτε ἐπάνω στοὺς ἵππους τῆς ἀρετῆς,
 ἀγωνιζόμενος ἀνάμεσα στὴν παράταξη τῶν δαιμόνων, γιὰ νὰ
 γυμνάσει ἐπαρκῶς μετὰ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ τὸ τέθριππο τῆς
 ἐγκράτειας¹⁸. Αὐτὸ τὸ τέθριππο τὸ βρίσκουμε στὴ Γραφὴ νὰ
 ὀνομάζεται ἄρμα τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ θεσπέ-
 σιου Ἡλίου, ἐπειδὴ πρῶτος αὐτὸς μίλησε στοὺς Ἰουδαίους
 χωριστὰ γιὰ τὶς τέσσερις ἀρετές. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ τρόφι-
 μος αὐτὸς τῆς σοφίας ἀναλήφθηκε ἐπάνω σὲ ἄρμα πυρός,
 χρησιμοποιώντας, ὅπως νομίζω, σὰν ἵππους τὶς ἀρετές του,
 ὅταν τὸ Πνεῦμα τὸν ἄρπαξε μέσα σὲ μιὰ αὔρα πυρός¹⁹.

18. Τὸ ἄρμα τῆς ἐγκράτειας φέρεται μετὰ τέσσερις ἵππους. Δίπλα τῆς εἶ-
 ναι οἱ ἄλλες τρεῖς βασικὲς ἀρετές.

19. Δ' Βασ. 2,11.

ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΓ'

Ὁ γνώσεως μετασχὼν ἀγίας καὶ γλυκύτητος Θεοῦ γευσά-
 μενος οὔτε δικάζειν ὀφείλει οὔτε δίκην ὄλως κινεῖν πρὸς τινα,
 κἂν αὐτὰ ἄπερ ἡμφίασται ἀφέληταί τις. Ἡ γὰρ τῶν ἀρχόντων
 τοῦ κόσμου τούτου δικαιοσύνη ἡττηται πάντως τῇ δικαιοσύνῃ
 5 τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδέν ἐστι πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ
 ποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν τροφίμων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ αἰῶ-
 νος τούτου ἀνθρώπων, εἰ μὴ τὸ τούτων δίκαιον ἀτελὲς πρὸς τὴν
 ἐκείνων δικαιοσύνην φαίνοιτο, ὥστε τὸ μὲν λέγεσθαι ἀνθρώπι-
 νον δίκαιον, τὸ δὲ θείαν δικαιοσύνην; Οὕτως οὖν ὁ μὲν Κύριος
 10 ἡμῶν Ἰησοῦς «οὔτε λοιδορούμενος ἀντελοιδορεῖ οὔτε πάσχων
 ἠπεῖλει», ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐσθῆτος σιωπῶν ὑπέμει-
 νεν καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας δέ, ἵνα τὸ μεῖζον εἶπω, τῶν κακούρ-
 γων τὸν Πατέρα ἠξίου. Οἱ δὲ τοῦ κόσμου ἄνθρωποι οὐκ ἂν τοῦ
 δικάζεσθαι παύσονται, εἰ μὴ μετὰ προσθήκης ἐνίοτε τὰ τῶν
 15 ἐναγωγῶν ἀπολάβωσι πράγματα, ὅταν μάλιστα πρὸ τοῦ χρέους
 τοὺς τόκους κομίζονται, ὥστε αὐτῶν γενέσθαι τὸ δίκαιον ἀρ-
 χὴν πολλακίς ἀδικίας μεγάλης.

1. Α' Πέτρ. 2,23.

ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 63

Ἐκεῖνος ποῦ ἔγινε μέτοχος τῆς ἀγίας γνώσεως καὶ γεύθηκε τῆ γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει οὔτε νὰ δικάζει οὔτε κἂν νὰ ὑποκινεῖ δίκη ἐναντίον κάποιου, ἀκόμα κι ἂν τοῦ ἀφαιρέσει κανεὶς τὰ ἐνδύματά του. Γιατὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου εἶναι ἀπολύτως κατώτερη ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἢ μᾶλλον μπροστὰ στὸ δίκαιο τοῦ Θεοῦ εἶναι μηδέν. Πραγματικά, ποιά εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς τρόφιμους τοῦ Θεοῦ, καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνα τούτου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τούτων τὸ δίκαιο φαίνεται ἀτελὲς ἐμπρὸς στὴ δικαιοσύνη ἐκείνων, ὥστε αὐτὸ μὲν νὰ λέγεται ἀνθρώπινο δίκαιο, ἐκείνη δὲ θεία δικαιοσύνη; Ἔτσι λοιπὸν ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς «οὔτε ὅταν τὸν κακολογοῦσαν κακολογοῦσε, οὔτε ὅταν ἔπασχε ἀπειλοῦσε»¹, ἀλλ' ὑπέμεινε σιωπηλὰ καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὸ ἐνδυμα καί, γιὰ νὰ πῶ τὸ σπουδαιότερο, προσευχόταν στὸν Πατέρα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν κακούργων². Οἱ ἄνθρωποι ὁμως τοῦ κόσμου δὲν θὰ παύσουν νὰ δικάζονται, ἂν δεν πάρουν τὰ διεκδικούμενα πράγματα, μερικὲς φορές αὐξημένα, ὅταν μάλιστα πρὶν ἀπὸ τὸ χρέος εἰσπράττουν τοὺς τόκους, ὥστε πολλὰς φορές τὸ δίκαιό τους νὰ γίνεται ἀρχὴ μεγάλης ἀδικίας.

2. Λουκᾶ 23,34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΔ'

Οὐ δεῖ, φησὶν, ἤκουσά τινων λεγόντων εὐλαβῶν, παρα-
 χωρεῖν τοῖς τυχοῦσι διαρπάζειν ἅπερ πρὸς τὴν ἑαυτῶν διοίκη-
 σιν ἢ καὶ πρὸς τὴν τῶν πενήτων ἀνάπαυσιν ἔχομεν, μάλιστα εἰ
 παρὰ Χριστιανῶν τοῦτο πάσχομεν, ἵνα μὴ ἀμαρτίας πρόξενοι
 5 τοῖς ἀδικοῦσιν ἡμᾶς, δι' ὧν ἀνεξικακοῦμεν, γινώμεθα. Τοῦτο δὲ
 οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θέλειν τὰ ἑαυτοῦ ὑπὲρ ἑαυτὸν μετὰ ἀλόγου
 προφάσεως. Εἰ γὰρ καταλιπὼν τὸ εὐχεσθαι καὶ προσέχειν τῇ
 ἑμαυτοῦ καρδίᾳ δίκας ἀγορεύειν πρὸς τοὺς θέλοντάς με ἐπηρεά-
 ζειν κατὰ μικρὸν ἄρξομαι καὶ δικαστηρίων παρεδρεύειν προαυ-
 10 λίοις, δῆλον ὅτι τὰ ἐκδικούμενα κρείττονα τῆς ἑμαυτοῦ ἠγοῦμαι
 σωτηρίας, ἵνα μὴ εἶπω καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτηρίου ἐντάλματος.
 Πῶς γὰρ ἂν ὄλωσ τῷ εὐαγγελικῷ ἀκολουθήσω προστάγματι
 τῷ κελεύοντί μοι, «καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει», εἰ
 μὴ μετὰ χαρᾶς ὑπομείνω κατὰ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον τὴν τῶν
 15 προσόντων μοι διαρπαγὴν πραγμάτων, ὅποτε οὐδὲ δικασάμενός
 τις καὶ ἀπολαβὼν ὄσαπερ ἠβουλήθη, τῆς ἀμαρτίας τὸν πλεονέ-
 κτην ἐλευθεροῖ; Ἐπειδὴ τὰ φθαρτὰ δικαστήρια τὸ ἀφθαρτον τοῦ
 Θεοῦ κριτήριον ὀρίζειν οὐ δύναται· τούτους γὰρ πάντως ὁ αἴτιος
 τοὺς νόμους πληροφορεῖ παρ' οἷς καὶ ὑπὲρ τῆς αἰτίας αὐτὸν

3. Τὰ Ἀποφθέγματα Πατέρων εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ παραδείγματα γερῶ-
 ντων ποὺ διευκολύνουν τοὺς ληστὲς ν' ἀρπάξουν τὰ ὑπάρχοντά τους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 64

Ἄκουσα μερικοὺς εὐλαβεῖς νὰ λέγουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπουμε στοὺς τυχόντες ν' ἀρπάξουν τὰ πράγματα³ ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴ συντήρησή μας ἢ καὶ γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν πτωχῶν, καὶ μάλιστα ἂν αὐτὸ τὸ παθαίνουμε ἀπὸ Χριστιανοὺς, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε σ' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀδικοῦν πρόξενοι ἀμαρτίας μὲ τὴν ἀνεξικακία μας. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ὅτι μὲ ἀλόγιστη πρόφαση θέλουμε τὰ δικά μας πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας. Γιατί, ἂν ἐγκαταλείψω τὴν προσευχὴ καὶ τὴ φροντίδα τῆς καρδιάς μου καὶ ἀρχίσω βαθμιαίως νὰ καταγγέλλω στὰ δικαστήρια αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ μ' ἐνοχλοῦν καὶ νὰ διημερεύω στὰ προαύλια τῶν δικαστηρίων, εἶναι φανερό ὅτι θεωρῶ τὰ διεκδικούμενα ἀνώτερα ἀπὸ τὴ σωτηρία μου, γιὰ νὰ μὴ πῶ καὶ τῆς ἴδιας τῆς σωτηριώδους ἐντολῆς. Πραγματικὰ πῶς θ' ἀκολουθήσω κατ' ἀρχὴν τὸ εὐαγγελικὸ πρόσταγμα ποὺ μοῦ παραγέλλει, «καὶ ἀπ' αὐτὸν ποὺ ἀφαιρεῖ τὰ πράγματά σου νὰ μὴ τὰ ξαναζητᾶς»⁴, ἂν δὲν ὑπομείνω, κατὰ τὸ ἀποστολικὸ λόγιο, μὲ χαρὰ τὴν ἀρπαγὴ τῶν πραγμάτων ποὺ κατέχω⁵, ἀφοῦ, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος καταδικάσει τὸν πλεονέκτη καὶ τοῦ πάρει ὅσα θέλησε, δὲν τὸν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν ἀμαρτία; Τὰ φθαρτὰ δικαστήρια δὲν μποροῦν νὰ περιορίσουν τὸ ἀφθαρτο κριτήριον τοῦ Θεοῦ· γιὰ τὸ ὑπαίτιος ἐκπληρώνει τοὺς νόμους ἀπέναντι στοὺς ὁποίους ἀκριβῶς εἶναι ὑποχρεω-

4. Ματθ. 5,4.

5. Β' Κορ. 11,20.

ἀπολογεῖσθαι συμβαίνει. Ὡστε καλὸν τὸ τὴν τῶν θελόντων ἡμᾶς ἀδικεῖν φέρειν βίαν καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα διὰ μετανοίας, οὐ μὴν διὰ τῆς ἀποδόσεως ὧν ἡμῶν ἤρπαξαν, ἀπολυθῶσι τοῦ τῆς πλεονεξίας ἐγκλήματος. Τοῦτο γὰρ θέλει ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου, ἵνα τὸν πλεονέκτην, οὐχὶ τὸ πλεονεκτηθέν, ἀπολάβωμέν ποτε τῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς μετανοίας ἐλεύθερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΕ'

Λίαν ἀρμόδιον καὶ διὰ πάντων ἐπωφελὲς τὸ ἐπιγνόντας ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας εὐθέως πάντα τὰ προσόντα ἡμῖν
 10 διαπωλεῖν καὶ τὰ ἀπὸ τούτων χρήματα διοικεῖν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καὶ μὴ προφάσει τοῦ διὰ παντὸς θέλειν ἐντολὰς ποιεῖν παρακούειν τοῦ σωτηρίου κελεύσματος. Ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ τούτου πρῶτον μὲν ἡ καλὴ ἀμεριμνία καὶ ἡ ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀνεπιβούλευτος πενία, ἥτις πάσης ἀδικίας καὶ πάσης δίκης ἐπά-
 15 νω φρονεῖ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἡμᾶς μηκέτι τὴν τὸ πῦρ τῶν πλεονεκτῶν ὕλην ἀνάπτουσιν. Περιθάψει δὲ ἡμᾶς τότε πλεον τῶν ἄλλων ἡ ταπεινοφροσύνη τῶν ἀρετῶν καὶ εἰς τοὺς οἰκείους ὡς γυμνοὺς ὑπάρχοντας ἀναπαύσει κόλπους, οἷα μήτηρ τὸ ἑαυτῆς παιδίον εἰς τὰς οἰκείας προσλαμβανομένη καταθάλλει ἀγκάλας,

μένος νὰ ὑπερασπισθῆ τὴν ὑπόθεσή του. Ὡστε εἶναι καλὸ νὰ ὑποφέρουμε τῆ βία ἐκείνων ποὺ θέλουν νὰ μᾶς ἀδικοῦν καὶ νὰ προσευχόμεσθε γι' αὐτούς, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ παρᾶπτωμα τῆς πλεονεξίας μὲ τὴ μετάνοια κι ὄχι μὲ τὴν ἀπόδοση αὐτῶν ποὺ μᾶς ἄρπαξαν. Τοῦτο πραγματικὰ θέλει ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου, τὸ νὰ ξαναπάρουμε κάποτε τὸν πλεονέκτη, ὄχι τὰ πλεονεκτηθέντα πράγματα, ἐλεύθερον ἀπὸ τὴν ἁμαρτία διὰ τῆς μετανοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 65

Εἶναι πολὺ ταιριαστὸ καὶ ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἐπωφελές, μόλις γνωρίσουμε καλὰ τὴν ὁδὸ τῆς εὐσέβειας, ἀμέσως νὰ πουλήσουμε ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ διαθέσουμε τὰ χρήματα ποὺ θὰ πάρουμε ἀπ' αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου⁶ καὶ νὰ μὴ παρακοῦμε τὴ σωτηριώδη παραγγελία μὲ τὴν πρόφαση ὅτι θέλουμα νὰ ἐκτελοῦμε τὶς ἐντολές τοῦ Κυρίου παντοτινά⁷. Γιατὶ ἀπ' αὐτὸ θὰ προκύψει γιὰ μᾶς πρῶτα ἡ καλὴ ἀμεριμνησία κι ἡ ἀπ' αὐτὴν ἀνεπιβούλευτη πτωχεία ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἀδικία καὶ κάθε δίκη, γιατί δὲν ἔχουμε πιά τὴν ὕλη ποὺ ἀνάβει τὴ φωτιὰ τῶν πλεονεκτῶν. Θὰ μᾶς περιθάψει τότε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ἡ ταπεινοφροσύνη τῶν ἀρετῶν καὶ θὰ μᾶς ἀναπαύσει στοὺς κόλπους τῆς σὰν γυμνούς, ὅπως ἡ μητέρα παίρνει τὸ παιδί τῆς στὴν ἀγκαλιά τῆς καὶ τὸ ζεσταίνει, ὅταν ἀπὸ νηπιακὴ ἀπλότητα

7. Ὑπῆρχε πάντοτε ἡ σκέψη ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀναχωρητὲς νὰ κρατήσουν μέρος τῆς περιουσίας τους, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀσκοῦν τὴν ἐλεημοσύνη παντοτινά.

ὅταν διὰ τὴν νηπιώδη ἀπλότητα τὴν ἑαυτοῦ ἐκδυσάμενον πόρρω που ἀπορρίψη ἐσθῆτα τῇ γυμνότητι μᾶλλον διὰ πολλὴν ἀκακίαν ἢ τῇ ποικιλίᾳ τῆς ἐσθῆτος τερπόμενον. «Φυλάσσω» γάρ, φησὶν, «τὰ νήπια ὁ Κύριος· ἐταπεινώθην καὶ ἔσωσέ με».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΣΤ'

5 Καθ' ὃ ἔχομεν πάντως ὁ Κύριος ἡμᾶς ἀπαιτήσῃ τὸν λόγον τῆς ἐλεημοσύνης, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχομεν. Ἐὰν οὖν, ὅπερ εἶχον δοῦναι εἰς πολλοὺς χρόνους, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ χρηστῶς διασπείρω, περὶ τίνος ἔτι ὁ μηδὲν ἔχων ἐγκληθήσομαι; Ἀλλ' ἐρεῖ τις· πόθεν οὖν ἐλεηθήσονται τοῦ λοιποῦ
10 οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων μετρίων ἐθισθέντες κατ' ὀλίγον διοικεῖσθαι πένητες; Μανθανέτω δὲ ὁ τοιοῦτος μὴ προφάσει τῆς ἰδίας φιλοχρηματίας ὀνειδίζειν τῷ Θεῷ· οὐχ ὑστερήσει γὰρ ὁ Θεὸς τὸ οἰκεῖον οἰκονομῶν ὡς ἀπ' ἀρχῆς κτίσμα· οὔτε γὰρ πρὶν οὗτος ἢ ἐκεῖνος εἰς τὴν ἐλεημοσύνην ἐξηγείροντο, ὑστεροῦντο τροφῆς ἢ
15 σκεπασμάτων οἱ πτωχοί. Καλὸν οὖν τὸ παρ' αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν μετὰ χρηστῆς διακονίας ἀπορρῆψαι τὸ ἐκ τοῦ πλούτου ἀλόγιστον καύχημα τὰς οἰκείας ἐπιθυμίας μισήσαντα, ὅπερ ἐστὶ μισῆσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα μηκέτι χαίροντες ἐπὶ τῇ τῶν χρημάτων διασπορᾷ ἐξουδενώσωμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν σφόδρα
20 ὡς μηδὲν τῶν καλῶν ἐργαζόμενοι. Ἔως μὲν γάρ που χρημά-

γδυθεῖ καὶ ρίξει μακριὰ τὸ φόρεμα, γιὰτὶ εὐχαριστιέται περισσότερο ἀπὸ τὴ γυμνότητα ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ἀκακίας παρὰ ἀπὸ τὸ πολύχρωμο φόρεμα. Γιὰτὶ λέγει, «ὁ Κύριος φυλάσσει τὰ νήπια· ταπεινώθηκα καὶ μ' ἔσωσε»⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 66

Ὁ Κύριος θὰ ἀπαιτήσῃ πάντως ἀπὸ ἐμᾶς λόγο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη σύμφωνα μὲ αὐτὰ πού ἔχουμε κι ὄχι μὲ αὐτὰ πού δὲν ἔχουμε⁹. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ πού μπορούσα νὰ δίνω σὲ πολὺ χρόνο, τὸ μοιράσω μὲ σύνεση μέσα σὲ λίγο χρόνο ἀπὸ φόβο Θεοῦ, γιὰ ποιὸ πρᾶγμα τότε θὰ κατηγορηθῶ ἀφοῦ δὲν ἔχω τίποτε; Ἀλλὰ θὰ πεῖ κάποιος· ἀπὸ ποῦ θὰ ἐλεηθοῦν στὸ ἐξῆς ὅσοι πτωχοὶ μὲ τὸν καιρὸ συνήθισαν νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὶς δικές μας μέτριες προσφορές; Ἄς μάθει λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ μέμφεται τὸ Θεὸ μὲ τὴν πρόφαση τῆς δικῆς του φιλοχρηματίας· πρᾶγματι, δὲν θὰ παραλείψει ὁ Θεὸς νὰ οἰκονομεῖ τὸ κτίσμα του ὅπως στὴν ἀρχή· γιὰτὶ δὲν στεροῦνταν οἱ φτωχοὶ ἀπὸ τροφή ἢ σκεπάσματα πρὶν ξεσηκωθοῦν ὁ ἓνας κι ὁ ἄλλος γιὰ ἐλεημοσύνη. Εἶναι καλὸ λοιπὸν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπίγνωση ν' ἀπορρίψει τὸ ἀλόγιστο καύχημα τοῦ πλοῦτου μὲ συνετὴ διακονία, ἀφοῦ μισήσει τὶς ἐπιθυμίες του, πρᾶγμα πού σημαίνει νὰ ποτίσει τὴν ψυχὴ του¹⁰. Ἔτσι χωρὶς νὰ χαιρόμαστε καὶ γιὰ τὴ διασπορὰ τῶν χρημάτων, θὰ ἐξουθενώσουμε πολὺ τὴν ψυχὴ μας, σὰ νὰ μὴ ἐκτελοῦμε τίποτε ἀπὸ τὰ καλά. Γιὰτὶ ἕως ὅτου εὐποροῦμε σὲ

9. Β' Κορ. 8,12.

10. Λουκᾶ 14, 26.

των εὐποροῦμεν, χαίρομεν μεγάλως, εἴπερ ἐστὶν εἰς ἡμᾶς τοῦ ἀγαθοῦ ἐνέργεια, ἐπὶ τῷ τούτων διασκορπισμῷ, ὡς ἰλαρῶς ὑπηρετούμενοι τῷ θείῳ κελεύσματι· ἐπειδὴν δὲ πάντα ἐξαντλήσωμεν, λύπη ἡμῖν ἄπειρος καὶ ταπεινώσις ὑπείσέρχεται ὡς 5 μηδὲν δικαιοσύνης ἄξιον διαπραττομένοις. Ὅθεν λοιπὸν ἐφ' ἑαυτὴν ἐπιστρέφει ἡ ψυχὴ ἐν πολλῇ ταπεινώσει, ἵνα, ὅπερ οὐκ ἔχει κτᾶσθαι καθ' ἡμέραν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, τοῦτο ἐκ τῆς ἐπιπόνου εὐχῆς καὶ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑαυτῇ περιποιῆ. «Πτωχὸς» γάρ, φησὶν, «καὶ πένης αἰνέσουσι τὸ 10 ὄνομά σου, Κύριε». Οὔτε γὰρ τὸ τῆς θεολογίας χάρισμα ἐτοιμάζεται τινι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τις ἐτοιμάσῃ ἑαυτόν, ὥστε πάντα τὰ προσόντα αὐτῷ ἀποκτήσασθαι αὐτὸν ἕνεκεν τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐν θεοφιλεῖ πενίᾳ τὸν πλοῦτον εὐαγγελίζεται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ εἰρηκῶς, «ἠτοίμασας ἐν 15 τῇ χρηστότητί σου τῷ πτωχῷ, ὁ Θεός», καὶ ἐπαγαγὼν, «Κύριος δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ», τοῦτο σαφῶς σημαίνει.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ

ΞΖ'

Πάντα μὲν τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ λίαν καὶ πάσης ἀγαθότητος παρεκτικά, οὐδὲν δὲ οὕτως ἡμῶν ἀναφλέγει

χρήματα, ἐὰν ὑπάρχει σ' ἐμᾶς ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ, χαιρόμαστε πολὺ γιὰ τὸν διασκορπισμὸ τους, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὑπηρετοῦμε εὐχάριστα τὴ θεία ἐντολή· ὅταν ὅμως τὰ ξοδέψουμε ὅλα, ὑπείσέρχεται μέσα μας ἄπειρη λύπη καὶ ταπείνωση σὰ νὰ μὴ κάναμε τίποτε ἄξιο δικαιοσύνης. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ψυχὴ ἐπιστρέφει μὲ πολλὴ ταπείνωση στὸν ἑαυτὸ της, ὥστε ἐκεῖνο ποῦ δὲ μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καθημερινά, αὐτὸ νὰ τὸ κατορθώσει μὲ τὴν ἐπίπονη προσευχή, τὴν ὑπομονή καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη. «Λέγει, ὁ φτωχὸς καὶ ὁ πένης θὰ ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, Κύριε»¹¹. Γιατὶ οὔτε τὸ χάρισμα τῆς θεολογίας ἐτοιμάζεται γιὰ κάποιον ἀπὸ τὸ Θεό, ἐὰν δὲν ἐτοιμάσει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του, ὥστε ν' ἀποκτήσει ὅλα τὰ προσόντα ἐξ αἰτίας τῆς δόξας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ εὐαγγελίζεται τὸν πλοῦτο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ μέσα σὲ θεοφιλή φτώχεια. Ἐκεῖνος ποῦ εἶπε, «ἐτοιμάσες γιὰ τὸν φτωχὸ ἀγαθὰ μὲ τὴ χρηστότητά σου, Θεέ», καὶ συνέχισε, «ὁ Κύριος θὰ δώσει λόγο μὲ πολλὴ δύναμη στοὺς εὐαγγελιζόμενους»¹², σημαίνει ἀκριβῶς τοῦτο.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 67

Ἦ Ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ μας εἶναι πολὺ καλὰ καὶ εὐεργετικὰ κάθε ἀγαθότητας, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἀνάβει καὶ δὲν

11. Ψαλμ. 73,21.

12. Ψαλμ. 67,11 ἐ.

καὶ κινεῖ τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἀγάπην τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ὡς ἡ θεολογία. Γέννημα γὰρ οὕσα αὕτη πρῶτον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος πρῶτα πάντως καὶ δῶρα τῇ ψυχῇ χαρίζεται. Πρῶτον μὲν γὰρ παρασκευάζει ἡμᾶς πάσης τῆς τοῦ βίου χαίροντας καταφρο-
 5 νεῖν φιλίας ὡς ἔχοντας ἀντὶ φθαρτῶν ἐπιθυμιῶν ἀνεκκλάλητον πλοῦτον τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα δὲ τῷ πυρὶ τὸν νοῦν ἡμῶν περιουγάζει τῆς ἀλλαγῆς, ὅθεν αὐτὸν καὶ κοινωνικὸν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ποιεῖ. Γνησίως οὖν ταύτην οἱ εἰς τοῦτο προετοιμασθέντες τὴν ἀρετὴν ποθῶμεν, ἀγαπητοί, τὴν εὐπρεπῆ,
 10 τὴν πανθέωρον, τὴν πάσης ἀμεριμνίας πρόξενον, τὴν ἐν αὐγῇ φωτὸς ἀρρήτου τὸν νοῦν τρέφουσιν τοῖς λόγοις τοῦ Θεοῦ, τὴν τῷ Θεῷ Λόγω, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, τὴν λογικὴν ψυχὴν διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν πρὸς κοινωνίαν ἀρμοσαμένην ἀχώριστον, ἵνα καὶ παρὰ ἀνθρώποις, ὡς τοῦ θαύματος, τοὺς θεωδοὺς φθόγγους
 15 ἢ νυμφαγωγὸς ἐναρμόση ἢ θείας τρανῶς ἄδοντας τὰς δυναστείας τοῦ Θεοῦ.

ΞΗ'

Ὁ νοῦς ἡμῶν τὰ πολλὰ περὶ μὲν τὴν προσευχὴν δυσανα-
 σχέτως ἔχει διὰ τὸ στενὸν ἄγαν καὶ περιεσταλμένον τῆς εὐκτι-
 κῆς ἀρετῆς, εἰς δὲ τὴν θεολογίαν χαίρων ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι διὰ
 20 τὸ πλατὺ καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων. Ἴνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῷ δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν λέγειν ἢ καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν πτεροῦσθαι παραχωρῶμεν τῇ χαρᾷ, τῇ προσευχῇ τὰ

κινεῖ τὴν καρδιά μας στὴν ἀγάπη τῆς ἀγαθότητάς του τόσο πολὺ, ὅσο ἡ θεολογία¹. Γιατὶ αὐτὴ, σὰν πρῶιμο γέννημα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, χαρίζει πρωταρχικὰ δῶρα στὴν ψυχὴ. Δηλαδή πρῶτα μᾶς προετοιμάζει νὰ καταφρονοῦμε μὲ χαρὰ κάθε φιλία τοῦ βίου, ἐπειδὴ ἔχουμε ἀνεκλάλητο πλοῦτο τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ἀντὶ γιὰ τὶς φθαρτὲς ἐπιθυμίες. Κατόπιν δὲ μὲ τὴ φωτιὰ τῆς ἀλλαγῆς περιαυγάζει τὸ νοῦ μας καὶ ἔτσι τὸν καθιστᾷ κοινωνὸ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἀγαπητοί, ἄς ποθοῦμε γνησίως αὐτὴ τὴν ἀρετὴ, ὅσοι προετοιμασθήκαμε γι' αὐτό, τὴν εὐπρεπή, τὴν πανθέωρη, τὴν αἰτία κάθε ἀφροντισιᾶς, τὴν τροφὸ τοῦ νοῦ μὲ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ σὲ πλημμύρα ἀρρήτου φωτός· καὶ γιὰ νὰ μὴ λέγω πολλὰ, ἐκείνη ποὺ συνέδεσε σὲ ἀχώριστη κοινωνία τὴ λογικὴ ψυχὴ μὲ τὸ θεῖο Λόγο, ὥστε ἡ θεία νυμφαγωγὸς² νὰ ἐναρμονίσει καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοὺς θείους φθόγγους ποὺ ὑμνοῦν δυνατὰ τὶς δυναστείες τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 68

Ὁ νοῦς μας δυσανασχετεῖ συνήθως στὴν τέλεση τῆς προσευχῆς, ἐπειδὴ ἡ προσεκτικὴ ἀρετὴ εἶναι πολὺ στενόχωρη καὶ περιορισμένη, ἐπιδίδεται ὁμως χαρούμενος στὴ θεολογία, ἐπειδὴ τὰ θεῖα θεωρήματα εἶναι πλατιά καὶ ἐλεῦθερα. Γιὰ νὰ μὴ τοῦ δώσουμε λοιπόν εὐκαιρία νὰ θέλει νὰ λέγει πολλὰ ἢ γιὰ νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψουμε νὰ πετᾷ ὑπέρμετρα ἀπὸ

1. Μὲ τὴν κυριόλεκτικὴ ἔννοια: ἐνασχόληση μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεολογία ἐδῶ εἶναι ἀρετὴ.

2. Ἡ θεολογία εἶναι νυμφαγωγός, διότι ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴ σὰν νύμφη στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Βλ. Ἀποκ. 21,2.

πλειῖστα καὶ τῆ ψαλμωδία καὶ τῆ τῶν ἀγίων Γραφῶν ἀναγνώ-
 σει σχολάζωμεν μήτε τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν παροροῦντες τὰ
 θεωρήματα, ὧν ἡ πίστις διὰ τῶν λόγων γνωρίζεται, οὔτε γὰρ
 ἴδια αὐτὸν τοῦτο ποιοῦντες παρασκευάσομεν ῥήματα ἐπιμιγνύ-
 5 ναι τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, οὔτε μὴν ὑπὸ τῆς κενοδοξίας αὐτὸν
 ὑποσυρῆναι διαφορηθέντα διὰ τῆς πολλῆς χαρᾶς καὶ τῆς πολυ-
 λογίας παραχωρήσομεν· ἀλλὰ καὶ πάσης φαντασίας ἐκτὸς αὐτὸν
 ἐν τῷ καιρῷ τῆς θεωρίας φυλάζωμεν καὶ δακρυώδεις αὐτῷ
 σχεδὸν τὰς πάσας ἐκ τούτου ἐννοίας περιποιήσομεν. Ἀναπαυό-
 10 μενος γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας καὶ καθηδυνόμενος ὑπὸ
 τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκάσματος οὐ μόνον τῶν προειρημέ-
 νων αἰτιῶν ἐκτὸς γίνεται, ἀλλ᾽ πλέον καὶ πλέον ἀνανεοῦται εἰς
 τὸ ὀξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμασι μετὰ
 τοῦ καὶ εἰς τὴν θεωρίαν αὐτὸν τῆς διακρίσεως ἐν πολλῇ προκό-
 15 πτειν ταπεινώσει. Πλὴν δεῖ εἰδέναι ὅτι ἔστιν εὐχὴ παντὸς πλά-
 τους ἐπάνω· αὕτη δὲ ἐκείνων μόνων ὑπάρχει τῶν ἐν πάσῃ αἰ-
 σθῆσει καὶ πληροφορίᾳ ἐμπεπλησμένων τῆς ἀγίας χάριτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΘ'

Ἡ χάρις τὴν ἀρχὴν ἐν αἰσθήσει πολλῇ τὴν ψυχὴν τῷ οἰ-
 κείῳ εἴωθε περιαυγάζειν φωτί· προϊόντων δὲ τῶν ἀγώνων
 20 ἀγνώστως τὰ πολλὰ ἐνεργεῖ τῇ θεολόγῳ ψυχῇ τὰ ἑαυτῆς μυ-

χαρά³, ἄς ἀσχολούμαστε μᾶλλον τὸ περισσότερο μὲ τὴν προσευχή, τὴν ψαλμωδία καὶ τὴν ἀνάγκη τῶν ἀγίων Γραφῶν, χωρὶς βέβαια νὰ παραβλέπουμε τὰ θεωρήματα τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἡ πίστις γνωρίζεται ἀπὸ τοὺς λόγους. Ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴ μέθοδο δὲν θὰ τὸν διευκολύνουμε νὰ ἀναμιγνύει δικά του λόγια μὲ τοὺς λόγους τῆς χάριτος, οὔτε θὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ παρασύρεται ἀπὸ τὴν κενοδοξία διασπώμενος ἀπὸ τὴν πολλὴ χαρὰ καὶ τὴν πολυλογία· ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν φυλάξουμε ἔξω ἀπὸ κάθε φαντασία στὸν καιρὸ τῆς θεωρίας καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ τοῦ καταστήσουμε δακρυώδεις ὅλες σχεδὸν τὶς σκέψεις του. Πραγματικά, γλυκαινόμενος ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴ γλύκα τῆς προσευχῆς, ὄχι μόνο ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, ἀλλὰ ἀνανεώνεται ἀκόμα περισσότερο, ὥστε νὰ ἐπιδίδεται ζωηρὰ καὶ ἄκοπα στὰ θεῖα θεωρήματα καὶ συνάμα μὲ τὴν πολλὴ ταπείνωση νὰ προκόπτει στὴ θεωρία τῆς διακρίσεως. Πρέπει πάντως νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχει προσευχὴ ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἐπίπεδο· μόνο ποὺ αὐτὴ ἀνήκει σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι πλήρεις ἀγίας χάριτος μέσα σὲ ὀλικὴ συναίσθηση καὶ βεβαιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 69

Στὴν ἀρχὴ ἡ χάρις συνήθως περιαιγάζει τὴν ψυχὴ μὲ τὸ δικό της φῶς μέσα σὲ βαθιὰ αἴσθηση· ὅταν ὅμως περάσουν οἱ ἀγῶνες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνεργεῖ τὰ μυστήριά της δυσδιάκριτα στὴ θεολόγο ψυχὴ, γιὰ νὰ μᾶς βάλει τότε χα-

3. Ἡ θεολογία εἶναι ἀνοικτὴ ἐντρύφηση ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει φλυαρία καὶ νὰ δώσει φτερά ποὺ ὀδηγοῦν σὲ παρεκκλίσεις.

στήρια, ἵνα τότε μὲν ἡμᾶς χαίροντας εἰς τὸ ἶχνος ἐπιβάλλοι τῶν
 θείων θεωρημάτων ὡς ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν καλουμένους, ἐν
 δὲ τῷ μέσῳ τῶν ἀγώνων ἀκενόδοξον ἡμῶν τὴν γνῶσιν διαφυ-
 λάττοι. Δεῖ οὖν λυπεῖσθαι μὲν ἡμᾶς συμμέτρως ὡς ἐγκαταλει-
 5 φθέντας, ἵνα πλεον ταπεινωθῶμεν καὶ ὑποταγῶμεν τῇ δόξῃ τοῦ
 Κυρίου, χαίρειν δὲ εὐκαίρως τῇ ἀγαθῇ ἐλπίδι πτερουμένους. Ὡς
 γὰρ ἡ πολλὴ λύπη εἰς ἀπελπισμὸν καὶ ἀπιστίαν τὴν ψυχὴν πε-
 ριῖστησιν, οὕτω καὶ ἡ πολλὴ χαρὰ εἰς οἴησιν αὐτὴν προκαλεῖται·
 ἐπὶ τῶν ἔτι δὲ νηπιαζόντων λέγω· φωτισμοῦ μὲν γὰρ καὶ ἐγκα-
 10 ταλείψεως τὸ μέσον πείρα, λύπης δὲ καὶ χαρᾶς τὸ μέσον ἐλπίς.
 «Ἐπομένων» γάρ, φησὶν, «ὑπέμεινα τὸν Κύριον καὶ προσέσχε
 μοι», καὶ πάλιν· «κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ
 μου αἱ παρακλήσεις σου ἠψφραναν τὴν ψυχὴν μου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ο΄

Ὡσπερ αἱ τῶν λουτρῶν συνεχῶς ἐξανοιγόμεναι θύραι
 15 τὴν ἔνδον θάττον θέρμην ὠθοῦνται πρὸς τὰ ἔξω, οὕτω καὶ ἡ
 ψυχὴ, ὅταν πολλὰ θέλη διαλέγεσθαι, κἂν πάντα καλὰ λέγη, τὴν
 ἑαυτῆς μνήμην διὰ τῆς φωνητικῆς πύλης διαφορεῖ. Ὅθεν λοι-
 πὸν στερεῖται μὲν τῶν καιρίων ἐννοιῶν, αὐτὴν δὲ τὴν τῶν λογι-
 σμῶν συμπληγάδα ὀχληδὸν πῶς τοῖς τυχοῦσι διαλέγεται, ἐπειδὴ
 20 οὔτε τὸ ἅγιον λοιπὸν ἔχει Πνεῦμα εἰς ἀφάνταστον αὐτὴν συντη-

¹ Πάντοτε στὸ μέσο τῆς ἐμπειρίας ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀρετή.

ρούμενος στὰ ἴχνη τῶν θείων θεωρημάτων, σὰ νὰ μᾶς προσκαλεῖ ἀπὸ τὴν ἄγνοια στὴ γνώση, καὶ γιὰ νὰ φυλάγει τὴ γνώση μας ἀκενόδοξη στὸ μέσο τῶν ἀγώνων. Πρέπει λοιπὸν ἐμεῖς νὰ λυπούμαστε σύμμετρα, ἐπειδὴ ἐγκαταλειφθήκαμε, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ταπεινωθοῦμε περισσότερο καὶ νὰ ὑποταγοῦμε στὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ νὰ χαιρόμαστε ὅπως ἀρμόζει ὅταν παίρνουμε φτερὰ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ἐλπίδα. Γιατὶ ὅπως ἡ πολλὴ λύπη ὀδηγεῖ τὴν ψυχὴ σὲ ἀπελπησία καὶ ἀπιστία, ἔτσι καὶ ἡ πολλὴ χαρὰ τὴν προσκαλεῖ σὲ ὑπεροψία⁴. μιλῶ δὲ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκόμα νηπιάζουν· γιατί ἀνάμεσα στὸ φωτισμὸ καὶ στὴν ἐγκατάλειψη βρίσκεται ἡ δοκιμὴ, ἐνῶ ἀνάμεσα στὴ λύπη καὶ στὴ χαρὰ βρίσκεται ἡ ἐλπίδα. Γιατὶ λέγει· «ὑπομένοντας, ὑπέμεινα τὸν Κύριο καὶ θὰ μὲ προσέξου»⁵, καὶ πάλι· «ἀνάλογα μὲ τὸ πλῆθος τῶν θλίψεών μου στὴν καρδιά μου, οἱ παρακλήσεις σου εὐχαρίστησαν τὴν ψυχὴ μου»⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 70

Ὅπως οἱ θύρες τῶν λουτρῶν ὅταν ἀνοίγουν συνεχῶς, ὠθοῦν τὴν ἐσωτερικὴ ζέστη γρήγορα πρὸς τὰ ἔξω, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν θέλει νὰ διαλέγεται πολλὰ, κι ἂν ἀκόμα ὅλα τὰ λέγει καλὰ, διασπᾶ τὴ μνήμη της μὲ τὴν φωνητικὴ πύλη. Ἔτσι λοιπὸν στερεῖται μὲν ἀπὸ τὶς καίριες ἐννοιες, ἐκθέτει ὁμως στὸν καθένα κάπως ἐνοχλητικὰ τὴν πλημμυρίδα τῶν λογισμῶν της, ἐπειδὴ δὲν ἔχει στὸ ἐξῆς τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ

5. Ψαλμ. 39, 2.

6. Ψαλμ. 93, 19.

ροῦν διάνοιαν· φεύγει γὰρ αἰεὶ τὸ ἀγαθὸν τὴν πολυλογίαν ὡς τα-
ραχῆς ὄν πάσης καὶ φαντασίας ξένον. Καλὴ οὖν ἡ εὐκαιρος
σιωπὴ, οὐδὲν ἕτερον οὔσα ἢ μῆτηρ ἐννοιῶν σοφωτάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΑ'

Πολλὰ μὲν οὖν τῇ θεολόγῳ ψυχῇ τὴν ἀρχὴν διενοχλεῖν
5 αὐτὸς ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς γνώσεως διδάσκει πάθη, πλέον δὲ πάν-
των ὁ θυμὸς καὶ τὸ μῖσος· τοῦτο δὲ πάσχει οὐ τοσοῦτον διὰ τοὺς
ἐνεργοῦντας ταῦτα δαίμονας ὅσον διὰ τὴν οἰκείαν προκοπὴν.
Ἔως μὲν γὰρ τῷ τοῦ κόσμου ἡ ψυχὴ φρονήματι συναπάγεται,
κἂν ὅπως οὖν ἴδῃ τὸ δίκαιον παρά τινων καταπατούμενον, ἀκί-
10 νητος καὶ ἀτάραχος μένει· τῶν γὰρ ἰδίων ἐπιθυμιῶν φροντίζου-
σα εἰς τὸ δίκαιον οὐκ ἀφορᾷ τοῦ Θεοῦ. Ὅτε δὲ τῶν ἑαυτῆς
ἐπάνω ἄρξεται γίνεσθαι παθῶν, διὰ τε τὴν τῶν παρόντων κα-
ταφρόνησιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ἐν ὄνειρῳ τὸ δίκαιον
ἀθετούμενον ἰδεῖν φέρει, ἀλλὰ χολᾷ κατὰ τῶν κακούργων καὶ
15 ταραττεται, ἕως ὅτε τοὺς ὑβριστὰς ἴδοι τῆς δικαιοσύνης εὐσεβεῖ
λογισμῷ τῷ ταύτης ἀπολογουμένους ἀξιώματι. Διὰ τοῦτο οὖν
τοὺς μὲν ἀδίκους μισεῖ, τοὺς δὲ δικαίους ὑπεραγαπᾷ· ἀσυνάρπα-
κτον γὰρ πάντως τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς γίνεται, ὅταν τὸ ἑαυτῆς πα-
ραπέτασμα, τὸ σῶμα λέγω, εἰς λεπτότητα πολλὴν διὰ τῆς ἐγ-
20 κρατείας ἐξυφάνῃ. Πλὴν κρεῖττόν ἐστι πολὺ τοῦ μισεῖν τοὺς ἀδί-

7. Ἡ χαρὰ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀφάνταστη. Βλ. καὶ Κεφάλαια 59, 60.

τὴν διατηρεῖ σὲ ἀφαντασιώπληκτη διάνοια· γιατί τὸ ἀγαθὸ ἀποφεύγει πάντοτε τὴν πολυλογία, ἐπειδὴ εἶναι ξένο πρὸς κάθε ταραχὴ καὶ φαντασιοπληξία⁷. Εἶναι καλὴ λοιπὸν ἢ εὐκαιρὴ σιωπὴ, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἢ μητέρα σοφώτατων ἐννοιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 71

Ὁ ἴδιος λοιπὸν ὁ λόγος τῆς γνώσεως⁸ μᾶς διδάσκει ὅτι στὴν ἀρχὴ τῆ θεολογικῆ ψυχῆ τὴν ἐνοχλοῦν πολλὰ πάθη, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα ὁ θυμὸς καὶ τὸ μῖσος. Τὸ παθαίνει αὐτὸ ὄχι τόσο ἐξ αἰτίας τῶν δαιμόνων ποὺ τὰ προκαλοῦν, ὅσο γιὰ χάρη τῆς προκοπῆς της. Πραγματικά, ὅσον καιρὸ ἢ ψυχὴ ἀφήνεται ν' ἀπαχθεῖ ἀπὸ τὸ κοσμικὸ φρόνημα, ἀκόμα κι ἂν ἰδεῖ τὸ δίκαιο νὰ καταπατιέται ἀπὸ κάποιους, μένει ἀκίνητη καὶ ἀτάραχη⁹· γιατί, φροντίζοντας γιὰ τὶς ἐπιθυμίες της, δὲν προσέχει στὸ δίκαιο τοῦ Θεοῦ. Ὄταν ὁμως ἀρχίσει νὰ ὑποτάσσει τὰ πάθη της, ἀπὸ τὴν περιφρόνηση τῶν παρόντων καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν ὑποφέρει νὰ δεῖ τὸ δίκαιο οὔτε στὸ ὄνειρο νὰ καταπατιέται, ἀλλὰ θυμώνει ἐναντίον τῶν κακούργων καὶ τaráσσειται, ἕως ὅτου δεῖ τοὺς ὑβριστὲς τῆς δικαιοσύνης ν' ἀπολογοῦνται στὴν ἀθηντία της μὲ εὐσεβῆ λογισμό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν μισεῖ τοὺς ἄδικους καὶ ὑπεραγαπᾷ τοὺς δίκαιους· γιατί τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὅπωςδήποτε ξεφεύγει τὴ συναρπαγὴ, ὅταν μὲ τὴν ἐγκράτεια δώσει στὸ παραπέτασμά της, δηλαδὴ τὸ σῶμα, πολλὴ λεπτότητα.

8. Ὁ λόγος τῆς πρακτικῆς συνέσεως καὶ διακρίσεως.

9. Ἡ ἀδιαφώτιστη ψυχὴ εἶναι ἀτάραχη μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς πωρώσεως.

κους τὸ κλαίειν τὴν αὐτῶν ἀναισθησίαν· εἰ γὰρ κάκεῖνοι μίσους ὑπάρχουσιν ἄξιοι, ἀλλὰ τὴν φιλόθεον ψυχὴν ὁ λόγος οὐ θέλει ὑπὸ μίσους ὀχλεῖσθαι, ἐπειδὴ μίσους ἐμπαρόντος τῇ ψυχῇ οὐκ ἐνεργεῖ ἢ γνῶσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΒ'

5 Ὁ θεολόγος ὑπ' αὐτῶν τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ καθηδυνόμενος τὴν ψυχὴν καὶ διαπυρούμενος τοῖς τῆς ἀπαθείας προσβάλλει μετὰ καιροῦς πλάτεσιν. «Τὰ λόγια» γάρ, φησὶν, «Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ». Ὁ δὲ γνωστικὸς ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐνέργειαν πείρας βεβαιούμενος ἐπά-
 10 νω τῶν παθῶν γίνεται· γεύεται δὲ καὶ ὁ θεολόγος, εἴπερ ταπεινότερον ἑαυτὸν διαθοῖτο, τῆς πείρας τῆς γνωστικῆς, καὶ ὁ γνωστικὸς, εἴπερ ἄπταιστον τὸ διακριτικὸν τῆς ψυχῆς ἔχει μέρος, τῆς θεωρητικῆς πρὸς ὀλίγον ἀρετῆς. Τὰ γὰρ δύο οὐ συμβαίνει ἐκάστω ἐξ ὀλοκλήρου παραγίνεσθαι χαρίσματα, ἵνα τῶν
 15 ἀμφοτέρων θαυμαζόντων, εἰς ὃ ἕκαστος ἐκάστου περιττεύει, ἢ ταπεινοφροσύνη ἐν αὐτοῖς μετὰ ζήλου δικαιοσύνης πλεονάζῃ. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος λέγει· «ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα».

10. Λόγια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγία Γραφή φυσικά.

“Ομως είναι πολύ προτιμότερο από τὸ νὰ μισοῦμε τοὺς ἄδικους νὰ κλαίμε τὴν ἀναισθησία τους· γιατί, ἂν καὶ εἶναι ἄξιοι μίσους ἐκεῖνοι, ὁ λόγος ὅμως δὲν θέλει νὰ ἐνοχλεῖται ἀπὸ μίσος ἢ φιλόθεη ψυχὴ, ἐπειδὴ, ὅταν μέσα στὴν ψυχὴ εἶναι παρὸν τὸ μίσος, ἡ γνώση δὲν ἐνεργεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 72

Ὁ θεολόγος, τοῦ ὁποῦ ἡ ψυχὴ γλυκαίνεται καὶ πυρῶνεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ¹⁰, ἔπειτα ἀπὸ περιστάσεις φθάνει στὶς πεδιάδες τῆς ἀπάθειας. Γιατί, λέγει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνά, ἄργυρος πυρωμένος, δοκιμασμένος σὲ χωνευτήρι»¹¹. Ὁ γνωστικός, ἀσφαλιζόμενος ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ ἐμπειρία, φθάνει ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάθη. Γεύεται ὅμως καὶ ὁ θεολόγος ἐπίσης, ἐφ’ ὅσον ἀποκτήσει ταπεινοφροσύνη, τὴν γνωστικὴν πείρα, ὅπως καὶ ὁ γνωστικός γεύεται βαθμιαῖα τὴ θεωρητικὴν ἀρετὴν, ὅταν ἔχει ἀλάθητο τὸ διακριτικὸ μέρος τῆς ψυχῆς¹². Γιατί δὲν συμβαίνει νὰ ἔρχονται καὶ τὰ δύο χάρισματα ὁλόκληρα στὸν καθένα, ὥστε μὲ τὸ νὰ θαυμάζει ὁ ἕνας τὸ χάρισμα ποὺ ἔχει μὲ περίσσεια ὁ ἄλλος, νὰ πλεονάζει σ’ αὐτοὺς ἡ ταπεινοφροσύνη μαζὶ μὲ τὸ ζῆλο τῆς δικαιοσύνης. Γι’ αὐτὸ λέγει ὁ ἀπόστολος: «στὸν ἕνα δίνεται διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας, στὸν ἄλλο δίνεται λόγος γνώσεως κατὰ τὸ ἴδιο Πνεῦμα»¹³.

11. Ψαλμ. 11,7.

12. Ἡ ἐμπειρία τοῦ θεολόγου εἶναι θεωρητικὴ, τοῦ γνωστικοῦ εἶναι πρακτικὴ. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ γευθεῖ μερικῶς καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἄλλου.

13. Α’ Κορ. 12,8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓ'

Ὅταν ἐν εὐθηνία ἢ ἡ ψυχὴ τῶν φυσικῶν αὐτῆς καρπῶν, μεγαλοφωνότερον καὶ τὴν ψαλμωδίαν ποιεῖται καὶ φωνῇ μᾶλλον θέλει προσεύχεσθαι. Ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργεῖται, μετὰ πάσης ἀνέσεως καὶ ἠδύτητος ψάλλει καὶ εὐχεται ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ. Ἐπεταὶ δὲ ἐκείνη μὲν τῇ διαθέσει χαρὰ πεφαντασμένη, ταύτῃ δὲ πνευματικὸν δάκρυον καὶ μετὰ ταῦτα θυμηδία τις φιλήσυχος· θερμὴ γὰρ ἡ μνήμη διὰ τὴν τῆς φωνῆς μένουσα συμμετρίαν διακρυώδεις τινὰς καὶ ἠπίους ἐννοίας τὴν καρδίαν πάντως παρασκευάζει φέρειν. Ὅθεν ὄντως ἔστιν ἰδεῖν 10 τὰ σπέρματα τῆς εὐχῆς μετὰ δακρύων ἐν τῇ γῆ τῆς καρδίας διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς τοῦ θερισμοῦ ἐνσπειρόμενα χαρᾶς. Πλὴν ὅτε ὑπὸ πολλῆς δυσθυμίας βαρούμεθα, δεῖ ὀλίγον μείζονι τῇ φωνῇ ποιεῖσθαι ἡμᾶς τὴν ψαλμωδίαν τῇ τῆς ἐλπίδος χαρᾷ τοὺς φθόγγους τῆς ψυχῆς ἀνακρούοντας, ἄχρις οὗ τὸ νέφος ἐκεῖνο τὸ βαρὺ 15 ὑπὸ τῶν ἀνέμων τοῦ μέλους διαλυθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΔ'

Ἦνίκα ἐν τῇ ἑαυτῆς ἐπιγνώσει ἡ ψυχὴ γένηται, φέρει καὶ ἐξ ἑαυτῆς θέρμην τινὰ θεοφιλῆ· μὴ συγχεομένη γὰρ ὑπὸ τῶν με-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 73

“Όταν ἡ ψυχὴ βρίσκεται σὲ ἀφθονία τῶν φυσικῶν της καρπῶν, ἐκτελεῖ καὶ τὴν ψαλμωδία μεγαλοφωνότερα καὶ θέλει νὰ προσεύχεται μᾶλλον φωναχτά¹⁴. “Όταν ὁμως ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ψάλλει μὲ κάθε χαλάρωση καὶ γλυκύτητα καὶ προσεύχεται μὲ τὴν καρδιά μόνο. Ἐκείνη τὴ διάθεση τὴν ἀκολουθεῖ φαντασμένη χαρά· αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἀκολουθεῖ πνευματικὸ δάκρυ κι ἔπειτα μιὰ θυμηδία γεμάτη ἡσυχία· γιατί ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, διατηρώντας τὴ θέρμη της ἀπὸ τὴ μετριασμένη φωνή, κάνει τὴν καρδιά νὰ φέρει ἔννοιες κατανυκτικὲς καὶ γλυκὲς. Γι’ αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὰ σπέρματα τῆς προσευχῆς νὰ σπείρονται στὸ ἔδαφος τῆς καρδιᾶς μαζί μὲ δάκρυα ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς χάρας τοῦ θερισμοῦ. “Όταν ὁμως εἴμαστε βαρυμένοι ἀπὸ πολλὴ δυσθυμία, πρέπει νὰ ἐκτελοῦμε τὴν ψαλμωδία μὲ κάπως δυνατώτερη φωνή, χτυπώντας τοὺς φθόγγους τῆς ψυχῆς μὲ τὴ χαρὰ τῆς ἐλπίδας, ἕως ὅτου ἐκεῖνο τὸ βαρὺ νέφος διαλυθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνέμους τῆς μελωδίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 74

“Όταν ἡ ψυχὴ φθάσει στὴν ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ της, φέρει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της κάποια θέρμη θεοφιλή· καθὼς δὲν

14. Κατὰ κανόνα ἡ ψαλμωδία πρέπει νὰ εἶναι μεγαλόφωνη, ἡ προσευχή σιωπηλή. Στους μοναχοὺς καὶ ἡ ψαλμωδία πρέπει νὰ εἶναι χαλαρὴ, πλὴν τῶν περιπτώσεων τῆς ἀθυμίας.

ριμνῶν τοῦ βίου ἔρωτά τινα ἀποτίκτει εἰρήνης συμμέτρως τὸν Θεὸν ζητοῦντα τῆς εἰρήνης· ἀλλὰ ταύτης μὲν ταχέως διαφορεῖται ἢ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων προδιδομένης τῆς μνήμης ἢ καὶ ἀναλισκούσης τῆς φύσεως θᾶπτον τὸ οἰκεῖον διὰ πενίαν καλόν·
 5 ὅθεν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, οὐπὲρ διὰ τῆς ἐγκρατείας ἐπιτυχ-
 χάνειν ἐνόμιζον, τοῦτο οὐκ εἶχον ὡς ἔδει διὰ τὸ μὴ ἐνεργεῖσθαι
 τὸν νοῦν αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀενάου καὶ πανταληθινῆς σοφίας. Ἡ δὲ
 ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος φερομένη θερμὴ τῆ καρδίᾳ πρῶτον μὲν
 εἰρηνικὴ ἐστὶν ὅλη καὶ ἀνένδοτος καὶ ὅλα τὰ μέρη τῆς ψυχῆς εἰς
 10 τὸν τοῦ Θεοῦ προσκαλουμένη πόθον καὶ οὔτε ἔξω τῆς καρδίας
 ριπιζομένη, δι' αὐτῆς δὲ μᾶλλον ὅλον τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀγάπην
 τινὰ ἄπειρον κατευφραίνουσα καὶ χαράν. Δεῖ μέντοι ἐπιγνόντας
 ἐκείνην εἰς ταύτην καταφθάσαι· υἱαινούσης μὲν γὰρ πως τῆ ἐγ-
 κρατεία τῆς φύσεως ὑπάρχει γνῶρισμα ἢ φυσικὴ ἀγάπη, ἀγαθῶ-
 15 ναι δὲ τὸν νοῦν εἰς ἀπάθειαν ὡς ἡ πνευματικὴ ἀγάπη οὐδέποτε
 δύναται.

ΧΑΡΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΕ'

Ὡσπερ ὁ ἀἷρ οὗτος ὁ περὶ ἡμᾶς ἐμπνέοντος μὲν τοῦ βορ-

συγχύζεται πιά από τις μέριμνες του βίου, γεννᾶ ἓνα εἶδος ἔρωτα τῆς εἰρήνης πού ἀναζητεῖ ἀρμονικᾶ τὸ Θεὸ τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ γρήγορα ἐξαφανίζεται ἡ θερμὴ, ἢ γιὰ τὴν ἢ μνήμη προδίδεται ἀπὸ τὴν αἰσθήσεις ἢ γιὰ τὴν ἢ φύση ἀπὸ πένια δαπανᾶ γρηγορώτερα τὰ καλὰ τῆς. Γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἐκεῖνο πού νόμιζαν ὅτι πετύχαιναν μὲ τὴν ἐγκράτεια, αὐτὸ δὲν τὸ κατεῖχαν ὅπως ἔπρεπε, γιὰ τὸ ὅ νοῦς τους δὲν ἐνεργοῦνταν ἀπὸ τὴν ἀέναη καὶ πανταληθινὴ σοφία. Ἡ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅμως φερόμενη θερμὴ στὴν καρδιὰ πρῶτα πρῶτα εἶναι ὅλη εἰρηνικὴ καὶ ἀνένδοτη, προσκαλεῖ ὅλα τὰ μέρη τῆς ψυχῆς στὸν πόθο τοῦ Θεοῦ· δὲν σκορπίζεται ἔξω ἀπὸ τὴν καρδιὰ, ἀλλὰ διὰ μέσου αὐτῆς κατευφραίνει περισσότερο ὅλον τὸν ἄνθρωπο μὲ ἀπειρὴ ἀγάπη καὶ χαρὰ. Πρέπει λοιπὸν, ἀφοῦ ἀναγνωρίσουμε τὴν πρώτη, νὰ φθάσουμε στὴ δεύτερη¹⁵· γιὰ τὴν ἢ φύση εἶναι ὑγιῆς ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια, ἔχει γνῶρισμα τῆ φυσικῆ ἀγάπῃ, αὐτὴ ὅμως δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐδραιώσῃ τὸ νοῦ στὴν ἀπάθεια σὰν τὴν πνευματικὴ ἀγάπη.

Ἡ ΧΑΡΗ ΚΑΙ Οἱ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 75

Ὁ ἀέρας πού βρίσκεται γύρω μας, ὅταν πνέει στὴν κτί-

15. Ὑπάρχει βέβαια διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ θεοφιλεῖ θερμὴ τῆς ψυχῆς καὶ στὴ θερμὴ πού προκαλεῖ τὸ Πνεῦμα. Ἡ πρώτη φέρει τὴ φυσικὴ ἀγάπῃ, ἡ δεύτερη τὴν πνευματικὴ ἀγάπῃ.

*ῥᾱ τῆ κτίσει καθαρὸς διαμένει διὰ τὴν τοῦ ἀνέμου λεπτὴν τινα
καὶ αἰθριοποιὸν φύσιν, τοῦ δὲ νότου πνέοντος ὄλος ὡσπερ δα-
σύνεται τῆς τοῦ ἀνέμου τούτου ὄχλοποιου φύσεως λόγῳ τινὸς
συγγενείας ἐκ τῶν ἑαυτοῦ μερῶν τὰς νεφέλας κατὰ πάσης ἐπι-
5 φέροντος τῆς οἰκουμένης· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅτε μὲν ὑπὸ τῆς τοῦ
ἀληθινοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἐμπνοίας ἐνεργεῖται, ἐκτὸς τῆς
δαιμονικῆς ὄλη ἀχλύος εὐρίσκεται, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος
σφοδρῶς τῆς πλάνης ἐμπνέεται, ὑπὸ τῶν νεφῶν ὄλη τῆς ἀμαρ-
τίας σκεπάζεται. Ἐχρῆν οὖν ἡμᾶς ἀεὶ τὴν πρόθεσιν ἐκ πάσης
10 τῆς ἰσχύος πρὸς τὴν ζωοποιὸν καὶ καθαριστικὴν αὔραν ἐπιστρέ-
φειν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τοῦτ' ἔστιν πρὸς ὃ εἶδεν ἀπὸ βορρᾶ
Πνεῦμα ἐρχόμενον ἐν φωτὶ γνώσεως ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ἵνα
αἰθριον ἡμῶν ἀεὶ τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητικὸν μάλιστα διαμένοι
μέρος πρὸς τὸ ἄπλανῶς ἡμᾶς τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμα-
15 σιν ἐν ἁέρι φωτὸς τὰ τοῦ φωτὸς ὀρῶντας· τοῦτο γάρ ἐστι φῶς
ἀληθινῆς γνώσεως.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΣΤ'

*Τινὲς ὑπενῶσαν τὴν χάριν ἅμα καὶ τὴν ἁμαρτίαν, τοῦτ'
ἐστι τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, ἐπὶ
τῶν βαπτιζομένων ἐγκρύπτεσθαι εἰς τὸν νοῦν. Ὅθεν, φασίν, τὸ*

ση ὁ βορρᾶς μένει καθαρός, ἐπειδὴ ἡ φύση τοῦ ἀνέμου αὐτοῦ εἶναι κάπως λεπτή καὶ αἶθρια· ὅταν ὁμως πνέει ὁ νότος, συμπυκνῶνεται ὅλος σὲ σύννεφα, ἐπειδὴ ἡ φύση αὐτοῦ τοῦ ἀνέμου εἶναι ὀμίχλώδης, καὶ λόγῳ κάποιας συγγένειας τῶν μερῶν του φέρει τὰ σύννεφα σ' ὅλη τὴν οἰκουμένην. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν μὲν ἐνεργοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἔμπνευση τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, βρίσκεται ὀλόκληρη μακριὰ ἀπὸ τὴ δαιμονικὴ ὀμίχλη, ὅταν ὁμως ἔμπνέεται δυνατὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, σκεπάζεται ὀλόκληρη ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς ἀμαρτίας. Πρέπει λοιπὸν πάντοτε νὰ στρέφουμε τὴν πρόθεση μὲ κάθε δύναμη στὴ ζωοποιὸ καὶ καθαριστικὴ αὔρα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, δηλαδὴ στὸ Πνεῦμα ποῦ εἶδε ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸ βορρᾶ μὲ φῶς γνώσεως¹, ὥστε τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς μας νὰ παραμείνει γιὰ περισσότερο αἶθριο, γιὰ νὰ ἐπιβαίνουμε ἐμεῖς ἀπλάνευτα στὰ θεῖα θεωρήματα κοιτάζοντας στὸν ἀέρα τοῦ φωτός τις λάμπεις τοῦ φωτός². γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς γνώσεως³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 76

Μερικοὶ ὑποθέτουν ὅτι στὸ νοῦ τῶν βαπτιζομένων κρύβονται μαζὶ ἡ χάρη καὶ ἡ ἀμαρτία, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης⁴. Γι' αὐτό, λένε, τὸ μὲν

2. Ψαλμ. 35,10.

3. Εἶναι τὸ φῶς ποῦ παίρνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα κατὰ τις θεωρητικὲς ἐντροφήσεις της, τὸ μυστικὸ φῶς.

4. Εἶναι βασικὴ διδασκαλία τῆς δυαρχικῆς ἀσκητικῆς κινήσεως τῶν Μασσαλιανῶν.

μὲν ἐν πρόσωπον εἰς τὰ καλὰ παρακαλεῖ τὸν νοῦν, τὸ δὲ ἕτερον
 εὐθὺς πρὸς τὰ ἐναντία. Ἐγὼ δὲ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐξ
 αὐτῆς δὲ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως κατείληφα ὅτι πρὸ μὲν τοῦ
 ἀγίου βαπτίσματος ἔξωθεν ἡ χάρις πρὸς τὰ καλὰ προτρέπεται
 5 τὴν ψυχὴν, ὃ δὲ Σατανᾶς ἐν τοῖς αὐτῆς ἐμφωλεύει βάθεσιν ὅλας
 τὰς τοῦ νοῦ ἀποφράττειν δεξιὰς πειρώμενος διεξόδους· ἀπὸ δὲ
 αὐτῆς τῆς ὥρας ἐν ἧπερ ἀναγεννώθημα, ἔξωθεν μὲν ὁ δαίμων
 γίνεται, ἔσωθεν δὲ ἡ χάρις. Ὅθεν εὐρίσκομεν ὅτι, ὡς πάλαι
 ἐκυρίευσεν ἡ πλάνη τῆς ψυχῆς, οὕτω μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῆς
 10 κυριεύει ἡ ἀλήθεια. Ἐνεργεῖ μέντοι καὶ ὁ Σατανᾶς μετὰ τοῦτο τῇ
 ψυχῇ καθάπερ τὸ πρὶν καὶ χεῖρω δὲ τὰ πολλά, οὐχ ὡς συμπα-
 ρῶν δὲ τῇ χάριτι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καπνίζων ὡσπερ τὸν νοῦν
 διὰ τῆς ὑγρότητος τοῦ σώματος τὴν ἠδύτητα τῶν ἀλόγων ἡδο-
 νῶν· παραχωρήσει δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦτο γίνεται, ἵνα διὰ τῆς ζάλης
 15 καὶ τοῦ πυρὸς τῆς δοκιμασίας διερχόμενος ὁ ἄνθρωπος οὕτως
 ἐν ἀπολαύσει, εἰ θέλει, γένηται τοῦ ἀγαθοῦ. «Διήλθομεν» γάρ,
 φησὶν, «διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΖ'

Ἡ χάρις, ὡς ἔφην, ἀπ' αὐτῆς τῆς ροπῆς ἐν ἧ βαπτιζόμεθα,
 ἐν αὐτῷ τῷ βάθει τοῦ νοῦ ἐκρύπτεται, αὐτῇ τῇ αἰσθήσει αὐτοῦ
 20 κρύπτουσα τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν· ἐπειδὴν δὲ ἄρξῃται τις ἐκ
 πάσης προθέσεως ἐρᾶν τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρρήτω τινὶ λόγῳ διὰ

Ένα πρόσωπο προσκαλεῖ τὸ νοῦ στὰ καλά, τὸ ἄλλο ὅμως ἀκριβῶς πρὸς τὰ ἀντίθετα. Ἐγὼ ὅμως ἔχω καταλάβει ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ νοητικὴ αἴσθηση, ὅτι πρὶν μὲν ἀπὸ τὸ ἅγιο βάπτισμα ἡ χάρη προτρέπει τὴν ψυχὴ στὰ καλά ἀπ' ἔξω, ἐνῶ ὁ Σατανᾶς φωλιάζει στὰ βάθη τῆς προσπαθῶντας νὰ φράξει ὅλες τὶς ἀγαθὲς διεξόδους τοῦ νοῦ· ἀπὸ τὴν ὥρα ὅμως κατὰ τὴν ὁποία ἀναγεννιόμαστε, ὁ δαίμονας βγαίνει ἔξω καὶ ἡ χάρη μπαίνει μέσα. Καταλήγουμε λοιπὸν στὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅπως παλιὰ κυριεῦε τὴν ψυχὴ ἡ πλάνη, ἔτσι μετὰ τὸ βάπτισμά της τὴν κυριεῦει ἡ ἀλήθεια. Ἐνεργεῖ βέβαια μετὰ ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὁ Σατανᾶς στὴν ψυχὴ, ὅπως πρὶν, καὶ πολὺ χειρότερα μάλιστα, ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἔννοια ὅτι συμπαραευρίσκεται μὲ τὴ χάρη —μὴ γένοιτο— ἀλλὰ σὰ νὰ καπνίζει τὸ νοῦ διὰ τῶν χυμῶν τοῦ σώματος μὲ τὴ γλυκύτητα τῶν ἀλόγων ἡδονῶν· καὶ τοῦτο γίνεται μὲ τὴ παράχωρησι τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ὥστε, δοκιμαζόμενος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ ζάλη καὶ τὸ πῦρ, νὰ φθάσει, ἐὰν θέλει, στὴν ἀπόλαυσι τοῦ ἀγαθοῦ. Γιατί, λέγει, «περάσαμε ἀπὸ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ μᾶς ὀδήγησες στὴν ἀναψυχή»⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 77

Ἡ χάρη, ὅπως εἶπα⁶, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ ποὺ βαπτίζομαστε, ἐγκαθίστατε μέσα στὸ βάθος τοῦ νοῦ, κρύβοντας τὴν παρουσίαν της στὴν ἴδια τὴν ἐμπειρία του· ὅταν ὅμως ἀρχίσει κάποιος νὰ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ μὲ κάθε διάθεσι, τότε ἡ χάρη μ' ἓναν ἄρρητο λόγῳ διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦ νοῦ μετα-

5. Ψαλμ. 65,12.

6. Στὸ μέσο τοῦ *Κεφαλαίου* 26.

τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως προσομιλεῖ τῇ ψυχῇ μέρος τι τῶν ἑαυ-
 τῆς ἀγαθῶν. Ὅθεν εἰς ἐπιθυμίαν λοιπὸν ὁ τοῦτο ὄλως θέλων
 ἀσφαλῶς τὸ εὖρημα κρατεῖν ἔρχεται τοῦ πάντα τὰ παρόντα μετὰ
 πολλῆς χαρᾶς ἀποκτήσασθαι ἀγαθὰ, ἵνα τὸν ἀγρὸν ὄντως
 5 κτήσεται ἐν ᾧ περ εὔρε τὸν θησαυρὸν κεκρυμμένον τῆς ζωῆς.
 Ὅταν γὰρ πάντα τις ἀποκτήσεται τὸν βιωτικὸν πλοῦτον, τότε
 εὐρίσκει τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ χάρις κατακέκρυπται τοῦ Θεοῦ.
 Κατὰ γὰρ τὴν προκοπὴν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ θεῖον δῶρον τὴν ἑαυ-
 τοῦ τῷ νοῖ ἐμφανίζει χρηστότητα· πλεον μέντοι τότε ὑπὸ τῶν
 10 δαιμόνων τὴν ψυχὴν ὀχλεῖσθαι παραχωρεῖ ὁ Κύριος, ἵνα καὶ
 τὴν διάκρισιν αὐτὴν δεόντως ἐκδιδάσκη καλοῦ τε καὶ κακοῦ καὶ
 ταπεινοτέραν αὐτὴν ἀπεργάζηται διὰ τὸ πολλὴν αὐτῇ, ὅτε κα-
 θαίρεται, αἰσχύνην ἐκ τῆς τῶν δαιμονικῶν λογισμῶν ἐγγίνεσθαι
 αἰσχρότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΗ'

15 Κατ' εἰκόνα ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς κινήμα-
 τι· τὸ γὰρ σῶμα ὡσπερ οἶκος αὐτῆς ἐστίν. Ἐπειδὴ οὖν διὰ τῆς
 παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ οὐ μόνον αἱ γραμμαὶ τοῦ χαρακτῆρος
 τῆς ψυχῆς ἐρρυπώθησαν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν τῇ φθορᾷ
 ὑπέπεσεν, διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐσαρκώθη, ὕδωρ
 20 ἡμῖν σωτηρίου διὰ τοῦ οἰκείου ὡς Θεὸς βαπτίσματος εἰς ἀνα-
 γέννησιν χαρισάμενος. Ἀναγεννώμεθα δὲ διὰ τοῦ ὕδατος τῇ
 ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ὅθεν εὐθέως καὶ
 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, εἴπερ ἐξ ὀλοκλήρου διαθέσεως προσ-
 ἔρχεται τις τῷ Θεῷ, καθαριζόμεθα τοῦ μὲν ἁγίου Πνεύματος
 25 εἰς ἡμᾶς κατασκηνοῦντος, τῆς δὲ ἀμαρτίας ὑπ' αὐτοῦ φυγαδευο-
 μένης. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἐνὸς ὄντος καὶ ἀπλοῦ τοῦ χαρακτῆ-
 ρος τῆς ψυχῆς δύο πρόσωπα εἰς αὐτήν, ὡς ἐνόμισάν τινες, ἐμ-
 παρεῖναι. Τῆς γὰρ θείας χάριτος προσαρμοζούσης ἑαυτὴν διὰ

δίδει στήν ψυχὴ ἓνα μέρος τῶν ἀγαθῶν της. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ὅποιος θέλει νὰ κρατᾷ ἀσφαλῶς καὶ τελείως αὐτὸ τὸ εὖρημα, ἐπιθυμεῖ ν' ἀποκτήσει ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ μὲ πολλὴ χαρὰ, γιὰ ν' ἀποκτήσει ὄντως τὸν ἀγρὸ ὅπου βρῆκε τὸν κρυμμένο θησαυρὸ τῆς ζωῆς. Γιατί, ὅταν κάποιος ἀποκτήσει ὅλο τὸ βασιλικὸ πλοῦτο, τότε βρίσκει τὸν τόπο ὅπου ἔχει κρυφτεῖ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἀνάλογα μὲ τὴν προκοπὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ θεῖο δῶρο ἐμφανίζει τὴν ἀγαθότητά του στὸ νοῦ· τότε ὅμως ὁ Κύριος ἐπιτρέπει νὰ ἐνοχλεῖται περισσότερο ἢ ψυχὴ ἀπὸ τοὺς δαίμονες, γιὰ νὰ τῆς διδάσκει ὅπως ἀρμόζει τὴ διάκριση καλοῦ καὶ κακοῦ καὶ νὰ τὴν καθιστᾷ ταπεινώτερη, ὅταν καθαρίζεται, μὲ τὸ νὰ τῆς προκαλεῖται μεγάλη ντροπὴ ἀπὸ τὴν αἰσχρότητα τῶν δαιμονικῶν λογισμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 78

Κατ' εἰκόνα Θεοῦ εἴμαστε μὲ τὴ νοερὴ κίνηση τῆς ψυχῆς· γιὰ τὸ σῶμα εἶναι σὰν κατοικία της. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ δὲν ρυπάνθηκαν μόνον οἱ γραμμὲς τοῦ χαρακτήρα τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἔπεσε στὴ φθορὰ καὶ τὸ σῶμα μας, γι' αὐτὸ ἐνσαρκώθηκε ὁ ἅγιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ μᾶς χάρισε γιὰ τὴν ἀναγέννησή μας μὲ τὸ βάπτισμά του ὡς Θεὸς ὕδωρ σωτηρίας. Διὰ τοῦ ὕδατος ἀναγεννιόμαστε μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος καὶ καθαρίζομαστε ἔτσι ἀμέσως, δηλαδὴ ὅποιος προσέρχεται στὸ Θεὸ μὲ ὄλη τὴ διάθεση, καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴ ψυχὴ, ἐπειδὴ κατασκηνώνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσα μας, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία διώκεται ἀπὸ αὐτὸ ἔξω. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ἐνῶ ὁ χαρακτήρας τῆς ψυχῆς εἶναι ἓνας καὶ ἀπλός, νὰ συμπαρευρίσκονται

7. Ἐννοοῦνται βέβαια τὰ πνευματικὰ μόνο ἀγαθὰ.

τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν στοργῇ τινι ἀπείρω ταῖς γραμμαῖς τοῦ κατ' εἰκόνα ἐπὶ ἀρραβῶνι τῆς ὁμοιώσεως, ποῦ δύναται χωρηθῆναι τὸ τοῦ πονηροῦ πρόσωπον μηδεμιᾶς μάλιστα οὔσης κοινωνίας τῷ φωτὶ πρὸς τὸ σκότος; Ἐκβάλλεσθαι οὖν πιστεύομεν ἐκ τῶν ταμειῶν τοῦ νοῦ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς ἀφθαρσίας οἱ τῶν ἱερῶν ἀγώνων δρομεῖς τὸν πολύμορφον ὄφιν. Καὶ μὴ θαυμάζωμεν τίνος ἔνεκεν μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν φαῦλα μετὰ τῶν καλῶν λογιζόμεθα. Τὸ γὰρ λουτρὸν τῆς ἀγιότητος τὸν μὲν ἐκ τῆς ἀμαρτίας περιαίρει ἐξ ἡμῶν ρύπον, τὸ δὲ διπλοῦν τῆς θελήσεως ἡμῶν οὐκ ἀλλάσσει νῦν οὔτε μὴν τοὺς δαίμονας τοῦ πολεμεῖν ἡμῖν ἢ ἀπάτης προσλαλεῖν ῥήματα κωλύει, ἴνα, ἅπερ οὐκ ἐφυλαξάμεθα ψυχικοὶ ὑπάρχοντες, τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης λαβόντες ἐν τῇ δυνάμει τηρήσωμεν τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΘ'

Ὁ Σατανᾶς, ὡς εἶπον, διὰ μὲν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐκβάλλεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, συγχωρεῖται δὲ αὐτῷ ἔνεκεν τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐνεργεῖν αὐτῇ διὰ τοῦ σώματος· ἢ μὲν γὰρ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν νοῦν, κατασκηνοῖ. «Πᾶσα» γάρ, φησὶν, «ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν», οὐ φαινομένη τοῖς δαίμοσιν. Διόπερ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἡμῶν αἰσθανόμεθα τοῦ θείου ὡσπερ ἀναβλύζοντος πόθου, ὅτε θερμῶς τοῦ Θεοῦ μεμνήμεθα· τὰ δὲ πονηρὰ πνεύματα λοιπὸν ταῖς αἰσθήσεσι τοῦ σώματος ἐνάλλεται τε καὶ ἐμφωλεύει διὰ τῆς εὐχερείας τῆς σαρκὸς ἐνεργοῦντα ἐπὶ τῶν ἔτι νηπιαζόντων τῇ ψυχῇ. Οὕτως οὖν ὁ μὲν νοῦς ἡμῶν δεῖ κατὰ τὸν ἀπόστολον συνήδεται τοῖς νόμοις τοῦ Πνεύ-

8. Ἐννοοῦνται πάλι οἱ Μασσαλιανοί. Τὰ δύο πρόσωπα εἶναι τοῦ Διαβόλου καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς χάριτος.

σ' αὐτήν, ὅπως νόμισαν μερικοί, δύο πρόσωπα⁸. Πραγματικά, ὅταν ἡ θεία χάρη προσαρμόζει τὸν ἑαυτοῦ της διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μὲ ἄπειρη στοργή στίς γραμμές τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ σὰν ἀρραβώνα γιὰ τὴν ὁμοίωση, ποῦ μπορεῖ νὰ χωρέσει τὸ πρόσωπο τοῦ πονηροῦ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει συνάφεια τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος; Πιστεύουμε λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ νοῦ μὲ τὸ λουτρὸ τῆς ἀφθαρσίας οἱ δρομεῖς τῶν ἱερῶν ἀγώνων ἐκβάλλουν τὸν πολύμορφο ὄφι. Καὶ νὰ μὴ ἀποροῦμε γιὰ ποιό λόγο μετὰ τὸ βάπτισμα μαζί μὲ τὰ καλὰ σκεπτόμαστε πάλι καὶ φαῦλα. Γιατὶ τὸ λουτρὸ τῆς ἁγιότητος ἀφαιρεῖ ἀπὸ μᾶς τὴ ρυπαρότητα τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ δὲν ἀλλάζει τὴν διπλότητα τῆς θελήσεως οὔτε βέβαια ἐμποδίζει τοὺς δαίμονες νὰ μᾶς πολεμοῦν ἢ νὰ μᾶς ἀπευθύνουν λόγια ἀπάτης, ὥστε, ἐκεῖνα ποὺ δὲ φυλάξαμε ὅταν ἤμασταν ψυχικοί^{8α}, νὰ τὰ διατηρήσουμε παίρνοντας τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 79

Ὁ Σατανᾶς, ὅπως εἶπα⁹, μὲ τὸ ἅγιο βάπτισμα διώκεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἐνεργεῖ σ' αὐτήν διὰ τοῦ σώματος γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθηκαν· γιατί ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ κατασκηνώνει στὸ ἴδιο τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ στὸ νοῦ. Γιατὶ, λέγει, «ὄλη ἡ δόξα τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ βρίσκεται μέσα»¹⁰, χωρὶς νὰ φαίνεται στοὺς δαίμονες. Γι' αὐτὸ αισθανόμαστε τὸ θεῖο πόθο σὰ ν' ἀναβλύζει ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς μας, ὅταν θυμόμαστε θερμῶς τὸ Θεό· τὰ πονηρὰ πνεύματα ὁμῶς στὸ ἐξῆς χοροπηδοῦν καὶ φωληάζουν ἐξ αἰτίας τῆς εὐχέρειας τῆς σάρκας ἐνεργώντας σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀκόμα ψυχικὰ νήπιοι. Ἔτσι

9. Ἀκριβῶς παραπάνω.

10. Ψαλμ. 44,14.

ματος, τὰ δὲ αἰσθητήρια τῆς σαρκὸς τῷ λείῳ τῶν ἡδονῶν συναπάγεσθαι θέλει. Ὅθεν ἢ μὲν χάρις διὰ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως τὸ σῶμα εἰς ἀγαλλίασιν ἄρρητον ἐπὶ τῶν προκοπτόντων τῇ γνώσει κατευφραίνει. Οἱ δὲ δαίμονες διὰ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, 5 ὅταν ἡμᾶς εὕρωσι μάλιστα ὀλιγώρως τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας τρέχοντας, τὴν ψυχὴν αἰχμαλωτίζουν βιαίως, αὐτὴν εἰς ἃ μὴ θέλει παρακαλοῦντες οἱ φόνιοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Π'

Οἱ λέγοντες ὁμοῦ τὰ δύο πρόσωπα τῆς τέ χάριτος καὶ τῆς ἀμαρτίας ταῖς τῶν πιστῶν ἐμπαρεῖναι καρδίαις ἐκ τοῦ εἰρηκέναι 10 τὸν εὐαγγελιστὴν, «καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν», συνίστασθαι τὴν ἑαυτῶν θέλουσιν ὑπόνοιαν, λέγοντες μηδαμῶς τὴν θεϊαν λαμπρότητα ὑπὸ τῆς τοῦ πονηροῦ συνδιατριβῆς μολύνεσθαι, κἂν ὅπως οὖν πλησιάζοι, φησὶν, ἐν τῇ ψυχῇ τὸ φῶς τὸ θεῖον τῇ σκοτίᾳ τοῦ δαίμονος. 15 Ὑπὸ δὲ αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ ἔξω τῶν ἀγίων Γραφῶν φρονοῦντες ἐλέγχονται. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τῇ ἑαυτοῦ ἐν σαρκὶ ἐπιφανῆσαι κατηξίωσε κτίσει, ἀμέτρῳ φιλανθρωπίᾳ τὸ φῶς αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἀνάψας τῆς ἀγίας γνώσεως, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ κόσμου τὴν βουλήν οὐ κατέλαβε 20 τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἐστὶν οὐκ ἔγνω, ἐπειδὴ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρα εἰς Θεόν· τούτου χάριν τοιούτῳ ὁ Θεολόγος ἐχρήσατο ρήματι. Ἀμέλει ὀλίγα εἰρηκῶς μέσα ὁ θεσπέσιος ἐπάγει· «ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», ἀντὶ τοῦ ὁδηγεῖ καὶ ζωοποιεῖ· «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ

λοιπὸν ὁ νοῦς μας κατὰ τὸν ἀπόστολο¹¹ ἱκανοποιεῖται πάντοτε μὲ τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος, οἱ αἰσθήσεις ὅμως τῆς σάρκας θέλουν νὰ συναρπάζονται μὲ τὴ λειότητα τῶν ἡδονῶν. Ἔτσι ἡ μὲν χάρις διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦ νοῦ εὐφραίνει μὲ ἄρρητη ἀγαλλίαση τὸ σῶμα στὴ γνώση αὐτῶν ποὺ προκόπτουν, οἱ δὲ δαίμονες μὲ τὶς αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ὅταν μάλιστα μᾶς βροῦν νὰ τρέχουμε ἀπρόσεκτα τὸ δρόμο τῆς εὐσέβειας, αἰχμαλωτίζουν βίαια τὴν ψυχὴ, παρακινώντας τὴν οἱ δολοφόνοι νὰ διαπράξει πράγματα ποὺ δὲ θέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 80

Ἄλλοι λένε ὅτι τὰ δύο πρόσωπα, τῆς χάριτος καὶ τῆς ἁμαρτίας, συμπαρευρίσκονται στὶς καρδιές τῶν πιστῶν, στηριζόμενοι σ' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει πεῖ ὁ εὐαγγελιστής, «καὶ τὸ φῶς φέγγει στὸ σκοτάδι καὶ τὸ σκοτάδι δὲν τὸ κατέλαβε»¹², θέλουν νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ὑπόθεσή τους, λέγοντας ὅτι καθόλου δὲν μολύνεται ἡ θεία λαμπρότητα ἀπὸ τὴ συμβίωση μὲ τὸ πονηρὸ, κι ἂν ἀκόμα, λένε, μέσα στὴν ψυχὴ πλησιάζει τὸ θεῖο φῶς πρὸς τὸ σκοτάδι τοῦ δαίμονα¹³. Ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸ ὅμως αὐτὸ ρητὸ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ σκέψη τους βρίσκεται ἐξω ἀπὸ τὶς ἅγιες Γραφές. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀληθινὸ φῶς, ἀξίωσε νὰ φανεῖ μὲ σάρκα στὴν κτίση του καὶ ἀναψε ἀπὸ ἀμετρη φιλανθρωπία τὸ φῶς τῆς ἀγίας γνώσεώς του, τὸ φρόνημα ὅμως τοῦ κόσμου δὲν κατέλαβε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ δὲ γνώριζε, ἐφ' ὅσον τὸ σαρκικὸ φρόνημα ἐναντιώνεται στὸ Θεό¹⁴· γι' αὐτὴν τὴν αἰτία ὁ θεολόγος χρησιμοποίησε τέτοιο λόγο. Ἄλλωστε ἐπειτα ἀπὸ λίγα ὁ θεσπέσιος προσθέτει· «ἦταν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ποὺ φωτίζει κάθε ἄνθρωπο ποὺ ἔρχεται στὸν κόσμος», ἀντὶ τοῦ ὁδηγεῖ καὶ ζωοποιεῖ· «στὸν κόσμον βρισκόταν καὶ ὁ

12. Ἰω. 1,5.

13. Β' Κορ. 6,14.

14. Ρωμ. 8,7.

κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· εἰς τὰ ἴδια ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Λέγει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος 5 ἐρμηνεύων τὸ «οὐ κατέλαβεν». «Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δέ, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ». Ὡστε οὐ τὸν Σατανᾶν λέγει ὁ εὐαγγελιστῆς μὴ κατειληφέναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἀλλότριος αὐτοῦ ἐστίν, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐν αὐτῷ φαίνει· ἀλλὰ τοὺς ἀκού- 10 οντας μὲν ἀνθρώπους τὰς δυναστείας καὶ τὰ θαυμάσια τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μὴ θέλοντας δὲ προσεγγίσει διὰ τὴν ἐσκοτισμένην αὐτῶν καρδίαν τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως αὐτοῦ, διὰ τοῦ λόγου ἀξίως ἀτιμάζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΑ'

Δύο ὡσπερ γένη εἶναι ὁ λόγος ἡμᾶς διδάσκει τῆς γνώσε- 15 ως τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσιν ὡσπερ λεπτότερα, τὰ δὲ ὑλωδέστερα. Τὰ οὖν λεπτότερα τῇ ψυχῇ πολεμεῖ, τὰ δὲ ἄλλα τὴν σάρκα διὰ λιπαρῶν τινων παρακλήσεων αἰχμαλωτίζειν εἴωθεν. Διόπερ ἐναντίως ἔχουσιν ἀεὶ πρὸς ἑαυτοὺς οἱ τε τῇ ψυχῇ προσπαλαίοντες δαίμονες καὶ οἱ τῷ σώματι 20 κᾶν εἰς τὸ βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἴσιν ἔχωσι πρόθεσιν. Ὅτε οὖν ἡ χάρις οὐ κατοικεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας δίκην ὄντως ὄφρων ἐμφωλεύουσι, μὴ συγχωροῦντες

κόσμος δι' αὐτοῦ ἔγινε καὶ ὁ κόσμος δὲν τὸν γνώρισε· ἦλθε στὰ δικά τους καὶ οἱ ἴδιοι δὲν τὸν παρέλαβαν· ὅσοι ὅμως τὸν παρέλαβαν, τοὺς ἔδωσε ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ, δηλαδή σὲ ὅσους πιστεύουν στὸ ὄνομα αὐτοῦ»¹⁵. Λέγει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἐρμηνεύοντας τὸ «δὲν κατέλαβε»· «ὄχι ἐπειδὴ ἤδη ἔλαβα ἢ ἤδη ἔχω τελειωθεῖ, ἐπιδιώκω ὅμως μήπως καταλάβω ἐφ' ὅσον καταλήφθηκα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό»¹⁶. Ὡστε ὁ εὐαγγελιστῆς δὲν λέγει ὅτι δὲν κατέλαβε ὁ Σατανᾶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινό· γιατί ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶναι ξένος μ' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν τοῦ φέγγει τίποτε· ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δέχονται μὲν τὶς δυναστεῖες καὶ τὰ θαύματα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δὲν θέλουν ὅμως νὰ πλησιάσουν στὸ φῶς τῆς γνώσεώς του ἐξ αἰτίας τῆς σκοτινιασμένης τους καρδιᾶς, τοὺς ἀτιμάζει ἐπάξια διὰ τοῦ λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 81

Ὁ λόγος τῆς γνώσεως¹⁷ μᾶς διδάσκει ὅτι ὑπάρχουν κατὰ κάποιον τρόπο δύο γένη τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Πραγματικὰ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι λεπτότερα καὶ ἄλλα ὑλωδέστερα. Τὰ λεπτότερα λοιπὸν πολεμοῦν τὴν ψυχὴ, τὰ ἄλλα ἐπιδίδονται στὸ ἔργο τῆς αἰχμαλωτίσεως τῆς σάρκας μὲ πλούσιες παρηγοριές. Γι' αὐτὸ βέβαια εἶναι πάντοτε ἐνάντιοι μεταξύ τους οἱ δαίμονες ποὺ πολεμοῦν τὴν ψυχὴ καὶ οἱ δαίμονες ποὺ πολεμοῦν τὸ σῶμα, ἔστω κι ἂν στὸ νὰ βλάπτουν τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἰσοδύναμοι. Ὄταν λοιπὸν δὲν κατοικεῖ στὸν ἄνθρωπο ἡ χάρη, ἐμφωλεύουν αὐτοὶ στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς σὰν πραγματικὰ φίδια, μὴ ἐπιτρέποντας καθόλου νὰ

16. Φιλ. 3,12.

17. Ὁ λόγος τῆς πρακτικῆς γνώσεως καὶ διακρίσεως.

ὅλως διαβλέψαι τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ καλοῦ. Ὅτε δὲ εἰς τὸν νοῦν ἡ χάρις ἐγκέκρυπται, ὡσανεὶ νεφέλαι τινὲς ζοφῶδεις λοιπὸν διὰ τῶν μερῶν τῆς καρδίας διατρέχουσιν εἰς τὰ πάθη τῆς ἀμαρτίας καὶ εἰς μετεωρισμοὺς ποικίλους σχηματιζόμενοι, ἵνα τὴν μνήμην μετεωρίζοντες τοῦ νοῦ τῆς πρὸς τὴν χάριν αὐτὸν ὁμιλίας ἀποσπῶσιν. Ὅτε τοίνυν ὑπὸ τῶν τῆ ψυχῆ διόχλούντων δαιμόνων εἰς τὰ ψυχικὰ ἐκπυρούμεθα πάθη καὶ μάλιστα εἰς τὴν οἴησιν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σώματος ἡμῶν λογιζόμενοι τὸν ὄγκον μάλιστα 10 τῆς φιλοδοξίας καταισχύνομεν. Τὸ αὐτὸ δὲ δεῖ ποιεῖν καὶ ὅταν οἱ τῷ σώματι προσπαλαίοντες δαίμονες εἰς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀναζέειν παρασκευάζωσιν· αὕτη γὰρ μὲν ἡ ἐνθύμησις πάσας τὰς διαφορὰς τῶν πονηρῶν πνευμάτων καταργεῖν δύναται ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ ἀπὸ ταύτης τῆς ἐν- 15 θυμήσεως ἐξουδένωσιν ἡμῖν ἄπειρον τῆς ἀνθρωπείας φύσεως οἱ ψυχικοὶ ὑποβάλλουσι δαίμονες ὡς οὐδενὸς οὔσης αὐτῆς ἀξίας διὰ τὴν σάρκα λόγου (τοῦτο γὰρ φιλοῦσι ποιεῖν ὅταν αὐτοὺς τις βασανίσαι θέλῃ τῇ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ), τὴν τῆς ἐπουρανίου λοιπὸν βασιλείας τιμὴν τε καὶ δόξαν ἐνθυμώμεθα μήτε τὸ πικρὸν καὶ 20 ζοφῶδες παρορῶντες τῆς κρίσεως, ἵνα τῷ μὲν τὴν ἀθυμίαν ἡμῶν παραμυθώμεθα, τῷ δὲ τὸ εὐκόλον τῆς καρδίας ἡμῶν ἐπιστύφωμεν.

κυττάξει ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἐπιθυμία τοῦ καλοῦ. Ὄταν ὅμως στὸ νοῦ εἶναι κρυμμένη ἡ χάρη τότε αὐτοὶ διατρέχουν τὰ μέρη τῆς καρδιᾶς σὰν σκοτεινὲς νεφέλες, παίρνοντας τοὺς σχηματισμοὺς τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας καὶ ποικίλων μετεωρισμῶν, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποσποῦν τὸν νοῦ ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴ χάρη μετεωρίζοντας τὴ μνήμη του. Ὄταν λοιπὸν οἱ δαίμονες ποὺ ἐνοχλοῦν τὴν ψυχὴ μᾶς πυρώνουν πρὸς τὰ ψυχικὰ πάθη, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ὑπεροψία, ποὺ εἶναι ἡ μητέρα ὄλων τῶν κακῶν, τότε, διαλογιζόμενοι τὴ διάλυση τοῦ σώματός μας, θὰ καταισχύνουμε ὅλο τὸν ὄγκο τῆς φιλοδοξίας. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ κάνουμε κι ὅταν οἱ δαίμονες ποὺ παλαίουν μὲ τὸ σῶμα ἐπιχειροῦν νὰ ξανανάψουν στὴν καρδιά αἰσchrές ἐπιθυμίες· γιατί μόνο αὐτὴ ἡ σκέψη μπορεῖ νὰ καταργήσει, χάρη στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὅλες τὶς ποικιλίες τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Ἄν ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκέψη οἱ δαίμονες ποὺ προσβάλλουν τὴν ψυχὴ¹⁸ μᾶς ὑποβάλλουν μιὰ ἄπειρη περιφρόνηση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως σὰν νὰ μὴ ἔχει τάχα αὐτὴ καμιὰ ἀξία γιὰ τὴ σάρκα (αὐτὸ πραγματικὰ συνηθίζουν νὰ κάνουν ὅταν κάποιος θέλει νὰ τοὺς βασανίσει μὲ τέτοια σκέψη)¹⁹, τότε ἄς θυμούμαστε τὴν τιμὴ καὶ δόξα τῆς ἐπουράνιας βασιλείας, χωρὶς νὰ παραβλέπουμε τὴν πίκρα καὶ τὴ σκοτεινιὰ τῆς κρίσεως. Μὲ τὸ πρῶτο θὰ παρηγοροῦμε τὴν ἀπογοήτευσή μας, μὲ τὸ δεύτερο θὰ σοβαρύνουμε τὴν ἐλαφρότητα τῆς καρδιᾶς.

18. Λέγονται ψυχικοὶ δαίμονες, ἔτσι κατ' ἀναλογία οἱ ἄλλοι πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν σαρκικοί.

19. Βλ. Λουκᾶ 8,28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΒ'

Ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἡμᾶς διδάσκει ὅτι, ὅταν ὑποστρέψας εὖρη σεσαρωμένον καὶ σχολάζοντα τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, τοῦτ' ἔστιν τὴν ἄκαρπον καρδίαν, ὁ Σατανᾶς, τότε παραλαμβάνει ἕτερα ἑπτὰ πνεύματα καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν καὶ ἐμ-
 5 φωλεύει χεῖρονα τῶν πρώτων τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔσχατα ποιῶν.

Ὅθεν δεῖ νοεῖν ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, οὐ δύναται εἰσελθὼν ὁ Σατανᾶς ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς καταμεῖναι, ἀλλὰ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος φανερῶς ταύτης ἡμᾶς διδάσκει τὸν νοῦν τῆς θεωρίας· ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἀγωνιστικῆς γνῶσεως θε-
 10 ωρήσας τὸ σχῆμα τῆς ὑποθέσεως, οὕτως λέγει· «συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας τῷ ὄντι ἐν-
 τοῖς μέλεσί μου»· ἐκ δὲ τῆς τελειότητος· «οὐδὲν ἄρα νῦν»,
 15 φησὶν, «κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου». Λέγει δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, ἵνα πάλιν διδάξῃ ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τοῦ σώματος πολεμεῖ ὁ Σατανᾶς τὴν ψυχὴν τὴν μετέχουσαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν
 20 ὄσφυν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 82

Ὁ Κύριος μᾶς διδάσκει στὰ εὐαγγέλια²⁰, ὅτι ὁ Σατανᾶς, ὅταν στήν ἐπιστροφή του βρεῖ σαρωμένο καὶ ἐλεύθερο τὸν οἶκο του, δηλαδή τὴν ἄκαρπη καρδιά, τότε παίρνει ἄλλα ἑπτὰ πνεύματα, εἰσέρχεται σ' αὐτὴν καὶ φωλιάζει καθιστώντας τὴν τελευταία κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ καταλάβουμε τοῦτο· ὅτι, ὅσο εἶναι μέσα μας τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νᾶ εἰσέλθει ὁ Σατανᾶς καὶ νὰ παραμείνει στὸ βάθος τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος μᾶς διδάσκει σαφῶς τὴν ἔννοια αὐτῆς τῆς θεωρίας. Παίρνοντας τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἀγωνιστικῆς γνώσεως, λέγει ἔτσι· «εὐχαριστιέμαι μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο. Βλέπω δὲ ἓνα ἄλλο νόμο στὰ μέλη μου ποὺ ἀντιστρατεύεται στὸ νόμο τοῦ νοῦ μου καὶ μ' αἰχμαλωτίζει στὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας, ὁ ὁποῖος βρίσκεται στὰ μέλη μου»²¹. Παίρνοντάς το ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς τελειότητας, λέγει· «δὲν ὑπάρχει ἄρα τώρα καμμιά καταδίκη ἐναντίον τῶν εὐρισκομένων στὸν Ἰησοῦ Χριστό· γιατί ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς μ' ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»²². Λέγει δὲ καὶ ἄλλοῦ, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει, ὅτι ὁ Σατανᾶς διὰ τοῦ σώματος πολεμεῖ τὴν ψυχὴ ποὺ μετέχει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «σταθεῖτε λοιπὸν ζωσμένοι στὴ μέση μὲ τὴν ἀλήθεια, ντυμένοι μὲ τὸ θώρακα τῆς δικαιοσύνης, φορώντας στὰ πόδια τὰ ὑποδήματα

21. Ρωμ. 7,22 ἐ.

22. Ρωμ. 8,1 ἐ.

γελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πί-
 στεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρω-
 μένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθαι καὶ
 τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ». Ἄλλο δέ τι
 5 αἰχμαλωτισμὸς καὶ ἄλλο πάλη· ἐπειδὴ τὸ μὲν βιαίας ἀπαγωγῆς
 ἐστὶ σημαντικόν, τὸ δὲ ἰσοσθενοῦς τινος ἀγῶνος δηλωτικόν.
 Διόπερ ὄλως καὶ βέλεσι πεπυρωμένοις ταῖς χριστοφόροις ψυ-
 χαῖς ἐπέρχεσθαι λέγει ὁ ἀπόστολος τὸν διάβολον. Ὁ γὰρ μὴ ὢν
 ἐγκρατὴς τοῦ ἑαυτοῦ ἀνταγωνιστοῦ βέλεσι πάντως κατ' αὐτοῦ
 10 κέχρηται, ἵνα τὸν ἐκ μήκουσ αὐτῷ μαχόμενον τῷ πτερῷ δυνηθῇ
 θηράσαι τῶν βελῶν· οὕτω καὶ ὁ Σατανᾶς, ἐπειδὴ οὐ δύναται
 διὰ τὴν παρουσίαν τῆς χάριτος ἐμφωλεῦσαι ὡς τὸ πρὶν τῷ τῶν
 ἀγωνιζομένων νοῖ, τῇ ὑγρότητι λοιπὸν ἐφίπταται καὶ ἐμφωλεύει
 τῷ σώματι, ἵνα διὰ τῆς αὐτοῦ εὐχερείας τὴν ψυχὴν δελεάζῃ·
 15 διόπερ δεῖ ἐκτῆκεν αὐτὸ συμμέτρως, ἵνα μὴ διὰ τῆς αὐτοῦ
 ὑγρότητος ὀλισθαίνῃ ὁ νοῦς εἰς τὸ λεῖον τῶν ἡδονῶν. Ὑπ' αὐ-
 τοῦ γὰρ τοῦ ἀποστολικοῦ ρητοῦ προσήκει πείθεσθαι, ὅτι ὁ μὲν
 νοῦς τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐνεργεῖται· διό-
 περ καὶ τῷ θείῳ νόμῳ δουλεύει καὶ συνήδεται. Ἡ δὲ σὰρξ τὰ
 20 πονηρὰ ἡδιον διὰ τὴν ἑαυτῆς εὐχέριαν προσίεται πνεύματα·
 διόπερ τῇ αὐτῶν ποτε ἐξέλκεται δουλεύειν πονηρίᾳ. Ὅθεν μά-
 λιστα φαίνεται μὴ εἶναι κοινόν τι κατοικητήριον τὸν νοῦν Θεοῦ
 τε καὶ διαβόλου· ἐπεὶ πῶς «τῷ μὲν νοῖ μου δουλεύω νόμῳ

μέ τήν προθυμία τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· κι ἐπὶ πλέον σηκῶστε τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως, μέ τὴν ὁποία θὰ μπορέσετε νὰ σβήσετε ὅλα τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ καὶ νὰ δεχθεῖτε τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηρίας καὶ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, πού εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ»²³. Ἄλλο ὅμως εἶναι ὁ αἰχμαλωτισμὸς καὶ ἄλλο ἡ πάλη· ἐπειδὴ τὸ πρῶτο σημαίνει βίαια ἀπαγωγή, ἡ δεύτερη δηλώνει ἀγώνα μέ ἴσους ὄρους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ ἀπόστολος λέγει ὅτι ὁ διάβολος κτυπᾷ τίς χριστοφόρες ψυχές μέ πυρωμένα βέλη. Γιατὶ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει στὰ χέρια του τὸν ἀνταγωνιστὴ χρησιμοποιεῖ ὅπωςδήποτε βέλη ἐναντίον του, ὥστε, ἀφοῦ μάχεται μέ αὐτὸν ἀπὸ ἀπόσταση, νὰ μπορέσει νὰ τὸν κυνηγήσει μέ τὸ πτερὸ τῶν βελῶν. Ἔτσι καὶ ὁ Σατανᾶς, ἐπειδὴ λόγω τῆς παρουσίας τῆς χάριτος δὲν μπορεῖ νὰ φωληάσει ὅπως πρὶν στὸ νοῦ τῶν ἀγωνιστῶν, πετᾷ στοὺς ὑγροὺς χυμούς τους καὶ φωληάζει στὸ σῶμα, γιὰ νὰ δελεάσει τὴν ψυχὴ μέ τὴν ἐλαφρότητά του²⁴. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ λειώνουμε τὸ σῶμα σύμμετρα, ὥστε νὰ μὴ γλιστρᾷ ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν ὑγρότητα του πρὸς τὴ λειότητα τῶν ἡδονῶν. Γιατὶ ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸ ρητὸ πρέπει νὰ πεισθοῦμε ὅτι ὁ νοῦς τῶν ἀγωνιστῶν ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς· γι' αὐτὸ δουλεύει στὸ θεῖο νόμο καὶ εὐχαριστεῖται μέ αὐτόν²⁵. Ἡ σάρκα ὅμως μέ τὴν ἐλαφρότητα της δέχεται πῶς εὐχάριστα τὰ πονηρὰ πνεύματα· γι' αὐτὸ κάποτε παρασύρεται νὰ δουλεύουν στὴν πονηρία τους. Ἀπ' αὐτὸ μάλιστα φαίνεται ὅτι ὁ νοῦς δὲν εἶναι κοινὸ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Διαβόλου· γιατί πῶς «μέ τὸ νοῦ μου δουλεύω στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, μέ τὴ σάρκα στὸ νόμο τῆς

24. Βλ. Ματθ. 26,41.

25. Ρωμ. 7,22.

Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας», εἰ μὴ ὁ μὲν νοῦς μου ἐν
 πάσῃ ἐλευθερίᾳ πρὸς μάχην ἴστατο τῶν δαιμόνων τῇ χρηστότη-
 τι τῆς χάριτος ἠδέως δουλούμενος, τὸ δὲ σῶμα ἡδίων τὴν ὀσμὴν
 προσίεται τῶν ἀλόγων ἡδονῶν; διὰ τὸ ἐν αὐτῷ, ὡς ἔφην, παρα-
 5 χωρεῖσθαι ἐμφωλεύειν ἐπὶ τῶν ἀγωνιζομένων τὰ πονηρὰ τῆς
 ἀπάτης πνεύματα· «οἶδα» γάρ, φησὶν, «ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί,
 τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν»· ὥστε ἐπὶ τῶν κατὰ μέσον
 τινὰ ἀγῶνα ἀνθισταμένων τῇ ἁμαρτίᾳ. Οὐ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ τοῦτο
 ὁ ἀπόστολος λέγει· τῷ μὲν νοῖ μάχονται οἱ δαίμονες, τὴν δὲ
 10 σάρκα λιπαραῖς ὑπεκλύειν πρὸς τὸ λειῶν τῶν ἡδονῶν ἐπιχει-
 ροῦσι παρακλήσεσιν. Παραχωροῦνται γὰρ ἅπαξ κατὰ δίκαιον
 κρίμα ἐνδιατρίβειν περὶ τὰ βάρη τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τῶν συν-
 τόνως ἀγωνιζομένων κατὰ τῆς ἁμαρτίας διὰ τὸ ὑπὸ δοκιμὴν εἶ-
 ναι αἰεὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος. Εἰ δέ τις
 15 δυνηθεῖ ζῶν ἔτι διὰ τῶν πόνων ἀποθανεῖν, ὄλος λοιπὸν γίνεται
 οἶκος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πρὶν γὰρ ἀποθάνῃ ὁ τοιοῦτος, ἀνέ-
 στη, ὡσπερ ἦν αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος καὶ ὅσοι τελείως
 ἠγωνίσαντο καὶ ἀγωνίζονται κατὰ τῆς ἁμαρτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΓ'

Φέρει μὲν ἡ καρδιά καὶ ἐξ ἑαυτῆς λογισμοὺς καλοὺς τε
 20 καὶ οὐ καλοὺς, οὐ φύσει δὲ καρποφοροῦσα τὰς μὴ καλὰς ἐν-

ἀμαρτίας»²⁶, ἂν ὁ νοῦς μου δὲν στεκόταν ἐντελῶς ἐλεύθερος γιὰ μάχη ἐναντίον τῶν δαιμόνων, ὑποδουλωμένος μ' εὐχαρίστηση στὴν καλωσύνη τῆς χάριτος, ἐνῶ τὸ σῶμα δέχεται πιὸ εὐχάριστα τὴν ὀσμὴ τῶν ἀλόγων ἡδονῶν; Ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι, ὅπως εἶπα, παραχωρεῖται νὰ φωληάζουν σ' αὐτό, στὴν περίπτωση τῶν ἀγωνιστῶν, τὰ πονηρὰ πνεύματα τῆς ἀπάτης, (γιατί, λέγει, «γνωρίζω ὅτι δὲν κατοικεῖ μέσα μου, δηλαδὴ στὴ σάρκα μου, ἀγαθό»²⁷). ἔπομένως σ' ἐκείνους ποὺ ἀντιστέκονται στὴν ἀμαρτία κατὰ τὸ μέσο τοῦ ἀγῶνα. Γιατί ὁ ἀπόστολος δὲν τὸ λέγει τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ· ἐναντίον τοῦ νοῦ μάχονται οἱ δαίμονες, ἀλλὰ τὴ σάρκα ἐπιχειροῦν νὰ τὴ διαλύσουν μὲ παρακλήσεις καὶ νὰ τὴν παρασύρουν στὴ λειότη-
 τα τῶν ἡδονῶν. Μὲ δίκαια κρίση τοὺς παραχωρεῖται νὰ διαμένουν στὰ βάθη τοῦ σώματος ἀκόμα καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀγωνίζονται ἔντονα κατὰ τῆς ἀμαρτίας, γιατί τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπινου φρονήματος εἶναι πάντοτε ὑπὸ δοκιμὴ. Ἄν ὅμως θὰ μπορούσε κανεὶς ζωντανὸς ἀκόμα νὰ πεθάνει ἀπὸ τοὺς κόπους, γίνεται ὀλόκληρος οἶκος τοῦ ἀγίου Πνεύματος, γιατί αὐτὸς πρὶν πεθάνει ἀναστήθηκε, ὅπως ἦταν ὁ ἴδιος ὁ μακάριος Παῦλος²⁸ κι ὅσοι ἀγωνίσθηκαν τελείως κι ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 83

Φέρει βέβαια ἡ καρδιά ἀπὸ μόνη τῆς λογισμοὺς καλοῦς καὶ μὴ καλοῦς· τίς μὴ καλὲς ὅμως ἔννοιες δὲν τίς καρ-

27. Ρωμ. 7,18.

28. Βλ. Γαλ. 2,20 κἄ.

νοίας, ἀλλ' ὡσπερ εἰς ἕξιν ἔχουσα διὰ τὴν πρώτην ἄπαξ ἀπάτην τὴν μνήμην τοῦ μὴ καλοῦ· τοὺς δὲ πλείστους καὶ πονηροὺς ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων συλλαμβάνει πικρίας. Πάντων δὲ ἡμεῖς ὡς ἐκ τῆς καρδίας προϊόντων αἰσθανόμεθα· καὶ διὰ τοῦτο τινες 5 ὑπενόησαν εἰς τὸν νοῦν εἶναι σὺν τῇ χάριτι καὶ τὴν ἀμαρτίαν. Διόπερ λέγουσι καὶ τὸν Κύριον εἰρηκέναι· τὰ δὲ ἐξερχόμενα ἐκ τοῦ στόματος ἐκ τῆς καρδία ἐξέρχεται κάκεινα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· «ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, μοιχεῖαι» καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ ἴσασι δὲ ὅτι ὁ νοῦς ἡμῶν λεπτοτάτης 10 τινὸς αἰσθήσεως ἔχων ἐνέργειαν αὐτῶν τῶν ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὑποβαλλομένων αὐτῷ λογισμῶν οἰκειοῦται ὡσπερ διὰ τῆς σαρκὸς τὴν ἐνέργειαν, τῆς εὐχερείας τοῦ σώματος πλεον εἰς τοῦτο φερούσης διὰ τῆς συγκράσεως τὴν ψυχὴν, ὡς οὐκ οἶδαμεν. Ἐπειδὴ ἀμέτρως φιλεῖ ἀεὶ ἡ σὰρξ τὸ ὑπὸ τῆς ἀπάτης κο- 15 λακεύεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς καρδίας καὶ οἱ ἐκ τῶν δαιμόνων ἐνσπειρόμενοι τῇ ψυχῇ λογισμοὶ ἐξερχόμενοι φαίνονται· ἰδιοποιούμεθα δὲ αὐτοὺς ὄντως, ὅταν αὐτοῖς συνήδεσθαι θέλωμεν. Ὅπερ ὁ Κύριος μεμφόμενος, ὡς αὐτὸ τὸ θεῖον δηλοῖ λόγιον, τῷ προειρημένῳ ρητῷ ἐχρήσατο. Ὁ γὰρ συνηδόμενος τοῖς 20 ἐκ τῆς πονηρίας τοῦ Σατανᾶ αὐτῷ ὑποβαλλομένοις λογισμοῖς καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν ὡσπερ ἐγγράφων τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, οὐκ ἄδηλον ὅτι ἐκ τῆς ἑαυτοῦ αὐτοὺς λοιπὸν καρποφορεῖ ἐννοίας.

29. Καὶ πάλι οἱ Μασσαλιανοὶ ἐννοοῦνται, ὅπως παραπάνω.

ποφορεῖ ἀπὸ φύση της, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἔχει ὡς ἕξη τῆ μνήμη τοῦ καλοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ἐντελῶς πρώτης ἀπάτης· τοὺς πονηρότερους ὅμως λογισμοὺς τοὺς συλλαμβάνει ἀπὸ τὴν πικρία τῶν δαιμόνων. Ἐμεῖς ὅμως τοὺς αἰσθανόμεσθε ὅλους σὰν νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν καρδιά, καὶ γι' αὐτὸ μερικοὶ ὑποθέτουν ὅτι μέσα στὸ νοῦ μαζί μὲ τὴ χάρη εἶναι καὶ ἡ ἁμαρτία²⁹. Γι' αὐτὸ μάλιστα ἰσχυρίζονται ὅτι εἶπε ὁ Κύριος· «τὰ ἐξερχόμενα ἀπὸ τὸ στόμα ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν καρδιά, καὶ αὐτὰ εἶναι πὺ μαινοῦν τὸν ἄνθρωπο· γιὰτὶ ἀπὸ τὴν καρδιά βγαίνουν διαλογισμοὶ πονηροί, μοιχεῖες» καὶ τὰ λοιπά³⁰. Δὲν γνωρίζουν ὅμως ὅτι ὁ νοῦς μας, ἔχοντας τὴν ἐνέργεια μιᾶς λεπτότατης αἰσθήσεως, οἰκειώνεται διὰ μέσου τῆς ἐνέργειας τῆς σάρκας τοὺς λογισμοὺς πὺ τοῦ ὑποβάλλονται ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, γιὰτὶ ἡ εὐκολία τοῦ σώματος φέρει ἀκόμα καὶ τὴν ψυχὴ σ' αὐτὸ διὰ τῆς συγκράσεως, κατὰ τρόπο πὺ δὲ γνωρίζουμε. Ἐπειδὴ ἡ σάρκα ἀγαπᾶ πάντοτε χωρὶς μέτρο νὰ κολακεύεται ἀπὸ τὴν ἀπάτη, γι' αὐτὸ οἱ λογισμοὶ πὺ σπέρνονται ἀπὸ τοὺς δαίμονες στὴν καρδιά φαίνονται σὰν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴν καρδιά· τοὺς οἰκειοποιούμεσθε βέβαια πραγματικά, ὅταν θέλουμε νὰ εὐχαριστηθοῦμε μαζί τους. Αὐτὸ θέλοντας νὰ κατακρίνει ὁ Κύριος, ὅπως δηλώνει αὐτὸ τὸ θεῖο λόγο, χρησιμοποίησε τὸ προηγούμενο ρητό. Γιὰτὶ, αὐτὸς πὺ εὐχαριστεῖται μὲ τοὺς λογισμοὺς πὺ τοῦ ὑποβάλλονται ἀπὸ τὴν πονηρία τοῦ Σατανᾶ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἐγγράφει τὴ μνήμη τους στὴν καρδιά του, εἶναι φανερό ὅτι τοὺς καρποφορεῖ ἀπὸ τὴ διάνοιά του.

30. Ματθ. 15,18 ἐ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΔ'

Λέγει ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Κύριος μὴ δύνασθαι ἐκβληθῆ-
 ναι τὸν ἰσχυρὸν ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ
 δῆσας αὐτὸν καὶ σκυλεύσας ἐκβάλῃ. Πῶς οὖν δύναται ὁ μετὰ
 τοσαύτης αἰσχύνης ἐκβαλλόμενος πάλιν εἰσιέναι καὶ τῷ ἀλη-
 5 θινῷ συνδιατρίβειν οἰκοδεσπότη ἐν τῷ ἑαυτοῦ, ὡς ἐὰν καὶ θέ-
 λοι, ἀναπαυομένῳ οἴκῳ; Οὔτε γὰρ βασιλεὺς τὸν ἀντιστάντα
 αὐτῷ ποτε καταγωνισάμενος τύραννον συμπαραεῖναι αὐτῷ τοῦ-
 τον ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἐνθυμηθήσεται· ἀποσφάζει δὲ μᾶλλον εὐ-
 θέως ἢ δῆσας πρὸς μακρὰν τιμωρίαν καὶ θάνατον οἴκτιστον
 10 παραδώσει τοῖς ἰδίῳις στρατεύμασιν.

ΠΕ'

Εἴ τις διὰ τὸ καλὰ ἡμᾶς ὁμοῦ καὶ φαῦλα λογίζεσθαι ὁμοῦ
 τό τε ἅγιον Πνεῦμα καὶ τὸν διάβολον ἐνοικεῖν ἐν τῷ νοῖ ὑπο-
 λαμβάνει, μανθανέτω ὅτι τοῦτο γίνεται διὰ τὸ μηδέπω ἡμᾶς γε-
 γεῦσθαι καὶ ἐωρακέναι ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Πρῶτον μὲν γάρ,
 15 ὡς καὶ ἀνωτέρῳ ἔφην, κρύπτει τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν ἐπὶ τῶν
 βαπτιζομένων ἢ χάρις, ἐκδεχομένη τὴν τῆς ψυχῆς πρόθεσιν·
 ἐπειδὴν δὲ ὁλος ἐπιστρέψῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Κύριον, τότε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 84

Λέγει στα εὐαγγέλια ὁ Κύριος ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐκβληθεῖ ἰσχυρὸς ἀπὸ τὸν οἶκό του, ἂν δὲν τὸν βγάλει ἔξω ὁ ἰσχυρότερος δένοντάς τον καὶ σκυλεύοντάς τον³¹. Πῶς λοιπὸν μπορεῖ αὐτὸς ποὺ ἐκβάλλεται μὲ τόση ντροπὴ νὰ ξαναμπεῖ καὶ νὰ συμβιώσει μὲ τὸν ἀληθινὸ οἰκοδεσπότη ποὺ ἀναπαύεται ὅπως θέλει στὸν οἶκο του; Ἐλλωστε οὔτε ὁ βασιλιάς, ποὺ νίκησε τὸν τύραννο, ὁ ὁποῖος πάντοτε στασίαζε ἐναντίον του, θὰ σκεφθεῖ νὰ τὸν δεχθεῖ μαζί του στὰ ἀνάκτορα· μᾶλλον θὰ τὸν κατασφάζει ἀμέσως ἢ, ἀφοῦ τὸν δέσει, θὰ τὸν παραδώσει γιὰ βαριὰ τιμωρία καὶ ἐλεεινὸ θάνατο στοὺς στρατιῶτες του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 85

Ἄλλοι, μὲ βάση τὸ γεγονὸς ὅτι λογιζόμαστε συγχρόνως καλὰ καὶ φαῦλα, νομίζει ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὁ Διάβολος κατοικοῦν μαζί στὸ νοῦ³², ἄς μάθει ὅτι τοῦτο γίνεται γιὰ τὸ λόγο ὅτι ποτὲ δὲν γευθήκαμε καὶ δὲν διαπιστώσαμε ὅτι ὁ Κύριος εἶναι χρηστός³³. Στὴν ἀρχὴ ἢ χάρη, ὅπως εἶπα παραπάνω³⁴, κρύβει τὴν παρουσία της στοὺς βαπτιζομένους, περιμένοντας τὴν πρόθεση τῆς ψυχῆς. Ὄταν ὁμως ἐπιστρέ-

32. Βλ. τὸ *Κεφάλαιο* 78.

33. *Ψαλμ.* 33,9.

34. Στὸ *Κεφάλαιο* 77.

ἀρρήτω τινὶ αἰσθήσει τὴν παρουσίαν αὐτῆς ἐμφαίνει τῇ καρδίᾳ
 καὶ πάλιν ἐκδέχεται τὴν τῆς ψυχῆς κίνησιν, παραχωροῦσα μέν-
 5 τοι τὰ δαιμονικὰ βέλη ἄχρι τῆς βαθείας αὐτῆς καταφθάνειν αἰ-
 σθήσεως, ἵνα θερμότερα προθέσει καὶ ταπεινῇ διαθέσει ἐκζη-
 τήσῃ τὸν Θεόν. Ἐὰν οὖν λοιπὸν ἄρξῃται προβαίνειν ὁ ἄνθρω-
 πος τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν καὶ ἀπαύστως ἐπικαλοῖτο τὸν Κύ-
 ριον Ἰησοῦν, τότε καὶ ἐπὶ τὰ ἐξώτερα αἰσθητήρια τῆς καρδίας
 τὸ πῦρ τῆς ἀγίας ἐπινέμεται χάριτος τὰ ζιζάνια τῆς ἀνθρωπείας
 γῆς πληροφορητικῶς καταφλέγουσα· ὅθεν καὶ αἱ δαιμονικαὶ
 10 βουλαὶ πόρρω που ἐκείνων τότε καταφθάνουσι τῶν τόπων ἡρέ-
 μα λοιπὸν νύττουσαι τὸ ἐμπαθὲς τῆς ψυχῆς. Ὅτε δὴ πάσας τὰς
 ἀρετὰς ὁ τοῦ ἀγῶνος ἐγκομβώσοιτο ἄνθρωπος καὶ μάλιστα τὴν
 τελείαν ἀκτημοσύνην, τότε τὴν πᾶσαν αὐτοῦ βαθυτέρα τινὶ αἰ-
 σθήσει περιαιγάζει φύσιν εἰς ἀγάπην αὐτὸν λοιπὸν πολλὴν πε-
 15 ριθάλλουσα τοῦ Θεοῦ. Διόπερ ἐξωτέρω τῆς τοῦ σώματος αἰ-
 σθήσεως τότε τὰ δαιμονικὰ ἀποσβέννυται τόξα. Ἡ γὰρ αὔρα
 τοῦ ἀγίου Πνεύματος πρὸς ἀνέμους εἰρήνης κινουῦσα τὴν καρ-
 διάν τὰ τοῦ πυρφόρου δαίμονος εἰς ἀέρα ἔτι φερόμενα κατα-
 σβέννυσι βέλη. Πλὴν καὶ τὸν εἰς τοῦτο τὸ μέτρον φθάσαντα πα-
 20 ραχωρεῖ ποτε τῇ κακίᾳ τῶν δαιμόνων ὁ Θεὸς ἀφώτιστον αὐ-
 τοῦ τότε τὸν νοῦν καταλιμπάνων, ἵνα τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν εἰς
 τὸ πᾶν μὴ ᾗ δεδεμένον τῷ δεσμῷ τῆς χάριτος οὐ μόνον διὰ τὸ
 ἐξ ἀγῶνων ἠττηθῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὀφείλειν
 ἔτι προκόπτειν εἰς τὴν πνευματικὴν πεῖραν τὸν ἄνθρωπον. Τὸ
 25 γὰρ τοῦ παιδευομένου νομιζόμενον τέλειον ἀτελὲς ἔτι ὡς πρὸς
 τὸν πλοῦτον τοῦ παιδεύοντος ἡμᾶς Θεοῦ ἐν ἀγάπῃ ὑπάρχει φι-

ψει ὅλος ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Κύριο, τότε φανερώνει τὴν παρουσία τῆς στήν καρδιά μὲ μιὰ ἄρρητη αἴσθησι καὶ περιμένει πάλι τὴν κίνησι τῆς ψυχῆς, ἐπιτρέποντας ὅμως στὰ δαιμονικὰ βέλη νὰ φθάνουν ἕως τῆ βαθιὰ αἴσθησί τῆς, γιὰ νὰ ζητήσῃ τὸ Θεὸ μὲ θερμότερη πρόθεσι καὶ ταπεινὴ διάθεσι. Ἄν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀρχίσει νὰ προοδεύει μὲ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Κύριο Ἰησοῦ ἄπαυστα, τότε τὸ πῦρ τῆς ἀγίας χάριτος διανέμεται καὶ στὰ ἐξωτερικώτερα αἰσθητήρια τῆς καρδιάς, κατακαίοντας τελείως τὰ ζιζάνια τῆς ἀνθρώπινης γῆς· γι' αὐτὸ οἱ δαιμονικὲς ἐπιβουλὲς φθάνουν τότε κάπου μακριὰ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς τόπους, ἀπὸ ὅπου στὸ ἐξῆς κεντοῦν ἤρεμα τὸ παθητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Ὄταν λοιπὸν ὁ ἀγωνιστὴς περικλείσει μέσα του ὅλες τὶς ἀρετὲς, καὶ μάλιστα τὴν τέλεια ἀκτημοσύνη, τότε ἡ χάρις περιαυγάζει ὅλη τὴ φύσι του μὲ μιὰ βαθύτερη συναίσθησι, ζεσταίνοντάς τον στὸ ἐξῆς σὲ πολλὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ τότε τὰ δαιμονικὰ τόξα σβήνονται ἔξω ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ σώματος. Γιατὶ ἡ αὔρα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, κινώντας τὴν καρδιά πρὸς ἀνέμους εἰρήνης, κατασβήνει τὰ βέλη τοῦ πυρφόρου δαίμονα, ὅταν ἀκόμα βρίσκονται στὸν ἀέρα³⁵. Ὅμως κι αὐτὸν ποὺ ἔφθασε σὲ τοῦτο τὸ βαθμὸ ὁ Θεὸς τὸν παραχωρεῖ καμμιά φορὰ στὴν κακία τῶν δαιμόνων, ἀφήνοντας τότε τὸν νοῦ του ἀφώτιστο, ἔτσι ὥστε τὸ αὐτεξούσιό μας νὰ μὴ εἶναι ἐντελῶς δεμένο μὲ τὸ δεσμὸ τῆς χάριτος, ὄχι μόνο γιὰ νὰ νικηθεῖ μὲ ἀγῶνες ἢ ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ γιατί ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προκόψῃ καὶ ἄλλο στὴν πνευματικὴ πείρα. Γιατὶ τὸ θεωρούμενο τέλειο τοῦ παιδευομένου εἶναι ἀκόμα ἀτελὲς συγκρινόμενο μὲ τὸν πλοῦτο τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς παιδεύει μὲ φιλότιμη ἀγάπη, ἔστω κι ἂν μπο-

35. Βλ. Ἐφ. 6,16.

λοτιμίας, κἄν ὄλην τὴν τῷ Ἰακώβ δειχθεῖσαν κλίμακα ἀνελθεῖν τις δυνηθῆ τῇ προκοπῇ τῶν πόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΣΤ'

Ὁ Κύριος αὐτὸς λέγει τὸν Σατανᾶν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς ἀστραπὴν πεπτωκέναι, ἵνα μήτε ἀφορᾶ εἰς τὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ὁ δυσειδὴς ἐνδαιτήματα. Πῶς οὖν ὁ τῆς τῶν καλῶν δούλων κοινωνίας μὴ καταξιούμενος κοινὸν δύναται ἔχειν μετὰ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον τὸν ἀνθρώπινον νοῦν; Ἄλλ' ἐροῦσιν ὅτι κατὰ παραχώρησιν τοῦτο γίνεται. Πλέον οὐδὲν λέξουσιν. Ἡ μὲν γὰρ παιδευτικὴ παραχώρησις οὐδαμῶς τὴν ψυχὴν τοῦ θείου φωτὸς 10 ἀποστερεῖ· κρύπτει δὲ μόνον, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, τὰ πολλὰ τὸν νοῦν τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν ἢ χάρις, ἵνα προωθοῖτο ὡσπερ τὴν ψυχὴν τῇ πικρίᾳ τῶν δαιμόνων διὰ τὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ πολλῆς ταπεινώσεως ἐκζητεῖν αὐτὴν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, τὴν τοῦ ἐχθροῦ αὐτῆς ἐπιγινώσκουσιν κατ' ὀλίγον κακίαν, ὃν 15 τρόπον ἂν μήτηρ ἀτακτοῦν τὸ οἰκεῖον περὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς γαλουχίας βρέφος βραχὺ τῶν ἑαυτῆς ἐξωθοίῃ ἀγκαλῶν, ἵνα καταπληττόμενον ὑπὸ τινῶν περιεστώτων αὐτὸ σαπροειδῶν ἀνθρώπων ἢ θηρίων οἰωνδήποτε μετὰ φόβου πολλοῦ καὶ δακρύων εἰς τοὺς μητρῶους ἀνθυποστρέφοι κόλπους. Ἡ δὲ κατὰ ἀποστρο- 20 φὴν γινομένη παραχώρησις ὡσανεὶ δέσμιον παραδίδωσι τὴν μὴν θέλουσαν ἔχειν ψυχὴν τὸν Θεὸν τοῖς δαίμοσιν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς τέκνα, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ βρέφθη γνήσια τῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι χάριτος πιστεύομεν μικραῖς παραχωρήσεσι

ρέσει κανείς ν' άνεβεῖ ὅλη τὴν κλίμακα ποὺ δείχθηκε στὸν Ἰακώβ³⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 86

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει ὅτι ὁ Σατανᾶς ἔχει πέσει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς σὰν ἀστραπή³⁷, ὥστε καθόλου νὰ μὴ βλέπει ὁ δύσμορφος τις διαμονὲς τῶν ἀγίων ἀγγέλων. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς ποὺ δὲν ἀξιῶνεται τῆς κοινωνίας οὔτε μὲ τοὺς καλοὺς δούλους μπορεῖ νὰ ἔχει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ κοινὸ κατοικητήριο μαζί μὲ τὸ Θεό; Ἀλλὰ θὰ ποῦν ὅτι τοῦτο γίνεται κατὰ παραχώρηση. Δὲ θὰ πείσουν μὲ αὐτὸ περισσότερο. Γιατὶ ἢ μὲν ἐκπαιδευτικὴ παραχώρηση δὲν στερεῖ καθόλου τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς· ἀπλῶς ἢ χάρη κρύβει συνήθως τὴν παρουσία της ἀπὸ τὸ νοῦ, ὅπως ἤδη εἶπα³⁸, ὥστε κατὰ κάποιον τρόπο λόγω τῆς πικρίας τῶν δαιμόνων νὰ προωθεῖ τὴν ψυχὴ ν' ἀποζητᾷ μὲ κάθε φόβο καὶ πολλὴ ταπείνωση τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸ Θεό, ἀναγνωρίζοντας σιγὰ σιγὰ τὴν κακία τοῦ ἐχθροῦ της. Εἶναι μιὰ μέθοδος παρόμοια μὲ τῆς μητέρας ποὺ ἀπομακρύνει γιὰ λίγο ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της τὸ βρέφος της ποὺ ἀτακτεῖ στὸν τρόπο τῆς γαλουχίσεως, ὥστε ἐκφοβιζόμενο ἀπὸ κάποιους παρευρισκόμενους τρομεροὺς ἀνθρώπους ἢ θηρία νὰ ἐπιστρέφει στοὺς μητρικοὺς κόλπους μὲ πολὺ φόβο καὶ δάκρυα. Ἐμεῖς ὅμως δὲν εἶμαστε τέκνα ἐγκαταλείψεως —μὴ γένοιτο— ἀλλὰ πιστεύουμε ὅτι εἶμαστε γνήσια βρέφη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γαλουχούμενα ἀπὸ αὐ-

36. Γεν. 28,12.

37. Λουκᾶ 10,18.

38. Κεφάλαια 77 καὶ 85.

καὶ πυκναῖς παρακλήσεσι παρ' αὐτῆς γαλουχούμενα, ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος αὐτῆς φθάσωμεν ἐλθεῖν εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΖ'

Ἡ παιδευτικὴ παραχώρησις φέρει μὲν λύπην πολλὴν καὶ
 5 ταπείνωσιν καὶ ἀπελπισμὸν δὲ σύμμετρον τῇ ψυχῇ, ἵνα τὸ φιλόδοξον αὐτῆς καὶ εὐπτόητον μέρος πρεπόντως εἰς ταπείνωσιν ἔρχηται· εὐθέως δὲ φόβον Θεοῦ καὶ δάκρυον ἐξομολογήσεως ἐπάγει τῇ καρδίᾳ καὶ τῆς καλλίστης σιωπῆς πολλὴν ἐπιθυμίαν.
 Ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν τοῦ Θεοῦ γινομένη ἀπελπισμοῦ ὁμοῦ
 10 καὶ ἀπιστίας καὶ ὀργῆς καὶ τύφου τὴν ψυχὴν πληρωθῆναι παραχωρεῖ. Δεῖ οὖν ἡμᾶς εἰδότας τὴν πειρὰν τῶν ἀμφοτέρων παραχωρήσεων κατὰ τὸν ἐκάστης τρόπον προσιέναι τῷ Θεῷ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐχαριστίαν μετὰ τῆς ἀπολογίας προσάγειν αὐτῷ ὀφείλομεν ὡς τὸ τῆς γνώμης ἡμῶν ἀκόλαστον τῇ σχολῇ τῆς παρα-
 15 κλήσεως κολάζοντι, ἵνα ἀρετῆς ἡμᾶς καὶ κακίας ὡς πατὴρ ἀγαθὸς διδάσκοι τὴν διαφορὰν· ἐνταῦθα δὲ ἐξαγόρευσι τῶν ἀμαρτημάτων ἄπαστον καὶ δάκρυον ἀνελλιπὲς καὶ ἀναχώρησιν πλείονα, ὅπως ἂν οὕτω δυνηθῶμεν τῇ προσθήκῃ τῶν πόνων
 20 δίας ἡμῶν. Πλὴν δεῖ εἰδέναί ὅτι, ὅταν κατὰ οὐσιώδη συμβολὴν

τὴν μὲ παραχωρήσεις καὶ συχνὲς παρηγορίες, ὥστε μὲ τὴ χρηστότητά της νὰ φθάσουμε στὴν κατάστασι τοῦ τέλειου ἀνδρα, στὴν ὠριμότητα τῆς ἡλικίας³⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 87

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ παραχώρησι φέρει πολλὴ λύπη καὶ ταπείνωσι, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἀντίστοιχη ἀπελπισία στὴν ψυχῇ, ὥστε τὸ φιλόδοξο καὶ ἐπιπόλαιο μέρος της νὰ ἔρχεται στὴν ἀπαραίτητη ταπείνωσι· φέρει δὲ ἀμέσως στὴν καρδιά φόβο Θεοῦ καὶ δάκρυ ἐξομολογήσεως καὶ πολλὴ ἐπιθυμία τῆς καλλίστης σιωπῆς. Παραχώρησι ὅμως ποὺ γίνεται⁴⁰, ὅταν ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται, ἐπιτρέπει νὰ γεμίσει ἡ ψυχῇ μὲ ἀπελπισία, ἀπιστία, ὀργὴ καὶ ἀλαζονεία μαζί. Πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς, γνωρίζοντας τὴν ἐμπειρία καὶ τῶν δύο παραχωρήσεων, νὰ πλησιάσουμε τὸ Θεὸ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς κάθε μιᾶς. Γιατὶ ἐκεῖ μὲν ὀφείλουμε νὰ τοῦ προσφέρουμε εὐχαριστία μαζί μὲ τὴν ἀπολογία, ἐπειδὴ τιμωρεῖ τὴν ἀνομία τῆς σκέψέως μας μὲ τὸ σταμάτημα τῆς παρακλήσεως, γιὰ νὰ μᾶς διδάσκει σὰν ἀγαθὸς πατέρας τὴ διαφορὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας· ἐδῶ ὅμως ὀφείλουμε νὰ τοῦ παρουσιάσουμε ἀκατάπαυστη ἐξομολόγησι τῶν ἀμαρτημάτων, ἀσταμάτητο δάκρυ καὶ περισσότερη ἀναχώρησι, γιὰ νὰ μπορούμε ἔτσι μὲ τὴν αὐξηση τῶν κόπων νὰ πείσουμε κάποτε τὸ Θεὸ νὰ ἐπιβλέψει στὶς καρδιές μας, ὅπως πρὶν. Πλὴν ὅμως πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι, ὅταν ἡ μάχη γίνεται ἀνάμεσα στὴν ψυχῇ

40. Κι ἐδῶ ἔχομε διπλὴ διάκρισι.

τῇ ψυχῇ καὶ τῷ Σατανᾷ ἡ μάχη γίνηται, ἐπὶ τῆς παιδευτικῆς δὲ λέγω παραχωρήσεως, ὑποστέλλει μὲν, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, ἡ χάρις ἑαυτὴν, ἀγνώστῳ δὲ τῇ ψυχῇ συνεργεῖ βοηθείᾳ, ἵνα τὴν νίκην τῆς ψυχῆς εἶναι μόνον ἐπιδείξῃ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΗ'

5 Ὡσπερ ὅταν τις τῇ χειμερινῇ ὥρᾳ ἐν ὑπαιθρίῳ που ἐστηκῶς τόπῳ, ἀφορῶν δὲ πρὸς ἀνατολὰς ὄλος ἐν ἀρχῇ τῆς ἡμέρας, τὰ μὲν ἐμπρόσθια αὐτοῦ μέρη πάντα ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὑποθερμαίνονται, τὰ δὲ ὀπίσθια αὐτοῦ πάντα ἄμοιρα ἢ τῆς θερμῆς διὰ τὸ μὴ εἶναι κατὰ κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν ἡλιον, οὕτω καὶ οἱ εἰς ἀρχὴν ὄν-
10 τες τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας περιθάλλονται μὲν μερικῶς ὑπὸ τῆς ἀγίας χάριτος τὴν καρδίαν, διόπερ καὶ πνευματικὰ τότε ὁ νοῦς αὐτῶν καρποφορεῖν ἄρχεται φρονήματα, φανερὰ δὲ αὐτῆς μέρη μένουσι κατὰ σάρκα φρονουῦντα διὰ τὸ μηδέπω ἅπαντα τὰ μέλη τῆς καρδίας ἐν βαθείᾳ αἰσθήσει ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζε-
15 ζεσθαι τῆς ἀγίας χάριτος. Ὅπερ τινὲς μὴ νοῆσαντες δύο ὑποστάσεις ἐνόμισαν ἑαυταῖς ὡσπερ ἀντικαθεστῶσας ἐν τῷ νοῖ τῶν ἀγωνιζομένων εἶναι. Οὕτως οὖν ἐν τῇ αὐτῇ ροπῇ καὶ καλὰ καὶ οὐ καλὰ συμβαίνει τὴν ψυχὴν ἐννοεῖν, ὃν τρόπον ὁ τοῦ ὑποδείγματος ἄνθρωπος ἐν τῇ αὐτῇ θίξει καὶ ριγοῖ καὶ θάλλεται.
20 Ἀφ' οὗ γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τὸ διπλοῦν τῆς γνώσεως ἀπωλί-

καὶ στὸ Σατανᾶ μὲ οὐσιώδη σύγκρουση, καὶ ὁμιλῶ γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ παραχώρηση, περιορίζεται ἡ χάρη, ὅπως εἶπα ἤδη⁴¹, ἀλλὰ συνεργάζεται στὴν ψυχὴ μὲ ἄγνωστη βοήθεια γιὰ νὰ ἀποδείξει στοὺς ἐχθροὺς τῆς ψυχῆς ὅτι ἡ νίκη εἶναι μόνο δική της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 88

“Ὅταν κάποιος στεκόμενος τὸ χειμῶνα σ’ ἓνα ὑπαίθριο τόπο, στραμμένος στὴν ἀρχὴ τῆς ἡμέρας ὀλόκληρος πρὸς τὴν ἀνατολή, ζεσταίνεται κάπως σὲ ὅλα τὰ μπροστινά του μέρη ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὰ πίσω ὅμως μέρη του εἶναι ὀλόκληρα ἄμοιρα τῆς θερμότητας, ἐπειδὴ ὁ ἥλιος δὲν εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας περιθάλλονται βέβαια στὴν καρδιὰ μερικῶς ἀπὸ τὴν ἅγια χάρη, γι’ αὐτὸ τότε καὶ ὁ νοῦς τους ἀρχίζει καὶ καρποφορεῖ πνευματικὰ φρονήματα, μένουν ὅμως ἀκάλυπτα τὰ μέρη αὐτῆς ποὺ διατηροῦν σαρκικὸ φρόνημα, ἐπειδὴ δὲν καταυγάζονται ποτὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς καρδιᾶς μὲ βαθιὰ ἐμπειρία ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀγίας χάριτος. Πράγμα ποὺ μερικοὶ δὲν τὸ κατενόησαν καὶ νόμισαν ὅτι στὸ νοῦ τῶν ἀγωνιζομένων βρίσκονται δύο ὑποστάσεις ποὺ ἀλληλοσυγκρούονται. Ἔτσι λοιπὸν στὴν ἴδια στιγμὴ συμβαίνει νὰ κατανοεῖ ἡ ψυχὴ καὶ καλὰ καὶ μὴ καλὰ, μὲ τὸν τρόπο δηλαδή ποὺ ὁ ἄνθρωπος τοῦ παραδείγματος μὲ τὸ ἴδιο ἄγγιγμα καὶ ἀναριγεῖ καὶ θάλλεται. Γιατί, ἀφ’ ὅτου ὁ νοῦς γλίστρησε στὴ διπλὴ γνώση⁴², ἀναγκάζεται ἀπὸ τότε, κι ἂν ἀκόμα δὲ

42. Μὲ τὴν πτώση ἡ ἐνιαία ἀρχέγονη γνώση διασπάσθηκε.

σθησεν, ἀνάγκην ἔχει ἕκτοτε, κἂν μὴ θέλῃ, κατὰ τὴν αὐτὴν ρο-
 πὴν καὶ καλὰ καὶ φαῦλα φέρειν διανοήματα μάλιστα ἐπὶ τῶν εἰς
 λεπτότητα διακρίσεως ἐρχομένων. Ὡς γὰρ σπεύδει ἀεὶ τὸ κα-
 λὸν ἐννοεῖν, εὐθὺς καὶ τοῦ κακοῦ μέμνηται, ἐπειδὴ εἰς διπλῆν
 5 τινὰ ἐννοίαν ἔσχισται ἀπὸ τῆς Ἀδὰμ παρακοῆς ἢ τοῦ ἀνθρώπου
 μνήμη. Ἐὰν οὖν ἀρξώμεθα θερμῶ ζήλω τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ
 διαπράττεσθαι, ἅπαντα ἡμῶν λοιπὸν τὰ αἰσθητήρια ἐν βαθείᾳ
 τινὶ αἰσθήσει φωτίζουσα ἢ χάρις τὰ ἡμέτερα ὡσπερ καταφλέγει
 ἐνθυμήματα, ἠδύνουσα δὲ ἡμῶν τὴν καρδίαν ἐν εἰρήνῃ τινὶ φι-
 10 λίας ἀνευδότου πνευματικῆς τινὰ καὶ οὐκέτι κατὰ σάρκα λογιζε-
 σθαι ἡμᾶς παρασκευάζει. Τοῦτο δὲ τοῖς ἐγγίζουσι τῇ τελειότητι
 συνεχῶς ἄγαν συμβαίνει, οἵτινες ἄπαυστον ἔχουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ
 τὴν μνήμην τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΘ'

Δύο ἡμῖν καλὰ ἢ ἀγία χάρις διὰ τοῦ βαπτίσματος περιποιεῖ
 15 τῆς ἀναγεννήσεως, ὧν τινων τὸ ἐν ἀπειρώς τοῦ ἐνὸς ὑπερβάλ-
 λει. Ἀλλὰ τὸ μὲν εὐθέως χαρίζεται· ἀνακαινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν
 αὐτῷ τῷ ὕδατι καὶ πάσας τὰς γραμμάς τῆς ψυχῆς, τοῦτ' ἔστιν
 τὸ κατ' εἰκόνα, λαμπρύνει, πᾶσαν ρυτίδα τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς
 ἀπονίπτουσα. Τὸ δὲ ἐκδέχεται, ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσῃται, ὅπερ
 20 ἔστι τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ὄταν οὖν ἀρξῆται ὁ νοῦς ἐν πολλῇ αἰ-
 σθήσει γεύεσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τότε

θέλει, νὰ φέρει τὴν ἴδια στιγμή καὶ καλὲς καὶ ἄσχημες σκέψεις κυρίως σ' αὐτοὺς ποὺ φθάνουν στὴν λεπτότητα τῆς διακρίσεως. Γιατί, καθὼς τρέχει πάντοτε ὁ νοῦς νὰ κατανοήσῃ τὸ καλὸ, ἀμέσως θυμᾶται καὶ τὸ κακὸ, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν παρακοὴ τοῦ Ἀδὰμ ἡ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου ἔχει διπλὴ σκέψη. Ἐὰν λοιπὸν ἀρχίσουμε νὰ πραγματοποιοῦμε τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ μὲ θερμὸ ζῆλο, ἢ χάρη τότε φωτίζοντας ὅλα τὰ αἰσθητήριά μας μὲ βαθιὰ αἴσθησι, ἀπὸ τὴ μία καταφλέγει τὶς δικές μας ἐνθυμήσεις, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μᾶς διαπαιδαγωγεῖ νὰ σκεφτόμαστε κατὰ πνεῦμα καὶ ὄχι κατὰ σάρκα, εὐχαριστώντας τὴν καρδιά μας σὲ μιὰ εἰρήνη ἀνένδοτης φιλίας. Τοῦτο βέβαια συμβαίνει μὲ μεγάλη συχνότητα σ' αὐτοὺς ποὺ ἐγγίζου τὴν τελειότητα κι ἔχουν στὴν καρδιά ἄπαυστη τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 89

Δύο καλὰ μᾶς προσφέρει ἡ χάρη μὲ τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγεννήσεως, τῶν ὁποίων τὸ ἓνα ξεπερνᾷ ἀπέριως τὸ ἄλλο. Ἀλλὰ τὸ πρῶτο χαρίζεται εὐθέως· γιατί μᾶς ἀνακαινίζει μέσα στὸ ἴδιο τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος, λαμπρύνει ὅλες τὶς γραμμὲς τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὸ κατ' εἰκόνα, καθαρίζοντάς μας ἀπὸ κάθε ρυτίδα τῆς ἁμαρτίας⁴³. Τὸ ἄλλο τὸ κρατᾷ γι' ἀργότερα, γιὰ νὰ τὸ ἐπεξεργασθεῖ μαζί μας, κι αὐτὸ εἶναι τὸ καθ' ὁμοίωση⁴⁴. Ὄταν λοιπὸν ἀρχίσει ὁ νοῦς νὰ γεύεται μὲ πολλὴ αἴσθησι τὴ χρηστότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε

43. Ἐφ. 5,27.

44. Θαυμάσια ἐκφραση τῆς συνεργασίας χάριτος καὶ ἀνθρώπινης θελήσεως. Τὸ κατ' εἰκόνα δίνεται στὸ βάπτισμα, τὸ καθ' ὁμοίωση εἶναι καρπὸς τῆς συνεργασίας.

ὀφείλομεν εἰδέναι ὅτι ἄρχεται ἡ χάρις ὡσπερ ἐπιζωγραφεῖν εἰς
 τὸ κατ' εἰκόνα τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ὅν γὰρ τρόπον οἱ ζωγράφοι
 πρῶτον μὲν ἐνὶ χρώματι διαγράφουσι τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου,
 χροιά δὲ τὴν χροιάν κατ' ὀλίγον ἐπανθίζοντες, οὕτω τὸ τοῦ
 5 ὁμοιογραφουμένου ἄχρι καὶ τῶν τριχῶν ἀποσώζουσιν εἶδος·
 οὕτω καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ βαπτίσματος
 εἰς τὸ ὕπερ ἦν, ὅτε ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ρυθμίζει τὸ κατ' εἰκό-
 να· ὅτε δὲ ἡμᾶς ἴδη ἐκ πάσης προθέσεως ἐπιθυμοῦντας τοῦ
 κάλλους τῆς ὁμοιώσεως καὶ ἐστῶτας γυμνοὺς τε καὶ ἀπτοήτους
 10 εἰς τὸ ταύτης ἐργαστήριον, τότε, ἀρετῇ τὴν ἀρετὴν ἐπανθίζουσα
 καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος ἀναφέρουσα, τὸν
 χαρακτῆρα τῆς ὁμοιώσεως αὐτῇ περιποιεῖ. Ὡστε οὖν ἡ μὲν αἴ-
 σθησις δηλοῖ ἡμᾶς μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν, τὸ δὲ τέλειον
 τῆς ὁμοιώσεως ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα. Πάσας μὲν γὰρ
 15 τὰς ἀρετὰς διὰ τῆς αἰσθήσεως ὁ νοῦς κατὰ μέτρον τι καὶ ρυθμὸν
 ἄρρητον προκόπτων ἀπολαμβάνει· τὴν δὲ νευματικὴν οὐ δύνα-
 ταί τις ἀγάπην κτήσασθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ φωτισθῆ
 παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐὰν γὰρ μὴ τελείως τὸ καθ' ὁμοί-
 σιν διὰ τοῦ θείου φωτὸς ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας
 20 σχεδὸν ἔχειν ἀρετὰς δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος
 μένει. Ὅταν γὰρ ὁμοιωθῆ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀρετῇ, ὡς χωρεῖ δὲ ἄν-
 θρωπος, λέγω, ὁμοιωθῆναι Θεῶ, τότε καὶ τῆς θείας ἀγάπης φέ-
 ρει τὴν ὁμοίωσιν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ὁμοιογραφομένων τὸ ἀνθη-
 ρὸν ὄλον τῶν χρωμάτων χρῶμα προστεθὲν τῇ εἰκόνι ἄχρι καὶ
 25 τοῦ μειδιάσαι ἀναζωγραφουμένων ὁ φωτισμὸς τῆς ἀγάπης προσ-
 τεθεὶς εἰς τὴν τοῦ καθ' ὁμοίωσιν ὁλοκλήρως εὐπρέπειαν δηλοῖ

ὀφείλουμε νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ χάρη ἀρχίζει σὰ νὰ ζωγραφί-
 ζει στὸ κατ' εἰκόνα τὸ καθ' ὁμοίωση. Ὅπως δηλαδὴ οἱ
 ζωγράφοι διαγράφουν πρῶτα μὲ ἓνα χρῶμα τὸ σχῆμα τοῦ
 ἀνθρώπου, ἔπειτα δὲ ἐπιθέτοντας χρῶμα τὸ χρῶμα βαθμιαῖα
 ἀποδίδουν τὴ μορφή τοῦ ζωγραφουμένου ἕως καὶ τὶς τρίχες
 ἀκόμα, ἔτσι καὶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ· πρῶτα μὲ τὸ βάπτισμα
 ρυθμίζει τὸ κατ' εἰκόνα στὸ σημεῖο ποῦ ἦταν ὅταν ἐγινε ἄν-
 θρωπος· ὅταν ὅμως καταλάβει ὅτι ἐπιθυμοῦμε μὲ κάθε πρό-
 θεση τὸ κάλλος τῆς ὁμοιώσεως καὶ στεκόμαστε γυμνοὶ καὶ
 ἀπτῶτοι στὸ ἐργαστήρι της, τότε ἐπανθίζοντας ἀρετὴ τὴν
 ἀρετὴ καὶ ἀνυψώνοντας τὴν ὄψη τῆς ψυχῆς ἀπὸ δόξα σὲ
 δόξα, τῆς κατασκευάζει τὸ ἀποτύπωμα τῆς ὁμοιώσεως.
 Ὡστε λοιπὸν ἡ μὲν αἴσθησις δηλώνει ὅτι διαμορφωνόμαστε
 στὸ καθ' ὁμοίωση· τὴν τελειότητα ὅμως τῆς ὁμοιώσεως θὰ
 τὴ γνωρίσουμε ἀπὸ τὸ φωτισμό. Γιατὶ ὅλες τὶς ἀρετὲς τὶς
 ἀπολαμβάνει ὁ νοῦς βιωματικὰ ὅταν προκόπτει μὲ ἄρρητο
 μέτρο καὶ ρυθμό, τὴν πνευματικὴ ὅμως ἀγάπη δὲν μπορεῖ νὰ
 τὴν ἀποκτήσει κανεὶς, ἐὰν δὲ φωτισθεῖ πρῶτα ἀπὸ τὸ ἅγιο
 Πνεῦμα μὲ κάθε βεβαιότητα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν πάρει ὁ νοῦς
 τελείως τὸ καθ' ὁμοίωση διὰ τοῦ θείου φωτός, μπορεῖ βέ-
 βαια νὰ ἔχει ὅλες σχεδὸν τὶς ἄλλες ἀρετὲς, παραμένει ὅμως
 ἀκόμα ἄμοιρος τῆς τέλειαις ἀγάπης. Γιατί, ὅταν ὁμοιωθεῖ μὲ
 τὴν ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, ὅσο μπορεῖ βέβαια ὁ ἄνθρωπος, ἐννοῶ
 νὰ ὁμοιωθεῖ μὲ τὸ Θεό, τότε φέρει καὶ τὴν ὁμοίωση τῆς
 θείας ἀγάπης. Γιατί, ὅπως στὴν περίπτωσι τῶν προσωπο-
 γραφιῶν ἅμα προστεθεῖ στὴν εἰκόνα ὅλη ἡ ζωηράδα τῶν
 χρημάτων, διασώζει τὴν ὁμοιότητα τῶν ζωγραφουμένων μέ-
 χρι καὶ τοῦ μειδιάματος, ἔτσι καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ζωγραφίζο-
 νται ἀπὸ τὴ θεία χάρη μὲ σκοπὸ τὴ θεία ὁμοίωση, ὅταν προσ-
 τεθεῖ ὁ φωτισμὸς τῆς ἀγάπης, φανερώνει ὅτι τὸ κατ' εἰκόνα
 ἐφθασε ἐξ ὀλοκλήρου στὴν λαμπρότητα τοῦ καθ' ὁμοίωση.

εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα. Οὐτε γὰρ ἀπάθειαν ἄλλη ἀρετῆ δύναται περιποιῆσαι τῇ ψυχῇ, εἰ μὴ ἡ ἀγάπη μόνη. «Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη». Ὡστε οὖν ἀνακαινοῦται μὲν ἡμέρα καὶ ἡμέρα ὁ ἔσω ἄνθρωπος ἐν τῇ γεύσει τῆς ἀγάπης, πληροῦται δὲ ἐν τῇ ταύτης τελειότητι.

ΠΕΙΡΑ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΡΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4'

Γεύει μὲν οὖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν ἀρχαῖς τῆς προκοπῆς, εἴπερ θερμῶς ἐρασθῶμεν τῆς ἀρετῆς τοῦ Θεοῦ, τὴν ψυχὴν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἔχη εἰδέναί ὁ νοῦς ἐν ἀκριβεῖ ἐπιγνώσει τὸ τέλειον ἔπαθλον τῶν
 10 φιλοθέων πόνων. Κρύπτει δὲ λοιπὸν ἐπὶ πολὺ τὴν τοῦ ζωοποιοῦ τούτου δώρου πολυτέλειαν, ἵνα, κἂν πᾶσας τὰς ἄλλας ἀρετὰς κατεργαζώμεθα, μηδὲν ὄλως ἑαυτοὺς ὑπονοῶμεν εἶναι διὰ τὸ μηδέπω ὡσπερ εἰς ἕξιν ἔχειν τὴν ἀγίαν ἀγάπην. Οὕτως οὖν τότε πλεον ὁ τοῦ μίσους δαίμων ταῖς τῶν ἀγωνιζομένων
 15 διοχλεῖ ψυχαῖς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς πρὸς μῖσος διαβάλλειν, καὶ ἄχρι σχεδὸν τοῦ φιλήματος φέρει τὴν φθοροπιὸν τοῦ μίσους ἐνέργειαν. Ὅθεν πλεον ἀλγύνεται ἡ ψυχὴ

Γιατί δὲν μπορεῖ ἄλλη ἀρετὴ νὰ προκαλέσει στὴν ψυχὴ τὴν ἀπάθεια, παρὰ μόνο ἡ ἀγάπη. «Γιατὶ πλήρωμα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη»⁴⁵. Ἔτσι λοιπὸν ἐνῶ ἀπὸ τὴ μία ἀνακαινίζεται ὁ ἐσωτερικός μας ἄνθρωπος μὲ τὴ γεύση τῆς ἀγάπης ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὀλοκληρώνεται μὲ τὴ τελειότητά της.

ΠΕΙΡΑ ΤΗΣ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΡΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 90

Τὸ ἅγιο Πνεῦμα λοιπὸν στὶς ἀρχές τῆς προκοπῆς, ἐὰν ἀγαπήσουμε θερμῶς τὴν ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, γεύει τὴν ψυχὴ μὲ τὴ γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ μὲ κάθε αἴσθησι καὶ βεβαιότητα, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ γνωρίσει ὁ νοῦς μὲ ἀκριβὴ ἐπίγνωση τὸ τέλειο ἔπαθλο τῶν φιλόθεων κόπων. Κρύβει ὁμῶς κατόπιν γιὰ πολὺ τὴν πολυτέλεια τοῦ ζωοποιοῦ τούτου δώρου, ὥστε, κὶ ἂν ἀκόμα ἐργαζόμαστε ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετές, νὰ σκεφτόμαστε ὅτι δὲν εἴμαστε τελείως τίποτε, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε ἀκόμα τὴν ἔξη τῆς ἀγίας ἀγάπης. Ἔτσι λοιπὸν τότε ὁ δαίμονας τοῦ μίσους ἐνοχλεῖ περισσότερο τὶς ψυχές τῶν ἀγωνιζομένων, ὥστε νὰ διαβάλλει μὲ μίσος καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν τοὺς ἀγωνιστές, καὶ φέρει τὴ φθοροποιὸ ἐνέργεια τοῦ μίσους μέχρι σχεδὸν καὶ τὸ φίλημα¹. Ἔτσι στενοχωριέται πε-

45. Ρωμ. 13,10.

1. Τὸ φίλημα εἶναι δεῖγμα ἀγάπης. Ἀλλὰ ὁ δαίμονας τοῦ μίσους μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὸ μίσος, ὅπως τὸ φίλημα τοῦ Ἰούδα.

φέρουσα μὲν τὴν μνήμην τῆς πνευματικῆς ἀγάπης, μὴ δυναμένη δὲ αὐτὴν ἐν αἰσθῆσει κτήσασθαι διὰ τὴν τῶν τελειοτάτων πόνων ὑστέρησιν. Χρεία οὖν ἐκ βίας αὐτὴν τέως κατεργάζεσθαι, ἵνα εἰς τὴν γεῦσιν αὐτῆς ἐν πάσῃ αἰσθήσει καταφθάσωμεν καὶ 5 πληροφορία. Τὸ γὰρ τέλειον αὐτῆς οὐδεὶς ἐν τῇ σαρκὶ ὧν ταύτη δύναται κτήσασθαι, εἰ μὴ μόνον οἱ ἄχρι μαρτυρίου καὶ τελείας ἀνθομολογήσεως ἐλθόντες ἅγιοι· ἐπειδὴ ὁ τούτου τυχὼν ἀλλάσσεται ὄλος καὶ οὔτε τροφῆς εὐχερῶς ὀρέγεται. Τῷ γὰρ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης τρεφομένῳ ποία ἔσται ἐπιθυμία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ 10 καλῶν; Διὰ τοῦτο ὁ σοφώτατος Παῦλος, τὸ μέγα δοχεῖον τῆς γνώσεως, τὴν μέλλουσαν τρυφὴν τῶν πρώτων δικαίων ἡμᾶς ἐκ τῆς αὐτοῦ πληροφορίας εὐαγγελιζόμενος οὕτως λέγει· «οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρῶσις καὶ πόσις», ἀλλὰ «δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ», ἃτινά ἐστιν ὁ 15 καρπὸς τῆς τελείας ἀγάπης. Ὡστε οὖν γεύεσθαι μὲν αὐτῆς ἐνταῦθα συνεχῶς οἱ εἰς τελειότητα προκόπτοντες δύνανται, τελείως δὲ αὐτὴν οὐδεὶς δύνανται κτήσασθαι, εἰ μὴ ὅταν καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Α'

Διηγῆσατό μοί τις τῶν ἀπλήστῳ τινὶ γνώμῃ ἀγαπώντων 20 τὸν Κύριον ὅτι, ἐπιθυμήσαντί μοι γνωστῶς γινῶναι τὴν ἀγάπην

ρισσότερο ἢ ψυχὴ φέροντας μὲν τὴν ἀνάμνηση τῆς πνευματικῆς ἀγάπης, μὴ μπορώντας ὁμῶς νὰ τὴν ἀποκτήσει ἐμπειρικά ἐπειδὴ ὑστερεῖ στοὺς τελειότατους κόπους. Εἶναι λοιπὸν τότε ἀνάγκη νὰ τὴν κατεργαζόμεσθε βίαια γιὰ νὰ φθάσουμε στὴ γεύση τῆς μὲ πλήρη ἐμπειρία καὶ βεβαιότητα. Γιατὶ τὴν τελειότητά της κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσει ὅσο βρίσκεται σ' αὐτῇ τῇ σάρκα, παρὰ μόνο οἱ ἅγιοι ποὺ φθάνουν ἕως τὸ μαρτύριο καὶ τὴν τέλεια ὁμολογία· ἐπειδὴ αὐτὸς ποὺ πέτυχε τοῦτο ἀλλάζει ὁλόκληρος καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ εὐκόλα οὔτε τροφή. Γιατὶ γι' αὐτὸν ποὺ τρέφεται ἀπὸ τὴ θεία ἀγάπη ποιά ἐπιθυμία τῶν κοσμικῶν καλῶν μπορεῖ νὰ ἔχει; Γι' αὐτὸ ὁ σοφότατος Παῦλος, τὸ μεγάλο δοχεῖο τῆς γνώσεως, εὐαγγελιζόμενος σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὸ δικό του περίσσειμα τὴν μελλοντικὴ ἀπόλαυση τῶν πρώτων δικαίων λέγει τὰ ἐξῆς: «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δὲν εἶναι βρώση καὶ πόση, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ μέσα στὸ ἅγιο Πνεῦμα»², ποὺ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς τέλειας ἀγάπης. Ὡστε λοιπὸν μποροῦν νὰ τὴ γεύονται ἐδῶ συνεχῶς ὅσοι προκόβουν στὴν τελειότητα, τελείως ὁμῶς κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσει, παρὰ μόνο ὅταν τὸ θνητὸ καταποθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 91

Μοῦ διηγήθηκε τὸ ἐξῆς κάποιος⁴ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν τὸν Κύριο μὲ ἄπληστη ἐπιθυμία. «Ὅταν ἐπιθύμησα,

3. Β' Κορ. 5,4. Βλ. Α' Κορ. 15,54.

4. Ὡπως καὶ στὸ κεφ. 13, φαίνεται ὅτι κι ἐδῶ ὁ Διάδοχος περιγράφει προσωπικὴ του ἐμπειρία.

τοῦ Θεοῦ, παρέσχε τοῦτο ἐν αἰσθήσει πολλῇ καὶ πληροφορία ὁ
 ἀγαθὸς καὶ τοσοῦτον, φησὶν, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἡσθόμην,
 ὥστε ἐπείγεσθαι μὲν τότε τὴν ψυχὴν μετὰ ἀνεκλαλήτου τινὸς
 χαρᾶς καὶ ἀγάπης ἐκβῆναι τοῦ σώματος καὶ ἀπελθεῖν πρὸς τὸν
 5 Κύριον, ἀγνοεῖν δὲ ὡσπερ τῆς προσκαίρου ταύτης τὸν τρόπον
 ζωῆς. Ὁ δὲ ταύτης τῆς ἀγάπης ἐν πείρᾳ γενόμενος, κἂν μυρία
 παρά τινος ὑβρισθῇ ἢ ζημιωθῇ, συμβαίνει γὰρ ἔχειν ἔτι τι τῶν
 τοιούτων μέλλοντι διαπονεῖσθαι, οὐκ ὀργίζεται κατ' αὐτοῦ,
 ἀλλὰ μένει ὡσανεὶ κεκολλημένος καὶ τῇ τοῦ ὑβρίσαντος αὐτὸν ἢ
 10 καὶ ζημιώσαντος ψυχῇ. Κατ' ἐκείνων δὲ μόνων ἀνάπτεται οἷτι-
 νες ἢ κατὰ πενήτων ἔρχονται ἢ κατὰ «τοῦ Θεοῦ», ὡς λέγει ἡ
 Γραφή, «λαλοῦσιν ἀδικίαν» ἢ ἄλλως πως βιοῦσι πονηρῶς. Ὁ
 γὰρ ὑπὲρ ἑαυτὸν λοιπὸν πολὺ φιλῶν τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ ὁ
 μηκέτι ἑαυτὸν φιλῶν ἀλλὰ τὸν Θεὸν μόνον οὐκέτι τὴν ἑαυτοῦ τι-
 15 μὴν ἐκδικεῖ, ἀλλὰ μόνον τὴν τοῦ τιμήσαντος αὐτὸν ἐν τιμῇ αἰω-
 νίῳ θέλει τιμᾶσθαι δικαιοσύνην· τοῦτο δὲ οὐκέτι ὡς ἐκ θελήσε-
 ὡς τινος ὀλίγης ἔχει, ἀλλ' ὡσπερ λοιπὸν εἰς ἕξιν ἔχει τὴν τοιαύ-
 τὴν διάθεσιν διὰ πολλὴν πειρᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης. Πρὸς δὲ
 τούτοις δεῖ εἰδέναί ὅτι ὁ εἰς τοιαύτην ἀγάπην ἐνεργούμενος ὑπὸ
 20 τοῦ Θεοῦ ἐπάνω καὶ πίστεως γίνεται ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοιαύτης
 ἐνεργείας, ὡς ἐν αἰσθήσει λοιπὸν τῆς καρδίας κρατῶν διὰ τῆς
 πολλῆς ἀγάπης τὸν πίστει τιμώμενον. Ὅπερ ἡμῖν σαφῶς κατα-
 σημαίνει ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων· «νυνὶ δὲ μένει τὰ τρία ταῦ-
 τα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη». Ὁ γὰρ ἐν

εἶπε, νὰ γνωρίσω καλὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, μοῦ τὸ πρόσφε-
 ρε ὁ ἀγαθὸς μὲ πολλὴ συναίσθησι καὶ βεβαιότητα· καὶ τόσο
 δυνατὰ ἔνοιωσα αὐτὴ τὴν ἐνέργεια, ὥστε ἡ ψυχὴ μου τότε
 νὰ βιάζεται μὲ ἀνέκφραστη χαρὰ κι ἀγάπη νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ
 σῶμα καὶ ν' ἀπέλθει πρὸς τὸν Κύριο, καὶ παράλληλα ν'
 ἀγνοεῖ τὴν πορεία τῆς πρόσκαιρης τούτης ζωῆς». Ὅποιος
 δοκιμάσει αὐτὴ τὴν ἀγάπη, κι' ἂν ἀκόμα βρισθεῖ ἢ ζημιωθεῖ
 ἀπὸ κάποιον μυριάδες φορές (γιατὶ χρειάζεται ἀκόμα ν'
 ἀσκεῖται μὲ τέτοιες δοκιμασίες), δὲν ὀργίζεται ἐναντίον του,
 ἀλλὰ καὶ μένει, θὰ λέγαμε, κολλημένος στὴν ψυχὴ αὐτοῦ
 ποὺ τὸν ἔβρισε καὶ τὸν ζημίωσε. Ἐξάπτεται μόνο ἐναντίον
 ἐκείνων ποὺ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν πτωχῶν ἢ λαλοῦν ἀδικία
 κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ἡ Γραφή⁵, ἢ ζοῦν μὲ ἄλλον πονη-
 ρὸ τρόπο. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸν
 ἑαυτὸ του, ἢ καλύτερα αὐτὸς ποὺ δὲν ἀγαπᾷ πιά τὸν ἑαυτὸ
 του, ἀλλὰ μόνο τὸ Θεὸ, δὲν διεκδικεῖ πιά τὴ δική του τιμὴ,
 ἀλλὰ θέλει νὰ τιμᾶται ἢ δικαιοσύνη ἐκείνου ποὺ τὸν τίμησε
 μὲ αἰώνια τιμὴ. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸ ἔχει πιά σὰν καρπὸ κά-
 ποιᾶς μέτρια θελήσεως, ἀλλὰ τὸ ἔχει μὲ μόνιμη ἔξη καὶ διά-
 θεση ἀπὸ τὴν πολλὴ πείρα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ πλέον
 πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἐνεργοῦμενος σὲ τέτοια ἀγάπη
 ἀπὸ τὸ Θεὸ φθάνει ἀκόμα καὶ πάνω ἀπὸ τὴν πίστη στὸν και-
 ρὸ τῆς τέτοιας ἐνέργειας, ἀφοῦ τότε κρατᾷ μὲ καρδιακὴ αἴ-
 σθησι διὰ τῆς πολλῆς ἀγάπης τοῦ τὸν ἴδιο τὸν τιμώμενο μὲ
 πίστη. Τοῦτο μᾶς τὸ ἐπισημαίνει σαφῶς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος,
 λέγοντας: «τώρα ὅμως μένουν αὐτὰ τὰ τρία, πίστη, ἐλπίδα,
 ἀγάπη· καὶ μεγαλύτερη ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀγάπη»⁶.
 Αὐτὸς ποὺ κρατᾷ τὸν Θεὸ μὲ πλοῦτο ἀγάπης, ὅπως εἶπα, εἶ-

5. Ψαλμ. 74.6.

6. Α' Κορ. 13.13.

πλούτῳ ἀγάπης, ὡς ἔφην, κρατῶν τὸν Θεὸν μείζων ἐστὶ πολὺ τότε τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ὡς ὄλος ὢν ἐν πόθῳ.

ΣΥΝΕΧΗΣ ΑΓΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Β'

Ἡ μεσότης τῆς ἐνεργείας τῆς ἀγίας γνώσεως οὐ μικρῶς ἡμᾶς λυπεῖσθαι παρασκευάζει, ὅταν ἐκ παροξυσμοῦ τινος ὑβρί-
 5 σαντές τινα ἐχθρὸν αὐτῶν ἑαυτῶν κατασκευάσωμεν. Διόπερ οὐ-
 δεπώποτε ἐνδίδωσι νύττουσα τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἕως ὅτε διὰ
 πολλῆς ἀπολογίας εἰς τὴν πάλαι ἐπαναγάγωμεν τὸν ὑβρισθέντα
 διάθεσιν. Ἡ δὲ ἀκροτάτη αὐτῆς κατανύξις, καὶ ὅταν ἀδίκως τις
 τῶν τοῦ βίου ἀνθρώπων καθ' ἡμῶν ὀργισθῆ, ἀδολεσχεῖν ἡμᾶς
 10 καὶ φροντίζειν ἄγαν ποιεῖ, ἐπειδὴ ὄλως πρόσκομμά τινι τῶν ἐκ
 τοῦ αἰῶνος τούτου λαλούντων γινόμεθα. Ὅθεν καὶ ἀργὸς τότε ὁ
 νοῦς περὶ τὴν θεωρίαν γίνεται· ἀγάπης γὰρ ὢν ὄλος ὁ λόγος τῆς
 γνώσεως οὐ συγχωρεῖ τὴν διάνοιαν πλατυνθῆναι πρὸς σύλληψιν
 θεωρημάτων θείων, εἰ μὴ πρῶτον ἀπολάβωμεν ἐν τῇ ἀγάπῃ
 15 καὶ τὸν εἰκῆ ἡμῖν ὀργιζόμενον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος οὐ θέλει τοῦτο γε-
 νέσθαι ἢ πάλιν ἀπέστη τῶν ἡμετέρων διατριβῶν, τὸν χαρακτῆ-
 ρα ἡμᾶς τοῦ προσώπου αὐτοῦ λοιπὸν ἐπείγει τῇ ἑαυτῶν ἐν ἀσυσ-
 στάτῳ τινὶ τῷ τῆς ψυχῆς χύματι προστιθέντας διαθέσει οὕτως
 ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τῆς ἀγάπης ἀποπληροῦν τὸν νόμον. Δεῖ
 20 γάρ, φησὶν, καὶ τὰ τῶν χολούντων ἀκαίρως πρόσωπα ἀχόλω τῇ
 ἐννοίᾳ ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐνορᾶν διανοίᾳ τοὺς θέλοντας γνῶσιν ἔχειν
 Θεοῦ. Τοῦτο δὲ γενομένου οὐ μόνον περὶ τὴν θεολογίαν ὁ νοῦς

ναι πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν πίστη του, γιατί εἶναι ὀλόκληρος μέσα στὸν πόθο τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 92

Ἡ μεσότητά⁷ τῆς ἐνέργειας τῆς ἁγίας γνώσεως δὲν μᾶς ἐτοιμάζει μικρὴ λύπη, ὅταν ἀπὸ παροξυσμὸ βρῖσαμε κάποιον καὶ τὸν καταστήσαμε ἐχθρό μας. Γι' αὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν σταματᾷ ἡ λύπη νὰ κεντᾷ τὴ συνείδησή μας, ἕως ὅτου μὲ τὴ ζωηρὴ αἴτηση συγγνώμης ἐπαναφέρουμε τὸν ὑβρισθέντα στὴν παλιὰ διάθεση. Ἡ ἀκραία πάλι κατάνυξή της, ἀκόμα κι ἂν ἕνας κοσμικὸς ἄνθρωπος ὀργισθεῖ ἐναντίον μας ἄδικα, μᾶς κάνει νὰ στενοχωριόμαστε καὶ ν' ἀνησυχοῦμε, ἐπειδὴ κατ' ἀρχὴν γίναμε πρόσκομμα σὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐκπροσωποῦν τὸν κόσμο τοῦτον⁸. Γι' αὐτὸ τότε καὶ ὁ νοῦς γίνεται ἀργὸς στὴ θεωρία. Γιατί ὁ λόγος γνώσεως, καθὼς εἶναι ὄλος ἀπὸ ἀγάπη, δὲν ἐπιτρέπει στὴ διάνοια νὰ πλατυνθεῖ γιὰ νὰ συλλάβει θεῖα θεωρήματα, ἂν πρῶτα δὲν συμπεριλάβουμε στὴν ἀγάπη καὶ τὸν χωρὶς λόγο ὀργιζόμενο ἐναντίον μας. Ἄν δὲ ἐκεῖνος δὲν θέλει νὰ γίνεῖ τοῦτο ἢ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν τόπο μας, ἡ γνώση μᾶς πιέζει τότε νὰ προσθέσουμε τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου του στὴ διάθεσή μας μὲ μιὰ πλούσια ἐκχυση τῆς ψυχῆς, κι ἔτσι στὸ βάθος τῆς καρδιάς νὰ ἐκπληρώσουμε τὸ νόμο τῆς ἀγάπης. Γιατί, λέγει, ὅσοι θέλουν νὰ ἔχουν γνώση Θεοῦ πρέπει καὶ τῶν ὀργισμένων τὰ πρόσωπα νὰ τὰ διακρίνουν μέσα στὴ διάνοιά τους μὲ ἀόργητη σκέψη. Ἄν αὐτὸ γίνεῖ, ὄχι μόνο γύρω ἀπὸ τὴ θεο-

7. Ἡ ἐνέργεια στὸ μεσαῖο στάδιο δηλαδή.

8. Βλ. Α' Κορ. 2,6.

ἀπταιστώως κινήσεται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς ἀναβήσεται παρρησίας ὡς ἐκ δευτέρας βαθμίδος εἰς πρώτην ἀνεμποδίστωως ἐπειγόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Γ'

Ἡ τῆς ἀρετῆς ὁδὸς τοῖς μὲν ἀρχομένοις ἐρᾶν τῆς εὐσεβείας τραχεῖα λίαν καὶ κατάστυγνος φαίνεται οὐ διὰ τὸ ἐκείνηνδε τοιαύτην εἶναι, ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν εὐθὺς ἐκ γαστροῦ τῷ πλάτει συναναστρέφεσθαι τῶν ἡδονῶν· τοῖς δὲ τὸ μέσον αὐτῆς παρελθεῖν δυναμένοις προσηνῆς ὄλη καὶ ἄνετος δαίκνυται. Τῷ γὰρ καλῷ ἔθει τὸ φαῦλον ὑποταγὲν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀγαθοῦ τῇ τῶν ἀλογίστων ἡδονῶν συναπόλλυται μνήμη. Ὅθεν λοιπὸν ἡδέως ἡ ψυχὴ τὰς τρίβους ἀπάσας διαπορεύεται τῶν ἀρετῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος εἰσάγων μὲν ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας λέγει· «τί στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ὀλίγοι δι' αὐτῆς εἰσπορεύονται». Πρὸς δὲ τοὺς θέλοντας πολλῇ τῇ προθέσει προσιέναι τῇ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν τηρήσει φησὶν· «ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν ἐστίν». Δεῖ οὖν παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀγωνίας βιαίῳ τινὶ θελήματι τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ κα-

λογία θὰ κινηθεῖ ὁ νοῦς ἄπταιστα, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θ' ἀνεβεῖ μὲ πολλὴ παρρησία, σὰν νὰ βαδίζει βιαστικά καὶ ἀνεμπόδιστα ἀπὸ τὴ δεύτερη βαθμίδα στὴν πρώτη.

ΑΝΑΓΚΗ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΑΓΩΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 93

Ἡ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀρχίζουν ν' ἀγαποῦν τὴν εὐσέβεια, φαίνεται πολὺ τραχεῖα καὶ θλιβερή, ὄχι γιατί ἐκείνη τάχα εἶναι τέτοια, ἀλλὰ γιατί ἡ ἀνθρώπινη φύση εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὴ μητρικὴ κοιλιὰ συναναστρέφεται ἄφθονα μὲ τὶς ἡδονές. Σ' ἐκείνους ὅμως ποὺ μποροῦν νὰ ξεπεράσουν τὴ μέση τῆς γίνεται ὅλη εὐχάριστη καὶ ἀνετη. Γιατὶ ἡ φαύλη συνήθεια, ὅταν ὑποταχθεῖ στὴν καλὴ μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ, χάνεται μαζὶ μὲ τὴ μνήμη τῶν ἀλόγιστων ἡδονῶν. Ἀπὸ τότε λοιπὸν εὐχαρίστως ἡ ψυχὴ περνᾷ ὅλα τὰ μονοπάτια τῶν ἀρετῶν. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος, εἰσάγοντάς μας στὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας, λέγει, «πόσο στενὴ καὶ θλιμμένη εἶναι ἡ ὁδὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὴ βασιλεία καὶ πόσο λίγοι θὰ περάσουν ἀπ' αὐτήν»¹. Πρὸς ἐκείνους ὅμως ποὺ θέλουν μὲ σοβαρὴ πρόθεση νὰ προχωρήσουν στὴν τήρηση τῶν ἀγίων ἐντολῶν τοῦ λέγει, «ὁ ζυγὸς μου εἶναι καλὸς καὶ τὸ φόρτωμά μου εἶναι ἐλαφρό»². Πρέπει λοιπὸν στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα νὰ ἐκτελοῦμε τὶς ἅγιες τοῦ Θεοῦ ἐντολές μὲ βίαιο θέ-

2. Ματθ. 11.30.

τεργᾶζεσθαι ἐντολάς, ἵνα θεωρήσας ἡμῶν ὁ ἄγαθὸς Κύριος τὸν σκοπὸν καὶ τὸν πόνον ἔτοιμον ἡμῖν τι θέλημα ἡδέως ἄγαν τοῖς αὐτοῦ ὑπηρετοῦν ἐνδόξοις θελήμασι καταπέμψῃ· παρὰ γὰρ «Κυρίου» τότε «ἐτοιμάζεται θέλησις»· ὥστε ἐν πολλῇ τινι ἡμᾶς 5 χαρᾷ ἐρχάζεσθαι ἀπαύστως τὸ ἄγαθόν. Τότε γὰρ ὄντως αἰσθι- σόμεθα ὅτι Θεός ἐστιν «ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Δ'

Ἦν τρόπον μὴ θερμανθεὶς ἢ μαλαχθεὶς ὁ κηρὸς ἐπὶ πολὺ οὐ δύναται τὴν ἐπιτιθεμένην αὐτῷ σφραγίδα δέξασθαι, οὕτως 10 οὐδ' ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν μὴ διὰ πόνων καὶ ἀσθενειῶν δοκιμασθῇ, οὐ δύναται χωρῆσαι τῆς τοῦ Θεοῦ ἀρετῆς τὴν σφραγίδα. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Κύριος λέγει τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ· «ἄρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος καυχᾶται λέγων· «Ἦδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆ- 15 σομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ». Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται· «ὄν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται». Καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος ἀσθενείας λέγει τὰς ἐπαναστάσεις

3. Παροιμ. 8,35.

4. Φιλ. 2,13.

λημα. ὥστε ὁ ἀγαθὸς Κύριος, παρατηρώντας τὸ σκοπὸ μας καὶ τὸν κόπο μας, νὰ μᾶς στείλει ἓνα πρόθυμο θέλημα νὰ ὑπηρετοῦμε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση τὰ ἔνδοξα θελήματα. Γιατὶ τότε ἐτοιμάζει ὁ Κύριος τὴ θέληση³, ὥστε μὲ πολλὴ χαρὰ νὰ ἐκτελοῦμε ἀκατάπαυστα τὸ ἀγαθόν. Τότε πραγματικὰ θὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος «ποῦ ἐνεργεῖ μέσα μας καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν γιὰ τὴν εὐδοκίμηση τῶν βουλῶν του»⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 94

“Ὅπως τὸ κερὶ, ἂν δὲ θερμανθεῖ καὶ μαλαχθεῖ πολλὴ ὥρα, δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὴ σφραγίδα ποῦ τοῦ ἐπιτίθεται, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲν δοκιμασθεῖ μὲ κόπους καὶ ἀσθένειες, δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει τὴ σφραγίδα τῆς ἀρετῆς τοῦ Θεοῦ⁵. Γι’ αὐτὸ ὁ μὲν Κύριος λέγει στὸ θεσπέσιο Παῦλο, «σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρις μου· γιατί ἡ δύναμή μου τελειώνεται μέσα στὴν ἀσθένεια». Ὁ ἴδιος δὲ ὁ ἀπόστολος καυχιέται λέγοντας· «μὲ μεγάλη χαρὰ θὰ καυχηθῶ μᾶλλον γιὰ τὶς ἀσθενειές μου, γιὰ νὰ σκηνώσει ἐπάνω μου ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ»⁶. Ἀλλὰ καὶ στὸ βιβλίο τῶν Παροιμιῶν γράφεται, «ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος, τὸν παιδεύει· καὶ μαστιγώνει κάθε υἱὸ ποῦ τὸν ἀναγνωρίζει»⁷. Βέβαια ὁ ἀπόστολος ἀσθένειες

5. Οἱ δοκιμασίες καὶ οἱ θλίψεις ἔχουν παιδευτικὸ χαρακτῆρα καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἐμπέδωση τῆς ἀρετῆς.

6. Β' Κορ. 12,9.

7. Παροιμ. 3,12.

τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ, αἵτινες συνεχῶς αὐτῷ τε καὶ πᾶσι
 τοῖς τότε ἀγίοις συνέβαινον, ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται, ὡς αὐτὸς λέ-
 γει, τῇ ὑπεροχῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνέμενον διὰ
 τῆς ταπεινώσεως ἐν τῷ σχήματι τῆς τελειότητος διὰ τῶν πν-
 5 κῶν ἐξουθενώσεων τὸ θεῖον δῶρον ὁσίως φυλάττοντες· ἡμεῖς
 δὲ νῦν ἀσθενείας τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς λέγομεν καὶ τὰς
 σωματικὰς ἀνωμαλίας. Τότε μὲν γὰρ ἐπειδὴ αἰκίαις θανατηφό-
 ροις καὶ διαφόροις ἐτέραις θλίψεσι τὰ σώματα τῶν κατὰ τῆς
 ἁμαρτίας ἀγωνιζομένων ἀγίων παρεδίδοντο, ἐπάνω ἦσαν πολὺ
 10 τῶν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐπεισελθόντων πα-
 θῶν. Νυνὶ δ' ἐπειδὴ εἰρήνη πληθύνεται διὰ τὸν Κύριον τῶν ἐκ-
 κλησιῶν, διὰ τοῦτο δεῖ συνεχέσι μὲν ἀνωμαλίαις τὸ σῶμα λογι-
 σμοῖς δὲ πονηροῖς τὰς ψυχὰς τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσεβείας δο-
 κιμάζεσθαι, καὶ μάλιστα παρ' οἷς ἡ γνῶσις ἐν πάσῃ αἰσθήσει
 15 καὶ πληροφορίᾳ ἐνεργεῖ, ἵνα καὶ πάσης κενοδοξίας, ὡς ἔφην, ἐν
 ταῖς καρδίαις διὰ τῆς πολλῆς ταπεινώσεως τοῦ κάλλους τοῦ
 θείου τὴν σφραγίδα κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· «ἐσημειώθη ἐφ'
 ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε». Δεῖ οὖν εὐχαριστοῦν-
 τας ὑπομένειν τὴν βουλήν τοῦ Κυρίου· τότε γὰρ ἡμῖν εἰς λόγον
 20 δευτέρου μαρτυρίου τό τε συνεχὲς τῶν νόσων καὶ ἡ πρὸς τοὺς
 δαιμονιώδεις λογισμοὺς μάχη λογισθήσεται. Ὁ γὰρ τότε λέγων
 τοῖς ἀγίοις μάρτυσι διὰ τῶν ἀνόμων ἐκείνων ἀρχόντων, «ἀρνή-

λέγει τις ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ ποὺ συνέβαιναν συνεχῶς ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῶν τότε ἀγίων, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύονται, ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος, γιὰ τις ὑπεροχικὲς ἀποκαλύψεις⁸. Ἄλλ' αὐτοὶ μὲ τὴν ταπείνωση ἐνέμεναν περισσότερο στὴν κατάστασι τῆς τελειότητος, φυλάσσοντας ὅσια τὸ θεῖο δῶρο διὰ τῶν πυκνῶν ἐξουδενώσεων. Ἐμεῖς βέβαια ἀσθένειες ὀνομάζουμε ἐδῶ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ τις σωματικὲς ἀνωμαλίαις. Πραγματικά, τότε τὰ σώματα τῶν ἀγίων ποὺ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας, καθὼς παραδίδονταν σὲ θανατηφόρες κακοποιήσεις καὶ σὲ διάφορες ἄλλες θλίψεις, στέκονταν πολὺ ψηλότερα ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ εἰσῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀμαρτία στὴν ἀνθρώπινη φύσι. Τώρα ὅμως, ἐπειδὴ χάρις στὸν Κύριο ἐπικρατεῖ εἰρήνη στὶς Ἐκκλησίες, γι' αὐτὸ τὸ σῶμα τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσέβειας πρέπει νὰ δοκιμάζεται μὲ συνεχεῖς ἀνωμαλίαις καὶ ἡ ψυχὴ μὲ πονηροὺς λογισμοὺς⁹, καὶ μάλιστα ἐκείνων στοὺς ὁποίους ἐνεργεῖ ἡ γνώσι μὲ ὅλη τὴ συναίσθησι καὶ τὴ βεβαιότητα· ἔτσι θὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε κενοδοξία καὶ ἔπαρσι καί, ὅπως εἶπα, θὰ μπορέσουν μὲ τὴν πολλὴ ταπείνωση νὰ χωρέσουν στὶς καρδιὰς τῆ σφραγίδα τοῦ θεοῦ κάλλους σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο ποὺ λέγει· «σημειώθηκε ἐπάνω μας τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»¹⁰. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπομένουμε μ' εὐχαριστίαις τὶς βουλὰς τοῦ Κυρίου· γιὰ τὸτε θὰ μᾶς ὑπολογισθεῖ σὰν εἶδος δευτέρου μαρτυρίου καὶ ἡ συνέχισι τῶν νόσων καὶ ἡ μάχη πρὸς τοὺς δαιμονιακοὺς λογισμοὺς. Γιὰ τὸ ἐκεῖνος¹¹ ποὺ ἔλεγε τότε στοὺς ἀγίους μάρτυρες διὰ μέσου

9. Αὐτὸ εἶναι τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεως ποὺ ἀντικατέστησε τὸ μαρτύριο τοῦ αἵματος. Βλ. παρακάτω.

10. Ψαλμ. 4,7.

11. Εἶναι βέβαια ὁ Διάβολος, ὁ ὑποκινητὴς τῶν διωγμῶν καὶ τῶν θλίψεων.

σασθε τὸν Χριστόν, ποθήσατε δὲ τὰς βιωτικὰς δόξας», καὶ νῦν ταῦτα ἐφέστηκε δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως λέγων. Ὁ τότε ἀλγύνων τὰ τῶν δικαίων σώματα καὶ ὑβρίζων ἐσχάτως τοὺς τῆς τιμῆς διδασκάλους διὰ τῶν ὑπηρετούντων 5 τοῖς διαβολικοῖς ἐκείνοις φρονήμασιν αὐτὸς καὶ νῦν τοῖς τῆς εὐσεβείας ὁμολογηταῖς ἐπάγει τὰ διάφορα πάθη μετὰ ὑβρεων πολλῶν καὶ ἐξουδενώσεων, ὅτε μάλιστα πολλῇ δυνάμει τοῖς καταπονουμένοις πένησι διὰ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου βοηθοῦσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐχρῆν μετὰ ἀσφαλείας καὶ ὑπομονῆς τὸ μαρτύριον τῆς 10 συνειδήσεως ἡμῶν κατεργάζεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· «ὑπομένων» γάρ, φησὶν, «ὑπέμεινα τὸν Κύριον καὶ προσέσχε μοι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Ε'

Δυσπόριστον μὲν πρᾶγμα ἢ ταπεινοφροσύνη· ὅσῳ γὰρ μέγα ἐστίν, τοσοῦτῳ μετὰ πολλῶν ἀγώνων κατορθοῦται. Παραγίνεται δὲ τοῖς μετόχοις τῆς ἀγίας γνώσεως κατὰ δύο τρό- 15 πους. Ὅτε μὲν γὰρ ἐν μεσότητί ἐστὶ τῆς πνευματικῆς πείρας ὁ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστής, ἢ δι' ἀσθένειαν σώματος ἢ διὰ τοὺς ἀκαίρως ἐχθραίνοντας τοῖς τοῦ δικαίου φροντίζουσιν ἢ διὰ λογισμοὺς πονηροῦς ταπεινότερόν πως ἔχει τὸ φρόνημα. Ὅτε δὲ ἐν αἰσθήσει πολλῇ καὶ πληροφορίᾳ ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς ἀγίας χάριτος 20 καταυγασθῇ, τότε ὡσπερ φυσικὴν ἔχει τὴν ταπεινοφροσύνην ἢ ψυχὴ. Καταπιαυνομένη γὰρ ὑπὸ τῆς θείας χρηστότητος οὐ δύναται οὐκέτι εἰς τὸν ὄγκον τῆς φιλοδοξίας ἐπαίρεσθαι, κἂν ἀπαύ-

τῶν ἀνόμων ἐκείνων ἀρχόντων, «ἀρνηθεῖτε τὸ Χριστό, πο-
θῆστε τὶς κοσμικὲς δόξες», στέκεται καὶ τώρα προσωπικὰ
λέγοντας ἀδιάκοπα στοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τὰ ἴδια πράγμα-
τα. Αὐτὸς ποὺ βασάνιζε τὰ σώματα τῶν δικαίων καὶ ἔβριζε
μὲ τὸ χειρότερο τρόπο τοὺς τιμημένους διδασκάλους διὰ μέ-
σου τῶν ὑπηρετῶν τῶν διαβολικῶν ἐκείνων φρονημάτων, ὁ
ἴδιος καὶ τώρα ἐπιφέρει στοὺς ὁμολογητὲς τῆς εὐσέβειας τὰ
διάφορα πάθη μαζί μὲ πολλές ὕβρεις καὶ ἐξευτελισμούς,
ὅταν μάλιστα αὐτὰ βοηθοῦν ἀποτελεσματικὰ τοὺς ταλαιπω-
ρημένους πένητες γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου. Καὶ γι' αὐτὸ πρέ-
πει νὰ ἐπιτελοῦμε μὲ βεβαιότητα καὶ ὑπομονὴ τὸ μαρτύριο
τῆς συνειδήσεώς μας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· γιὰτὶ λέγει, «ὑπέ-
μεινα μὲ ζῆλο τὸν Κύριο, καὶ αὐτὸς μὲ πρόσεξε»¹².

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 95

Δυσκολοεπίτευκτο πράγμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη·
γιατὶ ὅσο μεγάλο εἶναι, τόσο πολλοὺς ἀγῶνες χρειάζεται γιὰ
νὰ κατορθωθεῖ. Φθάνει στοὺς μετόχους τῆς ἀγίας γνώσεως
κατὰ δύο τρόπους. Δηλαδή, ὅταν ὁ ἀγωνιστὴς τῆς εὐσέβειας
ἔχει κάπως ταπεινότερο φρόνημα ἢ ἀπὸ ἀσθένεια σώματος ἢ
ἀπὸ τοὺς παράκαιρους ἐχθροὺς τῶν ἀνθρώπων ποὺ τηροῦν
τὸ δίκαιο ἢ ἀπὸ πονηροὺς λογισμούς. "Ὅταν ὁμως ὁ νοῦς κα-
ταυγασθεῖ ἀπὸ τὴν ἅγια χάρη μὲ πολλὴ συναίσθηση καὶ βε-
βαιότητα, τότε ἡ ψυχὴ ἔχει τὴν ταπεινοφροσύνη σὰν φυσικὴ
ιδιότητα. Γιατὶ, λιπαινόμενη ἀπὸ τὴ θεία χρηστότητα, δὲν
μπορεῖ πιά νὰ ἐπαίρεται ἀπὸ τὸν ὄγκο τῆς φιλοδοξίας, ἀκόμα

12. Ψαλμ. 39,2.

στως τὰς ἐντολὰς κατεργάζοιτο τοῦ Θεοῦ, ταπεινοτέραν δὲ μᾶλλον ἑαυτὴν πάντων διὰ τὴν τῆς Θείας ἐπιεικείας κοινωνίαν ἡγεῖται. Ἐχει δὲ ἐκείνη μὲν ἢ ταπεινοφροσύνη λύπην τὰ πολλὰ καὶ ἀθυμίαν, αὕτη δὲ χαρὰν μετ' αἰδοῦς πανσόφου. Διὸπερ ἢ μὲν
 5 τοῖς ἐν μέσῳ, ὡς ἔφην, τῶν ἀγώνων οὐσι παραγίνεται, ἢ δὲ τοῖς ἐγγίζουσι τῇ τελειότητι καταπέμπεται. Διὰ τοῦτο ἐκείνη μὲν ὑπὸ τῶν βιωτικῶν πολλάκις εὐπραγιῶν ὄνειδίζεται, αὕτη δέ, κἂν ὄλας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου τις αὐτῇ προσαγάγῃ, οὔτε πτοεῖται οὔτε ὄλωσ τῶν δεινῶν βελῶν τῆς ἀμαρτίας αἰσθάνεται·
 10 πνευματικὴ γὰρ ὄλη ὑπάρχουσα ἀγνοεῖ πάντως τὰς σωματικὰς δόξας. Ἐχρῆν δὲ δι' ἐκείνης παντὶ τρόπῳ παρελθόντα τὸν ἀγωνιστὴν ἐπὶ ταύτην ἐλθεῖν· εἰ μὴ γὰρ δι' ἐκείνης τῇ ἐπαναφορᾷ τῶν παιδευτικῶν παθῶν δοκιμαστικῶς, οὐ γὰρ ἀναγκαστικῶς, τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν προμαλάξοι ἢ χάρις, οὐκ ἂν τὴν ταύτης
 15 ἡμῖν δωρήσεται πολυτέλειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ΣΤ'

Οἱ τῶν τοῦ παρόντος βίου ἡδονῶν ὄντες φίλοι ἐκ τῶν λογισμῶν ἐπὶ τὰ πταίσματα ἔρχονται· ἀδιακρίτῳ γὰρ γνώμῃ φερόμενοι πάσας αὐτῶν σχεδὸν τὰς ἐμπαθεῖς ἐννοίας εἰς τε λόγους ἀνόμους καὶ ἔργα ἀνόσια ἐπιθυμοῦσι φέρειν. Οἱ δὲ τὸν ἀσκητι-
 20 κὸν ἐπιχειροῦντες κατορθοῦν βίον ἐκ τῶν πταισμάτων εἰς τοὺς

κι ἂν θὰ ἐκτελοῦσε ἀκατάπαυστα ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της ταπεινότερο ἀπὸ ὅλα ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνίας μὲ τὴ θεία ἐπιείκεια. Ἐκείνη ἢ ταπεινοφροσύνη ἔχει τὶς περισσότερες φορές λύπη καὶ ἀθυμία, αὐτὴ δὲ ἔχει χαρὰ μὲ πάνσοφον εὐλάβεια. Γι' αὐτὸ ἢ πρώτη ταπεινοφροσύνη, ὅπως εἶπα, φθάνει σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὸ μέσο τῶν ἀγώνων, ἢ ἄλλη ταπεινοφροσύνη στέλλεται σ' ἐκείνους ποὺ ἐγγίζουσαν τὴν τελειότητα. Γι' αὐτὸ ἐκείνη μὲν πολλές φορές ὀνειδίζεται ἀπὸ τὴ βιωτικὴ εὐημερία, αὐτὴ ὅμως, κι ἂν τῆς προσφέρει κανεὶς ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου, οὔτε πτοεῖται οὔτε αἰσθάνεται καθόλου τὰ δεινὰ βέλη τῆς ἁμαρτίας· σὰν πνευματικὴ ποὺ εἶναι ὀλόκληρη, ἀγνοεῖ ὅπωςδῆποτε τὶς σωματικὲς δόξες. Ἐπρεπε ὅμως ὁ ἀθλητὴς νὰ περάσει μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ ἐκείνη γιὰ νὰ ἔλθει σ' αὐτήν. Γιατί, ἂν ἡ χάρις δὲν προμαλάξει τὸ αὐτεξούσιό μας γιὰ ἐκείνους μὲ τὴν ἐπιβουλή τῶν παιδευτικῶν παθῶν, δοκιμαστικά κι ὄχι βέβαια ἀναγκαστικά, δὲν πρόκειται νὰ μᾶς δωρήσει τὴν μεγαλοπρέπειά της.

ΜΑΧΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 96

“Ὅσοι εἶναι φίλοι τῶν ἡδονῶν τοῦ παρόντος βίου ἔρχονται στὰ πταίσματα ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς· γιατί, κινούμενοι ἀπὸ ἀδιάκριτη γνώμη, ἐπιθυμοῦν νὰ φέρουν ὅλες τὶς ἐμπαθεῖς τοὺς ἐννοίες σὲ ἄνομους λόγους καὶ ἀνόσια ἔργα. Ὅσοι ὅμως ἐπιχειροῦν νὰ κατορθώσουν τὸν ἀσκητικὸ βίον ὁδηγοῦ-

πονηροὺς λογισμοὺς ἢ εἰς πονηρά τινα καὶ ἐπιβλαβῆ ἔρχονται
 ῥήματα. Ἐὰν γὰρ οἱ δαίμονες τοὺς τοιούτους ἢ λοιδορίας ἀνεχο-
 μένους ἠδέως ἢ ἀργά τινα καὶ ἄκαιρα ὀμιλοῦντας ἢ γελῶντας
 ὡς οὐ δεῖ ἢ θυμουμένους ἀμέτρως ἢ τῆς κενῆς καὶ ματαίας ἐπι-
 5 θυμοῦντας ἴδωσιν δόξης, τότε ὀμοθυμαδὸν κατ' αὐτῶν ἐξοπλί-
 ζονται· τὴν γὰρ φιλοδοξίαν μάλιστα εἰς πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν
 κακίας λαμβάνοντες δι' ἐκείνης ὡσπερ διὰ θυρίδος τινὸς σκο-
 τεϊνῆς εἰσπηδῶντες τὰς ψυχὰς διαρπάζουσιν. Ἐχρῆν οὖν τοὺς
 θέλοντας συνδιαιτᾶσθαι τῷ πλήθει τῶν ἀρετῶν μῆτε δόξης
 10 ἐφίεσθαι μῆτε πολλοῖς συντυγχάνειν μῆτε προόδοις συνεχέσι κε-
 χρῆσθαι ἢ λοιδορεῖν τινας, κἂν οἱ λοιδορούμενοι τῆς λοιδορίας
 ὑπάρχωσιν ἄξιοι, μῆτε πολλὰ ὀμιλεῖν, κἂν πάντα καλὰ λέγειν
 δύναιντο. Ἡ γὰρ πολυλογία ἀμέτρως διαφοροῦσα τὸν νοῦν οὐ
 μόνον περὶ τὴν πνευματικὴν αὐτὸν ἐργασίαν ἀργὸν ἀπεργάζεται,
 15 ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς ἀκηδίας αὐτὸν παραδίδωσι δαίμονι, ὅστις αὐ-
 τὸν ὑπεκλύων ἀμέτρως τοῖς τῆς λύπης λοιπὸν δὲ καὶ τοῖς τῆς
 ὀργῆς παραδίδωσι δαίμοσιν. Δεῖ οὖν δεῖ εἰς τὴν τῶν ἀγίων ἐν-
 τολῶν τήρησιν ἀπασχολεῖσθαι τὸν νοῦν καὶ εἰς βαθεῖαν μνήμην
 τοῦ Κυρίου τῆς δόξης. «Ὁ γὰρ φυλάσσω», φησὶν, «ἐντολὴν οὐ
 20 γινώσεται ῥῆμα πονηρόν», τοῦτ' ἔστιν, εἰς φαύλους λογισμοὺς ἢ
 λόγους οὐκ ἐκτραπήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Ζ'

Ὅτε μετὰ ζεστῆς τινος ἀλγηδόνοσ ἡ καρδία εἰσδέχεται τὰ

νται ἀπὸ τὰ πταίσματα στοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ἢ σὲ πονηρὰ καὶ ἐπιβλαβὴ λόγια. Γιατί, ἐὰν οἱ δαίμονες διαπιστώσουν ὅτι αὐτοὶ ἢ ἀνέχονται τῇ λοιδορίᾳ εὐχάριστα ἢ ὀμιλοῦν κάπως ἄσκοπα καὶ ἄκαιρα ἢ γελοῦν ἄπρεπα ἢ ὀργίζονται ἄμετρα ἢ ἐπιθυμοῦν τὴν κενὴ καὶ μάταιη δόξα, τότε ἐξοπλίζονται ἐναντίον τοὺς ὁμόθυμα· γιατί, ὑπολογίζοντας κυρίως τὴν φιλοδοξία σὰν πρόφασιν τῆς κακίας τοὺς καὶ μπαίνοντας δι' ἐκείνης μέσα σὰν ἀπὸ κάποια σκοτεινὴ πόρτα, ἀρπάζουν τὶς ψυχές. Ἐπρεπε λοιπὸν ὅσοι θέλουν νὰ ζοῦν στὸ πλῆθος τῶν ἀρετῶν νὰ μὴ ποθοῦν τὴν δόξα, μήτε νὰ συναναστρέφονται μὲ πολλοὺς, μήτε νὰ χρησιμοποιοῦν συνέχεια ἐξόδους ἢ νὰ περιπαίζουσιν ἄλλους, ἔστω κι ἂν ἀκόμα ὅσοι λοιδороῦν εἶναι ἄξιοι τῆς λοιδορίας, μήτε νὰ ὀμιλοῦν πολὺ, κι ἂν ἀκόμα μπορούσαν νὰ τὰ λένε ὅλα καλὰ. Γιατί ἡ πολυλογία, διασπώντας ἄμετρα τὸ νοῦ ὄχι μόνον τοῦ καθιστᾶ ἀργὸν τὴν πνευματικὴν ἐργασία, ἀλλὰ καὶ τὸν παραδίδει στὸν δαίμονα τῆς ἀκηδίας¹³, ὁ ὁποῖος παραλύοντάς τον ὑπερβολικὰ τὸν παραδίδει στὸ ἐξῆς στοὺς δαίμονες τῆς λύπης καὶ τῆς ὀργῆς. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀπασχολοῦμε τὸ νοῦ πάντοτε μὲ τὴν τήρησιν τῶν ἀγίων ἐντολῶν καὶ μὲ τὴν βαθιὰ ἐνθύμησιν τοῦ Κυρίου τῆς δόξας. «Γιατί ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ φυλάσσει τὴν ἐντολὴν δὲν θὰ γνωρίσει πονηρὸν λόγον»¹⁴, δηλαδή, δὲ θὰ ἐκτραπεῖ σὲ φαῦλες σκέψεις ἢ λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 97

Ὅταν ἡ καρδιὰ δέχεται βαθιὰ τὰ τόξα τῶν δαιμόνων,

13. Εἶναι ὁ δαίμονας τῆς ἀμέλειας καὶ τῆς ἀφροντισιᾶς. Λέγεται ἀλλιῶς μεσημβρινὸν δαιμόνιον, ὅπως καὶ παραπάνω σημειώθηκε.

14. Ἐκκλ. 8,5.

τόξα τῶν δαιμόνων ὡς αὐτὰ οἶεσθαι φέρειν τὰ βέλη τὸν πολε-
 μούμενον, μισεῖ μετὰ πόνου ἢ ψυχῇ τὰ πάθη ὡς ἐν ἀρχῇ οὔσα
 τοῦ καθαίρεσθαι· ἐὰν γὰρ μὴ ἀλγῆσῃ μεγάλως ἐπὶ τῇ ἀναιδεΐα
 τῆς ἀμαρτίας, οὐκ ἂν δυνηθεῖη πλουσίως χαρῆναι ἐπὶ τῇ τῆς δι-
 5 καιοσύνης χρηστότητι. Ὁ τοίνυν θέλων τὴν ἑαυτοῦ καθαρίσαι
 καρδίαν τῇ μνήμῃ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διὰ παντὸς διαπυρούτω
 αὐτήν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαυστον ἔχων. Οὐ γὰρ
 ποτὲ μὲν εὔχεσθαι δεῖ ποτὲ δὲ μὴ τοὺς τὴν ἑαυτῶν σαπρίαν
 ἀποβαλεῖν ἐθέλοντας, ἀλλὰ ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ
 10 τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που ἀυλίζοιτο τῶν εὐκτηρίων δόμων.
 Ὅν γὰρ τρόπον ὁ θέλων καθαρίσαι χρυσίον, ἐὰν κἂν πρὸς βρα-
 χὺ τὸ πῦρ ἐάσῃ σχολάσαι τοῦ χωνευτηρίου, σκληρίαν πάλιν τῇ
 καθαιρομένη ὕλη ἐμποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ποτὲ μὲν μεμνημένος τοῦ
 Θεοῦ ποτὲ δὲ μὴ, ὅπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς εὐχῆς, τοῦτο ἀπόλ-
 15 λυσι διὰ τῆς σχολῆς. Ἄνδρὸς δέ ἐστι φιλαρέτου ἴδιον τὸ ἀεὶ τῇ
 μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεῶδες, ἴν' οὕτω
 κατ' ὀλίγον τοῦ κακοῦ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης
 δαπανωμένου τελείως εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἢ ψυχῇ μετὰ
 πλείονος δόξης ἐπανέλθοι λαμπρότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Η'

Ἀπάθειᾶ ἐστὶν οὐ τὸ μὴ πολεμεῖσθαι ὑπὸ τῶν δαιμόνων.

μ' ἓνα ζεστό πόνο, ὥστε ὁ πολεμούμενος νὰ νομίζει ὅτι πραγματικά φέρει ἐπάνω του τὰ βέλη, ἢ ψυχὴ μισεῖ μὲ πόνο τὰ πάθη, ἐπειδὴ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς καθάρσεως· γιατί, ἐὰν δὲν πονέσει πολὺ γιὰ τὴν ἀναίδεια τῆς ἀμαρτίας, δὲν θὰ μπορέσει νὰ χαρεῖ πλούσια γιὰ τὴ χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ καθαρῖσει τὴν καρδιά του πρέπει νὰ τὴ θερμαίνει διὰ παντὸς μὲ τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἔχοντας αὐτὴν μόνο ὡς ἀκατάπαυστη μελέτη καὶ ἔργο. Γιατί, ὅποιος θέλει ν' ἀπορρίψει τὴ σαπίλα, δὲν πρέπει ἄλλοτε νὰ προσεύχεται καὶ ἄλλοτε ὄχι, ἀλλὰ ν' ἀσχολεῖται πάντοτε μὲ τὴν προσευχὴ μέσα στὴ φύλαξη τοῦ νοῦ, ἀκόμα κι ἂν εἶναι ἔξω ἀπὸ τοὺς εὐκτήριους οἴκους¹⁵. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ καθαρῖσει τὸν χρυσό, ἂν ἀφήσει καὶ γιὰ λίγο ἀκόμα νὰ σταματήσῃ ἢ φωτιὰ τοῦ χωνευτηρίου, κάνει πάλι σκληρὴ τὴν καθαριζόμενη ὕλη, ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ ἄλλοτε ἐνθυμεῖται τὸν Θεὸ κι ἄλλοτε ὄχι, αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι ἀποκτᾷ μὲ τὴν προσευχῇ, τοῦτο τὸ χάνει μὲ τὴν ἀργία. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ τοῦ φιλάρετου ἀνθρώπου τὸ νὰ καταναλώνει πάντοτε τὸ γεῶδες τῆς καρδιάς μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἔτσι, καθῶς σιγά—σιγά θὰ ἐξαφανίζεται τελείως τὸ κακὸ ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς μνήμης τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ ψυχὴ νὰ ἐπανέλθῃ μὲ περισσότερη δόξα στὴ φυσικὴ τῆς λαμπρότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 98

Ἀπάθεια δὲν εἶναι τὸ νὰ μὴ πολεμοῦμαστε ἀπὸ τοὺς

15. Εὐκτήριοι οἴκοι ἐδῶ ἐννοοῦνται μὲ εὐρύτερη ἔννοια οἱ μοναχικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ τὰ κτιριακὰ συγκροτήματα τῶν ἐπισκοπείων.

ἐπεὶ ἄρα ὀφείλομεν ἐξεληλυθέναι κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ πολεμουμένους ὑπ' αὐτῶν ἀπολεμήτους μένειν. Καὶ γὰρ οἱ σιδηροφόροι πολεμισταὶ τοξεύονται μὲν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ τοῦ ἤχου τῆς τοξείας ἀκούουσιν, ἀλλὰ καὶ 5 αὐτὰ βλέπουσι τὰ πεμπόμενα κατ' αὐτῶν σχεδὸν ἅπαντα βέλη, οὐ πλήττονται δὲ διὰ τὴν τῶν πολεμικῶν ἐνδυμάτων στερρότητα. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν σιδήρῳ φραττόμενοι ἐν τῷ πολεμεῖσθαι τὸ ἀπολέμητον ἔχουσιν, ἡμεῖς δὲ τῇ τοῦ φωτὸς τοῦ ἀγίου πανοπλίᾳ καὶ τῇ τοῦ σωτηρίου περικεφαλαίᾳ διὰ πάντων τῶν καλῶν ἔρ- 10 γων καθωπλισμένοι τὰ σκοτεινὰς τῶν δαιμόνων διακόψωμεν φάλαγγας. Οὐ γὰρ τὸ μηκέτι πρᾶξαι τὰ κακὰ μόνον καθαρότητα φέρει, ἀλλὰ τὸ ἐπιμελεῖα τῶν καλῶν κατὰ κράτος ἀθετῆσαι τὰ κακά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4Θ'

Ὄταν σχεδὸν ἅπαντα τὰ πάθη νικήσῃ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρω- 15 πος, δύο δαίμονες αὐτῷ ἀπομένουσι προσπαλαίοντες, ὧν ὁ μὲν τῇ ψυχῇ παρενοχλεῖ ἀπὸ πολλῆς θεοφιλίας εἰς ζῆλον αὐτὴν ἀκαιρον φέρων, ὥστε μὴ θέλειν ἄλλον τινὰ κατ' αὐτὴν ἀρέσαι τῷ Θεῷ· ὁ δὲ τῷ σώματι εἰς ἐπιθυμίαν συνουσίας αὐτὸ ἐμπύρῳ τινὶ κινῶν ἐνεργεῖα. Τοῦτο δὲ συμβαίνει τῷ σώματι πρῶτον μὲν 20 διὰ τὸ τῆς φύσεως εἶναι ταύτην τὴν ἡδονὴν ἰδίαν ὡς διὰ τὴν παιδογονίαν καὶ διὰ τοῦτο εὐχερῶς ἠττωμένην· λοιπὸν δὲ καὶ διὰ παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ. Ὄταν γὰρ ἴδῃ τινὰ τῶν ἀγωνιστῶν

δαίμονες, ἐπειδὴ βέβαια κατὰ τὸν ἀπόστολο¹⁶ ὀφείλουμε νὰ φεύγουμε ἀπὸ τὸν κόσμος, ἀλλὰ τὸ νὰ μένουμε ἀκτύπητοι ἐνῶ πολεμούμαστε ἀπὸ αὐτούς. Γιατὶ καὶ οἱ σιδηροφόροι πολεμιστὲς τοξεύονται μὲν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀκοῦν τὸν ἦχο τοῦ τοξεύματος, καὶ βλέπουν καὶ ὄλα σχεδὸν τὰ βέλη ποὺ ρίχνονται ἐναντίον τους, ἐξ αἰτίας ὁμως τῆς σκληρότητα τῶν πολεμικῶν ἐνδυμάτων δὲν πλήττονται. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ἐξασφαλίζουν τὸ ἀκτύπητο στὸν πόλεμο καλυπτόμενοι μὲ σίδηρο, ἐμεῖς ὁμως θ' ἀναχαιτίσουμε τὶς σκοτεινὲς φάλαγγες τῶν δαιμόνων ὀπλισμένοι μὲ τὴν πανοπλία τοῦ ἀγίου φωτός, μὲ τὴ σωτήρια περικεφαλαία καὶ μὲ ὄλα τὰ καλὰ ἔργα¹⁷. Γιατὶ δὲν φέρει τὴν καθαρότητα μονάχα τὸ νὰ μὴ πράττουμε πιά τὰ κακά, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀθετοῦμε κατὰ κράτος τὰ κακά μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῶν καλῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 99

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ νικήσει ὄλα σχεδὸν τὰ πάθη, δύο δαίμονες ἀπομένουν νὰ τὸν παλεύουν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἐνοχλεῖ τὴν ψυχὴ φέροντάς την ἀπὸ τὴ μεγάλη θεοφιλία σὲ ἄκαιρο ζῆλο, ὥστε νὰ μὴ θέλει νὰ ἀρέσει κάποιος ἄλλος στὸ Θεὸ ὅσο αὐτός· ὁ ἄλλος κινεῖ τὸ σῶμα μὲ κάποια ἔμπυρη ἐνέργεια στὴν ἐπιθυμία τῆς συνουσίας. Τοῦτο συμβαίνει στὸ σῶμα πρῶτα μὲν ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἡδονὴ εἶναι ιδιότητα τῆς φύσεώς του καὶ ἀποβλέπει στὴν παιδογονία καὶ γι' αὐτὸ νικᾶται εὐκόλα, καὶ κατόπιν κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ, ὅταν ὁ Κύριος δεῖ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀγωνι-

16. Α' Κορ. 5,10.

17. Ἐφ. 6,17.

μεγάλως ἀκμάζοντα τῷ πλήθει τῶν ἀρετῶν ὁ Κύριος, παραχωρεῖ αὐτόν ποτε ὑπὸ τοῦ τοιούτου καταρρυποῦσθαι δαίμονος, ἵνα πάντων τῶν τοῦ βίου ἀνθρώπων εὐτελέστερον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνῃ. Ἀμέλει ἢ ἔπεται ἢ ὄχλησις τοῦ πάθους τοῖς κατορθώμα-
 5 σιν ἢ καὶ προλαμβάνει ταῦτά ποτε, ἵνα τῇ προλήψει ἢ τῇ ἐπιφορᾷ τοῦ πάθους ἀχρεία πως ἢ ψυχὴ φαίνεται, κἂν ὅποια ἢ μεγάλη αὐτῆς τὰ κατορθώματα. Ἀλλὰ τῷ μὲν ἐν ταπεινοφροσύνῃ πολλῇ καὶ ἀγάπῃ μαχησώμεθα, τῷ δὲ ἐν ἐγκρατεῖᾳ καὶ ἀοργη-
 σία καὶ ἐννοίᾳ βαθείᾳ τοῦ θανάτου, ἵνα ἀπαύστως ἐντεῦθεν τῆς
 10 ἐνεργείας αἰσθόμενοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπάνω καὶ τούτων γενώμεθα ἐν Κυρίῳ τῶν παθῶν.

Η ΚΡΙΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ'

Ἵσσοι τῆς ἀγίας γνώσεως γινόμεθα μέτοχοι καὶ τῶν ἀκουσίων μετεωρισμῶν ἀπάντων λόγον ὑφέζομεν. «Ἐπεσημῆνω» γάρ, φησὶν ὁ Ἰώβ, «καὶ εἶ τι ἄκων παρέβην», καὶ δικαίως. Ἐὰν
 15 γὰρ μὴ σχολάσῃ τις τοῦ μεμνηῆσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μὴ παραμελήσῃ ἐντολῶν, οὐκ ἂν ἦ ἀκουσίῳ ἢ ἐκουσίῳ ὑποπέσοι πταίσματι. Δεῖ οὖν εὐθέως καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων πταισμάτων ἐξομολόγησιν σύντονον προσφέρειν τῷ Δεσπότη, τοῦτ'

στές νὰ προοδεύει πολὺ στὸ πλῆθος τῶν ἀρετῶν, ἐπιτρέπει κάποτε νὰ ρυπανθεῖ αὐτὸς ἀπὸ τέτοιο δαίμονα, γιὰ νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του εὐτελέστερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἢ ἡ ἐνόχληση τοῦ πάθους ἀκολουθεῖ τὰ κατορθώματα ἢ κάποτε καὶ τὰ προλαβαίνει, ὥστε μὲ τὴν πρόληψη ἢ μὲ τὴν πρόκληση τοῦ πάθους νὰ φαίνεται κάπως ἀχρεία ἢ ψυχὴ, ἔστω κι ἂν τὰ κατορθώματά της αὐτὰ ἦταν μεγάλα. Ἀλλὰ τὸν μὲν ἓνα δαίμονα θὰ τὸν πολεμήσουμε μὲ πολλὴ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγάπη, τὸν δὲ ἄλλον μὲ ἐγκράτεια, ἀοργησία καὶ βαθιὰ συλλογὴ τοῦ θανάτου, ὥστε, αἰσθανόμενοι ἀπὸ ἐδῶ ἀκατάπαυστα τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ βρεθοῦμε πάνω ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου.

Η ΚΡΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 100

Ὅσοι γινόμαστε μέτοχοι τῆς ἁγίας γνώσεως, θὰ δώσουμε λόγο γιὰ ὅλες τὶς ἀκούσιες ἐλαφρότητες. «Γιατί», λέγει ὁ Ἰώβ, «ἐπισήμανες καὶ ὅ,τι ἀκούσια παρέβηκα»¹, καὶ δίκαια. Γιατί, ἐὰν κάποιος δὲ σταματήσει νὰ ἐνθυμεῖται τὸ Θεὸ καὶ δὲν παραμελήσει τὶς ἐντολὰς τῶν ἁγίων αὐτοῦ, δὲ θὰ πέσει σὲ πταῖσμα εἴτε ἀκούσια εἴτε ἐκούσια. Πρέπει λοιπὸν ἀμέσως καὶ γιὰ τὰ ἀκούσια πταίσματα νὰ προσφέρουμε

1. Ἰώβ 14,17.

ἔστι περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ συνήθους κανόνος (οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα μὴ πταίειν ἀνθρώπινα), ἄχρις οὗ πληροφορηθῆ ἢ συνείδησις ἡμῶν ἐν δακρῦν ἀγάπης περὶ τῆς τούτων ἀφέσεως. «Ἐὰν» γάρ, φησὶν, «ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός 5 ἔστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας καὶ καθάρσις ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας». Προσέχειν δὲ δεῖ ἀδιαλείπτως τῇ αἰσθήσει τῆς ἐξομολογήσεως, μὴ που ἄρα ἢ συνείδησις ἡμῶν ψεύσῃται ἑαυτὴν ὑπονοήσασα ἀρκούντως ἐξομολογήσασθαι τῷ Θεῷ, ὅτι πολὺ κρείττων ἔστιν ἢ τοῦ Θεοῦ κρίσις τῆς ἡμετέρας συνειδήσε- 10 ως, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ τις ἐν πάσῃ σύνοιδεν πληροφορία, καθὼς ὁ σοφώτατος ἡμᾶς Παῦλος διδάσκει λέγων· «ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω· οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστιν». Ἐὰν γὰρ μὴ πρεπόντως καὶ περὶ αὐτῶν ἐξομολογησώμεθα, δειλίαν τινὰ ἄδειλον ἐν 15 τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου ἡμῶν εὐρήσομεν ἐν ἑαυτοῖς. Ἐχρῆν δὲ ἡμᾶς εὐχεσθαι τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἐκτὸς παντὸς φόβου τότε εὐρίσκεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἐν φόβῳ εὐρισκόμενος τότε ἐλευθερίῳ τρόπῳ τοὺς ταρταρίους οὐ παρελεύσεται ἄρχοντας· συνήγορον γὰρ ἔχουσιν ὡσπερ ἐκεῖνοι τὴν τῆς ψυχῆς δειλίαν τῆς ἑαυτῶν 20 κακίας. Ἡ δὲ ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀγαλλιωμένη ψυχὴ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀναλύσεως ἐπάνω πασῶν τῶν σκοτεινῶν παρατάξεων σὺν τοῖς ἀγγέλοις τῆς εἰρήνης φέρεται. Ἐπτέρωται γὰρ ὡσπερ τῇ

2. Ἐννοεῖται ὁ μοναχικὸς κανόνας, ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθοῦν οἱ μοναχοί. Ἀνάμεσα στις ἐντολές καὶ ἡ ἐξομολόγησις καὶ τὰ ἐπιτίμια.

στον δεσπότη θερμή εξομολόγηση, δηλαδή για την εφαρμογή του συνηθισμένου κανόνα² (γιατί δεν είναι δυνατόν να υπάρχει άνθρωπος που να μη πέφτει σε ανθρώπινα σφάλματα). Έως ότου βεβαιωθεί ή συνείδησή μας με δάκρυ αγάπης για την αφεσή τους. Γιατί, λέγει, «ἐὰν ὁμολογοῦμε τὶς ἁμαρτίες μας, αὐτὸς εἶναι πιστὸς καὶ δίκαιος, ὥστε νὰ μᾶς ἀφήσει τὶς ἁμαρτίες καὶ νὰ μᾶς καθαρῖσει ἀπὸ κάθε ἀδικία»³. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχουμε συνεχῶς στὴ βίωση τῆς ἐξομολογήσεως, μὴ τυχὸν κάπου ἢ συνείδησή μας ψεύδεται, νομίζοντας ὅτι ἀρκετὰ ἐξομολογήθηκε στὸ Θεό, γιατί εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἢ κρίση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ συνείδησή μας, κι ἂν ἀκόμα δὲν αἰσθάνεται κανεὶς κάτι σὲ βάρος του μὲ κάθε βεβαιότητα, καθὼς ὁ σοφώτατος Παῦλος μᾶς διδάσκει, λέγοντας: «ἀλλὰ δὲν ἀνακρίνω τὸν ἑαυτό μου· γιατί δὲν αἰσθάνομαι τίποτε σὲ βάρος μου, ἀλλὰ δὲ δικαιώθηκα μὲ αὐτό, ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀνακρίνει εἶναι ὁ Κύριος»⁴. Γιατί, ἐὰν δὲν ἐξομολογηθοῦμε ὅπως πρέπει καὶ γι' αὐτά, θ' ἀνακαλύψουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας κάποια κρυφὴ δειλία στὸν καιρὸ τῆς ἐξόδου μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ εὐχόμεσθε ἐμεῖς ποὺ ἀγαποῦμε τὸν Κύριο νὰ βρισκόμαστε τότε ἔξω ἀπὸ κάθε φόβο· πραγματικὰ ἐκεῖνος μὲν ποὺ φοβᾶται δὲ θὰ προσπεράσει ἐλεύθερα τοὺς ταρτάρους ἄρχοντες⁵· γιατί ἐκεῖνοι οἱ ἄρχοντες ἔχουν σὰν συνήγορο τῆς κακίας τους τὴν δειλία τῆς ψυχῆς μας. Ἡ ψυχὴ ὁμως ποὺ ἀγαλλιᾶται στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου ἀνεβαίνει ἐπάνω ἀπὸ ὅλες τὶς σκοτεινὲς παρατάξεις μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους τῆς εἰρήνης. Γιατί εἶναι σὰ νὰ

3. Α' Ἰω. 1,9.

4. Α' Κορ. 4,34.

5. Ἐννοοῦνται οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἄδῃ κατὰ τὴν κλασικὴ ἔκφραση.

πνευματικῇ ἀγάπῃ ὡς τὸ πλήρωμα ἀνελλιπῶς φέρουσα τοῦ νόμου τὴν ἀγάπην. Διόπερ καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου μετὰ πάντων τῶν ἀγίων οἱ μετὰ τοιαύτης παρρησίας ἐξιόντες τοῦ βίου ἀρπαγῆσονται. Οἱ δὲ κἄν ἐν βραχεῖ δειλιῶντες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ
5 θανάτου ἐν τῇ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καταλειφθήσονται πληθὺι ὡς ὑπὸ κρίσιν ὄντες, ἵνα διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμασθέντες τῆς κρίσεως τοὺς κεχρεωστημένους αὐτοῖς κατὰ τὰς αὐτῶν πράξεις ἀπολάβωσι κλήρους παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν Θεοῦ καὶ βασι-
λέως Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτι αὐτός ἐστιν Θεὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ
10 αὐτοῦ ἐστὶν ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητος τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
Ἀμήν.

ἔχει πτερωθεῖ με τὴν πνευματικὴ ἀγάπη, καθὼς φέρει ἀνελλιπῶς σὰν πλήρωμα τοῦ νόμου τὴν ἀγάπη⁶. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ στὴν παρουσία τοῦ Κυρίου με ὄλους τοὺς ἀγίους θὰ ἀρπαχθοῦν αὐτοὶ ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ με τέτοια παρρησία⁷. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ δειλιάζουν τὴν ὥρα τοῦ θανάτου ἔστω καὶ γιὰ λίγο, θὰ ἐγκαταλειφθοῦν στὸ πλῆθος ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, γιατί βρῖσκονται σὲ κρίση, ὥστε, ἀφοῦ δοκιμασθοῦν ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς κρίσεως, νὰ πάρουν ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ μας Θεὸ καὶ τὸν βασιλέα Ἰησοῦ Χριστὸ τοὺς κλήρους ποὺ χρεωστοῦνται σύμφωνα με τὶς πράξεις τους⁸. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ δικός του εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητας τῆς βασιλείας του⁹, ποὺ προσφέρεται σ' ἐμᾶς ποὺ τὸν ἀγαπᾶμε, στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.

6. Βλ. Ρωμ. 13.10.

7. Βλ. Α' Θεσσ. 4.16.

8. Α' Πέτρ. 1.7.

9. Βλ. Ψαλμ. 35.9.

ΛΟΓΟΣ

ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Α'

Φέρε μοι νῦν τοὺς ἰουδαικοὺς ἱερεῖς· ὥρα γὰρ ἐπινικίων
λόγων· φέρε ὧδε, ἐκκλησιαστὰ καὶ Χριστοῦ κῆρυξ, λέγε καὶ
ζωγράφει τῇ σῆ δυνατῶς ἀληθείᾳ· πῶς μὲν ἐκεῖνοι τὸ ἀργύριον
τῆς αὐτῶν κακοβουλίας ἐπὶ τοὺς στρατιώτας κατέβαλον, ψεύδει
5 τὴν ἀπερίβλεπτον νομίζοντες καλύπτειν ἀλήθειαν· πῶς δὲ νῦν οἱ
τοῦ Χριστοῦ λειτουργοὶ τὸν ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάν-
τα καὶ ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀπεκδεχόμεθα Κύριον,
σωτῆρα τοῦτον ἀπαύστως καυχώμενοι, ὃν οὐρανοὶ μὲν ἐδέξαν-
το, θεοπρεπεῖ αὐτοῖς ἐπιστάντι θαύματι, γῆ δὲ βαστάζει, ὡς
10 ὑπὸ τῆς αὐτοῦ θελήσεως βασταζομένη, ὑπομένειν οὐκ ἴσχυεν,
ὃν νεφέλη μὲν ὑπέλαβεν φωτός, ἐμφανῶς τὸ σχῆμα πληρώσασα
τῆς προφητείας, ἄγγελοι δὲ τοῖς ὕμνοις ἄχρι τῶν πατρικῶν ἀπε-
κατέστησαν θρόνων, «Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βα-

ΛΟΓΟΣ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

1

Φέρε μου τώρα τοὺς Ἰουδαίους ἱερεῖς· γιατί εἶναι ὥρα ἐπινίκιων λόγων. Ἔλα ἐδῶ, ὁμιλητὴ καὶ κήρυκα τοῦ Χριστοῦ, λέγε καὶ ζωγράφιζε ἔντονα μὲ τὴ φιλαλήθειά σου, πῶς κατέβαλαν ἐκεῖνοι στοὺς στρατιῶτες τὸ ἀργύριο τῆς κακοβουλίας τους¹, νομίζοντας ὅτι μὲ τὸ ψεῦδος θὰ καλύψουν τὴν ἀφανὴ ἀλήθεια; Λέγε ἐπίσης, πῶς τώρα οἱ λειτουργοὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκλαμβάνουμε τὸν Κύριο, ποῦ ἀναστήθηκε τὴν τρίτη ἡμέρα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς κι ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς, ἀποκαλώντας τον μὲ καύχηση ἀκατάπαυστα Σωτῆρα; Αὐτὸν ποῦ δέχθηκαν οἱ οὐρανοί, καθὼς παρουσιάσθηκε σ' αὐτοὺς μὲ θεοπρεπὲς θαῦμα, ἀλλὰ ἡ γῆ, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἀπὸ τὴ θέληση του βαστάζεται, δὲν μποροῦσε νὰ τὸν βαστάξῃ; Αὐτὸν ποῦ τὸν παρέλαβε νεφέλη φωτὸς ἐκπληρώνοντας φανερά τὸ σχῆμα τῆς προφητείας καὶ οἱ ἄγγελοι τὸν ἀποκατέστησαν μὲ ὕμνους ἕως τοὺς πατρικοὺς θρόνους, κρᾶζοντας ἀκατάπαυστα, «ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλιάς τῆς

1. Βλ. Ματθ. 28,12.

σιλεὺς τῆς δόξης» ἀπαύστως βοῶντες· οὕτινος ὁ ψαλμωδὸς τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἐπάνοδον ἐν τῷ ἁγίῳ προθεωρῶν Πνεύματι, «ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος», ἔψαλλεν; Προέβλεπεν γὰρ καὶ τὴν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὁ Θεὸς σπέσιος ὡδὴν.

B'

Οἱ δὲ πατέρα τὸν πιστότατον Ἀβραὰμ καυχώμενοι ἐγγύερθαι τὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρα οὐ θέλουσιν ἐκ νεκρῶν, ἀνυποσιτᾶτω φήμη καθ' ἑκάστην, οἱ δεῖλαιοι, νομίζοντες τὸ κάλλος τῆς τοσαύτης μολύνειν ἀληθείας. «Διεφημίσθη» γάρ, φησὶν, 10 «παρὰ Ἰουδαίοις ὁ λόγος οὗτος ἄχρι τῆς σήμερον»· ἦντινα δαίμονες μὲν ἐπέγνωσαν, οἱ δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ὑποδεδέχθαι ὁμολογήσαντες οὐτε ἄχρι λόγου τιμῆσαι προαιροῦνται, καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου λέγοντος· «Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά 15 σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν, «ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐ-

2. Ψαλμ. 23,10.

3. Ψαλμ. 46,6.

δόξης»²; Αὐτὸν τοῦ ὁποίου ὁ Ψαλμωδός, προβλέποντας τὴν ἐπάνοδο ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανὸ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἔψαλλε, «ἀνέβηκε ἀνάμεσα σὲ ἀλαλαγμούς, ὁ Κύριος μὲ ἤχους σάλπιγγας»³; Γιατὶ ὁ θεσπέσιος προέβλεπε καὶ τὴν ὠδὴ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων⁴.

2

Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ καυχιένται ὅτι ἔχουν πατέρα τὸν πιστότατο Ἀβραάμ⁵ δὲν δέχονται ὅτι ὁ Σωτήρας ὄλων μας ἔχει ἐγερθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, νομίζοντας οἱ ταλαίπωροι ὅτι μολύνουν καθημερινὰ τὴν ὁμορφιὰ αὐτῆς τῆς ἀλήθειας μὲ μιὰ ἀνυπόστατη φήμη· γιατί, λέγει ἡ Γραφή, «ὁ λόγος αὐτὸς ἔχει διαδοθεῖ ἀνάμεσα στοὺς Ἰουδαίους μέχρι σήμερα»⁶. Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια οἱ δαίμονες βέβαια τὴν ἀναγνώρισαν, ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ὁμολόγησαν ὅτι ὑποδέχθηκαν μὲ εὐλάβεια τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ τὴν τιμήσουν οὔτε μὲ τὰ λόγια, καὶ μάλιστα ἐνῶ ὁ προφήτης λέγει· «Κύριε, Κύριέ μας, πόσο θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου σὲ ὅλη τὴ γῆ· γιατί ἡ μεγαλοπρέπειά σου ἔχει ἀνυψωθεῖ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς»⁷· καὶ πάλιν, «ὑψώσου ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρα-

4. Προφανῶς ἐννοεῖ τὴν ὠδὴ τῶν ἀγγέλων «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ» στὸ Λουκᾶ 2,14.

5. Ἰω. 8,33. Οἱ Ἰουδαῖοι, ὅπως ἐκφράζονταν ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Διαδόχου.

6. Ματθ. 28,15.

7. Ψαλμ. 8,2 ἐ.

ρανούς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἢ δόξα σου». ἼΑπερ οὔτε
 πως οἱ τῆς κακίας σοφισταὶ διαστρέψαι εὐρήσουσιν, κἂν ὅπως
 τὸ ψεῦδος τοῦ πατρὸς αὐτῶν φιλοσοφήσωσιν· ὁ γὰρ ἐπαρθεὶς
 καὶ ὑψωθεὶς ἐπάνω τῶν οὐρανῶν Κύριος, πάντως, ὅτι πρῶτον
 5 καταβὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀναβέβηκεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Διόπερ ἀλ-
 λαχοῦ προανεφώνησεν ὁ προφήτης λέγων· «Κύριε, κλιῖνον οὐ-
 ρανούς καὶ κατάβηθι· ἄψαι τῶν ὀρέων καὶ καπνισθήσονται·
 ἄστραψον ἀστραπὴν καὶ σκορπιεῖς αὐτούς». Τοῦτο δὲ ἔλεγε
 τῶν τοῦ ἄδου δυνάμεων τὴν συντριβὴν προευαγγελιζόμενος
 10 τοὺς ὑπὸ τὴν σκιὰν ἔτι τοῦ θανάτου καθημένους· ἦντινα ἐνεργεῖ-
 σθαι ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς καὶ ἀναστάσεως διὰ πολλῶν πε-
 πληροφορήμεθα. Διόπερ ἐν ἐτέρῳ πάλιν κεφαλαίῳ τὸν ψαλ-
 μῶδὸν ἔχομεν λέγοντα· «ἀναβὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσεν αἰχμα-
 λωσίαν, ἔδωκεν δόματα ἐν ἀνθρώποις».

15 Ἐκ γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ θανάτου διὰ τῆς ἑαυτοῦ
 ἀναστάσεως λαβὼν τὴν ἀνθρωπότητα ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀνελθὼν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὄπλα τοῖς θέλουσι
 δικαιοσύνην, βασιλεὺς γάρ ἐστι δόξης, ἠὺτρεπίσατο, λογικοῖς
 θῶραξι τοὺς παρ' αὐτοῦ ἐν σφραγίδι ταπεινοφροσύνης στρατο-
 20 λογουμένους καθ' ἡμέραν ἀσφαλιζόμενος· ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ἐκ
 στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτίσασθαι αἶνον, τοὺς τῆ
 οἰήσει τελειῖσθαι νομίζοντας ἀποδοκιμάσαι εἰς τέλος. Σφραγὶς
 γὰρ ὄντως εὐσεβείας ταπείνωσις· διόπερ ἐκεῖνοι μὲν ἀπειθοῦν-

νούς, Θεέ, και ἡ δόξα σου ἄς καλύψει ὅλη τὴ γῆ»⁸. Αὐτὰ τὰ πράγματα δὲ θὰ βροῦν κανένα τρόπο γιὰ νὰ τὰ διαστρέψουν οἱ σοφιστὲς τῆς ἀλήθειας, ὅπως κι ἂν ψιλολογήσουν τὸ ψεῦδος τοῦ πατέρα τους⁹. Γιατὶ ὁ Κύριος, ποὺ σηκώθηκε καὶ ὑψώθηκε ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς ὅπωςδὴποτε, ἀφοῦ πρῶτα κατέβηκε στὴ γῆ. Γι' αὐτὸ σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ προφήτης προανήγγειλε τοῦτο· «Κύριε, κλῖνε οὐρανοὺς καὶ κατέβα· ἔγγισε τὰ ὄρη, καὶ θὰ καπνίσουν· ἀναψε ἀστραπή, καὶ θὰ τοὺς σκορπίσεις»¹⁰. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγε προευαγγελιζόμενος στοὺς καθήμενους ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ θανάτου του τὴ συντριβὴ τῶν δυνάμεων τοῦ ἄδη, ἡ ὁποία, ὅπως ἔχουμε διαβεβαιωθεῖ ἀπὸ πολλές μαρτυρίες, ἐνεργήθηκε ἀπὸ τὴν ταφὴ καὶ ἀνάστασι τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ σὲ ἄλλο πάλι κεφάλαιο ἔχουμε τὸν ψαλμωδὸ ποὺ λέγει· «ἀφοῦ ἀνέβηκε στὰ ὕψη, πῆρε τοὺς αἰχμαλώτους σ' αἰχμαλωσία, ἔδωσε δῶρα σὲ ἀνθρώπους»¹¹.

Πραγματικὰ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀνάστασή του πῆρε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία τῆς στὸ θάνατο καὶ ἀνῆλθε ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἐτοίμασε ὄπλα γι' αὐτοὺς ποὺ θέλουν δικαιοσύνη (γιατὶ εἶναι βασιλιάς τῆς δόξας), ἀσφαλίζοντας μὲ λογικοὺς θώρακες ὄσους στρατολογοῦνται καθημερινὰ ἀπ' αὐτὸν μὲ σφραγίδα δικαιοσύνης· γιατί ἔπρεπε νὰ καταρτήσῃ αἴνο ἀπὸ στόμα νηπίων καὶ θηλαζόντων¹², ὥστε ν' ἀποδοκιμάσει τελείως ἐκείνους ποὺ ἀπὸ οἴηση νομίζουν ὅτι εἶναι τέλειοι. Γιατὶ πραγματικὰ ἡ ταπείνωση εἶναι σφραγίδα εὐσέβειας. Γι' αὐτὸ

9. Ἰω. 8,44. Τὸ ψεῦδος τοῦ Διαβόλου.

10. Ψαλμ. 143,5 ἐ.

11. Ψαλμ. 67,19.

12. Ψαλμ. 8,3.

τες τὸ κατασκηνοῦσαι κατὰ τὴν προφητείαν διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ φωτὶ τῶν ζώντων, τῆς ἑαυτῶν κοιμοῦνται ἀνοίας τοὺς καρπούς.

Γ'

Ἡμεῖς δὲ τὰ τοῦ ψαλμωδοῦ καὶ πάλιν, ἀδελφοί, φιλοσο-
 5 φήσωμεν ῥήματα, ἵνα ἴδωμεν καὶ πάλιν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ λό-
 γου τὸν ἐπὶ νεφέλης εἰς οὐρανοὺς ἀναβάντα Κύριον· τὴν γὰρ τῶν
 ἀποστόλων μαρτυρίαν τέως σιωπᾶν με προτρέπεται ὁ λόγος,
 ἵνα μὴ δόξω παρὰ τοῖς ἄφροσιν ἑμαυτῷ συνηγορεῖν, ὅποτε πᾶς
 ἀποστολικὸς λόγος ὑπὸ τῆς προφητικῆς μαρτυρεῖται ἀληθείας·
 10 γεννήματα γὰρ ὄντες οἱ αὐτῶν λόγοι γνωρίζονται τῶν προφητι-
 κῶν ῥήσεων. Ἦ γὰρ οἱ προφηῆται κατὰ πρόγνωσιν περὶ τῆς
 ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἠνίζαντο, ταῦτα οἱ ἀπόστολοι κατ'
 ἐπίγνωσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐμπνευσθέντες ἁγίου Πνεύματος διε-
 τράνωσαν. «Ἐν τῷ ἐγγίξειν» γάρ, φησὶν, «τὰ ἔτη ἐπίγνωσθήση·
 15 ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήση». Εἶπωμεν οὖν πάλιν·
 «Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ
 γῆ»· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν,
 ἵνα γνῶμεν σαφῶς ὅτι ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἀπὸ γῆς
 αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἐπάνοδος, ἦστινος τὴν μνήμην σήμερον ἐορ-
 20 τάζομεν. Θεοῦ γνώσεως τὸν κόσμον ἐπλήρωσεν. Ἔως μὲν γάρ

ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πείθονται ἀπὸ τὴν προφητεία ὅτι θὰ κατασκηνώσουν διὰ τῆς ἀναστασεως στὸ φῶς τῶν ζώντων, θὰ μαζεύσουν τοὺς καρποὺς τῆς ἀνοησίας τους.

3

Ἐμεῖς ὅμως, ἀδελφοί, ἄς φιλοσοφήσουμε πάλι τὰ λόγια τοῦ ψαλμωδοῦ, γιὰ νὰ δοῦμε καὶ πάλι μὲ τοὺς λογικοὺς ὀφθαλμοὺς τὸν Κύριο ποὺ ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς ἐπάνω σὲ νεφέλη. Ὁ λόγος μὲ προτρέπει ν' ἀποσιωπήσω πρὸς τὸ παρὸν τὴ μαρτυρία τῶν Ἀποστόλων, γιὰ νὰ μὴ φανῶ στοὺς ἄφρονες ὅτι γίνομαι συνήγορος τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἐνῶ κάθε ἀποστολικὸς λόγος ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν προφητικὴ ἀλήθεια^{12α}. γιὰτὶ ἀναγνωρίζεται ὅτι οἱ λόγοι τους εἶναι γεννήματα τῶν προφητικῶν ρήσεων. Ὅσα πράγματι ὑπαινίχθηκαν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου οἱ προφῆτες ἀπὸ πρόγνωση, αὐτὰ τὰ διεκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἐπίγνωση, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἴδιο ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ λέγει ἡ Γραφή, «καθὼς πλησιάζουν τὰ ἔτη, θ' ἀναγνωρισθεῖς καθὼς φθάνει ὁ καιρὸς, θ' ἀναδειχθεῖς»¹³. Ἄς ποῦμε πάλι λοιπόν· «Κύριε, Κύριέ μας, πόσο θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου σὲ ὅλη τὴ γῆ; γιὰτὶ ἡ μεγαλοπρέπειά σου ἔχει ὑψωθεῖ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς»¹⁴, γιὰ νὰ γνωρίσουμε καθαρά, ὅτι ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἐπάνοδος του ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανὸ, τῆς ὁποίας σήμερα ἐορτάζουμε τὴ μνήμη, γέμισε τὸν κόσμον γνώση Θεοῦ. Γιατὶ ὅσον καιρὸ ἦταν ἐπάνω στὴ γῆ τὰ πλήθη

13. Ἀββ. 3,2.

14. Ψαλμ. 8,2 ἐ.

που ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, μικρὰ περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς αὐτοῦ δόξης οἱ πολλοὶ ὑπελάμβανον· ἐπειδὴ δὲ ἐμφανῶς ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, πᾶσαν τὴν τοῦ Πατρὸς, ὡς ἔπρεπεν, ἀποπληρώσας βούλησιν, θαύματος ἢ πᾶσα καὶ γνώσεως ἐπληρώθη κτίσις, 5 ἀναβαίνοντα ἤτοι ἀναλαμβανόμενον τὸν τῶν ὄλων Κύριον θεωροῦσα. Ἐπήρθη μὲν ἤτοι ὑψώθη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὴν προφητείαν, ὡς ἄνθρωπος, ἀνέβη δὲ ὡς Θεός· «ἀνέβη» γάρ, φησὶν, «ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῶ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος».

Δ'

10 Οὐκ ἂν δὲ τούτοις ὁ προφήτης ἐχρήσατο τοῖς ρήμασιν, εἰ μὴ τὴν κάθοδον αὐτοῦ ἦν προθεωρήσας τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀπλανῶς τῆς προγνώσεως. Ποῦ γὰρ ἦν ἀκόλουθον εἰπεῖν αὐτόν, «ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἢ δόξα σου», ἢ πάλιν, «ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῶ», εἰ μὴ καὶ 15 τὴν κατάβασιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάβασιν ἦν θεωρήσας ὁ θεολόγος τῆ προγνώσει τοῦ Πνεύματος; Διὰ τοῦτο μὲν, ὡς προέφην, ποῦ μὲν αὐτὸν ἐπαρθέντα λέγει, ποῦ δὲ ἀναβάντα, ἵνα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύσωμεν Κύριον ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Διὰ μὲν γὰρ θεότητα ἀνέβη, διὰ δὲ τὸ σῶμα ἐπήρθαι λέγεται, 20 τοῦτ' ἔστιν ἀνειληφθαι. Οὐκοῦν διὰ πάντων δεῖ νοεῖν ὅτι ὁ κατελθὼν αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἀνελθὼν ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρα-

μικρή ιδέα είχαν για τὸ μεγαλεῖο τῆς δόξας του· ὅταν ὁμως ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς φανερά, ἐκπληρώνοντας, ὅπως ἔπρεπε, ὅλη τὴ βούληση τοῦ Πατέρα, γέμισε ὅλη ἡ κτίση θαῦμα καὶ γνώση, καθὼς ἔβλεπε τὸν Κύριο τῶν ὅλων ν' ἀνεβαίνει ἢ ν' ἀναλαμβάνεται. Γιατὶ κατὰ τὴν προφητεία σηκώθηκε ἡ ὑψώθηκε ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς οὐρανοὺς ὡς ἄνθρωπος, ἀνέβηκε δὲ ὡς Θεός. Γιατὶ, λέγει, «ἀνέβηκε ὁ Θεὸς ἀνάμεσα σὲ ἀλαλαγμούς, ὁ Κύριος μὲ ἤχους σάλπιγγας»¹⁵.

4

Βέβαια ὁ προφήτης δὲ θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσει τέτοια λόγια, ἂν δὲν εἶχε προῖδει τὴν καθοδὸ του^{15a} ἀπλάνευτα μὲ τὰ μάτια τῆς προγνώσεως. Πῶς θὰ ἦταν λογικὸ νὰ πεῖ αὐτός, «ὑψώσου ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, Θεέ, καὶ ἡ δόξα σου ἃς καλύψει ὅλη τὴ γῆ», ἢ ἐπίσης, «ἀνέβηκε ὁ Θεὸς ἀνάμεσα σὲ ἀλαλαγμούς», ἂν ὁ θεολόγος¹⁶ δὲν εἶχε θεωρήσει μὲ τὴ πρόγνωση τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν κατάβαση καὶ τὴν ἀνάβασή του; Γι' αὐτό, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἀλλοῦ λέγει ὅτι ὑψώθηκε καὶ ἀλλοῦ ὅτι ἀνέβηκε, γιὰ νὰ πιστέψουμε ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος σὲ μιὰ ὑπόσταση¹⁷. Γιατὶ ἐξ αἰτίας τῆς θεότητάς του λέγεται ὅτι ἀνέβηκε, ἐξ αἰτίας ὁμως τοῦ σώματος λέγεται ὅτι ὑψώθηκε, δηλαδή ἀναλήφθηκε. Ἐπομένως ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ ἐννοήσουμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ κατελθὼν εἶναι πού ἀνῆλθε ἐπάνω ἀπὸ ὅλους

15. Ψαλμ. 46,6.

15a. Κατὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ.

16. Ὁ προφήτης Δαβίδ.

17. Οἱ δύο φύσεις σὲ μιὰ ὑπόσταση καὶ σ' ἓνα πρόσωπο εἶναι ὁ ὅρος τῆς Χαλκηδόνας, τὸν ὁποῖο ὁ Διάδοχος προβάλλει ἔντονα.

νῶν, ἵνα τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ πληρῶση χρησιότητος, καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ πρῶτον ἐκ τῶν παθῶν τῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθόδου ρυσάμενος εἰς τέλος ὑψώση. Τί γάρ φησιν; « Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶ-
 5 σαν τὴν γῆν ἢ δόξα σου, ὅπως ἂν ρυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοί σου». Ἀγαπητοὶ γὰρ ὄντως εἰσὶ τοῦ Κυρίου κατὰ πρῶτον λόγον οἱ τὸ αὐτοῦ πάθος διὰ πάντων κοινωνήσαντες, καὶ αὐτόπται καὶ κήρυκες γενόμενοι τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος.

Ε'

Ὡστε ἓνα μὲν καὶ τὸν αὐτὸν οἱ προφηῆται ἐκήρυττον Κύ-
 10 ριον, τῆς δὲ σαρκῶσεως αὐτοῦ τὸ σχῆμα εἰς μίαν, ὡς τινες εἰσηγοῦνται νῦν, οὐ συνέχεαν φύσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τῇ θεότητι αὐτοῦ διαφέροντα ῥήματα θεοπρεπῶς ἔλεγον, τὰ δὲ τῷ σώματι αὐτοῦ ἀνθρωποπρεπῶς, ἵνα διδάξωσι σαφῶς ὅτι ὁ ἀναβὰς ἦτοι ἐπαρθεὶς ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς Κύριος, ὃ μὲν ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρός,
 15 ὑπάρχει, ὃ δὲ γέγονεν ἐκ τῆς παρθένου, μένει ἀνθρώπος, εἷς ὧν ἓν εἶδει καὶ εἷς ἓν ὑποστάσει. Ὁ γὰρ ἀσώματος, ἑαυτὸν τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς εἰδοποιήσας, ἐμφανῶς ἀνέβη διὰ τοῦτο ὄθεν ἀφανῶ καταβὰς ἐσαρκώθη. Διόπερ «ἀνελήφθη» μὲν «ἓν

τούς οὐρανοὺς, γιὰ νὰ γεμίσει τὰ πάντα μὲ τὴ χρηστότητά του καὶ γιὰ νὰ ὑψώσει τελείως τοὺς Ἀποστόλους του, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ τί λέγει; «Ὑψώσου ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, Θεέ, καὶ ἡ δόξα σου ἃς καλύψει ὅλη τὴ γῆ, γιὰ νὰ λυτρωθοῦν οἱ ἀγαπητοί σου»¹⁸. Γιατὶ πραγματικὰ ἀγαπητοὶ τοῦ Κυρίου εἶναι κατὰ πρῶτο λόγο ἐκεῖνοι ποὺ συμμερίσθησαν καθ' ὅλα τὸ πάθος του κι ἔγιναν αὐτόπτες καὶ κήρυκες τῆς μεγαλειότητός του.

5

Ὡστε οἱ προφῆτες κήρυτταν ἓνα καὶ τὸν ἴδιο Κύριο, ἀλλὰ δὲ συνέχεαν σὲ μιὰ φύση τὸ σχῆμα τῆς ἐνσαρκώσεώς του, ὅπως μερικοὶ εἰσηγοῦνται τώρα¹⁹. Χρησιμοποιοῦσαν βέβαια τοὺς ἀναφερόμενους στὴ θεότητά του ὄρους θεοπρεπῶς, ἐνῶ τοὺς ἀναφερόμενους στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρωποπρεπῶς, γιὰ νὰ διδάξουν σαφῶς ὅτι ὁ Κύριος ποὺ ἀνέβηκε ἢ ὑψώθηκε ἐπάνω στοὺς οὐρανοὺς, ὅ,τι εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὑπάρχει, ὅ,τι δὲ ἔγινε ἀπὸ τὴν Παρθένο, μένει ἄνθρωπος, ἓνας στὸ πρόσωπο^{19α} κι ἓνας στὴν ὑπόσταση. Γιατὶ ὁ ἀσώματος, ἀφοῦ μορφοποίησε τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν πρόσληψη τῆς σάρκα, ἀνέβηκε γι' αὐτὸ φανερά ἐκεῖ, ἀπὸ ὅπου κατέβηκε ἀφανῶς καὶ σαρκώθηκε. Γι' αὐτὸ ἀναλήφθηκε τότε μὲ

19. Οἱ Μονοφυσῖτες τοῦ Εὐτυχοῦς, τοῦ Διοσκόρου καὶ τῶν διαδόχων τους.

19α. Ὁ Διάδοχος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ προσώπου χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξη εἶδος.

δόξη», ἐπιστεύθη δὲ ἐν δυνάμει, προσδοκᾶται δὲ ἐν φόβῳ τὴν νεφέλην πάλιν προσδοκώμενος σχεῖν τὴν προφητικὴν εἰς τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον ὑπηρετήν. Καὶ γὰρ τότε νεφέλην αὐτῷ ὑπηρετήσασθαι οἱ προφῆται προεῖπον, ἵνα σωματώδης τις καὶ ἐλαφρὴ οὐσία τὸν ἐσωματωμένον φανείη πάλιν βαστάζουσα Κύριον. Βαστάζει μὲν γὰρ ἐν τῇ αὐτοῦ βουλήσει, ὡς ἔφην, τὰ σύμπαντα ὡς Θεός, ὑπὸ δὲ τῆς νεφέλης βασταχθήσεται ὡς καὶ ἄνθρωπος, ἵνα μήτε τότε τοὺς νόμους ἧς προσέλαβεν ἀρνήσηται ὁ φιλόψυχος φύσεως.

ΣΤ'

10 Διόπερ καὶ τοὺς ἀγίους ἐν νεφέλαις ἀρπαχθήσεσθαι προσεδίδαξεν ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὅταν ἔρχηται ὁ ἐπὶ νεφέλης ἐλθεῖν προσδοκώμενος Κύριος. Ὁ γὰρ ἀρμόττει τῷ σαρκωθέντι Θεῷ διὰ τὸ σῶμα, τοῦτο καὶ τοῖς θεωθησομένοις διὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι
15 φιλοτιμησαμένου Θεοῦ.

Μηδεὶς οὖν ὑπολαμβάνετω τὴν πυκνότητα τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως, ἥνπερ οὐσιωδῶς κοινωνήσας ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐγνώρισται, ἐκ τῶν μαρμαρυγῶν τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ἐνδόξου οὐσίας, ἀδελφοί, ἠλλοιωῖσθαι τὴν τῶν ἑκατέρων ἐν αὐτῷ
20 ἀχωρίστως ἀλήθειαν φύσεων. Οὐ γὰρ ἵνα τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα φαντάση ἐσαρκιώθῃ ὁ ἐνδοξος, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐνσπαρεῖσαν ἐν

δόξα²⁰, πιστεύθηκε ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεώς του, καὶ προοδοκᾶται μὲ φόβο νὰ λάβει πάλι τὴ νεφέλη ὡς προφητικὴ ὑπηρέτρια στὴν κάθοδό του^{20α}. Γιατὶ τότε οἱ προφῆτες προεῖπαν ὅτι θὰ τὸν ὑπηρετήσῃ νεφέλη, γιὰ νὰ φανεῖ πάλι νὰ βαστάξει τὸν σωματωμένο Κύριο σωματώδης καὶ ἐλαφρὴ οὐσία. Βαστάζει βέβαια, ὅπως εἶπα, τὰ συμπαντα μὲ τὴ βούλησή του ὡς Θεός· ἀπὸ τὴ νεφέλη ὅμως θὰ βασταχθεῖ ὡς ἄνθρωπος ἐπίσης, ὥστε ὁ φιλόψυχος νὰ μὴ ἀρνηθεῖ οὔτε τότε τοὺς νόμους τῆς φύσεως ποὺ προσέλαβε.

6

Γι' αὐτὸ ὁ θεσπέσιος Παῦλος²¹ μᾶς δίδαξε ἐπὶ πλεόν ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι θ' ἀρπαχθοῦν μέσα στὰ σύννεφα, ὅταν θὰ ἔρχεται ὁ ἀναμενόμενος ἐπάνω σὲ νεφέλη Κύριος. Γιατὶ ὅ,τι ταιριάζει στὸν σαρκωθέντα Θεὸ ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος, αὐτὸ θὰ συμβεῖ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονῆς χάριτός του θὰ θεωθοῦν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς φιλοτιμήθηκε νὰ κάνει θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους.

Κανένας λοιπόν, ἀδελφοί, νὰ μὴ ὑποθέτει ὅτι ἡ πυκνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, τὴν ὁποία ὁ ἅγιος Λόγος τοῦ Θεοῦ κοινώνησε οὐσιωδῶς, ὅπως ἀναγνωρίζεται, ἔχει ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τίς μαρμαρυγὲς τῆς θείας καὶ ἐνδοξῆς οὐσίας του, κατὰ τὴν ἀλήθεια τῶν δύο φύσεων ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὸν ἀχώριστα. Γιατὶ ὁ ἐνδοξος δὲ σαρκώθηκε γιὰ νὰ παραπλανήσῃ τὸ πλάσμα του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τελείως μὲ

20. Α' Τιμ 3,16.

20α. Κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία.

21. Α' Θεσσ. 4,17.

1. 200.
 306 ^{ΕΞΙΝ}
 αὐτῷ γέκ τοῦ ὄφεως τῆ ἐαυτοῦ κοινωνία ἀναλώση εἰς τέλος.
 Ὡστε ἔξιν, οὐ γὰρ φύσιν, ἤλλαξεν ἢ σάρκωσις τοῦ Λόγου, ἵνα
 τὴν μὲν μνήμην ἐκδυσώμεθα τοῦ κακοῦ, τὴν δὲ ἀγάπην ἐνδυσώμεθα
 τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἰς ὅπερ μὴ ἡμεν ἀλλασσόμενοι, ἀλλ' εἰς
 5 ὅπερ ἡμεν τῆ ἀλλαγῆ μετὰ δόξης ἀνακαινιζόμενοι.

Αὐτῷ τοίνυν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῷ κατελθόντι ἐξ οὐ-
 ρανῶν ἀφανῶς, ἀνελθόντι δὲ εἰς οὐρανοὺς ἐμφανῶς, τῷ πρὸ
 τῶν αἰώνων καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

τὴν πρόσληψή του τὴν ἔξη πού σπάρθηκε μέσα σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ὅφι. Ὡστε ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου ἄλλαξε τὴν ἔξη, ὄχι τὴ φύση, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκδυθοῦμε τὴ μνήμη τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἐνδυθοῦμε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἀλλασσόμενοι σὲ κάτι πού δὲν ἦμασταν, ἀλλὰ ἀνανεωνόμενοι ἔνδοξα μὲ τὴν ἀλλαγὴ σὲ κάτι πού ἦμασταν.

Σ' αὐτὸν λοιπὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, στὸν κατελθόντα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἀφανῶς καὶ ἀνελθόντα στοὺς οὐρανοὺς φανερῶς, στὸν ὑπάρχοντα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΡΑΣΕΙΣ

ΟΡΑΣΕΙΣ

A'

Ἐρώτ. Τί δὴ τοσοῦτον τὴν ἔρημον ἐθαύμασας; εἶπέ μοι δέομαί σου· νύκτωρ ἡρεμούσης μου τῆς ψυχῆς ἠρώτουν ὡσανεὶ παρόντα τὸν σοφὸν Ἰωάννην. Ὡ πολύφημε καὶ μήτηρ Ἐκκλησία, τί περὶ τὸ ἄγριον ἐκεῖνο καὶ ἀνεπιμέλητον οὕτω θερμῶς, 5 πάλιν ἔλεγον, διέκεισο πρόσωπον; ἢ τί τὴν ἀνθρωπίνης ἀκοῆς τέρπουσαν βοῆν ἀψύχῳ οὕτως ἠδέως ἐβόας ἐν ἐρήμῳ; Καὶ αὐτός, μᾶλλον δὲ ὡς αὐτός μοι παρεισελθὼν διελέχθη λόγοις.

Ἀπόκρ. Καὶ πῶς, ἔφη, σοι λαλήσαι δυνήσομαι, ὁ ἔξω που ὦν τοῦ φθαρτοῦ αἰῶνος τῷ τέως ἐν αὐτῷ ἕως ὁ Θεὸς θέλει ἐνδιά- 10 γοντι, φίλε;

B'

Ἐρώτ. Δυνήση, ἔφην, θαυμάσιε, τὸν ἔρωτά σου τῆς σοφίας εἰ

1. Πρέπει νὰ εἶχε ἀρχίσει ἤδη ἡ εἰκονογράφηση τοῦ Προδρόμου.

ΟΡΑΣΕΙΣ

1

Ἑρώτ. Γιατί θαύμασες τόσο πολὺ τὴν ἔρημο; Πές μου, σέ παρακαλῶ. Ρώτησα τὸν σοφὸ Ἰωάννη σὰν νὰ ἦταν παρών, μιὰ νύκτα ποὺ ἡ ψυχὴ μου ἦταν ἡρεμῆ. Καὶ σὺ, ὦ περίφημη μητέρα Ἐκκλησία, γιατί ἔχεις τόσο θερμὴ διαίθεση πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἄγριο καὶ ἀτημέλητο πρόσωπο¹; Καὶ πάλι, γιατί φώναξες στὴν ἄψυχη ἔρημο² τόσο γλυκά ἐκείνη τὴ βοή ποὺ ἔτερπε τὶς ἀνθρώπινες ἀκοές; Καὶ αὐτός, σὰν νὰ παρουσιάσθηκε ὁ ἴδιος, συζήτησε μαζί μου.

Ἀπόκρ. Καὶ πῶς μπορῶ νὰ σοῦ μιλήσω, ὦ φίλε, εἶπε, ἀφοῦ βρίσκομαι ἔξω ἀπὸ τὸν φθαρτὸ αἰῶνα καὶ σὺ ἀκόμα ζεῖς σ' αὐτόν, ὅσο θέλει ὁ Θεός;

2

Ἑρώτ. Θὰ μπορέσεις, εἶπα, θαυμάσιε, ἂν θελήσεις νὰ φα-

2. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἔρημος δὲν ἔχει ἀνθρώπινες ψυχές, ἀκατοίκητη.

Θελήσεις ὀφθῆναί μοι ἐν ἐρωτήσεσι λόγων. Καὶ εἰ βούλει συν-
 τεύξομαι, εἰς αὐτὸ φθάσας τὸ χωρίον τῶν λόγων, ἵνα σὺ μὲν δι-
 δάξης ἐγὼ δὲ μάθω τίνος δὴ χάριν ἔτερψας οὕτω τοῖς λόγοις
 καὶ τῷ βίῳ τὴν ἐρημίαν, ἀνδρεῖε, πόλιν ἀρετῶν ἐκεῖσε συστη-
 5 σάμενος;

Ἀποκρ. Βίου μὲν, ἔφη, καθαρότητος ἵχνος ἐρημίας ὀσμῆ, πο-
 λιτικῶν δὲ ἠθῶν ἀπαλλαγὴ ἢ τῆς ἐκεῖ σιωπῆς εὐσχημος ὁμιλία,
 καὶ διὰ τοῦτο τὴν ζάλην τῶν ἀνθρωπίνων ἐκεῖσε διαλύων λογι-
 σμῶν τῇ δυνάμει τῆς ὑπομονῆς διετέλουν, ἐν Πνεύματι τὸ ρῆμα
 10 περιμένων ἢς ἐμνήσθης βοῆς.

Γ'

Ἐρώτ. Καλῶς. Τί οὖν τὸ σχῆμα τῆς βοῆς; τοῦτο γὰρ τέως
 παρὰ σοῦ μαθεῖν ὀρέγομαι.

Ἀπόκρ. Τὴν τοῦ Ἰσραήλ, ἔφη, ὠμίλει κουφότητα· ἐπειδὴ γὰρ
 ἐκεῖνοι κηρῶ ὥσπερ ἀγνωμοσύνης ἐσφράγισαν τὰς ἑαυτῶν
 15 ἀκοάς, ἀπωθούμενοι τὸν ἦχον τῆς γνώσεως τοῦ Ὑψίστου, τὰ
 θηριώδη ἔθνη ἐκ τῶν ἐρήμων τόπων εἰς ἀπάντησιν προσεκα-
 λούμην τῆς αὐτοῦ πίστεως, αἰνίγματι σαφεῖ μορφῶν τὴν θεω-
 ρίαν.

3. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος στὸ Βίο Ἀντωνίου 14, λέγει, «ἡ ἐρημος ἐπλίσθη
 ὑπὸ μοναχῶν», οἱ ὁποῖοι ἐγγράφηκαν πολῖτες τῆς οὐράνιας πολιτείας.

νερωθεῖ ὁ ἔρωτάς σου γιὰ τὴ σοφία μὲ ἐρωταποκρίσεις. Κι ἂν θέλεις, θὰ σὲ συναντήσω, ἀφοῦ ἔλθω στὸν τόπο τῶν λόγων, ὥστε ἐσὺ νὰ διδάξεις, κι ἐγὼ νὰ μάθω, γιὰ ποιὸν ἀκριβῶς σκοπὸ ἔτερψες ἔτσι μὲ τοὺς λόγους καὶ τὸ βίο σου τὴν ἐρημία, ἀνδρεῖε, συσταίνοντας ἐκεῖ μιὰ πολιτεία ἀρετῶν³;

Ἀπόκρ. Τὰ ἴχνη τοῦ καθαροῦ βίου, εἶπε, εἶναι ἡ ὁσμή τῆς ἐρημίας, ἐνῶ ἀπαλλαγὴ τῶν κοσμικῶν ἠθῶν εἶναι ἡ ὁμορφὴ συναναστροφῆ τῆς ἐκεῖ σιωπῆς· γι' αὐτὸ διέλυα ἐκεῖ τὴ ζάλῃ τῶν ἀνθρώπινων λογισμῶν μὲ τὴ δύναμη τῆς ὑπομονῆς, περιμένοντας μὲ τὸ πνεῦμα τὸ λόγο τῆς βοῆς⁴ πού μνημόνευ-
σες.

3

Ἐρώτ. Καλά. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ εἶδος τῆς βοῆς; Αὐτὸ θέλω τώρα νὰ μάθω ἀπὸ σένα.

Ἀπόκρ. Δήλωνε, εἶπε, τὴν ἐλαφρότητα τοῦ Ἰσραήλ· ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι σφράγισαν τ' αὐτιά τους σὰν μὲ κερὶ ἀγνωμοσύνης, ἀπομακρύνοντας τὸν ἦχο τῆς γνώσεως τοῦ Ὑψίστου, προσκαλοῦσα τὰ θηριώδη ἔθνη ἀπὸ τίς ἐρημίες νὰ πλησιάσουν τὴν πίστη του, προσφέροντας τὴ θεωρία μ' ἓνα σαφὲς αἶνιγμα.

4. Ἡ βοή πού ἐξέφερε ὁ Ἰωάννης ἦταν ἐμπνευσμένη ἀπὸ ἄνω.

Δ'

Ἐρώτ. Καὶ τίς, ἔφην ἐγώ, ὁ τοῦ κηρυττομένου σημάνας τὴν δύναμιν;

Ἀπόκρ. Ρῆμα, ἔφη, πατρικόν, ἐν Πνεύματι ἐνεχθέν.

Ε'

Ἐρώτ. Πιστῶς. Ἀλλὰ πῶς ὄν οὐκ ἤδεις ἐπεγίνωσκες, εἶπέ
5 μοι;

Ἀπόκρ. Ἐν μορφῇ ἀνθρώπου κράτος ἐώρων θεῖον.

ΣΤ'

Ἐρώτ. Ἐγὼ δέ σε καὶ τῆς τόλμης, ἔφην, ἐθαύμασα, θεσπέσιε.

Ἀπόκρ. Ποίας; ἔφη.

4

Ἐρώτ. Καὶ ποιός εἶναι, εἶπα ἐγώ, αὐτὸς ποὺ φανέρωσε τὴ δύναμη τοῦ κηρυττομένου;

Ἀπόκρ. Ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ποὺ ἐκφωνήθηκε μὲ τὸ Πνεῦμα⁵.

5

Ἐρώτ. Βέβαια. Ἀλλά, πές μου, πῶς ἀναγνώρισες αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν γνώριζες;

Ἀπόκρ. Σὲ ἀνθρώπου μορφῇ ἔβλεπα δύναμη θεία.

6

Ἐρώτ. Ἐγώ, θεσπέσιε, εἶπα, σὲ θαύμασα καὶ γιὰ τὴν τόλμη σου ἀκόμη.

Ἀπόκρ. Ποῖα τόλμη; εἶπε.

5. Ὁ λόγος κατὰ τὴ βάπτισι τοῦ Χριστοῦ, «οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα», Ματθ. 3,17.

Ζ'

Ἐρώτ. Ὅτι δὴ ἄνθρωπος ὢν Υἱὸν ἐβάπτιζες Θεοῦ.

Ἀπόκρ. Τῇ ὑπακοῇ, ἔφη, τὴν τόλμαν ἰασάμην· ὑπακοῆς γὰρ οὐδὲν ταπεινότερον.

Η'

Ἐρώτ. Πάνυ γ' ἐκ καρδίας ὄντως συντετριμμένης ὑπακοὴ τί-
5 κτεται.

Ἀπόκρ. Ὅρθῶς, ἔφη, λέγεις.

Θ'

Ἐρώτ. Ἐγὼ δὲ πάλιν· πῶς τὴν μακαριότητα, ἔφην, ἐπέγνωσ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ταῦτα ἐν σχήματι καταπτάντος αὐτοῦ
ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τὸν Κύριον; ἐν περιστερᾷς γὰρ αὐτὸ ἐμαρ-
10 τύρησας ἐωρακέναι εἶδει.

Ἀπόκρ. Ἄνεμοί τινες, ἔφη, χαρᾷς τὴν αὐτοῦ προελάμβανον
ἄφραστον παρουσίαν καὶ ἢ ἐκ τῶν οὐρανῶν δὲ λοιπὸν ἀπηχη-

7

Ἑρώτ. Ὅτι δηλαδή, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, βάπτιζες Υἱὸ Θεοῦ.

Ἀπόκρ. Μὲ τὴν ὑπακοὴν θεράπευσα τὴν τόλμη, εἶπε· τίποτε δὲν εἶναι ταπεινότερο ἀπὸ τὴν ὑπακοή.

8

Ἑρώτ. Μάλιστα. Ἡ ὑπακοὴ γεννιέται ἀπὸ καρδιὰ πραγματικὰ συντετριμμένη.

Ἀπόκρ. Σωστὰ μιᾶς, εἶπε.

9

Ἑρώτ. Εἶπα πάλι· Πῶς ἀναγνώρισες τὴ μακαριότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνῶ μάλιστα αὐτὸ πέταξε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ αἰσθητὸ σχῆμα ἐπάνω στὸν Κύριο; Γιατὶ βεβαίωσες ὅτι τὸ εἶχες δεῖ σὲ μορφὴ περιστερᾶς.

Ἀποκρ. Τῆς ἄφραστης παρουσίας του προηγήθηκαν ἀνεμοὶ χαρᾶς⁶, εἶπε, ἐνῶ ἡ φωνὴ ποὺ ἀκούστηκε ἔπειτα ἀπὸ

6. Ἐπομένως ἡ ἐσωτερικὴ μαρτυρία εἶναι βασικὴ ἀπόδειξη τῆς παρουσίας τοῦ θείου.

θεισα φωνή, ἥτις ὡσανεὶ δακτύλῳ τὸν Υἱὸν ὑπεδείκνυεν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μαρτυρούμενον, σαφῶς ὑπέδειξέ μοι τῆς περιστε-
 ρᾶς ἐκείνης τὸ ἄπειρον.

I'

Ἐρώτ. Ἰκανῶς. ἼΑρα δέ, ἔφην, αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ ἀπη-
 5 χηθεισα φωνή, ἡ δυνάμεώς τινος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ κε-
 κραγυίας;

Ἀπόκρ. Αὐτοῦ τοῦ Πατρός, ἔφη.

IA'

Ἐρώτ. Καὶ πῶς, ἔφην, εἶπέ μοι, αἰσθητῇ φωνῇ εἶχε χρήσα-
 σθαι ὁ ἐν ἀσωμάτῳ ὢν καὶ ἀορατῷ φύσει;

10 **Ἀπόκρ.** Οὐχ ὡς δι' ὄργανου τινὸς φωνητικοῦ τὸ θεῖον, ἔφη,
 φθέγγεται· ἀλλ' ὅτε θελήσει τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἀκουστὴν γε-
 νέσθαι, ὡς φωνὴ ἡ βούλησις φθέγγεται τῷ ὑπὸ τῆς θείας νυττο-
 μένῳ ἐνεργείας. Διὸ οὐδὲ μὲν θέλει ἀκοῦσαι, ἀκούουσι, κἂν ὁμοῦ
 15 ᾧσιν οἱ ἀκοῦσαι ὀφείλοντες καὶ οἱ μὴ τῆς ἀκοῆς ἐκείνης
 ὁ Κύριος ἠκούσθη ἡ φωνή· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, πᾶς ἂν ὁ κόσμος
 ἦσθετο τῆς ἐκ τοσοῦτου ὕψους φωνῆς ἀπηχηθείσης, κἂν ἀγγέ-
 λου ἦν ἡ φωνή. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου μάλιστα τοῦ κατὰ

τούς οὐρανοὺς, ἢ ὁποῖα ἔδειχνε σὰν μὲ δάκτυλο τὸν Υἱὸ νὰ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Πατέρα, μοῦ ὑπέδειξε σαφῶς τὸ ἄπειρο ἐκείνης τῆς περιστερᾶς.

10

Ἑρώτ. Ἄρκετᾶ. Ἐραγε ὁμως, εἶπα, ἡ φωνὴ ποὺ ἀντήχησε ἦταν τοῦ ἴδιου τοῦ Πατρὸς ἢ κάποιας δυνάμεως ποὺ ἔκραξε ἐκ μέρους τοῦ Πατρός;

Ἀπόκρ. Τοῦ ἴδιου τοῦ Πατρός.

11

Ἑρώτ. Καὶ πῶς, πές μου, μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσει αἰσθητὴ φωνὴ αὐτὸς ποὺ εἶναι σὲ ἀσώματη καὶ ἀόρατη φύση;

Ἀπόκρ. Τὸ θεῖο, εἶπε, δὲν ἐκφράζεται μ' ἓνα εἶδος φωνητικοῦ ὄργάνου, ἀλλὰ ὅταν θέλει νὰ ἀκουσθεῖ ἢ βούλησή του, αὐτὴ ἢ βούληση ἐκφέρεται σὰ φωνὴ σ' αὐτὸν ποὺ κεντᾶται ἀπὸ τὴ θεία ἐνέργεια. Γι' αὐτὸ, ὅσους θέλει αὐτὸς ν' ἀκούσουν, ἀκοῦν, ἔστω κι ἂν κάπου εἶναι μαζὶ αὐτοὶ ποὺ ὀφείλουν ν' ἀκούσουν μὲ αὐτούς, ποὺ δὲν εἶναι ἄξιοι ἐκείνης τῆς ἀκοῆς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ φωνὴ ἀκούσθηκε μόνο σ' ἐκεῖνον τὸν τόπο, ὅταν βαπτίσθηκε ὁ Κύριος· ἂν δὲ συνέβαινε ἔτσι, τότε ὅλος ὁ κόσμος θ' ἄκουε τὴ φωνὴ ποὺ ἀντήχησε ἀπὸ τόσο μεγάλο ὕψος, ἀκόμη κι ἂν ἦταν ἐνὸς ἀγγέλου ἢ φωνῆ. Τοῦτο μπορεῖ νὰ τὸ μάθει ὁποῖος θέλει εἰδικῶς ἀπὸ τὸ εὐαγ-

τὸν θεσπέσιον Μάρκον ἔξεστι τῷ θέλοντι μανθάνειν· τῆς γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὅτε μεταμορφώθη ὁ Κύριος, ἐνεχθείσης φωνῆς μεμνημένος λέγει· «καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐτοῦς καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης· οὗτός ἐστι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπη-
5 τός, αὐτοῦ ἀκούετε».

IB'

Ἐρώτ. Ὁρθῶς, ἔφην, ἐδίδαξας. Καὶ τὸ ἐν εἶδει ὠφθαι τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα πῶς δεῖ νοεῖν; αἰδῖος γὰρ καὶ ἀμετάβολος, ὡς εἶπας. Τίς οὖν οἶδεν οἷα ὑπάρχει ἡ μακαρία φύσις;

Ἀπόκρ. Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῆς ἐπὶ τῇ φωνῇ τοῦ Πατρὸς προσῆ-
10 κει θαυμάζειν θεωρίας· οὐ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἡ ἀόρατος καὶ ἀμετάβλητος φύσις εἰς τὸ τῆς περιστερᾶς μεταβλήθη εἶδος, ἵν' οὕτως ὡς ἠθέλεν ὄραθῆ, ἀλλ' ὁ τούτου καταξιωθεὶς τοῦ κάλλους τοῦτο εἶδεν, ἐν ᾧπερ ὄραθῆναι ἀνθρώπῳ τὸ θεῖον Πνεῦμα καταβαῖνον ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠθέλησεν, ὥστε βουλήσει, ἔφη,
15 ἐδείχθη τῷ θεασαμένῳ τὸ εἶδος· οὐ μὴν τὴν ἄρρητον καὶ ἀπερινόητον φύσιν ἐκείνην φαίη τις ἂν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέτριον ὡς κατὰ συστολὴν σχηματισθεῖσαν τεθεωρηκεῖναι εἶδος. Τοῦτο τοίνυν, ἔφη, τὸν τρόπον ὡς ἐν ὁράσει εἶδους εἶδον καὶ οἱ προφηταὶ τὸν Θεόν· οὐ γὰρ αὐτὸς εἰς σχῆμα μεταβαλλόμενος ἀσχημάτιστον,

γέλιο τοῦ Μάρκου⁷. Αὐτός, ὅταν ἀναφέρει τὴ φωνὴν ποὺ ἀκουσθῆκε ἐπάνω στὸ ὄρος, ὅταν μεταμορφώθηκε ὁ Κύριος, λέγει· «καὶ τοὺς σκέπασε νεφέλη κι ἀπὸ τὴ νεφέλη βγῆκε φωνή· αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, αὐτὸν ν' ἀκοῦτε».

12

Ἐρώτ. Σωστὰ δίδαξες, εἶπα. Ἐπειτα πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὸ ὅτι τὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα φάνηκε σὲ αἰσθητὴ μορφή; Γιατί, ὅπως εἶπες, εἶναι ἀίδια καὶ ἀμετάβλητη ποιὸς λοιπὸν γνωρίζει πῶς ὑπάρχει ἡ μακάρια φύση;

Ἀπόκρ. Καὶ τοῦτο τὸ σημεῖο, εἶπε, τῆς θεωρίας περὶ τῆς φωνῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίζει νὰ τὸ θαυμάζουμε. Γιατί δὲν μεταβλήθηκε τοῦ Πνεύματος ἡ ἀόρατη καὶ ἀμετάβλητη φύση στὴ μορφή τῆς περιστερᾶς, γιὰ νὰ θεαθεῖ ἔτσι ὅπως ἠθελε, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ καταξιώθηκε αὐτὴ τὴν ὁμορφιά εἶδε αὐτὸ στὸ ὁποῖο τὸ θεῖο Πνεῦμα θέλησε νὰ φανεῖ στὸν ἄνθρωπο κατεβαίνοντας ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Ὡστε, εἶπε, ἡ μορφή δειχθῆκε στὸν θεασάμενο μὲ τὴ θέληση· δὲ θὰ μπορούσε ὁμως νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι αὐτὸς ποὺ τὴν εἶδε ἔχει θεωρήσει τὴν ἄρρητη καὶ ἀκατάληπτη ἐκείνη φύση, σχηματισμένη σὰν ἀπὸ συστολή στὸ περιορισμένο ἐκεῖνο εἶδος⁸. Μὲ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο, εἶπε, εἶδαν καὶ οἱ προφῆτες τὸ Θεὸ σὰν μὲ μιὰ ὄραση αἰσθητοῦ εἶδους. Στὴν πραγματικότητα δὲ φαινόταν αὐτὸς σ' αὐτοὺς μεταβαλλόμενος σὲ αἰσθητὸ σχῆμα, ἀλλ' αὐτοὶ ἔβλεπαν τὸν ἀσχημάτιστο σὰν σὲ μιὰ μορφή δόξας, ἐνῶ στὴ μορ-

8. Δὲν ἔγινε τὸ Πνεῦμα περιστερὰ, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὸ εἶδε, τὸ εἶδε σὰν περιστερὰ.

βουλήσεως αὐτοῖς οὐ φύσεως ἐν εἴδει δεικνυμένης· ἢ γὰρ τῆς βουλήσεως ἐνέργεια ὡς εἶδος αὐτοῖς ἐν ταῖς ὀπτασίαις δηλαδὴ δόξης ἐφαίμετο, διὰ τὸν ἐν εἴδει βουλῆς ἑαυτὸν ὄλως ὀφθῆναι θελήσαντα.

ΙΓ'

5 Ἐρώτ. Πῶς οὖν ἄρα ὀραθήσεται, ἔφην, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ αἰῶ-
νι ἀνθρώποις Θεός;

Ἀπόκρ. Ἀφθαρσία μὲν, ἔφη, σώματος ἐγγὺς εἶναι κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ἀνθρωπον ποιεῖ Θεοῦ· οὕτω δὲ καὶ τότε ὀραθήσεται ἀνθρώποις Θεός, ὡς δύναται πάλιν ἀνθρωπος ἰδεῖν Θεόν.

ΙΔ'

10 Ἐρώτ. Οὐκοῦν, πάλιν ἔφην, ἐν σχήματι;

Ἀπόκρ. Οὐκ, ἔφη, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ δόξης· διὸ οἱ τούτου μέλλοντες καταξιοῦσθαι ἐν τῷ φωτὶ μὲν ἔσονται διὰ παντός, τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης ἀεὶ ἐν δόξῃ ἀπολαύοντες, τοῦ θείου δὲ καταλάμποντος αὐτοὺς φωτὸς τὴν φύσιν οἷα τίς ἐστὶ κατανοῆσαι μὴ δυνάμε-
15 νοι· ὃν γὰρ τρόπον χωρεῖται ὅπου θέλει Θεὸς ἐν τῷ μένειν ἀχώρητος, οὕτω καὶ ὀραῖται ἔνθα ἂν θέλῃ ἐν τῷ μένειν ἀόρατος.

φή παρουσιαζόταν σ' αὐτοὺς ἢ βούληση, ὄχι ἢ φύση. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως φαινόταν σ' αὐτοὺς κατὰ τὶς ὀπτασίες σὰν μορφὴ δόξας, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ποὺ θέλησε κατ' ἀρχὴν νὰ ἐμφανισθεῖ σὲ εἶδος βουλῆς.

13

Ἐρώτ. Πῶς λοιπόν, εἶπε, θὰ θεαθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς κατὰ τὸν μέλλοντα αἰώνα;

Ἀπόκρ. Κατὰ τὸν ἀληθινὸ λόγον, εἶπε, ἡ ἀφθαρσία τοῦ σώματος φέρει τὸν ἄνθρωπον κοντὰ στὸ Θεό. Ἔτσι λοιπόν καὶ τότε θὰ θεαθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός, ὅσο μπορεῖ πάλι ὁ ἄνθρωπος νὰ δεῖ τὸ Θεό.

14

Ἐρώτ. Ἐπομένως σὲ σχῆμα; Εἶπα πάλι.

Ἀπόκρ. Ὅχι, εἶπε, ἀλλὰ μὲ δύναμη δόξας⁹. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ κριθοῦν ἄξιοι θὰ εἶναι παντοτινὰ μέσα στὸ φῶς, ἀπολαύοντας πάντοτε στὴ δόξα τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, μὴ μπορώντας ὅμως νὰ καταλάβουν ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ θείου φωτὸς ποὺ τοὺς κατάλαμπε. Γιατὶ μὲ ὅποιον τρόπο ὁ Θεὸς χωρεῖται ὅπου θέλει, ἂν καὶ μένει ἀχώρητος, μὲ τὸν ἴδιο καὶ βλέπεται ὅπου θέλει, ἂν καὶ μένει ἀόρατος.

9. Στὸν μέλλοντα αἰώνα δὲν θὰ ὑπάρχουν σύμβολα καὶ ὀπτασίες. Ἡ θεὰ θὰ ἔχει τὴ μορφὴ τῆς δόξας.

ΙΕ'

Ἐρώτ. Τί δὲ δεῖ νομίζειν ἀρετὴν Θεοῦ;

Ἀπόκρ. Κάλλος, ἔφη, ἀνείδεον, ἐν δόξῃ μόνῃ γνωριζόμενον.

ΙΣΤ'

Ἐρώτ. Ἐμοὶ δ', ἔφην, ἡ δόξα ὡσπερ ὄψις τις ἐξοχωτάτη ἀνθρωπίνως νοεῖται.

5 **Ἀπόκρ.** Μῆ οὕτω νόει, ἔφη. Τῆς γὰρ ἀϋλου ἐκείνης καὶ μακαρίας φύσεως ὑπὲρ εἶδος εἶναι τὸ κάλλος πιστεύεται διὰ πολλὴν καθαρότητα· ὅθεν καὶ τὰ μηδέπω ὄντα ὡς παρόντα μόνος Θεὸς καθορᾷ· εἰ γὰρ ἐν εἶδει ἦν τινι ἡ φύσις ἐκείνη ἢ ἄφραστος, οὐκ ἂν τὰ μηδέπω ὄντα ἐθεώρει ὡς ὄντα.

ΙΖ'

10 **Ἐρώτ.** Πῶς λέγεις;

Ἀπόκρ. Ὅτι τὸ ἐν εἶδει ὄλως ὄν τινι οὐδὲν τῶν μελλόντων λέγεσθαι ἢ γίνεσθαι προειδέναι δύναται διὰ τὸ ἐν ὄρω αὐτὸ ὄλως ὑπάρχειν φύσεως, κἂν πᾶσαν αὐτοῦ ὡσπερ ὄψιν ἔχη τὴν

15

Ἑρώτ. Τί πρέπει νὰ νομίζουμε ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ;

Ἀπόκρ. Ὅμορφιὰ ἄμορφη, εἶπε, ποῦ μόνο στὴ δόξα μπορεῖ νὰ τὴ γνωρίσει κανεῖς.

16

Ἑρώτ. Ἐγὼ ὁμως, εἶπα, ἀνθρωπίνως ἐκλαμβάνω τὴ δόξα σὰν μιὰ ὑπερβατικὴ θεά.

Ἀπόκρ. Μὴ τὴν ἐκλαμβάνεις ἔτσι, εἶπε. Γιατὶ τὸ κάλλος ἐκείνης τῆς ἄυλης καὶ μακάριας φύσεως πιστεύεται ὅτι εἶναι ἐπάνω ἀπὸ μορφή ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονῆς καθαρότητος. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μὴ ὑπάρχοντα ἀκόμη μόνο ὁ Θεὸς τὰ συλλαμβάνει σὰν παρόντα. Ἄν ὁμως ἡ ἀφραστὴ ἐκείνη φύση ἦταν μέσα σὲ κάποια μορφή, δὲ θὰ παρατηροῦσε σὰν ὄντα ἐκεῖνα ποῦ ἀκόμα δὲν ἔχουν ὑπαρξῆ.

17

Ἑρώτ. Τί ἐννοεῖς;

Ἀπόκ. Ἐννοῶ ὅτι καθετὶ ποῦ κατ' ἀρχὴν εἶναι μέσα σὲ κάποια μορφή δὲν μπορεῖ νὰ προΐδει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποῦ πρόκειται νὰ λεχθοῦν ἢ νὰ γίνουν, γιατί αὐτὸ βρίσκεται ὀλοκλη-

φύσιν. Διόπερ ὁ ἡμέτερος νοῦς ὀφθαλμῶ μὲν τινι πλουσίῳ τὰ πάντα περισκοπεῖ, τῶν δὲ μελλόντων γίνεσθαι οὐδὲν εἶδέναι δύναται οὐδὲ μετὰ τὸ χωρισθῆναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, ὅτε ἡ πᾶσα ὡσπερ ὀφθαλμός τις εἶναι πιστεύεται, ὅπερ καὶ περὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων προσήκει νοεῖν, ὧν ὅψις ὄντως ἡ πᾶσα φύσις εἶναι λογίζεται.

ΙΗ'

Ἐρώτ. Τί οὖν, ὅτι καὶ αὐτὰς καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ εἶδος εἶναι λογίζονται τινες;

Ἀπόκρ. Μακρὰν, ἔφη, ἐκεῖνοι ὑπονοοῦσι λόγου. Διὰ μὲν γὰρ 10 τὸ μῆτε ἀγγέλους μῆτε τὴν ψυχὴν ὀρᾶσθαι δύνασθαι, ἀσχημάτιστα αὐτὰ ὁμολογουμένως δεῖ νοεῖν εἶναι ζῶα. Δεῖ δὲ εἶδέναι ὅτι ἐν ὄψει τινὶ εἰσι καὶ νόος κάλλει καὶ ὄρω ὡς εἶναι τὴν τῶν νοημάτων εὐπρέπειαν εἶδος αὐτῶν καὶ κάλλος. Διὰ τοῦτο, ὅτε μὲν καλὰ φρονεῖ ἡ ψυχὴ, περιλαμπῆς ἐστὶν ὄλη καὶ περίβλεπτος, 15 ὅτε δὲ κακὰ, ἀφεγγῆς καὶ ἀθαύμαστος· ὡσπερ γὰρ αἱ ὑπὸ τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρπαζόμεναι σκιαὶ διὰ τὴν πολλὴν αὐτῆς καὶ ὀξεῖαν τρανότητα, ἥντινα αἰσθησὶν δεῖ λέγειν τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως (πρέπον γὰρ καὶ ἐκφαινομένου ὑποδείγματος τὸ ἀφανὲς τοῦτο ὡς δυνατὸν ὁμιλεῖσθαι θεώρημα), ὡσπερ εἶδη τῆς αὐ-

10. Π. χ. ἡ ψυχὴ ποῦ δὲν ἔχει.

ρωτικά μέσα στα όρια τῆς φύσεως, ἔστω καὶ ἂν ὅλη τῆ φύση του τὴν ἔχει σὰν ἀπλή ὄψη¹⁰. Γι' αὐτὸ ὁ νοῦς μας περισκοπεῖ τὰ πάντα μὲ μιὰ πλούσια ματιά, ἀπὸ ἐκεῖνα ὅμως πὺ πρόκειται νὰ γίνουν στὸ μέλλον δὲ μπορεῖ τίποτε νὰ γνωρίσει οὔτε μετὰ τὸ χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ὁπότε πιστεύεται ὅτι ὀλόκληρη εἶναι σὰν ὀφθαλμὸς. Αὐτὸ πρέπει νὰ σκεφθοῦμε καὶ περὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τῶν ὁποίων ὅλη ἡ φύση θεωρεῖται πραγματικὰ σὰν ὄψη.

18

Ἐρώτ. Τί θὰ ποῦμε λοιπὸν πὺ μερικοὶ κι αὐτὲς καὶ τὴν ψυχὴ τῆ θεωροῦν σὰν ἐπάνω ἀπὸ κάθε μορφῆ;

Ἀπόκρ. Ἐκεῖνοι, εἶπε, ὑπολογίζουν πέρα ἀπὸ κάθε λογική¹¹. Ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε ἡ ψυχὴ μποροῦν νὰ βλέπονται, πρέπει κατὰ γενικὴ ὁμολογία νὰ τὰ θεωρήσουμε ζῶα χωρὶς σχῆμα. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἔχουν κάποια ὄψη, ἔχουν κάποιο κάλλος καὶ ὄριο νοήσεως, ὥστε ἡ λαμπρότητα τῶν νοημάτων νὰ εἶναι μορφῆ καὶ κάλλος. Γι' αὐτό, ὅταν λοιπὸν ἡ ψυχὴ φρονεῖ καλά, εἶναι ὀλόκληρη περίλαμπρη καὶ περίβλεπτη, ὅταν ὅμως φρονεῖ κακά, εἶναι σκοτεινὴ καὶ ἀθαύμαστη. Συμβαίνει ὅπως μὲ τὶς σκιὲς πὺ ἀρπάζονται ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ μὲ τὴν ἀφθονη καὶ ὀξεῖα καθαρότητα, ἡ ὁποία πρέπει νὰ λέγεται αἴσθησι τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως (γιατὶ αὐτὸ τὸ ἀόρατο θεώρημα πρέπει κατὰ τὸ δυνατό νὰ τὸ ἀναπτύσσουμε μὲ βάση ἓνα φαινό-

11. Δὲν εἶναι ἀμορφα ὄντα οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε οἱ ψυχές.

τοῦ φαίνονται ἐνεργείας, οὕτω δὴ καὶ ὅπερ ἂν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἀρ-
 πάση ἐπιθυμίας ὁ νοῦς ἐνθύμημα, τοῦτο ὡσπερ εἶδος γίνεται
 τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐστὶν αὐτῆς διὰ πολλὴν λεπτότη-
 τα· ἐπὶ γὰρ τῶν ἀσωμάτων φύσεων, ὅπερ ἂν κτήσεται ἢ ἐνέρ-
 5 γεια, τοῦτο ὡσπερ τῆς φύσεως διὰ πολλὴν, ὡς ἔφην, λεπτότητα
 γίνεται, κἂν τε μετὰ δόξης κἂν τε μετὰ πάθους τοῦτο συμβαίνει
 γίνεσθαι. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστάντων ἀγγέλων δεῖ νοεῖν·
 ἕως μὲν γὰρ ἐφρόνουν τὰ πρέποντα ἀγγέλοις, αὐτὸ τὸ κάλλος
 τῶν νοημάτων εἰς εἶδος αὐτοῖς δόξης ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ τῶν θεο-
 10 φιλῶν κατεφρόνησαν ἐννοιῶν, αὐτὴν τὴν εὐφροσύνην αὐτῶν
 εἰς εἶδος αἰσχύνης ἐκτήσαντο.

ΙΘ'

Ἐρώτ. Οὐκοῦν ἔφην, ὡς μὲν πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν
 πυκνότητα, καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς ἀγγέλους ἄῦλα δεῖ ζῶα λέ-
 γειν καὶ ἀνεΐδεα· ὡς δὲ πρὸς τὴν τῆς θείας φύσεως ἀπειρον κα-
 15 θαρότητα, οὐκέτι φαίνεται;

Ἀπόκρ. Πάσης μὲν γενέσεως ἀποτελεσμα εἶδος, ἔφη· τοῦ δὲ
 αἰεὶ ὄντος, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχοντος, ὑπὲρ εἶδος αἰεὶ μόνον τὸ κάλ-
 λος πιστεύεται· οὐ γὰρ ἀπὸ γενέσεως ἀπετελέσθη, ἀλλ' ἐξ ἑαυ-
 τοῦ τὸ εἶναι ἔχειν ἐν τῇ ὑπὲρ φύσιν φύσει.

μενο παράδειγμα)· αὐτὲς οἱ σκιᾶς φαίνονται σὰν εἶδη τῆς ἐνέργειάς του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀντίληψη ποὺ ἀρπάζει ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του· τοῦτο γίνεται σὰν ἓνα εἶδος τῆς ἐνέργειας τῆς ψυχῆς, πράγμα ποὺ συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λεπτότητάς της. Γιατὶ στὴν περίπτωση τῶν ἀσωμάτων φύσεων, ὅ,τι ἀποκτήσει ἡ ἐνέργεια, τοῦτο, ὅπως εἶπα, γίνεται ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ λεπτότητα, εἴτε μὲ δόξα εἴτε μὲ πάθος συνοδεύεται τοῦτο. Αὐτὸ πρέπει νὰ φρονοῦμε καὶ γιὰ τοὺς ἀποστάτες ἀγγέλους· ὅσον καιρὸ δηλαδὴ αὐτοὶ εἶχαν τὸ ταιριαστὸ στοὺς ἀγγέλους φρόνημα, τὸ ἴδιο τὸ κάλλος τῶν νοημάτων τοὺς γινόταν μορφή, ὅταν ὁμως καταφρόνησαν τὶς θεοφιλεῖς ἔννοιες μετέτρεψαν τὴν ἴδια τὴν εὐφροσύνη τους σὲ μορφή αἰσχύνης.

19

Ἐρώτ. Ἐπομένως, εἶπα, ὡς πρὸς μὲν τὴν πυκνότητα τοῦ σώματός μας πρέπει νὰ ὀνομάζουμε καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τοὺς ἀγγέλους ζῶα ἄυλα καὶ ἄμορφα, ὡς πρὸς τὴν ἄπειρη καθαρότητα τῆς θείας φύσεως ὁμως, ὄχι τὸ ἴδιο;

Ἀπόκρ. Κάθε προῖον γενέσεως εἶναι εἶδος¹², εἶπε· τοῦ δὲ πάντοτε ὄντος, ἀλλὰ μὴ ἔχοντος γένεση, κατὰ τὴν πίστη ἔχει πάντοτε μόνο τὸ κάλλος ποὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴ μορφή· γιατί αὐτὸ δὲν ἀποτελέσθηκε ἀπὸ γένεση, ἀλλ' ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ὑπαρξὴ στὴν ὑπερφυσικὴ φύση.

12. Δηλαδὴ ἀπολύτως λαμβανόμενοι οἱ ἀγγελοι καὶ οἱ ψυχῆς ἔχουν εἶδος καὶ ὕλη, ποὺ εἶναι ὁμως ποιότητες λεπτές.

Κ'

Ἐρώτ. Ἐμοὶ δ' ἔτι τοῦτο περὶ τούτου, ἔφην, θέλοντι μαθεῖν φράσον· διὰ τί κάλλος λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ καὶ εἶδος οὐ λέγομεν; ἐν γὰρ τῷ εἶδει πάντως καὶ τὸ κάλλος θαυμάζεται.

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ κάλλος Θεοῦ ἢ δόξα ἐστὶ τῆς οὐσίας τοῦ
5 Θεοῦ.

ΚΑ'

Ἐρώτ. Τί οὖν ἄρα, ἔφην, εἶποι τις ἂν εἰρηκέναι τὸν ψαλμωδόν, «ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου»;

Ἀπόκρ. Τοῦτο, ἔφη, παρὰ τοῦ προφήτου εἴρηται, οὐχ ὡς ἐν
10 προσώπῳ τινὶ ἢ σχήματι οὔσης τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ εἶδει καὶ τῇ δόξῃ τοῦ Υἱοῦ ὁ ἀνείδεος ἡμῖν Πατὴρ ὀφθήσεται· διὰ τοῦτο γὰρ ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς τὸν Λόγον αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἐλθεῖν διὰ τῆς σαρκώσεως εἶδος, μένοντα (πῶς γὰρ οὐ;) ἐν τῇ αὐτοῦ πανδυνάμῳ δόξῃ, ἵνα εἰς τὴν πυκνότητα τοῦ

13. Ὁ Διάδοχος στὴν περίπτωση αὐτὴ χρησιμοποιεῖ πάντοτε τὴ λέξη εἶδος. Ἐμεῖς τὴ μεταφράζουμε συνήθως «μορφὴ», ἐκτὸς ἀπὸ λίγες περιπτώσεις.

20

Ἑρώτ. Ἐξήγησέ μου, εἶπα, ἀκόμη καὶ τοῦτο ποῦ θέλω νὰ μάθω γιὰ τὸ θέμα: γιατί λέμε κάλλος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲ λέμε εἶδος;¹³ Γιατὶ ὅπωςδήποτε μέσα στὸ εἶδος θαυμάζεται καὶ τὸ κάλλος.

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ κάλλος Θεοῦ εἶναι ἡ δόξα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

21

Ἑρώτ. Ἄρα λοιπόν, εἶπα, τί θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἐννοῦσε ὁ ψαλμωδὸς μὲ τὰ λόγια, «ἐγὼ θὰ ἐμφανισθῶ ἐμπρὸς στὸ πρόσωπό σου, μέσα στὴ δικαιοσύνη θὰ χορτάσω μὲ τὴ θέα τῆς δόξας σου»¹⁴

Ἀπόκρ. Τοῦτο, εἶπε, ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη, ὄχι γιατί ἡ θεία φύση εἶναι σὰν σὲ κάποιο πρόσωπο ἢ σχῆμα, ἀλλὰ γιατί ὁ ἀνείδεος Πατέρας θὰ φανερωθεῖ σὲ μᾶς στὸ εἶδος καὶ τὴ δόξα τοῦ Υἱοῦ. Πραγματικά, γι' αὐτὸ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νὰ ἔρθει ὁ Λόγος του στὸ ἀνθρώπινο εἶδος μὲ τὴ σάρκωση, μένοντας βέβαια (πῶς ὄχι;) στὴν παντοδύναμη δόξα του, ὥστε

14. Ψαλμ. 16,15.

σχήματος τῆς ἐνδόξου ἐκείνης σαρκὸς ἀποβλέπων ἄνθρωπος (εἶδος γὰρ εἶδος ὄρα) μετὰ τὸ καθαρθῆναι τῆς ἀναστάσεως δύνοιτο τὸ κάλλος ὄρᾱν ὡσπερ ἐπὶ Θεοῦ. Οὕτως οὖν ὁ μὲν Πατὴρ κρυφοφανεῖ τινι τρόπῳ ὀφθήσεται τοῖς δικαίοις, ὃν τρόπον νῦν 5 τοῖς ἀγγέλοις φαίνεται, ὁ δὲ Υἱὸς διὰ τὸ σῶμα φανερώς· πρέπον γὰρ ἀληθῶς τοὺς μέλλοντας εἰς αἰῶνας βασιλεύεσθαι ὑπὸ Θεοῦ γνωστῶς μέλλειν ἀεὶ ὄρᾱν τὸν ἑαυτῶν ἄρχοντα, ὅπερ ἀδύνητον ἦν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς εἶδος ὁ Θεὸς Λόγος παρῆν.

ΚΒ'

10 **Ἐρώτ.** Πιστῶς καὶ κατὰ λόγον, ἔφην, ἐδίδαξας, ὦ Λόγε, τὴν Ἰωάννου μοι στήλην διὰ παντὸς δεικνύων. Λοιπὸν δὲ τὸ λεῖπόν μοι, ἔφην, τῆς περὶ τῶν ἀγγέλων, παρακαλῶ σε, ἀπόδος θεωρίας, ὅπερ καὶ τῷ περὶ ψυχῆς οἶμαι ἀρμόττειν μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάστασιν λόγῳ.

15 **Ἀπόκρ.** Ποῖον τοῦτο; ἔφη.

ΚΓ'

Ἐρώτ. Οἱ ἄγγελοι ἐν αἰσθησει εἰσὶν ἢ οὐ;

Ἀπόκρ. Κατὰ μὲν τὸν τῆς γνώσεως, ἔφη, λόγον ἐν αἰρετῇ τινι

ὁ ἄνθρωπος, παρατηρώντας τὴν πυκνότητα τοῦ σχήματος τῆς ἐνδοξης ἐκείνης σάρκας (γιατὶ τὸ εἶδος βλέπει τὸ εἶδος), μετὰ τὴν κάθαρση νὰ μπορεῖ νὰ βλέπει τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀναστάσεως ὅπως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι λοιπὸν ὁ μὲν Πατέρας θὰ φανεῖ στοὺς δίκαιους μὲ ἓνα ἀπόκρυφο τρόπο, ὅπως φαίνεται τώρα στοὺς ἀγγέλους, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος θὰ φανεῖ φανερά. Εἶναι πραγματικὰ πρέπον ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ βασιλευθοῦν στὴν αἰωνιότητα ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ βλέπουν πάντοτε σὰν γνώριμο τὸν ἄρχοντά τους, πράγμα ποὺ θὰ ἦταν ἀδύνατο, ἂν δὲν παρουσιαζόταν μὲ μορφὴ ὁ Θεὸς Λόγος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς του.

22

Ἑρώτ. Πιστὰ καὶ λογικά, εἶπα, μὲ δίδαξες, ὦ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ποὺ μοῦ δείχνεις τελείως τὴν μορφὴ τοῦ Ἰωάννη¹⁵. Τώρα λοιπὸν, εἶπα, παρακαλῶ, ἐξηγήσέ μου τὸ ὑπόλοιπο τῆς περὶ τῶ ἀγγέλων θεωρίας, πράγμα ποὺ νομίζω ὅτι ἀρμόζει καὶ στὸν περὶ ψυχῆς λόγο μετὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ σώματος.

Ἀπόκρ. Ποιὸ εἶναι αὐτό;

23

Ἑρώτ. Οἱ ἄγγελοι ἔχουν αἴσθησις ἢ ὄχι;

Ἀπόκρ. Ἀπὸ τὴ ἀποψη τῆς γνώσεως, εἶπε, εἶχαν τὴν ἰκα-

15. Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Λόγο, γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ ποὺ τοῦ ἐδειξε σὲ ὄπτασία τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰωάννη, τὴ «στήλη».

ἐτύγγανον αἰσθήσει κατὰ τὸν αὐτεξούσιον λόγον· διὸ καὶ τινες
 ἐξ αὐτῶν πάθει δουλεύσαντες ἔπεσον. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ
 Θεοῦ καὶ ἐνδόξου Πνεύματος δοξολογίας οἱ μὴ συναπαχθέντες
 τῇ ἀποστασίᾳ ἀσινεῖς διεφυλάχθησαν εἰς ἀπάθειαν, κρείττονές
 5 εἰσι καὶ αἰσθήσεων, ἐν ἡδονῇ δὲ τινι ἀτρέπτου δόξης ὑπάρχου-
 σιν· ὁθεν καὶ ὁμοια αὐτοῖς ἐστὶ διὰ παντὸς τὰ νοήματα· οὐ γὰρ
 μόνον ὁμοίως γινώσκουσι τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως ἀγνοοῦσι
 τὰ τούτοις ἐναντία· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν δικαίων ἐν τῇ ἀναστάσει
 γενήσεσθαι ἐλπίζεται, ὅταν ὁ καρπὸς τῶν αὐτεξουσίων ἐν ὑπο-
 10 ταγῇ τελείᾳ παρ' αὐτῶν προσενεχθῇ τῷ Θεῷ.

ΚΔ'

Ἐρώτ. Ὁρθῶς. ἼΑρα δέ, ἔφην, φωνῇ ποιοῦνται τὴν ὑμνωδίαν
 αἱ ἐπουράνιαι ἐκεῖναι καὶ ἅγιοι δυνάμεις, ἢ ἐνδιαθέτω, ὡς τινες
 ὑπονοοῦσι, λόγῳ;

Ἀπόκρ. Φωνῇ, ἔφη· εἰ γὰρ φλόγες πυρός, ὡς αἱ Γραφαὶ
 15 δηλοῦσιν, ὁμολογοῦνται εἶναι, δῆλον ὅτι φωνῇ τινι ἐξόχῳ
 ὑμνοῦσι τὸν Θεόν· διόπερ καὶ πολλοὶ τῶν ἁγίων πολλάκις τῆς
 φωνῆς αὐτῶν ἐν ὀπτασίᾳ αἰσθάνονται, ὡς αἱ Γραφαὶ δηλοῦσι.

16. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἐγιναν δαίμονες.

νότητα ἐκλογῆς σύμφωνα μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ αὐτεξουσίου· γι' αὐτὸ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὑποδουλώθηκαν στὸ πάθος καὶ ξέπεσαν¹⁶. Ἐπειδὴ ὁμως ἐκεῖνοι ποὺ δὲν παρασύρθηκαν μαζί μὲ αὐτοὺς στὴν ἀποστασία μὲ τὴν δοξολόγησι τοῦ θεοῦ καὶ ἐνδόξου Πνεύματος διαφυλάχθηκαν σῶσι στὴν κατάστασι ἀπάθειας, εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τίς αἰσθήσεις καὶ ζοῦν μὲ τὴν ἡδονὴ μιᾶς ἀμετάτρεπτης δόξας. Γι' αὐτὸ κι ἔχουν παντοτινὰ ὁμοιες σκέψεις· δηλαδὴ ὄχι μόνο γνωρίζουν τὰ καλὰ κατὰ ὁμοιο τρόπο, ἀλλὰ καὶ ἀγνοοῦν κατὰ ὁμοιο τρόπο τ' ἀντίθετα μὲ αὐτά, πράγμα ποὺ ἐλπίζεται ὅτι θὰ συμβεῖ καὶ στοὺς δίκαιους κατὰ τὴν ἀνάστασι, ὅταν παρουσιάσουν στὸ Θεὸ τὸν καρπὸ τῶν αὐτεξούσιων ἐνεργειῶν τους μὲ τέλεια ὑποταγή¹⁷.

24

Ἐρώτ. Σωστά. Ἄλλ' ἄραγε, εἶπα, οἱ οὐράνιες ἐκεῖνες καὶ ἅγιες δυνάμεις μὲ φωνὴ ἐκτελοῦν τὴν ὕμνωδία, ἢ μὲ ἐνδιάθετο λόγο, ὅπως ὑποθέτουν μερικοὶ;

Ἀπόκρ. Μὲ φωνή, εἶπε. Γιατί, ἂν ἀναγνωρίζονται σὰν πύρινες φλόγες, ὅπως δηλώνουν οἱ Γραφές¹⁸, εἶναι φανερὸ ὅτι ὕμνοῦν τὸ Θεὸ μὲ μιὰ ἐξοχη φωνή. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους πολλὰς φορές αἰσθάνονται τὴ φωνὴ τους σὲ ὄπτασι, ὅπως δηλώνουν οἱ ἅγιες Γραφές¹⁹.

17. Α' Κορ. 15,27 ἐ.

18. Ἐβρ. 1,7.

19. Π. χ. Ἦσ. 6,3.

ΚΕ'

Ἐρώτ. Δῆλον, ἔφην. Ἄλλ' ἴσως τινὲς ἐροῦσιν ὅτι κατὰ τὸν περὶ τῆς θείας φωνῆς ἀποδοθέντα λόγον καὶ ὁ περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων φωνῆς λόγος ὀφείλει θεωρεῖσθαι.

Ἀπόκρ. Θεῶ μὲν, ἔφη, ἐπειδὴ πάντα δυνατά, διὰ τοῦτο καὶ ὡς λαλῶν, ὅτε θέλει, δείκνυται, ἐπάνω τούτων μένων, ὡς μόνον ὦν ἄϋλος. Ἀγγέλοις δὲ τοῦτο ἀδύνατον ποιῆσαι· εἰ γὰρ μὴ λαλοῦντες καὶ αὐτοὶ ὡς λαλοῦντες ἠδύναντο, ὅτε ἐβούλοντο, δείκνυσθαι, ἠδύναντο καὶ ὅπερ ἂν ἤθελον ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν.

ΚΣΤ'

Ἐρώτ. Μάλα καλῶς. Τί δὲ καὶ περὶ τῆς ψυχῆς, ἔφην, τῆς χωριζομένης τοῦ σώματος δεῖ νοεῖν;

Ἀπόκρ. Ἡ ψυχὴ, ἔφη, χωρισθεῖσα τοῦ σώματος, ἕως ὅτε διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀπολάβοι τὸ σῶμα, ἐνδιαθέτω λόγῳ ὁμολογουμένως ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἐν σώματι ὅλως τὸ λαλεῖν εἴληφεν· οἱ δὲ ἄγγελοι, ἐπειδὴ ἐν ἀπλῇ τινί εἰσι καὶ φιλήχως φύσει δεδημιουργημένοι, ἀκαταπαύστοις φωναῖς, ὡς ἐγνώκαμεν, κέχρηται, οὐχ ὡς δι' ὄργανου τινὸς σωματικοῦ φθεγγόμε-

25

Ἑρώτ. Εἶναι φανερό, εἶπα. Ἄλλ' ἴσως ποῦν μερικοὶ ὅτι ἡ ἐξήγηση γιὰ τὴ φωνὴ τῶν ἀγγέλων πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἐξήγηση ποὺ δόθηκε στὴ θεία φωνή²⁰.

Ἀπόκρ. Ὁ Θεὸς ὁμως, εἶπε, ἐπειδὴ ἔχει στὴ δύναμή του τὰ πάντα, γι' αὐτό, ὅταν θέλει, φαίνεται νὰ μιλάει, ἂν καὶ μένει ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ, ὡς ἀποκλειστικὰ ἄυλος. Οἱ ἄγγελοι ὁμως εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνουν τοῦτο· γιατί, ἂν μπορούσαν νὰ δείχνονται ὅτι μιλοῦν, ὅταν θέλουν, χωρὶς νὰ μιλοῦν, θὰ μπορούσαν νὰ κάμουν καὶ ὅ,τι θὰ ἤθελαν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν.

26

Ἑρώτ. Πολὺ καλά. Τί πρέπει ὁμως νὰ σκεφθοῦμε καὶ περὶ τῆς ψυχῆς ποὺ χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα;

Ἀπόκρ. Ἡ ψυχὴ, εἶπε, ὅταν χωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἕως ὅτου ξαναπάρει τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ὑμνεῖ τὸν Θεὸ μὲ ἐνδιάθετο λόγο, ὅπως συμφωνοῦν ὅλοι, ἐπειδὴ κατ' ἀρχὴν πῆρε τὴν ὁμιλία μέσα στὸ σῶμα. Οἱ ἄγγελοι ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργημένοι σὲ ἀπλή καὶ φιλόνηχη φύση, χρησιμοποιοῦν, ὅπως γνωρίζουμε, ἀκατάπαυστες φωνές, ὅχι μὲ τὴν ἐννοια ὅτι ἐκφράζονται μὲ κάποιο σωματικὸ ὄργανο,

20. Βλ. παραπάνω ἀπόκριση 11.

νοι, ἀλλ' αὐτὴν ὡσπερ τὴν ἀεικινήσιαν πρὸς αἰτίαν ἤχου τινος ἔχοντες ἐξαίσιον· τὸ γὰρ ἀερίωδες αὐτῶν τῆς φύσεως λίαν φιλωδὸν τυγχάνον εἰς ἄπαυστον ἀεὶ αὐτοὺς προτρέπεται καὶ τρανοτάτην βοήν.

ΚΖ'

5 Ἐρώτ. Σαφῶς. Ποίω δ' ἄρα, ἔφην, τρόπῳ δεῖ νοεῖν εἰς εἶδος αὐτοὺς μεταβάλλεσθαι, ὅταν παρὰ Θεοῦ πρὸς τινα τῶν ἀγίων ἀποστέλλωνται;

Ἀπόκρ. Ξένον μὲν, ἔφη, ἄκοῆς τὸ ἐρώτημα καὶ ἀποκρίσεως διὰ τοῦτο ἄστοχοῦν· πλὴν δεῖ λογίζεσθαι ὅτι, εἰς ὅπερ ἂν ἐλθεῖν
10 κελευσθέντες ἐνθυμηθῶσιν εἶδος, ἐτοιμῶς εἰς τοῦτο τῇ φαντασίᾳ ἔρχονται, εὐχερῶς τῆς φύσεως αὐτῶν τῇ θελήσει ὑπουργούσης διὰ πολλὴν ἀραιότητα· πυκνουμένης γὰρ ὡσπερ τῇ δυνάμει τῆς θελήσεως, ἐκ τοῦ μὴ φαινομένου εἰς τὸ φαινόμενον ἀνεμποδίστως τῇ φαντασίᾳ ἔρχονται, ἐν ᾧπερ ἂν, ὡς ἔφην, σχήματι
15 ὀφθῆναι τῇ καθαρᾷ ψυχῇ θέλωσι· καθαρᾶς γὰρ ἐστὶ μόνον ψυχῆς τῆς πνευματικῆς ἰδεῖν δυνηθῆναι γνωστῶς τὸ εἶδος τῆς φαντασίας· ἐὰν γὰρ μὴ τὸ πρὸς φαντασίαν καλούμενον τῇ τοῦ φαντάζοντος συντρέχει διαθέσει, οὐδαμῶς δύναται ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου φανερῶς γενέσθαι συνουσία. Διόπερ καὶ αἰσθητῇ
20 τότε κέχρηται φωνῇ, τὸ σχῆμα τῆς φαντασίας καὶ τῆς φωνῆς διὰ τὴν εἰρημένην, ἐμοὶ δοκεῖ, αἰτίαν μιμουμένης.

ἀλλὰ σὰν νὰ ἔχουν τὴν ἀεικινησία τους ἐξαίσια αἰτία ἤχου. Γιατὶ τὸ ἀερῶδες χαρακτηριστικὸ τῆς φύσεώς τους, ὄντας πολὺ φιλόμουσο, τοὺς παρακινεῖ πάντοτε σὲ ἄπαυστη καὶ δυνατὴ βοή.

27

Ἐρώτ. Σαφῶς. Μὲ ποιὸν τρόπο ὁμως, εἶπα, πρέπει νὰ ἐννοήσουμε ὅτι αὐτοὶ μεταβάλλονται σὲ εἶδος, ὅταν ἀποστέλλονται ἀπὸ τὸ Θεὸ πρὸς κάποιον ἅγιο;

Ἀπόκρ. Παράξενο, εἶπε, εἶναι τὸ ἐρώτημα στὴν ἀκοή καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἄστοχο γι' ἀπάντηση. Πάντως πρέπει νὰ ἐκλαμβάνουμε τὰ πράγματα ἔτσι· ὅταν ἔπειτα ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ σκεφθοῦν νὰ ἔλθουν σὲ κάποια μορφή, ἔρχονται σ' αὐτὴν μὲ τὴ φαντασία ἀμέσως, γιατί ἡ φύση τους ὑπηρετεῖ εὐκόλα τὴ θέληση ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀραιότητά της. Πραγματικά, καθὼς ἡ φύση πυκνώνεται μὲ τὴ δύναμη τῆς θελήσεώς τους, ἔρχονται ἀνεμπόδιστα μὲ τὴ φαντασία ἀπὸ τὸ μὴ φαινόμενο, σὲ ὁποιοδήποτε σχῆμα θέλουν, ὅπως εἶπα, νὰ φανοῦν στὴν καθαρὴ ψυχὴ· γιατί μόνο στὴν καθαρὴ ψυχὴ, στὴν πνευματικὴ, ἀνήκει ἡ δυνατότητα νὰ δεῖ γνωστικὰ τὴ μορφή τῆς φαντασίας. Πραγματικά, ἂν τὸ καλοῦμενο πρὸς φαντασία δὲν συντρέχει μὲ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ φαντάζεται, δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ πραγματοποιηθεῖ φανερὰ ἐπαφὴ ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τότε χρησιμοποιοῦν καὶ αἰσθητὴ φωνή, καθὼς, μοῦ φαίνεται, καὶ ἡ φωνὴ μιμεῖται τὸ σχῆμα τῆς φαντασίας γιὰ τὴν ἴδια αἰτία.

ΚΗ'

Ἐρώτ. Πιθανῶς. Ἔτι δέ μοι τοῦτο, ἔφην παρακαλῶ σε, ὧ διδάσκαλε Λόγε, πρὶν ἐπιστῆναι τὴν ἡμέραν φράσον (οἶδα γὰρ ὅτι ἐπελθούσης αὐτῆς εὐθέως ἀποστήση· οὐ φέρεις γὰρ παρεστάναι ψυχῇ πρὸς τὸ λαλεῖν λοιπὸν ἢ ὁρᾶν τὰ τοῦ βίου πτερυσ-
5 σόμενα σχήματα)· εἰ ἀποστελλόμενοι παρὰ Θεοῦ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ὧπέρ εἰσι χρόνῳ ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ τῆς ἐν οὐρανοῖς αὐτῶν διατριβῆς ἀπολιμπάνονται.

Ἀπόκρ. Ἀδύνατον μὲν, ἔφη, ἐν ὧπέρ εἰσι χρόνῳ ἐν τῷ κόσμῳ, εἶναι αὐτοὺς τῷ τρόπῳ καὶ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ· τοῦ-
10 το γὰρ μόνον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου ὑπάρχει ἴδιον τοῦ καὶ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ φαινομένου ἀφαντάστως καὶ τῶν ἐπουρανίων μὴ ἀπολειπομένου, ἀλλὰ πάντα περιέχοντος διὰ τὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἀπερίγραπτον. Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι, ὅπου ἔαν ὧσι
15 καὶ τὰ ἐν κόσμῳ ἐνοροῶσι πράγματα, ὡσανεὶ περὶ αὐτὰς δι' ὄλου κείμενα. Τὸ γὰρ διαυγὲς αὐτῶν τῆς φύσεως καὶ τὸ ὡσπερ ὄψιν αὐτοῦ πανταχόθεν ὑπάρχειν διὰ τὴν χάριν μάλιστα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὕτως ἅπαντα ποιεῖ αὐτὰς καθορᾶν. Ὁ Θεὸς δὲ μόνος καὶ τὰ μέλλοντα ἐγγὺς καθορᾶ, ὡς ὑπὲρ τὰ πάντα ὢν,
20 καὶ οὐ μόνον τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅτεδήποτε ἐσόμενα ὡς ἤδη παρόντα τῇ δόξῃ περιέχων· διόπερ καὶ μόνος βουλὰς καρδιῶν οἶδεν.

Ἐρώτ. Πιθανῶς. Σὲ παρακαλῶ, εἶπα, ὦ διδάσκαλε Λόγε,²¹ πρὶν ξημερώσει (γιατὶ γνωρίζω μόλις φανεῖ ἡ ἡμέρα ἀμέσως θ' ἀπομακρυνθεῖς, ἀφοῦ δὲ δέχεσαι πᾶ νὰ εἶσαι ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰ ψυχὴ, γιὰ νὰ μὴ ὁμιλεῖς καὶ νὰ βλέπεις τὰ σχήματα τοῦ βίου πού φτεροκοποῦν), ἐξήγησέ μου αὐτὸ ἀκόμα· οἱ ἄγγελοι πού ἀποστέλλονται ἀπὸ τὸν Θεὸ στὴ γῆ, ὅσο χρόνο βρίσκονται στὸν κόσμος, δὲν ἐγκαταλείπουν τὴν οὐράνια κατοικία τους;

Ἀπόκρ. Εἶναι φυσικὰ ἀδύνατο, ὅσο χρόνο βρίσκονται στὸν κόσμος, νὰ εἶναι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπάνω στὸν οὐρανὸ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα μόνο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος καὶ σ' αὐτῇ τῇ γῆ ἐμφανίζεται ὄχι φανταστικὰ καὶ τὰ ἐπουράνια δὲν ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ περιλαμβάνει τὰ πάντα ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπερίγραπτου τῆς φύσεώς του. Πρέπει ὁμως νὰ γνωρίζουμε ὅτι, παντοῦ ὅπου βρίσκονται ὄλες ἐκεῖνες οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, ἐνοροῦν ὄλα τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐγκόσμια πράγματα κατὰ τέτοιον τρόπο, σὰν νὰ βρίσκονται μὲ τῇ χάρι τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐντελῶς γύρω τους. Γιατὶ ἡ διαύγεια τῆς φύσεώς τους καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ φύση τους ἔχει ἀπὸ παντοῦ ὄψη τὶς καθιστὰ ἱκανὲς νὰ βλέπουν τὰ πάντα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Μόνο ὁ Θεὸς πάντως βλέπει καὶ τὰ μελλοντικὰ σὰν κοντινά, ἀφοῦ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάντα καὶ περιβάλλει μὲ δόξα σὰν παρόντα κιόλας, ὄχι μόνο τὰ ὄντα, ἀλλὰ κι ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ γίνουν μελλοντικὰ σὲ ὁποιοδήποτε χρόνο. Γι' αὐτὸ μόνο αὐτὸς γνωρίζει τὶς βουλὲς τῶν καρδιῶν.

21. Ἄψευθύνεται πάλι στὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος πραγματικὰ ὁμιλεῖ διὰ μέσου τοῦ Ἰωάννη.

ΚΘ'

Ἐρώτ. Οὐκοῦν καὶ ἡ ψυχὴ, ἔφην, χωρισθεῖσα τοῦ σώματος κατὰ τὸν περὶ τῶν ἀγγέλων ἀποδοθέντα λόγον οὐ μόνον τὴν τῶν ἀσωμάτων ἐνοπτρίζεται χώραν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐν κόσμῳ ὁμοίως ὁρᾷ;

5 **Ἀπόκρ.** Ἦκιστα, ἔφη· οἱ μὲν γάρ, ἐπειδὴ ἐν ἀπλῇ ἄπαξ ἐδημιουργήθησαν φύσει, οὐ μόνον τὰ ὑπὲρ τόπον ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τόπῳ δύνανται πάντως ὁρᾶν· ἀραιᾶς γὰρ φύσεως ἴδιον μὴ ὁρᾶσθαι μὲν παρὰ τῶν ἐν πυκνότητι φύσεως ὄντων, ὁρᾶν δὲ πᾶσαν τὴν τοιαύτην φύσιν. Ἡ δὲ ψυχὴ, ἐπειδὴν χωρισθῆ τοῦ σώματος,
10 οὐκέτι τὰ ἐν τόπῳ δύναται ὁρᾶν· ὅτι πνεῦμα γάρ, φησί, διῆλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐκ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ· ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς συγκράσεως τοῦ σώματος ἐν τόπῳ γίνεται, ἀνάγκη πᾶσα χωρισθεῖσαν αὐτὴν τοῦ σώματος μηκέτι ταῦτα ὁρᾶν ἄπερ ἑώρα διὰ τοῦ σώματος· ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος ἐν
15 τῇ συγκράσει τὸ ὀλόκληρον ἔχει, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐν ἀπλότητι φύσεως.

Ταῦτα μόνα, ἢ καὶ τι ἕτερον, ὁ τὴν Ἰωάννου μοι σοφίαν ὑπαγορεύσας ἐφάνέρωσε Λόγος, ᾧ πολυστέφανε καὶ φωτοφόρε βασιλεῦ· ἐπιστάσης γὰρ ἀπέπτη τῆς ἡμέρας, διψῶντά με πάλιν
20 τῆς ἑαυτοῦ καταλιπὼν φιλίας.

Ἐρώτ. Ἐπομένως, εἶπα, αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν χωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξηγήσῃ περὶ τῶν ἀγγέλων, ὄχι μόνο τὸν τόπο τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἀντικρῦζει, ἀλλὰ βλέπει καὶ παρόμοια ὅλα τὰ πράγματα ποῦ ὑπάρχουν στὸν κόσμος;

Ἀπόκρ. Καθόλου, ἀπάντησε. Γιατὶ οἱ ἄγγελοι, ἐπειδὴ δημιουργήθηκαν ἐφ' ἅπαξ μὲ ἀπλὴ φύση, μποροῦν νὰ βλέπουν ὅπωςδὴποτε ὄχι μόνο τὰ ὑπεράνω τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα στὸν τόπο βρισκόμενα. Γιατὶ εἶναι ιδιότητα τῆς ἀραιᾶς φύσεως τὸ νὰ μὴ βλέπεται ἀπὸ τὰ ὄντα ποῦ ἔχουν πυκνὴ φύση, ἀλλὰ νὰ βλέπει κάθε τέτοια φύση. Ἡ ψυχὴ ὁμως, ὅταν χωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, δὲν μπορεῖ πιά νὰ βλέπει τὰ βρισκόμενα σὲ τόπο· γιατί, λέγει ὁ Ψαλμωδός, «τὸ πνεῦμα πέρασε ἐκεῖ, δὲ θὰ ὑπάρχει πιά καὶ δὲ θὰ γνωρίζει πιά τὸν τόπο του»²². Ἀφοῦ εἰσέρχεται στὸ χῶρο κατόπιν τῆς συγκράσεως μὲ τὸ σῶμα, ἀναγκαστικά, ὅταν χωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, δὲ θὰ βλέπει πιά ἐκεῖνα ποῦ ἔβλεπε διὰ τοῦ σώματος· γιατί ὁ ἄνθρωπος βέβαια ἔχει τὴν ὀλοκλήρωσή του μέσα στὴ σύγκραση τῶν δύο στοιχείων, ἐνῶ οἱ ἄγγελοι τὴν ἔχουν μέσα στὴν ἀπλότητα τῆς φύσεώς τους.

Μόνο αὐτὰ ἦ καὶ λίγα μόνο ἄλλα μοῦ φανέρωσε ὁ Λόγος, ὑπαγορεύοντάς μου τὴ σοφία τοῦ Ἰωάννη, ᾧ πολυστέφανε καὶ φωτοφόρε βασιλιά²³. Ὅταν ξημέρωσε, πέταξε, ἀφήνοντάς με πάλι διψασμένο ἀπὸ τὴν ἀγάπη του.

23. Ὁ βασιλιάς, στὸν ὁποῖο φαίνεται ν' ἀφιερῶθηκε τοῦτο τὸ μικρὸ ἔργο πρέπει νὰ ἦταν ὁ Μαρκιανὸς (450–457).

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

Α'

Ἐρώτ. Τί ἦν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι;

Ἀπόκρ. Θεός, ὃ τὸν κόσμον ποιήσας.

Β'

Ἐρώτ. Μήπω ὄντος τοῦ κόσμου, πῶς ἦν ἐν τῷ κόσμῳ;

5 **Ἀπόκ.** Ὅτι, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἐν τῷ Θεῷ πάντως ὡς γεγονώς ἦν ὁ κόσμος· καθὼ καὶ οἱ μήπω παραχθέντες ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἤδη γεγεννημένοι εἰσὶ παρὰ τῷ Θεῷ. Συνέστηκε γὰρ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα καὶ τὰ μήπω κτισθέντα, εἰ καὶ μὴ καταλαμβάνονται παρ' ἡμῶν.

Γ'

10 **Ἐρώτ.** Εἰ οὖν, ὡς λέγεις, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

1

Ἐρώτ. Τί ὑπῆρχε στὸν κόσμο πρὶν δημιουργηθεῖ ὁ κόσμος;

Ἀπάντ. Ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε τὸν κόσμο.

2

Ἐρώτ. Πῶς ἦταν στὸν κόσμο ὁ Θεός, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε ὁ κόσμος;

Ἀπάντ. Γιατί καὶ πρὶν νᾶ γίνει ὁ κόσμος ἦταν ὅπωςδήποτε στὸ Θεὸ σὰν γεννημένος· ὅπως καὶ οἱ μὴ παραχθέντες ἄνθρωποι στὸν κόσμο εἶναι ἤδη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ σὰν γεννημένοι ἤδη. Γιατί ὑφίστανται σ' αὐτὸν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὰ μὴ κτισθέντα, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατανοοῦνται ἀπὸ μᾶς.

3

Ἐρώτ. Ἐὰν λοιπόν, ὅπως λέγεις, ὁ Θεὸς ἦταν στὸν κόσμο

τὸν κόσμον γενέσθαι παρ' αὐτοῦ, τί γέγονεν ὁ Θεὸς ὅτε τὸν κόσμον τοῦτον παρήγαγεν; ἄρα διέστη τοῦ κόσμου; ἢ καὶ αὖθις ἐν τῷ κόσμῳ ἐστίν;

Ἀπόκρ. Τόπῳ μὲν οὐ διέστη τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ὁ ταῦτα 5 ποιήσας Θεός· ποῦ γὰρ ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα τῆς ἰδίας πληρῶν θεότητος μεταστήσεται; τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ὑποστάσει καὶ τοῖς λοιποῖς ιδιώμασι πάσης κτιστῆς ὑπέγκειται φύσεως· καὶ ἀμετρήτως καὶ ἀκαταλήπτως ταύτης διέστηκεν.

Δ'

10 **Ἐρώτ.** Πῶς, τόπῳ μὴ διεστηκῶς ἀλλὰ πανταχοῦ, ὡς λέγεις, παρῶν, ἀποκεχωρισμένος τῶν πάντων ἐστίν;

Ἀπόκρ. Δυσνόητον μὲν τὸ ἐρώτημα, οὐ μέντοι γε δύσφραστον· Θεῷ δὲ ἀδυνατεῖ οὐδέν· ὅθεν δυνατός ἐστι καὶ περὶ τούτου πληροφορησαί σε. Ἄλλ' ἄκουε συνετῶς· καθάπερ ὁ νοῦς ἡμῶν 15 τῶν ἀνθρώπων οὔτε συνέχεται ὑπὸ τοίχων οὔτε τόπῳ περιορίζεται, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα οἰκίσκῳ ἐγκλείεται καὶ δεσμοῖς περισφίγγεται, αὐτὸς δ' ἐκτός ἐστι τούτων καὶ ἐλευθερίως πανταχοῦ περίεισι, μήτε τοῦ σώματος χωριζόμενος μήτε τῆς οἰκίας μακρὰν γινόμενος, ἀλλ' οἶονεὶ καὶ σύνεστι τούτοις κεχωρισμένος 20 καὶ κεχώρισται ἠνωμένος αὐτοῖς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν καὶ ἔξω πάντων· καὶ οὐδαμοῦ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ δόξῃ ἐστίν· ἀπερίγραπτος γάρ.

πρὶν δημιουργηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν ὁ κόσμος, τί ἔγινε ὁ Θεὸς ὅταν παρήγαγε τὸν κόσμον τοῦτον; ἼΑραγε ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν κόσμον; ἢ εἶναι ἀκόμη στὸν κόσμον;

Ἀπάντ. Τοπικὰ βέβαια δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ ὁ Θεὸς ποὺ τὰ ἐποίησε· γιατί ποῦ νὰ μεταστηθεῖ ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ πληρῶν τὰ πάντα μὲ τὴ θεότητά του; Κατὰ τὴ φύση ὁμοῦ καὶ τὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπόσταση καὶ τὰ ἄλλα ιδιώματα ὑπέγκειται ὅλης τῆς κτιστῆς φύσεως· καὶ εἶναι ἀπομακρυσμένος ἀπὸ αὐτὴν ἀμέτρητα καὶ ἀκατάληπτα.

4

Ἐρώτ. Πῶς ὁμοῦ, ἀφοῦ δὲν ἀπέχει τοπικὰ, ἀλλ' εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ὅπως λέγεις, εἶναι ἀποχωρισμένος ἀπὸ ὅλα;

Ἀπάντ. Τὸ ἐρώτημα, ἂν καὶ δυσνόητο, δὲν εἶναι δυσαπάντητο· γιατί γιὰ τὸ Θεὸ τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατο· ἐπομένως ἔχει τὴ δύναμη νὰ σὲ πληροφορήσει γι' αὐτά. Ἄλλ' ἄκουε μὲ σύνεση. Ὅπως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μας οὔτε ἀπὸ τοίχους συγκρατεῖται οὔτε σὲ τόπο περιορίζεται, ἀλλὰ τὸ σῶμα βέβαια ἐγκλείεται σὲ οἰκίσκο καὶ περισφίγγεται σὲ δεσμά, αὐτὸς ὁμοῦ εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὰ καὶ περιφέρεται παντοῦ ἐλεύθερος, χωρὶς οὔτε ἀπὸ τὸ σῶμα νὰ χωρίζεται οὔτε ἀπὸ τὴν οἰκία νὰ μένει μακριὰ, ἀλλὰ κάπως καὶ συνυπάρχει μὲ αὐτὰ χωρισμένος καὶ χωρίζεται ἐνωμένος μὲ αὐτά, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς βρίσκεται παντοῦ καὶ σὲ ὅλα καὶ ἔξω ἀπὸ ὅλα, καὶ συγχρόνως δὲν εἶναι πουθενὰ κατὰ τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία καὶ τὴ δόξα· γιατί εἶναι ἀπερίγραπτος.

Ε'

Ἐρώτ. Ὁ οὖν ἀπερίγραφτος πῶς τὰ πάντα πληροῖ; ὁ δὲ τὰ πάντα πληρῶν πῶς ἀπερίγραφτος καὶ οὐδαμοῦ ἐστιν;

Ἀπόκρ. Ἔστι μὲν οὖν ὁμολογουμένως πανταχοῦ ὁ Θεὸς καὶ τὰ πάντα πληροῖ, οὐ συγκεκραμένος δὲ ὅλως τοῖς ὀρωμένοις
 5 ἀλλὰ κεχωρισμένος τῷ τρόπῳ ὥπερ εἰρήκαμεν· οὐδαμοῦ δὲ ἐστι τὸ καθ' ἡμᾶς· οὐδεὶς γὰρ οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, ποῦ ἐστιν ὁ Θεός· εἰ γὰρ ἀκούεις παρεστάναι, ἀλλὰ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης· καὶ πρὸς τὴν ἐκπεμπομένην λαμπρότητα ἀντιβλέπειν μὴ ἐξισχύοντες, φόβῳ τὰ ἑαυτῶν κατακαλύπτουσι πρόσωπα, καὶ ἐκθαμ-
 10 βούμενοι τὸν θεῖον ὕμνον ἀσιγήτως ἀεὶ ἀναπέμπουσι· τῷ γὰρ ἀστέκτῳ τῆς δόξης καταπληττόμενοι, οὐδὲ ἐν περινοίᾳ γενέσθαι ἢ ἐννοῆσαι δύνανται ποῦ ὁ δεσπότης ἢ ὁποῖος αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν· εἰ γὰρ πρὸς τὴν ἀπαστράπτουσαν αἴγλην ἀντοφθαλμεῖν οὐκ ἰσχύουσι, πῶς ἄρα πορρωτέρῳ περιεργάσασθαι δύναιτ' ἄν;
 15 Ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ πανταχοῦ ἐστι καὶ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ καθάραντες ἑαυτοὺς ἅγιοι ἐλλαμφθέντες καὶ φωτισθέντες ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἴσασι· τὸ δὲ ποῦ ἢ πῶς ἢ ὁποῖός ἐστιν, οὐδεὶς τῶν ἀπάντων γινώσκει, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 20 ἅγιον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὡς συναῖδιον τούτοις καὶ ὁμοούσιον· ταῦτα γὰρ τὰ τρία, ὡς ἓν ὄντα, καὶ γινώσκουσιν ἑαυτὰ καὶ γινώσκονται ὑπ' ἀλλήλων· ὡς αὐτὸς εἶπεν ὁ φύσει Θεὸς καὶ

5

Ἐρώτ. Ὁ ἀπερίγραφτος λοιπὸν πῶς πληροῖ τὰ πάντα; καὶ ἐκεῖνος ποῦ πληροῖ τὰ πάντα πῶς εἶναι ἀπερίγραφτος καὶ δὲν ὑπάρχει πουθενά;

Ἀπάντ. Ὁμολογουμένως βέβαια ὁ Θεὸς εἶναι παντοῦ καὶ πληροῖ τὰ πάντα, καθόλου ὁμως συγκεκριμένος μὲ τὰ ὁρώμενα, ἀλλὰ χωρισμένος κατὰ τρόπο ποῦ εἶπαμε. Πουθενά ὁμως δὲν εἶναι κατὰ τὴ δυνατότητά μας· γιατί κανεὶς δὲν γνωρίζει ποῦ εἶναι ὁ Θεός, οὔτε οἱ ἄγγελοι ἀκόμη· γιατί, ἂν ἀκούς ὅτι αὐτοὶ παρίστανται πλησίον του, τοῦτο γίνεται πλησίον τοῦ θρόνου τῆς δόξας, καὶ μὴ μπορώντας ν' ἀντιβλέψουν πρὸς τὴν ἐκπεμπόμενη ἀπὸ αὐτὸν λαμπρότητα, καλύπτουν ἀπὸ φόβο τὰ πρόσωπά τους, καὶ θαμπωμένοι ἀναπέμποῦν παντοτινὰ τὸν θεῖο ὕμνο ἀσίγαστα. Γιατί, καταπληττόμενοι ἀπὸ τὸν ἀβάστακτο ὄγκο τῆς δόξας, δὲν μποροῦν οὔτε ν' ἀντιληφθοῦν οὔτε νὰ ἐννοήσουν ποῦ εἶναι ὁ Δεσπότης ἢ ποιοῦ εἶδους εἶναι. Πραγματικῶς, ἂν δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ἀντιβλέψουν πρὸς τὴν ἀστραφτερὴ αἴγλη, πῶς τότε θὰ μπορούσαν νὰ τὸν περιεργασθοῦν περισσότερο; Ὅτι βέβαια ὑπάρχει ὁ Θεός καὶ παντοῦ ὑπάρχει καὶ τὰ πάντα πληροῖ, τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι ποῦ καθαρίσθησαν, ἀφοῦ ἐλλάμφθησαν καὶ φωτίσθησαν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ δὲ ποῦ ἢ πῶς ἢ ποιοῦ εἶδους εἶναι, κανεὶς ἀπόλυτα δὲν γνωρίζει· γνωρίζει μόνο ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ὡς συναῖδιο καὶ ὁμοούσιο μὲ αὐτούς. Πραγματικῶς αὐτὰ τὰ τρία, καθὼς εἶναι ἓνα, καὶ γνωρίζουν ἑαυτὰ καὶ γνωρίζονται μετὰξὺ τους. Ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ φύσει Θεός καὶ Υἱός τοῦ

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ οἰκοῦν ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»· καὶ πάλιν· «οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ 5 Πατὴρ καὶ ὃ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι».

ΣΤ'

Ἐρώτ. Καὶ πῶς φησιν ὁ Χριστός, «μὴ καταφρονήσητε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς», καὶ πάλιν, «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁψονται», 10 σὺ δὲ λέγεις ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἀγνοοῦσιν ὁποῖος καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ Θεός;

Ἀπόκρ. Ὡσπερ τοῦ ἡλίου ἐν μεσημβρίᾳ λάμποντος τὸ ἐκπεμπόμενον μὲν ἐξ αὐτοῦ φῶς τρανῶς καθορῶμεν, αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον κἂν ποσῶς κατιδεῖν καὶ καταμαθεῖν οὐκ ἰσχύομεν, ὁμοίως δὲ 15 βλέπειν αὐτὸν ἐπ' ἀληθείας λέγομεν, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι τὴν ἀπαστρέπτουσαν δόξαν καθορῶντες τοῦ Πνεύματος, ἐν αὐτῇ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ὁρῶσιν· οὐχ οὕτω δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀκάθαρτοι· ἐκεῖνοι γὰρ τυφλοῖς καὶ ἀναισθήτοις εἰκόσασιν· ὡσπερ γὰρ οἱ τυφλοὶ τὸ φῶς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου λάμ-

Θεοῦ· «κανένας δὲν γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κατοικεῖ σ' αὐτόν· ἔτσι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ δὲν γνωρίζει κανένας, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹· καὶ πάλι, «κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο ὁ Υἱός, καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Υἱό, παρὰ μόνο ὁ Πατὴρ καὶ σ' ὅποιον θέλει ὁ Υἱός νὰ τὸν ἀποκαλύψει»².

6

Ἐρώτ. Καὶ πῶς λέγει ὁ Χριστός, «μὴ καταφρονήσετε ἓνα ἀπὸ τοὺς μικροὺς τούτους· γιατί οἱ ἄγγελοι τοῦ βλέπουν διὰ παντός τὸ πρόσωπο τοῦ Πατρός μου ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»³, καὶ πάλι, «μακάριοι εἶναι οἱ καθαροὶ στήν καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό»⁴, ἐνῶ ἐσὺ λέγεις ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἀγνοοῦν ποιός εἶναι καὶ ποῦ εἶναι ὁ Θεός;

Ἀπάντ. Ὅπως, ὅταν λάμπει ὁ ἥλιος τὸ μεσημέρι, τὸ ἐκπεμπόμενο ἀπὸ αὐτὸν φῶς τὸ βλέπουμε καθαρά, ἐνῶ αὐτὸν τὸν ἴδιο δὲν μποροῦμε καθόλου νὰ τὸν ἀντικρύσουμε καὶ νὰ τὸν παρατηρήσουμε, ἀλλ' ὅμως λέμε ὅτι τὸν βλέπουμε ἀληθινά, ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι, ἀντικρύζοντας τὴν ἀστραφτερὴ δόξα τοῦ Πνεύματος, βλέπουν σ' αὐτὴν καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα· ὄχι ὅμως τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀκάθαρτοι, γιατί αὐτοὶ ὁμοιάζουν μὲ τυφλοὺς καὶ ἀναίσθητους. Ὅπως δηλαδή οἱ τυφλοὶ δὲν βλέπουν τὸ φῶς τοῦ αἰσθητοῦ

2. Ματθ. 11,27.

3. Ματθ. 18,10.

4. Ματθ. 5,8.

πον οὐ βλέπουσιν, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὶ τὸ θεῖον φῶς ἀεὶ φαῖνον οὐ καθορῶσιν, οὔτε μὴν ἐπαισθάνονται τῆς θερμῆς αὐτοῦ.

Z'

Ἐρώτ. Τί οὖν βλέπουσιν οἱ κεκαθαρμένοι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν;

5 **Ἀπόκρ.** Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, ἕτερον οὐδὲν ὁρῶσιν οἱ αὐτὸν βλέποντες, εἰ μὴ φῶς· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τε τῶν ἰδόντων λάμψαν τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ὡς τὸν ἥλιον, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ γενόμενα ὡς τὸ φῶς· καὶ ἐκ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, φῶς ἰδόντος τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ
10 ἐπίγνωσιν ἐπιστρέψαντος· καὶ ἐκ μυρίων ἐτέρων ἁγίων.

H'

Ἐρώτ. Πῶς οὖν οὐ πᾶσιν ὁράται, ἐπεὶ ἀίδιον καὶ ἀειλαμπὲς φῶς ἐστὶν ὁ Θεός;

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ οὕτως ὠκονόμησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεός· ἵνα μηδεμίαν ἔχη κοινωνίαν τὸ σκότος ἐν τῷ φωτὶ μηδὲ ἐναγῆς καὶ
15 βέβηλος μετὰ τοῦ ἁγίου καὶ καθαροῦ. Διὸ καὶ ὡς μέγα χάσμα καὶ τοῖχος διείργουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν· μᾶλλον δὲ αἱ πονηραὶ ἐνθυμήσεις καὶ οἱ μάταιοι ἡμῶν διαλογι-

ἡλίου ὅταν λάμπει, ἔτσι καὶ αὐτοὶ δὲν ἀντικρῦζουν τὸ θεῖο φῶς ποὺ λάμπει παντοτινὰ οὔτε αἰσθάνονται τὴ θερμὴ του.

7

Ἐρώτ. Τί βλέπουν λοιπὸν οἱ καθαρμένοι στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιά;

Ἀπάντ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι φῶς, καὶ μάλιστα τὸ ὑπέρτατο φῶς, τίποτε ἄλλο δὲν βλέπουν ὅσοι βλέπουν αὐτόν, παρὰ μόνο φῶς, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερό τόσο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶδαν νὰ λάμπει σὰν ἡλιος τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τὰ ἱμάτιά του νὰ γίνονται σὰν τὸ φῶς⁵, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸ Θεὸ ὡς φῶς καὶ στράφηκε πρὸς τὴν ἐπίγνωσή του⁶ καὶ ἀπὸ μυριάδες ἄλλων ἀγίων.

8

Ἐρώτ. Πῶς λοιπὸν δὲν βλέπεται ἀπὸ ὄλους, ἀφοῦ εἶναι ἀἴδιο καὶ ἀειλαμπές φῶς ὁ Θεός;

Ἀπάντ. Ἐπειδὴ ἔτσι τὰ ρύθμισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Θεός, γιὰ νὰ μὴ ἔχει καμμιά ἐπικοινωνία τὸ σκότος μὲ τὸ φῶς⁷, οὔτε ὁ μιὰρὸς καὶ βέβηλος μὲ τὸν ἅγιο καὶ καθαρὸ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἁμαρτίες μας μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸ Θεὸ σὰν μέγα χάσμα καὶ τεῖχος⁸· μᾶλλον δὲ οἱ πονηρὲς σκέψεις καὶ οἱ μάταιοι διαλο-

5. Ματθ. 17,2.

6. Β' Κορ. 4,6.

7. Β' Κορ. 6,14.

8. Βλ. Ἠσ. 59,2. Λουκᾶ 16,26.

σμοὶ οἷα δὴ τεῖχος ὑψηλὸν γίνονται καὶ διιστῶσιν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ὄντως ζωῆς· ὁ γὰρ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ ζωὴ ἐστίν· ὅσοι τοιγαροῦν ἐστέρηνται τούτου, νεκροὶ εἰσι τῇ ψυχῇ καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς καὶ σκότους συγκληρονόμοι τε καὶ συμμετοχοί.

θ'

5 **Ἐρώτ.** Καὶ οὐκ ἐστὶ σωτηρίας τυχεῖν τὸν μὴ εἰς ταῦτα πεφθακότα τὰ μέτρα;

Ἀπόκρ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος, «πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου εἰσιν», εὐδηλον ὅτι καὶ πολλαὶ σωτηρίας ὁδοί· πᾶσαι δὲ ἐν μιᾷ τῇ τῆς μετανοίας ὁδῷ τελειοῦνται διὰ τῆς τοῦ κακοῦ ἀπο-
10 χῆς, εἴτε τὴν τῆς ἐλεημοσύνης εἴποις εἴτε τὴν τῆς ξενιτείας εἴτε πάσης ἐτέρας τοῦ ἀγαθοῦ πράξεως ἐκπλήρωσιν, πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἐπιτυχίαν.

γισμοί μας γίνονται σὰν ὑψηλὸ τεῖχος καὶ μᾶς διαχωρίζουν ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι φῶς καὶ ζωὴ· ὅσοι λοιπὸν στεροῦνται ἀπὸ αὐτό, εἶναι ψυχικὰ νεκροὶ καὶ συγκληρονόμοι καὶ συμμετοχοὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς καὶ τοῦ σκότους.

9

Ἐρώτ. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ σωτηρία αὐτὸς ποὺ δὲν ἔφθασε σ' αὐτὰ τὰ μέτρα;

Ἀπάντ. Ἀφοῦ ὁ Κύριος λέγει ὅτι «πλησίον τοῦ Πατρὸς μου ὑπάρχουν πολλὲς διαμονές»⁹, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ δρόμοι σωτηρίας· ὅλοι ὁμῶς τελειώνονται σ' ἓνα δρόμο, στὸ δρόμο τῆς μετάνοιας μὲ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κακό, εἴτε γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐλεημοσύνης πρόκειται εἴτε γιὰ τὴν ξενιτεία εἴτε γιὰ ὅποιαδήποτε ἄλλη πράξη τοῦ ἀγαθοῦ, χάριν τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἀνωτέρων ἀγαθῶν.

9. Ἰω. 14.2.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

361

Στὴ χειρόγραφη παράδοση ὁ Ἰωάννης Καρπάθιος φέρεται συνδεδεμένος μὲ τὸν Διάδοχο Φωτικῆς καί, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Φωτίου¹, ἡ σύνδεση αὐτὴ ξεκινᾷ ἀπὸ πολὺ παλαιά. Ὁ Φώτιος ἐξετάζει τὸ ἔργο τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸν Διάδοχο, τὸν ὁποῖο βέβαια θεωρεῖ πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη. «Κρατεῖ δ' οὖν ἐν τοῖς πρὸ ὀλίγου εἰρημένοις πολλῶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Καρπαθίου, ὃς ἐπιγραφὴν αὐτοῦ τῷ πονήματι δίδωσι 'Πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχοὺς παραμυθητικός' ἑκατὸν δὲ καὶ οὗτος κεφαλαίοις περαιοῖ αὐτό».

Ἡ σύνδεση δὲν ὀφείλεται σὲ συγγένεια περιεχομένου τῶν ἔργων τῶν δυὸ ἀνδρῶν· διότι τὰ κείμενά τους εἶναι μὲν ἀσκητικά, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν διαφορετικὴ κατεύθυνση. Τοῦ Διαδόχου ἀποσκοποῦν στὴν ἀνάπτυξη ὑψηλῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας· τοῦ Ἰωάννου παραμυθοῦν καὶ δίνουν ἠθικὲς ὁδηγίες. Τὸ γεγονὸς ὅτι δύο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου συνίστανται σὲ ἑκατοντάδες –μιά τὸ καθένα– μπορεῖ νὰ συνετέλεσε σ' αὐτὴν τὴ συνάφεια. Ἕνας ἄλλος λόγος εἶναι ἴσως ὅτι χρονολογικὰ βρίσκονται ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο.

Ἡ ἀλήθεια ὁμῶς εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῶς ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ βίο καὶ τὴ δραστηριότητα τούτου τοῦ συγγραφέα. Καὶ τῆς χειρόγραφης παραδόσεως μάλιστα οἱ μαρτυρίες εἶναι ἀσαφεῖς· ἄλλοτε τὸν ἀναφέρουν ὡς μοναχὸ Ἰωάννη

1. Μυριόβιβλος 201.

Καρπάθιο και ἄλλοτε ὡς ἐπίσκοπο Ἰωάννη Καρπάθου. Ἐάν πραγματικά ἦταν ἐπίσκοπος, τότε ἴσως θὰ μπορούσε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν Ἰωάννη «ἐπίσκοπο τῶν Καρπαθίων νήσων», ποὺ ἔλαβε μέρος στὴν Ἑκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως (680).

Οἱ ἐσωτερικὲς ὁμως τοῦ κειμένου ἐνδείξεις δὲν εὐνοοῦν αὐτὴν τὴν ὑπόθεση. Στὸ ἐκδιδόμενο ἐδῶ κείμενο ὑπάρχουν ἐνδείξεις περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἰωάννης, ὅταν ἔγραφε αὐτὸ τὸ ἔργο, ἦταν μοναχός. Πραγματικά, ἀπευθυνόμενος πρὸς μοναχοὺς ὁμιλεῖ σὲ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο. «Μὴ οὖν μυωπάζωμεν μηδ' ἀβλεπτῶμεν μακαρίζοντες ὑπὲρ ἡμᾶς τοὺς κοσμικοὺς»².

Ἐπὶ τὰ λεγόμενα στὸ τέλος τοῦ ἔργου καθίσταται φανερό ὅτι ὁ συγγραφέας ἦταν περασμένης ἡλικίας, ἀφοῦ παρακαλεῖ τοὺς παραλήπτες του νὰ εὐχονται νὰ ἔχει ἀγαθὸ τέλος. «Ἰκετεύω τὴν ὑμετέραν ἀγάπην μνήμην μου διηνεκῶς ἐν ταῖς εὐχαῖς ποιεῖσθαι, ὥστε καταξιωθῆναί με τὸν ἐλεεινὸν τῆ τοῦ Κυρίου χάριτι ἐπὶ τῷ βελτίῳ καὶ ἀγαθῷ τέλει περιγράψαι τὴν παροῦσαν ζωὴν μου»³. Ἐάν ἦταν μοναχός σὲ πολὺ περασμένη ἡλικία, βέβαια ὡς μοναχός καὶ θὰ πέθανε, χωρὶς νὰ ἔχει γίνεῖ ἐπίσκοπος.

Πολὺ ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὸν χρόνο ἀκμῆς του εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι ἔχει ἐπικοινωνία μὲ μοναχοὺς τῆς Ἰνδίας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποστέλλει αὐτὰ τὰ παραμυθητικὰ κεφάλαια. Μετὰ τὴν ἀραβικὴ κατάκτηση ἐπὶ τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου δὲν ἦταν δυνατὸ γιὰ ἓνα ἐπίσκοπο ἢ μοναχὸ τῶν βυζαντινῶν κλιμάτων νὰ ἔχει τέτοιες ἐπαφές· ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχε, οἱ μοναχοὶ αὐτοὶ τῆς Ἰνδίας δὲν θὰ ἦταν ὀρθόδοξοι. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Χριστιανοὶ πέρα ἀπὸ τὸν Εὐφράτη εἶχαν προσχωρήσει στὸ Νεστοριανισμὸ κυρίως καὶ στὸ Μονοφυσιτισμὸ δευτερευόντως ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 5ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 6ου αἰῶνα. Οἱ μοναχοὶ ὁμως πρὸς τοὺς ὁποίους γράφει ὁ Ἰωάννης Καρπάθιος

2. Κεφ. 100,6.

3. Κεφ. 100,19.

είναι φυσικά ὀρθόδοξοι, κι' ἐπομένως ὁ χρόνος τῆς ἀλληλογραφίας πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ τὸ ἀργότερο στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Θὰ μπρούσαμε λοιπὸν νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Ἰῶννης καταγόταν ἀπὸ τὴ νῆσο Κάρπαθο, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπῆρε καὶ τὸ ἐπίθετο Καρπάθιος. Ἀπὸ σύγχυση μὲ τὸν μεταγενέστερο ἐπίσκοπο Καρπάθου Ἰωάννη ἓνα μέρος τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τοῦ ἔργου του τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλο τοῦ ἐπισκόπου. Πρέπει νὰ ἔζησε ὡς ἀσκητῆς σὲ κάποιο ὀνομαστὸ μοναστικὸ κέντρο, διότι ἀλλοιῶς οἱ μοναχοὶ τῆς Ἰνδίας δὲν θὰ εἶχαν τρόπο νὰ τὸν γνωρίσουν καὶ νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί του. Αὐτὸ τὸ κέντρο θὰ ἦταν πιθανῶς στὴν Παλαιστίνη, ἢ, ἂν εἶχε ἤδη συγκροτηθεῖ ἡ Μονὴ Σινᾶ (γύρω στὸ 540), σ' αὐτήν. Πάντως πρέπει νὰ ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ βου αἰῶνα.

Τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ Ἰωάννη εἶναι δύο χωριστὲς ἑκατοντάδες κεφαλαίων, δηλαδῆ ἡ ἐκδιδόμενη ἐδῶ μὲ τὸν τίτλο *Παρακλήσεως κεφάλαια ἑκατὸν* καὶ ἡ ἀνέκδοτη μὲ τὸν τίτλο *Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ γνωστικά*. Τὸ δεύτερο τοῦτο κείμενο ἔχει ὑποστειῖ διεύρυνση, ὥστε τὰ κεφάλαια στὰ χειρόγραφα νὰ εἶναι περισσότερα, κυμαινόμενα ἀπὸ 114 ἕως 117. Τοῦτο μερικὲς φορὲς φέρει τὸν τίτλο *Περὶ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ, καὶ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ*, πὺ πιθανῶς ἦταν καὶ ὁ ἀρχικός.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τοῦ ἀποδίδονται ὠρισμένα κείμενα ξένης ἢ ἀμφίβολης προελεύσεως, τὰ παρακάτω.

Περὶ ἀγίας κοινωνίας, πὺ εἶναι συλλογὴ προτάσεων ἀπὸ ἔργα τοῦ Ἰωάννη Χρυσοστόμου, Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐφραίμ, Μαξίμου καὶ Ἰωάννη Καρπαθίου. Ἴσως ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα ἀπὸ εὐρύτερη σύνθεση τοῦ Ἰωάννη Ε' Ἀντιοχείας.

Ἔτερα κεφάλαια, πὺ ἀποδίδονται συχνότερα στὸ Μάξιμο Ὁμολογητῆ⁴ καὶ πιθανῶς ἀνήκουν στὸν Ἠλία Ἐκδικό.

Ἐνα σύντομο κείμενο μὲ ἀφηγήσεις ἀπὸ τὸν βίο ἀναχωρητῶν.

4. PG. 90.1401-1461.

Τὸ παρὸν κείμενο στήν ἐκδιδόμενη μορφή του⁵ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τεμάχια. Πρῶτο εἶναι αὐτὸ πὸν περιλαμβάνει τὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα φέρουν τὸν τίτλο *Πρὸς τοὺς ἐν Ἰνδία μοναχοὺς λόγος παραμυθητικὸς διηρημένος εἰς κεφάλαια ἑκατὸν περὶ ὑπομονῆς τοῦ πειρασμοῦ*. Δεύτερο εἶναι ἓνα σύντομο δοκίμιο πὸν φέρει τὸν τίτλο *Λόγος ἀσκητικὸς καὶ πάνυ παρηγορητικὸς πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχοὺς, τῶν ἑκατὸν κεφαλαίων τὸν ἀριθμὸν ἀποπληρῶν*.

Καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο τους ἀκόμη γίνεται φανερὴ ἡ σχέση τῶν δυὸ τεμαχίων. Γράφηκαν ἔπειτα ἀπὸ αἴτηση μοναχῶν τῆς Ἰνδίας καὶ τὰ δυὸ, καὶ τὸ δεύτερο ἀκολουθεῖ πάντοτε στὰ ἑκατὸ κεφάλαια, ἀλλὰ στὰ καλύτερα χειρόγραφα, ὅσο μπορέσαμε νὰ ἐξακριβώσουμε, ἀποτελεῖ τὸ ἑκατοστὸ κεφάλαιο. Ἀπὸ τὴν ἔρευνα πὸν ἐκάμαμε σχηματίσαμε τὴ γνώμη ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τῶν μοναχῶν τῆς Ἰνδίας ὁ Ἰωάννης συνέταξε 99 σύντομα κεφάλαια, τῆς συνηθισμένης δομῆς, καὶ πρόσθεσε σ' αὐτὰ σὰν ἐπίλογο ἓνα ἑκτενὲς ἑκατοστὸ κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο γίνεται εἰδικὸς λόγος γιὰ τὴ σημασία τῶν πειρασμῶν τοῦ μοναχοῦ πὸν σκανδάλιζαν ἰδιαίτερα τοὺς μοναχοὺς τῆς Ἰνδίας, σὲ σημεῖο ν' ἀπαρνοῦνται τὸν ἀσκητισμό. «Ἀλλὰ ὑμεῖς προετρέψασθέ με τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἑκατὸν μὲν ἐκθέσαι κεφάλαια ἀσκητικά, ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ διὰ πλειόνων ρημάτων ἐνεχθῆναι πρὸς ἀνόρθωσιν μὲν τῶν καταπεπτωκότων, στηριγμὸν δὲ τῶν κινδυνευόντων ἀπὸ ὀλιγωρίας καταπεσεῖν»⁶.

Ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἑκτενὲς κεφάλαιο εἶχε καὶ αὐτοτελὴ ἀξία, ἀποχωρίσθηκε ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπὸ σῶμα τῆς ἑκατοντάδας, καὶ τότε προστέθηκε στὰ ἐνενήντα ἐννιά κεφάλαια πὸν ἔμειναν ἓνα ἄλλο σύντομο ἑκατοστὸ κεφάλαιο. Βέβαια τὸ ἑκτενὲς κεφάλαιο

5. *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, Ἀθῆναι 1957, τ. 1, 276–301, ἀπὸ ὅπου στὴν PG 85, 1837–1860.

6. Κεφ. 100, 18. Αὐτὸ τὸ χωρίο ἔχει ἀπαλειφθεῖ στὴν αὐτοτελὴ μορφή τοῦ κεφαλαίου τούτου, καθὼς ἐπίσης καὶ χωρίο πὸν ἀπαντᾷ λίγο παρακάτω, «ἠναγκάσθην τὸ ἑκατοστὸν μᾶλλον μακρότερον ποιῆσαι κεφάλαιον».

πού ἀποκόπηκε ὑπέστη κάποια διασκευή γιὰ νὰ δικαιολογεῖται ἡ αὐτοτέλειά του. Τὴν ἀπόσπαση μπορεῖ νὰ ἔκαμε εἴτε δεῦτερο πρόσωπο εἴτε ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας.

Μπορεῖ ὅμως νὰ συνέβηκε καὶ τὸ ἀντίστροφο. Δὲν εἶναι ἀπίθανο ὁ Ἰωάννης νὰ εἶχε ἀπὸ πρὶν ἔτοιμα τὰ ἑκατὸ ἀσκητικὰ κεφάλαια καὶ ὅταν ἦλθε ἡ αἴτηση ἀπὸ τὴν Ἰνδία νὰ συνέταξε τὸν σύντομο πρόλογο καὶ τὸ αὐτοτελὲς δοκίμιο, τὸ ὁποῖο πρόσθεσε στὴν ἑκατοντάδα σὰν ἐπίλογο, ἀντικαθιστώντας μὲ αὐτὸ τὸ προϋπάρχον ἑκατοστὸ κεφάλαιο. Μιὰ περισσότερο ἐπισταμένη μελέτη ἴσως δώσει βεβαιότερα συμπεράσματα.

Ἐμεῖς πάντως ἐδῶ ἐκδίδουμε τὸ αὐτοτελὲς δοκίμιο ὡς ἑκατοστὸ κεφάλαιο, ὅπως λέγεται στὸ ἴδιο τὸ κείμενό του, ἀλλὰ στὸ τέλος παραθέτουμε καὶ τὸ σύντομο ἑκατοστὸ κεφάλαιο ὡς πρόσθετο.

Θεωρεῖται ὅτι δὲν παρουσιάζει καμμιά πρωτοτυπία τὸ κείμενο τοῦτο τοῦ Ἰωάννη. Τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι σωστὸ, ἀλλὰ προσεκτικώτερη μελέτη ἀνακαλύπτει μιὰ κρυφὴ πρωτοτυπία. Πρέπει νὰ ἐπισημάνω κατ' ἀρχὴν ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ, καὶ στὰ δύο του τεμάχια, εἶναι «κέντρων», δηλαδὴ ἔργο πού εἶναι δομημένο μὲ ὑλικά παρμένα ἀπὸ ἄλλες γραπτὲς πηγές. Ὅπως π.χ. τὸ δράμα τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου *Χριστὸς πάσχων* οἰκοδομεῖται μὲ ἀποσπάσματα παρμένα ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη, ἔτσι καὶ τὸ κείμενο τῶν κεφαλαίων τούτων στηρίζεται ἐπάνω σὲ προτάσεις καὶ φράσεις παρμένες ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή. Δὲν πρόκειται κυριολεκτικὰ γιὰ παραθέσεις χωρίων, ἀλλὰ γιὰ χρησιμοποίησι ἐκφραστικῶν ὑλικῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπο πού ἔχει δυνατὴ μνήμη. Οἱ φράσεις καὶ οἱ προτάσεις ξεκόβονται ἀπὸ τὸ βιβλικὸ κείμενο καὶ παίρνουν τὸ νόημα πού τοὺς δίνει ὁ συγγραφέας μας. Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ Ἰωάννης εἶναι ἀριστοτέχνης.

Ὁ συγγραφέας στέλνει πρὸς τοὺς μοναχοὺς πού ἀμφιβάλλουν καὶ ἀγωνιοῦν. Ὁ μοναχικὸς βίος ἔχει αὐτόνομη ἀξία, τοὺς βεβαιώνει, καὶ εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κοσμικόν. Οἱ πειρασμοὶ εἶναι σημαντικὸ γεγονός, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἓνα ἀντίβαρο

γι' αὐτούς, ἢ ἀγγελικὴ βοήθεια. Ἐάν ἰσχύει ὁ δαίμονας, πολὺ περισσότερο ὁ ἄγγελος· «εἰ τοσοῦτον ἰσχύει δαίμων, ὥστε καὶ μὴ θέλοντος τοῦ ἀνθρώπου μετασκευάζειν τοῦτον καὶ μεταφέρειν πρὸς τὴν οἰκείαν φορὰν, τῆς κατὰ φύσιν ἐκστάντα ἀγαθῆς καταστάσεως, πόσον ἰσχύει ἄγγελος τῷ ὠρισμένῳ καιρῷ τὸ κέλευσμα τοῦ Θεοῦ δεξάμενοι πᾶσαν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταγαγεῖν τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάθεσιν;»⁷.

Ἐὐλας οἱ θλίψεις ἀποτελοῦν ἐνδειξη τῆς παρουσίας «μεγίστης χάριτος τοῦ Θεοῦ»⁸. Στὴν πραγματικότητα τὸ τέλος τῶν πόνων θὰ εἶναι ἡ ἐπουράνια δόξα. Ὁποῖος ταλαιπωρεῖται ἐδῶ θ' ἀπολαύσει τὴν ἀκατάπαυστη εὐφροσύνη. «Τὸ τέλος τῶν κολάσεων καὶ τῶν πόνων καὶ τῆς ἐκταράξεως καὶ τῆς ἐντροπῆς καὶ τῶν φόβων καὶ τῶν ἀπελπισμῶν τῶν ἐπισυμβαίνειν εἰωθότων, τοῖς ἀσκεῖν προθεμένοις, τούτων πάντων τῶν σκυθρωπῶν τὸ τέλος χαρὰ ἐστὶν ἐπουράνιος καὶ τρυφή ἀνερμήνευτος καὶ δόξα ἀνεκκλάλητος καὶ ἀγαλλίασις ἀκατάπαυστος»⁹.

Τὸ κείμενο τῆς Φιλοκαλίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει παραλάβει καὶ ἡ RG, εἶναι ὡς πρὸς τὸ ἔργο τοῦτο θλιβερὰ ἐφθαρμένο. Ἐπειδὴ σὲ πολλὰ σημεῖα ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐξαχθεῖ νόημα, ἀναγκασθήκαμε νὰ καταφύγουμε σὲ χειρόγραφα καὶ τότε διαπιστώσαμε τὴν ἀνάγκη ν' ἀγνοήσουμε τὸ ἐκδεδομένο αὐτὸ κείμενο καὶ νὰ ἐτοιμάσουμε δικό μας. Ἐτσι παρουσιάζουμε ἓνα πολὺ ὑποφερτὸ κείμενο μὲ βάση τρία ἀξιόλογα χειρόγραφα. Βατοπ. 472 τοῦ 12ου αἰώνα, Βατοπ. 57 τοῦ 13ου αἰώνα καὶ Ἰβήρ. 506 τοῦ 15ου αἰώνα.

7. Κεφ. 66.

8. Κεφ. 100,8.

9. Κεφ. 100,9.

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ
ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΙΝΔΙΑΙ ΜΟΝΑΧΟΥΣ,
ΓΡΑΨΑΝΤΑΣ ΑΥΤΩ,
ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ Ρ'

Τοῖς ἐπὶ γῆς βασιλεύουσιν ἑαρινὰ ἄνθη προσφέροντές τι-
νες τῶν προσαιτούντων, οὐ μόνον οὐκ ἀπόβλητοι γεγόνασι πολ-
λάκις, ἀλλὰ γὰρ καὶ τινες ἀντέλαβον δωρεάς. Κἀγὼ τοίνυν παρ'
ὑμῶν ἐπιταχθεὶς, μίαν ἑκατοντάδα ποθὲν δανεισάμενος, καὶ
5 προσφέρων λογίων καλῶν ὑμῖν τοῖς τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς
ἔχουσιν, εὐπρόσδεκτός τε γένομι καὶ τὴν τῶν εὐχῶν δωρεὰν
παρ' ὑμῶν ἀντιλάβομι.

Α'

Ἔστω διηνεκῆς ὁ τῶν ὄλων Βασιλεύς, οὐκ ἀρχὴν, οὐ πέ-
ρας τῆς βασιλείας ἔχων τῆς οἰκείας, τοσοῦτω τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ
10 τε καὶ ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν πονεῖν προαιρουμένοις ἐπικερδестέραν
εἶναι συμβέβηκε τὴν σπουδὴν. Αἱ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος βίου τι-
μαί, κἂν ἄγαν ὧσι λαμπραί, τῷ παρόντι βίῳ συγκαταλύονται
πάντως· αἱ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ νεμόμεναι τοῖς ἀξίοις, ἅτε σὸν

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ
ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΤΗΣ ΙΝΔΙΑΣ
ΠΟΥ ΕΓΡΑΨΑΝ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΝ
ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ 100

“Όταν μερικοί πολίτες πού έχουν αιτήματα προσφέρουν στους επίγειους βασιλείς έαρινά άνθη, όχι μόνο δέν διώχονται πολλές φορές, άλλ’ αντίθετα έπήραν σέ άντάλλαγμα κάποιες δωρεές. Κι έγώ λοιπόν, πού έπήρα έντολή άπο σάς, δανείσθηκα μιá έκατοντάδα καλών λογίων άπό κάπου και τήν προσφέρω σέ σάς πού έχετε τό πολίτευμα στους ούρανούς¹. Είθε λοιπόν νά γίνω εύπρόσδεκτος άπό σάς και νά πάρω τή δωρεά τών εύχών σας.

1

“Όσο άτελείωτος είναι ό Βασιλεύς τών όλων πού δέν έχει άρχή και τέλος τής βασιλείας του, τόσο έπικερδέστεροι είναι οι άγώνες αυτών πού προτίμησαν νά κοπιάζουν γι’ αυτόν και για τις άρετές. Γιατί οι τιμές τής παρούσας ζωής, κι άν άκόμα είναι πολύ λαμπρές, συγκαταστρέφονται τελείως μέ τήν παρούσα ζωή· όσες όμως μοιράζονται άπό τόν Θεό στους άξιους, έπειδή

1. Φίλιπ. 3,20.

ἀφθαρσίᾳ διδόμεναι, εἰς τὸ παντελὲς διαμένουσι. Ἐντεῦθεν καὶ μακαρίζειν ὑμᾶς ἐπέρχεται τοὺς τοῦ κρείττονος ἐραστάς.

Β'

Ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὕμνον διὰ πάσης ἐργαζόμενος τῆς κτίσεως τῷ Θεῷ, ἐμνημόνευσε μὲν ἀγγέλων τε καὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων ἀπασῶν, κατελήλυθε δὲ ἄχρις τῆς γῆς, ὡς μηδὲν θηρίων, μὴ κτηνῶν, μὴ πετεινῶν, μὴ ἐρπετῶν ἀποσχέσθαι, ἐπειδὴ τῷ πεπονηκότι προσηνῆ καὶ τὸν ἐκ τούτων ὕμνον ἠγεῖτο, ὡς βουλόμενος πᾶν τὸ γεγονὸς ὑπ' αὐτοῦ, τὴν ὁμοίαν τελεῖν εἰσφορὰν. Καὶ πῶς ἄρα μοναχός, ὁ συμβασταζόμενος τῷ ἐκ Σουφεῖρ χρυσίῳ, ναρκᾶν ποτε ἢ ὀκνεῖν ἀνάσχοιτο πρὸς ὑμνωδίαν Θεοῦ;

Γ'

Ὡσπερ τὴν βάτον πῦρ περιεῖχεν, οὐκ ἔφλεγε δὲ αὐτήν, οὕτω καὶ τῶν λαβόντων τὸ χάρισμα τῆς ἀπαθείας, κᾶν βαρὺ λίαν καὶ θερμότατον περιφέρωσι σῶμα, οὐδὲν τὴν ψυχὴν ἢ τὸν νοῦν ἐνοχλεῖ ἢ λυμαίνεται ἢ θερμότης τοῦ σώματος. Φωνὴ γὰρ Κυρίου διέκοψε τὴν φλόγα τῆς φύσεως. Διότι τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος, τὰ κατὰ φύσιν ἠνωμένα διέστησεν.

δίνονται μὲ ἀφθαρσία, παραμένουν παντοτινά. Γι' αὐτὸ ἔπεται νὰ μακαρίζετε τοὺς ἐραστές τοῦ ἀνωτέρου.

2

Ὁ μακάριος Δαβὶδ πλέκοντας ὕμνο στὸ Θεὸ ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση, ἐμνημόνευσε στὴν ἀρχὴ τοὺς ἀγγέλους καὶ ὅλες τὶς ἀόρατες δυνάμεις, καὶ ἔπειτα κατέβηκε ἕως τῆ γῆ², σὲ σημεῖο ὥστε νὰ μὴ παραλείψει οὔτε τὰ θηρία, τὰ κτήνη, τὰ πτηνά, τὰ ἔρπετά, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι καὶ ὁ ἀπὸ αὐτὰ ὕμνος εἶναι κατάλληλος γιὰ τὸν ποιητὴ. Ἦθελε κάθε δημιούργημά του νὰ κάμει τὴν ἴδια προσφορὰ πρὸς τὸ Θεό. Ἐπομένως πῶς θὰ μπορούσε ἕνας μοναχὸς ποὺ βαστάζεται μαζί μὲ τὸ χρυσάφι ἀπὸ τὸ Σουφεῖρ³ νὰ δεχθεῖ νὰ ναρκώνεται καὶ νὰ ἀδιαφορεῖ στὴν ὕμνωδία τοῦ Θεοῦ;

3

Ὅπως ἡ φωτιὰ περιέκλεισε τὴ φωτιὰ καὶ δὲν τὴν ἔκαψε⁴, ἔτσι πιθανῶς καὶ μ' αὐτοὺς ποὺ πῆραν τὸ χάρισμα τῆς ἀπάθειας· κι ἂν ἀκόμα φέρουν πολὺ καὶ θερμὸ σῶμα, ἐν τούτοις ἡ θερμότητα τοῦ σώματος δὲν ἐνοχλεῖ οὔτε φθείρει τὴν ψυχὴ ἢ τὸ νοῦ. Διότι ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου διέκοψε τὴ φλόγα τῆς κτίσεως⁵. Πράγματι ἡ θέληση καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διεχώρισαν τὰ κατὰ φύση ἐνωμένα.

3. Βλ. Γ' Βασ. 10,11.

4. Ἐξ. 3,2.

5. Ψαλμ. 28,7.

Δ'

Ἡ σελήνη αὐξομένη καὶ πάλιν μειουμένη, ἐμφανίζει ἀνθρώπου κατάστασιν, νῦν μὲν καλὰ πράττοντος, νῦν δὲ ἀμαρτάνοντος· εἶτα διὰ τῆς μετανοίας παλινδρομοῦντος εἰς ζωὴν ἐνάρετον· οὐκοῦν οὐκ ἀπώλετο ὁ νοῦς τοῦ ἐπταικότος, καθάτινες 5 παρ' ὑμῖν νομίζουσιν· ὡσπερ τῆς σελήνης τὸ σῶμα οὐκ ἐμειώθη, ἀλλὰ τὸ φῶς ἀπολαμβάνει. Ἀνακτᾶται οὖν ὁ ἄνθρωπος πάλιν τὴν οἰκείαν λαμπρότητα διὰ τῆς μετανοίας καθάπερ ἡ σελήνη μετὰ τὸ φθινῆσαι οἴκοθεν τὸ φῶς ἀμφιέννυται. «Ὁ γὰρ πιστεῦων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον τῆς δόξης, κἂν ἀπο- 10 θάνῃ, ζήσεται»· «καὶ γνώσεται», φησί, «ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς λελάληκα, καὶ ποιήσω».

Ε'

Ἐὰν ἐπαναστάντος σοι κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ σμήνουσ τῶν αἰσχυρῶν σχηματισμῶν ὑπενδουὸς ἠττηθῆς, γίνωσκε σεαυτὸν κεχωρισθαι πρὸς καιρὸν τῆς θείας χάριτος· ὁθεν καὶ παρε- 15 δόθῃς εἰς χεῖρας τῆς πτώσεώς σου, κατὰ δίκαιον κρῖμα. Διόπερ ἀγωνίζου μηδέποτε διὰ τῆς ἀμελείας ἀπολειφθῆναι τῆς ἀνωθεν χάριτος, μηδὲ πρὸς στιγμὴν χρόνου. Ἐὰν δὲ δυνηθῆς, κρείττων ὀλίσθου γενόμενος, ὑπερβῆναι τὸ τεῖχος τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν καὶ τὰς ἐπαλλήλους ρυπαρὰς προσβολὰς τῆς τῶν ἐχθρῶν 20 πολυνοίας, μὴ ἀγνοήσης τὸ δῶρον τὸ ἀνωθεν δοθέν σοι. Φησί

4

Ἡ σελήνη πού αὐξάνεται καὶ μειώνεται πάλι, ἀντιστοιχεῖ στὴν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου πού ἄλλοτε ἐνεργεῖ καλῶς, ἄλλοτε ἁμαρτάνει καὶ κατόπιν μὲ τὴν μετάνοια ἐπανέρχεται στὴν ἐνάρετη ζωὴ. Δὲν χάθηκε λοιπὸν ὁ νοῦς τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὅπως νομίζουν μερικοὶ ἀπὸ ἐσᾶς· ὅπως δὲ μειώθηκε τὸ σῶμα τῆς σελήνης ἀλλ' ἀπολαμβάνει τὸ φῶς. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν μὲ τὴ μετάνοια ἀνακτεῖ καὶ πάλι τὴ λαμπρότητά του, ὅπως ἡ σελήνη ἐπανακτεῖ τὸ φῶς ἀπὸ μόνη της μετὰ τὴ φθίση. Πράγματι, ἐκεῖνος πού πιστεύει στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριο τῆς δόξας, κι ἂν ἀκόμα πεθάνει, θὰ ζήσει⁶· καὶ θὰ συνειδοτοποιήσῃ ὅτι μίλησα ἐγὼ ὁ Κύριος ὁ Θεός, καὶ θὰ τὸ κάνω⁷.

5

Ἐὰν ὑποχωρήσεις καὶ ἠττηθεῖς στὶς μάχες ἐνάντια στὴ σκέψη τοῦ πλήθους τῶν αἰσchrῶν λογισμῶν, γνώριζε ὅτι θὰ ἀποχωριστεῖς ἀπὸ τὴ θεία χάρη γιὰ καιρό. Ἔτσι παραδόθηκες στὰ χέρια τῆς πτώσεώς σου⁸, κατὰ δίκαιη τιμωρία. Γι' αὐτὸ ἀγωνίσου μὴπως μὲ τὴν ἀμέλεια χάσεις τὴν ἀπὸ ἄνω χάρη, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή. Ἐὰν μπορέσεις, ἀποφεύγοντας τὸ γλίστρημα, νὰ ὑπερβεῖς τὸ τεῖχος τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν καὶ τίς ἀλλεπάλληλες μιარὲς προσβολὲς τῆς πανουργίας τῶν ἐχθρῶν, νὰ μὴν ἀγνοήσεις τὸ δῶρο πού σου δόθηκε ἀπὸ πάνω. Διότι λέ-

6. Ἰω. 11,26.

7. Α' Κορ. 15,10.

8. Σοφ. Σειρ. 4,19.

γὰρ ὁ Ἀπόστολος· οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ σὺν
 ἐμοὶ τὸ τοιοῦτον εἰργάσατο τρόπαιον· καὶ ἀπὸ τῶν ἐπανισταμέ-
 νων ἐπ' ἐμὲ μιαρῶν ἐνθυμημάτων ὕψωσε με· καὶ ἀπὸ ἀνδρὸς
 ἀδίκου, δηλαδὴ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ἐρρύ-
 5 σατό με· ὅθεν τῷ πτερῷ τοῦ Πνεύματος κουφισθεὶς καὶ ἀνεθείς
 τῶν βαρῶν τοῦ σώματος, ἴσχυσα πετασθῆναι τῶν θηρευτῶν
 δαιμόνων, τῶν ἰξευόντων καὶ ἐκμοχλευόντων τὸν ἀνθρώπινον
 νοῦν διὰ τῆς ἠδουπαθείας, ἦν κατηναγκασμένως καὶ βιαίως πα-
 ρακαλοῦντες προφέρουσιν. Ὁ τοίνυν ἐξαγαγὼν με ἐκ γῆς Αἰγύ-
 10 πτου, τουτέστι τῆς τοῦ κόσμου ψυχαπωλείας, οὗτος κρυφαίᾳ
 χειρὶ ὑπὲρ ἐμοῦ πολεμῶν ἐπάταξε τὸν Ἀμαλήκ, καὶ παρέσχε
 μοι ἐλπίζειν, ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀνοσίων παθῶν ἔθνη ἐξολο-
 θρεύσει Κύριος ἀπὸ προσώπου ἡμῶν· οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν
 δώσει ἡμῖν σοφίαν καὶ δύναμιν· τινὲς γάρ, σοφίαν μὲν ἔλαβον,
 15 οὐ μέντοι καὶ δύναμιν Πνεύματος, εἰς τὸ νικῆσαι ἐχθρούς· οὗτος
 ὑψώσει κεφαλὴν σου ἐπ' ἐχθρούς σου, καὶ δώσει σοι πτέρυγας
 ὡσεὶ περιστερᾶς καί, πετασθεὶς, καταπαύσῃ πρὸς Θεόν· θήσει
 Κύριος τόξον χαλκοῦν τοὺς βραχίονάς σου, στερρὸν καὶ ἐντρεχῆ
 καὶ εὐτονον δεικνύων σε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου· καὶ συμποδίζων
 20 ὑποκάτω σου πάντα τοὺς ἀνθεστηκότας σου. Ἀνάθες τοιγα-
 ροῦν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου τὴν χάριν τῆς ἀγνείας, ὅτι οὐ συνέ-
 κλεισέ σε εἰς χεῖρας τῶν θελημάτων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵμα-
 τος καὶ τῶν προσασχολουμένων τούτοις φθοροποιῶν καὶ ἀκα-

9. Α' Κορ.15,10.

10. Βλ. Ψαλμ. 17,49.

γει ὁ Ἀπόστολος· ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκειται μαζί μου⁹ ἐργάστηκε τούτη τὴ νίκη· καὶ μὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὶς μιαιρὲς ἐνθυμήσεις ποὺ μὲ βάραιναν· καὶ μὲ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν ἄδικο ἄνδρα, δηλαδὴ τὸ διάβολο καὶ τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο¹⁰· ἔτσι μὲ τὰ φτερὰ τοῦ Πνεύματος ἀνακουφισμένος καὶ ἀπαλαγμένος ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ σώματος, κατὰφερα νὰ πετάξω πάνω ἀπὸ τοὺς κυνηγοὺς δαίμονες ποὺ παγιδεύουν καὶ παραβιάζουν τὸν ἀνθρώπινο νοῦ μὲ τὴν ἡδυπάθεια, ποὺ τὴν προσφέρουν μὲ ἀναγκαστικὰ καὶ βίαια παρακάλια. Αὐτὸς μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου¹¹, ἀπὸ τὸν κόσμο δηλαδὴ τῆς ψυχαπώλειας, αὐτὸς πολεμώντας γιὰ μένα ἐπάταξε μὲ κρυφὸ χέρι τὸν Ἀμαλήκ¹² καὶ μὲ ἄφησε νὰ ἐλπίζω ὅτι ὁ Κύριος θὰ ἐξολοθρεύσει ἀπὸ τὸ πρόσωπό μας καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔθνη τῶν ἀνόσιων παθῶν¹³· ὁ Θεός μας αὐτὸς θὰ σοῦ δώσει σοφία καὶ δύναμη¹⁴· γιατί μερικοὶ ἐπῆρσαν τὴ σοφία, ὄχι ὅμως καὶ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος γιὰ νὰ νικήσουν τοὺς ἐχθρούς· αὐτὸς θὰ ὑψώσει τὸ κεφάλι σου ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς σου¹⁵ καὶ θὰ σοῦ δώσει φτερὰ σὰν τοῦ περιστεριοῦ καὶ πετώντας θὰ σταματήσεις στὸ Θεό¹⁶· θὰ κάνει ὁ Κύριος χάλκινο τόξο τοὺς βραχίονές σου¹⁷ καὶ θὰ σὲ παρουσιάσει στὸν ἀντίπαλό σου σκληρό, ἐπίδεξιο καὶ ἰσχυρό· καὶ θὰ βάλει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου ὄλους ἐκείνους ποὺ θὰ σοῦ ἀντισταθοῦν¹⁸. Πρόσφερε λοιπὸν στὸν Κύριο τὸ Θεό σου τὴ χάρις τῆς ἀγνότητος, ἐπειδὴ δὲν σὲ φυλάκισε στὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος καὶ στὰ φθοροποιὰ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα ποὺ

11. Ἐξ. 12,51.

12. Ἐξ. 17,16.

13. Δευτ. 4,38.

14. Δαν. 2,23.

15. Ψαλμ. 26,6.

16. Ψαλμ. 54,7.

17. Ψαλμ. 17,35.

18. Ψαλμ. 17,40.

θάρτων πνευμάτων, ἀλλὰ κατησφαλίσατό σε τῇ ἑαυτοῦ δεξιᾷ.
 Οἰκοδόμησον αὐτῷ θυσιαστήριον, ὡσπερ καὶ Μωϋσῆς τὸν Ἀμα-
 λῆκ τροπωσάμενος. Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι καὶ αἰνέσω σε,
 Κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ, μεγαλύνων τὰς δυναστείας
 5 σου· ὅτι ἐλυτρώσω ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου καὶ ἐξήρπασάς με
 ἐκ τῶν βρόχων καὶ τῶν σαγηνευμάτων τῆς εὐπεριστάτου καὶ
 πολυμόρφου καὶ τριβακῆς κακίας.

S'

Ἄναζωπυροῦσιν ἡμῖν τὰ μιὰρὰ πάθη καὶ ἀνακαινίζουσι
 καὶ ἀνυψοῦσι καὶ πολυπλασιάζουσι οἱ πονηροὶ δαίμονες. Αἱ δὲ
 10 ἐπισκέψεις τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ μάλιστα αἱ διὰ τῆς τῶν δακρύ-
 ων χύσεως γινόμεναι, μαραίνουσί τε καὶ νεκροποιοῦσι τὰ πάθη,
 κἄν χρόνια τυγχάνη, καὶ λύουσι· καὶ κατὰ μικρὸν εἰς ἀνυπαρξίαν
 περιστῶσι τὰ ὀλέθρια τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀμαρτήματα
 καὶ ἐνεργήματα· μόνον ἡμεῖς μὴ ἀκηδιάσωμεν μηδὲ ἀτονήσω-
 5 μεν τοῦ δι' εὐχῆς καὶ ἐλπίδος ἀνενδότου καὶ ἀναιδοῦς προσε-
 δρεύειν τῷ Κυρίῳ. Διὰ γάρ, φησί, τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ὅσον
 βούλεται ὁ δεόμενος λήψεται.

Z'

Διατί ἐκ τοῦ στόματος τῶν τῇ κακίᾳ νηπιαζόντων πι-

συσχετίζονται μ' αὐτά, ἀλλὰ σὲ κατασφάλισε μὲ τὴ δεξιὰ του¹⁹. Οἰκοδόμησε θυσιαστήριο πρὸς τιμὴ του, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ Μωϋσῆς ὅταν κατατρόπωσε τὸν Ἀμαλήκ²⁰. Γι' αὐτὸ θὰ ἐξομολογηθῶ καὶ θὰ σὲ ὑμνήσω, Κύριε, καὶ θὰ ψάλω στὸ ὄνομά σου μεγαλύνοντας τὴ δύναμή σου²¹. Γιατὶ λύτρωσες τὴ ζωὴ μου ἀπὸ τὴ φθορὰ²² καὶ μὲ ἄρπαξες ἀπὸ τοὺς βρόχους καὶ τὰ σαγινεύματα τῆς περιστασιακῆς καὶ πολύμορφης διαφθορᾶς.

6

Οἱ πονηροὶ δαίμονες μᾶς ἀναζωπυρώνουν τὰ μiasμένα πάθη, τὰ ἀνακαινίζουν, τὰ ἐνισχύουν καὶ τὰ πολλαπλασιάζουν. Οἱ ἐπισκέψεις ὁμῶς τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ κυρίως ὅσες πραγματοποιοῦνται μὲ τὴ χύση τῶν δακρύων, μαραίνουν, νεκροποιοῦν καὶ καταλύουν τὰ πάθη, κι ἂν ἀκόμα τυχαίνει νὰ εἶναι χρόνια· καὶ γιὰ λίγο χρόνο οἱ ὀλέθριες ἀμαρτίες καὶ ἐνέργειες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος περιέρχονται στὴν ἀνυπαρξία. Ὅμως ἐμεῖς νὰ μὴ ἀδιαφορήσουμε οὔτε νὰ χαλαρώσουμε τὴν προσήλωσή μας πρὸς τὸν Κύριο μὲ προσευχὴ καὶ ἐλπίδα ἀσταμάτητα καὶ ἐπίμονα. Πράγματι, ἐκεῖνος ποὺ παρακαλεῖ θὰ ἀπολάβει ὅσα θέλει ἀπὸ τὴν ἀναίδειά του.

7

Γιατὶ ὁ Χριστὸς πλέκει τὸν ὕμνο ἀπὸ τὸ στόμα τῶν πι-

19. Ἦσ. 41,10.

20. Ἐξ. 17,17.

21. Β' Βασ. 22,50, Ψαλμ. 17,50.

22. Ψαλμ. 102.4

στῶν, ὁ Χριστὸς καταρτίζει τὸν αἶνον; ἢ πάντως, ἵνα διὰ τῆς ὑμνωδίας καταλύσῃ ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν τυραννοῦντα μεγάλως· ἐχθρὸν μὲν τῶν ἀρετῶν, ἐκδικητὴν δὲ κακίας, διάβολον. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τὸν Δεσπότην ἀπλότητι καρδίας αἰνοῦντες, 5 συντρίβομέν τε καὶ καταλύομεν τὰ τοῦ ἐχθροῦ μηχανήματα. Τῷ γὰρ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς πολέμιους καὶ τοὺς ὑπεναντίους δαίμονας τοὺς πολεμοῦντας ἡμῖν.

Η'

Εἴ τις ὑπάρχει κατὰ τὸ εἶδος ἔκτρωμα, τὸ ἡμισυ λέγεται νῦν τῶν σαρκικῶν κατεσθίειν, τὸ δὲ ἄλλο ἡμισυ, ἐν τῷ αἰῶνι 10 τῷ μέλλοντι· τῆς γὰρ ἑαυτοῦ ὁδοῦ τοὺς καρποὺς ἕκαστος τότε βρώσεται.

Θ'

Τὴν καλλίστην νηστείαν καὶ τὸ μὴ δουλοῦσθαι τοῖς πάθεσιν αἰρεῖσθαι χρεωστεῖ ὁ μοναχὸς καὶ μεγάλην ἡσυχίαν γεωργεῖν διαπαντός.

Ι

15 Οἱ μισοῦντες τὰς ψυχὰς ἡμῶν δαίμονες, ὑποτίθενταιί τισιν,

στῶν ποὺ νηπιάζουν ἀπὸ κακία; ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, γιὰ νὰ καταλύσει πάντως μὲ τὴν ὑμνωδία τὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν ἐκδικητὴ ποὺ εἶναι ἀμίληκτος τύραννος²³. ἐχθρὸ τῶν ἀρετῶν καὶ ὑπερασπιστὴ τῆς κακίας, τὸν διάβολο. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, δοξολογώντας τὸ Δεσπότη μὲ καρδιακὴ ἀπλότητα, συντρίβουμε καὶ ἐξουδετερώνουμε τὶς μηχανορραφίες τοῦ ἐχθροῦ. Πράγματι μὲ τὴ μεγαλωσύνη τῆς δόξας σου συνέτριψες τοὺς ἀντίπαλους καὶ ἐχθρικούς δαίμονες ποὺ μᾶς πολεμοῦν²⁴.

8

Ἐὰν κάποιος εἶναι ἔκτρωμα στὸ εἶδος, πιστεύεται ὅτι στὴν παρούσα ζωὴ κατατρώγει κατὰ τὸ ἥμισυ τὰ σαρκικὰ πάθη καὶ τὸ ἄλλο μισὸ στὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα· διότι τότε ὁ καθένας θὰ φάγει τοὺς καρπούς τῆς ὁδοῦ ποὺ ἀκολούθησε.

9

Ὁ μοναχὸς ὀφείλει νὰ προτιμᾷ τὴν καλύτερη νηστεία, νὰ μὴ ὑποδουλώνεται στὰ πάθη καὶ νὰ καλλιεργεῖ διαπαντός μεγάλη ἡσυχία.

10

Οἱ δαίμονες ποὺ μισοῦν τὶς ψυχές μας παραπλανοῦν μερι-

23. Ψαλμ. 8,3, Ματθ. 21,16.

24. Ἔξ. 15,7.

ὥστε ψυχράν τινα εὐφημίαν ἡμῖν χαρίσασθαι· εἶτα πρὸς ταύτην ἡμᾶς διαχυθῆναι προτρέπονται. Ἐὰν τοίνυν, χαννωθέντες τῇ οἰήσει, δῶμεν τόπον καὶ τῇ κενοδοξίᾳ, οὐ κάμνουσι λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν αἰχμαλωτίσαι ἡμᾶς.

ΙΑ'

5 Ἀποδέχου μᾶλλον τὸν σκώπτοντά σε, ἢ περ τὸν ἐπαινοῦντα, ὅστις οὐδὲν διαφέρειν καταρωμένου, ὡς γέγραπται.

ΙΒ'

Ὅταν, περὶ τὴν νηστεύσιμον σπουδάσας ἀρετὴν, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἀποτυγχάνης αὐτῆς καί, συντρίψας τὴν καρδίαν, ἐπ' εὐχαριστίαν τραπῆς τοῦ πάντων προνοητοῦ καὶ κριτοῦ, αὕτη ἢ
10 εὐχαριστία εἰς ἔλεός σοι παρὰ Θεοῦ λογισθήσεται, ἐὰν μέντοι τεταπεινωμένον διαπαντός δεικνύης σεαυτὸν τῷ Κυρίῳ καὶ μηδενός ποτε ἀνθρώπου κατεπαρθῆς.

ΙΓ'

Ἐπιστάμενος ὁ ἐχθρὸς τὴν εὐχὴν ὑπάρχουσαν ἡμῶν μὲν ὑπέρμαχον, αὐτοῦ δὲ ἐπίβουλον, καὶ ἀποσπᾶσαι ταύτης ἡμᾶς
15 μηχανώμενος, εἰς ἐπιθυμίαν ἡμᾶς ἐμβάλλει τῶν ἐλληνικῶν λό-

κούς μὲ τὸ νὰ μᾶς χαρίζουν κάποια ψυχρὴ εὐφημία· ἔπειτα μᾶς προτρέπουν νὰ παραδοθοῦμε σ' αὐτήν. Ἐὰν λοιπόν, χαινωμένοι ἀπὸ τὴν ὑπεροψία, δώσουμε τόπο στὴν κενοδοξία, τότε δὲν κουράζονται οἱ ἐχθροὶ μας νὰ μᾶς αἰχμαλωτίζουν.

11

Νὰ ἀποδέχεσαι περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ σὲ περιπαίξει παρὰ ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἐπαινεῖ, πού, ὅπως ἔχει γραφεῖ, δὲν διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ σὲ καταριέται²⁵.

12

Ὅταν, καλλιεργώντας τὴ νηστεύσιμη ἀρετὴ, ἀποτυγχάνεις ἀπὸ ἀδυναμία καὶ συντρίβοντας τὴν καρδιὰ δοθεῖς στὴν εὐχαριστία τοῦ προνοητῆ καὶ κριτῆ τῶν πάντων, τούτῃ ἢ εὐχαριστία θὰ λογαριασθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ἔλεός σου, ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύεις τὸν ἑαυτὸ σου στὸν Κύριο διαπαντὸς ταπεινωμένο καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ὑπερηφανευθεῖς ἔναντι κανενὸς ἀνθρώπου.

13

Ὁ ἐχθρὸς γνωρίζει καλὰ ὅτι ἡ προσευχὴ μᾶς ὑπερασπίζεται, ἐνῶ αὐτὸν τὸν ἐπιβουλεύεται. Ἔτσι μηχανεύεται νὰ μᾶς ἀποσπάσει ἀπὸ αὐτὴ καὶ νὰ μᾶς βάλει τὴν ἐπιθυμία τῆς ἑλληνι-

25. Παροιμ. 27,14.

γων, ἀφ' ὧν καὶ ἀπέστημεν, καὶ περὶ τούτων σχολάζειν παρακαλεῖ καὶ πονεῖσθαι ὧτινι μὴ πεισθῶμεν, ἵνα μὴ τοὺς τοῦ οἰκείου γεωργίου ἄξονας πλανηθέντες, ἀντὶ σύκων καὶ σταφυλῶν, ἀκάνθας καὶ τριβόλους τρυγήσωμεν. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ λελόγισται.

ΙΔ'

Χαράν, φησί, μεγάλην εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, οὐ μέρει τοῦ λαοῦ· καὶ πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ ψαλλάτωσάν σοι, οὐ γὰρ δεῖ μέρος τῆς γῆς. Τὸ δὲ ψάλλειν, οὐκ ἔστι ποτνωμένων, ἀλλὰ διευθυμουμένων. Εἰ τοίνυν ταῦτα οὕτως ἔχει, μηδαμῶς ἀπελπίσωμεν, ἀλλ' εὐθυμοὶ τὸν παρόντα διοδεύσωμεν βίον, τῆς ἀπαύστου ἐκείνης χαρᾶς καὶ εὐθυμίας λαμβάνοντες ἔννοιαν· πλὴν τῷ θείῳ φόβῳ τὴν εὐφροσύνην κεράσωμεν· ὥσπερ φησὶν, ἀγαλλιᾶσθε τῷ Κυρίῳ ἐν τρόμῳ. Καὶ γὰρ αἱ περὶ τὴν Μαρίαν μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς με-
15 γάλῃς ἐξέδραμον τοῦ τάφου· τάχα καὶ ἡμεῖς ποτέ, σὺν δέει καὶ χαρᾷ, τοῦ νοητοῦ ἐξορμήσομεν τάφου. Θαυμάζω γάρ, εἰ χωρὶς φόβου, διότι οὐδεὶς ἀναμάρτητος, κἂν Μωϋσῆς, κἂν Πέτρος ὁ

26. Βλ. Ματθ. 7,16.

27. Α' Κορ. 3,19.

κῆς σοφίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπομακρυνθήκαμε, καὶ μᾶς προτρέπει νὰ ἀσχολούμαστε καὶ νὰ κοπιᾶζουμε μ' αὐτήν· ὡς μὴ τὸν ἀκούσουμε, γιὰ νὰ μὴν παραπλανηθοῦμε ἀπὸ τοὺς φράχτες τοῦ χωραφιοῦ μας καὶ ἀντὶ γιὰ σύκα καὶ σταφύλια τρυγήσουμε ἀγκάθια καὶ τριβόλια²⁶. Γιατὶ ἡ σοφία αὐτοῦ τοῦ κόσμου ὑπολογίσθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὰν μωρία²⁷.

14

Μεγάλῃ χαρᾷ, λέγει, σᾶς εὐαγγελίζομαι, πού ἀφορᾷ σ' ὅλο τὸν κόσμον καὶ ὄχι μερικούς²⁸. ὡς σὲ προσκυνήσει καὶ ὡς σοῦ ψάλλει ὀλόκληρη ἡ γῆ²⁹, καὶ ὄχι μέρος τῆς γῆς. Κι ἡ ψαλμωδία δὲν ταιριάζει στοὺς λυπημένους, ἀλλὰ στοὺς εὐθυμούς. Ἐὰν λοιπὸν ἔτσι συμβαίνουν αὐτά, καθόλου νὰ μὴ ἀπελπιστοῦμε, ἀλλὰ νὰ ζήσουμε τὴν παρούσα ζωὴ εὐθυμοὶ, παίρνοντας νόημα ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀκατάπαυστη χαρὰ καὶ εὐθυμία· ὅμως μὲ τὸ θεῖο φόβο θὰ ἀναμίξουμε καὶ τὴν εὐφροσύνη· ὅπως ἀκριβῶς λέγει, νὰ ἀγαλλιᾶσθε στὸν Κύριο μὲ τρόμο³⁰. Γιατὶ καὶ οἱ συντρόφισσες τῆς Μαρίας ἔτρεξαν στὸν τάφο μὲ φόβο καὶ χαρὰ μεγάλη³¹. Ἴσως κι' ἐμεῖς κάποτε νὰ τρέξουμε μὲ δέος καὶ χαρὰ σὲ νοητὸ τάφο. Καὶ ἀπορῶ ἐὰν τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνει χωρὶς φόβο, γιὰτὶ κανεὶς δὲν εἶναι ἀναμάρτητος, εἴτε ὁ Μωϋσῆς εἴτε ὁ ἀπόστολος Πέτρος εἶναι· μόνο πού σ' αὐτοὺς ἡ

28. Λουκᾶ 2,10.

29. Ψαλμ. 65,4.

30. Ψαλμ. 2,11.

31. Ματθ. 27,8.

Ἄποστολος εἶη· ἀλλ' ὁμως ἐν τοῖς τοιούτοις ἡ θεία ἀγάπη νική-
σασα, ἔξω βάλλει τὸν φόβον ἐν καιρῷ τῆς ἐξόδου.

ΙΕ'

ἽΟτι καὶ ἐμπαθῆς πιστεύσας ὀλοκαρδίως καὶ τεταπεινω-
μένως, λαμβάνει τῆς ἀπαθείας τὸ χάρισμα, ἔχεις μαρτυροῦσαν
5 τὴν Γραφήν· σήμερον γάρ, φησὶν, μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παρα-
δείσῳ· καί, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην τῆς
μακαριωτάτης ἀπαθείας, καὶ ὅσα τοιουτότροπα· καί, ἐν τῷ
σπόρῳ περκάσει ἡ σταφυλή· καί, κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθή-
τω ὑμῖν.

ΙΣ'

10 Ὅποταν, ἀπεχθῶς πρὸς τὰ πάθη διακεείμενοι, σφοδρότε-
ρον τοῖς αἰσχροῖς ἐνθυμήμασιν ὑπὸ τῶν δαιμόνων ὀχλούμεθα,
τότε μᾶλλον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ στηριζόμεθα πίστιν καὶ βε-
βαιότεραν τὴν πρὸς τὰ ἐπηγγελμένα αἰῶνια ἀγαθὰ καθιστῶμεν
ἐλπίδα· ὧν ἀποστερηθῆναι ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπαλλοτριωθῆ-
15 ναι διὰ τῆς βασκανίας σπουδάξουσιν. Εἰ μὴ γὰρ λίαν μέγιστα ἦν
ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ κομιούμεθα, οὐκ ἂν τοσούτῳ οἱ δαίμονες
εἰς φθόνον καθ' ἡμῶν ἐκκαυθέντες, τοῖς ρυπαροῖς ἡμᾶς λογι-
σμοῖς πυκνὰ κατετόξευον, κἂν τούτῳ τὴν ἑαυτῶν μανίαν

θεία ἀγάπη νίκησε, καὶ στὸν καιρὸ τῆς ἐξόδου βγάζει ἔξω τὸ φόβο³².

15

Τὸ ὅτι ὁ ἐμπαθῆς ποῦ θὰ πιστέψει ἐγκάρδια καὶ μὲ ταπείνωση παίρνει τὸ χάρισμα τῆς ἀπάθειας, μπορεῖς νὰ τὸ πληροφορηθεῖς ἀπὸ τὴ Γραφή· πράγματι, σήμερα, λέγει, θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν Παράδεισο³³· καὶ ἡ πίστη σου σὲ ἔσωσε· νὰ πορευθεῖς στὴν εἰρήνη τῆς μακαριότατης ἀπάθειας καὶ τὰ παρόμοια· καὶ μέσα στὸ σπόρο θὰ ὠριμάσει ἡ σταφυλὴ· καὶ σύμφωνα μὲ τὴν πίστη σας θὰ σᾶς γίνει³⁴.

16

Κάθε φορὰ ποῦ, ἐνῶ ἀπεχθανόμαστε τὰ πάθη, ἐξακολουθοῦμε νὰ ἐνοχλούμαστε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς δαίμονες μὲ αἰσχρὰ ἐνθυμήματα, τότε πρέπει νὰ στηριζόμαστε περισσότερο στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κάνουμε βεβαιότερη τὴν ἐλπίδα πρὸς τὰ ἐπαγγελμένα αἰώνια ἀγαθὰ, ποῦ οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ φθόνο φροντίζουν νὰ μᾶς τὰ ἀποστερήσουν καὶ νὰ μᾶς τὰ ἀπαλλοτριώσουν. Πράγματι, ἐὰν δὲν ἦταν τόσο μεγάλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ποῦ θὰ κερδίσουμε, δὲν θὰ μᾶς κατατόξευαν οἱ δαίμονες πυκνὰ μὲ μιαροὺς λογισμοὺς, φλεγόμενοι μὲ τόσο φθόνο ἐναντίον μας, πιστεύοντας ὅτι μ' αὐτὸν ἱκανοποιοῦν τὴ μανία τους

32. Α' Ἰω. 4,18.

33. Λουκᾶ 23,43.

34. Λουκᾶ 7,50.

πληροφορεῖν δοκοῦντες καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν ἡμᾶς συνελαύνειν νομίζοντες, διὰ τῆς ἀφορήτου καὶ πολλῆς ὀχλήσεως.

ΙΖ'

Γνωσιν ἀληθεστάτην τινές τὴν πρᾶξιν ὀρίζονται. Σπουδάσατε τοίνυν μᾶλλον τοῖς ἔργοις καὶ πίστιν καὶ γνωσιν ἐνδείκνυσθαι· ὁ γὰρ δὴ ἐπὶ τῇ γνώσει μόνῃ τετυφωμένος, ἀκούσεται, ὅτι Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται.

ΙΗ'

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῷ καιρῷ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀγίων συνάξεων καὶ μάλιστα ὅταν μέλλη τις τῇ μυστικῇ τραπέζῃ προσιέναι, τότε τοῖς αἰσχροῖς φαντάσμασι καὶ τῇ ροῇ τῆς γονῆς τὸν 10 ἀσκητὴν οἱ δαίμονες μολύνειν σπουδάζουσιν· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τούτῳ θραύσουσιν ἢ ἐκλύσουσι τὸν πάντα καρτερικῶς καὶ γενναίως φέρειν συνειθισμένον· μὴ οὖν καυχάσθωσαν καθ' ἡμῶν οἱ κυρτοί, ὡς ὀρθοί.

ΙΘ'

Μὴ σου τὴν προθυμίαν οἱ ἐχθροὶ ἀμβλυνέτωσαν τοῖς ποι-

καὶ νομίζοντας ὅτι μὲ τὴν ἀφόρητη καὶ συνεχῆ ἐνόχληση μᾶς ὀδηγοῦν σὲ ἀπόγνωση.

17

Μερικοὶ θεωροῦν τὴν πράξη σὰν τὴν ἀληθέστατη γνώση. Νὰ φροντίζετε λοιπὸν νὰ ἀποδεικνύετε τὴν πίστη καὶ τὴ γνώση περισσότερο μὲ τὰ ἔργα· γιατί αὐτὸς ποὺ ὑπερηφανεύεται μόνο γιὰ τὴ γνώση θὰ ἀκούσει ὅτι μὲ τὰ λόγια ὁμολογοῦν πὼς γνωρίζουν τὸ Θεό, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τὸν ἀρνοῦνται³⁵.

18

Περισσότερο στὸν καιρὸ τῶν ἐορτῶν καὶ τῶν ἀγίων συναξέων, ἀλλὰ κυρίως ὅταν πρόκειται κάποιος νὰ πλησιάσει τὴ μυστικὴ τράπεζα, τότε οἱ δαίμονες σπεύδουν μὲ τὶς αἰσχρὲς φαντασιώσεις καὶ τὴ ρεύση τῆς γονῆς νὰ μολύνουν τὸν ἀσκητὴ ὅμως οὔτε μὲ αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ συντρίψουν ἢ νὰ διαλύσουν ἐκεῖνον ποὺ συνήθισε νὰ ὑποφέρει τὰ πάντα καρτερικὰ καὶ γενναῖα· ἄς μὴ καυχηθοῦμε λοιπὸν ἀπέναντί μας οἱ κυρτοὶ πὼς εἶναι ὀρθοί.

19

Ἄς μὴ σοῦ ἀμβλύνουν οἱ ἐχθροὶ τὴν προθυμία, ραπίζο-

35. Τίτ. 1,16.

κίλοις καὶ ἀφάτοις πειρασμοῖς τὴν ψυχὴν κολαφίζοντες· ἐκ γὰρ τῶν θλίψεων σου τῶν πολλῶν καὶ ἀμυθήτων ὁ στέφανος πλέκεται· καὶ ἐν ταῖς ἀσθενείαις δὲ τελειοῦται ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ· καὶ ταῖς σκυθρωποτέραις καταστάσεσιν ἐπανθεῖν εἴωθεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐξανέτειλε γὰρ φῶς ἐν σκότει τοῖς εὐθέσιν, ἐάν γε τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

Κ'

Οὐδὲν οὕτως ἐξαφανίζει τὴν ἀρετὴν πέφυκεν, ὡς ἡ εὐτραπελία καὶ τὸ παίζειν καὶ ἡ ἀργολογία. Καὶ πάλιν οὐδὲν οὕτω 10 τὴν πεπαλαιωμένην ἀνακαινίζει ψυχὴν καὶ πλησιάζειν τῷ Θεῷ παρασκευάζει, ὡς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καλὴ προσοχὴ καὶ τὸ μελετᾶν ἀπαύστως τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ προσευχῇ ἀεὶ ἑαυτὸν καθοπλίζειν καὶ τῆς ἀγρυπνίας τὸ κέρδος ἰχνηλατεῖν.

ΚΑ'

Ἐπιτηδειότατον ἅμα καὶ συμφέρον τῇ ψυχῇ, τὸ στιβαρῶς 15 βαστάζειν πᾶσαν θλίψιν, εἴτε παρὰ ἀνθρώπων εἴτε παρὰ δαιμόνων ἐπαγομένην, καὶ εἰδέναί ἀκριβῶς ὅτι περ χρεῶσται ὑπάρ-

ντας τὴν ψυχὴ μὲ ποικίλους καὶ ἀνείπωτους πειρασμούς· γιατί ἀπὸ τὶς πολλὰς καὶ ἀμύθητες θλίψεις σου πλέκεται τὸ στεφάνι· καὶ μὲ τὶς ἀδυναμίες τελειώνεται ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ³⁶· καὶ στὶς σκυθρωπότερες καταστάσεις ἀνθεῖ συνήθως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Γιατί, λέγει, γιὰ τοὺς δίκαιους ἀνέτειλε φῶς σὲ σκοτάδι³⁷, ἐὰν βέβαια κρατήσουμε σταθερὴ μέχρι τέλους τὴν παρρησία καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδας³⁸.

20

Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαφανίζει τόσο τὴν ἀρετὴ, ὅσο ἡ εὐτραπελία, τὸ παιγνίδι καὶ ἡ ἀργολογία. Καὶ πάλι τίποτε δὲν ἀνακαινίζει τόσο τὴν παλαιωμένη ψυχὴ καὶ δὲν τὴν ἐτοιμάζει νὰ πλησιάσει στὸ Θεό, ὅσο ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἡ καλὴ προσοχῆ, ἡ ἀκατάπαυστη μελέτη τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, ἡ συνεχῆς ἐξόπλιση μὲ τὴν προσευχὴ καὶ ἡ ἰχνηλάτηση τοῦ κέρδους τῆς ἀγρυπνίας.

21

Εἶναι φρόνιμο καὶ συμφέρον γιὰ τὴν ψυχὴ νὰ βαστάζει στιβαρὰ κάθε θλίψη, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους προέρχεται εἴτε ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ὅφείλει ἐπίσης νὰ γνωρίζει ἀκριβῶς ὅτι εἴμαστε χρεῶστες τῆς καταπονήσεως καὶ κανένα ἄλλον νὰ μὴ κατηγορεῖ κανεὶς συνεχῶς παρὰ μόνο τοὺς ἑαυτοὺς μας. Γιατί

37. Ψαλμ. 111,4.

38. Ἐβρ. 3,6.

χομεν τῆς καταπονήσεως καὶ μηδένα ἕτερον, εἰ μὴ μόνον ἑαυτοὺς διηνεκῶς μέμφεσθαι. Ὁ γὰρ ἄλλον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις θλιβεροῖς μεμφόμενος, ἐξώλισθεν τῆς δικαίας τοῦ προσήκοντος κρίσεως.

ΚΒ'

5 Ἔστιν ὅτε τῆς δεξιᾶς ἄνθρωπος ἀποκινεῖται ἔδρας, κἂν σπουδαῖος τυγχάνῃ, πλεονασάντων τῶν πειρασμῶν, ἐξιστάμενος τῆς ἑαυτοῦ τάξεως, διὰ τὸ πᾶσαν αὐτοῦ, καθὼς φησιν ἡ Γραφή, καταπεπόσθαι σοφίαν τε καὶ τέχνην· ὅπως μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ἵνα μὴ καυχῆσομαι Ἰσραήλ, λέγων· ἡ
10 χεὶρ μου σέσωκέ με. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς ἐπὶ τούτοις ὡς ξένον συμβαίνοντος· ἀλλ' ἐλπιζε ἀποκατασταθῆναι εἰς τὴν προτέραν ὠραίαν κατάστασιν, ἀποπεσόντος ἀπὸ σοῦ, θεία κελεύσει, καὶ ἀποδιωχθέντος τοῦ πονηροῦ, ὅστις πάντα μὲν ἐμπαθῶς καὶ βλέπειν καὶ ἀκούειν παροτρύνει καὶ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κατα-
15 σπεύδει, παχύνας δὲ τὸν νοῦν, καθάπερ νέφει πυκνῶ, ποιεῖ καὶ τὸ σαρκίον αἰσθάνεσθαι ἀφάτου βαρύτητός τε καὶ ὄγκου· καὶ τὸν ἔμφυτον λογισμόν, ἀπλοῦν τινα καθεστῶτα καὶ ἄπλαστον, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τῶν ἀρτιγενῶν βρεφῶν, ποικίλον ἀποδείκνυσι καὶ λίαν πολὺπειρον παντοίας ἁμαρτίας, φαρμάξας καὶ
20 παρατρέψας τοῦτον διὰ τῆς μαστροπείας.

ΚΓ'

Μέγα τι χρῆμα ἄνθρωπος, αὐξάνων ἔσω καὶ μεγαλυνόμε-

ἐκεῖνος ποῦ μέμφεται ἄλλον γιὰ τὶς δικές του θλίψεις, ξέφυγε ἀπὸ τὴ δίκαιη κρίση γιὰ τὸ προσῆκον.

22

Μερικὲς φορὲς ὁ ἄνθρωπος μετακινεῖται ἀπὸ τὴ σωστὴ θέση κι ἂν ἀκόμα τυχαίνει νὰ εἶναι σπουδαῖος, ἐπειδὴ πλεονάζουν ὁ πειρασμοί· ξεφεύγει ἀπὸ τὴν τάξη του, ἐπειδὴ, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ὅλη ἡ σοφία καὶ ἡ τέχνη του ἔχει καταποθεῖ³⁹, γιὰ νὰ μὴ ἀναπαυόμαστε στοῦς ἑαυτούς μας⁴⁰ καὶ νὰ μὴ καυχηθεῖ ὁ Ἰσραὴλ λέγοντας· τὸ χέρι μου μὲ ἔσωσε⁴¹. Ὅμως μὴ θορυβηθεῖς γι' αὐτὰ σὰ νὰ συμβαίνει κάτι παράξενο, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζεις ὅτι θὰ ἀποκατασταθεῖς στὴν προηγούμενη ὠραία κατάσταση, ἀφοῦ μὲ θεία ἐντολὴ ξεπέσει ἀπὸ σένα καὶ ἀπομακρυνθεῖ ὁ πονηρός. Ὁ πονηρός εἶναι ποῦ μᾶς παροτρύνει νὰ βλέπουμε καὶ νὰ ἀκοῦμε τὰ πάντα μὲ ἐμπάθεια καὶ μᾶς ὠθεῖ βίαια στὴν ἁμαρτία, καὶ παχύνοντας τὸ νοῦ σὰ πυκνὸ σύννεφο καταφέρνει νὰ νιώθει καὶ ἡ σὰρκα ἀνείπωτο βάρος καὶ ὄγκο· καὶ τὸν ἔμφυτο λογισμό, ποῦ εἶναι κάπως ἀπλὸς καὶ ἄπλαστος σὰν τῶν ἀρτιγέννητων βρεφῶν⁴² τὸν καθιστᾷ ποικιλόμορφο καὶ μέτοχο κάθε ἁμαρτίας, γοητεύοντας καὶ παρασύροντάς τον μὲ τὴ μαστροπεία.

23

Μεγάλο πράγμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὅταν αὐξάνει ψυχικὰ

39. Ψαλμ. 106.27.

40. Β' Κορ. 1,9.

41. Κριτ. 7,2.

42. Α' Πέτρ. 2,2.

νος ταῖς ἀρεταῖς. Ἄλλ' ὅμως οὗτος ὁ μέγας φοβεῖται τὴν ἀμαρτίαν, ὡς τὸν μῦν ὁ ἐλέφας, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται.

ΚΔ'

Οὐ μόνον πλησίον τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ὁ διάβολος 5 λόγους λαλήσει πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὡς φησιν ὁ Δανιήλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ νῦν, ἔστιν ὅτε, βαρείας διὰ τῶν λογισμῶν ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἐκπέμπει βλασφημίας· κατ' αὐτοῦ δὴ δυσφημῶν τοῦ Ὑψίστου καὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀγίων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Ἄλλ' ἡμεῖς βεβηκότες ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς 10 γνώσεως, οὐκ ἂν καταπτῆξαιμεν ἐπὶ τούτοις, οὐδὲ μὴ θαυμάσαιμεν τὴν τοῦ ἀλάστορος τόλμην. Πίστει δὲ καὶ εὐχῇ θερμότερα χρώμενοι, τῆς τε ἄνωθεν ἐπικουρίας τυχόντες, ἀμυνόμεθα τὸν ἐχθρόν.

ΚΕ'

Μαχόμενος καὶ ὄνειδίζων μετὰ θράσους ἐπέρχεται ὁ 15 ἐχθρὸς τῇ ψυχῇ ἐξελθούσῃ τοῦ σώματος, κατήγορος γινόμενος πικρὸς τε καὶ φοβερὸς ἐπὶ τοῖς ἐπταισμένοις. Ἄλλ' ἔστιν ἰδεῖν τότε τὴν θεοφιλῆ καὶ πιστοτάτην ψυχὴν, κἂν πολλαῖς πολλάκις τὸ πρὶν ἐτρώθη ἀμαρτίαις, οὐ καταπληττομένην τὰς ἐκείνου ὀρμάς τε καὶ ἀπειλάς, ἀλλὰ μᾶλλον νευρουμένην ἐν Κυρίῳ καὶ 20 πτερουμένην χαρᾷ, θαρσοποιουμένην τε ταῖς ὁδηγούσαις ἀγίαις δυνάμεσιν καὶ περιτειχιζομένην τῷ φωτὶ τῆς πίστεως· καὶ ἀντι-

καὶ μεγαλύνεται στὶς ἀρετές. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς ὁ μέγας φοβᾶται τὴν ἁμαρτία ὅπως ὁ ἐλέφαντας τὸ ποντίκι, μήπως, κηρύττοντας στοὺς ἄλλους, ἀποδειχθεῖ αὐτὸς ἀδόκιμος⁴³.

24

Ὅχι μόνον ὅταν πλησιάζει ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου θὰ μιλήσει ὁ διάβολος στὸν Ὑψιστο, ὅπως λέγει ὁ Δανιήλ⁴⁴, ἀλλὰ μερικὲς φορές καὶ τώρα στέλνει βαριὲς βλασφημίες στὸν οὐρανὸ μὲ τοὺς λογισμούς, βλασφημώντας τὸν ἴδιο τὸν Ὑψιστο, τὰ κτίσματά του καὶ τὰ ἅγια μυστήρια τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' ἐμεῖς, περπατώντας στὴν πέτρα τῆς γνώσεως, δὲ θὰ τρομάξουμε μ' αὐτὰ, οὔτε θ' ἀπορήσουμε μὲ τὴν τόλμη τοῦ καταστροφέα. Μὲ πίστη καὶ θερμότερη προσευχή, ἔχοντας καὶ τὴν ἄνωθεν βοήθεια, θὰ ἀποκρούουμε τὸν ἐχθρό.

25

Μαχόμενος καὶ μεμφόμενος μὲ θράσος ὁ ἐχθρὸς ἐπέρχεται ἐναντίον τῆς ψυχῆς ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ γίνεται πικρὸς καὶ φοβερὸς κατήγορος γιὰ τὶς ἁμαρτίες. Ἀλλὰ καὶ τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ τὴ θεοφιλή καὶ πιστότατη ψυχή, παρ' ὅλο ποὺ κτυπήθηκε πολλὰς φορές στὸ παρελθὸν ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, νὰ μὴ φοβᾶται τὶς ὀρμές καὶ τὶς ἀπειλές του, ἀλλὰ νὰ ἐνδυναμώνεται περισσότερο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου, νὰ ἀναπτερόνεται ἀπὸ χαρά, νὰ ἐνθαρρύνεται ἀπὸ τὶς καθοδηγητικὲς ἅγιες

43. Α' Κορ. 9,27.

44. Δαν. 7,25.

κράζουσαν μετὰ πολλῆς παρρησίας τῷ πονηρῷ διαβόλῳ, τί σοὶ
καὶ ἡμῖν, ἀλλότριε τοῦ Θεοῦ; τί σοὶ καὶ ἡμῖν, δραπέτα τῶν οὐ-
ρανῶν καὶ δοῦλε πονηρέ; Οὐκ ἔχεις σὺ τὴν ἐξουσίαν μεθ' ἡμῶν.
Χριστὸς γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡμῶν τε καὶ πάντων τὴν ἐξου-
5 σίαν ἔχει· αὐτῷ ἡμάρτομεν, αὐτῷ καὶ ἀπολογησόμεθα, ἐνέχυρον
ἔχοντες τῆς εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν τὸν τού-
του τίμιον σταυρόν. Σὺ δὲ φεῦγε μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, ὀλέθριε καὶ
ἀντικείμενε. Μηδὲν σοὶ καὶ τοῖς δούλοις τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα
λεγούσης τῆς ψυχῆς μετὰ θάρσους, νῶτα λοιπὸν δίδωσιν ὁ διά-
10 βολος, βοαῖς ὀδυρόμενος, μὴ δυνηθεὶς ἀντιστῆναι τῷ Χριστοῦ
ὀνόματι. Ὑπεράνω δὲ τυγχάνουσα ἡ ψυχὴ, καθίπτεται τοῦ
ἐχθροῦ κολαφίζουσα αὐτόν, ὥσπερ ὁ λεγόμενος ὀξύπτερος τὸν
κόρακα. Καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν θείων ἀγγέλων διακομίζεται
ἀγαλλιωμένη εἰς τοὺς τόπους τοὺς ὠρισμένους αὐτῇ κατὰ τὴν
15 κατάστασιν αὐτῆς.

KS'

Ὅτι καὶ μικρῷ τινι πειρασμῷ κατὰ συγχώρησιν ἐμποδί-
ζεται ποτε προσκόψας ὁ σπουδαῖος, πειθέτω σε ἡ χενηῖς, τὸ
βραχύτατον ἰχθύδιον μυριοφόρον ὀλκάδα τῇ προσψαύσει καὶ
μόνη κατείργουσα καὶ προβῆναι παντελῶς κωλύουσα· καὶ ὁρᾷς
20 τὸ μέγιστον ὑπὸ τοῦ μικροτάτου ἐπὶ τοσοῦτον ἐμποδισθέν· καὶ
μέμνησαι πάντως τοῦ λέγοντος· ὅτι ἐγὼ ὁ τηλικούτος Παῦλος,

δυνάμεις, νὰ περοτειχίζεται μὲ τὸ φῶς τῆς πίστεως· καὶ ἀνακράζοντας πρὸς τὸν πονηρὸ διάβολο μὲ πολλὴ παρρησία, τί ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' ἐσένα καὶ σ' ἐμᾶς⁴⁵, ξένε πρὸς τὸ Θεό; τί ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' ἐσένα καὶ σ' ἐμᾶς, δραπέτη τῶν οὐρανῶν καὶ πονηρὸ δούλε; Δὲν μᾶς ἐξουσιάζεις ἐσύ, γιατί ἐξουσιάζει ἐμᾶς καὶ τὰ πάντα ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σ' αὐτὸν ἁμαρτήσαμε καὶ σ' αὐτὸν θὰ ἀπολογηθοῦμε, ἔχοντας σὰν ἐνέχυρο γιὰ τὴν εὐσπλαχνία του καὶ τὴν σωτηρία μας τὸν τίμιο σταυρὸ του. Ἐσὺ ὅμως φῦγε ἀπὸ κοντά μας, ὀλέθριε καὶ ἀντικείμενε· δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀνάμεσα σ' ἐσένα καὶ στοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ἡ ψυχὴ λέγει αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ θάρρος, ὀπισθοχωρεῖ ὁ διάβολος τότε, ὀδυρόμενος μὲ βοῆς πὺ δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθεῖ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ψυχὴ βέβαια βρίσκεται ψηλὰ καὶ πετὰ ὀρμητικὰ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ κακοποιώντας τον, ὅπως ὁ λεγόμενος ὀξῦπτερος τὸν κόρακα. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ μεταφέρεται ἀγαλλιασμένη ἀπὸ τοὺς θείους ἀγγέλους στοὺς τόπους πὺ ὀρίστηκαν γι' αὐτὴν κατὰ τὴν κατάστασή της.

26

Γιὰ τὸ ὅτι καὶ μὲ κάποιον μικρὸ πειρασμὸ ἐμποδίζεται κάποτε νὰ προκόψει ὁ σπουδαῖος κατὰ παραχώρηση, θὰ σὲ πείσει ἡ ἐχενηῖδα, τὸ μικρὸ ψαράκι, πὺ μὲ ἓνα ἄγγιγμα μόνον συγκρατεῖ ἓνα μυριοφόρο πλοῖο καὶ τὸ ἐμποδίζει τελείως νὰ προχωρήσει· καὶ βλέπεις ἓνα τὸσο μεγάλο ἀντικείμενο νὰ

45. Βλ. Ματθ. 8,29.

καὶ ἅπαξ καὶ δις τεθέληκα ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο θορυβηθῆς· ἀνταγωνίζου δὲ μᾶλλον διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τεύξῃ τῆς χάριτος.

ΚΖ'

Ὁ ταῖς ἀρεταῖς ἄγαν εὐθηνούμενος, ἐὰν διὰ ραθυμίαν ἀπο-
 5 νεύσῃ τοῦ πρέποντος, ἀνέρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ υἱοὶ τῶν κακῶν
 ἀνατολῶν ἀπὸ Ἀμαλήκ, καὶ μάλιστα Μαδιάμ, ἡ φιλῶπορνος δύ-
 ναμις, σὺν ταῖς καμήλοις αὐτῶν, δηλαδὴ ταῖς ἐμπαθέσι μνήμαις,
 αἷς οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, καὶ διαφθείρουσι πάντα τὰ ἐκφόρια τῆς
 γῆς, τουτέστιν τὴν ἀρίστην πράξιν τε καὶ ἔξιν. Καὶ τότε λοιπὸν
 10 πτωχεύει Ἰσραὴλ καὶ πάνυ ὀλιγοψυχεῖ καὶ ἀναγκάζεται βοῆσαι
 πρὸς Κύριον. Καὶ οὕτως ἀποστέλλεται οὐρανόθεν λογισμὸς
 ἀγαθός, τὸν Γεδεὼν μιμούμενος, διὰ πολλῆς πίστεως καὶ ταπει-
 νοφροσύνης. Ἡ γὰρ χιλιάς μου, φησί, ταπεινότερα ἐν Μανασσῆ,
 ὥστε ἀντιπαρατάξασθαι τοῖς τοσοῦτοις πλήθεσιν, ἐν τοῖς τρια-
 15 κοσίοις ἀσθενέσιν ἀνθρώποις καὶ τρόπαια παραδόξως στήσαι,
 κατὰ τῶν ἐναντίων, τῇ συμμαχίᾳ τῆς χάριτος.

ΚΗ'

Οὐκ ἂν δυνηθῆς ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβῆναι, καὶ

ἐμποδίζεται τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ μικρότατο· καὶ θυμήσου ὅπως-
δήποτε αὐτὸν ποὺ λέγει· ὅτι ἐγὼ ὁ τόσο μεγάλος Παῦλος θέ-
λησα ἐπανελημμένα νὰ ἔρθω σ' ἐσᾶς καὶ μὲ ἐμπόδισε ὁ Σατα-
νᾶς⁴⁶. Ὅμως μὴ θορυβηθεῖς ἀπ' αὐτό· νὰ ἀνταγωνίζεσαι μᾶλλον
μὲ τὴν ὑπομονή, καὶ θὰ τύχεις τῆς χάριτος.

27

Ἐὰν κάποιος ποὺ εὐδοκιμεῖ πολὺ στὶς ἀρετές ἀπὸ ραθυμία
ἀποκλίνει ἀπὸ τὸ πρέπον, ἀνεβαίνουν πρὸς αὐτὸν οἱ υἱοὶ τῶν
κακῶν ἀνατολῶν ἀπὸ τὸν Ἀμαλήκ καὶ κυρίως ἡ Μαδιάμ, δηλα-
δὴ ἡ φιλόπορνη δύναμη⁴⁷, μαζὶ μὲ τὶς καμῆλες τους, δηλαδή μὲ
τὶς ἐμπαθεῖς ἐνθυμήσεις ποὺ εἶναι ἀναρίθμητες καὶ καταστρέ-
φουν ὅλα τὰ προϊόντα τῆς γῆς⁴⁸, δηλαδή τὴν ἄριστη πράξη καὶ
ἔξη. Τότε λοιπὸν πτωχεύει ὁ Ἰσραὴλ καὶ ὀλιγοψυχεῖ πολὺ καὶ
ἀναγκάζεται νὰ ἀναβοήσει πρὸς τὸν Κύριο. Καὶ ἔτσι ἀποστέλ-
λεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ πολλὴ πίστη καὶ ταπεινοφροσύνη ἀγα-
θὸς λογισμὸς, μιμούμενος τὸν Γεδεῶν⁴⁹. Γιατί, λέγει, ἡ χιλιάδα
τῶν ἀνδρῶν μου εἶναι ταπεινότερη στὸν Μανασσῆ, ὥστε νὰ
ἀντιπαραταχθεῖ σὲ τόσα πλήθη, μὲ τριακόσιους ἀνίσχυρους ἀν-
θρώπους⁵⁰, καὶ νὰ στήσει παραδόξως τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν
μὲ τὴν συμμαχία τῆς χάριτος.

28

Δὲν θὰ μπορούσες νὰ ἐπιβεῖς στὴν ἀσπίδα καὶ στὸ βασιλί-

46. Α' Θεσσ. 2,18.

48. Κριτ. 6,4.

47. Κριτ. 7,12.

49. Κριτ. 6,14.

50. Κριτ. 6,15.

τὰ ἐξῆς, εἰ μὴ, διὰ πολλῆς ἰκεσίας τὸν Θεὸν δυσωπήσας, λάβης ὑπερμάχους ἀγγέλους, ἀνακουφίζοντάς σε ταῖς οἰκείαις χερσὶν καὶ ἄνω σε ποιοῦντας τῆς ἰλυώδους γνώμης.

ΚΘ'

“Όταν τις ἰσχυρὸς πυκτεύων ἠττηθείη, μηδαμῶς δυσθυ-
5 μείτω, μηδὲ ἀποκαμνέτω, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Ἡσαΐου ρῆμασιν ἀνορ-
θωθεὶς εὐθυμείτω, τοιαῦτα κατεπάδων· ἰσχυρότερες ἠττᾶσθε, ὧ
πονηροὶ δαίμονες· ἐὰν γὰρ καὶ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἠττηθῆσε-
σθε. Καὶ ἦν ἂν βουλὴν βουλευέσησθε, διασκεδάσει Κύριος, ὅτι
10 μεθ’ ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐστίν, ὁ τοὺς κατερραγμένους ἐξανιστῶν, καὶ
15 παρασκευάζων τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κόπτεσθαι, ἠνίκα δ’ ἂν με-
τανοῶμεν.

Λ'

Ἀμήχανον χωρὶς λύπης παρελθεῖν τὸν ἐμπαιδευόμενον
τοῖς πειρασμοῖς. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα πολλῆς χαρᾶς πληροῦνται οἱ
τοιούτοι καὶ δακρύων γλυκέων καὶ νοημάτων θείων, ὅσοι ἐγε-
15 ὠργησαν τὸν πόνον καὶ τὴν θλίψιν ἐν ταῖς καρδίας αὐτῶν.

σκο⁵¹ και στα παρόμοια, ἐκτὸς ἐάν, πείθοντας τὸ Θεὸ μὲ πολλή ἰκεσία, ἀποκτήσεις ὑπέρμαχους ἀγγέλους, πού θὰ σὲ ἀνακουφίζουν μὲ τὰ χέρια τους και θὰ σὲ ἀνεβάζουν πάνω ἀπὸ τὴ λασπώδη γνώμη.

29

“Ὅταν κάποιος δυνατὸς πυγμάχος νικηθεῖ, νὰ μὴ δυσθυμήσει καθόλου, οὔτε νὰ ἀποκάμει, ἀλλὰ νὰ ἀνορθωθεῖ μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἡσαΐα και νὰ εὐθυμήσει ψάλλοντας συνεχῶς αὐτὰ: ἂν και ἰσχυροί, νικιέστε, πονηροὶ δαίμονες: και ἐάν βέβαια ἰσχυροποιηθεῖτε πάλι, πάλι θὰ νικηθεῖτε. Και ὅ,τι ἀποφασίζετε θὰ τὸ διασκορπίσει ὁ Κύριος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας⁵². Ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος πού ἐξυψώνει τοὺς πεσμένους⁵³ και προετοιμάζει τὴν καταστροφή τῶν ἐχθρῶν μας, κάθε φορά πού μετανοοῦμε.

30

Εἶναι ἀδύνατο κάποιος πού παιδεύεται ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς νὰ τοὺς ξεπεράσει χωρὶς λύπη. Ὅμως ἔπειτα αὐτοὶ γεμίζουν πολλή χαρὰ και γλυκὰ δάκρυα και θεῖα νοήματα, ἐφ’ ὅσον καλλιέργησαν τὸν πόνο και τὴ θλίψη στὶς καρδιές αὐτῶν.

52. Ἡσ. 8,10.

53. Ψαλμ. 144,14.

ΛΑ'

Εἰ θέλων ὁ Ἰσαάκ, καὶ τρέχων ποτὲ ὁ Ἡσαῦ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς εὐλογίας, ἀποτετυχήκασιν, ἐλεοῦντος τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐλογοῦντος τὸν Ἰακώβ· εἰ καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν, πολλάκις οὐχ ὄνπερ αὐτοὶ πάντως τεθελήκαμεν, ἀλλ' ὄνπερ ὁ Θεός, πρὶν πλά-
 5 σαι, προώρισεν εἰς τὸ διακονῆσαι, μηδαμῶς θορυβηθῶμεν, μηδὲ φθονήσωμεν, ὅταν θεωρήσωμεν ἀδελφούς τινας οἰκτρούς καὶ ἐλαχίστους ἐπὶ ἀρχὴν προκόψαντας. Ἦκουσας καὶ τοῦ Κυ-
 ρίου σου λέγοντος· δὸς τούτῳ τόπον, ὥστε κατακλιθῆναι ἀνώ-
 10 τερον. Θαυμάζομεν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τούτοις τὸν δίκαιον δικαστὴν καὶ προνοητὴν, σοφῶς καὶ ἀπορρήτως κεκρικότα· ἐκεῖνον μὲν τὸν ἐλάχιστον καὶ ὕστερον, πρωτεύειν καὶ καθηγεῖσθαι· ἡμᾶς δὲ ἐσχατιάζειν τοὺς τῇ ἀσκήσει καὶ τῷ χρόνῳ ἐκείνου πρωτεύον-
 15 τας. Ἐκάστῳ γὰρ ἀνθρώπῳ καθὼς μεμέρικεν ὁ Κύριος, οὕτω καὶ στοιχήσομεν· εἴπερ Πνεύματι ζῶμεν, καὶ Πνεύματι στοιχῶ-
 15 μεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

ΛΒ'

Μηδέποτε ἀποδέχου τὸν ἐν ὑποταγῇ σου, παράσχου μοι, λέγοντά σοι, ἐξουσίαν χρόνου τινὰ πρὸς ἀρετὴν, τὸδε ἢ τόδε τὸ πρᾶγμα δοκιμάσαι, καὶ οὕτω κατορθῶσαι. Ὁ γὰρ δὴ οὕτω λέ-

31

Ἐάν, παρ' ὄλο πού κάποτε ὁ Ἰσαὰκ ἤθελε καὶ ὁ Ἡσαῦ ἔτρεχε, ἀπέτυχαν⁵⁴, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐλέησε καὶ εὐλόγησε τὸν Ἰακώβ· κι ἐμεῖς ἂν δοῦμε πολλές φορές σ' ἓνα ἀξίωμα ὄχι αὐτὸν πού ἐμεῖς πάντως θελήσαμε, ἀλλ' ἐκεῖνον πού ὁ Θεὸς προὐ-
 ρισε σ' αὐτὸ πρὶν τὸν πλάσει, καθόλου νὰ μὴ θορυβηθοῦμε, οὔτε νὰ φθονήσουμε ὅταν δοῦμε κάποιους ἀδελφούς, ἐλεεινοὺς καὶ ἐλάχιστους, νὰ ἔχουν προκόψει σὲ ἀξίωμα. Ἄκουσες καὶ τὸν Κύριό σου νὰ λέγει· δῶσε τόπο σ' αὐτὸν γιὰ νὰ καθίσει ψηλά⁵⁵. Θαυμάζουμε περισσότερο τὸν δίκαιο καὶ προνοητὴ δικαστὴ πού ἔκρινε σοφὰ καὶ ἀπόρρητα, ὥστε ἐκεῖνος πού εἶναι ἀσήμαντος καὶ τιποτένιος νὰ πρωτεύει καὶ νὰ ἡγεῖται, ἐμεῖς ὅμως πού προηγούμεστε ἀπὸ ἐκεῖνον στὴν ἄσκηση καὶ στὸ χρόνο νὰ εἶμαστε ἔσχατοι. Θὰ στοιχηθοῦμε ὁ καθένας μας ὅπου τοῦ ὄρισε ὁ Κύριος⁵⁶· ἂν ζοῦμε ἐν Πνεύματι θὰ στοιχηθοῦμε κατὰ Πνεῦμα, ὅπως εἶναι γραμμένο⁵⁷.

32

Ποτέ νὰ μὴ ἀποδέχεσαι τὸν ὑποτακτικό σου ὅταν σοῦ λέγει, δῶσε μου κάποια παράταση τοῦ χρόνου γιὰ νὰ φθάσω στὴν ἀρετή, νὰ δοκιμάσω αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο πράγμα καὶ ἔπειτα νὰ τὴν κατορθώσω. Γιατὶ ἐκεῖνος πού σοῦ λέγει αὐτά, εἶναι φανερό ὅτι

54. Γεν. κεφ. 27.

55. Λουκᾶ 14,10.

56. Α' Κορ. 7,17.

57. Γαλ. 5,25.

γων, δῆλον ὅτι τὸ ἴδιον ἀποτελεῖ θέλημα καὶ τῆς βελτίστης ὑποταγῆς τὰς συνθήκας ἀθετεῖ.

ΛΓ'

Τὰ μὲν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ψυχῆς παθήματα, καθὼς ὄψη, τῷ χρόνῳ καὶ τῷ θείῳ νεύματι ἐξαφανισθήσεται καίτοι ἐπαυ-
5 ξηθέντα· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔλεος οὐδαμῶς φθαρήσεται· τὸ γὰρ Κυρίου ἔλεος, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν.

ΛΔ'

Θησαυροὶ βασιλικοὶ πλησθήσονται χρυσοῦ καὶ οἱ νόες τῶν ἀληθῶν μοναχῶν πληρωθήσονται γνώσεώς τε καὶ χάρι-
10 τος.

ΛΕ'

Ἔστιν ὅτε ὁ διδάσκαλος εἰς ἀτιμίαν ἐκδίδοται, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ὠφεληθέντων τοὺς πειρασμοὺς ὑφιστάμενος. Ἡμεῖς γάρ, φησὶν, ἀτιμοὶ καὶ κολαφιζόμενοι τῷ σκόλοπι καὶ ἀσθενοῦντες· ὑμεῖς δὲ ἐνδοξοὶ καὶ ἰσχυροὶ ἐν Χριστῷ καθεστή-
15 κατε.

ἐκτελεῖ τὸ δικό του θέλημα καὶ ἀθετεῖ τὶς συνθήκες τῆς συνέπστερης ὑποταγῆς.

33

Τὰ παθῆματα τῆς σάρκας καὶ τῆς ζωῆς ὅπως θὰ δεῖς, ἂν ἐπαυξηθοῦν, θὰ ἐξαφανισθοῦν μὲ τὸ χρόνο καὶ τῆ θεία συναίνεση· τὸ ἔλεος ὁμοῦ τοῦ Χριστοῦ καθόλου δὲν θὰ φθαρεῖ· γιὰ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸν αἰῶνα τοῦτο μέχρι τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα δίνεται σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν φοβοῦνται⁵⁸.

34

Οἱ βασιλικοὶ θησαυροὶ θὰ γεμίσουν ἀπὸ χρυσό⁵⁹ καὶ ὁ νοῦς τῶν πραγματικῶν μοναχῶν θὰ πληρωθεῖ ἀπὸ γνώση καὶ χάρη.

35

Μερικὲς φορές ὁ δάσκαλος παραδίνεται στὴν ἀτιμία, ὑφιστάμενος αὐτοὺς τοὺς πειρασμοὺς πρὸς χάρη ἐκείνων ποὺ ὠφελήθηκαν πνευματικά. Γιὰ τὴν ἀτιμία, λέγει ὁ Παῦλος, ἐμεῖς εἴμαστε ἀτιμοὶ, κεντρισμένοι καὶ ἀσθενεῖς· ἐσεῖς ὁμοῦ γίνατε ἐνδοξοὶ καὶ ἰσχυροὶ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ⁶⁰.

58. Ψαλμ. 102,17.

59. Βλ. Ἰεζ. 28,13.

60. Α' Κορ. 4,10.

ΛΣ'

Πηγὴ καὶ ὑπόθεσις τῆς διὰ σαρκὸς φθορᾶς, ὁ ἔμπαθῆς λογισμὸς· ὃν διὰ μετανοίας ἐξορίζει τῆς ψυχῆς ὁ νήσας μετὰ τὸ πταῖσμα ἢ καὶ πρὸ τοῦ πταίσματος· καλῶς γὰρ ἐπενθήσατε μᾶλλον, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὃ τὸ ἔργον τοῦτο πράξαι
5 προτρέψας πονηρὸς καὶ ἀνόσιος λογισμὸς· οὐκοῦν τὸ πένθος ἀντίκειται ταῖς πνεύμασι τῆς φθορᾶς.

ΛΖ'

Τίς ἀναγγελεῖ τῷ ἐκπεπισμένῳ ἐν τῇ ἀδοξίᾳ καὶ τῇ ἀδυναμίᾳ τῶν ἀρετῶν, ὅτι ὄψεται τὸν Ἰησοῦν, οὐ μόνον κατὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἤδη μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης μεγά-
10 λης ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀπαθείας; Ὡστε, εἰπεῖν κατὰ τὴν Σάρραν, ψυχὴν τὴν ἐν τῇ στείρωσει καταγηράσασαν καὶ παρὰ προσδοκίαν τετοκυῖαν υἷον δικαιοσύνης, ὅτι γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ Θεός, τουτέστι μεγίστην χαρὰν δεδώρηται, τῷ πλείστοις ἔτεσι καταβεβλημένῳ ἐν τῇ πολυπαθείᾳ· ἢ ὡσπερ ἄλλος
15 ἐρμηνεὺς ἐξέδωκε, τρυφερίαν μοι ἐποίησεν ὁ Θεός, τουτέστιν ἀνεκαινίσθη ὡς ἀετοῦ ἢ νεότης μου; Παλαιωθεὶς γὰρ τὸ πρὶν ἐν ἀμαρτίαις καὶ πάθεσιν ἀτιμίας, νῦν ἀναγεγέννημαι καὶ ἀνηβῶ καὶ ἀπαλύνομαι ὁ πρῶην τετραχυμένος τῇ ὕλῃ καὶ λείως βλέπω νῦν λοιπὸν τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα, ἀπειληφῶς τὸ κατὰ φύσιν

36

Πηγή και αἰτία τῆς φθορᾶς, πού γίνεται ἀπό τή σάρκα, εἶναι ὁ ἐμπαθῆς λογισμός· μέ τή μετάνοια τοὺς ἐξορίζει ἀπό τήν ψυχὴ αὐτὸς πού ἀνένηψε μετὰ τὸ πταῖσμα ἢ και πρὶν ἀπὸ αὐτό· καλῶς πενθήσατε λοιπὸν γιά νὰ ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ σαῶς⁶¹ ὁ πονηρὸς και ἀνόσιος λογισμὸς πού σαῶς προέτρεψε νὰ ἐνεργήσετε ἔτσι· τὸ πένθος λοιπὸν ἀντίκειται στὰ πνεύματα τῆς φθορᾶς.

37

Ποιὸς θὰ ἀναγγεῖλει σ' αὐτὸν πού κατάντησε στὴν ἀδοξία και στὴν ἀδυναμία τῶν ἀρετῶν, ὅτι μέ τὴν ἀπάθεια θὰ δεῖ τὸν Ἰησοῦ νὰ ἔρχεται μέ δύναμη και δόξα μεγάλη⁶² ὄχι μόνον στὸ μέλλον ἀλλὰ και ἐδῶ ἀπὸ τώρα, κάποτε, γιά νὰ ἐκφρασθεῖτε κατὰ τὴ Σάρρα, ψυχὴ πού γέρασε ὡς στεῖρα και ἀπροσδόκητα γέννησε υἱὸ δικαιοσύνης· ὅτι ὁ Θεὸς μέ ἔκανε νὰ γελάσω⁶³, δηλαδή μου χάρισε μεγάλη χαρὰ, ἐνῶ ἡμουν καταβεβλημένη στὴν πολυπάθεια γιά πολλὰ χρόνια· ἢ ὅπως ἄλλος ἐρμηνευτῆς ἐξήγησε, ὁ Θεὸς μου ἔδωσε τρυφερότητα, δηλαδή ἀνακαινίσθηκε ἢ νεότητά μου σὰν τοῦ ἀετοῦ⁶⁴; Γιατί, ἐνῶ παλαιώθηκα στὸ παρελθὸν ἀπὸ τίς ἁμαρτίες και τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, τώρα ἀναγεννήθηκα και εἶμαι ξανανιωμένος και ἀπαλός, ἐγὼ πού παλιὰ εἶχα ἐκτραχυνθεῖ ἀπὸ τὴν ὕλη· και τώρα βλέπω καθαρὰ πλέον τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀφοῦ ἀπέκτησα τὴ φυσικὴ

61. Α' Κορ. 5,2.

62. Βλ. Ματθ. 24,30.

63. Γεν. 21,6.

64. Ψαλμ. 102,5.

ἀπλοῦν καὶ ἀποίκιον, ὑγιασθέντος τοῦ νοῦ τῆ τοῦ Θεοῦ πολυσπλαγχνία· καὶ γέγονεν ἡ σὰρξ μου, ὡσπερ τοῦ σύρου Νεεμάν, καθάπερ τῶν νηπίων, διὰ τὸ λελοῦσθαι με τῷ Ἰορδάνη τῆς γνώσεως· καὶ εἶμι μονότροπος, τῆ τοῦ Θεοῦ πολυσπλαγχνία καὶ
 5 χάριτι, ἀπηλλαγμένος τῆς τοῦ ὄφους γνώμης καὶ τοῦ στίφους, ὧνπερ παρὰ τὴν φύσιν ἐκτησάμην τὸ πρότερον, πολυπεύρων τε καὶ πολυύλων λογισμῶν τῆς κακίας.

ΛΗ'

Ἐπιτάξας σεαυτῷ μὴ φαγεῖν, νόμισον ἰχθῦν καὶ ἐπιθεώρει μετὰ ταῦτα ὅτι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἰχθύος ἀνευδότης ὁ
 Ὑπόθου πρὸς σὲ λέγειν τὸν Κύριον, ὅτι καιρῷ τινι ἀφαιλόμην σου τότε καὶ τότε χάρισμα, ἐφ' οἷς ἐδόκεις τὸν νοῦν σου
 10 πληροφορεῖν καὶ διαναπαύεσθαι· δέδωκα δέ σοι ἀντ' αὐτῶν ἕτερον ἀντίσταθμον χάρισμα τότε καὶ τότε· σὺ δέ, τὰ μὲν ἀφαιρέθέντα ἐννοῶν, τὰ δὲ δοθέντα ὑπὲρ ἐκείνων μὴ συνορῶν, στυγνάξεις καὶ ἀλγεῖς τῆ λύπη τηκόμενος, ἀλλ' εὐφραίνεις με λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ. Λυπῶ γὰρ ἐγὼ πρὸς τὸ συμφέρον, σῶσαι
 15 μᾶλλον, οὐκ ἀπολέσαι πραγματευόμενος τὸν λεγογισμένον μοι εἰς υἷόν.

ΛΘ'

Ἐπιτάξας σεαυτῷ μὴ φαγεῖν, νόμισον ἰχθῦν καὶ ἐπιθεώρει μετὰ ταῦτα ὅτι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἰχθύος ἀνευδότης ὁ

ἀπλότητα καὶ ἐνότητα καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξυγίανση τοῦ νοῦ μετὰ τὴν πολυεσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ· ἡ σάρκα μου, ποῦ ἦταν σὰν τοῦ σύρου Νεεμάν⁶⁵, ἐγίνε ὅπως τῶν νηπίων, ἐπειδὴ λούσθηκα στὸν Ἰορδάνη τῆς γνώσεως· καὶ μετὰ τὴν πολυεσπλαγχνία καὶ χάρη τοῦ Θεοῦ ἐγίνα μονότροπος ἐρημίτης, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν γνώμη τοῦ ὄφους καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολυπέπων καὶ ὑλιστικῶν λογισμῶν τῆς κακίας, ποῦ παρὰ τὴ φύση ἀπέκτησα πρωτύτερα.

38

Ἐπόθεσε νὰ σοῦ λέγει ὁ Κύριος ὅτι κάποια φορὰ σοῦ στέρησα τοῦτο ἢ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ χαρίσματα, μετὰ τὰ ὅποια νόμιζες ὅτι διαβεβαιώνεις καὶ ἀναπαύεις τὸ νοῦ σου· σοῦ ἔδωσα ὁμῶς ἀντὶ γι' αὐτὰ σὰν ἄλλο ἀντισταθμιστικὸ χάρισμα τὸ τάδε ἢ τὸ τάδε· ἐσὺ βέβαια ἀντιλαμβανόμενος ὅσα ἀφαιροῦνται, χωρὶς νὰ παρατηρεῖς ὅσα δίνονται ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα, στενοχωριέσαι καὶ πονεῖς, λειώνοντας ἀπὸ τὴ λύπη, ἀλλὰ μετὰ εὐφραίνεις ποῦ λυπᾶσαι ἐξαιτίας μου⁶⁶. Πράγματι, ἐγὼ σὲ λυπῶ γιὰ τὸ συμφέρον σου, ἐπειδὴ ἐπιχειρῶ νὰ σώσω μᾶλλον παρὰ νὰ καταστρέψω ἐκεῖνον ποῦ ὑπολογίζω σὰν υἱό.

39

Ὅταν ἐπιβάλλεις στὸν ἑαυτὸ σου νὰ μὴ φάγει, φαντάσου ἕνα ψάρι καὶ κατόπιν θεώρησε ὅτι ὁ ἐχθρὸς σὲ ὠθεῖ ἀνένδοτος

65. Δ' Βασ. 5,1 ἐ.

66. Βλ. Β' Κορ. 2,2.

έχθρὸς κατελαύνει σε· καὶ σὺ πάλιν ὁμοίως, πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ἀβουλήτου σοι ἐμμανῶς κατεπείγη, ὅπως ἂν μανθάνοις τὰ τοῦ Ἀδὰμ τυπικῶς συμβεβηκότα· ἀκούσας γὰρ ἐκεῖνος, μὴ φάγῃς ἐκ τούτου μόνου τοῦ πράγματος, εἰς τοῦτο μάλιστα μετὰ 5 πολλῆς ἐπιθυμίας καὶ μόνον τὸ ἀπηγορευμένον δεδράμηκεν.

Μ'

Ἄλλον διὰ τῆς γνώσεως ὁ Θεὸς σώζει καὶ ἄλλον διὰ τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀκακίας. Εἶδέναι γὰρ ὀφείλεις, ὅτι οὐ μὴ ἀποποιήσεται ὁ Θεὸς τὸν ἄκακον.

ΜΑ'

Ἵσοι τῇ εὐχῇ σφοδρότερον κέχρηται, οὗτοι ὑπὸ τῶν φο- 10 βερῶν καὶ ἀγρίων πειρασμῶν ἐκπορθοῦνται.

ΜΒ'

Εἶπερ τὴν ἀπάθειαν προείλου ἀμφιάσασθαι, μὴ ἀμερίμνως διάκεισο, ἀλλ' ὄση σοι δύναμις σπούδαζε ταύτης ἐπιτυχεῖν. Στενάζομεν γὰρ φησί, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες ἵνα καταποθῇ, οὐ μόνον σωματι- 15 κῶς μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν

στήν ἐπιθυμία τοῦ ψαριοῦ· καὶ σὺ πάλι τρέχεις μὲ μανία γιὰ τὴν ἀπόλαυση τοῦ ἀνεπιθύμητου, γιὰ νὰ καταλάβεις τί συνέβη στὸν Ἄδὰμ τοπολογικά· ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἄκουσε, νὰ μὴ φάγεις μόνο ἀπὸ τοῦτο τὸ πράγμα⁶⁷, σ' αὐτὸ τὸ μόνο ἀπαγορευμένο ἔτρεξε, μάλιστα μὲ μεγάλο πόθο.

40

Ὁ Θεὸς ἄλλον σώζει μὲ τὴ γνώση καὶ ἄλλον μὲ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀκακία. Ὁφείλεις λοιπὸν νὰ γνωρίζεις ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἀπορρίψει τὸν ἄκακο⁶⁸.

41

Ὅσοι χρησιμοποιοῦν σφοδρότερα τὴν προσευχὴ, αὐτοὶ ἐκπορθοῦνται ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς καὶ ἄγριους πειρασμούς.

42

Ἐὰν διάλεξες νὰ ἐνδυθεῖς τὴν ἀπάθεια, νὰ μὴ παραμένεις ἀμέριμνος, ἀλλὰ μὲ ὅση δύναμη ἔχεις φρόντισε νὰ τὴν ἐπιτύχεις. Στενάζομε λοιπὸν, λέγει, ποθώντας νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴν κατοικία μας στὸν οὐρανό⁶⁹, ἔτσι, ὥστε νὰ καταποθεῖ τὸ θνητὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ ὄχι μόνο σωματικὰ μετὰ τὴ συντέλεια τοῦ αἵωνα

67. Γέν. 2,17.

68. Ἰώβ 8,8.

69. Β' Κορ. 5,2.

ἤδη νοητῶς κατὰ τὸν ἀρραβῶνα, τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. Κατεπόθη γὰρ ὁ θάνατος εἰς νῆκος καὶ καταποθήσονται πάντες Αἰγύπτιοι ἐκθλίβοντες ἡμᾶς, καταδιώκοντες ὀπίσω ἡμῶν, ἐν τοῖς κύμασι τῆς ἐξ οὐρανοῦ ἡμῖν καταπεμφθείσης δυνάμεως.

ΜΓ'

5 Ἐὰν ἐπιλάθῃ τοῦ εἰπόντος, ὅτι δέδοικα, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· καί, ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ, καὶ σὺ ὁ πνευματικὸς σκόπει σεαυτὸν μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς, καὶ ἐὰν ἐπιλάθῃ τῆς τοῦ Σολομῶντος, μετὰ τοσαύτην χάριν, ἐκτροπῆς καὶ ἀνομίας, καὶ ἐὰν λήθῃ παραδῶς τὴν
10 τοῦ μεγάλου Πέτρου ἀπροσδόκητον ἄρνησιν, θάρσησον τῇ γνώσει σου καὶ μεγαλαύχει ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ χρόνῳ τῆς πολλῆς σου ἀσκήσεως ἐναβρύνου, καὶ δώσης τόπον τῇ ὑπερηφανίᾳ. Ἄλλὰ μηδαμῶς ὑπτιωθῆς, ὡ ἀδελφέ· φοβοῦ δὲ μᾶλλον, μέχρις ὅτου ἐμπνέεις κἂν εἰς τὸν ἀριθμὸν ἑφθασας τῶν Μωϋσέ-
15 ως ἐτῶν, καὶ εὖχου λέγων· Κύριε, μὴ ἀπορρίψῃς με εἰς καιρὸν γήρωσ· ἐν τῷ ἐκλείπειν τὴν ἰσχύν μου, μὴ ἐγκαταλίπῃς με ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ μου· ἐν σοὶ ἡ ὕμνησίς μου διαπαντός.

70. Β' Κορ. 5,4.

71. Α' Κορ. 15,54.

72. Ψαλμ. 105,11.

τούτου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτη τῆ ζωῆ ἤδη νοητὰ μὲ τὸν ἀρραβώνα⁷⁰. Γιατὶ καταπόθηκε ὁ θάνατος ἀπὸ τῆ νίκη⁷¹ καὶ θὰ καταποθοῦν ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι πὸ μᾶς θλίβουν⁷² καὶ μᾶς καταδιώκουν ἀπὸ πίσω, στὰ κύματα τῆς δυνάμεως πὸ μας στάλθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό.

43

Ἐὰν λησμονήσεις ἐκεῖνον πὸ εἶπε, ὅτι φοβᾶμαι μήπως, κηρύττοντας στοὺς ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος φανῶ ἀδόκιμος⁷³, καὶ ὅποιος νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέχει νὰ μὴ πέσει⁷⁴, καὶ ἐσὺ ὁ πνευματικὸς πρόσεχε μὴ τυχὸν πειρασθεῖς⁷⁵. καὶ ἐὰν λησμονήσεις τὴν ἐκτροπὴ καὶ τὴν ἀνομία τοῦ Σολομώντα μετὰ ἀπὸ τόση χάρη⁷⁶, καὶ ἐὰν παραδώσεις στὴ λήθη τὴν ἀπροσδόκητη ἄρνηση τοῦ μεγάλου Πέτρου⁷⁷, τότε νὰ ἔχεις πεποίθηση στὴ γνώση σου, νὰ καυχίεσαι γιὰ τὴ διαγωγὴ σου καὶ νὰ καμαρώνεις γιὰ τὴν πολύχρονη ἄσκησή σου καὶ νὰ δώσεις τόπο στὴν ὑπερηφάνεια. Ὅμως καθόλου νὰ μὴ ἐπαναπαυθεῖς, ἀδελφέ· νὰ φοβᾶσαι περισσότερο ὅσο ἀκόμα ἀναπνέεις κι ἂν ἀκόμα ἔφτασες στὰ χρόνια τοῦ Μωυσῆ⁷⁸, καὶ νὰ εὐχεσαι λέγοντας· Κύριε, μὴ μὲ ρίξεις στὸν καιρὸ τοῦ γήρατος· ὅταν χαθεῖ ἡ δύναμή μου, μὴ μ' ἐγκαταλείψεις⁷⁹. ἐσὺ εἶσαι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Σωτῆρας μου καὶ γιὰ σένα ἡ ὕμνησή μου διαπαντός⁸⁰.

73. Α' Κορ. 9,27.

74. Α' Κορ. 10,12.

75. Γαλ. 6,1.

76. Γ' Βασ. 11,1 ἐ.

77. Ματθ. 26,70.

78. Δευτ. 34,7.

79. Ψαλμ. 70,9.

80. Ψαλμ. 70,6.

ΜΔ'

Φησί σοι ὁ Κύριος, ὡς τῷ Ματθαίῳ, ἀκολουθεῖ μοι. Σὺ οὖν τὸν σὸν πολυπόθητον τῇ προθυμίᾳ καταδιώκων Δεσπότην, ἔαν κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου προσκόψῃς πρὸς λίθον ἐμπαθῆ τὸν πόδα σου, καὶ πέσης πρὸς ἀμαρτίαν ἀδοκῆτως, ἢ, καὶ πολλάκις, 5 ἰλυωδῶν εὐρισκομένων τόπων, ὡς οὐκ ἤθελες ὠλίσθησας καὶ ἐπτωματίσθης, ὡσάκις ἂν συμβῆ πεσεῖν σε καὶ βασανίσει τὸ σῶμα καὶ ἀφανεῖσαι τὸ αἶσθημα, τοσαυτάκις ἀναστὰς τῇ αὐτῇ προθυμίᾳ, καταδίωκε τὸν σαυτοῦ Κύριον, ἕως ἂν φθάσῃς αὐτόν. Οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ἐνθυμήματι ὤφθην σοι, τοῦ ἰδεῖν τὴν 10 σῶζουσάν με δύναμίν τε καὶ δόξαν καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἀρῶ τὰς χεῖράς μου καὶ ὑπολήψομαι· καὶ νομίζομαι στέατος καὶ πιότητος πιμπλᾶσθαι καὶ χαρήσεται τὰ χεῖλη μου ψάλλοντά σοι. Μέγα γάρ μοι ὅτι ἐπωνομάσθην Χριστιανός, ὡσπερ λέγει μοι ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἡσαΐου· ὅτι μέγα σοί 15 ἐστὶν τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου.

ΜΕ'

Πῆ μὲν, φησὶν, ὅτι δώσει ἀγαθὰ ὁ Πατὴρ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν· πῆ δέ, ὅτι πάλιν δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς δεομένοις. Δι' ὧν

44

Σοῦ λέγει ὁ Κύριος, ὅπως στὸ Ματθαῖο, ἀκολούθησέ με⁸¹. Ἐσὺ λοιπόν, ἀκολουθώντας με προθυμία τὸν πολυπόθητο Δεσπότη σου, ἐὰν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς σου τὸ πόδι σου σκοντάψει σὲ ἐμπαθὴ λίθο⁸² καὶ πέσεις ἀνέλπιστα στὴν ἁμαρτία ἢ καὶ πολλὰς φορές, ἐπειδὴ ὑπάρχουν λασπώδεις τόποι, χωρὶς νὰ τὸ θέλεις γλίστρησες κι' ἔπεσες κάτω, ὅσες φορές κι ἂν συμβεῖ νὰ πέσεις καὶ νὰ βασανίσεις τὸ σῶμα καὶ νὰ ἀφανίσεις τὸ αἴσθημα, τόσες φορές ἐπίσης νὰ σηκώνεσαι με τὴν ἴδια προθυμία καὶ νὰ καταδιώκεις τὸν Κύριό σου, μέχρι νὰ τὸν φθάσεις. Ἔτσι ἐμφανίσθηκα στὸ ἅγιο ἐνθύμημα γιὰ νὰ δῶ τὴ σωτήρια γιὰ μένα δύναμη καὶ δόξα, καὶ στὸ ὄνομά σου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, νὰ ὑψώσω τὰ χέρια μου καὶ θὰ σὲ πιάσω· καὶ θὰ νομίσω ὅτι χορταίνω με πάχος καὶ λίπος καὶ θὰ χαροῦν τὰ χεῖλη μου νὰ σοῦ ψάλλουν⁸³. Εἶναι μεγάλο πράγμα γιὰ μένα τὸ ὅτι ἐπονομάσθηκα Χριστιανός, ὅπως μοῦ λέγει ὁ Κύριος με τὸν Ἡσαΐα· εἶναι μεγάλο πράγμα γιὰ σένα, λέγει, ὅτι ὀνομάσθηκες παιδί μου⁸⁴.

45

Ἄλλοῦ λέγει ἡ Γραφή ὅτι ὁ Πατέρας θὰ δώσει ἀγαθὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τοῦ ζητοῦν, κι ἄλλοῦ ὅτι θὰ δώσει Πνεῦμα ἅγιο σ'

82. Βλ. Ψαλμ. 90,12.

83. Ψαλμ. 62,5.

84. Ἡσ. 49,6.

ρημάτων νοοῦμεν, μὴ μόνον πλημμελημάτων ἀφέσεως, ἀλλὰ καὶ οὐρανίων χαρισμάτων χορηγίας τυγχάνειν τοῦ τοῦ Θεοῦ ἰκέτας ἰσχυροποιουμένους τοιαύτη διανοίᾳ. Ὅτι οὐχὶ δικαίοις, ἀλλὰ ἁμαρτωλοῖς τοιαῦτα ἀγαθὰ ὑπισχνεῖται ὁ Κύριος. Εἰ γὰρ 5 ὑμεῖς, φησί, πονηροὶ ὑπάρχοντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει τοῖς αἰτουῦσιν αὐτόν; Αἴτησον τοιγαροῦν ἀνευδότης καὶ ἀδιστάκτω γνώμῃ, κἂν εὐτελῆς ὑπάρχῃς κατὰ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν καὶ πάνυ ἀδύναμος, κἂν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν, καὶ λήψῃ τὰ με- 10 γάλα.

MS'

Πῶς ἂν πεισθεῖῃ ὁ ἄπιστος ἢ ὁ ὀλιγόπιστος, ὅτι μύρμηξ πτεροῦται καὶ σκώληξ τις πάλιν πετεινὸν γίνεται καὶ ὅτι ἄλλα πλεῖστα παραδόξως τελεῖται ἐν τῇ κτίσει, ἵνα κἂν οὕτως ἀπόθε- 15 μενος τῆς ἀπιστίας τὴν νόσον καὶ τῆς ἀνελπιστίας, πτεροφυήσῃ λοιπὸν καὶ ἀναθάλῃ ὡς δένδρον τὴν πανεύφημον γινῶσιν; Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ὁ τὸ ξύλον τὸ ξηρὸν ἀναθάλλων, καὶ ζωοποιῶν τὰ ξηρανθέντα ὅστᾳ.

MZ'

Μηδαμῶς, ἔνεκεν τῆς χρείας τοῦ σώματος, ταῖς μερίμναις

αὐτοὺς ποὺ παρακαλοῦν⁸⁵. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καταλαβαίνουμε ὅτι οἱ ἰκέτες τοῦ Θεοῦ ἰσχυροποιούμενοι μὲ τέτοια διάνοια προσευκτική ἐπιτυγχάνουν ὄχι μόνον ἄφεση τῶν πλημμελημάτων, ἀλλὰ καὶ χορηγία οὐράνιων χαρισμάτων. Γιατὶ ὁ Κύριος ὑπόσχεται τέτοια ἀγαθὰ ὄχι στοὺς δίκαιους, ἀλλὰ στοὺς ἁμαρτωλοὺς. Πραγματικά, ἂν ἐσεῖς, λέγει, ποὺ εἶστε πονηροὶ ξέρετε νὰ δίνετε ἀγαθὰ δῶρα στὰ παιδιά σας, πόσο μᾶλλον θὰ δώσει ὁ οὐράνιος Πατέρας σας σ' αὐτοὺς ποὺ τοῦ ζητοῦν⁸⁶; Ἐπομένως ζήτησε ἀνυποχώρητα καὶ μὲ ἀδίστακτη ἀπόφαση, ἀκόμη κι' ἂν εἶσαι εὐτελής κατὰ τὴν ἐνάρετη διαγωγή καὶ πολὺ ἀδύναμος καὶ θὰ λάβεις τὰ μεγάλα δῶρα, ἔστω καὶ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ἀξία.

46

Πῶς θὰ μπορούσε νὰ πεισθεῖ ὁ ἄπιστος ἢ ὁ ὀλιγόπιστος ὅτι τὸ μυρμήγκι ἀποκτᾶ φτερὰ καὶ ἓνα σκουλήκι γίνεται ἐπίσης πετεινὸ, καὶ ὅτι πολλὰ ἄλλα παράδοξα συμβαίνουν στὴν κτίση, ὥστε τουλάχιστον μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀπελπισίας, νὰ πτεροφυήσει καὶ νὰ ἀναθάλει σὰν δένδρο τὴν πανεύφημη γνώση; Γιατί, λέγει, ἐγὼ ποὺ ἀναθάλλω τὸ ξηρὸ δένδρο καὶ ζωοποιῶ τὰ ξεραμένα ὄστᾶ⁸⁷.

47

Νὰ μὴ θελήσουμε καθόλου γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος

85. Λουκᾶ 11,13.

86. Λουκᾶ 11,13.

87. Ἰεζ. 17,24.

θελήσωμεν τήκεσθαι. Ὅλη δὲ τῇ ψυχῇ πιστεύσωμεν τῷ Θεῷ,
 ὡσπερ τίς ποτε ἔλεγεν ἀνὴρ ἀγαθός· ἐμπιστεύσατε τῷ Κυρίῳ
 καὶ ἐμπιστευθήσεσθε. Καί, ὡς γράφει ὁ μακάριος Πέτρος ὁ
 Ἀπόστολος, σωφρονήσατε καὶ νήψατε ἐν προσευχαῖς καὶ πᾶσαν
 5 ὑμῶν μέριμναν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιρρίψαντες, ὅτι αὐτῷ μέλει
 περὶ ὑμῶν. Εἰ δὲ ἔτι διστάζεις καὶ ἀπιστεῖς, ὅτι ὅλως μέλλει
 αὐτῷ περὶ σοῦ πρὸς τὸ θρέψαι σε, βλέψον εἰς τὴν ἀράχνην καὶ
 σύννοιδε πόσον ἄνθρωπος ἀράχνης διαφέρει· ἀράχνης φημί, ἧς
 οὐδὲν ἔστιν ἀσθενέστερον, οὐδὲ ἀδυναμώτερον. Αὕτη γὰρ μῆτε
 10 κτήματα ἔχουσα, μῆτε διαποντίους ἀποδημίας ποιουμένη, μῆτε
 δικαζομένη, μῆτε ὀργιζομένη, μῆτε ἀποθήκας κεκτημένη, ἀλλ'
 ἐν παντελεῖ πρᾶοτητι καὶ σωφροσύνη καὶ τῇ ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ τὸν
 ἑαυτῆς ὑπεξᾶγουσα βίον, μῆτε ὅλως τὰ τῶν πέλας περιεργαζο-
 μένη, μόνα δὲ τὰ ἴδια πράσσουσα, καὶ τῷ ἔργῳ τῷ οἰκείῳ ἐμ-
 15 μένουσα ἡρεμίᾳ τινὶ καὶ ἀταράχῳ κέχρηται καταστάσει, μονο-
 νουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα τοῖς φίλοις τῆς ἀργίας, ὅτιπερ πᾶς ἄνθρω-
 πος ἀργεῖν βουλόμενος, μηδὲ ἐσθίειν βουλέσθω. Τοσοῦτον δὲ
 σιωπᾷ, ὥστε Πυθαγόραν ἐκεῖνον ὑπερβαλλόντως νικῆσαι, ὄν-
 περ Ἕλληνες ὑπὲρ πάντας τοὺς φιλοσόφους θαυμάζουσιν, διὰ
 20 τὸ τὴν ἐγκράτειαν τῆς γλώσσης ἐξασκῆσαι. Πυθαγόρας μὲν οὖν,
 κἂν μὴ πρὸς πάντας ἐλάλει, ἀλλὰ γε τοῖς προσφιλεστάτοις αὐτῷ
 ἀνθρώποις διελέγετο λαθραίως διὰ χρόνου. Καὶ βουσί δὲ πολ-
 λάκις καὶ ἀετοῖς ἐφθέγγετο φιλοτίμως ληρήματά τινα καὶ παρα-
 φρονήματα. Οἴνου δὲ παντελῶς ἀπεχόμενος, τῷ ὕδατι ἐκέχρη-
 25 το. Αὕτη δὲ τῇ ὑπερεχούσῃ καὶ ἄκρᾳ ἀφωνίᾳ, ὑπερέβη τὴν Πυ-
 θαγόρου γλώττης ἐγκράτειαν. Διέπτυσσε δὲ σὺν τῇ οἴνοποσίᾳ καὶ

νά λειώνουμε στις φροντίδες. Μὲ ὅλη μας τὴν ψυχὴ νὰ πιστεύσουμε στὸ Θεό, ὅπως κάποτε ἔλεγε ἕνας ἀγαθὸς ἄνδρας: ἐμπιστευθεῖτε στὸν Κύριο καὶ θὰ σᾶς ἐμπιστευθεῖ ὁ Κύριος. Καί, ὅπως γράφει ὁ μακάριος ἀπόστολος Πέτρος, σωφρονεῖτε καὶ ἀγρυπνεῖτε μὲ προσευχὰς καὶ ἀναθέσατε κάθε φροντίδα σας στὸ Θεό, γιατί αὐτὸς φροντίζει γιὰ σᾶς⁸⁸. Ἄν ὅμως διστάζεις ἀκόμη καὶ ἀπιστεῖς, ὅτι κατ' ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τροφή σου, κοίταξε τὴν ἀράχνη καὶ σκέψου πόσο διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀράχνη· λέγω τὴν ἀράχνη, τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀσθενέστερο καὶ ἀδυναμώτερο. Πραγματικῶς αὐτὴ, ποὺ δὲν ἔχει κτήματα οὔτε κάνει ὑπερκόσμια ταξίδια οὔτε δικάζεται οὔτε ὀργίζεται οὔτε ἀποθῆκες διαθέτει, ἀλλὰ περνᾷ τὴ ζωὴ της μὲ ὅλη τὴν πραότητα καὶ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν τέλεια ἡσυχία, οὔτε περιεργάζεται καθόλου τὶς πράξεις τῶν γειτόνων, ἀλλὰ ἐνεργεῖ μόνο τὰ δικά της καὶ περιορίζεται στὸ δικό της ἔργο, καὶ ἔτσι βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση ἡρεμῆ καὶ ἀτάραχης, ἀφήνοντας σχεδὸν φωνὴ στοὺς φίλους τῆς ἀργίας, ὅτι κάθε ἄνθρωπος ποὺ θέλει νὰ μὴ ἐργάζεται νὰ μὴ θέλει οὔτε νὰ φάει⁸⁹. Τόσο δὲ σιωπᾷ, ὥστε νὰ νικήσει καθαρᾷ ἐκείνους τὸν Πυθαγόρα, τὸν ὁποῖο οἱ Ἕλληνες θαυμάζουν παραπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, γιατί ἀσκοῦσε τὴν ἐγκράτεια τῆς γλώσσας. Ὁ Πυθαγόρας λοιπὸν ἀκόμη κι ἂν δὲν μιλοῦσε πρὸς ὅλους, ἀλλὰ βέβαια συνομιλοῦσε κρυφὰ συνεχῶς μὲ τοὺς περισσότερο ἀγαπημένους τοῦ ἀνθρώπους. Πολλὲς φορές ἀπηύθυνε σὲ βόδια καὶ σὲ ἀετοὺς μὲ προθυμία φλυαρίες καὶ ἀνοησίες. Ἀπέχοντας ἐντελῶς ἀπὸ τὸ κρασί χρησιμοποιοῦσε νερό. Αὐτὴ ὅμως μὲ τὴν ὑπερβολικὴ καὶ ἀκραία ἀφωνία ξεπέρασε τὴν ἐγκράτεια τῆς γλώσσας τοῦ Πυθαγόρα. Καὶ ἀπέρριψε μαζί μὲ

89. Β' Θεσσ. 3,10.

τὴν ὑδροποσίαν. Ἐν τοιαύτῃ τοιγαροῦν καταστάσει ἡσύχῳ δια-
 τριβούσῃ τῇ ἀδρανεῖ καὶ ταπεινῇ ἀράχνῃ καὶ μηδαμοῦ ἔξω ἀνε-
 χομένη περιπατεῖν, μηδὲ περιπλανᾶσθαι τῆδε κάκειῖσε φαντα-
 στικῶς, μηδὲ πονεῖν καὶ μοχθεῖν ἀπέραντα, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοι-
 5 κῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν Κύριος (οὐδὲν γὰρ τῆς ἀράχνης
 ἐστὶ ταπεινότερον) καὶ μέχρις αὐτῆς ἐκτείνων τὴν πρόνοιαν, πέμ-
 πει ταύτῃ τὸ καθ' ἡμέραν βρωμάτιον, πλησίον τοῦ σκηνιδίου
 αὐτῆς, παρασκευάζων ἐμπίπτειν εἰς τὰ δίκτυα ταύτης τὰ πρὸς
 τὴν χρεῖαν ζωύφια.

ΜΗ'

10 Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν τῇ λαιμαργίᾳ καταδεδουλωμένων,
 ὅτι ἐγὼ πάνυ πολλὰ ἐσθίω καί, ἐπειδὴ πολυδάπανός εἰμι, ἀνάγκη
 μοι ταῖς μυρίαῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις ἐμπλέκεσθαι. Ἀλλὰ
 καὶ οὗτος σκοπεῖτω τὰ κήτη τὰ μεγάλα, τὰ ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ
 βοσκόμενα πελάγει, παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀφθόνως τρεφόμενα καὶ
 15 μηδέποτε λιμοῦ πεῖραν λαβόντα. Τοσοῦτον γὰρ ἕκαστος αὐτῶν
 θῆρ καταπίνει τὸ ὄψον, ὅσον μηδέ τις πόλις πολυάνθρωπος τὸ
 καθ' ἡμέραν δαπανῆσαι δύναται. Πάντα γάρ, φησί, πρὸς σέ
 προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον. Οὐκοῦν
 καὶ τὸν πολλὰ τρώγοντα καὶ τὸν βραχυδαίτην, ὁ Θεός ἐστιν ὁ
 20 τρέφων. Ταῦτα ἀκούσας καὶ αὐτὸς ὁ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχω-
 ρον κεκτημένος κοιλίαν, τῷ Θεῷ καὶ τῇ πίστει λοιπὸν ὄλον σε-
 αὐτὸν ἀνάθες, παντοῖον ἀποτιναζάμενος τοῦ κόσμου περισπα-

τὴν οἰνοποσία καὶ τὴν ὑδροποσία. Στὴν ἀδρανὴ καὶ ταπεινὴ λοιπὸν ἀράχνη ποὺ περνᾷ τὴ ζωὴ τῆς σὲ τέτοια ἡσυχῆ κατάστασι καὶ δὲ δέχεται νὰ περπατᾷ ἔξω οὔτε νὰ περιπλανιέται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπιδεικτικὰ οὔτε νὰ κοπιᾷ καὶ νὰ μοχθεῖ ἀπέραντα, ὁ Κύριος ποὺ κατοικεῖ στὰ ὑψηλὰ καὶ ἐποπτεύει τὰ ταπεινὰ⁹⁰ (καὶ τίποτε δὲν εἶναι ταπεινότερο ἀπὸ τὴν ἀράχνη) καὶ ἐπεκτείνει μέχρι σ' αὐτὴν τὴν πρόνοιάν του· σ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀράχνη στέλνει τὸ καθημερινὸ φαγάκι τῆς κοντὰ στὴ σκηνοῦλα τῆς, ρυθμίζοντας νὰ πέφτουν στὰ δίχτια τῆς τὰ χρειαζόμενα ζώφια.

48

Ἄλλ' ἴσως πεῖ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ὑποδουλωμένοι στὴ λαιμαργία, ὅτι ἐγὼ τρώγω πάρα πολλὰ καὶ ἐπειδὴ εἶμαι πολυδάπανος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐμπλέκομαι στὶς πολλὰς βιοτικὰς ὑποθέσεις⁹¹. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ἃς κοιτάζει τὰ μεγάλα κῆτη ποὺ βόσκουν στὸ Ἀτλαντικὸ πέλαγος, ποὺ τρέφονται ἄφθονα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ποτὲ δὲ δοκίμασαν λιμό. Τόσο πολὺ φαγητὸ καταπίνει τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ θηρία ὅσο οὔτε μία πολυάνθρωπη πόλις δὲν μπορεῖ νὰ δαπανήσῃ τὴν ἡμέρα. Γιατί, λέγει, ὅλα ἀπὸ σένα περιμένουν νὰ τοὺς δώσεις τὴν τροφή τους στὴν κατάλληλη εὐκαιρία⁹². Ἐπομένως ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ τρέφει καὶ τὸν πολυφαγὰ καὶ τὸν ὀλιγοφάγο. Αὐτὰ ἀκούοντας καὶ σὺ ποὺ ἔχεις πλατιὰ κοιλιά νὰ ἀναθέσεις πλέον ὅλον τὸν ἑαυτὸ σου στὸ Θεὸ καὶ στὴν πίστη, ἀφοῦ ἀποτινάξεις κάθε περισπασμὸ τοῦ κό-

90. Ψαλμ. 112,5.

91. Βλ. Β' Τιμ. 2,4.

92. Ψαλμ. 103,27.

σμὸν καὶ νοῦν πολυφρόντιδα, καὶ μηκέτι γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστὸς ἀληθῶς.

ΜΘ'

Ἐὰν θέλωμεν τῷ ὄντι εὐαρεστῆσαι Θεῷ καὶ τὴν μακαριωτάτην φιλιωθῆναι φιλίαν, γυμνὸν τὸν νοῦν ὑμῶν τῷ Θεῷ
 5 παραστήσωμεν· μηδὲν ἐπισυρόμενον τοῦ παρόντος αἰῶνος, μὴ τέχνην, μὴ νόημα, μὴ σόφισμα, μὴ δικαιολογίαν, κἂν πᾶσαν πε-
 παιδευμένοι ὦμεν τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν. Ἀποστρέφεται γὰρ τὸ θεῖον τοὺς μετὰ οἰηματικοῦ τοῦ τρόπου προσερχομένους
 αὐτῷ καὶ τῇ κενοδοξίᾳ σιτιζομένους καὶ πεφυσιωμένους. Κα-
 10 λῶς γὰρ τινες τῶν ἐρμηνευτῶν, σιτιστήριον καὶ φῦσαν, τὸ μά-
 ταιον ἐκδεδώκασιν οἴημα.

Ν'

Πῶς ἂν δυνηθεῖμεν καταπαλαῖσαι τὴν προκεκρατηκυῖαν ἁμαρτίαν; Βίας χρεῖα. Ἄνῆρ γάρ, φησὶν, ἐν πόνοις πονεῖ καὶ ἐκ-
 βιάζεται τὴν ἑαυτοῦ ἀπώλειαν, φιλονεικῶν πάντοτε ἄνω θεῖναι
 15 πρὸς τὴν ἀγιωσύνην τὸν οἰκεῖον λογισμόν. Τῇ δὲ βίᾳ τὴν βίαν
 λύειν, οὐκ ἀπείρηται τοῖς νόμοις. Ἡμεῖς μὲν οὖν εἰσφέρομεν
 βίαν τινὸς σπουδάσματος, εἰ καὶ ἀσθενεστάτην, περιμένομεν δὲ
 λοιπὸν ἐπελευσομένην ἡμῖν τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, καθήμενοι ἐν
 τοῖς Ἱεροσολύμοις, τουτέστιν ἐν τῇ ἀλήκτῳ εὐχῇ καὶ ταῖς ἄλλαις

σμου καὶ πολυμέριμνο νοῦ, καὶ νὰ μὴ εἶσαι πλέον ἄπιστος, ἀλλὰ πραγματικὰ πιστός⁹³.

49

Ἐὰν πραγματικὰ θέλομε νὰ εὐαρεστήσουμε τὸ Θεὸ καὶ νὰ συνδεθοῦμε μαζί του μὲ τὴν μακάρια φιλία, ἃς παρουσιάσουμε τὸ νοῦ μας γυμνὸ στὸ Θεό· χωρὶς αὐτὸς νὰ σέρνει τίποτα ἀπὸ τὸν παρόντα αἰῶνα, οὔτε τέχνη οὔτε νόημα οὔτε σόφισμα οὔτε δικαιολογία, ἀκόμη κι ἂν ἔχουμε ἐκπαιδευθεῖ σ' ὄλη τὴ σοφία τοῦ κόσμου. Γιατὶ τὸ θεῖο ἀποστρέφεται ἐκείνους ποὺ προσέρχονται σ' αὐτὸ μὲ ὑπεροπτικὸ τρόπο καὶ τρέφονται μὲ τὴν κενοδοξία καὶ καμαρώνουν. Πραγματικά, μερικοὶ ἑρμηνευτὲς σωστὰ χαρακτήρισαν τὴ μάταια ὑπεροψία σὰν σιτιστήριον καὶ φυτῶριον.

50

Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ νικήσουμε τὴν ἁμαρτία ποὺ ἔχει ἐπιβληθεῖ προηγουμένως; Μὲ τὴ χρῆση βίας. Γιατὶ, λέγει, ὁ ἄνθρωπος κοπιᾶζει ὑπερβολικὰ καὶ ἐκβιάζει τὴν ἀπώλειά του⁹⁴, ἀγωνιζόμενος πάντοτε νὰ τοποθετεῖ τὸν λογισμό του ἐπάνω πρὸς τὴν ἀγιωσύνη. Τὸ νὰ λύουμε τὴ βία μὲ τὴ βία δὲν ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς νόμους. Ἐμεῖς λοιπὸν εἰσφέρουμε τὴ βία μιᾶς προσπάθειας, ἂν καὶ ἀσθενέστατη, περιμένουμε ἔπειτα νὰ μᾶς ἔρθει ἡ ἐνίσχυση ἀπὸ ψηλά, καθισμένοι στὰ Ἱεροσόλυμα⁹⁵,

93. Βλ. Ἰω. 20,27.

94. Παροιμ. 16,26.

95. Βλ. Λουκᾶ 24,49.

ἀρεταῖς, πότε ἤξει πρὸς ἡμᾶς, βίαν κραταιάν, οὐ γὰρ δὴ ἀσθενε-
 στάτην κατὰ τὴν ἡμετέραν βίαν ἐργαζομένην· ἀλλὰ βίαν τινά,
 φρασθῆναι μὴ δυναμένην διὰ σαρκικῶν χειλέων, νικῶσαν
 πολλῶ τῷ κράτει καὶ καταγωνιζομένην τό τε κάκιστον ἦθος
 5 καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κακότητα, νικῶσαν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸ
 χειρὸν ροπὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, νικῶσαν δὲ καὶ τὰς ἀπρε-
 πεῖς τοῦ σώματος κινήσεις· ἐγένετο γάρ, φησὶν, ἦχος ἐκ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, ἵνα ἐκβιάσῃται τὴν κα-
 κίαν, τὴν αἰεὶ πρὸς τὸ χειρὸν βιαζομένην ἡμᾶς.

NA'

10 Ἐνεδρεύει δὲ ὁ ἐχθρὸς ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐτοῦ καὶ
 κρύπτει ἡμῖν παγίδας καὶ θῆρατρα λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ
 ἀσεβῶν· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἐὰν μὴ ὑπνώττωμεν, δυνησόμεθα μεί-
 ζονάς τε καὶ χαλεπωτέρας αὐτῷ ἰστάνειν παγίδας καὶ θῆρατρα
 καὶ λόχους. Εὐχὴ γὰρ καὶ ψαλμός, ἀγρυπνία τε καὶ ταπεινοφρο-
 15 σύνη, καὶ ἡ πρὸς τοὺς πλησίον διακονία καὶ ὁ ἔλεος καὶ ἡ εὐχα-
 ριστία καὶ ἡ τῶν θείων λογίων ἀνάγνωσις, λόχος τῷ ἐχθρῷ καὶ
 παγὶς καὶ βόθρος καὶ μάστιγες καὶ ἀγχόνη καὶ θῆρατρα γίνεται.

NB'

Ἐπὶ πολὺ πάνυ τῆς ἡλικίας προκόψας ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ,

δηλαδή στήν ἀδιάλειπτη προσευχή καί στίς ἄλλες ἀρετές, πότε θά ἔλθει πρὸς ἐμᾶς προκαλώντας βία δυνατὴ κι ὄχι βέβαια ἀσθενέστατη σὰν τὴ δική μας· ἀλλὰ μιὰ βία πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ σαρκικὰ χεῖλη, πού νικᾷ ὀριστικὰ καὶ συντρίβει τόσο τὸ κάκιστο ἦθος ὅσο καὶ τὴν κακότητα τῶν δαιμόνων, πού νικᾷ τὴ ροπὴ τῶν ψυχῶν μας πρὸς τὴν κακία, πού νικᾷ ἐπίσης τίς ἀπρεπεῖς τοῦ σώματος κινήσεις· γιατί, λέγει, ἦρθε ἦχος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σὰ νὰ περνοῦσε βίαιος ἄνεμος⁹⁶, γιὰ νὰ ἐκβιάσει τὴν κακία, ἡ ὁποία μᾶς βιάζει πάντοτε πρὸς τὸ χειρότερο.

51

Ὁ ἐχθρὸς ἐνεδρεύει σὰν λιοντάρι στὴ φωλιά του⁹⁷ καὶ μᾶς κρύβει παγίδες καὶ δόκανα ἀκαθάρτων καὶ ἀσεβῶν λογισμῶν· ἀλλὰ κι' ἐμεῖς, ἂν δὲν εἴμαστε κοιμισμένοι, θά μπορέσουμε νὰ τοῦ στήσουμε μεγαλύτερες καὶ χειρότερες παγίδες καὶ δόκανα καὶ καρτέρια. Γιατὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ψαλμωδία, ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ πρὸς τὸν πλησίον διακονία καὶ τὸ ἔλεος, ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν θείων λογίων, γίνονται γιὰ τὸν ἐχθρὸ ἐνέδρα καὶ παγίδα, βόθρος καὶ μάστιγες, ἀγχόνη καὶ δόκανα.

52

Ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, καθὼς πρόκοψε πολὺ στὴν ἡλικία,

96. Πράξ. 2,2.

97. Ψαλμ. 9,30.

εὐχαριστῶν τῷ ἐκλεξαμένῳ αὐτὸν Θεῷ, φησὶ περὶ τὰ τελευταῖα τῆς εὐλογίας· «ὅτι νῦν εὗρεν ὁ δοῦλός σου τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ εὐξασθαι τὴν προσευχὴν ταύτην». Τοῦτο δὲ εἴρηται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν, ὅτι πολλοῦ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως μόνις εὗρωμεν τὴν ἀπαρενόχλητον τῆς διανοίας κατάστασιν, ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανὸν ἐνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

ΝΓ'

Εἰ Χριστὸς ἡμῖν γέγονε δικαιοσύνη καὶ σοφία καὶ τὰ ἐξῆς, 10 εὐδηλον, ὅτι καὶ ἀνάπαυσις. «Δεῦτε» γάρ, φησί, «πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Καλῶς τοίνυν εἴρηται, ὅτι περ τὸ Σάββατον, τουτέστιν ἡ ἀνάπαυσις, διὰ τὸν ἄνθρωπον γέγονεν. Ἐν αὐτῷ γὰρ μόνῳ τῷ Χριστῷ, δηλονότι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ Μονογενεῖ, ἀναπαύσε- 15 ως τεύξεται τὸ ἀνθρώπινον γένος.

ΝΔ'

Ὡσπερ ἐστὶ ποτήριον πτώσεως καὶ κόνδου θυμοῦ, οὕτως ἐστὶ καὶ ἀσθενείας ποτήριον· ὅπερ λαμβάνων ἀφ' ἡμῶν ὁ Κύ-

εὐχαριστώντας τὸ Θεὸ πού τὸν ἐξέλεξε, λέγει πρὸς τὸ τέλος τῆς εὐλογίας ὅτι τώρα εὐρῆκε ὁ δοῦλος σου τὴν καρδιά του ὥστε νὰ ἀπευθύνει τούτη τὴν προσευχή⁹⁸. Καὶ εἰπώθηκε τοῦτο γιὰ νὰ μάθωμε ἐμεῖς ὅτι στίς προσευχὲς χρειάζεται πολὺς ἀγώνας καὶ χρόνος, ὥστε μόλις νὰ βροῦμε τὴν ἀπαρενόχλητη κατάσταση τῆς διάνοιας, σὰν ἓνα ἄλλον ἐγκάρδιο οὐρανὸ ὅπου κατοικεῖ ὁ Χριστός, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος· ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι μέσα σας κατοικεῖ ὁ Ἰησοῦς Χριστός⁹⁹;

53

Ἄν ὁ Χριστὸς ἐγίνε γιὰ μᾶς δικαιοσύνη καὶ σοφία καὶ τὰ ὑπόλοιπα, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐγίνε καὶ ἀνάπαυση. Γιατί, λέγει, ἐλᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ βαρυφορτωμένοι, κι' ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω^{1α}. Καλὰ λοιπὸν ἔχει λεχθεῖ, ὅτι τὸ Σάββατο, δηλαδὴ ἡ ἀνάπαυση, ἐγίνε γιὰ τὸν ἄνθρωπο¹. Γιατί μόνο στὸν ἴδιο τὸν Χριστό, τὸν Μονογενῆ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ βρεῖ ἀνάπαυση τὸ ἀνθρώπινο γένος.

54

Ὅπως ὑπάρχει ποτήριο πτώσεως καὶ κύπελλο θυμοῦ², ἔτσι ὑπάρχει καὶ ποτήριο ἀσθένειας· αὐτὸ τὸ παίρνει ὁ Κύριος

98. Β' Βασ. 7,27.

99. Β' Κορ. 13,5.

1. Ματθ. 11,28.

1α. Μάρκ. 2,27.

2. Ἦσ. 51,17.

ριος, τῷ προσήκοντι καιρῷ, δίδωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ἵνα λοιπὸν μηκέτι ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ δαίμονες ἀσθενῶσι καὶ πίπτωσιν.

NE'

Ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων εἰσὶ κολλυβισταί, 5 ὑφανταί, ἰξευταί, πολεμισταί, κατασκαυασταί, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἔνδον διανοοῦ, ὅτι εἰσὶν καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς κυβευταί, φαρμακευταί, πειραταί, θηρευταί, κοινωταί, φονευταί, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐστυνας χρῆ συντόμως προαποκλείειν δι' εὐσεβοῦς ἀντιλογίας καὶ προσευχῆς, καὶ μάλιστα τοὺς κοινώτάς, ἵνα μὴ κοινώσωσι 10 τὸν ἅγιον τόπον καὶ βεβηλώσωσι τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ.

NS'

Οὐ μόνον γλώσση ληστεύεται Κύριος πρὸς τὸ σῶσαι, καθάπερ ἐπὶ τοῦ ληστοῦ βοῶντος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ λογισμῷ. Ἔλεγε γάρ, φησὶν, ἐν ἑαυτῇ ἡ αἰμόρρους· «κἂν ἄψωμαι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτοῦ, σωθήσομαι»· καὶ ὁ παῖς τοῦ 15 Ἀβραάμ περὶ Ρεβέκκας λαλῶν τῷ Θεῷ κατὰ διάνοιαν.

3. Βλ. Πράξ. 21,28.

ἀπὸ μᾶς στὴν κατάλληλη εὐκαιρία καὶ τὸ δίνει στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν μας, ὥστε στὸ ἐξῆς νὰ ἀσθενοῦν πλέον καὶ νὰ πίπτουν οἱ δαίμονες, κι' ὄχι ἐμεῖς.

55

“Ὅπως στὰ ἐξωτερικὰ πράγματα ὑπάρχουν κολλυβιστές, ὑφαντές, κυνηγοί, πολεμιστές, κατασκευαστές, ἔτσι νὰ σκέπτεσαι καὶ γιὰ τὰ ἐσωτερικά, ὅτι ὑπάρχουν καὶ στοὺς διαλογισμοὺς κυβευτές, φαρμακεδιές, πειρατές, κυνηγοί, βεβηλωτές, φονευτές καὶ τὰ παρόμοια. Αὐτοὺς πρέπει ἔγκαιρα νὰ τοὺς ἀποκλείουμε μὲ εὐσεβὴ ἀντιλογία καὶ προσευχή, καὶ μάλιστα τοὺς βεβηλωτές, γιὰ νὰ μὴ μιάνουν τὸν ἅγιο τόπο³ καὶ βεβηλώσουν τὸν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ.

56

Ὁ Κύριος δὲ ληστεύεται μόνο μὲ τὴ γλώσσα γιὰ τὴ σωτηρία, ὅπως συνέβηκε μὲ τὸ ληστή πὺ φώναξε ἀπὸ τὸ σταυρό⁴, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ λογισμό. Γιατὶ ἔλεγε, λέγει, μέσα της ἡ αἰμορροῦσα γυναίκα· ἂν ἐγγίσω ἔστω τὰ ἄκρα τῶν ἐνδυμάτων του, θὰ σωθῶ⁵. Ὁμοια καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραὰμ γιὰ τὴ Ρεβέκκα, μιλώντας μὲ τὸ Θεὸ κατὰ διάνοια⁶.

4. Λουκᾶ 23,42.

5. Ματθ. 9,21.

6. Γεν. 24,12 ἐ.

ΝΖ'

Σχεδὸν αὐτὴ ἡ ἁμαρτία πρὸς Θεὸν ἐλαύνει τὸν μεταμελό-
 μενον, αἰσθησιν λαμβάνοντα τῆς δυσωδίας καὶ τοῦ βάρους καὶ
 τῆς μανίας αὐτῆς· τὸν δὲ μὴ βουλόμενον εἰς μετάνοιαν ρέψαι,
 οὐκ ἐλαύνει πρὸς Θεὸν, παρ' ἑαυτῇ δὲ μᾶλλον κρατοῦσα, δε-
 5 σμοῖς ἀλύτοις καταδεσμεῖ, συντονωτέρους καὶ δριμυτέρους λοι-
 πὸν τοὺς πῶθους τῆς ἀπωλείας ἐργαζομένη.

ΝΗ'

Πρῶσεχε σεαυτῷ ἀπὸ τῶν φαρμάκων τῆς Ἰεζάβελ, ὧν
 μάλιστα εἰσιν οἱ λογισμοὶ τοῦ τύφου καὶ ματαίας δόξης. Δυνήση
 δὲ τούτων περιγενέσθαι, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, ἐξουθενῶν τὴν ψυ-
 10 χὴν καὶ εὐτελίζων αὐτὴν καὶ ρίπτων σεαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου
 καὶ ἐπικαλούμενος αὐτὸν εἰς τὸ βοηθῆσαί σοι καὶ γινῶσκων ὅτι
 οὐράνιά ἐστι τὰ χαρίσματα· διὸ λέγει, «οὐδεὶς δύναται λαμβάνειν
 οὐδέν, εἰ μὴ ᾗ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ».

ΝΘ'

Φησὶν ὁ νόμος· «ἐὰν δὲ ὧσι μεμαρτυρημένοι αὐτῷ καὶ μὴ
 15 ἀφανίσῃ αὐτόν, ἀποτίσει». Ἔστιν ὅτε ἐν συμποσίῳ προπηδᾷ ὁ

57

Ἡ ἴδια ἡ ἁμαρτία σχεδὸν ὠθεῖ τὸν μετανοοῦντα πρὸς τὸν Θεό, γιατί ἀποκτᾶ ἀπ' αὐτὴν αἴσθησις τῆς δυσωδίας καὶ τοῦ βάρους καὶ τῆς μανίας της· ἐκεῖνον ὅμως ποῦ δὲ θέλει νὰ στραφεῖ πρὸς τὴ μετάνοια δὲν τὸν ὠθεῖ πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ κρατώντας τὸν μᾶλλον κοντὰ της, τὸν δένει μὲ ἄλυτα δεσμά, κατεργαζόμενῃ ἐντονότερους καὶ δριμύτερους στὸ ἐξῆς τοὺς πόθους τῆς ἀπώλειας.

58

Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὰ φαρμάκια τῆς Ἰεζάβελ⁷, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα εἶναι κυρίως οἱ λογισμοὶ τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς ματαιοδοξίας. Καὶ θὰ μπορέσεις νὰ τοὺς ὑπερνικήσεις μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἐξουθενώνοντας τὴν ψυχὴ καὶ ἐξευτελίζοντας τὴν, ριπτόμενος μπροστὰ στὸν Κύριο καὶ ἐπικαλούμενος αὐτὸν νὰ σὲ βοηθήσει καὶ γνωρίζοντας ὅτι τὰ χαρίσματα εἶναι οὐράνια· γι' αὐτὸ λέγει κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πάρει τίποτε, ἂν δὲν τοῦ εἶναι δοσμένο ἀπὸ τὸν οὐρανό⁸.

59

Λέγει ὁ νόμος· ἐὰν ὑπάρχουν μάρτυρες ἐναντίον του καὶ δὲν ἐξαφανισθεῖ θὰ τιμωρηθεῖ⁹. Μερικὲς φορές σὲ συμπόσιο

7. Δ' Βασ. 9,22.

8. Ἰω. 3,27.

9. Ἐξ. 21,36.

κενόδοξος λογισμὸς λαλήσαι βουλόμενος παρὰ τὸν καιρόν. Δια-
μαρτύρονται δέ σοι οἱ ἀγγελικοὶ λογισμοί, ἀφανίσαι τὸν φιλο-
φλόγαρον καὶ ἄκαιρον λογισμόν. Ἐὰν τοίνυν μὴ ἀφανίσῃς αὐτὸν
τῇ ἀγαθῇ σιωπῇ, ἀλλὰ παραχωρήσῃς αὐτῷ προελθεῖν εἰς τὸ
5 ἔξω, ὑποχαυνωθεὶς τῷ τύφῳ, τότε λοιπὸν ἀποτίσεις τὸ ὄφλημα,
ἢ ἀμαρτία μεγάλη ὑπὸ τῆς δίκης παραδοθεὶς ἢ βαρεῖαις τισὶν
ὀδύναις σωματικαῖς ἢ στιβαραῖς ἀδελφῶν προσκρούσεσιν ἢ τῇ
κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα τιμωρίᾳ. Καὶ γὰρ ὑπὲρ ἀργοῦ καὶ κε-
νοδόξου λόγου, λόγον ἀποτίσομεν διὰ τὴν τῆς γλώσσης ἀπαι-
10 δευσίαν. Διὸ δεῖ τὴν γλῶτταν ἡμῶν νηφόντως φυλάττειν.

Ξ'

Ὅσοι ἐν ἡδοναῖς τε πειράζονται καὶ θυμοῖς καὶ φιλοδοξία
καὶ τοῖς ἐξῆς, οὗτοι λέγονται τῷ μὲν ἡλίῳ ἡμέρας συγκαίεσθαι,
νύκτωρ δὲ τῇ σελήνῃ. Εὕξαι τοίνυν τῇ θεῖᾳ σκεπασθῆναι δρο-
σοβόλῳ νεφέλῃ, ὅπως ἂν τὸν φλογμὸν τῶν παθῶν διαφύγῃς.

ΞΑ'

15 Μηδαμῶς πρὸς σὲ παρρησίαν δῶς τοῖς τῆς οἰνοφλυγίας ὑπα-
πισταῖς καὶ δούλοις τοῖς ἀτάκτου τραπέζης· μηδὲ τοῖς μετὰ
ἀναισχυντίας λαλεῖν σοι βουλομένοις κἂν πολιοὶ τὸ πρόσωπον

ξεπηδᾶ ὁ κενόδοξος λογισμὸς θέλοντας νὰ λαλήσει παράκαιρα. Ἄλλὰ διαμαρτύρονται μέσα σου οἱ ἀγγελικοὶ λογισμοί, γιὰ νὰ ἀφανίσουν τὸν φιλοφλύαρο καὶ ἄκαιρο λογισμό. Ἐὰν λοιπὸν δὲν τὸν ἀφανίσεις μὲ τὴν ἀγαθὴ σιωπὴ, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτρέψεις νὰ ἐκδηλωθεῖ, ἀποχαυνωμένος ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία, τότε βέβαια θὰ πληρώσεις τὸ χρέος, ἢ μὲ μεγάλη ἁμαρτία στὴν ὁποία θὰ παραδοθεῖς ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη ἢ μὲ βαριᾶς σωματικὲς ὀδύνες ἢ μὲ δυνατὲς συγκρούσεις ἀδελφῶν ἢ μὲ τὴν τιμωρία στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Πραγματικὰ θὰ δῶσουμε λόγο γιὰ τὸν ἄχρηστο καὶ κενόδοξο λόγο¹⁰ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγυμνασία τῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ φυλάγουμε τὴ γλώσσα μας νηφάλια.

60

Ὅσοι πειράζονται μὲ ἡδονὲς καὶ θυμοὺς καὶ φιλοδοξία καὶ τὰ παρόμοια, αὐτοὶ λέγεται ὅτι συγκαίονται τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὴν νύκτα ἀπὸ τὴ σελήνη¹¹. Εὐχήσου λοιπὸν νὰ σκεπασθεῖς μὲ τὴ θεία δροσοβόλο νεφέλη¹², γιὰ νὰ διαφυγεις τὸν φλογισμό τῶν παθῶν.

61

Νὰ μὴ δώσεις θάρρος ἀπέναντί σου στοὺς ὀπαδοὺς τῆς οἰνοποσίας καὶ στοὺς δούλους τῆς ἄτακτης τράπεζας· οὔτε σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ σοῦ μιλοῦν μὲ ἀναισχυντία, κι ἂν ἀκόμα

10. Ματθ. 12,36.

11. Βλ. Ψαλμ. 120,6.

12. Βλ. Ἐξ. 14,19.

ὑπάρχοιεν, κἄν πολὺν χρόνον ἔχοιεν ἐν τῷ μονήρει βίῳ, «ἵνα μῆ», κατὰ τὴν Γραφήν, «σαπρία καλύψη σε» καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ τὴν καρδίαν ἀπεριτμήτοις συναπαχθῆς.

ΕΒ'

Πρῶτον ἐγχειρίζεται Πέτρος τὰς κλεῖς, εἶτα συγχωρεῖται
5 πεσεῖν πρὸς τὴν ἄρνησιν, ὥστε σωφρονισθῆναι τῇ πτώσει τὸ
φρόνημα. Καὶ σὺ τοίνυν, ἂν τῆς γνώσεως τὴν κλεῖδα δεξάμενος,
ποικίλοις λογισμοῖς περιπίπτῃς, μὴ ξενίζου. Δόξαζε δὲ τὸν μό-
νον σοφὸν ἡμῶν Κύριον, τὸν ταῖς περιπτώσεσι χαλινοῦντα τὴν
οἴησιν τὴν ἐπαναβαίνουσαν τῇ θειοτέρᾳ γνώσει. Οἱ γὰρ πειρα-
10 σμοὶ χαλινὸς ὑπάρχουσι, χαλινοῦν δυνάμενοι τὸ ἀνθρώπινον φύ-
σημα, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ.

ΕΓ'

Εἰ τὰ κατὰ πολλάκις ἐξ ἡμῶν ἀφαιρεῖται ὁ Κύριος,
ὥσπερ τὸν πλοῦτον τοῦ Ἰώβ «(Κύριος γὰρ ἔδωκε, Κύριος ἔλα-
βε)», πάντως που καὶ τὰ κακά, ἅπερ ἡμῖν ἐπήγαγεν ὁ αἰώνιος,
15 ἐκ χειρὸς ἡμῶν λήψεται. «Ἄγαθᾶ» γὰρ, φησί, «καὶ κακὰ παρὰ
Κυρίου»· καὶ ὁ ἐπαγαγὼν ἡμῖν τὰ κακά, αὐτὸς ἐπάξει ἡμῖν τὴν
αἰώνιον εὐφροσύνην μετὰ δόξης αἰωνίου. «Ὡσπερ γὰρ ἐγρηγό-

εἶναι ἀσπρομάλληδες, κι' ἂν ἔχουν πολὺ χρόνο στὸ μοναχικὸ βίον, γιὰ νὰ μὴ σκεπάσει σαπρία¹³ κατὰ τὴ Γραφή καὶ συναπαχθεῖς μαζὶ μὲ τοὺς ἀκάθαρτους καὶ τοὺς ἀπερίτμητους.

62

Πρῶτα παραλαμβάνει ὁ Πέτρος τὰ κλειδιά¹⁴, ἔπειτα τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ πέσει στὴν ἄρνηση¹⁵, ὥστε μὲ τὴν πτώση νὰ σωφρονισθεῖ στὴ σκέψη. Καὶ σὺ λοιπόν, ἂν δεχθεῖς τὸ κλειδί τῆς γνώσεως καὶ ἔπειτα περιπέσεις σὲ ποικίλλους λογισμούς, νὰ μὴ σοῦ φανεῖ παράξενο. Ἀλλὰ δόξαζε τὸν μόνο σοφὸ Κύριό μας, ὁ ὁποῖος στὶς περιπτώσεις τῆς ἀδυναμίας βάζει χαλινάρι στὴν ἀλαζονεία, ἢ ὁποία ἀνεβαίνει πάνω στὴ θειότερη γνώση. Γιατὶ οἱ πειρασμοὶ εἶναι χαλινάρια ποὺ μποροῦν νὰ χαλιναγωγῆσουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπερηφάνεια μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

63

Ἄν ὁ Κύριος πολλές φορές μᾶς ἀφαιρεῖ τὰ καλά, ὅπως τὸν πλοῦτο τοῦ Ἰώβ (γιατὶ ὁ Κύριος τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος τὰ ἔλαβε¹⁶), ὅπωςδῆποτε θὰ πᾶρει ἀπὸ τὰ χέρια μας καὶ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἔφερε ὁ αἰώνιος. Γιατὶ, λέγει, ἀγαθὰ καὶ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν Κύριο¹⁷. κι αὐτὸς ποὺ μᾶς ἐπέφερε τὰ κακὰ, αὐτὸς θὰ μᾶς χαρίσει τὴν αἰώνια εὐφροσύνη μαζὶ μὲ τὴν αἰώνια δόξα.

14. Ματθ. 16,19.

15. Ματθ. 26,70.

16. Ἰώβ 1,21.

17. Σοφ. Σειρ. 11,14.

ρουν», φησὶν Κύριος, «εἰς τὸ καταστρέφειν καὶ κακοποιεῖν ὑμᾶς, καὶ ἀνοικοδομήσω καὶ οὐ μὴ καθαιρήσω καὶ φυτεύσω καὶ οὐ μὴ ἐκτίλω». Σιγάσθω τοίνυν ἡ δημώδης λέγουσα παροιμία· ἄφ' οὗ κακῶς, οὐκ ἔστι καλῶς· ὁ γὰρ ἐπὶ τὸ χειρὸν ἀλλοιωσας τὰ πράγματα Κύριος, δύναται πάντως ταῦτα πάλιν ἐπὶ τὸ λαμπρότερον ἀπροσδοκῆτως μεταβάλλειν.

ΞΔ'

Ὁ τοῖς δαίμοσιν, εἴτε δι' ἐγκρατείας εἴτε δι' εὐχῆς, διὰ πάσης ἀρετῆς σφοδρότερον καὶ φιλονεικότερον ἐπεμβαίνων, βαθυτέρας παρ' αὐτῶν τὰς πληγὰς ἀντιλήψεται· μέχρις οὗ καὶ εἰς 10 ἀπευδοκίαν καταστῆναι, ἀπόκριμα τοῦ νοητοῦ θανάτου κατοπεύων ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, ὡς παρεῖναι λέγειν αὐτόν· «τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» Καταναγκάζομαι γὰρ ἀβουλήτως ὑποκύπτειν τοῖς νόμοις τοῦ ἀντιπάλου.

ΞΕ'

Οὐχ ἀπλῶς προεγράφη ὅτι τινὲς πρὸς ἑαυτοὺς ἔλεγον, 15 «ἀνάστητε καὶ ἤξομεν πρὸς λαὸν πεποιθότα ἐπ' ἐλπίδι καὶ ἡσυχάζοντα». Καὶ πάλιν· «δεῦτε ἀναβάντες συλλαλήσωμεν αὐτοῖς γλώσση νοερᾷ δολίᾳ καὶ ἀποστρέψωμεν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς»

Γιατί, λέγει ὁ Κύριος, ὅπως γρηγοροῦσα στὸ νὰ σᾶς καταστρέψω καὶ νὰ σᾶς κακοποιῶ, ἔτσι καὶ θὰ ἀνοικοδομήσω καὶ δὲ θὰ γκρεμίσω, θὰ φυτεύσω καὶ δὲν θὰ ξερριζώσω¹⁸. Ἄς σιγήσει λοιπὸν ἡ δημώδης παροιμία ποὺ λέγει· ἐφ' ὅσον εἶναι κακῶς δὲν εἶναι καλῶς· γιατί ὁ Κύριος ποὺ ἔφερε τὰ πράγματα στὸ χειρότερο, μπορεῖ ὅπωςδῆποτε ἀπροσδόκητα νὰ τὰ μεταβάλλει πάλι στὸ λαμπρότερο.

64

Ἐκεῖνος ποὺ ἀντιδρᾷ στοὺς δαίμονες, εἴτε μὲ ἐγκράτεια εἴτε μὲ προσευχή, εἴτε μὲ κάθε ἀρετή, σφοδρότερα καὶ ἐντονώτερα, θὰ λάβει βαθύτερες πληγὲς ἀπ' αὐτούς· ἕως ὅτου φθάσει καὶ σὲ ἀπόγνωση, παρατηρώντας μέσα στὴν ψυχὴ του τιμωρία τοῦ νοητοῦ θανάτου¹⁹, ὥστε νὰ τοῦ ἔρχεται νὰ λέγει· «ποιός θὰ μὲ λυτρώσει ἀπὸ τοῦτο τὸ σῶμα τοῦ θανάτου²⁰; Γιατί καταναγκάζομαι ἀθέλητα νὰ ὑποκύπτω στοὺς νόμους τοῦ ἀντιπάλου.

65

Δὲν γράφηκε μάταια ὅτι μερικοὶ ἔλεγαν μεταξύ τους, σηκωθείτε καὶ νὰ ἔλθουμε πρὸς ἓνα λαὸ ποὺ ἔχει σοβαρὲς ἐλπίδες καὶ ἀναπαύεται²¹. Καὶ πάλι· ἐμπρός, ἄς ἀνεβοῦμε νὰ συνομιλήσουμε μὲ αὐτοὺς σὲ γλώσσα κρυφῆ καὶ δόλια καὶ νὰ τοὺς με-

19. Βλ. Β' Κορ. 1,9.

20. Ρωμ. 7,24.

21. Κριτ. 18,27.

ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Οἱ γὰρ δεινοὶ δαίμονες εἰώθασι παρὰ πᾶσαν
 τὴν ζωὴν κατὰ τῶν τὸν ἡσύχιον προελομένων βίον, ἀκονᾶν τὰ
 ζήφῃ τῶν πειρασμῶν· καὶ μανικώτερον μᾶλλον τοῖς εὐλαβεστέ-
 5 ροις τε καὶ θεοσεβεστέροις ἐπιστρατεύειν εἰς τὴν κατ' αὐτὸ τὸ
 ἔργον ἀμαρτίαν ὠθοῦντες τούτους, πολέμοις ἀφορήτοις, τᾶχα
 κἂν οὕτω δυνηθῶσι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς εὐχῆς καὶ
 εὐεπλυστίας ἀποστῆσαι τοὺς πεπολεμημένους. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὡς
 φησι Δαβίδ, «οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ, ἕως οὗ οἴκτειρήσεις
 ἡμᾶς» «καὶ μακρυνθῶσιν ἀφ' ἡμῶν οἱ καταπίνοντες ἡμᾶς». Οὐ
 10 μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ, μέχρις ἂν προστάξης ἀφ' ἡμῶν ἀπελ-
 θεῖν τοὺς πειράζοντας ἡμᾶς καὶ ζωοποιηθῶμεν δι' ὑπομονῆς
 καὶ στερρᾶς ἀπαθείας. Διότι «πειρατήριόν ἐστὶν ὁ βίος τοῦ ἀν-
 θρώπου», καὶ χρόνον τακτὸν πολλάκις ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἀλ-
 λοτριῶν πίπτειν ἐτοιμάζεται παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου. Μεγαλοφυ-
 15 οῦς δὲ ψυχῆς καὶ γενναίας ἴδιον τὸ μὴ ἀπογινώσκειν ἐν συμφο-
 ραῖς.

ΞΣ'

Εἰ τοσοῦτον ἰσχύει δαίμων, ὥστε καὶ μὴ θέλοντος τοῦ ἀν-
 θρώπου μετασκευάζειν τοῦτον καὶ μεταφέρειν πρὸς τὴν οἰκείαν
 φορὰν, τῆς κατὰ φύσιν ἐκστάντα ἀγαθῆς καταστάσεως, πόσον
 20 ἰσχύει ἄγγελος τῶ ὠρισμένῳ καιρῶ τὸ κέλευσμα τοῦ Θεοῦ δε-
 ζάμενος πᾶσαν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταγαγεῖν τὴν τοῦ ἀνθρώπου
 διάθεσιν; Εἰ ὁ πάμπυχρος βορρᾶς τοσοῦτον ἐξίσχυσεν, ὥστε

ταστρέψουμε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια πρὸς ἐμᾶς. Γιατὶ οἱ φοβεροὶ δαίμονες ἔχουν συνήθεια σ' ὅλη τὴ ζωὴ ν' ἀκονίζουν τὰ ξίφη τῶν πειρασμῶν ἐναντίον τῶν ἀφιερωμένων στὸν ἡσυχαστικὸ βίον, καὶ νὰ ἐκστρατεύουν μανιωδέστερα ἐναντίον τῶν εὐλαβεστέρων καὶ θεοσεβεστέρων, σπρώχνοντάς τους πρὸς τὴν ἀμαρτία σ' αὐτὸ τὸ ἔργο μὲ ἀφόρητους πολέμους, ὥστε ἔτσι νὰ μπορέσουν ν' ἀποσπάσουν τοὺς πολεμούμενους ἀπὸ τὴν πίστη στὸ Χριστό, ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Ἄλλ' ἐμεῖς, ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ, δὲν θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ σένα, ἕως ὅτου μᾶς λυπηθεῖς²² καὶ φύγουν μακριὰ μας αὐτοὶ ποὺ μᾶς καταπίνουν²³. Δὲν θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ σένα, ἕως ὅτου προστάξεις νὰ φύγουν μακριὰ ἀπὸ μᾶς αὐτοὶ ποὺ μᾶς πειράζουν καὶ ζωοποιηθοῦμε μὲ ὑπομονὴ καὶ σταθερὴ ἀπάθεια. Γιατὶ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πειραστήριον²⁴, καὶ πολλὰς φορές ὁ ἄνθρωπος προετοιμάζεται ἀπὸ τὸν ἀγωνοθέτη σὲ τακτὸ χρόνον νὰ πέφτει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀντιπάλων. Ἄλλὰ γνώρισμα τῆς μεγαλοφυοῦς καὶ γενναίας ψυχῆς εἶναι νὰ μὴν ἀπογοητεύεται στὶς συμφορὰς.

66

Ἄν τόσο μεγάλη δύναμη ἔχει ὁ δαίμονας, ὥστε καὶ χωρὶς νὰ θέλει ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν μεταβάλλει καὶ νὰ τὸν μεταφέρει στὴ δική του τροχιά, ἀφοῦ βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν κατὰ φύσιν ἀγαθὴν του κατάστασιν, πόσο περισσότερη δύναμη ἔχει ὁ ἄγγελος, ποὺ σὲ ὀρισμένον καιρὸ δέχθηκε τὸ κέλευσμα τοῦ Θεοῦ νὰ μεταφέρει ὅλη τὴ διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ καλύτερον; Ἄν ὁ ψυ-

23. Ἦσ. 49,19.

24. Ἰὼβ 7,1.

πρὸς τὴν τῶν λίθων σκληρότητα μεταποιῆσαι τὴν τοῦ ὕδατος ἀπαλωτάτην φύσιν, τί ἂν ποιήσῃ ὁ θερμότατος νότος; Εἰ ὁ ἀήρ λίαν κατεψυγμένος, τὰ πάντα αὐτῷ ὑπεῖξαι κατασκευάζει («τίς γὰρ ὑποστήσεται κατὰ πρόσωπον ψύχους;»), πῶς οὐκ ἂν πρὸς 5 ἑαυτὴν ἢ θερμὴ τὰ πάντα μεταβάλῃ; («τίς γὰρ ὑποστήσεται κατὰ πρόσωπον θερμῆς;»). Πιστεύσωμεν οὖν τὸν ψυχρὸν τε καὶ μέλανα ἄνθρακα τῆς διανοίας ἡμῶν ὁσέποτε ἢ καὶ θᾶττον, θερμόν τε καὶ φωτοειδῆ ἔσεσθαι τῇ προσβολῇ τοῦ θειοτάτου πυρός.

ΞΖ'

10 Ἔστι τις καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος κατάστασις, μαρτύριον καὶ σημεῖον τῷ ἡμετέρῳ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰωσήφ τιθεμένη ἀπαθείας ἔνεκεν, καθ' ἣν ὁ νοῦς, ἐξελθὼν ἐξ Αἰγύπτου, ἀφίσταται μὲν τῶν ἐμπαθῶν ἄρσεων καὶ τῆς ἐν τῷ κοφίνῳ αἰσχροτάτης δου-
15 λείας, γλῶσσαν δέ, ἣν οὐκ ἔγνω, ἀκούει, οὐκ ἔτι γλῶσσαν δαι-
μόνων ρυπαρὰν καὶ φθαρτικὴν τῆς ὀρθῆς διανοίας, ἀλλὰ γλῶσσαν ἀγίαν φωτοφόρων ἀγγέλων, μετατυπούντων τὸν νοῦν ἀπὸ σώματος ἐπὶ τὸ ἀσώματον· γλῶσσαν φωτιστικὴν τῆς δεχο-
μένης ψυχῆς.

ΞΗ'

Ἦκουσά τινων ἀδελφῶν ἀρρωστούντων τὸ σῶμα ἀνεν-

χρότατος βορρᾶς τόση ἰσχὺ ἔδειξε, ὥστε τὴν ἀπαλώτατη φύση τοῦ ὕδατος νὰ τὴν μεταβάλλει πρὸς τὴν σκληρότητα τῶν λίθων, τί μπορεῖ νὰ κάνει ὁ θερμότετος νότος; Ἐὰν ὁ πολὺ κατεψυγμένος ἀέρας ὑποχρεώνει τὰ πάντα νὰ ὑποχωρήσουν σ' αὐτὸν (γιατὶ ποιὸς θ' ἀντέξει μπροστὰ στὸ ψύχος²⁵;) πῶς δὲν θὰ μπορέσει ἡ θέρμη νὰ μεταβάλλει τὰ πάντα πρὸς τὸν ἑαυτὸ της; (γιατὶ ποιὸς μπορεῖ ν' ἀντέξει μπροστὰ στὴ θέρμη²⁶;) Ἄς πιστέψουμε λοιπὸν ὅτι ὁ ψυχρὸς καὶ μαῦρος ἄνθρακας τῆς διάνοιάς μας κάποτε ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ γίνῃ θερμὸς καὶ φωτοειδῆς μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ θειοτάτου φωτός.

67

Ἐπάρχει καὶ κατὰ τὸν παρόντα χρόνο μιᾶ κατάστασις, ἡ ὁποία θέτει στὸν κρυμμένο μέσα μας Ἰωσήφ μαρτύριο καὶ σημεῖο λόγῳ ἀπάθειας, κατὰ τὴν ὁποία ὁ νοῦς βγαίνοντας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ἀπομακρύνεται βέβαια ἀπὸ τὰ κουραστικὰ βάρη καὶ ἀπὸ τὴν αἰσχρὴ δουλεία μὲ τὰ κοφίνια, ἀκούει ὅμως γλῶσσα πού δὲν ἔμαθε²⁷, ὄχι πιά γλῶσσα δαιμόνων ρυπαρὴ καὶ βλαπτικὴ τῆς σωστῆς διάνοιας, ἀλλὰ γλῶσσα ἅγια φωτοφόρων ἀγγέλων, πού μεταμορφώνουν τὸ νοῦ ἀπὸ σωματικὸ σὲ ἀσώματο· γλῶσσα φωτιστικὴ τῆς ψυχῆς πού τὴ δέχεται.

68

Ἄκουσα ὅτι μερικοὶ ἀδελφοὶ πού εἶναι βαριᾶ ἄρρωστοι

26. Σοφ. Σειρ. 43,3.

27. Ψαλμ. 80,6· 7.

δότως καὶ μὴ δυναμένων κεχρηῆσθαι τῇ νηστείᾳ, εἰρηκότων
 πρὸς με· 'πῶς δυνάμεθα χωρὶς νηστείας ἀπαλλαγῆναι τοῦ δια-
 βόλου καὶ τῶν παθῶν;' πρὸς οὓς λεκτέον, ὅτι οὐ μόνον διὰ τῆς
 ἀποχῆς τῶν ἐδωδύμων, ἀλλὰ καὶ διὰ κραυγῆς καρδίας ἐκτριῦσαι
 5 καὶ ἐξοστρακίσαι δυνήσεσθε, τὰ τε φαῦλα καὶ τοὺς τῶν φαύλων
 ὑποβολεῖς· «ἐκέκραξαν» γάρ, φησί, «πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβε-
 σθαι αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο αὐτούς»· καὶ πάλιν γέγραπται, «ἐκ
 κοιλίας ἄδου κραυγῆς μου ἤκουσας φωνῆς μου· καὶ ἀναβήτω ἐκ
 φθορᾶς ἢ ζωῆ μου». Διόπερ μέχρις οὗτου παρέλθη ἡ ἀνομία,
 10 τουτέστιν ἡ ἐνόχλησις τῆς ἀμαρτίας, «κεκράζομαι», φησί,
 «πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ὑψιστον», ὅπως μεγίστην εὐεργεσίαν
 δωρούμενος, αὐτὴν τε τὴν προσβολὴν τῆς ἀμαρτίας ἐξαφανίσῃ
 τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ καὶ τὰ τῆς ἐμπαθοῦς διανοίας εἰδῶλα ἐξα-
 λείψῃ καὶ ἀνειδώλους δείξῃ τὰς παρ' ἡμῖν κατειδώλους Ἀθή-
 15 νας. Εἰ τοίνυν μὴ εἴληφας χάρισμα ἐγκρατείας, γίνωσκε ὅτι δι'
 εὐχῆς καὶ ἐλπίδος θέλει σοι ὁ Κύριος εἰσακουσθῆναι δεόμενον·
 ἐγνωκῶς οὖν τὸ δεσποτικὸν κρῖμα, μὴ ἀθύμει ἐπὶ τῇ τῆς ἀσκή-
 σεως ἀδυναμίᾳ· μᾶλλον δὲ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι τοῦ
 ἐχθροῦ, δι' εὐχῆς καὶ ὑπομονῆς εὐχαρίστου· ἐὰν οὖν διώκωσιν
 20 ὑμᾶς οἱ λογισμοὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ταλαιπωρίας ἀπὸ τῆς
 πόλεως τῆς νηστευτρίας, «φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην»· τουτέστιν εἰς
 τὴν εὐχὴν καὶ εἰς τὴν εὐχαριστίαν.

ΞΘ'

Φησὶν ὁ Φαραὼ ἰκετεύων· «περιελέτω ὁ Θεὸς ἀπ' ἐμοῦ

στὸ σῶμα καὶ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν νηστεία, νὰ μοῦ λέγουν· πῶς μποροῦμε χωρὶς νηστεία ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ διάβολο καὶ τὰ πάθη; Πρὸς αὐτοὺς πρέπει νὰ εἰπωθεῖ, ὅτι θὰ μπορέσετε νὰ βγάλετε καὶ νὰ ἐξοστρακίσετε τὰ φαῦλα καὶ τοὺς ὑποβολεῖς τῶν φαύλων ὄχι μόνον μὲ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ φαγώσιμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν καρδιακὴ κραυγὴ· γιατί, λέγει, ἔκραξαν πρὸς τὸν Κύριο ὅταν θλίβονταν καὶ τοὺς λύτρωσε²⁸· καὶ πάλι γράφηκε, μὲ τὴν κραυγὴ μου ἀπὸ τὴν κοιλία τοῦ ἄδη ἄκουσες τὴ φωνή μου· καὶ ἄς ἀνεβεῖ ἡ ζωὴ μου ἀπὸ τὴ φθορά²⁹. Γι' αὐτὸ ἕως ὅτου περάσει ἡ ἀνομία, δηλαδὴ ἡ ἐνόχληση τῆς ἀμαρτίας, θὰ κράζω, λέγει, πρὸς τὸν ὕψιστο Θεό³⁰, ὥστε προσφέροντας μέγιστη εὐεργεσία νὰ ἐξαφανίσει καὶ τὴν ἴδια τὴν προσβολὴ τῆς ἀμαρτίας μὲ τὴν ἐξουσία του καὶ νὰ ἐξαλείψει τὰ εἴδωλα τῆς ἐμπαθοῦς διάνοιας καὶ νὰ δείξει ἀνείδωλη τὴν κατείδωλη Ἀθήνα ποὺ εἶναι δίπλα μας. Ἐὰν λοιπὸν δὲν πῆρες χάρισμα ἐγκράτειας, γνώριζε ὅτι ὁ Κύριος θέλει νὰ σὲ εἰσακούσει νὰ δέεσαι μὲ προσευχὴ κι ἐλπίδα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχεις γνωρίσει τὴ δεσποτικὴ κρίση, νὰ μὴν ἀθυμεῖς γιὰ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀσκήσεως· μᾶλλον δὲ νὰ προσπαθήσεις ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ μὲ τὴν εὐχὴ καὶ τῆς εὐχαριστήριας ὑπομονῆς. Ἐὰν λοιπὸν οἱ λογισμοὶ τῆς ἀσθένειας καὶ τῆς ταλαιπωρίας σᾶς διώχνουν ἀπὸ τὴ νηστεύτρια πόλη, νὰ φεύγετε στὴν ἄλλη³¹, δηλαδὴ στὴν προσευχὴ καὶ στὴν εὐχαριστία.

69

Λέγει ὁ Φαραὼ παρακαλώντας· ἄς ἀπομακρύνει ὁ Θεὸς

29. Ἰωνᾶς 2,3·7.

30. Ψαλμ. 56,2.

31. Βλ. Ματθ. 10,23.

τὸν θάνατον τοῦτον», καὶ εἰσακούσθη· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δαίμονες, παρακαλέσαντες τὸν Κύριον, ἵνα μὴ τῇ ἀβύσσῳ παραπεμφῶσιν, ἔτυχον τοῦ αἰτήματος· πόσῳ μᾶλλον εἰσακουσθήσεται Χριστιανὸς ἄνθρωπος, δεόμενος ἐλευθερίας τυχεῖν τοῦ νοητοῦ θανάτου;

Ο'

Ὁ χρόνον τινὰ ὑπὸ τῆς θείας φωτιζόμενος καὶ ἀναπαυόμενος χάριτος, μετὰ δὲ τὴν ταύτης ὑποστολὴν ρεμβασμοῖς καὶ μολισμοῖς περιπίπτων καὶ γογγύζων διὰ τοῦτο καὶ μὴ ἀνδριζόμενος διὰ τῆς ἰκεσίας πάλιν ἐπανακαλέσασθαι τὴν σωτήριον ἐκείνην πληροφορίαν, ἀλλ' ἀποδυσπετῶν, ὁμοίος ἐστὶ πτωχῶ λαβόντι ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοῦ παλατίου καὶ δυσανασχετοῦντι, διότι οὐκ εἰσῆλθεν ἔσω συναριστῆσαι τῷ βασιλεῖ.

ΟΑ'

«Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες με καὶ πιστεύσαντες», ὡς μακάριοι οἱ καθ' ὑποστολὴν τῆς χάριτος μὴ εὐρίσκοντες παράκλησιν ἐν ἑαυτοῖς, μᾶλλον δὲ παράτασιν βλέποντες τῶν θλιβερῶν καὶ σκότος βαθύ, καὶ μὴ ἀπογινώσκοντες, ἀλλὰ τῆς πίστει ρωννύμενοι ἐν τῷ νομίζειν ὄραν τὸν ἀόρατον καὶ καρτερεῖν γενναίως.

ἀπὸ μένα τοῦτο τὸ θάνατο καὶ εἰσακούσθηκε³². ὁμοίως καὶ οἱ δαίμονες ὅταν παρακάλεσαν τὸν Κύριο νὰ μὴ σταλοῦν στήν ἄβυσσο ἐπέτυχαν στὸ αἴτημά τους³³. πόσο περισσότερο θὰ εἰσακουσθεῖ ἓνας ἄνθρωπος χριστιανὸς ποὺ παρακαλεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ νοητὸ θάνατο;

70

Ἐκεῖνος ποὺ φωτίζεται καὶ ἀναπαύεται γιὰ λίγο χρόνο ἀπὸ τῆς θείας χάριτος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή της πέφτει σὲ ρεμβασμοὺς καὶ μολυσμοὺς καὶ γογγύζει γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀνδρεία νὰ ξανακαλέσει πάλι μὲ τὴν ἰκεσία ἐκείνη τὴ σωτήρια διαβεβαίωση, ἀλλ' ἀπογοητεύεται, γίνεται ὅμοιος μὲ ἓνα φτωχὸ ποὺ πῆρε ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὸ παλάτι καὶ δυσανασχετεῖ γιατί δὲν μπῆκε μέσα νὰ συνδειπνήσει μὲ τὸ βασιλιά.

71

Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μὲ εἶδαν καὶ πίστεψαν³⁴, ὅπως μακάριοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ κατὰ τὴν ὑποχώρηση τῆς χάριτος δὲν βρίσκουν παρηγοριὰ μέσα τους, ἢ μᾶλλον βλέπουν παράταση τῶν θλίψεων καὶ σκότος βαθύ, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀπογοητεύονται, ἀλλὰ δυναμώνονται μὲ τὴν πίστη, νομίζοντας ὅτι βλέπουν τὸν ἀόρατο καὶ καρτερώντας μὲ γενναιότητα³⁵.

33. Ματθ. 8,31.

34. Ἰω. 20,29.

35. Βλ. Ἑβρ. 11,27.

ΟΒ'

Ἡ κατὰ χάριν Θεοῦ καιρῶ ἰδίῳ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ λύπην καὶ δάκρυα διδομένη οὐρανόθεν τοῖς ταύτην ζητοῦσι ταπεινοφροσύνη, ἰσχυροτέρα καθ' ὑπερβολὴν καὶ μείζων ὑπάρχει τῆς ταπεινώσεως τῆς ἐπιγινομένης τοῖς ἀποπεπτωκόσι τῆς ἀρε-
5 τῆς, ἧς οἱ καταξιωθέντες τέλειοι ἀληθῶς ἄνδρες καὶ ἀνεπηρέα-
στοι.

ΟΓ'

Ὅτε ἀφῆκεν ὁ διάβολος τὸν Κύριον, «τότε ἦλθον οἱ ἄγγε-
λοι καὶ διηκόνουν αὐτῷ»· ἰστέον τοίνυν, ὅτι ὡσπερ οὐ γέγρα-
πται ἐν τῷ πειράζεσθαι αὐτὸν ὅτι παρῆσαν οἱ ἄγγελοι, οὕτω καὶ
10 ἡμῶν πειραζομένων, καιρῶ τινι, ὑποχωροῦσιν οὐ μακρὰν οἱ
ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ. Εἶτα, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πειραζόν-
των, ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς διακονοῦντες θεῖα νοήματα, στηρίγμα-
τα, φωτισμὸν, κατάνυξιν, παρηγορίαν, ὑπομονήν, γλυκασμὸν,
καὶ ὅσα σώζει καὶ ἐνισχύει καὶ ἀνακτᾶται ψυχὴν κοπιάσασαν.
15 Εἶρηται γὰρ τῷ Ναθαναήλ, ὅτι «ὄψη τοὺς ἀγγέλους ἀναβαίνον-
τας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου», τουτέστιν
ἐπὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν ἀγγέλων διακονία καὶ βοή-
θεια πλουσίως ἐκχυθήσεται.

72

Ἡ ἀπὸ τῆ χάρη τοῦ Θεοῦ προσφερόμενη στὸν καιρὸ της ταπεινοφροσύνη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σ' αὐτοὺς ποὺ τῆ ζητοῦν μετὰ ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες καὶ λύπη καὶ δάκρυα εἶναι ὑπερβολικὰ ἰσχυρότερη καὶ μεγαλύτερη τῆς ταπεινώσεως ποὺ γεννιέται στοὺς πεσμένους ἀπὸ τὴν ἀρετῆ· ὅσοι ἀξιώθηκαν ἐκείνη τὴν ταπεινοφροσύνη εἶναι ἀληθινὰ τέλειοι ἀπείραστοι ἄνδρες.

73

Ὅταν ἄφησε ὁ διάβολος τὸν Κύριο τότε ἦρθαν οἱ ἄγγελοι καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν³⁶. Πρέπει νὰ γνωρίζουμε λοιπὸν ὅτι, ὅπως δὲν ἔχει γραφεῖ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πειρασμοῦ του παραβρίσκονταν οἱ ἄγγελοι, ἔτσι καὶ ὅταν ἐμεῖς πειραζόμεσθε κάποιον καιρὸ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ὑποχωροῦν ὄχι μακριά. Ἐπειτα μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν πειραστῶν ἔρχονται σ' ἐμᾶς γιὰ νὰ μᾶς ὑπηρετήσουν μὲ θεῖα νοήματα, στηρίγματα, φωτισμό, κατάνυξη, παρηγοριά, ὑπομονή, γλυκασμὸ καὶ ὅσα ἄλλα σώζουν καὶ ἐνισχύουν καὶ ἀνακτοῦν τὴν κουρασμένη ψυχή. Γιατὶ ἔχει λεχθεῖ στὸν Ναθαναήλ, ὅτι θὰ δεῖς τοὺς ἀγγέλους νὰ ἀνεβαίνουν καὶ τὰ κατεβαίνουν ἐπάνω στὸν υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου³⁷, δηλαδὴ ἡ ὑπηρεσία καὶ βοήθεια τῶν ἀγγέλων θὰ ἐκχυθεῖ πλούσια ἐπάνω στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

37. Ἰω. 1,52.

ΟΔ'

Μέμνησο τοῦ ἀρχιερέως ἐκείνου, οὗ ἐκ δεξιῶν ἐστάθη ὁ διάβολος, τοῦ ἀντικεῖσθαι παντὶ δεξιῶ νοήματι καὶ λόγῳ καὶ πράγματι, ὅπως ἂν μὴ θαμβηθῆς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν.

ΟΕ'

Ἐπίστασθαι προσήκει τὸν μοναχόν, τί μὲν ὑπάρχει ἀσθένεια, κατὰ τὸ «ἐλέησόν με ὅτι ἀσθενής εἰμι», τί δὲ ἀποστασία ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπερ νόσημά ἐστι τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

ΟΣ'

Ἦν τρόπον τὸν σίδηρον ἀψηλάφητον ποιεῖ τοῦ πυρὸς ἢ συνάφεια, οὕτως αἱ πυκναὶ προσευχαὶ ἐρρωμενέστερον παρα-
10 σκευάζουσι τὸν νοῦν εἰς τὸν πόλεμον τῶν ἐχθρῶν· διὸ πάση δυνάμει ὀκνον ἡμῖν ἐμποιεῖν σπουδάζουσιν εἰς τὴν τῆς προσευχῆς προσεδρίαν, εἰδότες ταύτην ἑαυτῶν μὲν ἐπίβουλον, τοῦ δὲ ἡμέτερου νοῦ ὑπέρμαχον.

ΟΖ'

Ἀπεδέξατο Δαβὶδ τὴν προθυμίαν τῶν ἀπὸ τῆς Σικελᾶγ

74

Νὰ θυμᾶσαι ἐκεῖνον τὸν Ἀρχιερέα στὰ δεξιά τοῦ ὁποίου στάθηκε ὁ διάβολος, γιὰ νὰ πολεμεῖ³⁸ κάθε δεξιὸ νόημα καὶ λόγο καὶ πράγμα, ὥστε νὰ μὴ θαμβωθεῖς γιὰ τὰ συμβαίνοντα.

75

Ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ ξέρει καλά, τί εἶναι ἀσθένεια κατὰ τὸ ἐλέησέ με γιὰτι εἶμαι ἀσθενῆς³⁹, καὶ τί ἀποστασία ἀπὸ τὸ Θεό, πὺ εἶναι νόημα τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

76

Ὅπως τὸν σίδηρο ὅταν εἶναι πυρωμένος γίνεται ἀψηλάφητος, ἔτσι οἱ πυκνὲς προσευχὲς καθιστοῦν τὸ νοῦ δυνατώτερο στὸ πόλεμο τῶν ἐχθρῶν· γι' αὐτὸ οἱ ἐχθροὶ φροντίζουν μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους νὰ μᾶς προκαλέσουν ὀκνηρία κατὰ τὴν ἐπίδοση στὴν προσευχή, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι γι' αὐτοὺς βέβαια ἐπίβουλος, ἐνῶ γιὰ τὸ νοῦ μας ὑπέρμαχος.

77

Ὁ Δαβιδ ἀναγνώρισε τὴν προθυμία τῶν καταγομένων ἀπὸ

38. Ζαχ. 3,1.

39. Ψαλμ. 6,3.

συνεξεληλυθότων αὐτῶ ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους, εἰ καὶ ἀτονήσαν-
 τες ἀπέμειναν εἰς τὸν χειμάρρουν Βοσόρ. Ἀναστρέψας γὰρ πρὸς
 αὐτοὺς μετὰ νίκης τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἀκούσας τῶν
 λεγόντων μὴ δεῖν δοθῆναι μερίδα ἐκ τῶν λαφύρων τοῖς ἀπὸ
 5 ἐκλύσεως καθεσθειῖσιν εἰς τὸν χειμάρρουν, κάκείνων αἰσχυνο-
 μένων καὶ μηδὲν λαλούντων, ὑπεραπολογεῖται αὐτῶν ὁ χρηστό-
 τατος Δαβὶδ λέγων, ὅτι ἐπὶ τῶν σκευῶν ἐκαθέσθησαν τηροῦν-
 τες· διόπερ καὶ τὴν ἴσην αὐτοῖς ἀπένειμεν μερίδα τῆς δοθείσης
 τοῖς ἀνδρείοις καὶ εὐψύχοις πολεμισταῖς. Σκόπησον τοίνων εἴ-
 10 περ καὶ ἐπὶ ἀδελφοῦ τινος, τὴν μὲν ἀρχὴν θέρμην ἐπιδειξαμέ-
 νου, ὕστερον δὲ πρὸς μικρὸν ὀκλάσαντος, σκεύη τῆς σωτηρίας
 νοηθεῖεν, ἡ πίστις καὶ ἡ μεταμέλεια, ἡ ταπείνωσις καὶ ὁ κλαυ-
 θμός, ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ μακροθυμία καὶ τὰ ἐξῆς· ἐφ'
 ὧν τις ἀδρανῆς τὸν τρόπον παρακαθεσθῆις καὶ προσκαρτερή-
 15 σας τῇ εἰς Χριστὸν προσδοκίᾳ, ὡς εἰκὸς τυγχάνει τινὸς αἰωνίου
 δωρεᾶς.

ΟΗ'

Λευῖται μὲν καὶ ἱερεῖς κέκληνται, οἱ ὄλους δι' ὄλου ἑαυ-
 τοὺς τῷ Θεῷ ἀναθέντες καὶ πράξει καὶ θεωρίᾳ· κτήνη δὲ Λευῖ-
 τῶν λέγονται, οἱ μὴ ἰσχύοντες μὲν κατ' ἴχνος βαίνειν τῶν πα-
 20 θῶν, γλιχόμενοι δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ περὶ ταύτην κατὰ τὸ ἐγγω-
 ροῦν προθυμούμενοι καὶ ταύτης ἐπιθυμοῦντες διηνεκῶς, κἂν
 ἀποτυγχάνωσι πολλάκις διὰ τὸ ὑπὸ τῆς κακίας ἐκνευρισθῆναι·

τῆ Σικελὰγ ποὺ συνεξεστράτευσαν μαζί του ἐναντίον τῶν ἀλλοφύλων, ἄν καὶ ἀπὸ δειλία παρέμειναν στὸ χεῖμαρρο Βοσόρ⁴⁰. Ὅταν ἐπέστρεψε πρὸς αὐτοὺς μὲ νίκη ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ ἄκουσε ἐκείνους ποὺ ἔλεγαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ δοθεῖ μερίδα ἀπὸ τὰ λάφυρα σ' αὐτοὺς ποὺ ἀπὸ παραλυσία κάθισαν στὸ χεῖμαρρο, καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ ντροπὴ δὲν μιλοῦσαν, ὁ χρηστότατος Δαβὶδ τοὺς δικαιολόγησε λέγοντας, ὅτι κάθισαν γιὰ νὰ φυλάξουν τὰ σκεύη· γι' αὐτὸ ἔδωσε καὶ σ' αὐτοὺς ἴση μερίδα μ' ἐκείνη ποὺ δόθηκε στοὺς ἀνδρείους καὶ θαρραλέους πολεμιστὲς. Πρόσεξε λοιπὸν μήπως καὶ στὴν περίπτωση ἐνὸς ἀδελφοῦ ποὺ ἀρχικὰ ἔδειξε θέρμη, ὕστερα ὅμως δειλίασε γιὰ λίγο, πρέπει νὰ νοηθοῦν ὡς σκεὺη σωτηρίας ἢ πίστη καὶ ἢ μεταμέλεια, ἢ ταπείνωση καὶ ὁ κλαυθμὸς, ἢ ὑπομονὴ καὶ ἢ ἐλπίδα καὶ ἢ μακροθυμία καὶ τὰ ὅμοια· ὅποιος ἀδρανῆς κατὰ τὸν τρόπο καθίσει δίπλα σ' αὐτὰ καὶ ἀφοσιωθεῖ στὴν προσδοκία πρὸς τὸ Χριστό, ὅπως εἶναι φυσικὸ πετυχαίνει κάποια αἰώνια δωρεά.

78

Λευῖτες καὶ ἱερεῖς ὀνομάζονται⁴¹ ἐκεῖνοι ποὺ ἀφιέρωσαν ὀλόκληρο τὸν ἑαυτό τους ἐντελῶς στὸ Θεὸ καὶ μὲ πράξη καὶ μὲ θεωρία· ἐπίσης κτήνη τῶν λευῖτῶν λέγονται⁴² αὐτοὶ ποὺ δὲν κατορθώνουν νὰ κυνηγοῦν κατὰ πόδας τὰ πάθη, ἀλλὰ ποθώντας τὴν ἀρετὴ καὶ ἔχοντας κατὰ τὸ δυνατὸν προθυμία γι' αὐτὴν καὶ ἐπιθυμώντας αὐτὴν διαπαντός, ἔστω κι ἂν πολλὰ φορὲς ἀποτυγχάνουν, γιὰ τὸ λόγῳ ὅτι ἐκνευρίζονται ἀπὸ τὴν κακία. Εἶναι

41. Βλ. Ἄριθ. 1,5· 50. 3,41· 45.

42. Βλ. Ἄριθ. 3,41· 45.

εἰκὸς δὲ καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ τούτους τὸ χάρισμα δέξασθαι τῆς ἀπαθείας μόνη φιλανθρωπία Θεοῦ· «τὴν γὰρ ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε Κύριος».

ΟΘ'

Τοὺς αἰκισμοὺς, οὓς ἐπιφέρει ἡμῖν ὁ ἐχθρός, εἴτε φανερῶς
 5 εἴτε ἀοράτως, πολλάκις νοοῦμεν καὶ βλέπομεν· τὰς δὲ βασάνους
 καὶ ἀλγηδόνας, αἷς παρ' ἡμῶν ὑφίσταται, κατορθούντων ἡμῶν
 ἐσθ' ὅτε τὰς ἀρετὰς ἢ μεταμελομένων ἐπὶ πλημμελίαισιν ἢ μα-
 κροθυμούντων καὶ καρτερούντων ἐπὶ τοῖς συμπτύγμασιν ἢ εὐ-
 χομένων καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτηδεύοντων, ἐφ' οἷς αὐτὸς διαπρίεται
 10 καὶ τιμωρεῖται καὶ θρηνεῖ καὶ κόπτεται, ταῦτα πάντως ἡμεῖς κατ'
 οἰκονομίαν οὐ βλέπομεν, ἵνα μὴ χαννωθῶμεν. «Δίκαιον» γάρ,
 φησί, «παρὰ τῷ Θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλί-
 ψιν».

Π'

Εἰ τὸ γηρᾶσαν ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν πέτρᾳ στέλεχος, ἐπὶ ὁσμῆς
 15 ὕδατος ἀναθάλλει, ὡσπερ τὸ νεόφυτον, εἰκὸς καὶ ἡμᾶς ἐξεγειρο-
 μένους τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναβλαστῆσαι ἀφθαρ-
 σίαν, ἣν κατὰ φύσιν εἰλήφαμεν καὶ ποιῆσαι θερισμόν, καθὼς τὸ
 νεόφυτον, κἂν εἰς τὸν παλαιὸν κατεπέσαμεν ἀνθρώπον

εὐλογο ὅτι στὸν κατάλληλο καιρὸ κι αὐτοὶ θὰ δεχθοῦν τὸ χάρισμα τῆς ἀπάθειας μὲ μόνη τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ· γιατί ὁ Κύριος εἰσάκουσε τὴν ἐπιθυμία τῶν φτωχῶν⁴³.

79

Τὶς κακώσεις ποὺ μᾶς ἐπιφέρει ὁ ἐχθρὸς εἴτε φανερὰ εἴτε ἀόρατα πολλὰς φορές τὶς καταλαβαίνομε καὶ τὶς βλέπουμε· τὰ βάσανα ὅμως καὶ τοὺς πόνους ποὺ αὐτὸς ὑφίσταται ἀπὸ μᾶς ὅταν μερικὲς φορές κατορθώνουμε τὶς ἀρετὲς ἢ μετανοοῦμε γιὰ τὰ πλημμελήματα ἢ μακροθυμοῦμε καὶ καρτεροῦμε γιὰ τὰ παθήματα ἢ προσευχόμαστε ἢ ἐκτελοῦμε τὰ παρόμοια, γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὀργίζεται καὶ τιμωρεῖται καὶ θρηνεῖ καὶ κλαίει, ὅλα αὐτὰ ἡμεῖς κατ' οἰκονομία δὲν τὰ βλέπουμε γιὰ νὰ μὴ ἀποχαυνωθοῦμε. Γιατί, λέγει, εἶναι δίκαιο γιὰ τὸ Θεὸ ν' ἀνταποδίδουμε θλίψη σ' αὐτοὺς ποὺ μᾶς θλίβουν⁴⁴.

80

Ἄν τὸ φυτὸ ποὺ γέρασε στὴ γῆ καὶ στὴν πέτρα, ἀναθάλλει μὲ μόνο τὴν ὀσμὴ ὕδατος⁴⁵ σὰν τὸ νεόφυτο, εἶναι φυσικὸ καὶ ἡμεῖς ἀνασηκωμένοι ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ν' ἀναβλαστήσουμε ἀφθαρσία, τὴν ὁποῖα ἔχουμε λάβει κατὰ φύσιν καὶ νὰ κάνουμε θερισμό, ὅπως στὸ νεόφυτο, ἔστω κι ἂν πέσαμε στὸν παλαιὸ ἄνθρωπο.

44. Β' Θεσσ. 1,6.

45. Ἰωβ 14,8.

ΠΑ'

Πρὸς τὴν ἀπευδοκήσασαν ἑαυτῆς δι' ὑπερβολὴν πειρα-
 σμῶν καὶ ἀμαρτιῶν σμῆνος ψυχὴν, καὶ λέγουσαν, ἀπόλωλεν ἡ
 ἐλπίς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν, εἴρηται παρὰ τοῦ μὴ ἀπογινώ-
 σκοντος τὴν σωτηρίαν ἡμῶν Θεοῦ τό, «ζήσεσθε καὶ γνώσεσθε
 5 ὅτι ἐγὼ Κύριος». Πρὸς δὲ τὴν διαποροῦσαν ψυχὴν, πῶς ἄρα
 δυνήσεται διὰ μεγάλων ἀρετῶν τεκεῖν Χριστόν, λέλεκται·
 «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ»· ὅπου δὲ Πνεύματος ἀγίου
 παρουσία, μὴ ζητήσης λοιπὸν φύσεως καὶ συνηθείας ἀκολου-
 θίαν καὶ νόμον. Παντοδύναμον γὰρ τὸ προσκυνητὸν καὶ ἅγιον
 10 Πνεῦμα, καὶ τὰ μὴ ὑφεστῶτα ὑφίστησί σοι, ὅπως ἂν ἐκπλαγεί-
 ης. Ἀλλὰ καὶ νικητὴν νυνὶ δείκνυσι τὸν νοῦν, τὸν πρῶην νικώ-
 μενον· «ὁ γὰρ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐφ' ἡμᾶς δι' εὐσπλαγχνίαν Πα-
 ρράκλητος, ἐπάνω πάντων ἐστίν»· ἐπάνω σε γὰρ πάντων ἴστησι
 τῶν φυσικῶν κινημᾶτων καὶ δαιμονικῶν παθῶν.

ΠΒ'

15 Ἀγωνίζου τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ σου φωταυγίαν διαφυ-
 λάττειν ἀλύμαντον· ἐὰν ἄρξη κατ' ἐμπᾶθειαν βλέπειν, «ἐγνόφω-
 σέ σε Κύριος καὶ ἐξαπέστειλε χαλινὸν πρὸ προσώπου σου», καὶ
 «τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν σου οὐκ ἔστι μετὰ σοῦ». Ἀλλ' εἰ καὶ

81

Πρὸς τὴν ψυχὴ τὴν ἀπογοητευμένη γιὰ τὸν ἑαυτὸ της ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τῶν πειρασμῶν καὶ τὸ σμῆνος τῶν ἀμαρτιῶν ποὺ λέγει, χάθηκε ἡ ἐλπίδα μας, ἔχουμε ἀφανισθεῖ⁴⁶, ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό μας, ποὺ δὲ λησμόνησε τὴ σωτηρία μας, τὸ θὰ ζήσετε καὶ θὰ γνωρίσετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος⁴⁷. Πρὸς τὴν ψυχὴ ποὺ ἔχει ἀπορία, πῶς τάχα θὰ μπορέσει νὰ γεννήσει τὸ Χριστὸ μὲ μεγάλες ἀρετές, ἔχει λεχθεῖ· Πνεῦμα ἅγιο θὰ ἔρθει πάνω σὲ σένα⁴⁸. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει παρουσία ἀγίου Πνεύματος νὰ μὴ ζητήσεις συνέπεια καὶ νόμο φύσεως καὶ συνήθειας. Γιατὶ τὸ προσκυνητὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι παντοδύναμο, καὶ σοῦ παρουσιάζει τὰ μὴ ἔχοντα ὑπόσταση γιὰ νὰ ἐκπλαγεῖς. Ἀλλὰ δείχνει τώρα καὶ νικητὴ τὸ νοῦ τὸν προηγουμένως νικώμενο· γιατί ὁ ἀπὸ ἐπάνω ἐρχόμενος σ' ἐμᾶς Παράκλητος ἀπὸ εὐσπλαγχνία, εἶναι ὑπεράνω ὄλων⁴⁹· καὶ σὲ τοποθετεῖ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ φυσικὰ κινήματα καὶ τὰ δαιμονικὰ πάθη.

82

Νὰ ἀγωνίζεσαι νὰ διαφυλάττεις ἀπείραχτη τὴ φωταύγια ποὺ εἶναι μέσα στὸ λογικὸ σου· ἂν ἀρχίσεις νὰ βλέπεις μὲ ἐμπάθεια, ὁ Κύριος σὲ σκοτίζει καὶ στέλλει χαλινάρι ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου⁵⁰ καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν δὲν εἶναι μαζί

47. Βλ. Ἰεζ. 37,6.

48. Βλ. Λουκᾶ 1,35.

49. Ἰω. 3,31.

50. Ἰωβ 30,11.

ταῦτα οὕτως ἔχοι, μὴ ἀποκάμης, μηδὲ ἐκλυθῆς, πρεσβευόμενος
 σὺν τῷ ἁγίῳ Δαβίδ· «ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλή-
 θειάν σου» ἐμοὶ τῷ σκυθρωπάζοντι, «σωτήριον τοῦ προσώπου
 μου καὶ ὁ Θεός μου»· «ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ Πνεῦμα σου καὶ
 5 κτισθήσονται καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς».

ΠΓ'

Μακάριος, ὅστις ἀπλήστως φάγεται καὶ πίεται εὐχὰς καὶ
 ψαλμοὺς ἐνταῦθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ἐπιρρώσει ἑαυτὸν τῇ
 ἐνδόξῳ τῆς Γραφῆς ἀναγνώσει. Ἡ γὰρ τοιαύτη μετάληψις ἀνα-
 δώσει τῇ ψυχῇ ἀμείωτον εὐφροσύνην ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

ΠΔ'

10 Πάση δυνάμει ἀσφαλίζου μὴ πίπτειν. Τὸ γὰρ πίπτειν οὐ
 πρέπει τῷ ἰσχυρῷ ἀθλητῇ. Ἐὰν δὲ καὶ συμβῆ πεσεῖν, εὐθὺς
 ἀναπήδησον καὶ στήθι πάλιν εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα· κἂν μυριάκις
 τοῦτο συμβῆ καθ' ὑποστολὴν τῆς χάριτος, μυριάκις κάκεῖνο
 ἔστω, τουτέτι τὸ τῆς ἐγέρσεως, καὶ ἕως τῆς τελευτῆς σου. Γέ-
 15 γραπται γάρ, ὅτι «ἐὰν ἐπτάκις πέσῃ δίκαιος», τουτέστι διαπαν-
 τὸς τοῦ βίου, «ἐπτάκις ἀναστήσεται». Ἔως ὅτε κρατεῖς τὸ

σου⁵¹. Ἀλλὰ κι ἂν αὐτὰ εἶναι ἔτσι, νὰ μὴ ἀποκάμεις μήτε νὰ παραλύσεις, ἰκετεύοντας μαζί μὲ τὸν ἅγιο Δαβίδ· στείλε τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειά σου⁵² σὲ μένα πού εἶμαι σκυθρωπός, σωτηρία τοῦ προσώπου μου καὶ Θεέ μου⁵³. γιατί, ὅταν ἐξαποστείλεις τὸ πνεῦμα σου, θὰ κτισθοῦν καὶ θὰ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπο τῆς γῆς⁵⁴.

83

Μακάριος εἶναι ὁποῖος φάγει καὶ πιεῖ ἅπληστα προσευχῆς καὶ ψαλμοὺς ἐδῶ νύχτα καὶ μέρα καὶ δυναμώσει τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς. Γιατὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἢ μετάληψη θὰ δώσει στὴν ψυχὴ ἀμείωτη εὐφροσύνη κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

84

Νὰ ἀσφαλίζεσαι μὲ κάθε δύναμη ὥστε νὰ μὴ πέφτεις. Γιατὶ δὲν ταιριάζει στὸν δυνατὸ ἀθλητὴ νὰ πέφτει. Καὶ ἐὰν συμβεῖ νὰ πέσεις, ἀμέσως ἀναπήδησε καὶ στάσου πάλι γιὰ τὸν καλὸ ἀγώνα· κι ἂν μύριες φορές συμβεῖ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς ὑποστολῆς τῆς χάριτος, μύριες φορές ἃς γίνεи καὶ ἐκεῖνο, δηλαδή ἡ ἐγερση· καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται μέχρι τὸ θάνατό σου. Γιατὶ ἔχει γραφεῖ ὅτι, ἐὰν πέσει ἑπτὰ φορές ὁ δίκαιος, δηλαδή κατὰ

52. Ψαλμ. 42,3.

53. Ψαλμ. 42,5.

54. Ψαλμ. 103,30.

δπλον τοῦ ἀγίου σχήματος, μετὰ δακρύων καὶ ἱκεσίας τῆς πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τοὺς στήκοντας λογίζη, κἂν πολλάκις πέπτωκας. Ἔως ὅτε παραμένεις μοναχοῖς, ὡς ἀνδρεῖος στρατιώτης κατὰ τῶν ἐμπροσθίων δέχη τὰς πληγὰς· δι' ὧν καὶ εὐφημηθήσῃ μᾶλλον, ὅτι οὐδὲ πληττόμενος ἠνέσχου ἐνδοῦναι ἢ ἀποστῆναι. Ἐὰν δὲ ἀποστῆς τῶν μοναχῶν, κατὰ νότου πλήττη λοιπὸν ὡς φυγὰς καὶ δειλὸς καὶ λιποτάκτης καὶ ἀπαρρησίαστος.

ΠΕ'

Χαλεπώτερον τοῦ ἀμαρτάνειν ἐστὶ τὸ ἀπελπίζειν. Ἰούδας γὰρ ὁ προδότης μικρόψυχος ἦν καὶ ἀπειροπόλεμος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπογνῶντι αὐτῷ ἐπιδραμῶν ὁ ἐχθρὸς, ἀγχόνην περιῆψεν· Πέτρος δὲ ἡ πέτρα ἡ στερεά, φοβερὸν πτώμα κατενεχθεῖς, ὡς ἐμπειροπόλεμος οὐκ ἐξελύθη, οὐδὲ ἀπέγνω δυσθυμήσας, ἀλλὰ ἀναπηδήσας προσήγαγε πικρότατα δάκρυα ἀπὸ καρδίας θλιβομένης καὶ κατακααιομένης· καὶ παραυτίκα ὁ πολέμιος ἡμῶν θεασάμενος ταῦτα, ὡσπερ φλόξι σφοδροτάταις τὰς ὄψεις φλεγόμενος, ἀπεπήδησε φεύγων μακρὰν καὶ δεινῶς ὀλολύζων.

τὴ διάρκεια ὄλου τοῦ βίου του, ἑπτὰ φορές θὰ σηκωθεῖ⁵⁵. Ὅσο καιρὸ κρατήσεις τὸ ὄπλο τοῦ ἁγίου σχήματος μὲ δάκρυα καὶ ἰκεσία πρὸς τὸ Θεό, λογίζεται ὅτι εἶσαι μὲ τοὺς ὄρθιους, ἔστω κι ἂν ἔπεσες πολλές φορές. Ὅσο καιρὸ παραμένεις κοντὰ στοὺς μοναχοὺς δέχεσαι τὶς πληγὲς σὰν ἀνδρεῖος στρατιώτης στὰ ἐμπρόσθια μέρη· γι' αὐτὲς τὶς πληγὲς θὰ εὐφημηθεῖς περισσότερο, γιατί, ἂν καὶ σὲ χτυποῦσαν, δὲν ἀνέχθηκες νὰ ὑποχωρήσεις ἢ νὰ λιποτακτῆσεις. Ἐὰν ὅμως ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς κτυπιέσαι ἀπὸ τὴν πλάτη σὰν φυγὰς καὶ δειλός, σὰν λιποτάκτης καὶ φοβισμένος.

85

Χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀμαρτία εἶναι ἡ ἀπελπισία. Πράγματι ὁ Ἰούδας ὁ προδότης ἦταν μικρόψυχος καὶ ἀπειροπόλεμος καὶ γι' αὐτὸ ἦρθε σὲ ἀπόγνωση, ὅποτε ὁ ἐχθρὸς ἐπέδραμε καὶ τὸν ὀδήγησε στὴν ἀγχόνη⁵⁶. Ὁ Πέτρος ὅμως ἡ στερεὰ πέτρα, ὅταν ἔπαθε φοβερὴ πτώση, σὰν ἐμπειροπόλεμος ποὺ ἦταν δὲν παρέλυσε οὔτε ἦρθε σὲ ἀπόγνωση ἀπὸ δυσθυμία, ἀλλ' ἀναπήδησε καὶ πρόσφερε πικρότατα δάκρυα⁵⁷ ἀπὸ καρδιὰ θλιβόμενη καὶ κατακαιόμενη⁵⁸ καὶ ἀμέσως ὁ ἐχθρὸς μας μόλις εἶδε τὰ δάκρυα, σὰν νὰ φλέγονταν στὸ πρόσωπο ἀπὸ δυνατὲς φλόγες, ἔφυγε πηδώντας μακριὰ καὶ θρηνώντας φοβερά.

56. Ματθ. 27,5.

57. Ματθ. 26,75.

58. Βλ. Ψαλμ. 50,19.

ΠΣ'

Πρὸς ταῦτα τὰ τρία μάλιστα ὁ μονάζων πόλεμον ἔχειν ὀφείλει ἀκήρυκτον· πρὸς τὴν κοιλιομανίαν καὶ πρὸς τὴν ἀκερδῆ δόξαν καὶ πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν, ἧτις ἐστὶν εἰδωλολατρία.

ΠΖ'

Βασιλεύς τις ἰσραηλίτης, τῶν τρωγλοδυτῶν τὸ ἔθνος καὶ
 5 τοὺς ἄλλους βαρβάρους, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευμα-
 τικαῖς κατηγωνίσατο, ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ὀργάνοις Δαβίδ.
 Ἔχεις καὶ σὺ βαρβάρους τρωγλοδύτας, τοὺς εἰς τὰς αἰσθήσεις
 σου καὶ τὰ μέλη ἐνδύνοντας δαίμονας, καὶ τὴν σάρκα καγχάζον-
 τας διὰ τῆς πυρώσεως καὶ ὑποκνίζοντας διὰ τῶν γαργαλισμῶν
 10 καὶ παρασκευάζοντας ἐμπαθῶς ὀσφραίνεσθαι καὶ ἐμπαθῶς
 ἀκούειν καὶ ὀφθαλμοὺς μεστοὺς ἔχειν μοιχείας καὶ συγχεῖσθαι
 ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν, καὶ λαλεῖν ἀπρεπῆ
 ῥήματα. Φρόντισον οὖν καὶ αὐτός, πίστει μεγάλη καὶ «ψαλμοῖς
 καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς», τοὺς ἐνεργοῦντας τὰ κακὰ
 15 τρωγλοδύτας ἄρδην ἐξολοθρεῦσαι.

ΠΗ'

Ὡσπερ ἄνθρωπον δι' ἀνθρώπου σώζεσθαι βούλεται ὁ

86

Πρὸς τὰ τρία παρακάτω κυρίως πρέπει νὰ ἔχει ἀκήρυκτο πόλεμο ὁ μοναστής· πρὸς τὴν κοιλιomanία, πρὸς τὴν ἀνωφελὴ δόξα, καὶ πρὸς τὴ φιλοχρηματία ποὺ εἶναι εἰδωλολατρία⁵⁹.

87

Κάποιος ἰσραηλίτης βασιλιάς κατανίκησε τὸ ἔθνος τῶν τρωγλοδυτῶν καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρους μὲ ψαλμοὺς καὶ ὕμνους καὶ ᾠδὲς πνευματικὲς, μὲ τὰ λόγια καὶ τὰ ὄργανα τοῦ Δαβίδ. Ἔχεις καὶ σὺ βαρβάρους τρωγλοδύτες, τοὺς δαίμονες, ποὺ διεισδύουν στὶς αἰσθήσεις καὶ στὰ μέλη σου, ποὺ βράζουν τὴ σάρκα μὲ τὴν πύρωση καὶ τὴν ἐρεθίζουν μὲ τοὺς γαργαλισμοὺς, καὶ σὲ κάνουν νὰ ὀσφραίνεσαι καὶ νὰ ἀκούεις ἐμπαθῶς, νὰ ἔχεις ὀφθαλμοὺς γεμάτους μοιχεία⁶⁰ καὶ νὰ συγχίζεσαι ἀπὸ μέσα κι ἀπ' ἐξω σὰν τὴ Βαβυλώνια, ἐκφέροντας ἀπρεπὴ λόγια. Φρόντισε λοιπὸν καὶ σὺ μὲ πίστη μεγάλη καὶ ψαλμοὺς καὶ ὕμνους καὶ ᾠδὲς πνευματικὲς⁶¹ νὰ ἐξολοθρεύσεις τελείως τοὺς τρωγλοδύτες ποὺ διαπράττουν τὰ κακά.

88

Ὅπως ὁ Κύριος θέλει νὰ σώζεται ἄνθρωπος δι' ἀνθρώ-

59. Βλ. Κολ. 3,5.

60. Β' Πέτρ. 2,14.

61. Ἐφεσ. 5,19.

Κύριος, οὕτω καὶ ἄνθρωπον δι' ἀνθρώπου ἀπολέσαι σπεύδει ὁ σατανᾶς. Διόπερ οὐ χρὴ κολλᾶσθαι ἀνδρὶ καταφρονητῇ καὶ κακεντρεχεῖ καὶ μὴ φυλάσσουντι γλῶσσαν, ἵνα μὴ σὺν αὐτῷ εἰς κόλασιν ἀπέλθῃ. Μόλις γάρ τις τῷ δικαίῳ ἐγγίζων σωτηρίας τυγ-
 5 χάνει. Ἐὰν δέ τις τῷ πονηρευομένῳ συναναστραφῇ, μὴ παρατηρούμενος, καθάπερ λοιπὸν καὶ λέπραν, ἔτοιμον εὐρήσει ναυάγιον. Καὶ τίς λοιπὸν ἐλεήσει τὸν πλησιάζοντα ἰλαρῶς τῷ δράκοντι; Φεῦγε τοίνυν τοὺς ἀπαιδεύτους γλώσση καὶ μαχοσυμβούλους καὶ τοὺς ταραττομένους τοῖς ἐκτὸς μέλεσι.

ΠΘ'

10 Τίς σοφὸς καὶ συνετὸς καὶ φίλος Θεοῦ κληθῆναι βουλόμενος, ἵνα τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ σπουδάσῃ παραστήσαι τῷ Κυρίῳ τοιαύτην, οἷαν αὐτὴν ἔλαβεν παρ' αὐτοῦ, καθαρὰν καὶ ἄτρωτον καὶ ὄλην ἀμώμητον, καὶ διὰ τοῦτο στεφανωθῇ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων μακαρισθεῖη;

4

15 Ἐν ρῆμα ἀγαθὸν τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον ληστὴν, καθαρὸν καὶ ἅγιον εἰργάσατο καὶ εἰς τὸν παράδεισον εἰσήνεγκεν. Καὶ ἐν ρῆμα ἀπρεπὲς ἀπετείχισε τῷ ἁγίῳ Μωϋσῇ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

που, ἔτσι σπεύδει ὁ σατανᾶς νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀπώλεια ἄνθρωπο δι' ἄνθρώπου. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ προσκολλᾶσαι σὲ ἄνδρα καταφρονητὴ καὶ κακεντρεχὴ πὺ δὲν φυλάσσει τὴ γλῶσσα του, γιὰ νὰ μὴ εἰσέλθεις μαζί του στὴν κόλαση. Γιατὶ μόλις κάποιος ἐγγίσει τὸ δίκαιο ἐπιτυγχάνει τὴ σωτηρία. Ὅποιος ὅμως συναναστραφεῖ πονηρὸ ἀπρόσεκτα θὰ βρεῖ ἔτοιμο ναυάγιο, ὅπως ἂν συναναστρεφόταν λεπρό. Ποιὸς τάχα θὰ λυπηθεῖ τὸν ἄνθρωπο πὺ πλησιάζει χαρούμενος τὸ δράκοντα; Ἀπόφευγε λοιπὸν τοὺς ἀπαίδευτους στὴ γλῶσσα, τοὺς φιλόνηκους πὺ τaráσσονται καὶ μὲ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ μέλη.

89

Ποιὸς εἶναι σοφὸς καὶ συνετὸς καὶ θέλει νὰ ὀνομασθεῖ φίλος τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ φροντίσει νὰ παρουσιάσει τὴν ψυχὴ του στὸν Κύριο στὴν μορφή πὺ τὴν πῆρε ἀπὸ αὐτόν, καθαρῆ, ἄτρωτη καὶ ἐντελῶς ἄμεμπτη, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ στεφανωθεῖ στοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ μακαρισθεῖ ἀπὸ τοὺς ἄγγέλους;

90

Ἐνας καλὸς λόγος ἔκαμε τὸν μιὰρὸ ἐκεῖνο ληστὴ καθαρὸ καὶ ἅγιο καὶ τὸν εἰσήγαγε στὸν παράδεισο⁶². Καὶ ἕνας λόγος ἀπρεπῆς ἔφραξε γιὰ τὸν ἅγιο Μωϋσῆ τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας⁶³.

63. Ἄριθ. 20,24.

Μὴ οὖν μικρὰν νόσον τὴν γλωσσαλγίαν νομίσωμεν. Οἱ γὰρ φιλολοίδοροι καὶ φλύαροι, ἀποκλείουσιν ἑαυτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ἀνὴρ γλωσσώδης, κἂν ἐνταῦθα κατευθυνθῆ, ἄλλ' ἐκεῖ οὐ μὴ κατευθυνθείη, μᾶλλον δὲ σκελισθείη καὶ
 5 κακὰ θηρεύσῃ αὐτὸν εἰς διαφθοράν. Καλῶς οὖν ἔλεγε, σοφός τις ἀνὴρ, ὅτι «κρεῖσσόν ἐστι πεσεῖν ἀπὸ ὕψους εἰς ἔδαφος ἢ ἀπὸ γλώσσης πεσεῖν». Πιστευτέον τοιγαροῦν Ἰακώβῳ τῷ ἀποστόλῳ γράφοντι· «ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι καὶ βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι».

4A'

10 Ὅπως ἂν μὴ μετεωριζώμεθα ἀπατώμενοι ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων περὶ τὴν ματαιότητα, καλὸν προσέχειν τῷ λέγοντι· βᾶδιζε, λαός μου, εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖον τῆς καρδίας σου τὸ ἀποκεκρυμμένον παντὶ αἰσθητῷ νοήματι, τὸ ἀνείδωλον ἐκεῖνο ἐνδιαίτημα, τὸ καταλαμπόμενον τῇ τε ἀπαθείᾳ καὶ τῷ ἐπι-
 15 σκιασμῷ τῆς ἁγίας χάριτος· ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου πᾶσι τοῖς ὀρωμένοις, ἀποκρῦβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, μικρὰ γὰρ ἐστι πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ· καὶ μετὰ τοῦτο λέγει· «ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου». Ὡσπερ ἄλλος ἔλεγεν, «ἕως οὐ παρέλθῃ ἡ ἀνομία». Ὀργὴ γὰρ Κυρίου καὶ ἀνομία, τάχα νῦν οἱ δαίμονες καὶ
 20 τὰ πάθη καὶ τὰ ἁμαρτήματα· καθά φησι πρὸς τὸν Θεὸν ὁ

Ἄς μὴ νομίσουμε λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρρώστια τῆς γλώσσας εἶναι μικρή. Οἱ φιλολοῖδοροι καὶ φλύαροι κλείνουν ἐμπρὸς τοὺς τῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ ἄνθρωπος γλωσσᾶς κι ἂν ἀκόμη εὐημερήσει ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως δὲν θα εὐημερήσει, ἢ καλύτερα θὰ ταιπρωρηθεῖ καὶ τὰ κακὰ θὰ τὸν ὀδηγήσουν στὴ διαφθορά⁶⁴. Καλὰ λοιπὸν ἔλεγε ἓνας σοφὸς ἄνδρας ὅτι προτιμότερο εἶναι νὰ πέσει ἀπὸ τὸ ὕψος στὸ ἔδαφος παρὰ νὰ πέσει ἀπὸ γλώσσα⁶⁵. Πρέπει λοιπὸν νὰ πιστέψουμε στὸν ἀπόστολο Ἰάκωβο ποὺ γράφει: ἄς εἶναι κάθε ἄνθρωπος ταχὺς στὴν ἀκοή καὶ βραδὺς στὴ λαλιά⁶⁶.

91

Γιὰ νὰ μὴ ὄνειροπολοῦμε παραπλανώμενοι ἀπὸ τίς αἰσθήσεις πρὸς τὴ ματαιότητα, καλὸ εἶναι νὰ προσέχεις σ' αὐτὸν ποὺ λέγει: βιάδιζε, λαέ μου, εἴσελθε μέσα στὸ ταμεῖο τῆς καρδιάς σου τὸ κρυμμένο γιὰ κάθε αἰσθητὸ νόημα, σ' ἐκείνη τὴν ἀνείδωλη κατοικία, τὴν καταλαμπόμενη ἀπὸ τὴν ἀπάθεια καὶ ἀπὸ τὴ σκιά τῆς θείας χάριτος· κλεῖσε τὴ θύρα σ' ὅλα τὰ βλεπόμενα, ἀποκρύψου μὲ κάθε τρόπο, διότι εἶναι μικρὴ ὅλη ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ λέγει: ἕως ὅτου περάσει ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου⁶⁷. Ὅπως ἄλλος ἔλεγε, μέχρις ὅτου περάσει ἡ ἀνομία⁶⁸. Πραγματικὰ ὀργὴ Κυρίου καὶ ἀνομία, εἶναι φυσικὰ τώρα οἱ δαίμονες καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἀμαρτήματα, ὅπως λέγει πρὸς

65. Σοφ. Σειρ. 20,18.

66. Ἰακ. 1,19.

67. Ἦσ. 26,20.

68. Ψαλμ. 56.2.

Ἡσαΐας· «ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν». Διαφεύγει δὲ τὴν ὀργὴν ταύτην ἄνθρωπος, διηνεκῶς προσέχων τῇ καρδίᾳ ἐν προσευχῇ καὶ ἐντὸς γενέσθαι τῶν ἀδύτων φιλονεικῶν. «Ἐλκυσον» γάρ, φησί, «σοφίαν ὑπὲρ τὰ ἐσώτατα». «Ἡ γὰρ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν». Κοπιῶ δέ, «ἕως οὗ εἰσέλθω εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς ὄρος κληρονομίας», φησίν, «εἰς ἔτοιμον κατοικητήριόν σου, ὃ κατειργάσω Κύριε, ἀγίασμα ὃ ἠτοίμασαν αἱ χεῖρές σου».

4B'

Ὁ βουλόμενος ἀληθῶς ἀποτάξασθαι, τὸν μακάριον μιμνήσθω προφήτην Ἐλισσαῖον, μηδὲν ἑαυτῷ ἀποληψάμενον πρᾶγμα, πολλῶ καὶ πυριφλεγεῖ τῷ πρὸς Θεὸν ἔρωτι. Πάντα οὖν τὰ προσόντα αὐτῷ διανειμάτω πτωχοῖς καὶ μοναχοῖς, καὶ οὕτω βαστάσας τὸν σταυρὸν Κυρίου, τῇ προθέσει ἐπειγέσθω πρὸς ἐκούσιον θάνατον, πρόξενον γινόμενον ζωῆς τῆς αἰωνίου.

4Γ'

15 Ὅταν φθάσης νοῆσαι, ὅτι ὁ Ἀμορραῖος ἰσχύει ἐν σοὶ ὡς

69. Ἡσ. 64,9.

70. Ἰωβ 28, 18.

τὸν Θεὸ ὁ Ἡσαΐας· νὰ, ἐσὺ ὀργίσθηκες καὶ ἐμεῖς ἀμαρτήσαμε⁶⁹. Ξεφεύγει ὁ ἄνθρωπος αὐτὴ τὴν ὀργὴν ὅταν προσέχει διαρκῶς στὴν καρδιὰ μὲ προσευχὴ καὶ φιλοδοξεῖ νὰ μπεῖ μέσα στὰ ἄδυτα. Γιατί, λέγει, σύρε τὴ σοφία πέρα ἀπὸ τὰ ἐσώτατα⁷⁰. Ἡ δόξα τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ἀπὸ μέσα⁷¹. Ἀλλὰ κοπιᾶζω, μέχρις ὅτου εἰσέλθω στὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ ὄρος τῆς κληρονομίας, λέγει, στὸ ἔτοιμο κατοικητήριό σου, τὸ ὁποῖο κατασκεύασες Κύριε, στὸ ἁγίασμα ποὺ ἐτοίμασαν τὰ χέρια σου⁷².

92

ἽΟποιος θέλει ἀληθινὰ νὰ ἀποταχθεῖ, νὰ μιμεῖται τὸν μακάριο προφητὴ Ἐλισσαῖο, ποὺ δὲν πῆρε κανένα πράγμα γιὰ τὸν ἑαυτό του⁷³, ἀπὸ τὸν πολὺ καὶ φλογισμένο ἔρωτα πρὸς τὸ Θεό. ἽΑς μοιράσει λοιπὸν ὄλα τὰ ὑπάρχοντά του στοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς μοναχοὺς καὶ ἔτσι βαστάζοντας τὸ σταυρὸ τοῦ Κυρίου νὰ τρέχει μὲ τὴν πρόθεσή του πρὸς τὸν ἐκούσιο θάνατο, ποὺ γίνεται πρόξενος τῆς αἰώνιας ζωῆς.

93

ἽΟταν φθάσεις νὰ καταλαβαίνεις ὅτι ὁ ἽΑμορραῖος εἶναι

71. Ψαλμ. 44,14.

72. ἽΕξ. 15,17.

73. Γ' Βασ. 19,20.

δρῦς, δεήθητι τοῦ Κυρίου ἐκτενωῶς, ἵνα ξηράνη τὸν καρπὸν αὐ-
τοῦ ὑπεράνωθεν, τουτέστι τοὺς ἀκαθάρτους λογισμούς· καὶ ἵνα
ἐξάρη Κύριος τὸν Ἀμορραῖον ἀπὸ προσώπου σου.

4Δ'

5 Οὐ χρὴ ξενίζεσθαι, ἡνίκα ἂν βλέπητε καταγελῶντας τῆς
ἡσυχίας ἡμῶν τοὺς μὴ δυναμένους ἡσυχάσαι, μᾶλλον δὲ κατα-
ψάλλετε αὐτῶν, μὴ μέντοι μνησικακοῦντες. Καὶ τὴν πρὸς τὸν
Θεὸν ὑποταγὴν ὑμῶν σφοδροτέραν ἀντιστήσατε αὐτοῖς, βοῶν-
τες ἐν τῷ ὕμνεῖν, πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι ἡ ψυχὴ μου· ἀντὶ γὰρ
10 τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐνδιαβάλλουσι με, ἐγὼ δὲ προσεύχομαι ὑπὲρ τῆς
ἐμαυτοῦ τε καὶ τῆς ἐκείνων ἰάσεως.

4Ε'

Μὴ πνεύσαντος ἐν τῇ θαλάσῃ ἀνέμου σκληροῦ, οὐκ ἂν
φανεῖη κῶμα. Καὶ μὴ ἐπιδημήσαντος ἡμῖν δαίμονος, οὐ μὴ χει-
μασθῆ πάθεσιν ἡ ψυχὴ, οὔτε τὸ σῶμα.

4Σ'

15 Ἐὰν θερμαίνῃ δει τῇ προσευχῇ καὶ τῇ θείᾳ χάριτι, φησὶ

74. Ἀμῶς 2,9.

75. Ψαλμ. 61,6.

μέσα σου σὰν δρυῶς⁷⁴, τότε νὰ παρακαλεῖς τὸν Κύριο ἐκτενῶς, γιὰ νὰ ξηράνει τὸν καρπὸ τοῦ ἀπὸ ἐπάνω, δηλαδὴ τὴν ἔμπρακτη ἁμαρτία, καὶ τὶς ρίζες τοῦ ἀπὸ κάτω, δηλαδὴ τοὺς ἀκάθαρτους λογισμούς· καὶ γιὰ νὰ ἐξαφανίσει ὁ Κύριος τὸν Ἄμορραϊο ἀπὸ τοῦ προσώπου σου.

94

Δὲν πρέπει νὰ ξενίζεσθε ὅταν βλέπετε νὰ περιγελοῦν τὴν ἡσυχία μας ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἡσυχάσουν, ἢ καλύτερα νὰ ἐπιπλήττετε, ὄχι ὅμως μὲ μνησικακία. Καὶ νὰ ἀντιτάξετε σ' αὐτοὺς σφοδρότερη τὴν ὑποταγὴ σας πρὸς τὸ Θεό, φωνάζοντας κατὰ τὸν ὕμνο, ὅμως ψυχὴ μου ὑποτάξου στὸ Θεό⁷⁵· γιὰτὶ ἀντὶ νὰ μὲ ἀγαποῦν μὲ διαβάλλουν ἐνῶ ἐγὼ προσεύχομαι ὑπὲρ τῆς δικῆς μου καὶ τῆς δικῆς τους θεραπείας⁷⁶.

95

Ἄν δὲν πνεύσει στὴ θάλασσα ἄνεμος σφοδρός, δὲν πρόκειται νὰ φανεῖ κύμα. Κι ἂν δὲν ἐγκατασταθεῖ σ' ἐμᾶς δαίμονας, δὲν πρόκειται νὰ ταλαιπωρηθεῖ μὲ πάθη ἢ ψυχὴ οὔτε τὸ σῶμα.

96

Ἐὰν θερμαίνεσαι πάντοτε μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ θεία

76. Ψαλμ. 108,4.

πρὸς σὲ ἢ θεία Γραφή, ὡς πρὸς «ένδεδυμένον τὰ ὄπλα τοῦ φωτός», σοῦ δὲ ἢ στολὴ θερμὴ. Οἱ γὰρ ἐχθροὶ σου καθάπερ διπλοῖδα αἰσχύνῃν περιβέβληνται καὶ τὴν ταρταρότητα.

4Z'

Μνήμην λαμβάνων τῶν παραπτωμάτων σου, μὴ κατό-
5 κνει τύπτειν τὸ στήθος, ὅπως ταῖς τοιαύταις πληγαῖς λατομῆσης τὴν πωρωθεῖσαν καρδίαν καὶ εὗρης τὸ μέταλλον τοῦ τελωνικοῦ χρυσίου καὶ χαρήσῃ πάνυ ἐπὶ πλούτῳ κρυφίῳ.

4H'

Πῦρ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον λιτῶν καὶ τῆς ἀγίας μελέτης
τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος καυθήτω διὰ παντὸς ἐπὶ τὸ θυσια-
10 στήριον τῆς ψυχῆς σου.

4Θ'

Ἐὰν δεῖ σπουδάξης ὑποδεδέσθαι τοὺς πόδας ἐν τῇ ἐτοιμα-
σία τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, οἰκοδομήσεις πάντως καὶ τὸν
σεαυτοῦ οἶκον καὶ τὸν τοῦ πλησίον σου. Ἐὰν δὲ ραθυμῆσης, ἐμ-
πτυσθήσῃ ἀοράτως καὶ κατὰ τὸν νόμον κληρονομήσεις τὸ ὄνο-
15 μα τοῦ ὑπολυσαμένου τὸ ὑπόδημα.

χάρη, λέγει ἡ ἅγια Γραφή πρὸς ἐσένα σὰν ἐνδυμένο τὰ ὄπλα τοῦ φωτός⁷⁷, ἡ στολή σου εἶναι θερμή⁷⁸. Γιατὶ οἱ ἐχθροὶ σου σὰν φόρεμα ντύθηκαν τὴν αἰσχύνη καὶ τὴ σκοτεινιά⁷⁹.

97

Ὅταν ἀναλογίζεται τὰ παραπτώματά σου μὴ διστάζεις νὰ κτυπᾷς τὸ στήθος σου ὥστε μὲ τέτοια κτυπήματα νὰ λατομήσεις τὴν πυρωμένη καρδιά σου καὶ νὰ βρεῖς τὸ μέταλλο τοῦ δαιμονικοῦ χρυσοῦ καὶ θὰ χαρεῖς πολὺ γιὰ τὸν ἀπόκρυφο πλοῦτο.

98

Ἄς καίει διὰ παντὸς ἐπάνω στὸ θυσιαστήριο τῆς ψυχῆς σου ἡ φωτιὰ τῶν προσευχῶν πρὸς τὸ θεῖον καὶ τῆς ἁγίας μελέτης τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος.

99

Ἐὰν φροντίζεις πάντοτε νὰ εἶσαι ὑποδεμένος στὰ πόδια γιὰ τὴν ἐτοιμασία τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης ὅπωςδήποτε θὰ οἰκοδομήσεις καὶ τὸν δικό σου οἶκο καὶ τὸν οἶκο τοῦ πλησίον σου. Ἐὰν ὁμως ραθυμήσεις θὰ φτυσθεῖς ἀόρατα καὶ σύμφωνα μὲ τὸ μωσαϊκὸ νόμο θὰ κληρονομήσεις τὸ ὄνομα ἐκείνου ποὺ ἔλυσε τὸ ὑπόδημά του.

78. Ἰωβ 37,17.

79. Ψαλμ. 108,29.

Ρ'

1. Μῆ θελήσης ποτὲ ὑπὲρ μοναχὸν κοσμικὸν μακαρίσαι, ἔχοντα γυναῖκα καὶ παιδιά, καὶ ἰλαρευόμενον διὰ τὸ εὖ ποιεῖν πολλοὺς καὶ ἀφθόνως τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι καὶ μηδὲ ὡς ὑπὸ τῶν δαιμόνων πειράζεσθαι, νομίζων σεαυτὸν ἐκείνου
5 ὑπάρχειν ἐλάττονα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ εὐαρέστησιν. Μηδὲ ταλά-
νιζε σεαυτὸν, ὡσπερ ἀπολλύμενον.

2. Οὐ λέγω γὰρ ὅτι ἀμέμπτως βιοῖς, προσκαρτερῶν μονα-
χοῖς· ἀλλ' εἰ καὶ πάνυ ἀμαρτωλὸς τυγχάνεις, ἢ θλίψις τῆς ψυχῆς
σου καὶ ἡ κακοπάθεια τιμιωτέρα ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ τῆς τοῦ
10 βιοτικοῦ ὑπερβαλλούσης ἀρετῆς. Ἡ λύπη σου ἢ πολλή καὶ ἡ
ἀθυμία καὶ οἱ στεναγμοί, ἡ ἀδημονία καὶ τὰ δάκρυα καὶ ὁ τοῦ
συνειδότος βασανισμὸς, ἡ ἀπορία τοῦ λογισμοῦ καὶ τὸ κατακρί-
νεσθαι τῇ διανοίᾳ καὶ ὁ κοπετός, ὁ θρῆνος καὶ ἡ ταλαιπωρία
καὶ ἡ στυγνότης καὶ ἡ ἐξουθένωσις· ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦ-
15 τα, ἄπερ πολλάκις συμβαίνει τοῖς εἰς τὴν σιδηρὰν κάμινον τῶν
πειρασμῶν βαλλομένοις, τιμιώτερα ἐστὶ καὶ εὐπροσδεκτότερα
καθ' ὑπερβολὴν τῆς εὐαρεστήσεως τοῦ κοσμικοῦ.

3. Πρόσεχε οὖν μὴ ὑποπέσης τῇ μέμψει τῆς λεγούσης θείας
Γραφῆς ἐκ προσώπου σου, ὅτι, τί ὠφελήθημεν ἰκέται πορευ-
20 θέντες ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ διατρίβοντες ἀεὶ;
Δῆλον δὲ ὅτι πᾶς δοῦλος ἐγγὺς ὑπάρχων δεσπότου, ἔσθ' ὅτε καὶ

100

1. Μὴ θελήσεις ποτὲ νὰ καλοτυχήσεις ἕναν κοσμικὸ περισσότερο ἀπὸ μοναχό· ἕναν κοσμικὸ πού ἔχει γυναίκα καὶ παιδιά καὶ εἶναι εὐχαριστημένος, πού εὐεργετεῖ πολλοὺς καὶ ἀσκεῖ ἄφθονα τὴν ἐλεημοσύνη καὶ δὲν πειράζεται καθόλου ἀπὸ τοὺς δαίμονες, νομίζοντας ὅτι μειονεκτεῖς ἀπέναντι ἐκείνου στὴν εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ. Καὶ νὰ ἐλεεινολογεῖς τὸν ἑαυτό σου, σὰν νὰ καταστρέφεται.

2. Δὲν λέγω βέβαια ὅτι ζεῖς ἄμεμπτα, ὅταν διαμένεις μὲ μοναχούς· ἀλλὰ καὶ πολὺ ἁμαρτωλὸς ἂν εἶσαι, ἡ θλίψη τῆς ψυχῆς σου καὶ ἡ κακοπάθεια εἶναι πολυτιμότερα στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀρετὴ τοῦ κοσμικοῦ. Ἡ βαθειὰ λύπη σου καὶ ἡ ἀθυμία καὶ οἱ στεναγμοί, ἡ ἀδημονία καὶ τὰ δάκρυα καὶ ὁ βασανισμὸς τῆς συνειδήσεως, ἡ ἀπορία τοῦ λογισμοῦ καὶ ἡ κατάκριση τῆς διάνοιας, καὶ ὁ κοπετός, ὁ θρῆνος τοῦ νοῦ, ὁ ὀλολυγμὸς τῆς καρδιᾶς, ὁ συντριμμὸς καὶ ἡ σύγχυση καὶ ἡ ταλαιπωρία καὶ ἡ σκυθρωπότης καὶ ἡ ἐξουθένωση· ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια πού πολλές φορές συμβαίνουν σ' αὐτοὺς πού ρίπτονται στὴ σιδερένια κάμινο τῶν πειρασμῶν, εἶναι ὑπερβολικὰ πολυτιμότερα καὶ εὐπροσδεκτότερα ἀπὸ τὴν εὐαρέστηση τοῦ κοσμικοῦ.

3. Πρόσεχε λοιπὸν νὰ μὴ ὑποπέσεις στὴ μομφὴ πού λέγει γιὰ λογαριασμό σου ἡ θεία Γραφή, ὅτι, τί ὠφεληθήκαμε πού πήγαμε ἰκέτες μπροστὰ στὸν Κύριο καὶ παραμένουμε παντοτινὰ στὸν οἶκο του¹; Εἶναι ὁμῶς φανερὸ ὅτι κάθε δοῦλος, πού εἶναι

1. Μαλαχ. 3,14.

μάστιγας λαμβάνει καὶ κονδύλους καὶ μέμψεις καὶ ὄνειδισμούς. Οἱ δὲ ἔξω ὄντες, τέως μακράν εἰσι τῶν πληγῶν ὡς ἀλλότριοι ἢ νόθοι ἢ ἀμελοῦμενοι.

4. Τί οὖν ὠφελήθημεν, φησίν, ἡμεῖς μὲν θλιβεροῖς περιπί-
5 πτοντες ψυχῇ τε καὶ σώματι, οἱ πάντοτε εὐχόμενοι τε καὶ ψάλ-
λοντες, οἱ δὲ μήτε εὐχόμενοι μήτε ψάλλοντες μήτε ἀγρυπνοῦν-
τες, χαίρουσι καὶ εὐφραίνονται καὶ κατευοδοῦνται καὶ εὐθύμως
διεξάγουσι τὸν βίον; Καὶ ὡς λέγει ὁ προφήτης, «ἰδοὺ ἀνοικοδο-
μοῦνται οἴκοι ἀλλότριοι καὶ ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους»;
10 καὶ ἐπάγει, «ταῦτα κατελάλησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, οἱ τὴν
γνώσιν ἔχοντες».

5. Ἄλλ' ὁμως χρὴ εἰδέναί ὅτι οὐδὲν ξένον πάσχουσι θλιβόμε-
νοι καὶ διαφόρως λυπούμενοι, τὰ τοῦ δεσπότη αὐτῶν ὑπομέ-
νοντες διὰ πολλῶν πειρασμῶν. Ἦκουσαν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος
15 ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσε-
τε ὑμεῖς οἱ πλησίον μου, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται». Ἄλλ' ἔτι μι-
κρὸν καὶ ἐπισκέψομαι ὑμᾶς διὰ τοῦ Παρακλήτου καὶ ἐκδιώξω
τὴν ἀθυμίαν ὑμῶν καὶ ἀνακτήσομαι ὑμᾶς λογισμοῖς οὐρανίας
ζωῆς καὶ ἀναπαύσεως καὶ δάκρυσι γλυκεροῖς, ὧν ὀλίγας ἡμέ-
20 ρας ἐστερήθητε πειραζόμενοι· καὶ ἐπιδώσω ὑμῖν τὸν μαστὸν
τῆς χάριτός μου, καθὰ μήτηρ τῷ βρέφει τῷ κλαυθυριζομένῳ,
καὶ ἐνισχύσω ὑμᾶς τῇ ἄνωθεν δυνάμει τοὺς ἐξασθενήσαντας ἐν
τῷ πολεμεῖσθαι καὶ καταγλυκανῶ ὑμᾶς τοὺς πικρανθέντας, ὡς
λέγει Ἰερεμίας ἐν τοῖς **Θ ρ ἦ ν ο ι ς** περὶ τῆς ἐν κρυπτῷ σου Ἰε-
25 ρουσαλήμ, ὅτι καὶ αὕτη πικραينوμένη· ἀλλ' ὄψομαι ὑμᾶς καὶ

κοντὰ στὸν δεσπότη, μερικὲς φορές δέχεται μαστιγώματα καὶ ραπίσματα καὶ κατηγορίες καὶ ὄνειδισμούς. Ὅσοι ὅμως δοῦλοι εἶναι ἔξω, αὐτοὶ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὰ χτυπήματα, σὰν ξένοι ἢ νόθοι ἢ περιφρονημένοι.

4. Τί ὠφεληθήκαμε λοιπόν, λέγει, ἀφοῦ ἐμεῖς πού πάντοτε προσευχόμαστε καὶ ψάλλουμε παραδινόμαστε σὲ θλίψεις μὲ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού οὔτε προσεύχονται οὔτε ψάλλουν οὔτε ἀγρυπνοῦν, χαίρονται καὶ εὐφραίνονται καὶ καλοπερνοῦν καὶ ζοῦν εὐθυμα; Ἀλλά, ὅπως λέγει ὁ προφήτης, ἐδῶ οἰκοδομοῦνται ξένοι οἴκοι κι ἐμεῖς καλοτυχίζουμε τοὺς ξένους· καὶ προσθέτει ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ πού εἶχαν τὴ γνώση².

5. Πρέπει ὅμως νὰ ξέρουμε ὅτι τίποτε παράξενο δὲν πάσχουν ὅταν θλίβονται καὶ λυποῦνται μὲ διαφόρους τρόπους, γιατί ὑποφέρουν μὲ πολλοὺς πειρασμοὺς ὅσα ἀνάγγειλε ὁ δεσπότης τους. Πράγματι τὸν ἄκουσαν νὰ λέγει στὰ εὐαγγέλια, «ἀληθινὰ σᾶς λέγω ὅτι ἐσεῖς πού εἴσθε κοντὰ μου θὰ κλαύσετε καὶ θὰ θρηνηήσετε, ἐνῶ ὁ κόσμος θὰ χαίρεται»³. Ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ λίγον καιρὸ θὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ διὰ μέσου τοῦ Παρακλήτου καὶ θὰ διώξω τὴν ἀθυμία σας καὶ θὰ σᾶς ἀποκαταστήσω μὲ λογισμοὺς οὐράνιας ζωῆς καὶ ἀναπαύσεως καὶ μὲ γλυκὰ δάκρυα, πού γιὰ λίγες ἡμέρες στερηθήκατε πειραζόμενοι. Καὶ θὰ σᾶς προσφέρω τὸν μαστὸ τῆς χάριτός μου, ὅπως ἡ μητέρα στὸ βρέφος πού κλαυθυρίζει, καὶ θὰ σᾶς ἐνισχύσω μὲ τὴν ἄνωθεν δύναμη, ἐπειδὴ πολεμούμενοι ἐξασθενήσατε· καὶ θὰ σᾶς καταγλυκάνω, πού πικραθήκατε, ὅπως λέγει ὁ Ἱερεμίας στοὺς *Θρήνους* γιὰ τὴν κρυμμένη μέσα σου Ἱερουσαλήμ, πού κι' αὐτὴ εἶναι πικρα-

2. Μαλαχ. 3,15 ἔ.

3. Ἰω. 16,20.

χαρήσεται ἡ καρδία ὑμῶν διὰ τῆς κρυπτῆς ἐπισκέψεως καὶ ἡ θλίψις ὑμῶν εἰς χαρὰν μεταβληθήσεται· καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς δυνήσεται ἄραι.

6. Μῆ οὖν μωπάζωμεν, μηδὲ ἀβλεπτῶμεν, μακαρίζοντες 5 ὑπὲρ ἡμᾶς τοὺς κοσμικοὺς· ἀλλ' ἐπιστάμενοι τὴν διαφορὰν τῶν γνησίων υἰῶν καὶ τῶν νόθων, μᾶλλον ἀσπασώμεθα τὴν νομιζομένην τῶν μοναχῶν ἀθλιότητά τε καὶ σφοδρὰν καταπόνησιν, ἧς τὸ τέλος ζωὴ αἰώνιος καὶ ἀμαράντινος τῆς δόξης τοῦ Κυρίου στέφανος.

10 7. Ἐπισπασώμεθα οὖν τὴν τῶν δοκούντων ἀμαρτωλῶν ἀσκητῶν, ἵνα μὴ λέγω δικαίων, ταλαιπωρίαν· καὶ τὸ παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τῷ τάγματι τῶν δουλευόντων ἀδιαλείπτως τῷ Χριστῷ· καὶ μὴ οἰκεῖν ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν ἢ συναναστρέφεισθαι τοῖς κοσμικοῖς, κἂν τὰς 15 μεγάλας ποιῶσι δικαιοσύνας.

8. Λέγει γὰρ πρὸς σέ, ὦ μοναχὲ ὁ πατήρ σου ὁ οὐράνιος, ὁ ὑπεραγαπῶν σε καὶ θλίβων σε καὶ καταπονεῖν σε ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς· ἐὺ ἴσθι, μοναχὲ ταλαίπωρε, ὅτι καθὼς διὰ τοῦ προφήτου ἐλάλησα, ἔσομαί σου παιδευτῆς καὶ ἀπαντῆσομαί σοι 20 κατὰ τὴν ὁδὸν Αἰγύπτου, τοῖς θλιβεροῖς σε διαγυμνάζων. Καὶ τὰς ὁδοὺς σου τὰς ψεκτὰς φράξω ἐν σκόλοπι τῆς ἐμαυτοῦ προνοίας, νύττων συμφοραῖς ἀδοκῆτοις καὶ ἐμποδίζων, ἵνα μὴ ἄπερβούλει τῇ ἀνοήτῳ καρδίᾳ, ταῦτα πάντως καὶ εἰς ἔργον ἐκφέρῃς.

μένη⁴· καὶ θὰ σᾶς δῶ καὶ θὰ χαρεῖ ἡ καρδιά σας μετὴν κρυφὴ ἐπίσκεψη καὶ ἡ θλίψη σας θὰ μεταβληθεῖ σὲ χαρὰ· καὶ κανένας δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀφαιρέσει τὴ χαρὰ σας⁵.

6. Ἄς μὴ εἴμαστε μύωπες λοιπόν, ἄς μὴ εἴμαστε ἀόμματοι, ὥστε νὰ καλοτυχίζουμε τοὺς κοσμικοὺς περισσότερο ἀπὸ μᾶς. Γνωρίζοντας τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ γνήσια παιδιὰ καὶ στὰ νόθα, ἄς ἀκολουθήσουμε μᾶλλον τὴ νομιζόμενη ἀθλιότητα καὶ φοβερὴ καταπόνηση τῶν μοναχῶν, τῆς ὁποίας τὸ τέλος εἶναι αἰώνια ζωὴ καὶ ἀμαράντινος στέφανος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου⁶.

7. Ἄς προτιμήσουμε λοιπόν τὴν ταλαιπωρία τῶν φαινομένων ἀμαρτωλῶν ἀσκητῶν, γιὰ νὰ μὴ πῶ δικαίων· ἄς προτιμήσουμε νὰ παραπεταχθοῦμε στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ στὸ τάγμα ἐκείνων ποὺ ἀσταμάτητα ὑπηρετοῦν στὸ Χριστό, καὶ νὰ μὴ κατοικοῦμε στὰ σκηνώματα τῶν ἀμαρτωλῶν⁷ ἢ νὰ συναναστρεφόμαστε τοὺς κοσμικοὺς, ἔστω κι' ἂν ἐκτελοῦν μεγάλες πράξεις δικαιοσύνης.

8. Γιατὶ σοῦ λέγει, ὦ μοναχέ, ὁ οὐράνιος Πατέρας σου, ποὺ σὲ ὑπεραγαπᾷ καὶ σὲ θλίβει καὶ σὲ καταπονεῖ μετὰ ποικίλους πειρασμοὺς· γνώριζε καλά, ταλαίπωρε μοναχέ, ὅτι, ὅπως λάλησα διὰ μέσου τοῦ προφήτη, θὰ εἶμαι παιδευτὴς σου καὶ θὰ σὲ συναντήσω στὸ δρόμο τῆς Αἰγύπτου, γιὰ νὰ σὲ γυμνάσω μετὰ τὶς θλίψεις. Καὶ τοὺς ἀξιόμεμπτους δρόμους σου θὰ τοὺς φράξω μετὰ τὰ παλούκια⁸ τῆς πρόνοιας μου, κεντώντας σε μετὰ ἀπρόσμενες συμφορὰς καὶ ἐμποδίζοντάς σε, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ μεταφέρεις ὅπωςδὴποτε σὲ ἔργο ὅσα θέλεις μετὴν ἀνόητη καρδιά σου.

5. Ἰω. 16,22.

6. Α' Πέτρ. 5,4.

7. Ψαλμ. 83,11.

8. Ὠσηέ 2,8.

Καὶ φράξω τὴν θάλασσαν τῶν παθῶν σου ταῖς πύλαις τῶν ἔμαντοῦ οἰκτιρμῶν. Καὶ ἔσομαί σοι ὡσπερ πάνθηρ κατεσθίων σε λογισμοῖς μέμψεως καὶ καταγνώσεως καὶ μεταμελείας ἐν τῇ συναισθήσει τῶν ἠγνοημένων σοι'.

5 9. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ θλιβερά μεγίστη χάρις Θεοῦ. Οὐ μόνον δὲ πάνθηρ, ἀλλὰ καὶ κέντρον σοι ἔσομαι τοῖς τῆς κατανύξεως λογισμοῖς τιτρώσκόν σε καὶ πόνοις καρδιακοῖς, καὶ οὐ μὴ διαλίπη ὀδύνη ἐκ τοῦ οἴκου σου, δηλονότι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καλῶς καὶ ὠφελίμως ξαινομένων τοῖς τοῦ Θεοῦ γλυ-
10 καίσιν ὄντως καὶ μελιστάκτοις κολαστηρίοις.

10. Τὸ δὲ τέλος τῶν κολάσεων καὶ τῶν πόνων καὶ τῆς ἐκταράξεως καὶ τῆς ἐντροπῆς καὶ τῶν φόβων καὶ τῶν ἀπελπισμῶν, τῶν ἐπισυμβαίνειν εἰωθότων τοῖς ἀσκεῖν προθεμένοις, τούτων πάντων τῶν σκυθρωπῶν τὸ τέλος, χαρὰ ἐστὶν ἐπουράνιος καὶ
15 τρυφὴ ἀνερμῆνευτος καὶ δόξα ἀνεκκλάλητος καὶ ἀγαλλίασις ἀκατάπαυστος.

11. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔθλιψά σε, φησὶν, ἵνα ψωμίσω σε τὸ μάννα τῆς γνώσεως, καὶ ἐλιμαγχόνησά σε, ἵνα εὖ σε ποιήσω ἐπ' ἐσχάτων καὶ εἰς τὴν ἄνω βασιλείαν εἰσάξω σε. Τότε γὰρ σκιρτήσετε
20 οἱ ταπεινοὶ μοναχοί, καθάπερ μοσχάρια ἀπολυθέντα τῶν δεσμῶν, παθῶν τε σαρκὸς καὶ πειρασμῶν τῶν ἐχθρῶν. Καὶ τότε καταπατήσετε τοὺς ἀνόμους δαίμονας, τοὺς νῦν καταπατοῦντας ὑμᾶς· καὶ ἔσονται σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἐὰν γὰρ

Καὶ θὰ φράξω τὴ θάλασσα τῶν παθῶν σου μὲ τὶς πύλες τῆς εὐσπλαγχνίας μου⁹, καὶ θὰ σοῦ εἶμαι σὰν πάνθηρας¹⁰, ποὺ θὰ σὲ κατατρώγω μὲ τοὺς λογισμοὺς τῆς μέμψεως, τῆς καταγνώσεως καὶ τῆς μεταμέλειας, ὥστε νὰ συναισθανθεῖς τὰ ἀγνοήματά σου.

9. Ὅλες ὁμως αὐτὲς οἱ θλίψεις εἶναι μέγιστη χάρη τοῦ Θεοῦ. Δὲν θὰ εἶμαι μόνο πάνθηρας, ἀλλὰ καὶ κεντρι¹¹ ποὺ θὰ σὲ τραυματίζω μὲ τοὺς λογισμοὺς τῆς κατανύξεως καὶ μὲ τοὺς καρδιακοὺς πόνους, καὶ δὲν θὰ λείψῃ ποτὲ ἡ ὀδύνη ἀπὸ τὸν οἶκόν σου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα σου, ποὺ θὰ ταλαιπωροῦνται καλὰ καὶ ὠφέλιμα μὲ τὶς πράγματι γλυκειῆς καὶ μελιστάλακτες τιμωρίες τοῦ Θεοῦ.

10. Τὸ τέλος ὁμως τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν κόπων, τῆς ταραχῆς καὶ τῆς ἐντροπῆς, τῶν φόβων καὶ τῶν ἀπελπισμῶν, ποὺ συνήθως συμβαίνουν σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποφασίζουν τὴ μοναχικὴ ἄσκηση, ὅλων αὐτῶν τῶν θλιβερῶν τὸ τέλος εἶναι χαρὰ ἐπουράνια καὶ τρυφὴ ἀνερμήνευτη, δόξα ἀνεκφραστή καὶ ἀγαλλίαση ἀκατάπαυστη.

11. Γι' αὐτὸ σὲ ἔθλιψα, λέγει, γιὰ νὰ σὲ θρέψω τὸ μᾶνα τῆς γνώσεως¹². Γι' αὐτὸ σὲ ἄφησα νὰ πεινάσεις, γιὰ νὰ σὲ εὐεργετήσω στὸ τέλος καὶ νὰ σὲ βάλω μέσα στὴν ἄνω βασιλεία. Τότε οἱ ταπεινοὶ μοναχοὶ θὰ χαροπηθήσετε, σὰν μοσχάρια ποὺ ἀπολύθηκαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ¹³, ἀπὸ τὰ πάθη τῆς σάρκας δηλαδὴ καὶ ἀπο τοὺς πειρασμοὺς τῶν ἐχθρῶν. Καὶ τότε θὰ καταπατήσετε τοὺς ἄνομους δαίμονες, οἱ ὁποῖοι τώρα καταπατοῦν ἐσᾶς· καὶ θὰ εἶναι σκόνη κἄτω ἀπὸ τὰ πόδια σας¹⁴. Ἄν δηλαδὴ εἶσαι θεοσε-

10. Ὡσηὲ 5,13. 13,7.

11. Ὡσηὲ 13,7.

12. Δευτ. 8,3.

13. Μαλαχ. 4,2.

14. Μαλαχ. 4,3.

θεοσεβῆς καὶ ταπεινόφρων ὑπάρχης, μὴ ὑπεραινόμενος τῷ μα-
 ταίῳ ὄγκῳ μήτε προπετευόμενος, ἀλλὰ κατεαγμένος τῇ καρδία
 καὶ λογιζόμενος ἑαυτὸν ἀχρεῖον δοῦλον εἶναι καὶ συντετριμμένος
 τῷ πνεύματι· ἐὰν τοιοῦτος ταπεινόφρων ὑπάρχης, διαφορωτέρα
 5 ἔσται ἢ σῆ, ὧ μοναχέ, πλημμέλεια τῆς δικαιοσύνης τῶν κοσμι-
 κῶν, καὶ ἀναγκαιότερα τὰ σὰ ρύπη τῆς τῶν βιοτικῶν μεγάλης
 καθάρσεως.

12. Τί γάρ ἐστι δι' ὃ θλίβῃ; Πάντως μῶμος ὑπάρχει ἐπισυμ-
 βάς. Ἀλλὰ βλέπε τινὰ ἄνθρωπον πισσωθέντα εἰς χεῖρας, καὶ δι'
 10 ὀλίγου ἐλαίου καθαρισθέντα. Πολλῷ οὖν μᾶλλον σὺ δύνασαι
 καθαρισθῆναι τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστι σοι δύ-
 σκολον πλῦναί σου τὸ ἱμάτιον, οὕτω πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἔστι
 δυσχερὲς τῷ Κυρίῳ πλῦναί σε ἀπὸ παντὸς μῶμου, κἂν καθ'
 ἐκάστην ὡς εἰκὸς ἐγγίνηται ἐξ ἀνάγκης πειρασμός. Ἐν γὰρ τῷ
 15 λέγειν σε ἡμαρτον τῷ Κυρίῳ, ἀπόκρισις δίδοται, ἀφέωνταί σου
 αἱ ἁμαρτίαι· ἐγὼ εἶμι ὁ ἐξαλείφων, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ. «Καθ'
 ὅσον γὰρ ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνα ἀπὸ σοῦ
 τὰς ἁμαρτίας σου»· καὶ «καθὼς οἰκτεῖρει πατὴρ υἱός, ἐγὼ κα-
 τοικτεῖρω σε».

20 13. Μόνον σὺ μὴ ἀποστῆς μηδὲ ἀποπηδήσης τοῦ ἐκλεξαμένου
 σε εἰς τὸ ψάλλειν καὶ εὐχεσθαι, ἀλλὰ κολλήθητι αὐτῷ ἐν πάσῃ
 τῇ ζωῇ σου, εἴτε διὰ παρρησίας καθαρᾶς εἴτε δι' ἀναισχυντίας
 θεοσεβοῦς καὶ στερραῶς αὐτῷ ἐξομολογούμενος. Καὶ αὐτός σε

βῆς καὶ ταπεινόφρονας, ἂν δὲν ὑπερηφανεύεσαι μὲ τὸν μάταιο ὄγκο οὔτε ἀυθαδιάζεις, ἀλλ' εἶσαι συγκινημένος καρδιακά, θεωρεῖς τὸν ἑαυτό σου ἀχρεῖο δοῦλο¹⁵ καὶ ἔχεις πνεῦμα συντετριμμένο¹⁶, ἐὰν τέτοια διάθεση ἔχεις, ἢ δική σου παρανομία, ὧ μοναχέ, θὰ εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τῶν κοσμικῶν, καὶ χρησιμότερα τὰ δικά σου ρύπη ἀπὸ τὴ μεγάλη καθαριότητα τῶν βιοτικῶν.

12. Γιατί, τί εἶναι αὐτὸ ποῦ σὲ θλίβει; Ὅπωςδήποτε εἶναι κάποιο ψεγάδι ποῦ σοῦ συνέβηκε. Ἀλλὰ βλέπε κάποιον ἄνθρωπο ποῦ εἶχε τὰ χέρια του γεμάτα πίσσα καὶ μὲ λίγο λάδι καθαρίσθηκαν. Πολὺ περισσότερο λοιπὸν μπορεῖς νὰ καθαρισθεῖς ἐσὺ μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδή δὲν εἶναι σὲ σένα δύσκολο νὰ πλύνεις τὸ ἔνδυμά σου, ἔτσι πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι δυσχερὲς στὸν Κύριο νὰ σὲ πλύνει ἀπὸ κάθε ψεγάδι, ἀκόμη κι' ἂν, ὅπως εἶναι φυσικό, σοῦ ἔρχεται κάθε μέρα πειρασμός. Γιατί, μόλις ἐσὺ λές στὸν Κύριο, ἁμάρτησα, ἔρχεται ἀπόκριση, συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου¹⁷. ἐγὼ τίς ἐξαλείφω καὶ δὲν θὰ τίς θυμοῦμαι στὸ ἐξῆς¹⁸. Ὅσο ἀπέχει ἡ ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ δύση ἀπομάκρυνα ἀπὸ σένα τίς ἁμαρτίες σου, καὶ καθὼς δείχνει εὐσπλαγχνία ὁ πατέρας γιὰ τὰ παιδιά, λαχταρῶ ἐγὼ γιὰ σένα¹⁹.

13. Μόνο νὰ μὴ ἀποχωρισθεῖς καὶ νὰ μὴ ἀποσπασθεῖς ἀπ' αὐτὸν ποῦ σὲ ἐξέλεξε γιὰ νὰ ψάλλεις καὶ νὰ προσεύχεσαι, ἀλλὰ νὰ προσκολληθεῖς σ' αὐτὸν σ' ὅλη τὴ ζωὴ σου, ἐξομολογούμενος σ' αὐτὸν μὲ γνήσια παρρησία καὶ μὲ θάρρος θεοσεβὲς καὶ

15. Λουκᾶ 17,10.

16. Ψαλμ. 50,19.

17. Ματθ. 9,2.

18. Ἦσ. 43,25.

19. Ψαλμ. 102,12 ἐ.

καθαρίσει τῷ ἰδίῳ νεύματι. Ἦ γὰρ ὁ Θεὸς τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει καθαρίζει, οὐδὲ αὐτὸς Πέτρος ὁ μέγας Ἀπόστολος κοινῶσαι δυνήσεται ἢ κατακρίναι. Εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτόν, «ἄ ὁ Θεὸς ἑκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου». Εἰ γὰρ Θεὸς ἐστὶν ὁ τῇ οἰκείᾳ φιλαν-
 5 θρωπία δικαιοῦσας ἡμᾶς, τίς ἔσται ὁ κατακρίνων ἡμᾶς; Ἐπικα-
 λουμένων γὰρ ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, εὐμαρῶς καθαρίζεται ἡ συνείδησις ἡμῶν καὶ οὐδὲν δια-
 κρίνει ἀναμέσον ἡμῶν τε καὶ προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων.
 Οὐ γὰρ ἔθετο ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργήν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν διὰ
 10 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν,
 ἵνα, εἴτε γρηγοροῦμεν εἴτε καθεύδομεν κατὰ τινα περίστασιν, ὡς
 εἰκός, ἐν τισὶν ἐλαττώμασιν, ἅμα σὺν Χριστῷ ζήσωμεν, πρὸς
 αὐτὸν ἀναβλέποντες μετὰ μεγάλων στεναγμῶν καὶ ἀποδυρόμε-
 νοι καὶ αὐτῷ ἐξομολογούμενοι καὶ αὐτὸν ἐπικαλούμενοι ἀκατα-
 15 παύστως καὶ αὐτὸν ἀναπνέοντες. Ἐνδυσώμεθα οὖν τὸν τῆς πί-
 στεως θώρακα καὶ σχῶμεν περικεφαλαίαν ἐλπίδα σωτηρίας,
 ἵνα μὴ εὔρη παρείσδυσιν τὰ βέλη τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς
 ἀνελπισίας.

14. Ἄλλ' αὐτὸς λέγει, ὅτι ὀργίζομαι, ὅταν βλέπω μηδὲν πειρα-
 20 ζομένους τοὺς κοσμικοὺς καὶ δεινῶς διαπρίομαι. Ἄλλ' ἴσθι,
 ἀγαπητέ, ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχει ὁ σατανᾶς πειράζειν τοὺς αὐτοπει-
 ράστους καὶ τοὺς ἀεὶ εἰς τὰ χαμαὶ συρομένους διὰ τῶν βιοτικῶν
 πραγμάτων. Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τοῖς πειραζομένοις τὰ

βάσιμο. Κι' αὐτὸς θὰ σὲ καθαρῖσει μὲ τὸ νεῦμα του. Πράγματι ὅσα καθαρῖζει ὁ Θεὸς μὲ τὴ βούλησή του, δὲν μπορεῖ νὰ μιάνει ἢ νὰ κατακρίνει οὔτε αὐτὸς ὁ μεγάλος ἀπόστολος Πέτρος. Γιατὶ ἔχει λεχθεῖ σ' αὐτόν· «ὅσα καθάρισε ὁ Θεός, μὴ τὰ θεωρεῖς ἐσὺ μiasμένα»²⁰. Πράγματι, ἂν αὐτὸς ποὺ μὲ τὴ φιλανθρωπία του μᾶς δικαίωσε, ποιὸς μπορεῖ νὰ μᾶς κατακρίνει²¹; Ὅταν ἐπικαλούμαστε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ συνείδησή μας καθαρῖζεται εὐκόλα καὶ δὲν ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς ἄλλους ἁγίους. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν μᾶς προόρισε σὲ ὀργὴ ἀλλὰ σὲ ἀναψυχὴ διὰ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ποὺ πέθανε γιὰ χάρη μας²². ἔτσι ὥστε, εἴτε ἀγρυπνοὶ εἴμαστε εἴτε κοιμούμαστε σὲ κάποια δύσκολη περίσταση, ὅπως φυσικὰ συμβαίνει σὲ μερικὰ ἐλαττώματα, νὰ ζήσουμε μαζὶ μὲ τὸν Χριστό²³, κυττάζοντας πρὸς αὐτὸν ψηλά μὲ μεγάλους στεναγμοὺς καὶ κλαίοντας, σ' αὐτὸν ἐξομολογούμενοι, αὐτὸν ἐπικαλούμενοι ἀκατάπαυστα κι' αὐτὸν ἀναπνέοντας. Ἄς φορέσουμε λοιπὸν τὸ θώρακα τῆς πίστεως κι' ἄς βάλουμε γιὰ περικεφαλαία τὴν ἐλπίδα σωτηρίας²⁴, γιὰ νὰ μὴ βροῦν δίοδο τὰ βέλη τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀπελπισίας.

14. Ἄλλὰ ἐσὺ λέγεις ὅτι, ὀργίζομαι ὅταν βλέπω νὰ μὴ πειράζονται οἱ κοσμικοὶ καὶ ἐξαγριώνομαι φοβερά. Ἄλλὰ γνώριζε, ἀγαπητέ, ὅτι ὁ Σατανᾶς δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ πειράζετε τοὺς αὐτοπεύραστους καὶ τοὺς συρόμενους διαρκῶς χάμω ἀπὸ τὰ βιοτικὰ πράγματα. Νὰ γνωρίζεις ἄλλωστε κι' αὐτό, ὅτι τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια προορίζονται γιὰ τοὺς πειραζόμενους, ὄχι βέ-

21. Ρωμ. 8,33 ἐ.

22. Α' Θεσσ. 5,9.

23. Α' Θεσσ. 5,9 ἐ.

24. Α' Θεσσ. 5,8.

βραβεῖα ἀπόκεινται καὶ οἱ στέφανοι, οὐ γὰρ τοῖς μὴ μεριμνῶσι περὶ Θεοῦ, οὐδὲ τοῖς ὑπτίως κειμένοις καὶ ρέγχουσι κοσμικοῖς.

15. Ἄλλ' ἐγὼ, φησί, πολλὰ πάνυ πειράζομαι καὶ αἱ ψοαὶ μου πιμπλῶνται ἐμπαιγμάτων, καθὼς λέγει ὁ προφήτης, καὶ ταλαι-
5 πωρία καὶ κατάκαμψις, καὶ οὐκ ἔστι ταῖς σαρξίν ἴασις οὐδὲ ἐπι-
μέλεια τοῖς ὀστέοις. Καὶ μὴν ἐγγύθεν ὁ μέγας τῶν καμνόντων
ἰατρός, Χριστός, ὁ βαστάσας τὰς ἀσθενείας ἡμῶν, πάρεστι· ὁ
τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἰασάμενος ἡμᾶς καὶ ἰώμενος πάρεστι καὶ νῦν
ἐπιτιθεὶς τὰ σωτήρια φάρμακα. «Ἐγὼ» γάρ, φησὶν, «ἐπάταξα
10 δι' ἐγκαταλείψεως, ἐγὼ καὶ ἰάσομαι».

16. Μὴ οὖν φοβηθῆς· ὅταν γὰρ ἡ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου στάξῃ,
πάλιν ἰάσομαι. Ὡς γὰρ οὐκ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκ-
γονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, οὕτως οὐδὲ ἐγὼ ἐπιλήσομαί σου, λέγει
Κύριος. Εἰ γὰρ τοῦ πετεινοῦ τὰ σπλάγχνα κέχυται ἐπὶ τοὺς νε-
15 οσσοῦς αὐτοῦ καὶ καθ' ὥραν ἐπισκέπτεται αὐτοῦς καὶ προσφω-
νεῖ αὐτοῖς καὶ τροφὴν τῷ στόματι αὐτῶν ἐπιδίδωσι, πολλῶ
μᾶλλον οἱ οἰκτιρμοὶ μου χέονται ἐπὶ τὰ κτίσματά μου. Πολὺ δὲ
πλέον τὰ ἐμὰ σπλάγχνα ἐπὶ σὲ κέχυνται καὶ ἐπισκέπτομαί σε
λεληθότως καὶ προσομιλῶ σοι κατὰ νοῦν καὶ τροφὴν τῇ διανοίᾳ
20 ἐνίημι κεχηνοῖα ὡς μικρᾶ χελιδόνι. Τρυφὴν γάρ σοι χορηγῶ τοῦ
φόβου τοῦ κρείττονος καὶ τροφὴν πόθου ἐπουρανίου καὶ τροφὴν
στεναγμῶν παρηγορίας καὶ τροφὴν κατανύξεως καὶ τροφὴν
μελωδίας καὶ τροφὴν γνώσεως βαθυτέρας καὶ τροφὴν θείων τι-

βαια γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν φροντίζουν γιὰ τὸ Θεὸ οὔτε γιὰ τοὺς κοσμικοὺς ποὺ εἶναι ξαπλωμένοι ἀνάσκελα καὶ ροχαλίζουν.

15. Ἄλλὰ ἐγὼ, λέγει, πειράζομαι ἀφόρητα καὶ τὰ νεφρά μου εἶναι γεμάτα φλεγμονές, καθὼς λέγει ὁ προφήτης²⁵· βρίσκομαι σὲ ταλαιπωρία καὶ κατὰπτωση, καὶ δὲν ὑπάρχει ἴαση στὶς σάρκες μου οὔτε ἀνακούφιση στὰ ὀστά μου²⁶. Καὶ ὅμως ὁ μέγας ἰατρὸς τῶν ἀσθενῶν, ὁ Χριστός, ποὺ βάσταξε τὶς ἀσθενεῖές μας, ἔρχεται δίπλα μας ἀπὸ κοντὰ. Αὐτὸς ποὺ μᾶς θεράπευσε μὲ τὸ τραῦμα του²⁷ καὶ μᾶς θεραπεύει εἶναι καὶ τώρα κοντὰ μας βάζοντας ἐπάνω μας τὰ σωτήρια φάρμακα. Ἐγὼ, λέγει, χτύπησα μὲ περιφρόνηση, ἐγὼ θὰ θεραπεύσω²⁸.

16. Νὰ μὴ φοβηθεῖς λοιπόν· γιατί, ὅταν θὰ στάξει ἡ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου, πάλιν θὰ θεραπεύσω²⁹. Πράγματι ὅπως ἡ γυναῖκα δὲ θὰ λησμονήσει νὰ περιποιηθεῖ τὰ τάκνα της, ἔτσι οὔτε κι' ἐγὼ δὲ θὰ λησμονήσω ἐσένα, λέγει ὁ Κύριος³⁰. Ἄν τὰ σπλάγχνα τοῦ πτηνοῦ χύνονται γιὰ τοὺς νεοσσοὺς του καὶ τοὺς ἐπισκέπτεται κάθε ὥρα, τοὺς ὁμιλεῖ καὶ προσφέρει τροφή στὸ στόμα τους, πολὺ περισσότερο χύνονται οἱ δικοὶ μου οἰκτιρμοὶ γιὰ τὰ κτίσματά μου· κι' ἀκόμη περισσότερο χύνονται τὰ δικά μου σπλάγχνα γιὰ σένα καὶ σ' ἐπισκέπτομαι μυστικᾶ, σοῦ ὁμιλῶ νοερὰ καὶ ἐμβάλλω τροφή στὴ διάνοιά σου, ποὺ χάσκει σὰν χειλιδονάκι. Πράγματι σοῦ χορηγῶ τροφή τοῦ φόβου τοῦ ἀνωτέρου, τροφή ἐπουράνιου πόθου, τροφή στεναγμῶν παρηγοριᾶς, τροφή κατανύξεως, τροφή μελωδίας, τροφή βαθύτερης γνώσεως καὶ τροφή θείων μυστηρίων. Ἄν ὅμως ψεύδομαι ποὺ σᾶς λέγω

26. Παροιμ. 3,8.

27. Ἦσ. 53,5. Ματθ. 8,17.

28. Δευτ. 32,39.

29. Ἦσ. 7,4.

30. Ἦσ. 49,15.

νῶν μυστηρίων. Ἐὰν δὲ ψεύδωμαι ταῦτα λαλῶν σοι, ὁ σὸς Πα-
τὴρ καὶ Δεσπότης, ἔλεγχόν με καὶ ἀνέχομαι.

17. Ταῦτα μὲν ὁ Κύριος ἡμῖν ἀεὶ διαλέγεται τοῖς διανοήμασιν.
Ἐγὼ δὲ ἐπίσταμαι ὅτι ὑπερέβην τὸ μέτρον, πολλὰ γράψας.
5 Ἀλλ' ὑμεῖς προετρέψασθέ με τοῦτο ποιῆσαι, καὶ ἑκατὸν μὲν ἐκ-
θέσθαι κεφάλαια ἀσκητικά, ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ διὰ
πλειόνων ρημάτων ἐνεχθῆναι, πρὸς ἀνόθρωσιν μὲν τῶν κατα-
πεπτωκότων, στηριγμὸν δὲ τῶν κινδυνευόντων ἀπὸ ὀλιγορίας
καταπεσεῖν. Διότι εὐρέθησαν, καθῶς ἐγράψατέ μοι, παρ' ὑμῖν
10 τοῖς ἐν τῇ Ἰνδία, τινὲς τῶν ἀδελφῶν, παρὰ τὴν προσδοκίαν,
λίαν καταβεβαρημένοι τοῖς πειρασμοῖς καὶ ἀπολεγόμενοι καὶ
τὸν βίον καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν μοναχῶν, λέγοντες ὑπάρχειν αὐ-
τὴν καταπεπνιγμένην καὶ μυριοκίνδυνον· καὶ ὅτι προφανῶς τοὺς
μὲν κοσμικοὺς ἐμακάρισαν καὶ ἐμέμψαντο τὴν ἡμέραν, ἐν ἧ τὸ
15 σχῆμα εἰλήφασιν.

18. Διὰ τοῦτο κάγῳ ἠναγκάσθην τὸ ἑκατοστὸν μᾶλλον μακρό-
τερον ποιῆσαι κεφάλαιον καὶ διὰ λιτῶν ρημάτων, ὥστε δύνα-
σθαι καὶ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον τὰ λεγόμενα νοῆσαι. Διὰ
τοῦτο πολλὰ γέγραφα, ἵνα τοῦ λοιποῦ μηκέτι τοὺς κοσμικοὺς,
20 ἀλλ' ἑαυτοὺς μόνους μακαρίζωσιν οἱ μοναχοί, οἵτινες χωρὶς πά-
σης ἀντιλογίας κρείττονες ὑπάρχουσι τῶν τὰ διαδήματα ἐπὶ τῆς
γῆς φορούντων βασιλέων καὶ λαμπρότεροι καὶ ἐπιδοξότεροι,
ὡς τῷ Θεῷ ἀεὶ προσεδρεύοντες.

19. Ἐγὼ δὲ ταῦτα γράψας, ἱκετεύω τὴν ὑμετέραν ἀγάπην
25 μνήμην μου διηνεκῶς ἐν ταῖς εὐχαῖς ποιεῖσθαι, ὥστε καταξιω-
θῆναί με τὸν ἐλεεινὸν τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι ἐπὶ τῷ βελτίῳ καὶ
ἀγαθῷ τέλει περιγράψαι τὴν παροῦσαν ζωὴν μου.

20. Ὁ δὲ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσε-

αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐγὼ ὁ Δεσπότης καὶ Πατέρας σου, ἔλεγξέ με καὶ θὰ τὸ ἀνεχθῶ.

17. Αὐτὰ εἶναι ὅσα διαλέγεται μὲ μᾶς πάντοτε ὁ Κύριος νοερά. Ἐγὼ ὅμως γνωρίζω ὅτι ξεπέρασα τὸ μέτρο, γράφοντας πολλά. Ἀλλὰ σεῖς μὲ προτρέψατε νὰ τὸ κάμω, νὰ ἀναπτύξω ἑκατὸ ἀσκητικὰ κεφάλαια, στὸ ἑκατοστὸ δὲ κεφάλαιο νὰ ἐκφρασθῶ μὲ περισσότερα λόγια, γιὰ χάρη τῆς ἀνορθώσεως τῶν καταπεσμένων καὶ στηριγμοῦ τῶν κινδυνευόντων νὰ πέσουν ἀπὸ ἀδιαφορία. Γιατί, ὅπως μοῦ γράψατε, βρέθηκαν ἀνάμεσα στὸν κύκλο σας στὴν Ἰνδία μερικοὶ ἀδελφοί, παρὰ προσδοκία, πολὺ βαρεμένοι ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, ποὺ ἀπέρριπταν καὶ τὸν βίο καὶ τὴ διαγωγή τῶν μοναχῶν, λέγοντας ὅτι εἶναι πνιγμένη μέσα σὲ μύριους κινδύνους, καὶ ὅτι μακάριζαν φανερά τοὺς κοσμικοὺς, ἐνῶ κατηγοροῦσαν τὴν ἡμέρα ποὺ πῆραν τὸ μοναχικὸ σχῆμα.

18. Γι' αὐτὸ κι' ἐγὼ ἀναγκάσθηκα νὰ κάμω τὸ ἑκατοστὸ κεφάλαιο πολὺ μακρότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ νὰ τὰ διατυπώσω μὲ λιτὰ λόγια, ὥστε νὰ μπορεῖ καὶ ὁ ἀπλοϊκὸς καὶ ἀγράμματος νὰ καταλάβει τὰ λεγόμενα. Γι' αὐτὸ ἔγραψα πολλά, ὥστε στὸ ἐξῆς οἱ μοναχοὶ νὰ μὴ καλοτυχίζουν πιά τοὺς κοσμικοὺς, ἀλλὰ μόνο τοὺς ἑαυτοὺς τους, ἀφοῦ χωρὶς καμμιά ἀμφιβολία αὐτοὶ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς ποὺ φοροῦν τὰ στέμματα ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ λαμπρότεροι καὶ ἐνδοξότεροι, γιατί εἶναι πάντοτε δίπλα στὸ Θεό.

19. Ἐγὼ δὲ ποὺ ἔγραψα αὐτὰ ἱκετεύω τὴν ἀγάπη σας νὰ μὲ μνημονεύετε διαρκῶς στὶς προσευχῆς σας, ὥστε ν' ἀξιωθῶ ἐγὼ ὁ ἐλεεινὸς μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου νὰ περατώσω τὴν παρούσα ζωὴ μου μὲ τέλος καλὸ καὶ ἀγαθό.

20. Καὶ ὁ Πατέρας τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς κάθε παρηγο-

ως χορηγήσοι ὑμῖν παράκλησιν αἰωνίαν καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[Πρόσθετον κεφάλαιον ρ']

Εἰ κατὰ τὸν Ἰωάννην ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ὁ ἀγαπῶν ἐν
 5 τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ μισῶν τὸν πλησίον ἐν
 τῇ τῆς ἀγάπης διαζεύξει δῆλον ὅτι τὸ μῖσος ὑφίστησιν. Ὁ μισῶν
 ἄρα τὸν ὁμογενῆ ἐν τῇ ἀπὸ Θεοῦ ὑπάρχει διαστάσει· εἶπερ ὁ
 Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ
 ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. ᾧ, ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας.
 10 Ἀμήν.

ριᾶς³¹ εἶθε νὰ σᾶς χορηγήσει αἰώνια παρηγοριὰ καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα, μετὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[Πρόσθετο κεφάλαιο 100]

Ἐάν κατὰ τὸν Ἰωάννη ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ μένει στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς σ' αὐτόν³². κι' ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ τὸν πλησίον εἶναι φανερό ὅτι θεμελιώνει τὸ μίσος στὴν διάζευξη τῆς ἀγάπης. Ἐπομένως αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὸν ὁμογενῆ βρίσκειται σὲ διάσταση μετὰ τὸ Θεό· ἂν βέβαια ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ ὁποῖος μένει στὴν ἀγάπη μένει στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς μένει σ' αὐτόν. Στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

31. Β' Κορ. 1,3.

32. Α' Ἰω. 4,16.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

489

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα τῶν εἰσαγωγῶν ἀπλῶς στὴ σελίδα καὶ βρίσκονται ἐντὸς παρενθέσεως, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα τῶν κειμένων στὴ σελίδα καὶ τὸ στίχο πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Ἄριθμοι		
1	31	170	1	5	448
2	17	408		50	448
3	6έε.	186	3	41	448
21	6	404		45	448
24	12έ.	426	20	24	460
27	—	400			
28	12	250			
			Δευτερονόμιον		
			4	24	192
				38	374
3	2	370	8	3	476
10	17	464	32	9	482
12	51	374	34	7	410
14	19	430			
15	7	378			
	17	464			
17	16	374			
	17	374			
21	36	428	6	4	398
				14	398
			Κριταὶ		

	15	398		3	296. 378
7	2	390	9	30	422
	12	398		38	450
18	27	434	11	7	218
			16	15	330
	Βασιλειῶν Α'		17	35	374
				40	374
30	-	448		49	374
				50	376
			18	10	158
	Βασιλειῶν Β'		23	10	294
			26	6	374
7	27	424	27	7	142
22	50	376	28	7	370
			30	24	132
			33	9	140. 150. 246.
	Βασιλειῶν Γ'			10	132
			35	9	288
10	11	370		10	224
11	1έ.	410	37	8	482
19	20	464		11	454
			38	12	194
			39	2	214. 374
	Βασιλειῶν Δ'		41	5	142
			42	3	454
2	11	198		5	454
5	1έ.	406	44	14	230. 464
9	22	428	46	6	294. 300
			50	19	<u>457.</u> 478
			54	7	374
	Ψαλμοί		56	2	440. 462
				6	296. 302
2	11	382	59	7	302
4	7	272	61	6	158. 466
6	3	<u>446</u>	62	5	412
8	2	294. 298		9	132

65	4	382		Ίώβ	
	12	382			
67	11έ.	208	1	21	432
	19	296	7	1	436
70	6	410	8	8	408
	9	410	14	8	450
73	21	208		17	284
74	6	264	21	26	432
80	6-7	438	28	18	464
83	11	474	31	7	188
90	12	412	37	17	468
	13	398	38	8	476
93	19	214			
102	4	376			
	5	404		Παροιμιαί	
	12έ.	478			
	16	342	3	8	482
	17	402		12	270
103	-	370	8	35	270
	27	418	16	26	420
	30	454	24	16	456
105	11	410	27	14	380
106	6	440			
	27	390			
	30	138		Ἐκκλησιαστικῆς	
108	4	466			
	29	468	1	18	192
111	4	388	8	5	278
112	5	418			
114	6	206			
120	6	430			
122	2	436		Σοφία Σειράχ	
139	12	462			
	14	144	4	19	372
143	5έ	296	11	14	432
144	14	398	20	18	462
147	6	438	43	3	438

	᾽Ωσηὲ		43	25	478
			49	6	452
2	8	474		15	482
5	13	476		19	436
13	7	476	51	17	424
			53	5	482
			64	9	464
	᾽Αμῶς				
2	9	466		Ἰερεμίας	
			24	6	434
	᾽Αββακοῦμ		38	28	434
3	2	298		Θρῆνοι	
	Ζαχαρίας		1	4	474
3	1	446		Ἰεζεκιῆλ	
	Μαλαχίας		1	4	224
			17	24	414
3	14	470	28	13	402
	15έ.	472	37	6	452
	20	116		11	452
4	2	476			
	3	476		Δανιήλ	
	Ἡσαίας		2	23	374
			7	25	392
6	3	334			
7	4	482			
8	10	398		Ματθαῖος	
26	20	462			
41	10	376	3	17	314

4	11	444		Μάρκος	
	23	182			
5	4	202	2	27	424
	8	352	9	7έ.	320
7	14	186. 268			
	16	382			
8	17	482		Λουκάς	
	29	394			
	31	442	1	35	452
9	2	478	2	10	382
	9	412		14	294
	21	426	6	36	114
10	23	440	7	50	384
11	27	352	8	28	236
	28	424	10	27	166
	30	268	11	13	414
12	29	146. 246	14	10	400
	36	430		26	206
	44έ.	238	16	26	354
13	46	192	17	10	478
15	18έ.	244	23	34	200
16	19	432		42	426
17	2	354		43	384.460
18	10	352	24	49	420
19	21	204			
21	16	378			
24	30	404		Ἰωάννης	
26	41	240			
	70	410. 432	1	4	7
	75	456		5	232
27	5	456		9	71
	8	382		9-12	234
28	12	292		52	444
	15	294	3	19	71

	27	428	14	17	262
	30	124			
	31	452			
8	12	71		Κορινθίους Α'	
	33	294			
	44	296	2	6	266
11	26	372		11	352
	33ἐέ.	198		27	392
12	35	71	3	19	382
14	2	356	4	10	402
16	20	472		34	286
	22	472	5	2	404
20	27	420		10	60. 282
	29	442	7	17	400
			9	27	410
			10	12	410
	Πράξεις		12	3	190
				8	120. 218
2	2	422		9	388
10	15	480	13	13	112. 264
21	28	426	15	10	372. 374
				27ἐ.	334
				54	262
	Ρωμαίους				
7	22	232.240		Κορινθίους Β'	
	22ἐ.	238			
	24	434	1	3	486
	25	242		9	390.435
8	1ἐ	238	2	2	406
	7	232	4	6	354
	15	196		10	136
	18	242	5	2	408
	26	196		4	262. 410
	33ἐ.	480		6	160
13	10	134. 260. 288		7	158
	12	468		8	188

	13		128	3	12	234
6	13	232.	354		20	368
7	10		192			
8	12		206			
11	14		166		Κολοσσαεῖς	
	20		202			
12	2		126	3	5	458
	7		272			
	9		270			
13	5		424		Θεσσαλονικεῖς Α΄	
				2	18	396
	Γαλάτας			4	16	288
					17	304
2	20		242	5	4	71
5	6	118.	136. 182		8	480
	25		188. 400		9	480
6	41		410		9ε.	480
					19	146
	Ἐφεσίους					
					Θεσσαλονικεῖς Β΄	
2	7		124			
	4		13	1	6	450
5	19		458	3	10	416
	27		256			
6	7		282			
	14-17		236		Τιμόθεον Α΄	
			240			
	16		248	3	6	182
					16	304
	Φίλιππησίους					
					Τιμόθεον Β΄	
1	9ε.		150			
2	6-8		168	2	4	418
	13		270		6	120

Τίτον			Πέτρου Β΄		
1	16	386	1	19	298
2	10	136	2	14	458
3	12	11			
			Ἰωάννου Α΄		
Ἑβραίους			1	5	71
1	7	334		9	286
2	6	388	4	16	486
6	7έ.	176		18	130. 384
11	27	442			
			Ἰωακόβου		
Πέτρου Α΄			1	19	462
1	7	288	2	18	136
2	2	390			
	23	202			
5	4	474	Ἄποκάλυψις		
	7	416			
			21	2	210

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

(Ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ Διαδόχου Φωτικῆς)

- Α΄
 Ἄβραᾶμ 136,6. 294,6.
 ἀγαθοποίησις (44).
 ἀγαθότης (34. 35. 42. 75). 146,18.
 162,12. 192,4. 196,16.
 208,19. 210,11.
 ἀγαλλίασις 232,2.
 ἀγάπη (20. 21. 23. 34. 49. 61. 62.
 63. 66. 72. 75. 82. 83. 84. 85.
 90. 91. 98). 110,4έ. 112,4έ.
 116,1έ. 118,2έ. 120,4.
 122,12. 124,2. 126,14.
 128,2έ. 130,5έ. 132,6.
 134,2έ. 136,10έ. 142,8.
 150,13. 152,7έ. 154,2έ.
 156,9έ. 264,4έ. 266,1έ.
 268,1. 284,8. 286,3. 306,3.
 322,13.
 ἀγάπη πνευματικὴ 222,15. 262,1.
 288,1.
 ἀγάπη τελεία 262,15.
 ἀγάπη φυσικὴ 222,14.
 ἀγγελολογία (39).
 ἄγγελος, -οὶ 36. 38. 42. 93. 97).
 164,16. 250,4. 286,22.
 326,10. 328,7έ. 332,5έ.
 336,2έ. 338,18. 340,5. 342,2.
 350,6έ. 352,10.
 ἀγιότης (21. 82). 230,8.
 ἀγνεία (22). 110,16. 188,8.
 ἀγνισμὸς 158,10.
 ἀγνωμοσύνη 312,14.
 Ἄδὰμ (21. 43. 44). 140,11.
 166,12. 180,5. 186,17.
 228,17. 256,5.
 Ἄδης (47). 296,9.
 ἀδικία 200,17. 264,12. 286,6.
 Ἄθανάσιος ὁ Μέγας (60. 100).
 ἀθυμία (96,20. 236,20. 276,4.
 Αἴγυπτος (29).
 Αἴλιος Αἴλιανὸς 310).
 αἰσχύνη 180,6. 228,13. 246,4.
 328,11.
 αἰχμαλωσία 296,13έ.
 αἰχμαλωτισμὸς 245.
 ἀκακία 206,2.
 ἀκηδία (22. 30. 57). 278,15.
 Ἄκινδυνος (104).
 ἀκτημοσύνη (64). 248,13.
 ἀλγηδὼν 278,22.
 Ἄλεξάνδρεια (15).
 ἀλήθεια (50. 58. 68. 73. 98).
 156,1. 160,2. 192,16. 224,18.
 226,10. 238,20. 292,3. 294,9.
 298,9. 304,20. 352,15.
 ἀλήθεια μυστικὴ (72).
 ἀλλοίωσις 112,1.
 ἀμάρτημα, -τα (57. 77. 91).
 252,16.

- ἄμαρτία (21. 49. 52. 54. 56. 60. 240,8. 242,9. 264,23.
 98). 176,15. 178,14. 196,18. 270,14έ. 282,1. 298,7. 302,2.
 202,4έ. 224,17. 228,25. 354,9.
 230,9. 232,9. 236,4. 238,13. ἀπώλεια (96).
 242,8έ. 244,5. 248,23. ἀρετὴ (22. 38. 58. 59). 162,9.
 256,18. 272,9έ. 276,9. 280,4. 166,8. 168,4έ. 188,7έ.
 286,4έ. 302,2. 354,16. 198,12. 204,17. 210,9έ.
 ἄμαρτωλός, -οὶ 352,18. 218,13. 248,12. 252,15.
 ἄμαρτωλότης (61. 62). 258,10έ. 260,1έ. 268,4έ.
 ἄμεριμνία (75). 120,18. 142,4. 270,11. 278,9. 322,11.
 150,3. 204,13. 210,10. Ἄρσένιος (108).
 ἀναγέννησις (47. 48. 49. 91). Ἄρτα (12).
 226,20. 256,16. Ἄσσία Μικρὰ (29).
 ἀναίδεια 280,3. Ἄττική (29).
 ἀναισθησία 218,1. Αὐγουστῖνος (48. 53. 87).
 Ἄνάληψις (19). αἰχμαλωσία (37. 38. 42. 43. 49.
 ἀναμόρφωσις ψυχικὴ (63). 56. 93). 276,14έ.
 Ἄναξαγόρας (87). αὐτεξούσιον (37. 38. 42. 43. 49.
 ἀνάστασις 296,11έ. 298,1. 323,1έ. 56. 93). 276,14έ.
 334,8. 336,12. αὐτεξουσιότης (44. 97. 106).
 ἀναψυχὴ 226,17. 116,4. 334,1.
 ἀνδρεία (65). αὐτοαγάπη (72).
 Ἄνρωπομορφिताί (33). αὐτογνωσία (23. 71).
 ἀοργησία (20). 110,14. 284,8. αὐτοκατηγορία (62).
 ἀπάθεια (23. 24. 30. 60. 80. 101). αὐτολατρεία (61. 62).
 134,4. 184,6. 216,6. 222,15. ἀφθαρσία 290,5.
 260,1. 280,20. 334,4. ἀφιλαργυρία (20). 110,8.
 ἀπάτη (44). 152,3. 230,11. 242,6. Ἄφρικὴ (15).
 244,1.
 ἀπελπισμὸς 214,7. 252,5. 252,9.
 ἀπιστία 214,7. 252,10. **B'**
 ἀποθέωσις (93).
 ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ (47). Βάνδαλος, -οὶ (15).
 ἀπολύτρωσις (48). βάπτισμα 323. 39. 48. 49. 50. 51.
 ἀποστασία 334,4. 71. 90. 91. 98). 226,4έ.
 Ἄπόστολος, -οὶ (47. 60). 146,16. 228,20. 230,1έ. 256,14.
 194,20. 218,17. 230,25. 258,6.

Βαρσανούφιος (102. 105).
 βασιλεία 236,19. 262,13. 268,14.
 288,11.
 βασιλεία ἐπουράνιος 236,19.
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ 208,14.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 262,13.
 Βασίλειος ὁ Μέγας (36. 40. 77.
 100. 105).
 βαττολογία (77),
 Βελά (9. 10. 12).
 βέλη δαιμονικά 248,3.
 Βίκτωρ Βίτης (15.17).
 Βίτη (15. 17).
 βουλαὶ δαιμονικαὶ 248,10.
 Βούλγαρος, -οὶ (12).
 βούλησις (42. 43. 45. 46. 48. 53.
 57). 318,11. 322,1.

Γ'

γαλουχία 250,15.
 γαστριμαργία (57). 168,15.
 γνῶσις (23. 38. 67. 71. 72. 73. 75.
 82. 99). 116,11. 120,4έ.
 128,3. 140,10. 146,11. 190,4.
 200,1. 214,2. 216,5. 218,4.
 224,12. 232,3έ. 234,12έ.
 254,20. 262,11. 266,3.
 274,14. 284,12. 328,16.
 332,17.
 γνῶσις ἀγωνιστικὴ 238,9.
 γνῶσις πρακτικὴ (19).
 γνῶσις σωκρατικὴ (73).
 γνόφος θεῖος (71).
 Γραφή ἁγία (70). 198,15. 212,1.
 226,2. 232,15. 264,12.

334,14έ.

Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (28. 79.
 88. 102. 104. 108).
 Γρηγόριος Σιναΐτης (78. 102).
 104. 107. 108.

Δ'

δαιμονολογία (39).
 δαίμων, -ες (16. 22. 24. 36. 39.
 44. 50. 53. 56. 57. 58. 60. 64.
 80. 86. 97). 156,2έ. 158,7.
 160,13. 162,15. 168,14.
 172,13. 180,9. 196,20.
 198,13. 216,7. 226,7. 228,10.
 230,10έ. 232,14. 234,19.
 236,7έ. 242,2έ. 244,3.
 248,18. 250,12έ. 260,14.
 278,2έ. 280,1έ. 282,10έ.

δαίμων μεσημβρινός (57).

δάκρυον ἀνάληπτον 162,4.
 192,12.

δάκρυον ἐξομολογήσεως 252,7.

δειλία 286,14.

Δεσπότης 284,18.

δημιουργία τοῦ κόσμου (36).

διάβλος 134,9. 182,6. 240,82.
 216,12.

Διάδοχος, ἐπίσκοπος Φωτικῆς,
 311. 12. 13. 14. 15. 16. 17.
 18. 19. 25. 26. 27. 28. 29. 33.
 35. 37. 39. 40. 41. 43. 46. 47.
 48. 50. 68. 69. 71. 72. 73. 74.
 76. 77. 78. 79. 82. 83. 84. 86.
 87. 88. 89. 90. 91. 92. 96. 97.
 99. 100. 101. 102. 103. 104.

105. 106. 107. 108).
 διάθεσις ταπεινή 248,4.
 διαλογισμοὶ πονηροὶ 244,8.
 δικαιοσύνη (34. 35. 64. 73).
 116,10. 168,17. 196,16.
 200,4έ. 238,20. 262,13.
 280,4. 288,9. 296,18. 330,7.
 Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (18.
 66. 67. 69. 71. 78. 86. 87. 88.
 102. 104. 105. 106).
 δόλος 152,2. 162,15.
 Δονάτος, ὁ ἅγιος, (12).
 δόξα (20. 34. 46. 82. 83. 86. 93).
 118,14. 124,4. 208,10. 214,5.
 258,11. 274,1έ. 276,11.
 278,9έ. 302,5. 304,1. 306,5έ.
 322,3έ. 324,2έ. 328,6έ.
 330,4έ. 334,5. 340,21.
 348,22. 350,7έ. 352,16.
 δόξα βιωτική (64). 274,1.
 δοξολογία 334,3.
 δοχεῖον τῆς γνώσεως 262,10.
 δυαρχία (36).
 δυνάμεις ἀγγελικαὶ 340,14.
 Δυρράχιον (11).
 δυσθυμία 220,12.
 Δωρόθεος ὁ ἀββᾶς (102. 105).

Ε'

ἐγκράτεια (22. 65. 89). 142,3.
 168,5ε0. 170,3. 172,3. 174,2.
 180,2. 182,3. 188,3. 198,13.
 216,19. 222,5έ. 284,8.
 ἐγρήγορις (22. 88).

ἐγωϊσμός (61).
 εἶδωλα λογισμῶν 162,11.
 εἰκόν· κατ' εἰκόνα (42. 91).
 228,15. 256,18. 258,2. 260,1.
 εἰρήνη (83. 89. 108). 146,10.
 222,1. 240,1. 248,17. 256,9.
 262,14. 286,22.
 ἐκθῆλυνσις (66).
 Ἐκκλησία (36. 71. 78. 88. 100).
 310,3.
 Ἐκκλησία ἠπειρωτική (11).
 Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος (13. 14).
 ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 (35).
 ἔκστασις (87. 105).
 ἐλεημοσύνη (64). 122,3. 206,7.
 356,10.
 ἐλευθερία 114,12. 242,2.
 ἔλλαμψις (105). 120,2.
 Ἑλλάς (11. 13. 29. 106. 108).
 Ἑλλήν, -ες (14. 57. 70. 89. 100).
 222,5.
 ἐλπὶς (20). 110,3. 112,4. 142,2.
 166,1. 214,6έ. 220,11έ.
 264,24.
 ἐνανθρώπησις (23. 46). 298,12έ.
 332,8.
 ἐνέργεια 318,13. 328,3έ.
 ἐνθύμημα 328,2.
 ἐννοίαις ἐμπαθεῖς 276,18.
 ἐνσάρκωσις (19).
 ἐντολή, -αι 248,6. 268,16. 294,11.
 ἐντρύφησις (81. 84. 99).
 ἐξομολόγησις 142,8. 252,8.
 284,18. 286,7.
 ἐξουδένωσις 272,5. 274,7.

ἐπάχθεια (82).

ἐπίγνωσις (20. 30. 72). 110,10.
206,15. 220,16. 260,9.
298,13. 354,10.

ἐπιείκεια 160,10. 276,2.

ἐπιθυμία, -αι (22. 64). 168,15.
170,1. 184,1. 186,15. 188,5.
190,1. 194,9. 206,17. 210,5.
216,10. 228,2. 236,1έ. 252,8.
282,17. 328,2.

ἔργον ἀπολυτρωτικὸν (46. 47).

ἔρωσ 128,2. 134,15. 186,22.
188,10.

Εὔα (64). 186,7. 198,6.

εὐαγγέλιον 208,13. 238,1. 238,21.
246,1. 294,4. 318,18.

Εὐάγριος (27. 28. 37. 38. 39. 41.
55. 57. 60. 69. 74. 79. 81. 95.
96. 100. 101. 102. 105).

Εὐγένιος Καρχηδόνος (15).

Εὐδοκία 270,7.

εὐπραγία 82.

ἐπραγία βιωτική 276,7.

εὐπρέπεια 326,13.

Εὐροία (12).

εὐσέβεια 116,13. 174,5. 204,9.
232,5. 268,4. 272,13. 274,5έ.
296,23.

εὐφροσύνη 328,10.

εὐχή ἐπίπνοος, 208,8.

Z'

ζήλος 116,14. 134,14. 218,16.
256,6. 282,16.

ζωή 262,18. 264,6. 356,2.

H'

ἡδονή (56). 176,14. 198,7. 226,13.
240,16. 242,4έ. 268,10.
276,16. 282,20. 334,5.

ἡδύτης 220,4. 226,13.

ἡδύτης κάθυγρος 154,18.

Ἡλίας 198,15.

Ἡπειρος (11. 12. 13. 16. 24. 29).

Ἡσαΐας (35).

Ἡσυχασμὸς (79. 82. 107. 108).

Ἡσυχασταὶ (72. 78. 88).

ἡσυχία (106).

Ἡσύχιος ὁ Σιναΐτης (102. 106).

Θ'

θάνατος (58. 86. 94. 95). 184,6.
196,20. 284,9. 288,5.
296,10έ.

θάνατος σταυρικός (47).

θέα μυστική (86).

θέλημα 138,5. 142,10. 168,18.
270,2έ.

θέλημα βίαιον (59).

θέλημα ἔτοιμον (59).

θεολογία (23. 76. 100). 210,2έ.

θεολογία μυστική (24. 83).

Θεὸς (18. 21. 22. 23. 25. 31. 33.
34. 35. 36. 38. 40. 41. 42. 43.
45. 46. 49. 52. 54. 58. 59. 61.
62. 63. 64. 67. 70. 71. 74. 75.
77. 78. 89. 82. 83. 84. 86. 87.
90. 91. 92. 94. 95.5 99. 100.
101). 110,1έ. 112,2έ. 118,2έ.
120,12έ. 122,7έ. 124,1έ.

126,1έ. 128,2έ. 130,3.
 132,8έ. 138,5έ. 144,12.
 152,7έ. 154,2έ. 158,4έ.
 160,4έ. 162,12. 166,4έ.
 170,12έ. 174,4έ. 186,190,8έ.
 194,3. 194,6έ. 198,5έ.
 200,1έ. 226,14έ. 228,7έ.
 230,13έ. 232,16έ. 234,3.
 236,14. 240,4. 242,1. 248,5έ.
 252,7έ. 256,6. 258,6έ. 260,7.
 264,1έ. 266,1έ. 268,1έ.
 270,6έ. 274,2έ. 276,1.
 280,14έ. 282,14έ. 284,15.
 286,8έ. 288,8έ. 294,3έ.
 296,1έ. 298,20. 300,7έ.
 302,4. 304,7έ. 306,4. 310,9.
 316,2. 318,5. 320,19. 322,6έ.
 324,1έ. 330,2έ. 332,3έ. 332,
 3έ. 334,10έ. 336,4έ. 338,6.
 340,5έ. 346,3έ. 348,1έ.
 350,3έ. 352,1έ. 354,5. 356,2.
 (366).
 θεότης 148,13. 302,11.
 θεοφιλία 282,16.
 Θεσπρωτία (10).
 θέωσις (93).
 θλίψις (24.98. 168.272, 8
 θυμηδία 160,11. 220,7.
 θυμός (57) 196,11. 198,8έ. 216,6.

Γ'

Ίακώβ 250,1.
 Ίεζεκιήλ 224,12.
 Ίεροκλής (9. 12).

Ίεροσόλυμα (15).
 Ίησοῦς (77. 78. 108). 150,20.
 152,15. 158,11. 162,14.
 188,14. 194,7. 200,10. 248,7.
 256,13. 280,6. 288,9.
 Ίησοῦς Χριστός (17. 19. 23. 46.
 48. 64. 65. 69. 77. 78. 81. 95.
 100). 178,10. 182,1. 234,7.
 238,15. 288,9.
 Ίλάριος, ἐπίσκοπος Φωτικῆς,
 (11).
 Ίουδαῖος, -οι (19). 198,16. 294,10.
 Ίουστινιανούπολις (12).
 Ίουστῖνος Βιθυνός (18).
 Ίσαὰκ ὁ Σῦρος (102).
 Ίσραήλ 198,14. 312,13.
 Ίωάννης Δαμασκηνός (36).
 Ίωάννης, ἐπίσκοπος Φωτικῆς,
 (11. 15).
 Ίωάννης ὁ εὐαγγελιστῆς (71).
 Ίωάννης ὁ Κασσιανός (101).
 Ίωάννης ὁ Κλίμακος (102. 103.
 105. 106).
 Ίωάννης ὁ Πρόδρομος (18. 27.
 66). 124,11. 310,3. 332,11.
 343,17.
 Ίωάννης ὁ Προφήτης (102. 105).
 Ίώβ 188,1. 284,14.

Κ'

κάθαρσις (105).
 κακία 172,12. 248,20. 250,14.
 252,15. 278,7. 286,20. 296,2.
 κακοβουλία 292,4.
 κακὸν (36. 38. 45. 58. 73. 97. 98).

- 114,3έ. 192,17. 282,11.
356,9.
κακοῦργος, -οι 216,14.
Κάλλιστος Τηλικούδης (78. 102).
κάλλος 330,3έ.
καρδία 114,5. 130,9έ. 138,12.
156,5. 166,5. 174,15. 186,6.
188,2έ. 190,19. 192,4. 202,8.
210,1. 214,12. 220,5έ. 222,8.
230,20. 232,9. 234,12.
236,12. 238,3. 242,19.
244,4έ. 248,1έ. 252,8.
254,11έ. 258,9. 264,21.
266,19. 272,16. 278,22.
280,6. 286,16. 316,4. 352,9.
354,4.
καρτερία 178,15.
Κασσιανός (52,53).
κατάνυξις 266,8.
καταφρόνησις 216,12.
καύχημα 206,17.
καύχησις (65) 196,21.
κενοδοξία (57). 172,10. 182,5.
212,5. 272,15.
Κίεβον 326).
Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (86. 87.
100).
κόσμος 344,15.
Κρήτη (108).
κρίσις (94. 95). 236,20. 286,9.
288,7.
Κύριος (22. 57. 69. 70. 77. 78. 88.
95). 118,14. 124,12. 126,15.
134,15. 136,5. 150,10έ.
152,15. 158,11. 162,14.
166,13. 178,9. 182,9έ. 190,8.
192,2. 194,6. 200,9. 204,5έ.
- 206,4έ. 208,10έ. 214,6έ.
218,7. 228,10. 238,1. 244,6έ.
246,1έ. 248,6. 250,3. 256,13.
262,20. 264,5. 268,12.
270,1έ. 272,11έ. 274,11.
278,10. 280,6. 284,1έ.
286,13έ. 288,2. 288,7έ.
294,3έ. 296,4έ. 298,6έ.
300,5έ. 302,6έ. 304,5έ.
316,9. 318,16. 320,2. 356,7.
Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννη-
τος (12).
Κωνσταντινούπολις (29. 51).
- Λ'
- Λάζαρος 198,3.
Λέων Α' ὁ αὐτοκράτωρ (15. 16).
Λιμπόνιον Θεσπρωτίας (10).
λογισμοὶ δαιμονικοί, 228,13.
λογισμοὶ δαιμονιώδεις 272,21.
λογισμὸς εὐσεβῆς 216,16.
λογισμοὶ πονηροὶ (77). 272,6έ.
274,12. 278,1.
λογισμοὶ σκαιοὶ καὶ δαιμονιώδεις
142,16.
λογισμοὶ φαῦλοι 278,20.
Λόγος (19. 46. 47. 75). 306,2.
330,12. 332,8έ. 340,2.
342,17.
Λόγος τοῦ Θεοῦ (46. 71. 97).
210,11. 228,18. 232,16.
304,18. 340,10.
λοιδορία 278,2.
λύπη (57. 60. 89). 146,20. 169,4.
192,11. 208,4. 214,7. 252,3.

276,3. 278,16.

Μπαλᾶνος (52).

Μ'

Ν'

Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος (51. 52.
53. 80).Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρείας (81).
μακαριότης (71. 72. 93). 316,7.Μάξιμος (28. 78. 95. 101. 102.
103. 106. 363).

Μάρκος 320,1.

Μάρκος ὁ Ἐρημίτης (28. 77. 86.
107).

Μάρκος ὁ Εὐγενικός (78).

μαρτύριον 272,20.

μαρτύριον τῆς συνειδήσεως
274,9.Μασσαλιανοὶ (18. 36. 41. 49. 50.
51. 52. 56. 88. 102).

ματαιοπονία (63).

μάχαιρα τοῦ Πνεύματος 240,4.

μεγαλοπρέπεια 294,14. 298,17.

μεγαλωσύνη 122,6. 166,15.

Μεθόδιος Ὀλύμπιος (100).

μειχρία 244,9.

μεταμόρφωσις (88).

μετάνοια (62). 204,2έ. 356,9.

μετεωρισμός, -οὶ 192,17. 236,4.
184,13.

Μητρόπολις Δυρραχίου (11).

Μητρόπολις Νικοπόλεως (11).

μῖσος 216,6. 218,3. 260,16έ.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος (12).

Μονὴ Φιλοθέου (11).

Μονοφυσίτης, -αι 315. 16. 19.
46).

Νεῖλος (87).

Νεοπλατωνικοὶ (33. 86. 87. 105).

Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης (52).

Νεστοριανισμὸς (362).

Νεστοριανοὶ (46).

νηστεία (22). 174,3.

Νικήτας Στηθαῦτος (69. 102. 107).

Νικηφόρος Γρηγοράς (88).

Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (25.
78).

Νικόπολις (11.12).

νόμος τοῦ νοῦς 238,12.

νόμος τοῦ Πνεύματος 230,25.
238,15.νόμος τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανά-
του 238,6.

Ξ'

ξενιτεία 356,10.

Ο'

ὀδύνη (82). 214,12.

οἷσις (57). 214,8. 236,8. 296,22.

ὁμοιότης ὄντων (37).

ὁμοίωσις (20. 91. 92. 98). 230,2.

258,9έ. (καθ' ὁμοίωσιν

(42.92) 114,11. 256,20.

258,2έ.

ὄνειρον, -α (224 162,8. 216,13. 302,14. 318,2έ. 320,9.
 ὄρασις (33). 330,11. 332,3. 350,19.
 ὄργη (57). 144,8. 162,2. 194,4. 352,4έ. 356,7.
 252,10. 278,17.
 ὄρος Ἅγιον (25. 107. 1084.
 οὐσία (18. 34. 35. 41. 88). 304,19.
 286,11. 304,12. 354,8.

Π'

πάθος, -η (39. 56. 59. 60. 80. 98. 101). 164,13. 216,5έ. 218,10.
 236,4. 274,6. 280,2. 284,4έ.
 302,7. 328,6. 334,2.
 πάθη παιδευτικά 276,13.
 πάθη ψυχικά 236,7.
 παιδογονία 282,21.
 Παλαιστίνη 3362. 363.
 Παναγιωτίδης, ἀρχαιολόγος,
 (10).
 Παντογνωσία (34).
 παντοδυναμία (34).
 παράβασις 228,17.
 παράκλησις 150,4έ. 152,5.
 158,15.
 παράκλησις ἀγαθή (21. 79).
 παράκλησις πονηρή (21).
 Παραμυθία (10. 12).
 παρακοή (68). 166,15. 168,14.
 256,5.
 παραχώρησις παιδευτική 250,9.
 252,3. 254,2.
 Παρθένος (46).
 παρρησία (73). 116,11. 268,2.
 288,3.
 Πατήρ (35. 47. 48). 166,14.
 156,6έ. 200,13. 300,1.
 Παῦλος (11. 29. 71. 73. 94. 105).
 158,17. 164,16. 196,8. 234,4.
 238,8. 262,10. 270,12.
 286,11. 304,12. 354,8.
 πειρασμός 182,6. (364. 365).
 Πελαγίανοι (51).
 Πελάγιος (49. 102).
 περιφρόνησις (84).
 πικρία 244,3.
 πίστις (20. 21. 62. 76). 110,10.
 112,3. 120,2έ. 136,3έ.
 138,1έ. 182,5έ. 184,10.
 212,3. 240,1. 264,20έ. 266,2.
 312,17.
 πλάνη (50). 152,8. 156,1. 160,16.
 164,8. 224,8. 226,9.
 Πλάτων (87. 101).
 πλεονεξία 204,4.
 Πλούταρχος (27).
 πλοῦτος βιωτικός 228,6.
 πλοῦτος τῆς χρηστότητος 288,10.
 πλοῦτος τοῦ Θεοῦ 248,26.
 Πνεῦμα 146,16. 148,3. 194,21.
 196,1. 198,20. 218,17έ.
 224,12. 224,18. 240,4. 294,2.
 312,9. 314,3. 320,7έ. 334,3.
 352,3έ.
 Πνεῦμα ἅγιον (17. 23. 35. 38. 47.
 49. 50. 66. 71. 73. 79. 80. 84.
 85. 86. 91). 118,11. 120,7.
 132,1έ. 140,12. 146,7έ.
 148,12. 150,9έ. 154,6.
 156,10. 158,3. 176,2. 190,15.
 192,16. 214,20. 220,3. 222,8.

- 224,6έ. 228,22. 238,6έ.
 246,12. 248,17. 256,21.
 258,18. 260,6. 262,14.
 284,10. 298,13. 302,3. 316,8.
 340,18. 350,17έ.
- Πνεῦμα τῆς ἀληθείας 224,18.
 πνεῦμα τῆς πλάνης 224,7έ.
 πνεύματα πονηρᾶ τῆς ἀπάτης
 242,6.
 πόθος 266,2.
 πολυλογία (23). 212,6. 216,1.
 278,13.
 πολυποσία 176,4έ.
 πονηρία 240,21. 244,20.
 πορνεία (57).
 προαίρεσις 156,13.
 πρόγνωσις 300,12έ.
 Προκόπιος (9.11).
 πρόνοια (35).
 προσευχή (21. 23. 61. 67. 71. 77.
 78. 79. 80. 81. 90. 98. 100.
 108). 210,17. 280,10.
 Προτέριος Ἀλεξανδρείας (15).
 προφητεία 292,12. 298,1. 300,7.
 προφήτης, -αι (47). 210,13.
 294,13. 296,6. 298,11.
 300,10. 304,4. 302,9. 320,18.
 330,9.
 πρωτόπλαστος, -οι (92).
 πτώσις (61).
 πτωχεία (23).
 Πυθαγόρας (87).
- Σ'
- σάρκωσις 302,10. 306,2. 330,13.
 σάρξ 142,10. 170,8. 230,23.
 232,1. 236,17. 240,19.
 242,1έ. 244,12έ. 254,13.
 256,10. 262,5. 302,17. 332,1.
 Σατανᾶς 150,16. 166,2. 226,5έ.
 230,14. 234,7. 238,3έ.
 240,11. 244,20. 250,3. 254,1.
 Σέξτος Πομποῖιος (10).
 Σινᾶ (108).
 σιωπή (80). 216,3. 212,8. 312,7.
 σιωπή ἀμέριμνος (60).
 σκοτία 232,10.
 σοφία (70. 72. 73. 74. 75. 98. 99).
 198,18. 218,18. 222,7.
 310,11. 342,17.
 σοφία ἀέναος καὶ πανταληθινὴ
 (70).
 σοφία κοσμικὴ (72).
 σταυρὸς 166,13. 272,1.
 Στέφανος, ὁ ἅγιος, (11).
 Στοὰ (40).
 στορφή 230,1.
 Στωϊκοὶ (89).
 συγκατάβασις 174,2.
 σύγκρασις 342,12έ.
 Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος (17.
 26. 69. 78. 102. 107).
 συναίσθησις (62).
 συναρπαγὴ 166,3.
 Συρία (29).
 Σωτὴρ (23. 47. 49. 55. 97). 182,1.
 294,7.
 σωτηρία (65). 200,12. 202,11.
 268,13. 356,5.
 Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (15).
 σωφροσύνη (65). 174,4. 180,9.

Τ'

ταπεινοφροσύνη (20. 62). 110,12.
 122,5. 162,5. 166,10. 192,10.
 204,17. 208,8. 218,16.
 274,12έ. 276,3. 284,7.
 296,19.
 ταπεινώσις 124,6έ. 168,19. 208,4.
 212,15. 250,13. 252,5.
 272,4έ. 296,23.
 ταραχή 216,1.
 ταφή 296,11.
 τελειότης (65. 95). 238,14.
 256,11. 260,5. 262,16. 272,4.
 276,6.
 τελειώσεις (23. 24. 30. 49. 55. 58.
 60. 63. 90. 91. 92. 94. 97.
 99). 178,19.
 Τιμόθεος Κωνσταντινουπόλεως
 (51).
 τιμωρία 146,2. 246,9.
 Τόμος Ἀγιορειτικός (104).
 τόξα δαιμονικά 248,16.
 Τριάς ἁγία (47. 48).
 τρυφή 112,1.
 τύφος 252,10.

Υ'

ὑβρις 178,16. 274,6.
 Υἱός (35. 47. 48). 316,1. 318,1.
 320,4. 330,11. 332,5. 350,19.
 352,19.
 Υἱός τοῦ Θεοῦ (46). 234,10.
 296,16.
 ὑπακοή (22). 166,8έ. 168,1.

316,2έ.

ὑπερηφάνεια (57).
 ὑπομονή (20). 110,5. 182,14.
 208,8. 312,9.
 ὑποταγή 334,9.
 ὑπόστασις 300,18. 302,16.
 Ὑψιστος 312,15.

Φ'

φαντασία 338,10έ.
 φθορά (44. 58). 196,19. 228,18.
 φιλανθρωπία (22). 232,18.
 φιλαργυρία (57).
 φιλαυτία (43. 61. 62. 63).
 φιληδονία 132,16.
 φιλοδοξία (61). 168,10. 236,10.
 274,22. 278,6.
 φιλοθεΐα (30). 126,8.
 Φιλόθεος ὁ Σιναΐτης 3102. 104.
 108).
 φιλοκοσμία (30). 144,18.
 φιλοσοφία (31. 99. 100). 186,21.
 φιλοτιμία 248,26.
 φιλοχρηματία 206,11.
 Φλωρεντία (25).
 Φλωρέντιος, ἐπίσκοπος Φωτικῆς,
 (11).
 φόβος (82. 83. 89). 120,15.
 130,11έ. 132,5. 134,3έ.
 158,9. 206,7. 250,18. 286,17.
 304,1.
 φόβος Θεοῦ 252,7.
 Φοινίκη, ὀνομασία τῆς Φωτικῆς,
 (11).
 φρόνημα 274,13.

- φρούριον ἀγίου Δονάτου (12). 240,12. 242,3. 244,5. 246,16.
 φύσις (46. 92) 320,11. 322,1. 248,8έ. 250,23. 254,2έ.
 324,13. 326,5. 328,5έ. 256,8έ. 258,6. 270,13.
 330,10. 331,2. 342,7έ. 174,19. 176,14. 304,14.
 φύσις ἀνθρωπεῖα 268,6. 340,17.
 Φωκλίδης (27). χάρισμα 208,18. 218,14.
 Φωτική (9. 10. 11. 12. 25. 26. 107). χρηστότης (70). 118,11. 140,4.
 Φώτιος (15. 16. 24. 361). 156,2. 158,6. 208,15. 228,9.
 φωτισμός 116,11. 118,7. 214,9. 242,2. 252,2. 256,21. 274,21.
 280,5. 288,11. 302,1.
 φωτισμός θεῖος (70. 71. 72). Χριστιανισμός (11. 53. 94. 99).
 φωτισμός τῆς ἀγάπης 258,25. Χριστιανός 323. 58. 60. 92).
 φῶς ἄκτιστον (89). 202,4.
 φῶς ἀληθινῆς γνώσεως 224,15. Χριστός (17. 19. 23. 46. 47. 71).
 φῶς ἀληθινόν 232,17έ. 234,8. 134,7. 270,16. 274,1. 292,2έ.
 φῶς Θαβώρειον (88). 298,2. 352,6. 354,7.
 φῶς θεικόν (108). 164,10. 250,9. 258,19. 354,1.
 φῶς τῆς γνώσεως 234,12.
 φῶς τῆς ζωῆς 356,2.
 φῶς τῶν ζώντων 298,2.

X'

- χαρὰ (55. 58. 89). 130,6. 142,7.
 154,9. 156,18. 162,4. 184,7.
 192,8. 194,3. 202,14. 212,6.
 214,8έ. 220,11. 222,12.
 228,4. 262,14. 264,4. 270,5.
 Χάρις (24. 48. 49. 50. 53. 54. 59.
 62. 70. 77. 81. 84. 88. 91. 92.
 93. 98). 120,19. 152,18.
 154,4. 156,4. 166,6. 212,5έ.
 224,17. 226,6έ. 228,7έ.
 232,8. 234,21. 236,2έ.

Ψ'

- Ψευδοδιονύσιος (39. 66).
 ψεῦδος 292,4. 296,3.
 ψυχὴ (20. 21. 23. 24. 37. 38. 39.
 40. 41. 42. 43. 49. 50. 51. 53.
 54. 56. 60. 63. 65. 71. 74. 75.
 80. 83. 84. 86. 87. 91. 92.
 95). 112,6. 116,3. 118,13.
 120,12. 122,1έ. 124,6. 126,3.
 128,1έ. 130,3έ. 132,8έ.
 134,8έ. 140,5έ. 142,11.
 144,9έ. 146,10. 148,1έ.
 150,18. 152,3έ. 154,1έ.
 156,9έ. 158,2έ. 160,6έ.
 162,4. 164,13. 166,2έ.
 168,13. 172,4έ. 182,18.
 184,8. 188,13. 190,21.
 192,15. 194,1έ. 196,12.

206,18.	208,6.	210,3έ.	282,16.	284,6.	286,19έ.
212,18έ.	214,7έ.	216,4έ.	310,2.	326,3έ.	328,3έ.
218,2έ.	220,1έ.	222,9.	332,23.	336,9έ.	338,15.
224,5έ.	226,9.	228,1έ.	340,4.	342,1έ.	356,3.
230,15έ.	232,6.	234,16.			
236,1έ.	238,7έ.	240,7έ.			
244,13έ.	246,16.	248,2έ.		Ω'	
250,9έ.	252,5.	254,1έ.			
256,17.	258,11.	260,2έ.	ώραιότης (63).		
264,3έ.	268,11.	272,13.	Ώριγένης 327.	39.	69. 96. 100.
274,21.	278,8.	280,1έ.	101.	106).	

3. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

(Από τὰ κεφάλαια τοῦ Ἰωάννη Καρπαθίου)

Α'

Ἄβραάμ 426,15.

ἀγγλίασις ἀκατάπαυστος (366).
476,15.

ἀγάπη 384,1. 484,24. 486,4έ.

ἄγγελος, -οι 370,4. 394,13. 398,2.
436,20. 438,16. 444,7έ.
446,6. 460,14.

ἀγίασμα 464,8.

ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ 464,6.

ἀγιωσύνη 420,15.

ἀγνεία 374,21.

ἀγρυπνία 388,13. 422,14.

Ἄδὰμ 408,3.

ἀδημονία 470,11.

ἄδης 440,8.

ἀδοξία 404,7.

Ἄθῆναι 440,14.

ἀθλιότης 474,7.

ἀθυμία 470,11. 472,17.

Αἰγύπτιος, -οι 410,2.

Αἴγυπτος (362). 374,9. 438,12.
474,20.

αἷμα 374,22.

αἰσχύνη 460,3.

ἀκακία 408,7.

ἄκανθαι 382,4.

ἀκεραιότης 408,7.

ἀληθῶν 450,6.

ἀλήθεια 436,1. 454,2.

ἀλλόφυλος, -οι 448,1.

Ἄμαλήκ 374,11. 376,2. 396,6.

ἀμάρτημα, -τα 376,13. 462,20.

ἀμαρτία 390,14. 392,1έ. 404,17
412,4. 420,13. 430,6. 436,5
440,10έ. 452,2. 478,16έ.

ἀμαρτωλός, -οι 414,4. 470,7
474,10.

ἀμέλεια 372,16.

Ἄμορραῖος 464,15. 466,3.

ἀναίδεια 376,16.

ἀναισχυντία 430,17. 478,22.

ἀνάπαυσις 424,10έ.

ἀνελπιστία 414,14. 480,18.

ἄνθρωπος παλαιός 374,4.

ἀνομία 410,9. 440,9. 462,19.

Ἄντιόχεια (363).

ἀπάθεια 370,12. 384,4έ. 404,10.
408,11. 436,12. 438,11.
450,2. 462,14.

ἀπειλή 392,19.

ἀπελπισμός 476,12.

ἀπερίτμητος, -οι 432,3.

ἀπευδοκία 434,10.

ἀπιστία 414,14.

ἀπόγνωσις 386,1. 480,17.

ἀπόκριμα 434,10.

ἀπόλαυσις 408,1.

ἀποστασία 446,5.

Ἀπόστολος, -οι 374,1. 384,1.
416,4. 424,7. 462,7. 480,2.

ἀπώλεια 420,14. 428,6.

ἀργία 416,16.

ἀργολογία 388,9.

ἀρετή 368,10. 378,3. 380,7.

388,8. 392,1. 396,4. 400,17.

404,7. 422,1. 434,8. 444,4.

448,20. 450,7. 452,6. 470,10.

ἄρνησις 410,10. 432,5.

ἀτιμία 402,11. 404,17.

αὐτοπείραστος, -οι 480,21.

ἀφθαρσία 370,1. 450,16.

Β'

βασιλεία 368,9. 462,2. 476,19.

βασιλεία τῶν οὐρανῶν 462,2.

βασιλίσκος 396,17.

βασκανία 384,15.

βία 420,13έ. 422,1έ.

βλασφημία 392,7.

Βοσὸρ 448,2.

βούλημα 370,15.

Γ'

Γεδεῶν 396,12.

γῆ ἐπαγγελίας 460,17.

γλυκσμὸς 444,13.

γλωσσαλγία 462,1.

γνῶσις 386,3έ. 392,10. 402,9.

406,4. 408,6. 410,11. 414,15.

432,6. 476,18. 482,23.

γνῶσις θειοτέρα 432,9.

Γραφή, αἱ 384,5. 390,8. 432,2.
454,8. 468,1. 470,19.

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (365).

Δ'

Δαβὶδ 370,3. 422,18. 436,8.

446,14. 448,7. 454,2. 458,6.

δαίμων, -ες 374,7. 376,9. 378,7έ.

384,11έ. 386,10. 388,15.

398,7. 422,5. 426,2. 434,7.

436,1έ. 438,14. 442,1. 458,8.

462,19. 466,13. 470,4.

476,22.

δάκρυον 444,2. 456,1. 470,11.

472,19.

Δανιήλ 392,5.

Δεσπότης 378,4. 412,2. 484,2.

διάβολος 374,4. 378,3. 392,4.

394,1. 440,2. 444,7. 446,2έ.

διάδημα, -τα 484,21.

Διάδοχος Φωτικῆς (361).

διαφθορά 462,5.

δικαιολογία 420,6.

δικαιοσύνη 404,12. 424,9. 474,15.

478,5.

δόξα 372,9. 378,6. 404,9. 412,10.

428,10. 464,4. 474,8. 476,15.

486,2.

δόξα αἰώνιος 432,17.

δόξα ἀκερδῆς 458,3.

δόξα ἀνεκλάλητος (366).

δόξα ἐπουράνια (366).

δουλεία 438,13.

δύναμις, -εις 370,5. 374,14. 388,3.

392,21. 404,9. 410,4. 412,10.

δύναμις φιλόπορος 396,6.
δυσωδία 428,2.

Ε'

ἐγκατάλειψις 482,10.
ἐγκράτεια 416,20έ. 434,7. 440,15.
εἰδωλολατρία 458,3.
εἰρήνη 384,6. 468,12.
ἐλάττωμα, -τα 480,12.
ἐλεημοσύνη 442,11. 470,3.
ἐλεος 380,10. 402,5. 422,15.
478,11.
ἐλευθερία 442,4.
Ἐλισσαῖος 464,10.
Ἐλλην, -ες 416,19.
ἐλπίς 376,15. 384,14. 388,6.
434,15. 440,16. 448,13.
452,3. 480,16.
ἐμπάθεια 452,16.
ἐμπαιγμα, -τα 482,4.
ἐνδιαίτημα ἀνείδωλον 462,13.
ἐνθύμημα, - τα 374,3. 384,11.
412,9.
ἐντροπή 476,12.
ἐξουθένωσις 470,14.
ἐξουσία 394,3έ.
ἐπιθυμία 380,15.
ἔρωσ 464,11.
εὐαγγέλιον 468,12.
εὐαγγέλιον εἰρήνης 408,12.
εὐαρέστησις τοῦ Θεοῦ 470,5.
εὐελπιστία 436,7.
εὐεργεσία 440,11.
εὐθυμία 382,11. 406,18. 408,5.
450,2.

εὐλογία 400,2. 424,2.
Εὐριπίδης (365).
εὐσπλαχνία 394,6. 452,12.
εὐτραπελία 388,8.
εὐφημία 380,1.
Ἐφραῖμ (363).
Εὐφράτης (362).
εὐφροσύνη 382,12. 432,17. 454,9.
εὐφροσύνη ἀκατάπαυστος (366).
εὐχή 368,6. 376,15. 389,11.
408,9. 422,14. 436,6.
440,16έ. 484,25.
εὐχαριστία 380,9έ. 422,15.
440,22.
ἐχθρός, - οἱ 374,15έ. 378,2έ.
380,4. 384,14. 386,14.
392,13. 394,12. 398,10.
408,1. 422,10έ. 426,1.
440,19. 446,10. 450,4.
456,10. 468,2. 476,21.

Ζ'

ζωή 372,3. 376,5. 410,1. 436,2.
440,9. 462,17.
ζωή αἰώνιος 464,14. 474,8.
ζωή ἐνάρετος 372,3.

Η'

ἡδονή 430,11.
ἡδυπάθεια 374,8.
Ἡλίας Ἐκδικος (363).
Ἡσαίας 398,5. 412,14. 464,1.
Ἡσαῦ 400,1.

ήσυχία 378,13. 466,6.

Θ'

θάνατος 410,2. 434,10έ. 442,1έ.
464,14.

θάνατος νοητός 434,10.

θάρσος 394,9.

θέλημα 374,22. 402,1.

Θεός 368,13. 370,4έ. 372,11.
374,1έ. 380,10. 382,5. 386,6.
388,10έ. 394,2έ.
398,1έ. 400,3έ. 404,13έ.
406,1έ. 408,6έ. 410,17.
414,2. 416,1έ. 418,14έ.
420,3έ. 424,1έ. 426,10έ.
428,1έ. 432,11. 436,20.
444,1έ. 446,6. 448,12.
450,2έ. 452,4. 454,4. 456,2.
460,10. 462,20. 464,6έ.
466,8έ. 470,5. 472,10.
474,12. 476,5έ. 478,11.
480,1έ. 482,2. 484,23έ.
486,4έ.

θλιψις 388,2έ. 398,15. 450,12.
470,7. 474,2.

θρηνος 470,13.

θυμός 424,16. 430,11. 482,11.

θυσιαστήριον 376,2. 468,9.

Ι'

Ίακώβ 400,3.

Ίάκωβος 462,7.

Ίεζάβελ 428,7.

Ίερεμίας 472,24.

Ίεροσόλυμα 420,19.

Ίερουσαλήμ 472,24.

Ίησοῦς 404,7. 424,7. 480,6.

Ίησοῦς Χριστός 372,9. 412,11.
424,7. 482,6. 486,2.

Ίνδία (361. 362. 363. 364. 365).
484,10.

ίκεσία 398,1. 442,9. 456,1.

Ίορδάνης 406,3.

Ίούδας, ὁ προδότης, 456,8.

Ίουστινιανός (363).

Ίσαὰκ 400,1.

Ίσίδωρος Πηλουσιώτης (363).

Ίσραήλ 390,9. 396,10.

Ίωάννης Ε' Ἀντιοχείας (363).

Ίωάννης Καρπάθιος (361. 362.
363. 364. 365).

Ίωάννης ὁ εὐαγγελιστής 486,4.

Ίωάννης Χρυσόστομος (363).

Ίώβ 432,13.

Ίωσηφ 438,11.

Κ'

κακία 376,5έ. 378,3. 406,7. 422,8.
448,22.

κακία πολύμορφος καὶ τριβακὴ
376,7.

κακοπάθεια 470,9.

κακότης 422,5.

καρδία 378,4. 380,8. 398,15.
424,2. 432,3. 440,3. 440,4.

456,13. 462,12. 464,2. 468,6.
474,1έ. 478,2.

Κάρπαθος (363).

κατάγνωσις 476,3.
κατάνυξις 444,13. 476,6. 482,22.
καταπόνησις 390,1. 474,7.
καύχημα 388,6.
κενοδοξία 380,3. 420,9.
κλαυθμός 448,12.
κοιλιομανία 458,2.
κόλασις 460,3. 476,11.
κολαστήρια γλυκέα καὶ μελίστα-
κτα 476,10.
κοπετός 470,13.
κληρονομία 464,6.
κρίμα 372,15. 440,17.
κρίσις 390,3.
Κύριος 370,15. 372,9έ. 374,13έ.
376,4έ. 380,11. 382,13.
192,19. 396,1. 398,3. 400,7έ.
402,6. 406,8. 410,15. 412,1έ.
414,4. 416,2. 418,5. 424,17.
426,11. 428,10. 432,8έ.
434,1έ. 440,6έ. 442,2. 444,7.
450,3. 452,5έ. 460,1έ. 470,20.
474,8. 478,13έ. 480,6έ.
482,14. 484,3έ.

Κωνσταντινούπολις (362).

Λ'

λαιμαργία 418,10.
Λευΐτης, -αι 448,17.
ληστής 426,12. 460,15.
λιμός 418,15.
λιποτάκτης 456,7.
λογισμός, -οι 384,17. 392,6.
396,11. 402,2έ. 406,7.
420,15. 426,12. 430,1. 432,7.

440,20. 470,12. 472,18.
476,3έ.
λογισμοὶ ἀγγελικοὶ 430,2.
λογισμοὶ ἀκάθαρτοι 422,11.
466,2.
λογισμοὶ ἄκαιροι 430,3.
λογισμοὶ ἀσθενείας καὶ ταλαιπω-
ρίας 440,20.
λογισμοὶ ἐμπαθεῖς 372,18. 404,2.
λογισμοὶ ἔμφυτοι 390,17.
λογισμοὶ κενόδοξοι 430,1.
λογισμοὶ μέμψεως καὶ καταγνώ-
σεως καὶ μεταμελείας 476,3.
λογισμοὶ οὐρανίας ζωῆς 472,18.
λογισμοὶ πολῦπειροι καὶ πολῦ-
λοι 406,7.
λογισμοὶ πονηροὶ καὶ ἀνόσιοι
404,5.
λόγος ἀργός καὶ κενόδοξος
430,9.
λόγος θεῖος 376,10.
λύπη 398,12. 406,13. 444,2.
470,10.

Μ'

Μαδιάμ 396,6.
μακροθυμία 448,13.
Μανασσῆς 396,13.
μανία 384,18. 428,3.
μάννα τῆς γνώσεως 476,17.
Μαρία, Θεοτόκος, 382,14.
μαστρωπεία 390,20.
ματαιότης 462,11.
Ματθαῖος 412,1.
μαχοσύμβουλος, -οι 460,8.

μέμψις 470,18. 472,1.
 μέριμνα 414,18. 416,5.
 μεταμέλεια 448,12. 476,3.
 μετάνοια 372,3έ. 404,2. 428,3.
 μῖσος 486,6.
 μνήμη ἐμπαθῆς 396,7.
 μοιχεία 458,11.
 μολισμός 442,8.
 Μονογενῆς 424,14.
 μοναχός, -οὶ 378,13. 402,9. 446,4.
 456,3έ. 464,12. 470,1έ.
 474,7έ. 476,20. 478,5.
 484,12έ.
 μοναχοὶ ταπεινοὶ 476,20.
 Μονὴ Σινᾶ (363).
 Μονοφυσιτισμός (362).
 μυστήριον 484,1.
 μῶμος 478,8έ.
 Μωϋσῆς 376,2. 382,17. 410,14.
 460,17.

Ν'

Ναθαναήλ 444,15.
 Νεεμάν 406,2.
 Νῆσοι Καρπάθιοι (362).
 νηστεία 378,12. 440,1έ.
 νίκος 410,2.
 νοήματα θεῖα 398,14.
 νόμος 428,14. 468,14.

Ο'

ὀδύνη 430,7. 476,8.
 οἶημα 420,11.

οἶησις 380,2. 432,9.
 ὄκνος 446,11.
 οἰκονομία 450,11.
 οἰνοποσία 416,26.
 οἶνος 416,24.
 οἰκτιρμός, -οὶ 476,2. 482,17.
 484,28.
 οἰνοφλυγία 430,15.
 ὀλιγωρία (364). 484,8.
 ὁμοίωσις 390,18.
 ὄνειδισμός, -οὶ 472,1.
 ὄπλα τοῦ φωτός 468,1.
 ὄργη 462,18έ. 464,2. 480,9.
 482,11.
 Ὁρθόδοξος, -οὶ (362. 363).
 ὄρμη 392,18.
 ὄφεις 406,5.

Π'

πάθος 376,11. 378,12. 384,10.
 430,14. 440,3. 448,19.
 452,14. 462,20. 476,1έ.
 πάθη ἀνόσια 374,12.
 πάθη δαιμονικὰ 452,14.
 πάθη μιὰρὰ 376,8.
 Παράδεισος 384,5. 460,16.
 παράκλησις 484,28. 486,1.
 Παράκλητος 452,12. 472,11.
 παράπτωμα 468,4.
 παρηγορία 444,13.
 παρρησία 388,6. 394,1. 430,15.
 478,22.
 Πατὴρ 412,16. 414,6. 484,1.
 Παῦλος 394,21.
 πειρασμός, -οὶ 388,1. 390,6.

394,16. 398,13. 402,12.
 408,10. 432,9. 436,3. 452,1.
 470,16. 472,14. 474,17.
 476,21. 478,14. 484,11.
 πέλαγος ἀτλαντικὸν 418,13.
 πένθος 404,5.
 Πέτρος 382,17. 410,10. 416,3.
 432,4. 456,11. 480,2.
 πίστις 384,6έ. 386,4. 352,11.
 396,12. 418,21. 436,6.
 442,16. 448,12. 458,13.
 480,15.
 πλημμέλεια 476,5.
 πλημμέλημα 414,1. 450,7.
 πλοῦτος 432,13.
 πλοῦτος κρύφιος 468,7.
 Πνεῦμα 374,5έ. 388,5. 400,14.
 454,4. 468,9.
 Πνεῦμα ἅγιον 412,17. 450,16.
 452,7.
 πνεύματα ἀκάθαρτα 376,1.
 πνεύματα φθορᾶς 404,6.
 πόθος ἐπουράνιος 482,21.
 πολύνοια 372,20.
 πολυπάθεια 404,14.
 πολυσπλαχνία 406,1έ.
 πονηρὸς 390,13.
 πόνος 398,15.
 πραότης 416,12.
 προθυμία 386,14. 412,2έ.
 πρόνοια 418,6. 432,11. 474,21.
 προσεδρία 446,12.
 προσευχή 388,12. 416,4. 424,3.
 426,9. 446,9έ. 464,3. 466,15.
 προφήτης 472,8. 474,19. 480,8.
 482,4.

πταῖσμα 404,3.
 πτῶσις 372,15. 432,5.
 Πυθαγόρας 416,18έ.
 πῦρ θειότατον 438,9.
 πύρωσις 458,9.

Ρ'

ραθυμία 396,4.
 Ρεβέκκα 426,15.

Σ'

Σάββατον 424,12.
 σάρξ 374,22. 402,3. 404,1. 406,2.
 458,8. 482,5.
 Σάρρα 404,11.
 σατανᾶς 396,2. 460,2. 480,21.
 σελήνη 372,7.
 Σολομῶν 410,8.
 Σουφείρ 370,9.
 σοφία 374,14. 390,8. 420,7.
 424,9. 464,4.
 σόφισμα 420,6.
 σταυρὸς 394,7. 426,12. 464,13.
 στείρωσις 404,11.
 σταναγμός, -οὶ 470,11. 480,13.
 482,22.
 στεναγμοὶ παρηγορίας 482,22.
 στίφος 406,5.
 στυγνότης 470,14.
 συμφορὰ 436,15.
 συναίσθησις 476,4.
 συντέλεια 392,4. 408,15.

Συρία (362).

Σωτήρ 410,17.

σωτηρία 394,6. 448,11. 452,4.
460,4. 480,16.

σωφροσύνη 416,12.

Τ'

ταλαιπωρία 440,20. 470,13.
474,11. 482,4.

ταπεινοφροσύνη 396,12. 422,14.
444,2.

ταπείνωσις 444,4. 448,12.

ταρταρότης 468,3.

τιμή 368,11.

τιμωρία 430,8.

τράπεζα μυστική 386,8.

τρίβολοι 382,4.

τρόμος 382,14.

τρυφεία 404,15.

τρυφή ἀνερμήνευτος (366)
476,15. 482,20.

τρωγλοδῦται 458,4έ.

τῦφος 428,8. 430,5.

Υ'

ὕδροποσία 418,1.

υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 444,16.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ 394,4. 424,14.

ὕπερηφανία 410,12.

ὕπομονή 396,3. 436,11. 440,19.
444,13. 448,13.

ὕποταγή 400,16. 402,1. 468,8.

Ἵψιστος 392,5.

Φ'

Φαραὼ 440,23.

φθόνος 384,17.

φθορὰ 376,5. 404,1. 440,9.

φιλανθρωπία 450,2. 480,4.

φιλία 420,4.

φιλοδοξία 430,11.

φιλολοῖδορος, -οι 462,1.

φιλοφλύαρος 430,2.

φιλοχρηματία 458,3.

φλύαρος, -οι 462,2.

φόβος 382,12έ. 384,2. 388,11.
476,12.

φόβος θεῖος 382,12.

φρόνημα 432,6.

φύσημα 432,10.

φύσις 370,15. 404,19. 406,6.

φῶς τῆς πίστεως 392,21.

φωταυγία 452,15.

Φωτική (361).

φωτισμὸς 444,13.

Χ'

χαρὰ 382,6έ. 392,20. 398,13.
404,13. 474,2. 476,14.

χάρις 372,17. 374,1. 388,5. 396,3.
396,16. 402,9. 406,5. 428,9.

442,7έ. 444,1. 454,13.

462,15. 466,15. 472,21.

476,5. 484,26.

χάρις θεία 372,14. 466,15.

χάρισμα, - τα 370,12. 384,4.
406,9έ. 414,2. 428,12.

440,15. 450,1.

Χριστιανός 412,13. 442,4.

Χριστός 372,9. 378,1. 384,12.

388,3. 392,9. 394,4έ. 402,5έ.

412,11. 424,6έ. 436,6.

448,15. 452,6. 474,13.

480,6έ. 482,7. 486,2.

χρυσίον 370,10.

χρυσός τελωνικός 460,7.

Ψ'

ψυχαπώλεια τοῦ κόσμου 374,10.

ψυχή 370,13. 376,13. 378,15.

388,1έ. 392,15έ. 394,9έ.

402,3. 404,2. 404,11. 416,1.

422,6. 428,9. 436,15. 438,18.

444,14. 452,2. 452,5. 454,9.

460,11. 466,9έ. 468,10.

470,7. 472,5. 476,8.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίς

ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9-108
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	109-357
1. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ 100	110-289
2. ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ	290-307
3. ΟΡΑΣΕΙΣ	310-343
4. ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ	344-357

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	361-366
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	368-487
ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΑ 100	368-487

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	489-496
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	497-518

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στὴν Ἑξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικὲς.
»	7ος	Ὁμιλ. δογματικὲς, περιστατικὲς, ἐγκωμιαστικὲς, παιδ/κὲς.
»	8ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικὰ ἔργα.

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α-Β).
»	3ος	Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ-Δ).
»	4ος	Δογματικὰ Γ'.
»	5ος	Ἑρμηνευτικὰ Α'.
»	6ος	Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικὰ Α'.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικὰ Β', ἐπανεκδίδεται.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικὰ Γ' ».
»	11ος	Ἀσκητικὰ.
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος Προσωπικές Σχέσεις και Έκκλ/κή Διακονία Α'.
- » 2ος Προσωπικές Σχέσεις και Έκκλ/κή Διακονία Β'.
- » 3ος Ἀπολογητικά ἔργα.
- » 4ος Δογματικά ἔργα.
- » 5ος Ὁμιλίες.
- » 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
- » 7ος Ἐπιστολές (Α' - ΣΜΔ').
- » 8ος Ὁ Χριστὸς Πάσχων, καὶ Ἔπη δογματικά.
- » 9ος Ἔπη Ἠθικά.
- » 10ος Ἔπη Ἱστορικά Α'.
- » 11ος Ἔπη εἰς Ἐτέρους. Ἐπιγράμματα.

Δ' ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' -Γ').
- » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' -ΣΤ').
- » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' -Ι').
- » 4ος Στὸ Μ. Κων/νο Τρακονταετηρικὸς, Στὸ Βίο Μ. Κων/νου, Λόγος Μ. Κων/νου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως)

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου - Περί τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν -
Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
- » 2ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α' -ΚΓ').
- » 3ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΚΔ' -ΜΑ').
- » 4ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΜΒ' -ΞΔ').
- » 5ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Γ' -ΙΒ'), στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' -ΜΓ').
- » 6ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' -ΡΚΓ').
- » 7ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' -ΡΝ') καὶ Ὁμιλίες στὸν
Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
- » 8ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι Α' -Θ', Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαφα καὶ
Ὑπόμνημα στὸν Δανιήλ (Κεφ. Ι' -ΙΓ').

- » 9ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Α' -Κ').
- » 10ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΚΑ' -ΜΗ').
- » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΜΘ' -ΟΕ').
- » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ' -4Α').
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α' -ΙΘ').
- » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Κ' -ΝΔ').
- » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ' -ΠΗ').
- » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α' -ΚΓ').
- » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ' -ΜΔ').
- » 16β' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ' -Ν'), στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. Α' -Ι').
- » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ' -ΛΓ').
- » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α' -ΚΑ').
- » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ' -ΜΔ'), καὶ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α' -ΙΑ').
- » 19ος Ὑπόμνημα στὴν Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΙΑ' -Λ').
- » 20ος Ὑπόμνημα στὴν Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ' -Λ') καὶ στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α' -ΙΑ).
- » 21ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ' -ΚΔ') καὶ στὴν Πρὸς Φίλιππησίους (Ὁμιλ. Α' -ΙΒ').
- » 22ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φίλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ' -ΙΕ'), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 28ος Ποιμαντικά καὶ Ἀσκητικά Α'.
- » 29ος Ἀσκητικά Β'.
- » 31ος Ὁμιλ. κατηχητικές καὶ ἠθικές Β' - Ὁμιλ. Περιστατικές Α'.
- » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικές Β'.
- » 33ος Ὁμιλίες Περιστατικές Γ'.
- » 35ος Ὁμιλίες δογματικές.
- » 36ος Ὁμιλίες ἐορταστικές - ἐγκωμιαστικές.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', - Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.
- » 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακὲς.
- » 4ος Ἐπιστολὲς.
- » 9ος Ὁμιλίαι Α'-Κ'.
- » 10ος Ὁμιλίαι ΚΑ'-ΜΒ'.
- » 11ος Ὁμιλίαι ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὁμιλίαι.
- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖαι καὶ Ἐπιστολὲς.
- » 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς, Μυσταγωγία - Τὰ 400 Κεφάλαια Περί Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τὰ 200 Κεφάλαια Περί Θεολογίας.
- » 19Α' Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίαι - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεῖα στὴ Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνος, Ἀπολογίαι Α' καὶ Β' - Λόγος Περί Ἀναστάσεως - Διάλογος πρὸς Τρύφωνα.
- »2 2ος Τατιανός, πρὸς Ἑλληνας - Ἀθηναγόρας, Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περί ἀναστάσεως νεκρῶν - Θεόφιλος Ἀντιοχείας, πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ - Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφσες: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη
